

35

ARAşTIRMA SONUÇLARI TOPLANTISI 1. CİLT

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

35. ARAŞTIRMA SONUÇLARI TOPLANTISI

1. CİLT

22-26 MAYIS 2017

BURSA

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Ana Yayın No: 3552/1

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü
Yayın No: 179/1

Yayına Hazırlayan:
Dr. Candaş KESKİN

22 - 26 Mayıs 2017 tarihlerinde gerçekleştirilen 33. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, Bursa Uludağ Üniversitesi ile Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

ISSN: 1017 – 7663

Kapak Fotoğrafı : Eda AKYÜREK ŞAHİN
Likya/Pamfilya Ulaşım Sistemlerinin Epigrafik ve Tarihi
Coğrafik Açılardan Araştırılması
Mizanpaj : Yakup ŞAHİNER

Not : Araştırma sonuçları raporları, dil ve yazım açısından Dr. Candaş KESKİN tarafından denetlenmiştir. Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

Bursa Büyükşehir Belediyesi Matbaa Tesislerinde Basılmıştır.
BURSA 2018

**39. ULUSLARARASI KAZI, ARAşTIRMA VE ARKEOMETRİ
SEMPOZYUMU BİLİM KURULU**

**SCIENTIFIC COMMITTEE OF 39th INTERNATIONAL
SYMPOSIUM OF EXCAVATIONS, SURVEYS AND ARCHAEOOMETRY**

Prof. Dr. Yusuf ULÇAY

Prof. Dr. Mustafa şAHİN

Prof. Dr. Charles Brian ROSE

Prof. Dr. Mehmet ÖZDOĞAN

Prof. Dr. Havva İşKAN İşIK

Prof. Dr. Hakkı ACUN

Prof. Dr. İ. Hakan MERT

Prof. Dr. Berna ALPAGUT

Prof. Dr. Nicholas D. CAHILL

Prof. Dr. Aziz NOVRUZLU

Prof. Dr. Marcella FRANGIPANE

Prof. Dr. Miroslav NOVAK

Prof. Dr. Douglas BAIRD

Doç. Dr. Derya şAHİN

Doç. Dr. Necmi KARUL

Doç. Dr. Aygün EKİN MERİÇ

Yrd. Doç. Dr. V. Belgin DEMİRSAR ARLI

Yrd. Doç. Dr. Filiz İNANAN

YAYIN KURALLARI

Göndereceğiniz bildiri metnlerinin aşağıda belirtilen kurallara uygun olarak gönderilmesi, kitabın zamanında basımı ve kaliteli bir yayın hazırlanması açısından önem taşımaktadır. Bildirilerin yazımında kitaptaki sayfa düzeni esas alınarak;

- * Yazıların A4 kağıda, üstten 5.5 cm. alttan 5 cm. soldan 4.5 cm. sağdan 3 cm. lik bir boşluk bırakılarak, 10 punto ile, bir satır aralığı olacak şekilde, Times New Roman fontu ile en fazla 10 sayfa yazılmalı,
- * Başlık 14 punto, büyük harf ve bold olacak şekilde yazılmalı,
- * Metinde ana başlıklar büyük harflerle ve italik, alt başlıklar, baş harfleri büyük ve italik olarak yazılmalı,
- * Metin içinde geçen yabancı sözcük ve terimler, örneğin “*in-situ*” italik olarak yazılmalı,
- * Metin içinde Milattan Önce gibi çok alışlagelmiş kısaltmalar dışında kısaltma kullanılmamalı, Milattan Önce ve sonra kısaltması: M.Ö., M.S. Erken Tunç Çağı: ETÇ olarak kullanılmalıdır.
- * Bölge adlarının ilk harfleri, aynı şekilde yer, coğrafya ve kurum adlarının ilk harfleri büyük yazılmalıdır. Örneğin: Doğu Anadolu, Yakın Doğu, Avrupa, Akdeniz Bölgesi, Dicle Nehri, Ankara Üniversitesi, Türk Tarih Kurumu gibi.
- * Ölçü ve ağırlıklar m. cm. mm. lt. gr. şeklinde yazılmalı,
- * Dipnotların metnin altında ve metin içinde numaraları belirtilerek, 8 puntoda yazılmalı,
- * Dipnot ve kaynakçada (bibliyografya) kitap ve dergi isimleri italik yazılmalı,
- * Harita, çizim ve resimler 15 adetten fazla olmamalı, fotoğraflar JPG veya TIFF olarak gönderilmeli, gönderilen resimlerin çözünürlüğünün en az 300 pixel/inch olmalı,
- * Çizimlere (Çizim: 1), resimlere (Resim: 1), haritalara (Harita: 1) olarak alt yazı yazılmalı ve kesinlikle levha sistemi kullanılmamalı,
- * Yayın için telif anlaşması gerektiren Googleearth gibi görseller kullanılmamalı,
- * Bildirilere, ilk sayfanın altında, dipnotlardan önce bütün yazarların mutlaka isim, unvan, e-mail ve yazışma adresi yazılmalıdır.

Yayınlanacak bildiri sayısının artması, kitapların zamanında basımını güçleştirdiğinden, bildirilerinizin sempozyum sırasında teslim edilmesi ya da en geç **1 Ağustos tarihine kadar, yayinlar@kulturturizm.gov.tr** e-mail adresine gönderilmesi gerekmektedir.

Yayın kurallarına uymayan ve geç gönderilen bildiriler kesinlikle yayınlanmayacaktır.

PUBLICATION INSTRUCTIONS

The papers presented in the International Symposium of Excavations, Surveys and Archaeometry will be published as before.

In order to complete a high-quality print in time, we kindly request you to send the paper texts in the format specified below:

Texts should be written in 10 pages on A4 paper, with Times New Roman and 10 type size within a space of 13.5x19 cm. Line spacing should be 10 points.

Heading should be written in bold with 14 typesize and with 14 points of line space. Main headings should be written with capitals, sub-headings with lower letters. Both types of headings should be written in italics.

Footnotes should be placed at the bottom of the pages, with their numbers indicated in the text. Footnote texts should be written with 8 type size and line space of 8 points.

Book and periodical titles in the footnotes and bibliography should be written in italics.

Total number of drawings and photos should not exceed 15. Photos should be either in JPG or TIFF format with at least 300 dpi solution and sent in a separate file.

Captions should be added to drawings (Drawing:), photos (Photo:), and maps (Map:). Plate system should not be used.

Authors must indicate their names, titles and contact information in their papers.

Digital text of the paper should be added to the print-out and both texts should be identical. Otherwise the digital version will be considered default.

As sudden accumulation of papers makes it difficult to complete printing in time, papers should either be submitted during the symposium or sent to *yayinlar@kulturturizm.gov.tr until the 1st of August*.

The papers that fail to comply with those instructions or that are sent after the deadline will not be published on no account.

İÇİNDEKİLER

Abdulkadir BARAN	
Thera Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırması 2016 Yılı Çalışmaları	1
Ahmet BİLİR	
2016 Yılı Kuzey Doğu Marmara Sualtı Araştırmaları.....	15
Akın BİNGÖL, Mustafa KARAGEÇİ	
Kars-Iğdır İlleri Yüzey Araştırması 2016.....	27
Akın ERSOY, Burak YOLAÇAN, Hakan GÖNCÜ,	
2016 Yılı İzmir İli Merkez İlçeleri ve Menemen İlçesi Yüzey Araştırması Projesi	41
Ali Osman UYSAL	
Çanakkale İli Lapseki, Biga, Çan, Bayramiç, Ayvacık ve Ezine İlçeleri Türk Dönemi Yüzey Araştırması (2016).....	61
Alpaslan CEYLAN, Yavuz GÜNAŞDI, Oktay ÖZGÜL, Nezahat CEYLAN, İbrahim ÜNGÖR, Gökhan KALMIŞ	
Erzincan-Erzurum İlleri Yüzey Araştırması (2016)	85
F. Arzu DEMİREL, Serdar MAYDA, M. Cihat ALÇİÇEK, T. Tanju KAYA, Derya ERYILMAZ, Ahmet İhsan AYTEK	
Burdur ve Afyonkarahisar İlleri ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2016	103
Atila TÜRKER	
Samsun Bölgesi 2016 Yılı Prehistorik ve Protohistorik Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması Sonuç Raporu.....	117
Aydın ERÖN, Engin AKDENİZ, Murat ÇEKİLMEZ, Merve S. ÇAKAN	
2016 Yılı Karahöyük Dağı Arkeolojik Yüzey Araştırması Çalışmaları	147
Ayhan YARDIMCIEL	
Ağrı ve Iğdır İlleri, "Orta-Son Tunç Çağı Aras Boyalıları Kültürü Kale, Nekropol Yerleşim Yeri ve Çanak Çömlekleri" 2016 Yılı Yüzey Araştırması	163

Ayşe Ç. TÜRKER An Archaeological Survey of Early Christian-Byzantine Period on the Valleys That Reached the Hellespont: 2016 Research	177
Ayşen AÇIKKOL YILDIRIM, İsmail BAYKARA, Atilla ENGİN, Faruk AY, Ömer KALIN 2016 Yılı Sivas İli ve İlçelerinde Pliyosen ve Pleyistosen Dönem Yüzey Araştırması	189
Bahattin ÇELİK 2016 Yılı Şanlıurfa İli Merkez İlçesi Neolitik Çağ ve Öncesi Yüzey Araştırması.....	203
Bakiye Yükmen EDENS “Erken Prehistorya ve Kilikya Bazalt Alanları” Projesi 2016 Yüzey Araştırmaları Sezonu	225
Bilge HÜRMÜZLÜ, Burak SÖNMEZ, Meltem AYASAN Seleukeia Sidera Antik Kenti 2016 Yılı Yüzey Araştırması Sonuçları	247
D. Burcu ERCİYAS, Mustafa N. TATBUL Komana’da 2016 Yılı Arkeolojik Araştırmaları.....	255
Bülent İŞLER, Nesrin AYDOĞAN İŞLER Likya Bölgesi Alacadağ Çevresindeki Bizans Yerleşimleri 2016 Yılı Yüzey Araştırması	269
Christopher RATTÉ, Angela COMMITO, Peter KNOOP Notion Archaeological Survey, 2016	291
Çiğdem MANER Konya İli Ereğli, Halkapınar, Karapınar ve Emirgazi İlçelerinin Yüzey Araştırması’nın (KEYAR) 2016 Arazi Çalışması	303
Çiler ÇİLİNGİROĞLU, Berkay DİNÇER, İsmail BAYKARA, Ahmet UHRİ, Cengiz GÜRBİYİK, Pınar Özlem AYTAÇLAR, Canan ÇAKIRLAR Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması (KAYA) 2016.....	317
Deniz SARI Bilecik İli 2016 Yılı Yüzey Araştırması	331
Derya YALÇIKLI Balıkesir (Dursunbey, Altı Eylül, Karesi ve İvrindi) Yüzey Araştırması, 2016	347

Derya YILMAZ

Neolitik Çağdan Demir Çağı Sonuna Kadar Çanakkale İli
Merkez İlçesi 2016 Yılı Yüzey Araştırması365

N. Eda AKYÜREK ŞAHİN, Fatih ONUR, Mehmet ALKAN, M. Ertan YILDIZ

Likya/Pamfilya Ulaşım Sistemlerinin Epigrafik ve Tarihi Coğrafik
Açılardan Araştırılması 2015 ve 2016 Yılları Sonuçları387

Ercan AŞKIN, Mehmet KURT, Mehmet ALKAN,

Hatice KÖRSÜLU, H. Ertuğ ERGÜRER, Hatice ERGÜRER

Karaman İli ve Mersin İli Mut İlçesi Antik Dönem Yerleşimleri ve
Yerleşim Düzenlemesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2016 Yılı Çalışmaları411

Erdoğan ASLAN, Yusuf KILIÇ, Yasin GÖÇER, Hanife BORAN, Uğurcan ORHAN

Kekova Adası Arkeolojik Yüzey/Sualtı Araştırması 2016425

F. Eray DÖKÜ, İsmail BAYTAK

2016 Yılı Uylupınar (Erken Kibyra) Yerleşimi Yüzey Araştırması441

Fikret ÖZCAN, Eser YAYAN, Nihal ÇEVİK

Kuzey Pisidia Yüzey Araştırması 2016457

Günder VARİNLİOĞLU

Boğsak Arkeolojik Yüzey Araştırması (BOGA) 2016 Sezonu.....471

Hamdi ŞAHİN, Aşkın ÖZDİZBAY

Dağlık Kilikia Yerleşim Tarihi ve Epigrafya Araştırmaları (2016).....493

Hatice PAMİR, 505, Ayşe HENRY

Antakya, Altınözü, Yayladağı Kuseyr Yaylası Yüzey Araştırması (2016).....505

Hüseyin METİN, Salih SOSLU

Kremna ve Çevresi Yüzey Araştırması 2016.....521

Thera Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırması 2016 Yılı Çalışmaları

Abdulkadir BARAN*

2011 yılında başlamış olduğumuz Thera Antik Kenti araştırmalarında 2016 yılı arazi çalışmalarımız daha önceki dönemlerde tespit edilen alanların tekrar incelenerek eksikliklerin giderilmesi ve çalışılmayan alanları inceleme amacını taşımıştır¹ (Resim: 1). Ülkemizin hemen her alanında görülen kaçak kazıların çalışma alanımızda da yoğun tahribat yaratması yanı sıra inşa faaliyetlerinin de özellikle tescili geciken alanlarda tahribat yaratmış olduğunun görülmesi üzücü olmuştur.

Ula, Kızılağaç, Büyükasar Tepesi: 2015 yılında alana yapılan ziyaret sırasında çok yoğun kaçak kazı faaliyetinin bulunduğu ve tahribatın mevcut duvarları yok edecek ölçüde olduğunun görülmesi Thera surveyinin 2016 yılında da devam ettirilmesinin temel gerekçesi olmuştur. Daha önce kısmen incelenen² yerleşimin yok edilmeden önce belgelenmesi ekibimiz için öncelik yaratmıştır. Her ne kadar 2015 yılında kaçak kazı faaliyetleri Muğla Müze Müdürlüğüne iletilmiş ve tarafımızca görevli uzmanlar alana götürülerek gerekli yasal işlemlerin başlatılması için girişimde bulunulmuş olsa da 2016 yılında kaçak kazıların azalmakla birlikte devam ettiği görülmüştür. 1. Derece tescilli arkeolojik sit

* Doç. Dr. Abdulkadir BARAN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 48000 Muğla/TÜRKİYE. baran@mu.edu.tr

¹ Yüzey Araştırması çalışmalarımıza 10.10.2016 tarihinde başlanılmış ve 24.10.2016 tarihinde tamamlanmıştır. Bakanlık temsilcisi olarak Ömer BALAMİR'in eşlik ettiği çalışmalarımıza lisansüstü öğrencilerimiz Araş. Gör. Sinan PAKSOY, Araş. Gör. Nil DİRLİK, Recep KENDİRCİ, Gürol AYTEPE ve Özgür KAYA katılmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün onayıyla 2011-2016 arasında 5 sezon gerçekleştirilmiş olan yüzey araştırması, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 11/67, 12/41, 13/49, 15/002 numaralı projeler ile desteklenmiştir. Bu çalışmaya gösterdikleri ilgi ve destekten dolayı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve çalışanları ile Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi aracılığıyla üniversitemize teşekkürlerimizi sunarız.

² İren 2008, 255, Res.3-4.

alanı olan yerleşim detaylı olarak incelenmiş ve kalıntıların planı çıkartılabilmektedir. (Resim: 1-2). Bir tarafta Gökova körfezini, diğer tarafta Thera antik kentini gören hakim konumuyla Thera arazisinin güney sınırını belirlediği anlaşılan yerleşim Gökova körfezinin iç Karia ile bağlandığı noktada yer almasıyla da önem taşımaktadır. İdyma'nın kuş uçuşu sadece 2 km kuzeyinde olmasına rağmen yerleşim deniz seviyesinden 650 m yüksekte yer almaktadır. Dik yamaçlar sebebiyle denizden ulaşımın sınırlı olduğu alanda İç Karia'ya geçişi sağlamış olabilecek iki farklı vadinin kesişim noktasındaki yerleşim Thera kent arazisinin diğer bölümlerinde gördüğümüz gibi kentin görüş sahasında ve yolları kontrol edebilecek şekilde konumlanmıştır. Yaklaşık 100 m uzunluk ve 20 m genişliğe sahip küçük ölçekli bir tepe üstü çevirmesi bulunan yerleşimin güney yamaçlarında tarımsal üretime yönelik mekanlar ve izler kaçak kazıcılar tarafından açığa çıkartılmıştır. İki farklı alandaki mekanlarda ezme taşı parçaları ve Hellenistik dönem karakteristiği gösteren büyük bloklardan oluşturulmuş duvarlar görülebilir durumdadır. Tepe üstü yerleşiminin kuzey doğu ucunda ise sur duvarıyla organik bağlantısı bulunmayan ancak aynı seviyede yer alan kısmen korunmuş kare formu bir kule yer alır (Resim: 2). Duvarlarının bir bölümü görülebilir durumdaki kulenin kabaca şekillendirilmiş büyük bloklardan oluşturulan duvarları çevirmeden daha erken bir döneme ait olabileceğini ve yerleşimin kuzeydoğusundaki Gökova'ya uzanan vadiden gelebilecek tehlikeleri gözetleyecek şekilde konumlandırılmış olduğunu düşündürmektedir. Çevirmenin kuleye bakan kuzeydoğu ucu yuvarlak bir forma sahiptir ve güney kenarında bir giriş kapısı bulunduğu anlaşılmaktadır. Tepe üstünde güney ve kuzey hattında devam eden çevirmenin güney yan duvarının kuzeye göre daha küçük taşlardan ve daha ince inşa edilmiş olması muhtemelen geç dönem düzenlemeleriyle ilişkili olmalıdır. Çevirmenin güneybatı yöndeki bitimi ise oldukça yoğun bir taş döküntü ve bitki örtüsü ile kaplı olduğu için net olarak incelenememektedir. Bu noktada kaçak kazıların yol açtığı tahribat sonucunda görülebilir duruma gelmiş büyük dörtgen bloklar kullanılmış duvarlara sahip mekanların varlığı surun bitiminin mekan duvarlarından oluşmuş olabileceğini de akla getirmektedir. Çevirmenin içinde ise tanımlanabilir durumda 5 farklı mekan bulunmaktadır. Birbirleriyle bağlantısı görülemeyen bu mekanlardan en büyüğü olan 1 numaralı mekanın arka duvarı anakaya yükseltisinin büyük bloklarla tamamlanmasıyla oluşturulmuştur. Kapı girişi günümüze ulaşmış olan mekandaki büyük tahribat işlevini anlamamızı zorlaştırmaktadır ve kuzeydoğuda üst seviyede kısmen görülen duvar izleri ile bağlantısı da kazı olmadan anlaşılamayacak durumdadır. Daha küçük boyutlu olan 2 ve 3 numaralı

mekanların duvarları da kısmen izlenebilmektedir. Çevirmenin güney ucunda-ki 4 numaralı yapı ise (Resim 3) kaliteli işçilikte duvarlara sahip olmasına rağmen temel seviyesi altına değin kazılarak tahrip edilmiştir. Birden çok odaya sahip olan bu yapının kalıntıları arasında görülebilir durumdaki Hellenistik dönem günlük kullanım ve boyalı kaplar ile depo kaplarına ait seramik parçaları bu alanın depo işlevi de görmüş olabilecek idari bir yapı olabileceğini düşündürmektedir. Çevirmenin güneybatısındaki yine arka duvarını anakayanın oluşturduğu 5 numaralı mekan ise yoğun taş döküntü altında zorlukla seçilebilir durumdadır. Anakaya üzerindeki 41x31x16 cm ölçülerindeki adak nişi bu alanın dinsel bir yapı olabileceğini düşündürmekle başka bir veri tespit edilememektedir. Mekanın üst seviyesinde arkada yer alan taş yığıntısının sur duvarının uzantısı olabileceği muhtemel olmakla birlikte bu alandan itibaren yerleşim izi tespit edilememektedir. Büyükasar yerleşimi Thera arazisinin güney sınırını belirlemektedir ve denizden ulaşım sağlayabilecek kuzeyindeki iki vadiye hakim konumuyla kent güvenliği için önem arz etmiş olmalıdır. Hellenistik dönem karakterinde buluntular tespit edilen yerleşimde, daha sonraki dönemlere ait eklenti ve değişimler görülmekle birlikte mevcut verilere göre erken Hellenistik dönem itibarıyla yerleşilmiş olduğu önerilebilmektedir.

Ula, Kızılağaç, Büyükasar, Çiftlik Evi: Yerleşimin 250 m kuzeydoğusundaki tepenin güney yamacında yine kaçak kazıcılar tarafından açığa çıkartılmış birbirine yaklaşık 40 m uzaklıkta duvar köşe kalıntıları tespit edilmiştir. Bu mekanların aynı seviyede yer almaları aynı yapıya ait olabileceklerini düşündürmektedir. Kuzeydoğudaki mekanın üst seviyesinde de kabaca düzeltilmiş taşlardan yapılmış bir duvar sırası bulunmakla birlikte mekanla bağlantısı görülememektedir. Yoğun bitki örtüsü altındaki kalıntıların tepe yamacında bulunuşu üstten gelen döküntünün tamamen kalıntıları kaplamasını sağlamıştır. Alanda Hellenistik dönem karakteristikleri gösteren seramik parçaları görülebilmekle birlikte, kesin tarih verebilecek bir bulguya ulaşılamamaktadır. Günümüzde de tarımsal faaliyetler için yoğun olarak kullanılan geniş bir tarım arazisinin kenarında ve düzlükte yer alıyor oluşu, yapının Hellenistik dönem itibarıyla işlev görmüş bir çiftlik evi olduğunu düşündürmektedir.

Kızılağaç, Çamköy Yerleşimi: Daha önceki yıllarda incelenerek tescil için önerilmiş olan yerleşim (Resim: 1) maalesef modern köy evlerinin altında yer almaktadır. Koruma kurulu uzmanlarına alan gezdirilerek mevcut kalıntı ve izlerin tek tek gösterilmesine karşın muhtemelen modern yerleşim altında kalması sebebiyle henüz tescil edilmemiştir. Bu durum her zaman korkulan olumsuzluklardan bir tanesi ile karşılaşmamıza sebep olmuştur. Daha önceki çalışmalara

rımızda özel arazi olduğu için kısmen incelenebilmiş bir alandaki tapınak veya sosyal bir yapı olabileceği öngörülen büyük bir yapıya ait anakayada görülebilir durumdaki izler³ maalesef üzerine inşa edilen bir ev ile tamamen yok edilmiştir. Alan kepçe ile oldukça derin bir seviyede tıraşlanmış ve çıkan malzemelerle de duvarla desteklenmiş bir teras oluşturulmuştur (Resim: 4). Bu tahribatın bilinçli olabileceği inşaat alanının kesitinde görülebilir duruma gelmiş bir pres ağırlık bloğunun çuval ile kapatılarak görülmesinin engellenmeye çalışılmış olmasından anlaşılmaktadır (Resim: 5). Çamköy içinde ve çevresinde yaptığımız incelemelerde ise kaçak kazı çalışmalarının devam etmekle birlikte gözden uzak alanlarda yoğunlaştığı görülmüştür.

Yerleşimin nekropolis alanında yer alan çok sayıdaki mezar yapısından birisi olan tonozlu oda mezar⁴ uzun süren girişimlerimiz sonucunda 2015 yılında Muğla Müzesi tarafından kazılmıştır. Uzun yıllardır sadece ön odası görülebilir durumda olan mezarın ana odası açığa çıkartılmakla birlikte mezar odasının çok önceden boşaltılmış olduğu ve hatta tonoz bloklarının da alandan götürüldüğü görülmüştür (Resim: 6-8). Ekibimizce detaylı ölçüm ve belgeleme çalışmaları gerçekleştirilmiş olan mezar, bölgede Hellenistik dönemde yaygın olarak tercih edilen çift oda ve dromostan oluşan yer altı tonozlu mezar olarak tanımlanabilmekle birlikte önemli karakteristikler göstermektedir. Hemen yakındaki bir alandan getirildiği anlaşılan yumuşak kireçtaşından inşa edilmiş mezar kaba bloklarla inşa edilmiş dromostan basit bir kapı ile ulaşılan ön oda ve buradan profilli lento ile donatılmış kapı ile geçilen ana odadan oluşan bir plana sahiptir. Dromos daha sonraki dönemde yapılmış gözükken kabaca bir düzenlemeye sahiptir, yan ve tavandaki bazı blokların da yapının diğer bölümlerinden alınmış olduğu gözükmektedir. Ön odaya ulaşan kapı mevcut izlere göre orijinalinde dışta büyük bir blok ile kapatılan basit bir düzenlemeye sahiptir. Ön oda tavanı en üstteki blokların eğimli kenarlara sahip olmasına rağmen üstlerinin düz bloklarla ile kapatılmasıyla yalancı tonoz tekniğinde bir örtüye sahiptir. İki yanda bulunan birer adet kline duvarda açılmış bir kanala yerleştirilen ve alttaki çıkıntılarla desteklenen düz levhalarla oluşturulmuştur. Günümüze ulaşmış olan kline levhalarının altta bırakılan çıkıntılı bölümlere metal dübeller ile sabitlenmiş olduğu korunmuş kurşun kalıntılarından anlaşılmaktadır. Klinelerden bir tanesinin üst seviyesinde duvarda sunu veya kremasyon kabı konulduğunu gösterecek şeklide içi eğimli oluşturulmuş 3 adet niş bulunurken diğer

³ Baran 2014, 177

⁴ Debord-Varinlioğlu 2001: Fig. 38; Baran 2013, 268-269; Figs. 13-14; Baran 2014, 177, Res. 8-9.

kline üstünde 1 adet niş bulunmaktadır. Ana odaya geçiş kapısı ise daha özenli oluşturulmuştur. Üstte yuvarlak pivot yuvaları görülebilir durumdaki içe açılan çift kanatlı kapının söveleri belirtilmemiş olmakla birlikte ön odaya bakan yüzünde profillerle bezenmiş bir lento kabartması bulunmaktadır. Büyük bölümü tahrip edilmiş olan lentonun üzerinde orijinalinde yazıt bulunmuş olabileceğini gösteren olası izler bulunmakla birlikte okunabilen bir yazıt bulunmamaktadır. Kapının pivot yuvaları taşıyan eşik bloğu yerinden sökülerek muhtemelen tahrip edilmiştir. Ana oda tonozlu bir örtü sistemine sahip olmakla birlikte tonoz bloklarının büyük bölümü muhtemelen mezarın tahrip edildiği dönemde alandan taşınmıştır. Korunan birkaç blok ve dar duvarlardaki tonoz bloklarının eğimli yuvaları tonoz düzenlemesini net olarak yansıtmaktadır. Ana odada iki yanda ikişer ve arka duvarda bir olmak üzere toplam 5 adet kline bulunmaktadır. Ön odadaki klineler gibi alttaki destek blokları ve duvar çıkıntılarına metal dübellerle sabitlenerek oluşturulmuş kline levhaları günümüze ulaşmamıştır. Duvar boyunca görülebilen kurşun dübel dolguları klinelerin varlığını göstermekle birlikte çevredeki bloklardan hiçbirinin kline için uygun olmayışı klinelerin ahşap gibi farklı bir malzemeden de yapılmış olabileceğini akla getirmektedir. Tabanda herhangi bir iz görülmediği için tekne olarak değil de kaplama şeklinde oluşturulduğu anlaşılan klinelerin hem altta hem de üstte gömüt taşımış olabileceği de olasıdır. Klinelerin üst seviyesinde dar cephelede kapının iki yanında birer, diğer yanda ise dört adet olmak üzere toplam 6 adet içi eğimli oluşturulmuş sunu ya da kremasyon kabı nişi bulunmaktadır. MÖ 4.yy sonlarından itibaren Karia bölgesinde yaygın olarak görülen bir düzenlemeye sahip olan mezar yapısının uzun bir kullanım süresine sahip olduğu muhtemeldir. Antik dönem soygunlarının yanı sıra tonoz bloklarının ve bazı bölümlerin olmayışı yakın tarihlerde olasılıkla kepçe kullanılarak tahrip edilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Yeraltında olduğu bilinen mezar yapısının tepenin en üst noktasında konumlanmış olması ve özellikle bugün zorlukla seçilebilen izlerden tepe üstünün bir duvarla çevrelenmiş olduğunun anlaşılması, mezarın üzerinin küçük bir tümülüs ile kapatılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Akkaya köyü, Olukderesi Yerleşimi: Akkaya köyünün batısında yer alan yamaçlarda yer alan alanın tekrar incelenmesi ve olası tahribatlar için kontrol edilmesi amacıyla programa dahil edilmiştir (Resim: 1). Sit alanı olarak daha önceki yıllarda tescillenmiş olan alanda kaçak kazı faaliyetlerinin az da olsa devam etmekte olduğu görülmüştür. Yerleşimde 1 adet kaya mezar, 1 adet oda mezar ve kısmen görülebilir durumda çok sayıda sanduka mezar bulunmaktadır. Yapı

kalıntıları net olarak tanımlanamamakla birlikte bahçe duvarları altında kısmen korunmuş teras duvarları ile kaçak kazıcılar tarafından görülebilir hale getirilmiş iki adet mekan kalıntısı, bugünkü toprak yolun hemen kenarındaki kayalıktan başlayarak güneye bakacak şekilde yamaca yerleşmiş küçük ölçekli bir yerleşime işaret etmektedir. Alanda görülen tarımsal üretime ait pres blokları bugün olduğu gibi geçmişte de tarımsal açıdan zengin olan yerleşimin karakterini yansıtmaktadır. Kalıntıların arasında kuyular da oldukça dikkat çekicidir. Yerleşimin güneyinde daha önce tespit edilen kısmen görülebilir durumdaki taş duvarlı kuyunun bir benzeri kuzeydoğudaki alanda da görülmüştür. Yerkesik Ambarkaya mevkiinde kaçak kazıcılar tarafından açılmış olan kuyu örneğinde olduğu gibi bu kuyuların antik dönemden beri kullanımda oldukları görülmektedir. Yerleşim alanının batısındaki yüksek bir tepenin üzerinde ise küçük ölçekli bir tahkimat bulunmaktadır. Daha önceki yıllarda tescil önerisi gönderilmesine ve müze uzmanlarını kendi imkanlarımızla alana götürmemize rağmen yoğun tahribat altındaki bu alan henüz tescil edilmemiştir. Pisye ve Thera kentlerini gören konumuyla antik dönemde önem taşımış yerleşimin doğu tarafı doğal savunma imkanı veren kayalık bir yükseltide yer almaktadır. Batı bölümleri ise Hellenistik dönem karakteristiği gösteren kısmen işlenmiş bloklardan inşa edilmiş ve kulelerle desteklenmiş savunma duvarına sahiptir. Son yıllarda sur duvarının bir bölümünde kaçak kazı yapılmaya başlanmış ve duvarın yıkılmasına yol açacak şekilde derinleştirilmiştir. Tahkimatın içinde ise uzun yıllardır süren kaçak kazı faaliyetlerinin devam ettiği görülmüştür. Bazılarının kenarlarında orijinal duvarlar korunmuş çok sayıda kaçak kazı çukuru yerleşimin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Benzer bir yoğun kazı faaliyeti de sur duvarı bulunmayan kuzeydoğu uçtaki kayalık alanda yapılmıştır. Anakaya yüzeyinde birkaç giriş yuvası ve iki adet niş bulunması sebebiyle alt kısımda adeta tünel açar gibi çok yoğun bir kazı yakın bir zamanda gerçekleştirilmiştir. Bu alandaki olası bir kült yapısına işaret eden nişlerin çevresinde ve açılan kazı çukurlarında herhangi bir kalıntı görülememektedir. İki kenti görececek bir konumda yerleştirilmiş olan bu tahkimat hakim konumuyla hem gözetleme işlevi görmüş hem de aşağıdaki düzlükte yaşayanların tehlike anında sığınacağı bir akropol olarak kullanılmış olmalıdır.

Yerkesik Ambarkaya Yerleşimi: Yerkesik-Yenice yol bağlantısında yer alan Ambarkaya mevkiinde (Resim: 1) daha önceki yıllarda detaylı incelemeler gerçekleştirilmiştir. 2015 yılında tescillenmiş olmasına rağmen alanda tahribat oluşturacak şekilde tarlanın kepçe ile düzlendiği ve bir su kuyusunun kaçak kazıyla açığa çıkartıldığı görülmüştür. Müze uzmanlarına bilgi verilmesi ve

alanın gösterilmesi sonrasında yasal işlemler başlatılmıştır. 2016 yılında alanda tekrar inceleme yapılmasının faydalı olacağı düşüncesiyle taramalar gerçekleştirilmiştir. Kaçak kazı ile açığa çıkartılan su kuyusu Akkaya köyünde olduğu gibi antik dönemlerden itibaren kullanılan bir su kaynağı olmalıdır. Kaçak kazı toprağı içerisinde en erkeni Hellenistik döneme tarihlenebilen çok sayıda seramik parçası görülmektedir. Alanda yaptığımız taramalarda kaçak kazı faaliyetlerinin devam ettiğinin görülmesinin yanı sıra yine tescillenmiş olmasına rağmen bir anakaya çıkıntısı üzerinde yer alan bir tanesi çift olan iki adet khamsoriumun⁵ kepçe ile tıraşlanarak yok edildiği görülmüştür (Resim: 9-10). İlgili kurumlara bu tahribat rapor edilmiş olmakla birlikte insanların ne derece gaddar ve tarihe saygısız olabileceğini gösteren bir başka örnek olmasıyla üzücü bir durumdur.

Thera Antik Kenti: Antik kentte 2011 yılından itibaren başlattığımız çalışmalar Anadolu'nun en fazla tahrip edilmiş olan antik kentlerinden birisi olan Thera'daki tahribatın azalmasını sağlamıştı. Bununla birlikte çalışmalarımızın azalmasıyla birlikte kaçak kazı faaliyetlerinin yeniden artışa geçtiği ve tahribatın sürdüğü görülmüştür. Kentin temizlenen bitki örtüsünün yeniden artması ve çoğu alana ulaşımı sınırlaması tüm alanın kontrol edilmesini zorlaştırmaktadır. Tapınak terasının hemen altındaki bir mekanda (Resim: 11) ve tapınak terasının doğusundaki yapı duvarlarının olduğu alanda oldukça yakın bir dönemde yoğun kaçak kazı faaliyeti gerçekleştirilmiş olduğu görülmüştür. Benzer kazı faaliyetleri kentin doğu ve batısındaki nekropol alanlarında da yeniden başlamıştır (Resim: 12). Matkap yardımıyla kayaların parçalandığı ölçüde ağır tahribat görülmektedir ve Ula civarında daha önceki yıllarda tespit edilen detektörle kazı yapıldığını gösterecek şekilde işlerine yaramayan metallerin kayaların üzerinde biriktirildiği görülmektedir⁶. Kentin tahribatının boyutunu köylülerin aktardığı kentin toprağı 7 kez elekten geçirilmiştir ifadesi maalesef açıklamaktadır. Uzun yıllardır devam eden bu tahribat 2011 yılından itibaren başlayan çalışmalarımız sonucunda oldukça azalmış olmasına rağmen ot temizliği ve kurtarma kazısı çalışmalarımızın biterek alandan çekilmemiz sonucunda yoğunlaşarak tekrar başlamıştır. Alanın oldukça sarp ve ulaşılabilirliğinin kısıtlı olması korunması için kolluk kuvvetlerinin yeterli gelmemesine yol açmaktadır. Bu nedenle çalışmalarımızın başından itibaren kentin korunmasının tek

⁵ Baran 2013, 274, Fig. 24

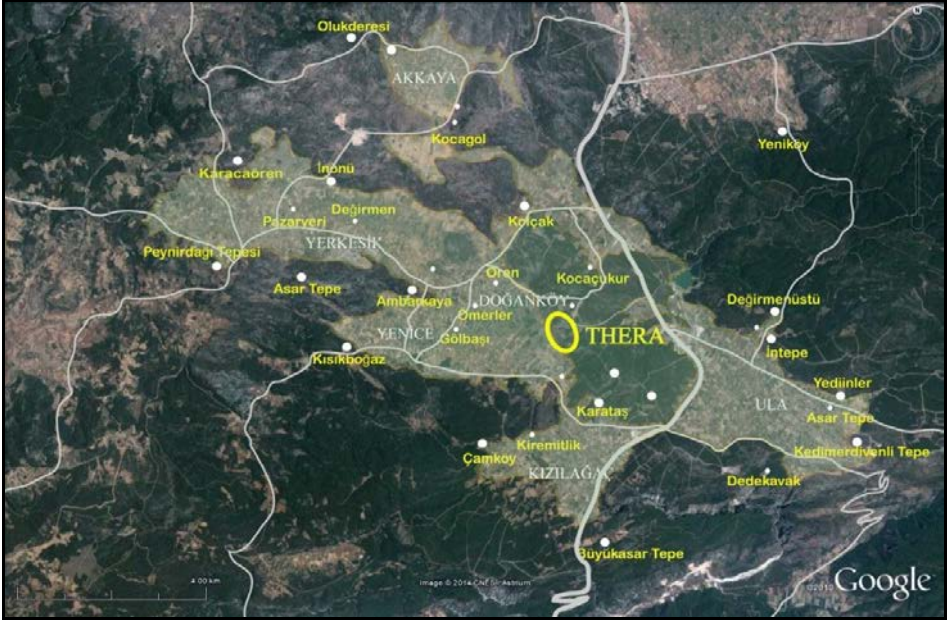
⁶ Baran 2016, 301

yolunun onu ziyaret edilebilir hale getirmek yani yaşayan bir kent konumuna dönüştürülmesi olduğu görülmüştür.

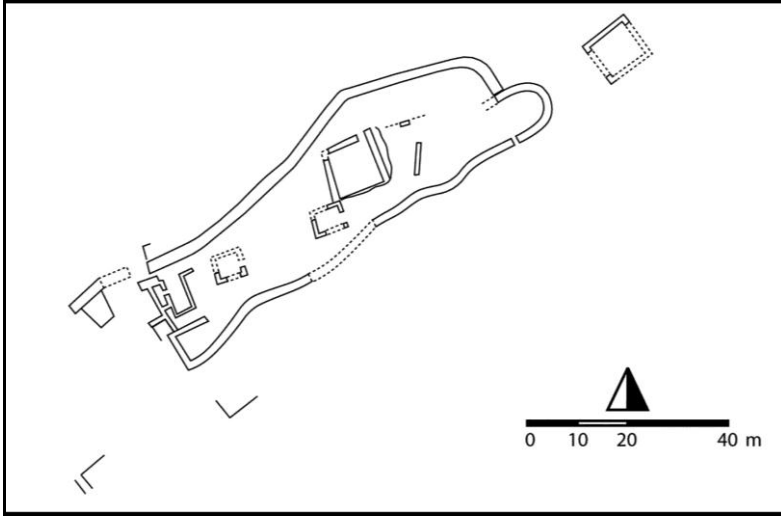
Bu alanlar haricinde 2016 yılı çalışmalarımızda daha önceki yıllarda tespit edilen hemen tüm alanlar tekrar ziyaret edilerek durum kontrolü yapılmıştır. Thera antik kenti ve bazı alanlarda eksik olan ölçüm ve çizim çalışmaları da gerçekleştirilmiştir. 2015 yılında tamamlanmış olduğunu belirtmemize rağmen görülen lüzum üzerine bir sene daha çalışılması talep edilen “Thera Antik Kenti ve Çevresi” surveyi 2016 yılı itibarıyla tamamlanmıştır. Alanda kazı yapılmaksızın yapılabilecek tüm belgeler gerçekleştirilmiş ve kentin kapsama alanı, sosyal ve ticari yaşamı ile yol bağlantıları net olarak tespit edilmiştir. Alanda tespit ettiğimiz tüm veriler yayınlanmıştır ve 2016 yılı çalışmalarımızın sonuçları da makale halinde 2017 ilk yarısında yayınlanacaktır.

KAYNAKÇA

- Baran 2013: A. Baran, “2012 Survey on Thera in Karia” *Anatolia Antiqua* XXI (2013), 261-283.
- Baran 2014: A. Baran, “Thera Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırmaları 2012” *AST* 31, Muğla 2014, 174-189.
- Baran 2016: A. Baran, “Thera Antik Kenti ve Çevresi 2014 Çalışmaları” 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 11-15 Mayıs 2015, Erzurum 2016, 301-312.
- Debord-Varinlioglu 2001: P. Debord, E. Varinlioglu, (eds.): *Les hautes terres de Carie*, Bordeaux 2001.
- İren 2008: K. İren, “2007 yılı İlk Çağ Kenti İdyma ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırması” *AST* 25 (2008), 255-262.

Resim 1: Thera Antik Kenti ve çevresinde tespit edilen yerleşimler

Resim 2: Büyükasar yerleşimi, plan

Resim 3: Büyükasar yerleşimi, Mekân 4

Resim 4: Kızılağaç, Çamköy inşaat tahribatı

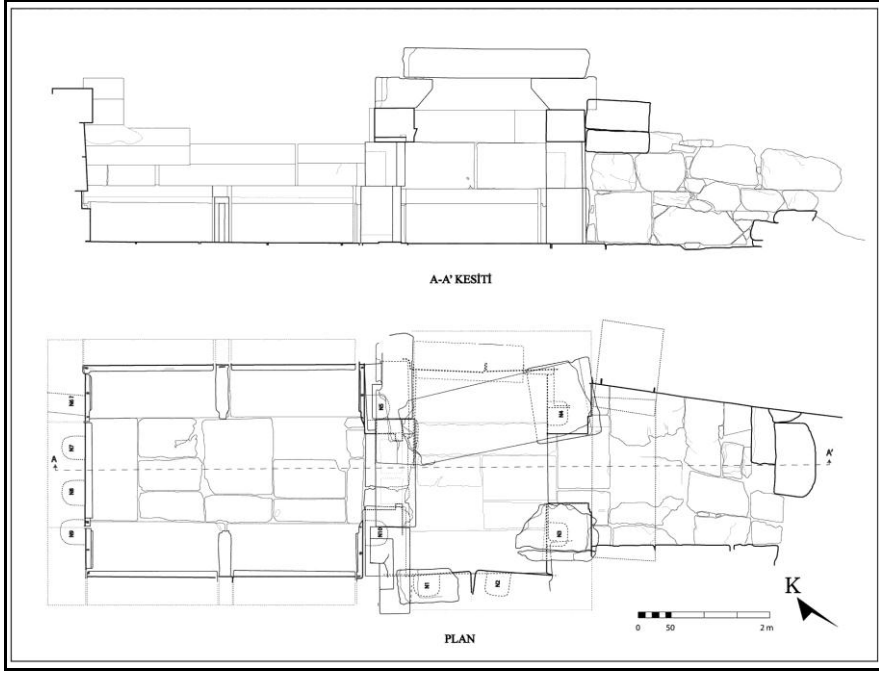
Resim 5: Kızılağaç, Çamköy, üzeri örtülmüş pres ağırlık bloğu

Resim 6: Kızılağaç, Çamköy mezar

Resim 7: Kızılağaç, Çamköy mezar, ana oda

Resim 8: Kızılağaç, Çamköy mezar, plan ve kesit

Resim 9-10: Yerkesik, Ambarkaya, khamasoria önceki hali ve tahribat sonrası

Resim 11: Thera tapınak terası altında kaçak kazı yapılan mekan

Resim 12: Thera doğu nekropolis kaçak kazı tahribatı

2016 YILI KUZEY DOĞU MARMARA SUALTI ARAŞTIRMALARI

Ahmet BİLİR*

Kuzey Doğu Marmara Sualtı Araştırmaları¹ 20 Eylül – 05 Ekim 2016 tarihleri arasında² gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma ile birlikte, bugüne kadar sualtında arkeolojik bir bilimsel araştırma yapılmamış, İstanbul ili Anadolu Yakası ve Adalar kıyı hattının, sistemli, detaylı ve multidisipliner açıdan araştırılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda belirtilen tarihlerde yapılan sualtı araştırması ile birlikte bölgenin sualtında kalmış kültür kalıntıları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Araştırmaların ilk aşamasını, üzerinde Bizans Dönemi'ne ait yapı kalıntılarının bulunduğu öne sürülen ve bu nedenle Manastır Kayalıkları olarak adlandırılan Vordonisi Adası (Harita: 1) mevki oluşturmaktadır. Bu çalışma ile birlikte üzerinde MS. 858 - 867 ve MS 877 – 886 tarihleri arasında Konstantinopolis Patrikliği yapmış olan Photius'un manastırının bulunduğu ve adanın bir deprem sonucu batmış olduğu iddalarının³ gerçeklik payına sahip olup olmadığı

* Yrd. Doç. Dr. Ahmet BİLİR, Düzce Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Düzce/TÜRKİYE. e-posta: ahmetbilir@düzce.edu.tr

¹ Başta araştırmamıza izin veren T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü olmak üzere, araştırma süresi boyunca her türlü desteği sağladıkları için Maltepe Belediye Başkanı Sayın Ali KILIÇ'a sonsuz teşekkürlerimizi sunarız. Kocaeli Kültür Varlıkları Koruma Kurulu'ndan Arkeolog Onur KAMİLOĞLU'na özverili çabalarından ötürü ayrıca teşekkür etmek isteriz. Bunun dışında araştırmanın başından sonuna kadar hiç bir zaman desteğini eksik etmeyen Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN, Yrd. Doç. Dr. Emre OKAN, Dr. Serkan GÜNDÜZ, lisans üstü öğrencileri Can CİNER, M. Uğur EKMEKÇİ ve Faruk YOLSAL'a sonsuz teşekkürlerimizi sunarız. Aynı zamanda çalışma boyunca malzeme ve teknik destekleri ile bizleri yalnız bırakmayan Adalar Denizle Yaşam ve Spor Klübü Başkanı Volkan NARCI, Serço EKŞİYAN, Gökhan KARAKAŞ ve Ercan AKPOLAT'a minnettarız.

² Belirtilen tarihlerde görüş netliğinin Marmara Denizi şartlarına göre mükemmele yakın olması, çalışma takviminin planlanmasında ne kadar isabetli bir karar verdiğimiz ortaya koymuştur. Bununla birlikte son gün dalışlarında yoğun bir deniz anası göçü olduğu görülmüş olup, Ekim ayı ve sonrasında görüş kalitesinin göç dalgası ve lodos nedeniyle düştüğü gözlenmiştir.

³ WHITE 1981, 36

aydınlatılmak istenmiştir. Bu sebeple amaçlarımızdan bir diğeri de böyle bir yapı kalıntısı bulunduğu takdirde ivedilikle tescillemek olmuştur.

1770 yılında, J. L. Cowley tarafından hazırlanan bir haritada (Harita: 2) Voronisi'nin daha büyük ölçekle belirtilmiş olması, yakın zamana kadar adanın henüz batmadığını düşündürse de denizcileri tehlikeli kayalıklara karşı uyar- mak için özellikle büyük çizilmiş olabileceği de göz ardı edilmemelidir.

Bunun için çalışma alanı içinde denizden yükselen kayalıkların bulunduğu dört farklı noktada dalışlara ağırlık verilmiştir. Bunun sebebi, olası kalıntıların sığda olması gerektiği düşüncesidir. Ayrıca uydu fotoğrafından bakıldığında, Prens Adaları'nın tamamında hâkim yerleşim yönünün kuzeye yani İstanbul'un Anadolu Yakası tarafına baktığı gözlenmiş, bu nedenle olası yapı kalıntı- larının da batık adanın kuzeye bakan tarafında olabileceği tahmin edilmiştir. Özellikle Adalar'a bakan taraftaki çakarın kuzeydoğusundaki büyük kayalık etrafında yoğunlaşmıştır. Ayrıca yine birbirine yakın iki kayalığın bulunduğu bölgede gerçekleştirdiğimiz dalışlarda, derinliğin 0-10 m arasında değiştiği, görüşün açık ve suyun 23-24°C civarında olduğu gözlenmiştir. Özellikle görüş netliği açısından en iyi zamanın, çalışmayı gerçekleştirdiğimiz Eylül ayının sonları ve Ekim ayının başları olduğunu belirtmek isteriz. Çalışmalarda toplam 11 gün boyunca ikişerli gruplar halinde, biri sabah diğeri öğleden sonra olmak üzere günde en az iki dalış gerçekleştirilmiş olup, ortalama her dalış için bir saatlik süre planlanmıştır.

Bu dalışlar neticesinde, ada üzerindeki sualtı dip yapısının deniz kabuğu ve kum ile kaplı olduğu gözlenmiştir. Deniz yüzeyi üzerinde topuk yapan kayalık- ların ise, tamamen doğal oluşumdan ibaret oldukları görülmüştür (Resim: 1). Bu nedenle hiç bir ayrıntıyı kaçırmamak adına, sualtı araştırmalarında jackstay tarama metodu uygulanmıştır. Buna göre derinliğin fazla olmaması ve görüş koşullarının son derece uygun olması nedeniyle, dalışların yanı sıra yüzeyden maske ve şnorkel yardımıyla tarama da gerçekleştirilmiştir. Belirlenen gü- zergâh doğrultusunda, en düşük hızda, sabit rotada seyreden teknenin dümen suyunda, aralıklı iki dalıcı tarafından sistemli bir biçimde alan taranmıştır.

Batık ada üzerinde yapmış olduğumuz araştırmalar neticesinde çeşitli amp- hora kulpları ve gövde parçaları, çatı kiremitleri, işlenmemiş mermek bloklar, modern olduğundan şüphelendiğimiz düzensiz mimari bloklar dışında bir adet de çapa tespit edilmiştir.

Batık ada üzerinde gerçekleştirilen araştırmalar sırasında elde edilen sera- mik malzemeler arasında, toplam dört adet amphora kulbu (Resim: 2) ve çeşitli

amphoralara ait gövde parçalarının bulunması (Resim: 3) dikkat çekicidir. Üzerleri yoğun kekamoz tabakası ile kaplı kulpların dönemleri hakkında bir fikir sahibi olunamasa da, bunların bölgede gerçekleştirilen ticari faaliyetlere işaret ettikleri açıktır.

Tespit edilen kültür varlıkları arasında, çatı kiremitleri (Resim: 4) oldukça önemli bir yere sahiptir. Batmadan önce ada üzerinde bir yerleşim bulunduğu yönündeki düşünceleri destekler nitelikteki çatı kiremitlerinden, dağınık vaziyette dört tam örnek dışında, kırık parçalar da tespit edilmiştir (Resim: 5). Başlangıçta bunların batan ada üzerindeki mimari yapılara ait olabileceği üzerinde durulmuştur. Bu anlamda yapılan incelemeler sonucunda adanın kuzeyinde üst üste istiflenmiş ve birbirine kaynamış vaziyette sekiz çatı kiremidi daha tespit edilmiştir (Resim: 6). Bütün halde tespit edilen kiremitlerin tamamının 0.50 m x 0.25 m ebatında oldukları gözlenmiştir. Boyut ve biçimlerinden hareketle bu kiremitleri tarihlemek mümkündür.

Günümüzde in-situ halde bulunan, Menteşeoğulları'ndan İlyas Bey tarafından, 1404 yılında, Miletos'ta yaptırılmış olan İlyas Bey Camii'nin önündeki medrese odalarından birinin kubbesindeki kiremitler, örneklerimize yakın ölçülerdedir. Uzunluğu 0.50 m olan bu kiremitlerin bir ucu 0.30 m diğer ucu ise 0.26 m genişliğindedir. Bu ölçülerdeki çatı kiremitlerinin kullanıldığı bir başka örnek ise Enez'de bulunmaktadır. Bu yapı önceleri küçük bir Bizans Şapeli olarak kullanılmış ancak Enez'in fethinden sonra Has Yunus Bey'e ait bir türbeye çevrilmiştir. Bu nedenle yapı, Enez'in fethedildiği 1456 yılından öncesine tarihlenmektedir. Yapıdaki kiremitler 0.51 m uzunluğundadır. Bunların bir ucu 0.30 m, diğer ucu ise 0.26 m genişliğindedir. Yakın ölçülerin 15. yüzyıl boyunca kullanıldığı düşünülmektedir⁴. Her ne kadar tespit ettiğimiz örneklerin, her iki ucu da aynı genişlikte olsa da genel olarak yukarıdaki örneklerde olduğu gibi 15. yüzyıla ait olduklarını belirtmek mümkündür. Bununla birlikte üst üste istiflenmiş olarak bulunan kiremitlerden yola çıkarak, bu kiremitlerin ada üzerindeki 15. yüzyıl yapılarına ait olmalarından ziyade, kayalıklara çarparak batan kiremit yüklü bir gemiye ait oldukları kanaatindeyiz.

Araştırma sırasında tespit edilen buluntulardan belki de en önemli grubu, 17 parçadan oluşan ve henüz işlenmemiş haldeki kyklopik mermer bloklar oluşturmaktadır (Resim: 7-9). Bunların üzerlerinin midye, deniz kestanesi ve kekamoz tabakası ile kaplı oldukları görülmüştür. Belli bir düzen içinde sıralan-

⁴ Özyiğit 1990, 171, 172.

madıkları gözlenen bu mermer blokların, bazılarının düzgün kesimli olduğu anlaşılmaktadır (Resim: 10). Bir arada ve gelişi güzel bulunmaları nedeniyle, dökülmüş oldukları izlenimi verdiklerini belirtmek mümkündür.

Özellikle İstanbul'daki yoğun yapı faaliyetlerinde, sıklıkla Prokonnesos mermerinin tercih edildiği bilinmektedir. Acil durumlarda lodosun şiddetinden korunmak isteyen denizciler, Çanakkale Boğazı'nı geçtikten sonra Marmara Denizi'nin güney kıyılarını takip etmişlerdir. Özellikle Marmara'nın kuzey doğusunda bulunan Vordonisi Kayalıkları lodosa açık ve denizciler için son derece tehlikelidir. Bunlar yatağından kesilmiş şekliyle bir gemiye yüklendikten sonra, batık adanın kayalıklarına çarparak batan bir geminin kargosu olmalıdır. Bu nedenle Prokonnessos'tan hareket eden mermer yüklü bir geminin, Vordonisi Kayalıkları'na çarparak battığı düşünülebilir. Mermer bloklardan tarihleme konusunda herhangi bir veri elde edilemese de, parça analizleri neticesinde yatak bilgisinin kesinlik kazanacağı kanaatindeyiz.

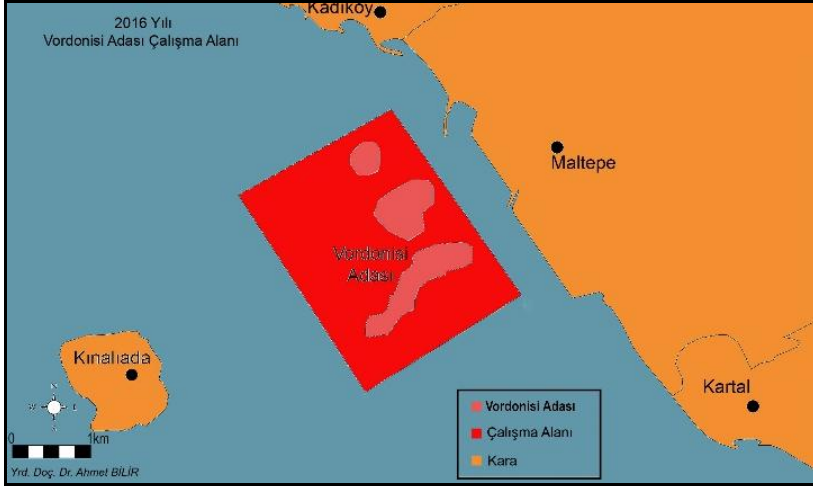
Bir diğer buluntu grubuna ise batık adanın güneyindeki çakarın bulunduğu kayalığın sığıklarında rastlanmıştır. Özellikle araştırma sahasının bu bölümünde yoğun bir biçimde dip yapısını kaplayan deniz kabuğu, kum ve yosun tabakası görüşü ve eser tespitini oldukça zorlaştırmıştır. Buna karşın tespit edilen blokların düzgün kesimli oldukları görülmüştür (Resim: 11-12). Modern olduklarını düşündüğümüz bu blokların çakarın yapımı sırasında döküldüklerini tahmin etmekteyiz. Bununla birlikte modern olmalarına karşın bu blokların kum ve midye tabakası altında kalmış olmaları, varsa eğer manastıra ait yapı kalıntılarının yüzeyden ziyade daha alt tabakalarda aranması gerektiği fikrini doğurmuştur.

Araştırmamız esnasında tespit ettiğimiz tek çapa ise bir kayanın altına sıkışmış vaziyettedir (Resim: 13). Bu çapa metalden yapılmış olup bir ucunda çift tırnak bulunmaktadır. Bu nedenle çapa tipolojisine uygun bir form vermemektedir.

Araştırmamızın ilk yılından elde ettiğimiz sonuçlara göre henüz ada üzerinde bir yapı kalıntısı tespit edilememiş olsa da bölgenin yerleşim ve batık potansiyeli taşıdığı anlaşılmaktadır. Özellikle tarih veren çatı kiremitlerinin bir batığa mı, yoksa ada üzerinde bulunan yapılara mı ait olduğu net bir biçimde anlaşılamamıştır. Bunun dışında mermer blokların bir batığa ait olduğu kesindir. Ancak tarihleme konusunda bir çıkarım yapmak güçtür. İleride yapılması planlanan yatak ve parça analizleri batığın rotasını tespit etmeyi mümkün kılacaktır.

KAYNAKÇA

- ÖZYİĞİT 1990 Özyiğit, Ö., “Alaturka Kiremidin Oluşumu”, *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi*, V, 1990, 149-179,
- WHITE 1981 White, D. S., *Patriarch Photios of Constantinople: his life, scholarly contributions, and correspondence together with a translation of fifty-two of his letters*, Holy Cross Orthodox Press, 1981.

Harita 1: Vordonisi Adası

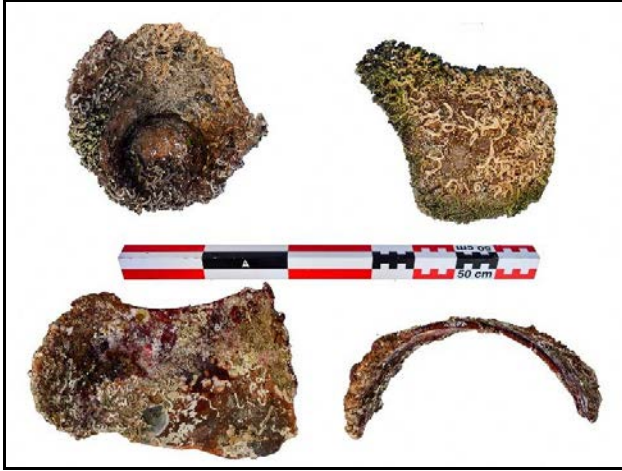
Harita 2: J. L. Cowley'in 1770 yılına ait haritası ve Vordonisi Adası

Resim 1: Deniz üzerinde topuk yapan kayalıklar

Resim 2: Çeşitli amphora kulpları

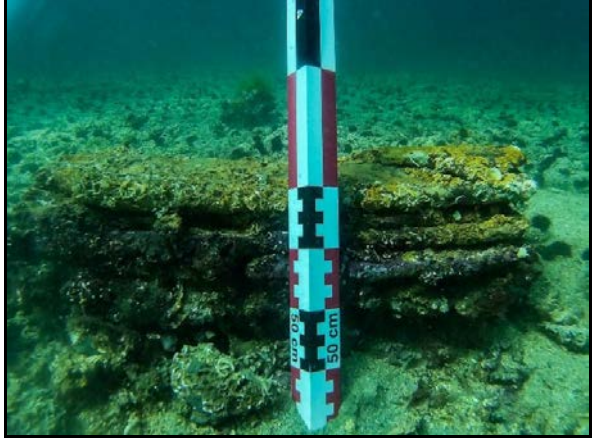
Resim 3: Amphora gövde parçaları

Resim 4: Çatı kiremitleri

Resim 5: Çatı kiremitleri tespit çalışması

Resim 6: Çatı kiremidi istifi

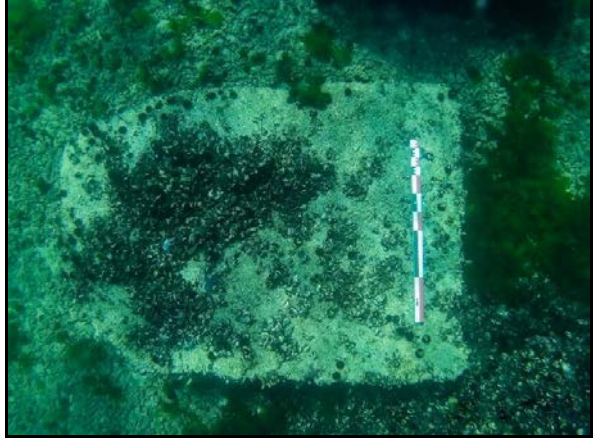
Resim 7: Kyklopik mermer bloklar

Resim 8: Kyklopik mermer bloklar

Resim 9: Kyklopik mermer bloklar

Resim 10: Düzgün kesimli mermer blok

Resim 11: Modern olabilecek düzgün kesimli bir blok

Resim 12: Modern olabilecek düzgün kesimli bloklar

Resim 13: Metal çapa

KARS-IĞDIR İLLERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2016

Akın BİNGÖL *
Mustafa KARAGEÇİ

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 02.10.2016 tarihli ve 195007 sayılı izinleri ile 2016 yılı yüzey araştırmaları, Kars İli Merkez ve Sarıkamış İlçesinde yürütülmüştür. Kafkas Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Akın BİNGÖL başkanlığında yürütülen çalışmalara Prof. Dr. Alpaslan CEYLAN, Doç. Dr. Bahattin ÇELİK, Yrd. Doç. Dr. Mustafa KARAGEÇİ, Yrd. Doç. Dr. Oktay ÖZGÜL, Yrd. Doç. Dr. İbrahim ÜNGÖR ve Yrd. Doç. Dr. Yavuz GÜNAŞDI katılmıştır. Bakanlık temsilciliği görevini Kars Müzesi Müdürlüğü'nden Ünver SOLAKLIOĞLU üstlenmiştir¹. Yüzey araştırmaları laboratuvar çalışmaları Arş. Gör. Özlem BAKAN ve Emre BALCI tarafından yürütülmüştür.

Bölgede daha önce yaptığımız araştırmaların 2016 yılı çalışmaları verimli geçmiş ve bölgenin tarihi ve arkeolojisini aydınlatması bakımından önemli sonuçlar ortaya koyacağını düşündüğümüz birçok merkez tespit edilmiştir.

Kars Bölgesinde Belirlenen Yerleşmeler

2016 yılı yüzey araştırmalarını Merkez İlçe, Sarıkamış ve Digor İlçeleri'nde yoğunlaştırdık. 2016 yılında Kars bölgesinde yaptığımız araştırmalarda, yeni merkezler bulunmuş ve daha önce literatürde olan merkezler de güncellenmiştir.

* Yrd. Doç. Dr. Akın BİNGÖL, Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. Kars/TÜRKİYE.

Yrd. Doç. Dr. Mustafa KARAGEÇİ, Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. Kars/TÜRKİYE.

¹ Yüzey araştırmaları sırasında gösterdikleri anlayış ve sağladıkları katkılardan dolayı ekip üyelerine, bakanlık temsilcimiz Ünver SOLAKLIOĞLU'na, Kars Arkeoloji Müzesi Müdürü Necmettin ALP'a ve bu çalışmanın gerçekleşmesine büyük katkıları olan Kafkas Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sami ÖZCAN'a, Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Haydar YÜKSEK'e, teşekkür ederiz.

KARS-MERKEZ

Güney Çalı Kalesi

Kars İli, merkez ilçeye 8 km uzaklıktaki Azat ve Ataköy'ün içinde bulunduğu vadinin güneydoğusunda bulunan ve yöre halkı tarafından Güney Çalı Tepesi olarak adlandırılan tepe üzerinde yer alan kalenin deniz seviyesinden yüksekliği 2245 metredir. Kale, üzerinde bulunduğu ana kayaya uygun olarak yapılmış ve ovadaki tarım alanlarını kontrol altında tutabilecek bir konumdadır. Kabaca kare planlı olan kalenin ölçüleri 60x40 m'dir. Kalenin batı yönünde iki tane giriş kapısı mevcuttur. Kaleye giriş yolu, kalenin kuzey tarafından başlayarak kalenin güneybatısına kadar ilerlemektedir. Kalenin güneybatı sur duvarlarının kabaca düzeltildiği görülmektedir. Sur duvar kalınlıklarının ortalama 2 m olan kalenin kuzeydoğu yönündeki sur duvarları kortiyon ve bastiyonlarla desteklenmiştir. Kale mimarisini oluşturan sur duvarları ve iç mekân ayırım duvarlarının bazılarının işlendiği ancak çoğunlukla işlenmemiş taşlardan kuru duvar tekniği ile inşa edildiği görülmektedir. Kalede tespit edilen keramik verileri Tunç ve Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir² (Resim: 1-2).

Azat Mağara Yerleşmesi

Kars Merkez'e bağlı Azat Köyü sınırlarında, Azat-Karakale yolunun 4. km'sinde ve yolun sol tarafında bulunan mağara yerleşmesi, 23 metre genişliğinde ve 15 metre uzunluğundadır. Mağara yerleşmesi merkezi bazalt bir kayalığın altında bulunmaktadır. Mağaranın doğal olduğu ve Tunç Çağı sürecinde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu veriler mağara etrafında ve içinde tespit edilen keramik verisi ile desteklenmektedir. Bununla birlikte mağara yerleşmesinin hemen üzerinde bulunan bazalt kayalığın düz bölümünde kazıma tekniği ile bir at figürünün betimlendiği görülmüştür. Bu kaya resminin, bölgede yoğun olarak uygulanan bir geleneğin devamı olduğunu söyleyebiliriz. Bu veriler hep birlikte değerlendirildiğinde mağara yerleşmesinin İlk Tunç Çağı'ndan itibaren kullanılmaya başlandığını söyleyebiliriz³ (Resim: 3-4).

Borluk Vadisi Erken Demirçağı Mezarları

Borluk Deresi'nin kuzeyinde bulunan Azat Höyüğü'nin hemen karşısında ve güneyinde mezarların Azat Höyüğüne olan uzaklığı 220 metredir. Mezarların yaklaşık olarak 500 m²'lik bir alana yayıldığı görülmektedir. Borluk Erken De-

² N 40°29'31" - E 43°10'25"

³ N 40°30'36" - E 43°08'27"

mir Çağı I olarak tanımladığımız mezar, 2.40x2 m ölçülerinde ve doğu-batı doğrultulu uzanmaktadır. Ortalama 1x1.60 cm ölçülerindeki 2 büyük sal taşı kapakları altında kalan mezar ortalama 20 cm yüksekliğinde ve 40 cm uzunluğunda işlenmemiş dörder sıralı taş duvarlarla örülmüştür. (Resim: 5; Çizim: 1) Borluk Erken Demir Çağı II olarak tanımladığımız mezar ise 5x4.5 m. ölçülerinde olup mezarın üzeri 1x2.50 m büyüklüğündeki işlenmiş sal taşı ile kapatılmıştır. (Resim: 6) Borluk Erken Demir Çağı I'ın aksine ikinci mezarda Erken Demir Çağı'na ait keramik verisine ulaşılmıştır. Bu mezarlar ile analoji kurulabilecek en yakın yerleşim merkezi kuş uçuşu 30 km. uzaklıktaki Ziyarettepe Kalesi'dir. Ziyarettepe Kalesi'nin güneybatı eteğinde bulunan nekropol alanının Erken Demir Çağı'nda da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Dromoslu ve dromossuz olan bu mezarlardan dromossuz olanlar Borluk Vadisi'ndeki örnekleriyle büyük bir benzerlik göstermektedir. Ziyarettepe Erken Demir Çağı mezarlarından tespit edilen tutamaklı koyu yüzlü çanak parçaları ise Doğubayazıt Kertenkele Nekropolü'ndeki çanak çömlekler ile birebir aynıdır. Yine Erken Demir Çağı II mezarında tespit edilen obsidyen aletin; yonga üzerine yapılmış dişlemeli alet olduğunu söyleyebiliriz. Diğer Erken Demir Çağı mezarlarındaki gibi, tespit edilen mezarlar da toprağa açılan çukurlar içine örülmüş duvarlar ile oluşturulmuştur. Mezarların üst tarafları sal kapak taşlarıyla kapatılmıştır⁴.

Ataköy Kaya Resmi

Kars Merkez'e bağlı Ataköy'ün girişinde Harmantepe Höyük ile köy arasında bulunan kayalık bölgede tespitini yaptığımız kazıma teknikli kaya resmi, avcı toplayıcı kültüre ilişkin bir betimlemenin olduğu ok ve yay tutan insan temalı kompozisyon ile anlaşılmaktadır. Bu betimleme en erken İlk Tunç Çağı mobil pastoral (göçebe) kültürüne adapte olmuş grupların gündelik hayatına ilişkin bilgi vermektedir. Bu dönemde her ne kadar yerleşik yaşam başlamışsa da hala göçebeliliğin ve buna bağlı avcı toplayıcı ekonomik modelinin devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan ilgili tespit son derece önemli bir bulgu olarak kayıtlarımıza geçirilmiştir⁵ (Resim: 7).

KARS-SARIKAMIŞ

Toprakkale

Kars İli Sarıkamış İlçesinin 8 km güneybatısında ve Kars-Erzurum çevre yolunun doğusunda bulunan kale, doğu-batı doğrultulu olup 2070 m. yükseklik-

⁴ N 40°31'41" - E 43°06'43"

⁵ N 40°31'21" - E 43°08'56"

tedir. Doğu Anadolu'nun en yüksek kalelerinden biri olan kalenin en üst noktası ise 2080 m. dir. Su kaynakları açısından oldukça zengin olan kalenin güneyinde tatlı su kaynakları bulunmaktadır. Yine kalenin doğusundan Aras Irmağına karışan bir dere geçmektedir. Kalede ham ve işlenmiş şekilde bol miktarda obsidyen saptanmıştır. Kalenin güney etekleri aynı zamanda obsidyen yatağıdır. Bu bakımdan kalenin bir obsidyen işleme merkezi olduğu söylenebilir.

İki kısımdan oluşan kalenin alt kısmında, bir takım mimari kalıntılara rastlanmıştır. Bu nedenle yerleşmelerin daha çok alt kısımda olduğunu söyleyebiliriz. Duvar kalıntılarının büyük taşlardan inşa edildiği ancak olumsuz doğal şartlarından dolayı fazlaca tahrip olduğu görülmektedir. Batıya doğru devam eden duvarlar kalenin üst kısmını bir daire şeklinde çevrelemektedir. Kaleye giriş yolunun kalenin batısından verildiği düşünülmektedir. Kalenin batı yönünün eğimli olmasından dolayı bu yöndeki yapıların da buna göre teraslama yöntemi ile yapıldığı görülmektedir. Kalenin sur duvarları, kuru duvar tekniği ile kabaca yontulmuş kaya bloklarından oluşmaktadır. Kalenin sur duvarları bazı bölümlerde üç sıra şeklindedir. Kalenin iç kısmında çeşitli mimari kalıntılar bulunmaktadır. Kalenin yapımında kullanılan duvar tekniği ve bulunan keramik verileri kalenin, Urartu kalesi olduğunu göstermektedir. Ancak, Sarıkamış bölgesinde saptanan Urartu yazıtlarında isimleri geçen Urartu kalelerinden hangisi olduğunu şimdilik söylememiz mümkün değildir. Kalenin Ortaçağ'da da yerleşim gördüğünü söyleyebiliriz. Kalede tespit edilen keramik verileri Karaz Kültürüne ve Orta Demir Çağı (Urartu) dönemlerine tarihlendirilmektedir⁶ (Resim: 8-9).

Zivin Kalesi

Kars İli, Sarıkamış İlçesi'ne 39 km uzaklıkta yer alan Süngütaşı (Zivin) Köyü'nün hemen kuzeydoğusundaki tepelik alanda yer alan kale, ilçenin güneybatısında bulunmaktadır. Denizden yüksekliği 1890 m. olan kalenin kurulduğu ana kayanın yüksekliği 40 m.dir. Kalenin kuzeybatısında Aras Irmağına dökülen Zivin Çayı akmaktadır. Karaorgan-Şenkaya karayolunun önünden geçtiği ve iki vadinin kesiştiği bir noktada inşa edilen kale, Doğu Anadolu'yu Kafkaslara bağlayan yolu da kontrol altına alması nedeniyle stratejik olarak son derece önemli bir konumdadır. Bu yol askeri olduğu kadar ticari yol olarak da kullanılmasından dolayı kalenin önemini bir kat daha arttırmaktadır. Ana kayanın

⁶ N 40°18'02" - E 42°39'31" Ceylan 2001a: 53; Bingöl 2003: 143; Ceylan 2008: 114. Kozbe-Ceylan vd. 2008: Toprakkale; Karageçi 2015: 126.

yapısına uygun şekilde yapılan kale kuzey-güney doğrultuludur. Kalenin iç bölümünde, ana kayaya oyularak dikdörtgen planlı iki sarnıç bulunmaktadır. Kalenin dışında ve doğusunda bulunan sarnıçlar ise yuvarlak planlı yapılmıştır. Ayrıca yuvarlak planlı sarnıcın yanında ana kayaya oyularak yapılmış bir sunak çukurunun da olduğu görülmektedir. Kalenin batısında kaya basamaklı su tüneli bulunmaktadır. Ancak su tüneli taş ve toprakla dolduğu için yalnızca tünelin girişi görülmektedir. Kalede tespit edilen keramik verilerine dayanarak kalenin İlk Çağı'ndan itibaren kullanıldığını söyleyebiliriz. Urartu döneminde kral Menua'nın Kuzey Seferi Yazıtı bu kalede bulunmuştur. Yazıt, bölge Rus işgalindeyken yerinden sökülerek Tiflis Müzesi'ne götürülmüştür.

Süngütaşı (Zivin) Kalesi'nin, bölgedeki en önemli Urartu kalelerinden biri olduğu hakkında Urartu araştırmacıları fikir birliği içerisindeyler. Süngütaşı (Zivin) Kalesi'nin Urartu dönemindeki önemli krali kentlerden olan Zua veya Şaşılı olduğu görüşleri ileri sürülmüştür. Bölgede yapmış olduğumuz araştırmalar neticesinde buranın bir krali kent olduğu görüşündeyiz⁷ (Resim: 10).

KARS-DİĞOR

Karakale Sivil Yerleşmesi

Kars Dığor İlçesi Dağpınar Beldesi'ne bağlı Karakale Köyü sınırlarında ve köyün güneybatısında yer alan yerleşmenin batı yönünde yöre halkı tarafından Alem Suyu olarak adlandırılan dere geçmektedir. Yerleşme, Karakale Köyü'ne 4 km, Oyuklu Köyü'ne 3 km, Dağpınar'a 8 km ve Dığor ilçe merkezine ise 9 km uzaklıktadır. Yerleşmenin deniz seviyesinden yüksekliği 1900 m.dir. Kuru duvar tekniği ile yapılan yerleşme yerindeki mekânlar birbirine bitişik şekildedir. Yaklaşık olarak 8 hektar ölçülerinde olan yerleşmenin Tunç Çağı'nda iskân gördüğü söylenebilir. Yerleşmede tespit edilen keramik verileri Tunç Çağı'na tarihlendirilmektedir⁸ (Resim: 11).

IĞDIR-KARAKOYUNLU

Bulakbaşı Kalesi

Iğdır İli, Karakoyunlu İlçesi, Taşburun Beldesine 5 km uzaklıkta yer alan kale Bulakbaşı Köyü'nün güneydoğusundadır. Kayalık bir tepe üzerinde bulunan kalenin, topografya ile bütünleşmiş eşsiz mimari tekniği, sur duvarlarını oluş-

⁷ N 40°12'51" - E 42°14'48" Pehlivan 1991: 35; Ceylan 2001b: 63; Ceylan 2003: 317; Bingöl 2003:150; Ceylan 2005: 26; Ceylan 2008: 115; Kozbe-Ceylan vd 2008; Zivin Kalesi; Karageçi 2015: 128.

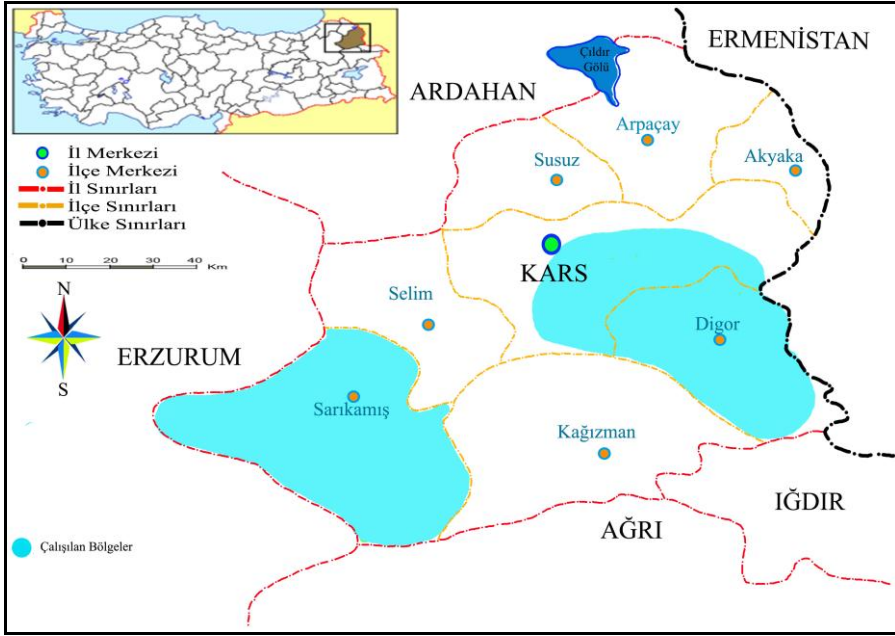
⁸ N 40°26'46" - E 43°24'29"

turan taşlarının büyüklüğü, işleniş şekli ve kalenin planı göz önüne alındığında, kalenin tipik bir Erken Demir Çağı Kalesi olduğu ve Orta Demir Çağı (Urartu Krallığı) döneminde de kullanıldığını söyleyebiliriz. Doğu-batı uzantılı olan kale 124x95 metre ölçülerindedir. Bununla birlikte kalenin Orta Çağ periyodunda çok yoğun olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. İki giriş kapısı bulunan kalenin ana girişi batı yönünde ikinci girişi ise kuzey yönündedir⁹ (Resim: 12).

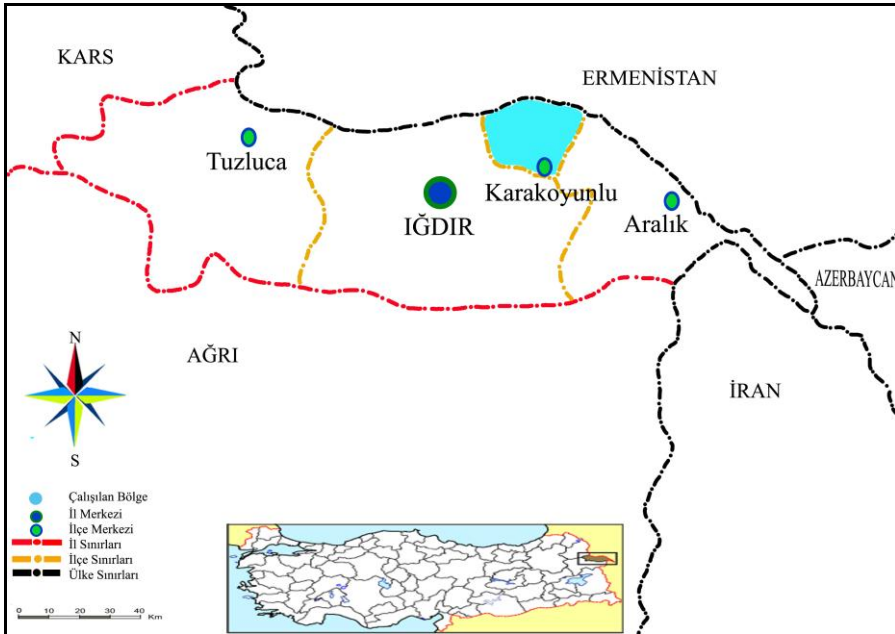
KAYNAKÇA

- Bingöl, A. (2003). *En Eski Çağlardan Urartu'nun Yıkılışına Kadar Kars ve Çevresi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- Ceylan, A. (2001a). *Sarıkamış, Tarihi ve Arkeolojik Araştırmalar*, Erzurum.
- Ceylan, A. (2001b). "1999 Yılı Erzincan ve Erzurum Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* (18/2), Ankara, 71-82.
- Ceylan, A. (2003). "2001 Yılı Erzincan, Erzurum ve Kars İlleri Yüzey Araştırması". *Araştırma Sonuçları Toplantısı* (20/2), Ankara, 311-324.
- Ceylan, A. (2005). "The Erzincan, Erzurum and Kars Region in The Iron Age", *Anatolian Iron Ages* (V), London, 21-29.
- Ceylan, A. (2008). *Doğu Anadolu Araştırmaları Erzurum-Erzincan-Kars-Iğdır (1998-2008)*, Erzurum.
- Karageçi M. (2015). *Arpaçay Havzası'nda Tarihi ve Arkeolojik Araştırmalar*, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kars, 2015.
- Kozbe G.-A. Ceylan-Y. Polat-T. Sivas-H. Sivas-I. Şahin-D. Tanrıver (2008). *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri -6a-b Demir Çağları*, İstanbul.
- Pehlivan, M. (1991). *Daya(e)ni/Dia(e)hi*, Erzurum.

⁹ N 40°29'31" - E 43°10'25"

Harita 1. Kars İlinde Çalışılan Bölgeler

Harita 2. Iğdır İlinde Çalışılan Bölge

Resim 1: Güneyçalı Kalesi

Resim 2: Güneyçalı Kalesi

Resim 3: Azat Mağara Yerleşmesi

Resim 4: Azat Mağara Yerleşmesi

Resim 5: Borluk Vadisi Erken Demir Çağı Mezarı I

Resim 6: Borluk Vadisi Erken Demir Çağı Mezarı II

Resim 7: Ataköy Kaya Resmi

Resim 8: Toprakkale Kalesi

Resim 9: Toprakkale Kalesi

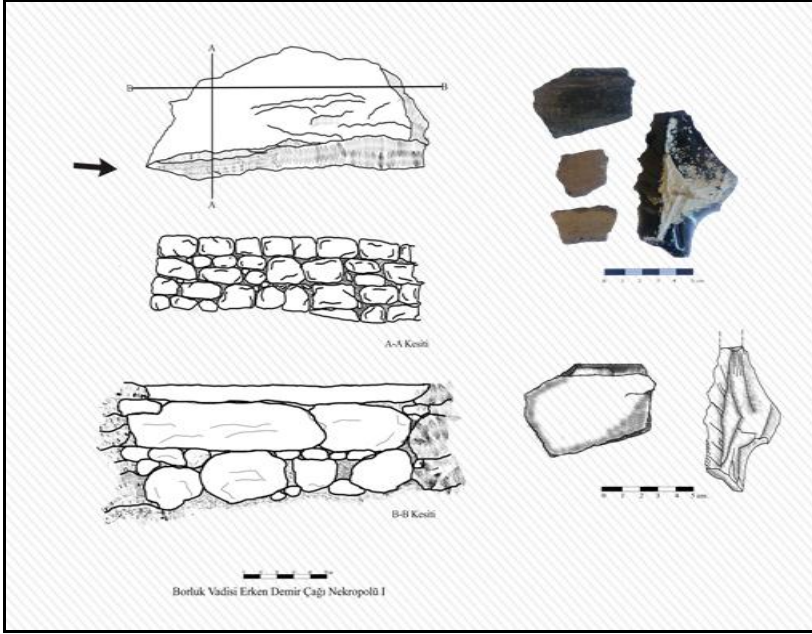
Resim 10: Zivin Kalesi

Resim 11: Karakale Sivil Yerleşmesi

Resim 12: Bulakbaşı Kalesi

Çizim 1: Borluk Vadisi Erken Demir Çağı Mezarı I

2016 YILI İZMİR İLİ MERKEZ İLÇELERİ VE MENEMEN İLÇESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI PROJESİ

Burak YOLAÇAN*
Hakan GÖNCÜ
Akın ERSOY

2016 Yılı İzmir İli, Merkez İlçeleri ve Menemen İlçesi Yüzey Araştırması Projesi¹ kapsamında; günümüz İzmir kent merkezi ve civarında konumlanmakta olan ve çeşitli arkeolojik kalıntılar barındırma potansiyeli yüksek lokasyonlardaki olası arkeolojik verilerin tespiti ve tasnifi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda 03-20 Ekim 2016 tarihleri arasında çalışılmak üzere İzmir merkez ilçelerinden Bornova, Buca, Gaziemir, Konak ve Karabağlar ilçeleri ile Menemen İlçesinde yer alan bazı alanların araştırılması öncelikli olarak hedeflenmiştir (Harita: 1).

Yüzey Araştırma projesi süresince ekip üyesi olarak 6 arkeolog ve 1 mimar görev almıştır. Çalışmalar kapsamında merkez ilçelerden; Bornova'da 2, Buca'da 4, Gaziemir'de 1, Konak'ta 2 ve Karabağlar'da 1 ve Menemen'de 1 nokta ziyaret edilmiştir, böylelikle toplamda 11 noktada belgeleme ve tespit çalışmaları yürütülmüştür. Ayrıca aşağıda anılacak merkezlerden Akçakaya ve Sivrikaya Kaleleri mimari çizim çalışmalarının tamamlanabilmesi amacıyla 2 kez ziyaret edilmiştir.

* Araş. Gör. Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Kaynaklar Yerleşkesi, Tınaztepe Buca İzmir/TÜRKİYE. burak.yolacan@deu.edu.tr

Araş. Gör. Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Kaynaklar Yerleşkesi, Tınaztepe Buca İzmir/TÜRKİYE. hakan.goncu@deu.edu.tr

Yard. Doç. Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Kaynaklar Yerleşkesi, Tınaztepe Buca İzmir/TÜRKİYE. akin.ersoy@deu.edu.tr

¹ 2016 yılı yüzey araştırması çalışmalarına izin veren Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne, Buca Belediyesine, Bakanlık temsilcisi olarak çalışmada yer alan Trabzon Koruma Bölge Müdürlüğünden Selvet Karamahmut'a teşekkür ederiz.

Ziyaret edilen noktaların koordinatları GPS aleti kullanılarak tespit edilmiştir. Alanda yapılan tespitler için fotoğraflama çalışmaları yapılmıştır, ayrıca tüm alanlarda, mümkün olduğu sürece, drone kullanılarak havadan fotoğraf ve video çekimleri de yapılmıştır. Arazide rastlanan seramik buluntuların ise ölçekli fotoğrafları çekilmiş, gerekli görülenlerin çizimleri yapılmıştır. Mimari tespit çalışmaları için manuel olarak ölçüm çalışmaları yapılmış, gerekli görülen noktalarda kroki çizimleri ile detaylı ölçüm ve çizimler yapılmıştır.

1. SİVRİKAYA-BUCA

Sivrikaya-Kalekaya² Tepesi olarak adlandırılan alan, yaklaşık 360m. kottunda, günümüz Buca İlçesi sınırları dâhilinde yer almaktadır (Harita 1). Buca – Kaynaklar Köyü yolu yönünde, Gökdere Köyü yolu üzerinden ulaşımı sağlanabilen alanın Buca merkeze olan uzaklığı yaklaşık 18 km’dir. Tepenin Sivrikaya olarak adlandırılmasına neden olan ve sarp bir kayalıktan meydana gelen dik yamaç, tepenin kuzeybatı sırtının tamamını oluşturmaktadır.

Tepenin zirvesine kuzey yönde yer alan sık makilik sırttan sel yatakları kullanılarak yaklaşık 45 dakikalık bir tırmanışla ya da güney yamaçta yer alan patika kullanılarak 25 dakikada ulaşım sağlanabilmektedir (Resim: 1).

Patika boyunca ve civarında herhangi bir mimari kalıntı gözlemlenmemiştir, pişmiş toprak buluntular ise oldukça az sayıdadır ve form veren nitelikte bir görüntüye sahip değildir. Güney yamaçta patika teraslama olarak düzenlenmiş olabilecek bir düzlükle sonlanmaktadır. Söz konusu bu düzlükten itibaren pişmiş toprak kalıntı sayısının metrekare bazında yoğunlaşmaya başladığı gözlemlenmiştir.

Zirveye doğru çeşitli aralıklarla oluşturuldukları görülebilen ve irili ufaklı polygonal taşlardan düzenlenmiş teraslamalara ait duvar kalıntıları tespit edilmiştir. Ana kaya üzerine yerleştirildikleri görülen bu duvarların yükseklikleri 1 metreyi geçmemektedir ve harç kullanmadan oluşturuldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca yine güney yamaçta ana kayaya oyulmuş vaziyette iki adet yağmur ve yüzey suyunu tutmaya yönelik olabilecek kalıntı tespit edilmiştir. Bunlardan ilki yamacın güneybatı bölümünde yer almakta olup içten içe 60x205 cm ebatlarındadır. Diğer oyuk ise yamacın doğu bölümünde 60x120 cm ebadındadır. Her iki açıklığın da su tutma (depolama) amacıyla oluşturulduğu düşünülmüştür.

² E. Doğer, İ. Gezgın, Arkaik ve Klasik Dönemde Smyrna’nın Dış Savunması Üzerine Gözlemler, II. Uluslararası İzmir Sempozyumu 1995, Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını no.2 (ed. Necmi Ülker), s. 17, 1998

Ayrıca tepenin zirvesine yaklaştıkça pişmiş toprak buluntu sayısının m²'de 15-20 adete kadar yükseldiği gözlemlenmiştir. Söz konusu bu kalıntılar çoğunlukla Roma Dönemine ait çeşitli günlük kaplarına ait parçalar olup az sayıda Hellenistik Döneme tarihlenebilecek parça da gözlemlenmiştir.

Güney yamaçtan zirveye doğru yaklaştıkça güney yamaç boyunca aralıklarla doğu-batı yönde uzanan bir duvar hattı olduğu görülmüştür.

Yer yer büyük boşluklar ve bozulmalarla günümüze ulaşmış olan bu kalıntılar güney yamaçta yaklaşık 40 metrelik bir hat halinde uzandıktan sonra dörtgen planlı bir kuleye ait olabilecek kalıntılarla birleşmektedir. Söz konusu bu kule kalıntısından sonra sur hattı kuzey yönde dönüş yaparak doğu yamacı da kuşatarak yaklaşık 35 metre mesafeden sonra kayalık uçurumla sonlanmaktadır. Söz konusu bu sur hattı doğu yamaçta kısmen daha iyi korunmuşluğa sahiptir. Yaklaşık 2.30 metre kalınlığa sahip olduğu tespit edilen sur hattının yer yer oldukça düzgün kesilmiş rektogonal bloklardan oluştuğu, ancak eş yükseltilere sahip olmadıkları (pseudo-isodomik) görülmektedir (Resim: 2).

Zirveye yakın kayalık alanlarda çeşitli noktalarda görülen ve bu alanlardan blok taş çıkarıldığına dair olduğu tespit edilen izler göz önüne alındığında, bu sur hattını oluşturan yapı taşlarının tepenin kendi doğal kayacından elde edildiği anlaşılmaktadır.

Tepenin zirvesi ise sarp kayalık bir dokuya sahip olup günümüzde sık bir maki örtüsü ile kaplıdır. Zirvede sur içi bir yerleşim olduğuna dair bir gözlemlerde bulunulmamıştır ancak zirvenin bir noktasında su toplama amacıyla (belki sarnıç olabilecek) kullanılmış olabilecek 3.50 metre derinliğinde ve 4x2.20 metre genişliğinde doğal bir çukur yer almaktadır.

Zirvede pişmiş toprak kalıntılarının yoğunluğunun metrekarede 40-50 adete kadar ulaştığı tespit edilmiştir. Söz konusu bu kalıntıların ait oldukları dönemler yine çoğunlukla Roma Dönemi olup, az sayıdaki parçanın ise Hellenistik Döneme tarihlendirilebileceği görülmüştür. Tespit edilen mimari kalıntılar fotoğraflanmış ve ölçüleri alınarak mimari çizim çalışmaları için hazırlanmıştır.

2. ORCANLAR SIRTİ-BUCA

Buca ilçesinde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları kapsamında diğer bir keşif alanı, yaklaşık 550m. kotundaki *Orcanlar Sırtı* (Harita: 1) olarak adlandırılan mevkii olmuştur. Söz konusu alana Kaynaklar Köyünden Sağlık Ocağı Sokak doğu yönde takip edilerek yaklaşık 10-12 dakika içerisinde ulaşılabilir. 43

Bu noktada *Portara*³ (Büyük Kapı) olarak adlandırılan kayalık tepe geçidine ulaşılmıştır. Batıda yönde alçalan sırttan aşağıya doğru bir keşif yürüyüşü gerçekleştirilmiştir. Söz konusu yamaçtan aşağıya doğru bir patika uzanmakta olup güney bölümünde devrilmiş vaziyette olan pişmiş toprak künk parçaları tespit edilmiştir⁴.

Yukarıda anılan *Portara* yaklaşık 8 m. genişliğinde ve 4-5 metre yüksekliğinde, 600 metre kotunda kayaya oyulmuş bir geçit niteliğindedir. Tespit edilen künklerin Hellenistik Döneme ait olabilecekleri düşünülmüştür. Söz konusu bu pişmiş toprak künk eklentileri içerisinde, taşınan sudan kaynaklanan tortu çökeltiler net bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Tespit edilen su yoluna ait künk uzantıları 3 ayrı parçadan oluşmaktadır. İlk parçanın uzunluğu 0.52 m olup 0.29 m çapa ve 0.03 m cidar kalınlığına sahiptir. Tespit edilen ikinci parçanın uzunluğu 0.48 m iken çapı 0.28 m, cidar kalınlığı ise 0.035 m dir. Tespit edilen son parçanın uzunluğu 0.30 m iken cidar kalınlığı 0.04 m dir. Bu künk parçası çok zarar gördüğünden çapı ölçülememiştir.

Söz konusu patika boyunca yer yer boşluklarla yaklaşık 50 metre kadar takip edilebilen, kanal olabilecek blok taşlardan oluşan bir yapı hattı yer almaktadır (Resim: 3). 42cm genişliğe ve toprak yüzeyinden yukarı doğru yaklaşık 30 cm yüksekliğe sahiptir. Söz konusu oluşum tıpkı künklerde görüldüğü üzere kalsiyum karbonat tabakası ile kaplanmıştır.

3. AKÇAKAYA/AKÇATEPE-KARABAĞLAR

Akçakaya-Akçatepe⁵ olarak adlandırılan alan, Karabağlar ilçesinin güney-doğusunda günümüzde Limontepi olarak adlandırılan mevkide, yaklaşık 410m. kotunda, yer almaktadır (Harita: 1). İzmir-Çeşme Çevre Yolu üzerinden Limontepi kavşağı olarak adlandırılan yol üzerinden araçla 5-10 dakikada tepenin yamaçlarına ulaşılabilir. Tepenin güney ve batı bölümleri diğer yamaçlarına nispeten daha dik olup günümüzde yoğun bir maki örtüsü ve çam ağaçları ile kaplıdır. Tepenin zirvesine ulaşmada en elverişli nokta ise doğu yamaçta yer almaktadır. Bu alanda belirli aralıklarla patikalar yer almakta olup

³ Weber Georg. Die Wasserleitungen von Smyrna 1-2, *Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts*, Bant XIV, Berlin, 1899, ss. 21-22.

⁴ Söz konusu künk hattı ilk kez 19.yüzyılın sonunda George Weber tarafından tespit edilmiştir, Bkz. Weber, s.21

⁵ G. Weber, Akdsche – Kaja, Eine unbekannte Felsburg bei Smyrna, *Mittheilungen des Deutschen Archäologischen Institutes in Athen*. ss. 212-216, 1885, E. Akurgal, Arkaik ve Klasik Çağlarda İzmir, *Belleten* 37, ss. 55-81, 1946

ayrıca doğrudan ulaşımın sağlanabileceği orman işlerinin açtığını tahmin ettiğimiz toprak bir yol bulunmaktadır (Resim: 4).

Doğu yamaçtan güney yönde başlanılan yüzey çalışmalarında yamacın başladığı dere vadisinden itibaren yoğunlukla Roma dönemine tarihlenebilecek çeşitli pişmiş toprak kalıntılarının yoğunluğu m² 'de yaklaşık 30-40 adete kadar ulaşmaktadır. Ayrıca Hellenistik Döneme tarihlenebilecek seramik parçalarda oldukça fazla sayıda oldukları gözlemlenmiştir. Söz konusu bu seramik kalıntılar çeşitli çatı kiremitleri ve günlük kullanım kaplarına ait parçalardan oluşmaktadır.

Zirveye doğru gerçekleştirmiş olduğumuz araştırma sırasında birçoğunun yakın zaman zarfında açıldığı anlaşılan irili ufaklı birçok kaçak sondaj çukuru olduğu tespit edilmiştir.

Bütün bu kaçak sondajların etrafta yer alan hafriyat topraklarından ise kültür tabakalarının bozulmasına sebep olduğu görüldüğü gibi, yine bu faaliyetler neticesinde birçok mimari yapı kalıntısının ve duvar hatlarının da açığa çıkarıldığı görülmüştür. Ayrıca tepenin eteklerinde gözlemlenen seramik kalıntılarının nicelik yönünden fazla olmasının, kaçak kazılar neticesinde etrafa yayılan hafriyat toprakları kaynaklı olduğu düşünülmüştür.

Akçakaya tepesinin zirvesine doğru orman yolunun hemen doğusunda yer alan diğer bir kaçak sondaj çukurunun yaklaşık 1 metre yüksekliğinde ve 3.20 metre genişliğinde bir sur hattına ait kalıntıları gün ışığına çıkarıldığı tespit edilmiştir (Resim: 5). Bu hat üzerinde rektogonal şekilde kesilmiş blok taşların harçsız bir şekilde yerleştirdiği gözlemlenmiştir. Ayrıca söz konusu sur hattının her iki yönde de makilik alanın içine doğru bir miktar daha devam ettikleri tespit edilmiş olup, yamaçtan aşağıya doğru yuvarlanmış yine bu sur hattına ait olması muhtemel başka blok taşlar da gözlemlenmiştir. Yine bu noktada sur hattının hemen batısında yer alan orman yolunun genişletilmesi çalışmaları sırasında da bu tahribe neden olduğu anlaşılmaktadır. Civara yayılan hafriyat toprağının içinde çeşitli dönemlere ait seramik parçalar gözlemlenmiştir. Bu nedenle burada da, kaçak kazılar sonucunda kültür tabakalarının bozulmasına neden olduğu anlaşılmaktadır.

Yamacın aynı bölümünde orman yolunun diğer (batı) kesitinde birbirine paralel uzanan yaklaşık 3 metre kalınlığındaki bir duvar hattının tahrip edildiği görülmüştür. Söz konusu kalıntıların zirveden dikey olarak uzanan diğer bir sur hattına ait kalıntılar olduğu düşünülmüştür. Bu duvar hattının ortasında yer alması gereken dolguda ise kaçak kazı yapıldığı anlaşılmaktadır. Batı yönde

yükselerek devam ettiği gözlemlenebilen bu kalıntıların, yine bu yönde kaçak kazı nedeniyle önemli ölçüde tahribe maruz kaldığı tespit edilmiştir. Bu sur hattının batı yönde yükselerek ana kayalığa doğru ulaştığı anlaşılmaktadır.

Orman yolundan üst kodlara doğru yamaç dikleşmektedir ve makilik alan yoğunlaşmaktadır. Kayalık yamacın bazı noktalardan ise blok taş çıkarıldığına dair izler tespit edilmiştir. Benzer izler tepenin zirvesinde de yer almakta olup savunma ve diğer yapılarda kullanılan yapı taşlarının buralardan elde edildiğini göstermektedir. Ayrıca tepenin batı bölümünde yer alan kayalık alanda da konglomera tarzı kayaç yer almakta olup, doğu yamaçta tespit edilen birçok mimari unsurun yine tepenin bu bölümünden elde edilerek inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Akçakaya Kalesi'nde gerçekleştirilen araştırmada zirvede yer alan kale yapısının su ihtiyacının karşılanması amacıyla bir sarnıç ünitesi inşa edilmiş olduğu görülmüştür. Tahkimatın kuzeybatı bölümünde yer alan sarnıç ünitesi yaklaşık olarak 4.70 m uzunluğa ve 3.10 m genişliğe sahip oval formda bir yapıdır.

Sarnıcın duvar örgüsünde kullanılan taş bloklar her ne kadar yapı için özel olarak kesilmiş olsalar da yükseklik ve uzunlukları yönünden farklı ölçülere sahiptirler. Sarnıcın taban seviyesi üst kotlardan gelen moloz ile dolduğundan net bir derinlik tespiti yapılamamıştır. Ancak sarnıcın orijinal derinliğinin 3 m biraz üstünde olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca sarnıcın çevresinde yapılan gözlemlerde su tutmaya yönelik taşlarla kaplanmış belirgin bir yüzey dikkati çekmemektedir.

Tepenin bu bölümünde yer alan diğer bir mimari unsur ise kaçak sondaj çukuru içerisinde uzanan sur hattına ait olması muhtemel duvar kalıntılarıdır. Yaklaşık 1.50 metre uzunluğundaki bir kısmı görülebilen bu kalıntıların düzgün kesilmiş bloklardan oluştuğu tespit edilmiştir. Hafriyat toprağında görülen taş yongaların yoğunluğu bu kalıntıların temel seviyesinde olduklarını göstermektedir. Ayrıca atık toprak içerisinde herhangi bir pişmiş toprak kültür kalıntısı gözlemlenmemiştir.

Zirvenin diğer bölümlerinde ise pişmiş toprak buluntuların metrekare bazında yoğunluğu yaklaşık 15-20 adet kadardır. Çatı kiremidi ve çeşitli günlük kaplarına ait parçalardan oluşan bu kalıntılar hemen hemen aynı yoğunluğa sahiptir ve Hellenistik ve Roma Dönemlerine tarihlenebilmektedirler. Tespit edilebilen mimari kalıntılar fotoğraflanmış ve ölçüleri alınarak mimari çizim çalışmaları için hazırlanmıştır. Bölgedeki çalışmaların son bölümünde artık akropol diyebileceğimiz tepelik alanın doğusunda uzanan mevsimlik dere ya-

tağı ve civarı da taranmıştır. Bu alanda da yer yer çeşitli mimari kalıntılara ait parçaların olduğu gözlemlenmiştir, bu parçalar olasılıkla tepenin daha üst kısımlarından buraya yuvarlanan parçalardır.

4. KAYNAKLAR KALESİ/KALETEPE-BUCA

Kaynaklar Kalesi⁶ ya da Kaletape olarak adlandırılan alan, günümüz Buca ilçesi sınırları içinde yer alan Kaynaklar Köyünün doğusunda (Harita: 1) yer almaktadır. Kalenin bulunduğu zirvenin eteklerine doğru Kaynaklar Köyü merkezden (Çınaraltı mevkiiden) Kaynaklar Deresi takip edilerek 1km kadar araçla devam edilebilmektedir. Daha sonra tepenin batı etekleri yakınında derenin diğer tarafından (kuzey tarafından) yine dere yatağı takip edilerek yamaçtan yaklaşık 30-40 dakikalık bir yürüyüşle ulaşılabilir (Resim: 6).

Batı ve Güney yamaçları daha dik, kayalık ve sık makilik olan tepeye ulaşım için en elverişli olan kuzey yamaçtan tırmanılmıştır. Söz konusu yürüyüş güzergahı civarında çeşitli dönemlere ait irili ufaklı seramik parçaların olduğu gözlemlenmiş olup bu yamaçta m²'ye 5-8 adet seramik buluntu düşmektedir. Söz konusu bu seramik kalıntıların çoğunluğu Roma Dönemine ait parçalardır. Ayrıca zirveye yaklaştıkça, çeşitli boyutlarda rektagonal blokların aşağıya yuvarlanarak yamaca dağıldığı gözlemlenmiştir.

Ulaşılan zirve batı yönde İzmir'e hâkim bir konumdadır. Zirve uygun hava koşullarında Kadifekale ve Akçakaya gibi antik dönem İzmir'inin diğer savunma yapılarıyla doğrudan görüş için elverişlidir. Ulaşılan zirve deniz seviyesinden yaklaşık 535 metre yüksekliğindedir. Bu alanda seramik yoğunluğu ise metre karede 20-35 adettir ve çoğunlukla Roma Dönemine ait parçalardan oluşmaktadır. Buluntular arasında Helenistik Döneme tarihlenebilecek az sayıda gövde parçası da gözlemlenmiştir. Zirve oldukça kayalık bir doğal yapıya sahiptir. Zirvenin özellikle güney bölümünde yer alan kayalık alandan kesme taş çıkarıldığına dair izler tespit edilmiştir.

Zirvede yer yer oldukça iyi korunmuş durumda takip edilebilen sur hattına ait kalıntılar yer almaktadır. Zirvenin batı bölümünde 3 sıraya kadar koruna gelmiş bu kalıntılar zirveyi kuşatan dörtgen planlı bir savunma yapısının ögelerini oluşturmaktadır. Kalıntılar özellikle güney ve batı bölümlerde iyi korunmuştur. Düzleştirilmiş ana kaya üzerine yerleştirilmiş rektogonal bloklar hafif bosajlı bir yüzeye sahiptirler ve harçsız bir şekilde yerleştirilmişlerdir.

⁶ Doğer, Gezgin, s. 17

Alandan geri dönüş için daha dik ve kayalık olan batı yamaç tercih edilmiştir. Söz konusu bu alanda da belli noktalardan blok taş çıkarıldığına dair izler ana kayalar üzerinde gözlemlenmiştir. Ayrıca bu bölümde de belli aralıklarla korunmuş sur kalıntıları devam etmektedir (Resim: 7). Yamaç boyunca aşağılara doğru seramik yoğunluğunun oldukça azaldığı gözlemlenmiş olup (m²'de 3-7 adet) söz konusu pişmiş toprak parçalar Roma Dönemine aittir. Kaleye ait mimari kalıntılar fotoğraflanmış ve ölçüleri alınarak mimari çizim çalışmaları için hazırlanmıştır.

5. BELKAHVE TEPESİ /BORNOVA

İzmir Bornova İlçesi, merkezden Ankara Asfaltı Caddesi takip edilerek araçla 10-12 dakika devam edildikten sonra Belkahve⁷ Geçidi (Harita: 1) mevkiine ulaşılmaktadır. Tepenin kuzey bölümünden uzanan orman yolundan belli bir yüksekliğe kadar araçla ulaşım sağlanabilmektedir. Ancak keşif için tepenin güney yamacından kuzey yönde bir tırmanış planlanmıştır. Sık maki örtüsüne sahip olan yamaçta az sayıda seramik buluntuyla karşılaşmış olup, metre karede yaklaşık 6-8 adet olarak tespit edilmiştir.

Güney yamacın doğu bölümünde 363 metre kodunda dörtgen plana sahip bir kuleye ait olabilecek kalıntılarla karşılaşmıştır. Rektogonal ve polygonal taşların birlikte kullanıldığı bu duvarda harç ise kullanılmamıştır. Yaklaşık 1 metre kalınlığa sahip olan duvarların örgüsünde belli aralıklarla atkı taşlarının kullanıldığı görülmüştür. Yaklaşık 4 metre kadar cephesi takip edilebilen kalıntılar 1 metre civarında da yüksekliğe sahiptir. Söz konusu alan sık makilikle kaplı olduğu için seramik yüzdesi ile ilgili ise sağlıklı bir tespit çalışması yapılamamıştır.

Zirveye ulaşımında kullandığımız sel yatağı 440 metre kodunda güney yamaç son bulmaktadır. Bu noktadan itibaren bir düzlük sayılabilecek bir alan başlamaktadır. Zirvenin hemen bu bölümünde yaklaşık 2 metre derinliğe sahip bir kaçak sondaj tespit edilmiştir. Yaklaşık 4x3.20 metre genişliğe sahip bu sondaj ve civara yayılmış hafriyat toprağı içerisinde oldukça yoğun pişmiş toprak seramik ve çatı kiremitleri olduğu görülmüştür.

⁷ Bu alandaki daha önceki çalışmalar için bkz. W. M. Ramsay, Newly Discovered Sites near Smyrna, *JHS* 1, ss. 63-68, 1880; G. Weber, Spylos et ses Monuments. Ancient Smyrna (Nau-
lochon). *Monographie Historique et Topographie*, 114vd, 1880; E. Akurgal, İzmir ve dolaylarındaki eski eserler hakkında bir not, *Arkeoloji Araştırmaları* II, s. 33, 1945; G. E. Bean, The Defences of Hellenistic Smyrna, *Jarbuch für Kleinasitische Forschung* 3, ss. 43-46, 1953

Zirvenin bu güney bölümünde seramik yoğunluğu metrekarede 35-40 adettir ve çoğunlukla Helenistik ve Roma dönemleri kalıntılara aittirler. Ayrıca söz konusu alandan kuzey yönde 445 metre kodunda ana kayaların arası kazılarak yine kaçak sondaj yapıldığı görülmüştür. Fakat bu kaçak kazı faaliyetinde zarar verilmiş herhangi bir kültür tabakası varlığı söz konusu değildir.

Zirvenin doğu bölümü ise oldukça sık makilik ile kaplıdır. Seramik parça yoğunluğu ise oldukça azdır. Ancak bu bölümde biri oldukça geniş olmak üzere iki adet derin kaçak sondaj çukuru olduğu görülmüştür. Her iki sondajda da doğal kayacın kazıldığı görülmüş olup hafriyat toprakları içerisinde ise bozulmuş herhangi bir kültür katmanına ait kalıntı gözlemlenmemiştir.

Zirvenin en yüksek noktaya ulaştığı kuzeydoğu bölümünde ise doğu-batı aksta uzanan yaklaşık 6 metre uzunluğunda ve 0.80 metre genişliğe sahip bir duvar kalıntısı tespit edilmiştir. 470 metre kodundan itibaren gözlemlenebilen bu kalıntıların zirvede kale içinde yer alan bir konuta ait olması olası görülmüştür. Söz konusu bölümde seramik yoğunluğu ise metre karede 40-45 adet olup yoğunluğunun Roma ve Helenistik dönemlere ait olduğu tespit edilmiştir.

Zirvenin batı bölümünde ise 466 metre kodundan itibaren görülebilen ve kuzey- güney yönde uzanan savunma amaçlı olabilecek duvar kalıntıları olduğu görülmüştür. Hafif bosajlı yüzeye sahip bu kalıntılar doğu yönde dönüş yaparak yaklaşık 30 metre daha düzgün bir hat halinde takip edilebilmektedir. Ayrıca dönüş yaptığı bu bölümde kule olabilecek dörtgen planlı bir yapıya ait kalıntılar temel seviyesinde görülebilmektedir (Resim: 8). Bütün bu mimari kalıntılar fotoğraflanmış ve ölçüleri alınarak çizim çalışmaları için hazırlanmıştır.

Zirve düzlüğü içerisinde kalan alanda çeşitli yerlerde ana kayadan blok taş çıkarıldığına dair izler görülebilmektedir. Ayrıca sarnıç olarak kullanılmış olması muhtemel bir oyukluk alanın merkezinde yer almaktadır. Yoğun çalılıklarla kaplı bu çukur yaklaşık 4x4.20 m ebatlarındadır.

Dönüş için tepenin batı bölümünde yer alan geniş yol tercih edilmiştir. Bu bölümde 370 metre kodundan itibaren gözlemlenebilen, yaklaşık 6.70 metre kalınlığa bir duvar hattı olduğu görülmüştür. Kuzey-güney yönde uzanan ve tepenin güney yamacındaki bir gediği kapatan oldukça kalın bu duvar hattı⁸ yaklaşık 50 metre takip edilebilmektedir. Söz konusu yapının cephe örgüsünde ise irili ufaklı polygonal taşların birlikte kullanılmıştır. Etrafı sık maki çalılılarıyla

⁸ J. M. Cook, Old Smyrna, 1948-1951, BSA 53-54, 1958-1959, s. 4

kaplı bu alanda ölçülebilir bir seramik yoğunluğu ise söz konusu olmamıştır (Resim: 9).

6. HALKAPINAR-İZSU YERLEŞKESİ/KONAK

İzmir ili Konak İlçesi sınırlarında planlanan araştırmalar dahilinde İZSU Yerleşkesi içerisinde konumlanan Halkapınar (Harita: 1) ziyaret edilmiştir. Çevredeki yeraltı sularının kaynadığı ve dairesel plan özelliği göstererek bir gölü andıran Halkapınar'da alan, yarı termal özellik gösteren suları ve gölcüğün etrafında gözlemlenen Roma Dönemine ait mimari kalıntıların⁹ Diana'ya atfedilmesi nedeni ile "Diana Hamamları" olarak da anılmaktadır¹⁰. Günümüzde söz konusu alan İZSU Halkapınar Sular İşletmesi bölge sahası olarak değerlendirilmektedir. Civarda geçmişteki düzenlemelerde ele geçmiş çeşitli mimari üstyapı elemanlarının peyzajda kullanıldığı görülmüştür (Resim: 10).

İncelenen alanda herhangi bir pişmiş toprak seramik kalıntısı gözlemlenmemiştir.

7. SUSUZDEDE/GÖZTEPE

2016 yüzey araştırma çalışmaları kapsamında İzmir kent merkezi dâhilinde belirlenen diğer bir alanda Konak ilçesi Göztepe semtinde Susuzdede Parkı (Harita 1) olarak bilinen mevkii olmuştur. Deniz seviyesinden 90 metre koduna kadar yükselen bir sivri bir tepelik olan alan İzmir Körfezine hâkim bir konuma sahiptir. Günümüzde park olarak düzenlenmiş alanın zirvesine kadar herhangi kültür kalıntısına ya da mimari unsur tespit edilememiştir. Tepenin zirvesinde ise yerel inancıya göre bir ermişe ait olduğu düşünülen mezar olarak düzenlenmiş bir yapı bulunmaktadır.

8. AKPINAR SU YOLU/GAZİEMİR

İzmir'in güneyindeki Kısık Köyü yakınlarındaki kaynak sularını Zeus Akraios Tapınağının bulunduğu düşünülen Değirmentepe'ye 27 km'lik bir su yolu ile

⁹ Günümüze küçük bir kısmı ulaşan mimari kalıntıların ilk tespitleri için bkz. Joseph Pitton de Tournefort, *A Voyage into the Levant*, Cilt 2, D. Browne, London, 1718, s. 386; Johannes Aegidius van Egmont, Johannes Heyman, *Travels through Part of Europe, Asia Minor, the Islands of the Archipelago, Syria, Palestine, Egypt, Mount Sinai & c.*, Cilt I, L. Davis & C.Reymers, London, 1759, s. 77; Richard Chandler, *Travels in Asia Minor and Greece*, Cilt 1, Clarendon Press, Oxford, 1825, s.86.

¹⁰ Halkapınar'ın Diana Hamamları olarak adlandırılması hususundaki tartışma için Bkz. Ersin Doğer, *İzmir'in Smyrna'sı: Paleolitik Çağ'dan Türk Fethine Kadar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 171.

iletken sistem Akpınar olarak tanımlanmaktadır¹¹. Bu kapsamda Akpınar Su Yolu'nun ayakta kalan birkaç parçasından biri olan su kemeri yerinde görül-müştür. Su kemerine ait kalıntılar Şamlı Tepe'nin kuzey yamacının sonunda ve Günaltay Mahallesi'nin kurulu olduğu tepenin güney eteklerinde (Harita 1) görülebilmektedir¹² (Resim: 11).

Denizden yaklaşık 95 m yükseklikte geçişini tamamladığı düşünülen su kemeri yaklaşık 70 m uzunluğunda ve 2.40 metre genişliğinde olmalıdır. Akıntı-nın üzerine tesis edilmiş kemer açıklığının yan duvarları zarar görmüştür. Sa-dece içteki moloz taşlar görülebilmektedir. Bugün halen gözlemlenebilir duvar kalıntılarının batı cephesinde bölgede İS 4. yüzyıl köprülerinin genelinde görü-len kaba yontulmamış kireç taşlarının kullanıldığı anlaşılmaktadır.

9. BORNOVA ANADOLU LİSESİ/BORNOVA

Bornova İlçesi arkeolojik yerleşimlerinin gözden geçirilmesi ve yenilerinin tespiti maksadıyla gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında biri de Kazımdirik Mahallesi 373. Sokak ta yer alan Bornova Anadolu Lisesi bahçesi (Harita: 1) içerisinde olmuştur. Bu alanda İpeklikuyu Höyük adıyla bilinen bir yerleşim olduğu bilinmektedir. Alan günümüzde çam ağaçlarıyla kaplı bir okul bahçesi-dir. Yoğun ot ve çam dikeniyiyle kaplı yüzeyde yapılan yüzey taramasında az sayıda Roma ve Helenistik dönemlere tarihlenebilecek seramik parçalar göz-lenmiştir.

Alanın kuzeydoğu köşesinde ise yaklaşık 2.20x2.80 metre ölçülerinde açılmış bir çukurun kesitinde duvar olabilecek kalıntılar gözlemlenmiştir. Polygonal taşlardan oluşturulduğu görülen bu kalıntıların herhangi bir yapıyla alakalı olup olmadıkları ise anlaşılmamıştır.

10. LEUKAI/MENEMEN

Yüzey araştırmaları kapsamında son olarak İzmir ili Menemen ilçesi sınırları dâhilinde kalan ve günümüz Çamaltı Tuzlası-Üçtepeler Mevkiine (Harita: 1) gidilmiştir. Antik çağlarda Leukai olarak adlandırılan bölgeye ulaşım İzmir merkezden Çiğli-Foça tali yolu üzerinden araçla yaklaşık 1 buçuk saat devam ettikten sonra İzmir Kuş Cenneti sınırlarına ulaşılmaktadır. Bu noktadan sonra

¹¹ Weber, s. 167

¹² S. Alatepeli, *Smyrna Su Yapıları* (Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2016), ss 91-104

sivil araç girişine izin verilmediğinden dolayı buradan da Üçtepeler mevkiine yaklaşık 1 saat süren bir yürüyüşle ulaşılabilmiştir (Resim: 12).

Ulaşılan noktadan itibaren bölge yoğun sivrisineek istilas4 altındır. Bu nedenle mevcut patikalar kullanılarak hızlı bir keşif turu gerçekleştirilmiştir. Civar4 özellikle Hellenistik Döner çatı kiremitlerinin yoğunlukta olduğu pişmiş toprak seramik parçalar yer almaktadır.

Ayrıca alanın en kuzey bölümünde yer alan adacıkta olası Bizans Dönemine ait olması muhtemel yapı kalıntıları da görölmüş olup arkeolojik kalıntı anlamında yüksek bir potansiyele sahip bir bölge olduğu tarafımızdan öngörülmektedir (Resim: 13).

11. KIZILÇULLU (OSMANAĞA) SUYOLU/BUCA

Çalışmalar kapsamında son olarak Buca İlçesi batı sınırında kalan Kızılçullu (Osmanağa) su yoluna da gidilerek drone ile cephe ve havadan fotoğraflama çalışması yapılmıştır (Resim: 14).

İzmir İli, Merkez İlçeleri ve Menemen İlçesi Yüzey Araştırması Projesi önümüzdeki yıllarda da devam edecektir. Önümüzdeki süreçte yapılacak olan yayınlar için seramik buluntular ve mimari kalıntılar üzerinde yapılan tespit, ölçüm ve çizim çalışmalarına devam edilmektedir.

Harita 1: 2016 yılı Yüzey Araştırması sınırlarını ve ziyaret edilen noktaları gösteren harita

Resim 1: Sivrikaya Tepesi güney sırtı.

Resim 2: Doğu sur hattı Pseudo-isodomik surlar.

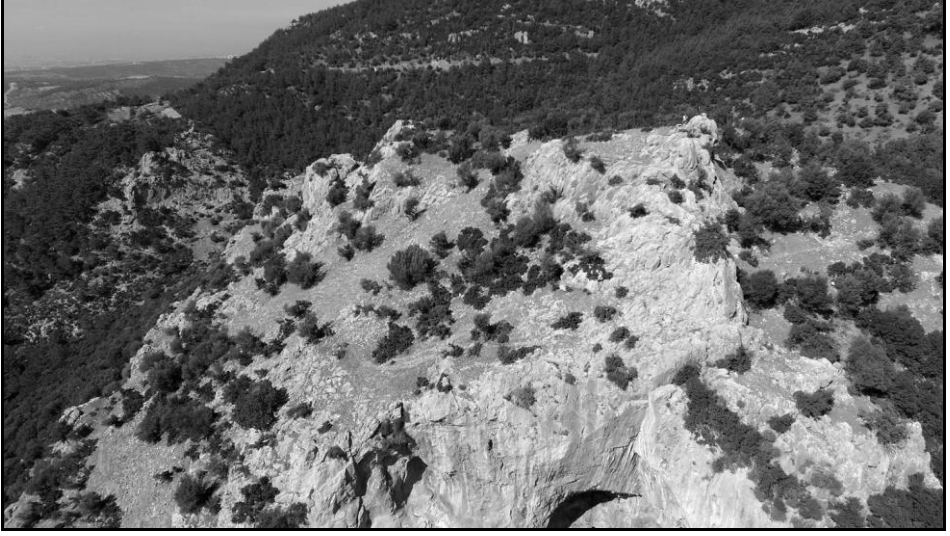
Resim 3: Tortu çökeltileri ile mecrası dolarak tıkanan kanal

Resim 4: Akçakaya tepesi ve yamacın kuzeydoğu bölümü.

Resim 5: Kaçak kazı neticesinde ortaya çıkarıldığı anlaşılan sur kalıntıları.

Resim 6: Kaynaklar Kalesi güneydoğu yönden hava fotoğrafı.

Resim 7: Kaynaklar Kalesi batı cephe sur kalıntıları.

Resim 8: Belkahve zirve kule olabilecek dörtgen planlı yapı.

Resim 9: Kuzey-güney hatta uzanan polygonal örgülü sur hattı.

Resim 10: Peyzajda kullanılan bazı yapı öğeleri.

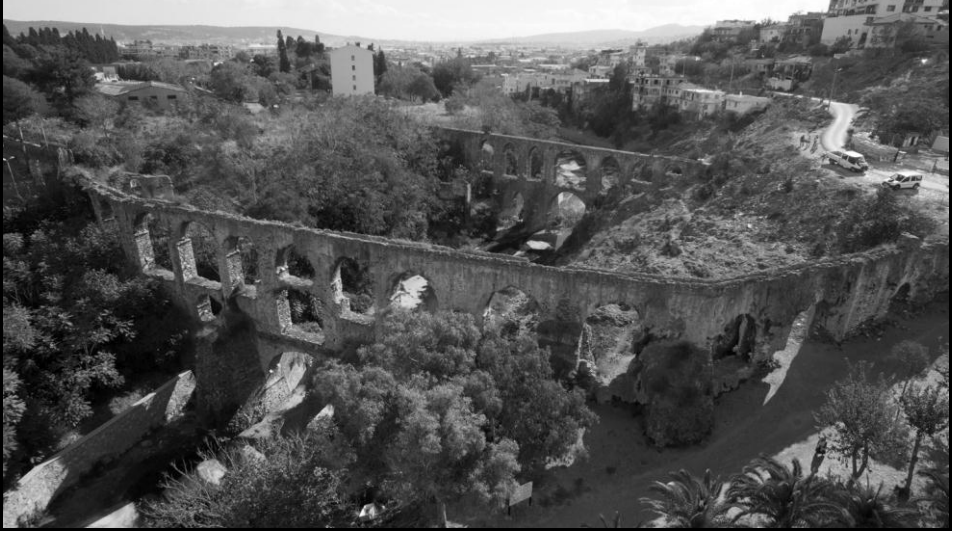
Resim 11: Akpınar Suyoluna ait kalıntılar.

Resim 12: Leukai güney bölümünü oluşturan adacıkların drone görüntüsü.

Resim 13: Leukai kuzey adacıkta yer alan olası Bizans Dönemi kalıntısı.

Resim 14: Kızılçullu Suyolu

ÇANAKKALE İLİ LAPSEKİ, BİGA, ÇAN, BAYRAMİÇ, AYVACIK VE EZİNE İLÇELERİ TÜRK DÖNEMİ YÜZEY ARAŞTIRMASI (2016)

Ali Osman UYSAL*

Çanakkale İlinde Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ruhsatıyla 2005 yılından beri yapmakta olduğumuz yüzey araştırmasına bu yıl da devam edilmiştir. Bu yıla ait yüzey araştırması 11-20 Kasım 2016 tarihleri arasında yapılmıştır. Çalışmalara heyet üyesi olarak benimle birlikte Doç. Dr. Zekiye Uysal, Yard. Doç. Dr. Yusuf Oğuzoğlu, Yard.Doç.Dr. Oğuz Koçyiğit; Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi olarak Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nden Ayşenur Bozkurt katılmışlardır.

Yüzey araştırması başvurumuzda; 2016 yılı kapsamında Bozcaada ilçesi, Merkez ilçe çevresi, Seddülbahir ve Kumkale ile Cezayirli Hasan Paşa Konağı'nda araştırma yapılacağı ifade edilmişti. Ancak hazırlamakta olduğum yayınlar dolayısıyla Ezine ilçe merkezindeki bazı yapıların son durumlarını gözlemleyerek belgelemek ihtiyacı hasıl oldu. Buna ilaveten önceki yıllarda muhtelif nedenlerle inceleme imkanı bulunamamış olan Ezine'ye ve merkez ilçeye bağlı bazı köyler de programa dahil edildi. Ayrıca Ezine – Akköy ile Akköy yakınlarındaki metrük Balaban köy alanlarının arkeolojik sit olarak önerilebilmesi için koordinat tespitleri ihtiyacı doğdu. (Harita: 1) Bu doğrultuda 2016 yılı çalışma programında yukarıda belirtilen yerleşim ve alanlarda çalışılmış; fakat Bakanlık tarafından uygun görülmediği için Bozcaada'da araştırma yapılamamıştır. Bu dönem yüzey araştırmasında epigrafik nitelikteki çalışmaların ve tespitlerin ağırlıkta olduğunun söyleyebiliriz.

* Prof.Dr. Ali Osman UYSAL., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Çanakkale /TÜRKİYE

1. Ezine Çalışmaları:

Ezine yöresindeki 2016 yılı çalışmaları ilçe merkezi ile bazı köylerde gerçekleştirilmiştir.

1.1. Ezine İlçe Merkezi:

Bu süre kapsamında öncelikle Ezine ilçe merkezindeki bazı yapıların son durumlarını gözlemlemek ve bazı kitâbe metinlerini çözümlemek için çalışma yapıldı. Buradaki Ulu Câmi'nin onarım kitâbesi ile Zeytinli Câmi kitâbeleri, belediyenin önündeki kamu yapısı üzerindeki kitâbeler, bir çeşme kitâbesi ve Ahi Yunus türbesinde korunan bir kitâbe yerinde incelenerek belgelendiler ve çözümlendiler. Bunların dışında, daha önceki çalışmamız sırasında inceleme fırsatı bulamadığımız Ulu Câmi haziresindeki mezar taşları, şehirdeki konutlar dediğer yapılar da incelendiler¹.

1.1.1. Ezine Ulu Câmi ve Haziresi:

Bu yapı hakkındaki ilk araştırma ve yayın Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından yapılmıştır. Onun hacimli kitabında yapının planı ve tanıtımı yer almakla birlikte kitâbe metinlerine yer verilmemiştir. Bundan sonra kayda değer ikinci araştırma Zekiye Uysal'a aittir.² Bildiri mahiyetindeki bu çalışmada da yapı ayrıntılı biçimde tanıtılmış olmakla birlikte giriş cephesindeki kitâbe metni bildiriye konulmamıştır. Câminin inşa kitâbesi yoktur. Buna karşılık üzerinde onarıma dair bir kitâbe bulunmaktadır. Ayverdi bu yapıyı Orhan Gazi devri eserleri arasında zikreder. Dolayısıyla 14. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihler. Câminin kuzey cephedeki kapısının sol tarafında yer alan manzum onarım kitâbesi kartuşlar içine yerleştirilmiş beyitler halinde toplam oniki mısradan oluşmaktadır. (Resim: 1) Ta'lik hat ile yazılmıştır.³

¹ Ezine merkezini 2010 yüzey araştırması sırasında kısmen inceleyebilmiştik. Bkz.; Ali Osman Uysal, "Çanakale İli Lapseki, Biga, Çan, Bayramiç, Ayvacık, Ezine İlçelerindeki Türk Dönemi Yüzey Araştırması (2010)", 29. Araştırma Sonuçları Toplantısı (23-28 Mayıs 2011), C.1, Ankara 2013, s.27-49.

² Bkz.; Ekrem Hakkı Ayverdi, İstanbul Mimari Çağının Menşei: Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, C.1, ikinci baskı, İstanbul 1989, s.134-137. Ayverdi'nin yayınından sonra yerel bir çalışma olarak ortaya konulan Ramazan Eren'in kitabındaki bilgiler kısmen ona dayanır. Eren'in naklettiği tamir kitâbesi ise biraz hatalıdır. Bkz.; Ramazan Eren, Çanakale ve Yöresi Türk Devri Eserleri, Çanakale 1990, s.124-125. Zekiye Uysal, "Ezine Abdurrahman (Ulu) Câmi", Ezine Değerleri Sempozyumu (29-30 Ağustos 2008), Çanakale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayını, Çanakale 2008, s.27-50.

³ Bu kitâbeyle birlikte, araştırma sırasında çözümlenen bazı yapı kitâbeleri –sayfa sınırlaması nedeniyle- bildiri metnine konulamamıştır. Bunları ayrıca yayınlamayı düşünüyoruz.

Kitâbeye göre Ulu Câmi, Derviş Efendi isimli bir kimsenin kızı tarafından H.1244 / M.1828 -1829 tarihinde ma'mur edilmiştir. Bu ifadeden, yapının tamir edildiğini anlamak gerekiyor. Kitâbe metni Bahri isimli kişi tarafından yazılmıştır.

Câminin kible duvarının önündeki dar alan hazire işlevi gören küçük bir avludur. Burada toplam dört şahide dikkati çeker. İlginç olan şahidelerin tümünün aynı aileden kimselere ait olmasıdır. Bunları kronolojik olarak ele alacak olursak; ilk mezar taşı Lapsekili-zâde Ahmed Efendi'nin oğlu Ali Efendi'ye aittir. Şahidedeki metin şöyledir : *Hû / Gonca idim gülistân-ı dehrde / Ecel geldi ayırdı gülşenimden / Lapsekili-zâde Ahmed Efendi / mahdûmu Ali Efendi / Ruhuna fâtiha / 2 Safer 322*. Buna göre Ali Efendi H. 2 Safer 1323 / M.18 Nisan 1904 yılında vefat etmiştir. İkinci şahide aynı aileden bir bayana aittir: *Hayyü'l-bâkî / Ma'sumlara yâ Rab rahmetin zâh / Afo it günâhım ey günü kâdir / Lapsekili-zâde Mehmed Ağa / Kerimesi Rukiye Refia' / hanımın ruhuna fâtiha / 26 Saferü'l-hayr sene 323*. Kitâbe Lapsekili-zâde Mehmed Ağa'nın kızı Rukiye Rafia'nın H.26 safer 1323 / M. 2 mayıs 1905 yılında vefat ettiğini anlatmaktadır. Üçüncü şahidede "*Allah Hû / Yâ kadîü'l-hâcât / Yâ mülce'-i fukarây-ı Râhim / Lapsekili-zâde / Ahmed Efendi'nin / Rûhiçün fâtiha / 16 Rebiü'l-evvel 324*" yazılıdır. Buna göre Lapsekili-zâde Ahmed Efendi H. 16 Rebiü'l-evvel 1324 / M. 10 Mayıs 1906 yılında vefat etmiştir. Son şahidenin metni ise şöyledir : *Yâ Bâkî / Yâ ilâhî cürm-ü isyân eyledim / Mülce'-i dergâh-ı gaffâr (a) el (u) zanub / Lapsekili-zâde Mehmed / Ağanın rûhuna (rızaen)lillah / El Fâtiha 23 Rebiü'l-evvel sene 325*. mezar taşı, Lapsekili-zâde Mehmed Ağa'nın günahkârlığını vurgulamakta ve H. 23 Rebiü'l-evvel 1325 / M. 6 mayıs 1907 yılında vefat ettiğini göstermektedir. Şahideler Lapsekili-zâdelerden bu dört kişinin yaklaşık birer yıl arayla vefat ettiklerini anlatıyor.

1.1.2. Ezine Zeytinli Câmi:

Şehrin ikinci büyük câmisi olan yapının ilk inşası 16. yüzyıla dayanır. Sonradan onarılmıştır. Derinlemesine dikdörtgen planlı harimin kuzey cephesinde son cemaat yeri; harimin kuzeybatı köşesi yakınında minaresi yer alır. Yapının üzeri içten düz ahşap tavanla, dıştan kırma çatı ile örtülmüştür. İçerde giriş kanadında ahşap direklere binen kadınlar mahfili uzanır. Mermer mihrap ve minberde devşirme malzeme kullanılmıştır. Minberin alt kısmındaki yuvarlak kemerli mermer parçalar muhtemelen Roma devrine ait bir kalıntıdan alınmıştır. Buna karşılık minberin yan aynalıklarında ve mihrap cephesinde kullanılan mermerler, 17. yüzyıldan Osmanlı devrine ait bir mezar sandukasının levhala-

rıdır. Bir Osmanlı yapısında aynı dönemden mezar sandukasının devşirme olarak kullanılması ilginç bir uygulama olarak dikkati çekiyor.

Harimin kuzey cephesinde yer alan iki kitâbeden (Resim: 2) sağ taraftaki, Arapça sülüs hatlı üç satırdan ibarettir.

Kitâbe Kur'an-ı Kerim'in muhtelif sûrelerinden derlenmiş ifadelerden oluşmaktadır. Ortadaki satır Zümer Sûresi'nin 73. ayetinden bir cümledir. Metnin sonunda H. 977/M.1569-1570 tarihi vardır. Fakat bunun neyi ifade ettiği belirtilmemiştir. Bu tarih muhtemelen yapının ilk inşasıyla ilgilidir. Bunun solunda yer alan altı satırlık (Resim: 2) Türkçe nesih kitâbe ise açıkça onarımı anlatmaktadır. Buna göre yapı ortak bir kararla genişletilerek H.1317 /M.1899-1900 tarihinde tamir edilmiştir.⁴ Bu tarih, son cemaat yeri cephe saçağının hemen altına gelecek şekilde ortaya yerleştirilmiş panoda "*maşallah sad sene 1317*" biçiminde tekrar edilmiştir. (Resim: 3) Buradaki ay kısaltması Safer ayını sembolize ettiğine göre söz konusu onarım tam olarak Haziran-Temmuz 1899 tarihinde yapılmış demektir.

Zeytinli Câmi'de üçüncü bir kitâbe daha göze çarpar. Bu kitâbe minarenin şerefe korkuluğuna kabartılmıştır. Toplam dört satırdan oluşan kitâbe herhangi bir cümle kurgusuna sahip değildir. Peşpeşe isimlerin sıralanmasından oluşur. İsimler okununca bunların Kur'an-ı Kerim'de Kehf Sûresi'nde de geçen meşhur yedi uyurlar ile köpeklerinin (kıtmir) adları olduğu anlaşılmıştır. İsimler şöyle sıralanmışlardır: "*Yemlihâ, Mislinâ / Mekselinâ, Mernûş / Debernûş, Şâzenûş / Keleştatayyûş, Kıtmir*"

1.1.3. *Sefer Şah Mescidi ve Haziresi:*

Ezine'de Ulu Câmi'den sonra yerleşimin en eski ikinci ibadet yapısı olan Sefer Şah Mescidi'nin üzerinde inşa kitâbesi yoktur. E.H. Ayverdi'nin görüşleri dikkate alınarak 14. yüzyıl ortaları veya 14.yüzyılın ikinci yarısında yaptırılmış olduğu ileri sürülebilir. E.H. Ayverdi, yapının bânisi olarak gördüğü Sefer Şah'ın H.796 /M.1393-1394 yılında vefat ettiğini yazar.⁵ Ayverdi, yapıyı Yıldırım Bâyezid devri mimarisi içinde ele almıştır. Yapının örtü sistemi ve minaresinin kaideden yukarısı yenilenmiştir. Doğu tarafındaki kapalı son cemaat yeri de özgün gözüküyor. Yapıda sadece kible cephesinin devşirme taş ağırlıklı örgüsü anlaşılabilir. Bu cephedeki alt pencerelerin lentoları da devşirme malze-

⁴ Ramazan Eren'in kitabında kitâbe metninin bir kısmı ve tarih hatalı verilmiştir. Bkz.; Ramazan Eren, a.g.e., s.126

⁵ E.H. Ayverdi, a.g.e., C.1, s.497.

medendir. Yapının kible tarafındaki hazirede yer alan sanduka biçimli mezarın sanduka levhasında eski alfabeyle “*câmi’-i şerîfin ve hamamın bânisi*”; mermerden sütun biçimli ayak şahidesi üzerinde ise “*Sefer Şâh hazretleri*” ibareleri yazılıdır. Bu şahsiyet E.H. Ayverdi’nin tanımladığı Sefer Şah ise, buraki mezar makam kabri olmalıdır. Hazirede, yapının güneybatı tarafındaki ikinci mezarın şahideleri ise başka bir yerden getirilmiştir. Sanduka biçimli mezarda sanduka kısmının levhaları mermerdendir. Üzerindeki bezemeler şahidenin verdiği tarihten daha eskiye işaret etmektedir. Mezarın baş şahidesinin sol kenarı düşey doğrultuda boydan boya kırılmıştır. Buna rağmen isim ve tarih satırları okunabilmektedir. Şahideden Derviş oğlu Hacı Abdullah Ağa’nın H.1310 / M. 1892-1893 yılında vefat ettiği anlaşılmaktadır (Resim: 4).

1.1.4. Ahi Yunus Türbesindeki Kitâbe:

İki köşesi pahlanarak çokgen planlı hâle getirilmiş yapının bir türbe olduğu ve içinde Ahî Yunus ile iki kardeşinin mezarlarının bulunduğu inanılır.⁶ Ezine’de Ahî Yunus Zaviyesi’nin bulunduğu ve Ezine’nin Gazi Süleyman Paşa tarafından Ahi Yunus’a vakfedildiği; onun da Ezine’yi bu zaviyeye vakfettiği Osmanlı kayıtlarından bilinmektedir.⁷ Anlaşıldığı kadarıyla Ahi Yunus hem zaviyenin kurucusu, hem de zaviye çevresinde oluşan iskan nedeniyle Ezine’nin kurucusudur. Zaten arşiv kaydında Ezine’nin sahibi olarak ifade edilmektedir. Bu nedenle zaviyenin kuruluşunun Karesi beyliği yıllarına kadar indiği düşünülebilir. Mevcut yapının özgün haliyle türbe mi, yoksa zaviyenin bir parçası mı olduğunu kestirmek güçtür. Çünkü yapı Osmanlı devrinin sonlarına doğru onarılmıştır. Bunu belgeleyen basit bir kitâbe yapının dar cephesine bitişik çeşmenin üst tarafında yer almaktadır. “*Dergâh-ı Ahî Yunus / Ta’miridir bu yâ hû sene 1308*” ibaresinin bulunduğu kitâbeye göre; Ahî Yunus Dergâhı H.1308 / M.1890-1891 tarihinde tamir edilmiştir.

Yapının içerisindeki üç adet sanduka tarzı mezarlarda şahide ve herhangi bit tarih yoktur. Mahalli rivayete göre bu mezarlar Ahi Yunus ile onun kardeşlerine aittir. Buna karşılık içerde mermerden bir kitâbe muhafaza edilmektedir. Mermer malzemeden 64x36 cm boyutlarındaki Türkçe kitâbe son Osmanlı devrindendir. (Resim: 5) Dört satırlık nesih kitâbe; Gazi Süleyman Paşa’nın ihya ettiği dergah olarak tanımlanan bu yerde Ezine fatihi Ahi Yunus’un mezarının

⁶ Bkz.; Ramazan Eren, a.g.e., s.126-127.

⁷ Ekrem Hakkı Ayverdi, İstanbul Mimari Çağının Menşei: Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, İkinci baskı, İstanbul 1989, s.137-138; Anonim, 166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530), T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1995, s.236.

bulunduğunu anlatmakta ve Rumî 1322 – H.1324 / M.1906-1907 tarihini taşımaktadır.

1.1.5. Hacı Mehmed Çeşmesi:

Bugün bir evin cephesine gömülü durumdaki çeşmenin cephesi tümüyle mermer kaplamadır. (Resim: 6) Fazla derin olmayan yuvarlak kemerli nişe sahiptir. Düz yüzeyli silme biçimindeki yuvarlak kemer mermerden basit yastıklar vasıtasıyla iki yandan düz silme biçimindeki plasterlere biner. Kemerin kilit taşı üzerindeki çileğe benzeyen bitkisel kabartma cephenin sonradan düzenlendiğini düşündürüyor. Niş kavsarasının üst tarafındaki mermer panoda, ortasına yıldız yerleştirilmiş hilal motifiyle ay-yıldız kompozisyonu oluşturulmuştur. Nişin ortasında ise kitâbe levhası yer alır. Alınlıklı üst kenarıyla beşgen gibi görünen yatay dikdörtgen kitâbenin cepheyi kaplayan mermerden farklı bir tona sahip olması, çeşmenin günümüzde yenilendiğinin göstergelerinden birisidir. Kitâbenin alınlık kısmındaki kıvrık dallı bitkisel kompozisyon barok karakterli iken; alt kenarda tarih rakamlarının altında uzanan bitkisel kompozisyon ise gül goncası motifleriyle daha klâsik tarzdadır. (Resim: 7) Üstteki alınlıkta yer alan ibare ve en alttaki tarih kaydı hariç olmak üzere; yatay kartuşlar içine işlenmiş nesih hatlı sekiz satırdan oluşan manzum kitâbe Türkçedir.

Kitâbenin sonundaki tarih rakamları tahrip edilmiştir. Buna rağmen “1227” rakamı biçiminde okumak daha uygun gibi görünüyor. Her ne kadar “*ta’miyeli tarih*” düşüldüğü belirtilmişse de, biz metindeki üstü kapalı bulmacayı tam olarak çözemedik. Gerçi *tarih yıldızına süslü elbise giydirilmesi* biçimindeki kelime oyunundan hareketle “*necm*” ve “*sevb-i zîbâ*” kelimelerinin sayısal değerleri son satırdan çıkarılarak “1229” tarihi elde ediliyor. Ancak bu sayı, kitâbede okuyabildiğimizden iki yıl fazladır. Çeşmenin üst tarafına çakılmış olan günümüz levhasındaki “Çepelzade Hacı Mehmed Ağa Vakfı Çeşmesi” ibaresindeki aile isminin neye dayanılarak verildiğini bilmiyoruz. Çünkü kitâbede sadece Hacı Mehmed Ağa adı geçmektedir. Buna göre söz konusu çeşme H.1227 /M.1812-1813 tarihinde Hacı Mehmed Ağa tarafından yaptırılmıştır.

1.1.6. Arasta Çeşmesi:

Sefer Şah Mescidi’nin güneyinde kalan Arasta sokağı şehrin ticari dokusunun bir parçasıdır. Bu sokak boyunca yer yer eski mimari doku parçalarına rastlanıyor. Arasta sokağında bir köşe başındaki çeşme de bunlardan birisidir. (Resim: 8) Üzerinde kitâbe bulunmayan çeşme üslup bakımından 19. yüzyıl işi

görünmektedir. Yapı Cemil Paşa'nın da desteğiyle şehirde yapılan çeşmelerden birisi olabilir.

1.1.7. Ulu Câminin Arkasındaki Çeşme:

Ulu Câmi'nin arkasındaki sokağın başlangıcında barok karakterli bir niş içine alınmış aynı havada ayna taşına sahip çeşmenin tarihi bilinmiyor. Şehirde buna benzer bazı çeşme nişlerinin günümüzde kalıpla dökülmüş örnekleri de vardır. Bunlardan birisi olabilir. Ya da Cemil Paşa zamanında inşa edilen çeşmelerden birisi olabilir.

1.1.8. Belediye Meclisi Binası ve Kitâbeleri:

Ezine belediyesinin hemen karşısında köprü başında yer alan bina günümüzde belediye meclisi binası ve nikâh salonu olarak kullanılmaktadır (Resim: 9). Eskiden ilkokul olarak kullanıldığı, sonradan işlevinin değiştirildiği bilinmektedir. Kesme taş malzeme ile iki katlı olarak yapılmış olan bina mimarî üslubuyla 19. yüzyıl sonlarına uygun düşüyor. Bina'nın zemin katında sofanın iki yanına yerleştirilmiş ikişer oda bulunurken; iki kollu olarak başlayıp ortada tek kola dönen bir merdivenle çıkılan üst katta ise (U) planlı tek salon yer almaktadır. Yapının cephesinde yer alan iki kitabe şimdiye kadar incelenmemiştir.

Kitâbelerden, cephenin üst tarafında profilli silme içine yerleştirilmiş olanı yapının özgün kitâbesi izlenimi bıraksa da farklı bir yerden alınıp buraya konmuş olmalıdır. Biraz tahrip olduğundan ilk satırı okunamayacak hâle gelmiştir. Bununla birlikte büyük bir bölümü okunabilmiştir. (Resim: 10) Nesih hatlı Türkçe manzum kitabe oniki satırdan oluşmaktadır.

Kitâbedeki ifadeler bir çeşme inşasını anlatmaktadır. Buna göre çok yakışıklı Cemil Paşa ile o zamanın hamiyetli ahalisi bir komisyon kurarak şehrin su ihtiyacı için çeşme yaptırmaya girişerek bunlardan birisini bir pazar yerine (hârî dakik pazarına) inşa etmişlerdir. Safvet isimli ketebe'nin son satırda "mücevherli" usûlde düştüğü ebcede göre bu çeşme H.1308 / M.1890-1891 yılında yaptırılmıştır. Ayrıca son satırda yaptırılan toplam su kuruluşunun altı adet olduğu da vurgulanmıştır. Buradaki selsebil kavramının, bu isimle anılan su kuruluşlarından ziyade herkesin anladığı manada çeşmeyi tanımladığını düşünüyoruz.

İkinci kitâbe cephenin biraz alt kısmına yerleştirilmiştir. Diğerleri gibi kartuş içine alınmamıştır. Sonradan buraya konmuş gibi görünmekle birlikte; metindeki ifadeler ile yapının eski işlevi dikkate alındığında, binanın asıl kitâbesi olmalıdır. Mermer üzerine işlenmiş manzum kitâbe, altı kartuş içine yerleşti-

rilmiş altı beyitten oluşmaktadır. Kitâbenin alt kısmındaki yatay kartuşun ortasına tarih, bunun iki yanına ise birer rozet kabartılmıştır. (Resim: 11) Nesih hatlı kitâbe Türkçe'dir. Kitâbeye göre; tahta geçtiği günden itibaren milleti ihya eden II. Abdülhamid döneminde Cemil Paşa bir mektebi tamir ettirmiştir. Kitâbede ebced hesabıyla tarih düşülmekle birlikte en alttaki kartuşa H.Zilhicce sene 1317 /M. Nisan 1900 tarihi de kaydedilmiştir. Her iki kitâbede de adı geçen Cemil Paşa, II. Abdülhamid devrinde Ezine'nin üst düzey kamu yöneticilerinden olmalıdır. Bu kitâbede adı geçen mektep mevcut bina olmalıdır. Buna karşılık üstteki kitâbelerde zikredilen çeşmelerin ortadan kalktığı anlaşılmaktadır.

1.1.9. Ezine Evleri:

Ezine ilçe merkezinde câmi, hamam, çeşme gibi anıtsal tarihi yapıların yanında konut örnekleri de dikkati çeker. Bunların çoğu 19. yüzyıl ikinci yarısı ile 20. yüzyılın ilk çeyreğine uygun düşen, çoğunlukla taş temel üzerine kargir tuğla duvarlı, ahşap tavan ve çatılı binalardır. Bunların çoğu tek katlı olmakla birlikte yer yer iki katlı örneklerle de rastlanmaktadır. Geleneksel Türk ev mimarisinin taş temel üzerine ahşap karkas duvarlı, çıkmalı örnekleri ise çok az kalmıştır.

Şehirde tescile değer nitelikte olup ayrıntılı biçimde araştırılması gerekir durumda olan örnekler şöyle sıralanabilirler: Ayvacık Caddesi üzerinde 14 no.lu ev (papaz evi). Bu yapı şimdi öğrenci yurdu olarak kullanılıyor. Ayvacık Caddesi'nde 31 no.lu ev; Taşköprü Sokağı'nda 3,5,7,9 no.lu evler; Üçtaş Sokağı'nda 1 ve 4 no.lu evler; Balcı Sokak ile Yalova Sokağı'nın kesiştiği köşede 13. no.lu ev (Resim: 12); Ulu Câmi'nin karşısındaki Boyacı Sokağı'ndaki 13 no.lu ev; Akköy Sokağı'nda 22,28,36, 55, 57 no.lu evler ve bunların sırasındaki diğer evler; Uzun Sokak ile İntepe Sokağı'nın kesiştiği köşedeki 34 no.lu ev; Uzun Sokak'ta 5A, 9 ve 10 no.lu evler; Küçük Mescit Sokağı'nda 3 no.lu ev; Seferşah Caddesi'nde 59 no.lu ev; Seferşah Caddesi Memişoğlu çıkmazında ahşap cepmeli, metruk ev.

1.2. Ezine'ye Bağlı Bazı Köyler:

Ezine İlçesine bağlı Taştepe, Mecidiye, metruk Darıköy, Çamoba, Kumburun, Pınarbaşı ve Köprübaşı köyleri, önceki yıllardaki çalışmalar sırasında inceleme yapmak imkanı bulunamayan yerleşimlerdi. Bunlar incelendi. Ayrıca Akköy ve yakınındaki metruk Balabanköy'deki seramik alanlarının sit durumlarının tespiti için çalışma yapıldı.

1.2.1. Taştepe Köyü:

Balkan muhacirleri için kurulduğu anlaşılan köyde câmi avlusunda bir dibek ile yine dibek olarak kullanılan antik sütun parçası göze çarpar. Bunların dışında kayda değer maddi kültür varlığına rastlanılamamıştır. Köyün câmisi yenilenmiştir.

1.2.2. Mecidiye Köyü:

Adından da anlaşılacağı gibi 19. yüzyılda kurulmuş olması gereken bir yerleşimdir. Burada da kayda değer bir unsura rastlanmamıştır.

1.2.3. Metruk Darıköy:

Bugün terkedilmiş durumdaki Darıköy, Mahmudiye – Geyikli arasında yer almaktadır. Hemen yol kenarında bulunan câmisi harap olmuştur. Taş temel üzerine moloz taşlı duvarlara sahiptir. Üzeri ahşap kırma çatıyla örtülüymüş. Çatı çökmüştür. Kible duvarında basit bir mihrabı vardır. Duvarlar içten toprak sıva ile kaplanmıştır. Girişin iki yanındaki odalar ve minare sonradan yapılmış görünüyor. Kapısının üstündeki kitâbe yuvası boştur. Muhtemelen 20. yüzyılın ilk çeyreğinden kalmış olan yapı mimari açıdan nitelikli sayılmaz.

1.2.4. Çamoba Köyü:

Çamoba köyündeki câmi yenilenmiştir. Harim kapısının üstündeki kitâbenin yazıları nitelsiz bir hat ile yazılmıştır. Kitâbe levhasının üst köşelerinde ay-yıldız motifleri yer alır. Kitâbe metni şöyledir: “*Bismillahirrahmanirrahim / innâ fetahnâ leke fethân mübînân / Lâ ilâhe illallah Muhammed Resulullah / sene 11.5.1917*” Son satırdaki tarihin Rûmî takvime göre verildiği anlaşılıyor.

1.2.5. Kumburun Köyü:

Kumburun köyünün câmisi yenilenmiştir. Fakat, içerde harim kapısı üzerindeki 40x56 cm boyutlu kitâbe özgündür. Yapının tescile değer tarafı kalmamıştır. Burada sadece kitâbenin tescil edilmesinde yarar var. (Resim: 13) Yan yana ikişer mısra hâlinde toplam on mısradan oluşan manzum Türkçe kitâbe nesih hat ile yazılmıştır. Kitâbeye göre Kumburun Câmii, tüm köy halkının çabalarıyla H.1307 /M.1889 – 1890 yılında yapılmıştır.

Kumburun köyünün mezarlığında tarihî nitelikte şahideler bulunmaktadır. Bunların çoğu toprak altında kalmıştır. Dikili durumdaki toplam yedi şahideden beşinin yazıları okunabilmiştir. Bunlar Süleyman Ağa bin Ömer (H.1288/M.1871-1872), Osmanzâde Abdullah (H.1290/M.1873-1874), İsmail ibn

Ömer (H.1290/M.1873-1874), Murad oğlu Halil (H.1295/M.1878) ve Mehmed Ağa ibn Hacı Salih (H.1298/M.1880-1881) şahideleridir.

1.2.6. Pınarbaşı Köyü:

Çanakkale- Geyikli yolu üzerindeki köylerden Pınarbaşı, özellikle 18. yüzyıldan itibaren Truva çevresini dolaşan Batılı seyyahların uğradığı yerleşimlerden birisidir. Köyde mimari açıdan dikkate değer bir unsura rastlayamadık. Buna karşılık köy mezarlığında iki adet kitâbeli şahide tespit edildi. Bunlardan ilki örfî destarlı kavuk biçimli olup üzerinde şunlar yazılıdır: *“Ziyâretten murâd olan / duâdır bugün bana ise / yarın sanadır merhûm / ve mağfûr Abdullah oğlu / Mustafa rûhuna fâtîha / sene 1170”*. Kitâbeye göre Abdullah oğlu Mustafa H.1170 / M.1756-1757 yılında vefat etmiştir. Diğer şahide ise Hamîdî fesli olup bir askere aittir: *“El- Fâtîha / Fırka 24 Kıt’a 22 / merhûm ve mağfûr/ Maraşın Beyâzîd / Beğlerinden Ahmed Paşazâde / Ali Beğin mahdûmu / Ahmed Paşa Beğ / fî 15 Şa’bân sene 1334”*. Buna göre 24. fırka 22. kıt’a mensup Ahmed Paşa Beğ H. 15 Şa’bân 1334 / M. 17 Haziran 1916 senesinde vefat etmiştir.

1.2.7. Köprübaşı Köyü:

Akköy’e giden yolun başlangıcında, Kara Menderes ırmağını geçtikten sonra solda yaklaşık 4 km mesafede bulunan Köprübaşı köyünde kayda değer bir bulguyla karşılaşılmamıştır.

1.2.8. Akköy ve Balaban’da Sit Tespiti Çalışması:

Daha önceki yıllarda incelediğimiz Akköy ve Balaban’da arkeolojik sit sınıflaması ve koordinatları için çalışma yapıldı. Bu maksatla ilk olarak Akköy’deki seramik atölyeleri alanında çalışıldı. Yüzeyde daha önceki çalışmalarda tespit ettiğimiz ve çeşitli vesilelerle yayınladığımız buluntular, Akköy seramik atölyeleri sahasının 1. derecede arkeolojik sit olarak ilanını gerekli kılmaktadır.⁸ Bu çerçevede köy mezarlığından da koordinatlar alındı. Sonra, Akköy’ün kuzeyinde, bir vadinin kuzey yamacındaki metruk Balaban yerleşimine gidildi. Burası 16. yüzyıl Osmanlı kayıtlarında meskun bir köy olarak gözüktür. Akköy ile birlikte Balaban köyü, devletin seferlerde kullandığı araba ve diğer araç ve eşyala-

⁸ Bkz.; Ali Osman Uysal, “Akköy: Tarih ve Seramik”, XI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu (İzmir, 17-19 Ekim 2007), Bildiriler, İzmir, 2009, p. 401-412; Ali Osman Uysal, “Ezine-Akköy’de Tarihî Anıtlar ve Seramikçilik”, Ezine Değerleri Sempozyumu (Ezine, 29-30 Ağustos 2008), Çanakkale, 2008, p. 1-26; Ali Osman Uysal, “Akköy: Un centre de céramique peu connu de l’époque des Beylicats”, 14th International Congress of Turkish Art (Paris, Collège de France, 19-21 September 2011), Paris 2013, pp.831-840.

rın ahşapları için katran tedarik edilen yerler arasında gösterilmektedir. 16. yüzyılda bu iki köyde 16 neferlik katrancı cemaatinin bulunduğu kaydedilmiştir.⁹ Balaban'dan geriye mimari açıdan pek bir şey kalmamıştır. Fakat yüzeyde göze çarpan seramikler Akköy seramikleriyle paralellik göstermektedir. Buradaki buluntular Akköy kadar yoğun değildir. Bu nedenle – en azından şimdilik- metruk Balaban köy alanının 3. derecede arkeolojik sit olarak tescillenmesini öneriyoruz.

1.2. Cezayirli Hasan Paşa Konağı ve Hamam Değirmeni:

Cezayirli Gazi Hasan Paşa, Osmanlı tarihinde 18. yüzyılın ikinci yarısında önemli şahsiyetlerden birisi olarak dikkati çeker. Kaptan-ı deryâlık ve sadrazamlık makamlarında bulunan Cezayirli Hasan Paşa; İstanbul, Sakız, Çanakkale gibi merkezlerden başka ülkenin birçok yerinde hayır eserleri inşa ettirerek vakıflarla desteklemiştir. Onun Çanakkale çevresindeki vakıf eserleri ve konağı üzerine daha önce Ayda Arel ve Zekiye Uysal başta olmak üzere bazı akademisyenler tarafından araştırma ve yayınlar yapılmıştır.¹⁰

Hasan Paşa'nın Çanakkale'nin Nara Burnu'ndaki çeşmelerinden başka; Ezine ilçesi sınırları içinde şimdiki Yeniköy ile Üvecik köyleri arasında, bugün meskun alanların dışında kalan bir mevkide çiftliği ve vakıf değirmeninin kalıntıları bulunmaktadır. Hasan Paşa'nın vakfiyelerine göre eskiden bu mevkide bulunduğu anlaşılan Yerkeseği mevkii ya da köyünde çiftliğin bir köşesinde konak, çiftliğin avlusunda bir ev, avlunun bir başka köşesinde hamam ve çiftliğin karşısında bir câmi yer alıyordu. Vakfiye kayıtları paşanın Nara Burnu'nda

⁹ Hüsnü Demircan, Osmanlı Klasik Dönemi Biga Tarihi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2000, s.99.

¹⁰ Bkz.; Ayda Arel, "About The Hasan Paşa Tower at Yerkeseği on The Plain of Troia", Studia Trioca, 3, 1993, pp.173-188; A.Arel, "Cezayirli Hasan Paşa Kulesi", Tarih ve Toplum, Sayı:118, 1993, s.216-221; M. Korfmann, "Troy: Topography and Navigation", in Troy and The Trojan War, a Symposium held at Bryn Mawr College, October.1984 (ed. M.Mellink), Bryn Mawr.1986, pp.1-16.; E. Yakıt, « Derya Kaptanı Gâzi Hasan Paşa'nın Vakfiyeleri », IX : Türk Tarih Kongresi, Ankara. 21-25 Eylül 1981), Kongreye Sunulan Tebliğler, C.III, Ankara.19889, s.1261-1275; Zekiye Uysal, "Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın Çanakkale Civarındaki Eserleri", Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı, Sayı: 21, Çanakkale 2016, s.47-78. Hasan Paşanın Yerkeseği'ndeki çiftlik ve konağına dair bilinen en erken tarihli görsel belge Choiseul-Gouffier'nin seyahatnamesindeki gravürdür. Bkz.; Comte de Choiseul-Gouffier, Voyage Pittoresque de la Grece,(1776), Paris.1822, fig.32. Konağın iç duvarlarında gemi tasvirli graffitiler vardır. Bunlar için bkz. ; Semih Alter, "Denizlerden Duvarlara: Ayvacık'taki Osmanlı Dönemi Yapılarına Betimlenen Denizcilikle İlgili Graffitiler", Ayvacık Değerleri Sempozyumu (29-30 Ağustos 2008, Ayvacık), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayını, Çanakkale 2008, s.159-160.

sözünü ettiğimiz çeşmelerden başka bir tekke ve câmisinin de bulunduğunu gösteriyor. Ayrıca Kilitbahır'da vakıf işyerlerinin ve bir çeşmesinin varlığını da arşiv kayıtlarından öğreniyoruz. Günümüzde Ezine ilçesi sınırları içinde kalan Hasan Paşa çiftliği ve değirmeninin son durumlarını gözlemlemek, konağın dışındaki kalıntıların niteliğini araştırmak ve değirmenin rölövesini çıkarabilmek için Yerkesiği mevkiinde araştırma yaptık. Konağın harap durumu ve çevresindeki arkeolojik kalıntılar, buraya bir an önce bilimsel anlamda müdahale yapılması, restorasyon ve konservasyona girilmesi gerekliliğini ortaya koyuyor. Aynı durum, çiftliğin biraz uzağında Yerkesiği denilen kanalın kenarında bulunan Hanım değirmeni için de geçerlidir. Yapı 20. yüzyıla kadar kullanılmış olmakla birlikte, günümüzde harap ve metruktur. Neredeyse kesin tarihi saptanabilecek bir değirmen olması bakımından Osmanlı Arkeolojisi ve endüstrisi açısından önemli bir örnek olan değirmenin korunması elzemdir.

2. Merkez ilçeye Bağlı Bazı köyler:

Çanakkale merkez ilçeye bağlı köylerden Kalafat, Tefikiye, Çıplak, Gökçalı, Dümrek, Kumkale, Yenimahalle köyü dolaşıldı.¹¹ Bunlardan Yenimahalle ve Kalafat köylerinde kayda değer bulgularla karşılaşılmaı. Sahildeki Eski Kum kale yerleşim alanı ve askerî sahada kalan kale -gerekli izin işlemleri yetişmediği için- incelenemedi. Eski Kumkale köyünden geriye sadece kale ve surların dışındaki çifte hamam, geç dönem câmi ve çeşmenin kaldığını biliyoruz. Bu köy Çanakkale savaşları sırasında Fransızlarla yapılan mücadelede harap olmuştu. Savaş sonrasında terk edilen köyün yerine yeni Kumkale köyü biraz ileride kurulmuştur.

2.1. Yenimahalle Köyü:

Çanakkale-İzmir yolu üzerindeki köy 1965 yılında Ovacık ve Mersinçeşme köylerinin buraya iskan ile kurulmuştur. Bu nedenle tarihsel açıdan bizim beklentilerimize cevap verecek bir durumu yoktur.

2.2. Kalafat Köyü:

Çanakkale merkez ilçeye bağlı köylerden Kalafat'ta maddî kültür verisi olarak kayda değer bulgularla karşılaşılmaı. Bu köyün 1928 yılında Bulgaristan'ın

¹¹ Tefikiye ve Çıplak köy gibi Truva ören yerine yakın köyler Truva kazı başkanlığının izniyle incelendi. Göstermiş olduğu nezaketten dolayı kazı başkanı Prof.Dr. Rüstem Aslan'a teşekkür ediyorum.

Kırcaali, Plevne ve Zıştov yörelerinden göç eden Türkler için kurulduğu ileri sürülmektedir¹². Fakat 16. yüzyıla ait defterlerde Biga livası içinde Kalafat'ın adı geçer.¹³ Bu kayıtlar köyün en azından 16. yüzyılda mevcut olduğunu kanıtlar. Köy zamanla küçülmüş veya metruk hâle düşmüş olabilir. Bu durumda iken 1928 yılı iskanıyla yeniden canlanmış olduğu ileri sürülebilir.

2.3. *Tevfikiye Köyü:*

Osmanlı devrinde Hisarlık adıyla bilinen antik Truva harabelerinin yakınındadır. Tevfikiye köyü 93 Harbi (1877-1878) sonrasında kurulan yerleşimlerden birisi olmalıdır. Köy meydanının bir kenarında duran eski câmî haraptır. Mimari açıdan geç Osmanlı devrinin basit taşra câmîlerinin özelliklerini taşır. Köyün mezarlığındaki şahidelerin çoğu yazısız, basit ve amorf levhalar halindedir. 19. yüzyıl üslubunda bir kadın şahidesi ise, üzerine sonradan yeni harflerle yazılmış kitâbesiyle ilginçtir. Bazı mezarlarda ise antik sütun parçaları şahide niyetine kullanılmıştır. Tevfikiye köyünün kuzey tarafındaki düzlükte antik mimari parçalarının bulunduğu bir alana mezarlık yeri denilmektedir. Fakat burada mezarlara rastlanılmamıştır. Burası metruk bir köy yerleşmesi olabilir.

2.4. *Çıplak Köyü:*

Truva çevresindeki en eski Türk yerleşimlerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Kuruluşunun 14. yüzyıla, Karasi beyliği devrine kadar indiği ileri sürülmüştür.¹⁴ Fakat 16. yüzyıla ait Osmanlı muhasebe defterlerinde bile adının geçmeyişiine bakılırsa, köyün tarihinin bu kadar eskiye dayanması uzak bir ihtimal gibi görünüyor.¹⁵ Köye ismini veren Çıplak Dede'nin (Garip Dede) mezar taşları yazısızdır. Çıplak Dede yatırı adıyla bilinen mezar alanı bir duvar ve çitle çevrilmiştir. Taşıdığı isimden dolayı bu kişinin Kalenderî zümresine mensup bir derviş olma ihtimali akla geliyor. Ramazan Eren'e göre Çıplak Dede'nin ismi İbrahim'dir ve ovanın ağaçsız hâline bakarak "çıplak" ismini o vermiştir.¹⁶ Bu köye 1928, 1929 ve 1934 yıllarında Bulgaristan'dan göç eden Türkler de yerleştirilmiştir.¹⁷ Köyün câmisi yenilenmiştir. Hemen câminin arkasındaki eski

¹² Ramazan Eren, Çanakkale İlinin Tarih İçindeki Gelişimi ve Folklor İncelemeleri, Çanakkale 1994, s. 182.

¹³ Bkz.; Anonim, 166 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1995, s. 113-117.

¹⁴ Ramazan Eren, Çanakkale İlinin Tarih ..., 2. 192.

¹⁵ Bkz.; Anonim, 166 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), s. 113-117.

¹⁶ Ramazan Eren, Çanakkale İlinin Tarih..., s. 192.

¹⁷ Ramazan Eren, Çanakkale İlinin Tarih..., s. 192.

evin Truva kazılarını başlatan Schliemann'ın oturduğu bina olduğu rivayet ediliyor. Bunun ayrıca araştırılması gerek. Köy meydanına konulmuş birkaç antik parça muhtarlık tarafından korunmaktadır.

Köy meydanının aşağı kesiminde 19. yüzyıl üslubunda bir çeşme göze çarpar. İki cepheli ve hazneli olan çeşmenin her iki cephesindeki nişler yuvarlak kemer çerçevesindedir (Resim 14). Meydanın aşağısındaki iki katlı ev de tarihî nitelik taşıyor. 19. yüzyıl sonu – 20 yy. başı arasına verilebilecek evin yıkılmadan rölövelerinin çıkarılması gerekir.

Çıplak köyünde tarihî bakımdan en kayda değer veriler mezarlıktaki kitâbeli şahidelerdir. Köy mezarlığında 20 adet yazılı şahide tespit edilmiştir. Bunlardan bazıları toprağa gömülü olduğu için tarih satırları okunamamıştır. Burada yapılacak bir temizlik ve sondaj ile daha fazla kitâbeli şahide ortaya çıkarılabilir. Bizim tespit ettiğimiz şahideler: Aişe Hatun (H.1189/M.1775-1776), Gülnaz (H.1201/M.1786-1787), Yusuf oğlu Ahmed (H.1201/M.1786-1787), Hacı İbrahim (tarih kısmı okunamadı), İbrahim oğlu Ali (tarih kısmı okunamadı), Hacı İbrahim oğlu Ömer (H.1193/M.1779-1780), Hacı İbrahim Ağa kızı (tarih kısmı okunamadı), Hasan Beşir (H.1172/M.1758-1759), Fatıma Dudu (H.1172/ M.1758-1759), Ömer Ağa (H.1172/M.1758-1759), El Hac Mehmed oğlu (tarih kısmı okunamadı), Mustafa (H.1179/M.1765-1766.), Hüseyin (H.1290/M.1873-1874), Mustafa (H.1106/M.1694-1695), Hayriye (H.1206/M.1791-1792), Hüseyin kerimesi Fatıma (H.1205/M.1790-1791), Ümmü Gülsüm (H.1205/M.1790-1791), erkek ismi yazılı bir kadın şahidesi (H.1206/M.1791-1792), Muhammed Ağa (H.1243/M.1827-1828) ve Ahmed Ağa (H.1315/M.1897-1898) şahideleridir.

2.5. Gökçalı Köyü:

Bu köy 93 Harbi diye bilinen R.1293/M.1877-1878 yıllarındaki Osmanlı-Rus savaşlarının ardından başlayan göçler sırasında kurulmuştur.¹⁸ Câmisi cumhuriyet döneminde birkaç kez onarılmış görünmektedir. Yan cephelerin genel düzeni ve pencere biçimleri 20. yüzyıl başlarına uygun düşmektedir. Kapısı üzerindeki H.1326 /M.1908-1909 ibaresi de bu döneme işaret ediyor. Câminin avlusunda dibeye dönüştürülmüş Roma devrinden mermer bir kaide göze çarpmaktadır. Gökçalı köyünün girişindeki mezarlıkta üzerinde yazı bulunan dört şahide tespit edilmiştir. Bunlar Mehmed Ağa oğlu Yusuf (H.1326/M.1908-1909), Ahmed oğlu Mehmed ((H.1321/M.1903-1904) ve her ikisi de H.1231/

¹⁸ Bkz.; Ramazan Eren, Çanakale İlının Tarih..., s.181.

M.1815-1816 tarihli kemer biçimli iki şahidedir. Mezarlıkta temizlik ve sondaj yapılırsa daha fazla kitâbeli şahideye rastlanılabileceğini tahmin ediyoruz.

2.6. Dümrek Köyü:

Dümrek köyünün câmisi yenilenmiştir. Câminin haziresindeki üç mezardan birisindeki şahidenin yazısı kısmen okunabilmiştir. Taşta “Hüve'l-bâkî / Hüseyin Ağa kerîmesi / Hatun ruhiçün...” ibareleri okunabilmiştir. Köy mezarlığında ise çok sayıda amorf taş levhalar biçiminde yazısız şahideler dik-kati çeker. Bunların dışında yer yer mermerden sütun biçimli, silindirik ve ya çokgen şahideler de göze çarpıyor. Bu şahideler üzerinde yazı tespit edilemedi. Fakat bu türden şahidelerin özellikle Gelibolu yarımadası üzerindeki köylerde yaygın olarak uygulandığını biliyoruz. Mezarlıkta kitâbeye sahip iki şahideden birisi kâtîbî kavuk biçimli başlığa sahiptir. Üzerinde “El-Fâtiha / merhûm ve mağfur leha / Rahmete Rabbihü'l-Gaffûr / İmam e's-şehîd Muhammed / Efen-dinin rûhiçün / El-fâtiha sene 1229” yazılıdır. Buna göre şehit imam Muham-med Efendi H.1229 / M.1813-1814 yılında vefat etmiştir. Diğer şahidenin başlığı örfî destarlı kavuk biçimindedir. Üzerinde “Sarı Ali / oğlu merhûm / Mustafa / rûhuna / el-fâtiha/ 1271” yazılıdır. Bu kişinin M.1854-1855 yılında vefat ettiği anlaşılmaktadır. Dümrek köy yolu üzerindeki Çamiçi mevkisinde yer alan antik taşların tescilli oldukları öğrenilmiştir.

2.7. Kumkale Köyü:

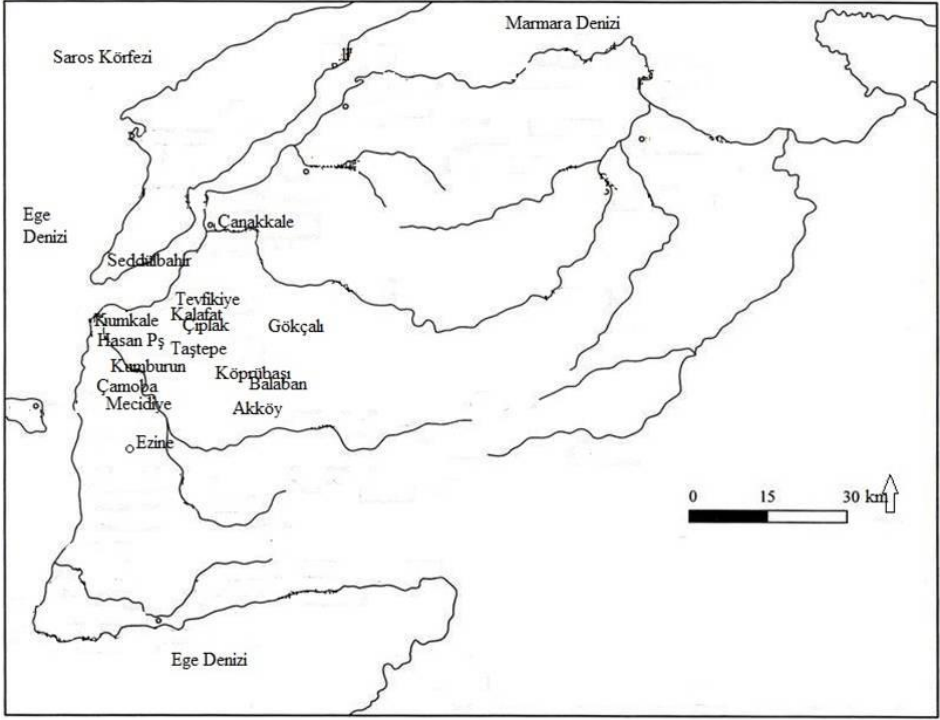
Merkeze bağlı Kumkale köyüne daha önceki yıllarda da gitmiştik. Burası kı-yıdaki Kumkale (Sultanhisarı) Çanakkale savaşları sırasında harap olunca, köy şimdiki yerinde yeniden kurulmuştur. Bu sırada eski köydeki câmiye ait kitâbenin, şimdiki köy câmisi minare kaidesine yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Mermer kitâbe Türkçe olup nesih hatla sekiz satırlıktır. En sonda bir de ketebe satırı vardır. Kitâbeye göre; ilk olarak Valide Hatice Sultan tarafından inşa edi-len Kumkale Câmii H.1301 / M.1883-1884 tarihinde Hacı Yahya tarafından yeni-lenmiştir. Kitâbe metnini ise Şevket isimli kişi yazmıştır.

3. Eceabat İlçesi'ne Bağlı Seddülbahir ve Çevresi:

Bu yıla yönelik başvurumuzda ifade edildiği biçimde Çanakkale boğazının karşı yakasında, Gelibolu yarımadasının güney ucunda kalan Seddülbahir kale-si ve köyü incelenmiş; köy hinterlandında kalan Tekke mevkiindeki mezar taş-ları da belgelenmiştir. Buraya adının veren Seddülbahir kalesi, Anadolu kıyı-sındaki Kum Kale ile birlikte M.1659 yılında IV. Mehmed'in annesi Valide Tur-han Sultan tarafından yaptırılmıştır. Çanakkale boğazında Osmanlı devrinde

yapılan bu türden karşılıklı savunma yapılarının temel amacı boğazı kontrol etmek gibi görünmekle birlikte, asıl kaygının başkent İstanbul'u korumak olduğu anlaşılmaktadır. Seddülbahir kalesinde başlatılan restorasyon çalışmaları devam etmektedir. Daha önce Lucienne Thys- Şenocak tarafından kale içinde yapılan kazıda bazı kalıntılar açığa çıkarılmıştır. Kalenin dışındaki iki hamamdan çifte olanı M.1659'da kaleyle birlikte yapılan binadır. Diğeri ise 19.yüzyıl sonu-20. yüzyıl başlarına uygun düşen bir mimariye sahiptir. Kale daha önce Yusuf Acioğlu tarafından doktora tezi kapsamında da çalışılmıştır. Köyün yukarı kesiminde sarnıç ya da hazneli bir çeşmeye ait olduğunu sandığımız bir kalıntı tespit edilmiştir. 8,24x3,40 m. boyutundaki bu kalıntı belgelenmiştir. Kalıntının duvarlarında ölçülen 23x12,5x2 cm boyutlarındaki tuğlalar, bu kalıntının 19.yy. sonu- 20. yüzyıl başlarına ait olması gerektiğini göstermektedir. Bunun aşağısındaki bir duvar parçasını niteliği tam anlayamamıştır.

Seddülbahir Köyü arazisi içinde, köyün birkaç kilometre batısındaki Tekke mevkinde; söz konusu tekkenin temel seviyesindeki duvar kalıntıları ile, haziresine ait mezarlar göze çarpmaktadır. İki grup halindeki mezar taşlarından bazıları toprağa fazlaca gömülmüştür. Üzerlerindeki kitâbelere göre 19. yüzyıldan kalmışlardır. Bunların tekkenin şeyhi ve müritlerine ait oldukları anlaşılmaktadır. İlk mezarlık grubunda üç mezara ait baş taşları vardır. Bunlardan ikisi yarı yarıya toprağa gömülmüşlerdir. Her üçünde de oniki dilimli (terkli) Hüseyinî tarzı Bektaşî sikkesi başlık yer almaktadır. Tümüyle açıkta olan şahide üzerinde "*Hû / merhûm ve mağfûrun leh/ postnişînî / Saka Meşk / Mustafa Baba rûhuna / El-Fâtihâ sene 1232*" yazılıdır. Diğer iki şahideden birisinde "*Hû / Saka Meşk babanın / gülü merhûm derviş/...*" ibareleri; diğerinde ise "*Hû / Saka Meşk babanın / gülü merhûm derviş / Hasan rûhiçün / El-Fâtihâ/...*" ibareleri okunabilmiştir. Bunlardan postnişîn Mustafa Baba'nın H.1232 / M.1816-1817 yılında vefat ettiği tespit edilmektedir. Diğerleri kısmen toprağa gömülü olduklarından tarih satırları okunamamıştır. İkinci mezarlıkta sadece bir adet baş taşı bulunmaktadır. Büyük ölçüde toprağa gömülü şahidenin başlık biçimi diğerlerinden farklı olarak örfî destarlı kavuktur. Şahide üzerinde "*Hâsılı ömrümün ciğer pâresi / Gitdi elden kaldı diller yâresi / Kıl şefâat nev-civânım kuluna/...*" ibareleri okunmakla birlikte, tarih kısmı toprak altında kaldığından kesin tarih verilememektedir.

Harita 1: Yüzey araştırmasında incelenen yerleşimler (2016)

Resim 1: Ezine Ulu Camii tamir kitabesi

Resim 2: Ezine Zeytinli Cami kitabeleri

Resim 3: Ezine Zeytinli Cami cephedeki kitabe

Resim 4: Ezine Sefer Şah Mescidi haziresinde mezar taşı

Resim 5: Ezine Ahi Yunus Türbesi kitabesi

Resim 6: Ezine Hacı Mehmed Çeşmesi

Resim 7: Ezine Hacı Mehmed Çeşmesi kitabesi

Resim 8: Ezine Arasta eşmesi

Resim 9: Ezine Belediye Meclisi Binası

Resim 10: Ezine Belediye Meclisi binasında üstteki kitabe

Resim 11: Ezine Belediye Meclisi binasında alt taraftaki kitabe

Resim 12: Ezine'den ev (Balı Sk. No.13)

Resim 13: Kumburun Camii kitabesi

Resim 14: Çıplak Köyü'nde çeşme

ERZİNCAN - ERZURUM İLLERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI (2016)

Alpaslan CEYLAN*
Yavuz GÜNAŞDI
Oktay ÖZGÜL
Nezahat CEYLAN
İbrahim ÜNGÖR
Gökhan KALMIŞ

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 177894 sayı ve 06 Ekim 2016 tarihli izinleriyle 2016 yılı yüzey araştırmaları, 19-30 Ekim 2016 arasında Erzurum İli. Aziziye, Horasan, Köprüköy, Palandöken ve Yakutiye ilçelerinde, Erzincan İli, Tercan ve Merkez ilçelerinde gerçekleştirilmiştir. Atatürk Üniversitesi'nden Prof. Dr. Alpaslan CEYLAN başkanlığında yürütülen çalışmalara Yrd. Doç. Dr. İbrahim ÜNGÖR, Yrd. Doç. Dr. Oktay ÖZGÜL, Yrd. Doç. Dr. Yavuz GÜNAŞDI, Dr. Nezahat CEYLAN ve Dr. Gökhan KALMIŞ katılmıştır. Bakanlık temsilciliği görevini Ümit YARICI üstlenmiştir¹. Yüzey araştırmaları laboratuvar çalışmaları, Arş. Gör. Özlem BAKAN, Ayşenur MORKOÇ, Beyazıt SÖYLEMEZ, İshak

-
- * Prof. Dr. Alpaslan CEYLAN, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fak. Tarih Bölümü. Erzurum/TÜRKİYE.
Yrd. Doç. Dr. Yavuz GÜNAŞDI, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fak. Tarih Bölümü. Erzurum/TÜRKİYE.
Yrd. Doç. Dr. Oktay ÖZGÜL, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fak. Tarih Bölümü. Erzurum/TÜRKİYE.
Dr. Nezahat CEYLAN, Atatürk Üniversitesi Lojmanları 61/6. Erzurum/TÜRKİYE.
Yrd. Doç. Dr. İbrahim ÜNGÖR Erzincan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. Erzincan/TÜRKİYE.
Dr. Gökhan KALMIŞ, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. Erzurum/Türkiye
- ¹ Yüzey araştırmaları sırasında gösterdikleri anlayış ve sağladıkları katkılardan dolayı ekip üyelerine, bakanlık temsilcimiz Ümit YARICI'ya ve bu çalışmanın gerçekleşmesine büyük katkıları olan Atatürk Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ömer ÇOMAKLI'ya, Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY'a ve Erzurum Müzesi Müdürü Mustafa ERKMEN'e teşekkür ederiz.

KÜÇÜKYILDIZ, Seval SALIN, Uğur KARCIOĞLU ve Yunus KARMAHAMUT tarafından yürütülmüştür.

Bölgede 1998 yılından itibaren aralıksız yürüttüğümüz araştırmaların 2016 yılı çalışmaları da oldukça verimli geçmiş, bölgenin tarihi ve arkeolojisini aydınlatması açısından önemli sonuçlar ortaya koyacağını düşündüğümüz birçok merkez tespit edilmiştir.² Tespit edilen kalelerin krokileri çıkarılmıştır. Keramik verilerinin çizimi ve tanımlaması yapılmıştır. Merkezlerin koordinatları alınmıştır. Bildiri kitabındaki sınırlama nedeniyle kale planları, keramik örnekleri ve keramik çizimlerinin tamamı bildiriye konulmamıştır.

Erzincan Bölgesinde Belirlenen Yerleşmeler

2016 yılı yüzey araştırmalarını Erzincan merkez ve Tercan ilçelerinde yoğunlaştırdık. 2016 yılında Erzincan bölgesinde yaptığımız araştırmalarda yeni merkezler tespit edilmiş ve ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bu araştırmalar ışığında tespit edilen merkezler aşağıda yer almaktadır.

² Ceylan, A., "1998 Yılı Erzincan Yüzey Araştırması", 17. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, 2000, Ankara, 181-192; Ceylan, A., "1999 Yılı Erzincan ve Erzurum Yüzey Araştırması", 18. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2001, Ankara, 71-82; Ceylan, A., "2000 Yılı Erzincan ve Erzurum İlleri Yüzey Araştırmaları", 19. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, 2002, Ankara, 165-178; Ceylan, A., "2001 Yılı Erzincan, Erzurum ve Kars İlleri Yüzey Araştırmaları", 20. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, 2003, Ankara, 311-324; Ceylan, A., "2002 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları", 21. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, 2004, Ankara, 263-272; Ceylan, A., "2003 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları", 22. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, 2005, Ankara, 189-200; Ceylan, A., "2005 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları", 24. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-I*, 2007, Ankara, 163-182; Ceylan, A. vd., "2006 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları", 25. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-III*, 2008, Ankara, 129-148; Ceylan, A. vd., "2007 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları", 26. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, 2009, Ankara, 133-150; Bingöl, A. - A. Ceylan vd., "2008 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları", 27. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, 2010, Ankara, 375-398; Ceylan vd., "2009 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları", *Kafdağı Dergisi-II* 2016, Erzurum.; Günaşdı, Y. vd., "2010 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları", 29. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-III*, 2012, Ankara, 49-70.; Özgül, O. - A. Ceylan vd., "2011 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları", 30. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, 2013, Ankara, 277-292; Üngör, İ. vd., "2012 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzey Araştırmaları", 31. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-I*, Ankara, 2014, 61-77; Ceylan, N. vd., "2013 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzey Araştırmaları", 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, Ankara, 2014, 71-92; Ceylan, A. vd., "2014 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzey Araştırmaları", 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-I*, Ankara, 2016, 447-472.; Ceylan, A. vd., "2015 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzey Araştırmaları", 34. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, Edirne, 2017, 25-50.

*ERZİNCAN-MERKEZ**Aktepe Höyük*

Erzincan İl merkezinin yaklaşık 20 km güneydoğusunda, Erzincan-Çağlayan karayolunun 18. km'sinde, 1162 m rakımda yer almaktadır. Tepe noktasında bir nirengi taşı da olan höyüğün kuzey-güney uzunluğu 140 m, doğu-batı uzunluğu ise 190 m'dir. Höyüğün zeminden yüksekliği yaklaşık olarak 12 m'dir (Resim: 1).

Höyüğün etrafı verimli tarım arazilerle çevrilidir. Höyüğün 3 km güneyinde Munzur Dağları yükselmektedir. Höyük, Karasu Irmağı'nın güneyinde ve Erzincan Ovası'nın güneydoğusunda, oldukça verimli bir bölgededir.

Höyüğün büyük bir kısmında yoğun kaçak kazı izlerine rastlanılmıştır. Ancak kuzey kesiminde bulunan kaçak kazı, oldukça derin olup yerleşmenin stratigrafisini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Höyük üzerinde çok sayıda keramik verisi tespit edilmiştir. Tespit edilen keramik verileri İlk Tunç Çağ, Orta Demir Çağ ve Ortaçağ dönemlerine tarihlendirilmektedir.

Karasu (Ozantepe) Yerleşmesi

Erzincan-Kemah karayolunun 12. km'sinde, Karasu Nehri'nin hemen kuzey kıyısında bulunan yerleşme, deniz seviyesinden 1149 m yüksekliktedir (Resim: 2). Kemah Boğazının hemen girişinde bulunan yerleşme, oldukça korunaklı bir mevkide yer almaktadır. Zeminden yüksekliği doğu yamacında yaklaşık 20 m iken, tren hattının geçtiği yamaçta 6 m'dir. Yerleşmenin kuzey yamacından geçen demiryolu, merkezi büyük ölçüde tahrip etmiştir.

Yerleşmenin oldukça zor ulaşılabilen bir yamacında, mezar olarak kullanıldığı anlaşılan kısmında kaçak kazılar yapıldığı ve buradan çıkarılan toprak malzemenin Karasu Irmağı yönündeki güney yamaca atıldığı tespit edilmiştir. Bu malzemenin içinde İlk Tunç Çağı ve Ortaçağ dönemlerine ait keramik verileri tespit edilmiştir.

Kargın Kalesi

Erzincan ili, Kargın beldesinin 500 m batısında, mezarlık alanının hemen kuzey ucunda 1408 m rakımda yer almaktadır (Resim: 3).

Kalenin doğu-batı yönünde 55 m, kuzey-güney yönünde ise 35 m boyutlarında olduğu anlaşılmaktadır. Kalenin bulunduğu mevkiinin çevreye göre yüksekliği yaklaşık 20 m'dir. Kalenin 500 m doğusundan Erzurum-Erzincan modern karayolu ve Karasu Irmağı geçmektedir. Kalenin doğu tarafında toprak

altında sur duvarlarına ait kalıntılara rastlanılmaktadır. Kale ve çevresinde İlk Tunç Çağ ve Ortaçağ özelliği gösteren az miktarda keramik verisi tespit edilmiştir. Bu kalenin tarihi doğal yolu kontrol altında tutmak amacıyla yapıldığı anlaşılmaktadır.

ERZİNCAN-TERCAN

Acısu Yerleşmesi

Erzincan İli, Tercan İlçesi'nin yaklaşık 39 km kuzeyinde, Yeşilyayla köyünün 2 km kuzeydoğusunda, 1841 m rakımda yer almaktadır (Resim: 4).

Su kaynakları açısından elverişli bir noktada bulunmaktadır. Etrafı dağlık ve oldukça korunaklı bir alandadır. Yerleşim yerinde az sayıda keramik verisi tespit edilebilmiştir. Tespit edilen keramik verileri İlk Tunç Çağı'na tarihlendirilmektedir.

Polattepe Kalesi

Erzincan İli, Tercan İlçesi'nin 39 km kuzeyinde, Yeşilyayla Köyü'nün yaklaşık olarak 3 km güneyinde, 1976 m rakımda yer almaktadır (Resim: 5).

Oldukça yüksek bir tepe üzerine doğu-batı doğrultulu inşa edilmiştir. Stratejik bir konumda yer alan kalenin etrafı sur duvarlarıyla çevrilidir. Sur duvarlarının genişliği ortalama 2 m'dir. Kuzey-güney doğrultulu 27 m, doğu-batı doğrultulu 39 m boyutlarındadır. Kalenin giriş kapısı doğu tarafta yer almaktadır. Giriş kısmının kesme taşlardan oluşturulduğu görülmektedir. Giriş kapısı 2,5 m genişliğinde, 6 m uzunluğunda tek sıra halinde izlenebilmektedir. Kalenin batı, kuzey ve güney tarafı uçurumla çevrilidir. Doğal yolları kontrol altında tutan ve verimli araziler üzerinde kurulmuş stratejik bir kaledir. Kale üzerinde yer yer kaçak kazı izlerine rastlanılmaktadır. Keramik verileri ve mimari yapısı itibarıyla tipik İlk Tunç Çağı kalelerinden birisidir.

Şamlı Dağı Yerleşmesi

Erzincan İli, Tercan İlçesi'nin 39 km kuzeyinde, Yeşilyayla köyünün 2,5 km kuzeydoğusunda, 1871 m rakımda yer almaktadır (Resim: 6).

Ulaşılması oldukça zor bir noktadadır. Yerleşme üzerindeki mimari yapıların izleri rahatlıkla izlenebilmektedir. Yerleşmenin, korunaklı bir noktada yer alması kaçak kazılara maruz kalmasına engel olmuştur. Yerleşim alanında yoğun bir keramik verisi bulunmaktadır. Keramik verileri İlk Tunç Çağ ve Ortaçağ dönemine tarihlendirilmektedir. Şamlı Dağı yerleşmesindeki çalışmalarımızı ayrıntılı bir şekilde devam ettirmeyi planlamaktayız.

Yeşilyayla Gözetleme Kulesi

Erzincan İli, Tercan İlçesi'nin 39 km kuzeyinde, Yeşilyayla köyünün 750 m güneybatısında, 1814 m rakımda yer almaktadır (Resim: 7).

250 m kuzeybatısında yer alan Yeşilyayla Kalesi ile bağlantılı olarak inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir. Karasu vadisini kontrol eden stratejik bir noktada bulunmaktadır. Kaçak kazılar sonucu oldukça tahrip olmuştur. Yer yer mimari yapıların kaçak kazılar sırasında ortaya çıktığı görülmektedir. Araştırmalar sırasında az sayıda keramik verisine rastlanılmıştır. Tespit edilen keramik verileri Ortaçağ dönemine tarihlendirilmektedir.

Yeşilyayla Kalesi

Erzincan ili, Tercan ilçesinin 39 km kuzeyinde, Yeşilyayla köyünün 1 km batısında 1843 m rakımda yer almaktadır (Resim: 8).

Kalenin girişi doğu tarafta bulunmaktadır. Kalede yan yana inşa edildiği anlaşılan odalardan oluşan çok sayıda mimari yapı kalıntısı vardır. Birçoğu kare planlı olan bu mimari yapılar ortalama 4 x 4 m ve 5 x 5 m boyutlarındadır.

Kale, dağların arasında oldukça korunaklı bir mevkide bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Karasu'yu rahatlıkla görebilen, tarihi ve doğal yolları kontrol altında tutan stratejik bir kaledir. Bu özelliğinden dolayı kalenin 250 m güneydoğusunda bu kale ile eşzamanlı kullanıldığı düşünülen gözetleme kulesi niteliğinde bir merkez bulunmaktadır. Kalede tespit edilen az sayıda keramik verisi Orta Çağ dönemine aittir.

Yeşilyayla Kalesi-2

Erzincan İli, Tercan İlçesi'nin yaklaşık 39 km kuzeyinde, Yeşilyayla köyünün 2 km doğusunda, 1910 m rakımda yer almaktadır (Resim: 9).

Kale, ana kaya tıraşlanarak oluşturulmuştur. Kuzey-güney doğrultuludur. Kale kuzey-güney doğrultulu 85 m, doğu-batı doğrultulu 66 m boyutlarındadır. Kalenin giriş kapısının kuzey tarafta yer aldığı görülmektedir. Giriş kapısı 2.40 m genişliğinde, 4,50 m uzunluğundadır. Giriş kapısının günümüzdeki yüksekliği 2,30 m'dir. Kalenin batı kesiminde sur duvar kalıntılarına rastlanılmaktadır. Kale üzerinde yer yer kaçak kazı izleri mevcuttur. Kalenin batı ve güney tarafı az eğimli olup tarım arazilerine açılmaktadır. Kalenin doğusundan Karasu ırmağı geçmektedir. Kalenin doğudaki vadiyi kontrol etmek amacıyla yapıldığı anlaşılmaktadır. Kalenin hemen kuzeyinde yerleşim yerleri vardır. Araştırma sırasında herhangi bir keramik verisine rastlanılmamıştır.

Erzurum Bölgesinde Belirlenen Yerleşmeler

2016 yılı yüzey araştırmalarını Erzurum Aziziye, Horasan, Köprüköy, Pa-landöken ve Yakutiye ilçelerinde yoğunlaştırdık. 2016 yılında Erzurum bölgesinde yaptığımız araştırmalarda yeni merkezler tespit edilmiş ve ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bu araştırmalar ışığında tespit edilen merkezler aşağıda yer almaktadır.

*ERZURUM-AZİZİYE**Yoncalık Kalesi*

Erzurum İli, Aziziye İlçesi'nin 19 km kuzeybatısında Yoncalık mahallesinin hemen kuzeydoğusunda 2056 m rakımda yer almaktadır. Kalenin ovadan yüksekliği yaklaşık 140 m'dir (Resim: 10).

Kale, Erzurum'u Karadeniz'e bağlayan günümüz yol güzergâhında Erzurum-İspir karayolu üzerinde stratejik açıdan oldukça önemli bir konumda bulunmaktadır. Kalenin batı tarafından Serçeme Deresi geçmektedir. Yoncalık Kalesinin kuzey, güney ve batı tarafı uçurumla çevrilidir. Doğu tarafında verimli araziler bulunmaktadır. Savunma açısından oldukça elverişli bir noktadır. Bölge, hayvancılık açısından oldukça elverişli şartlara sahiptir. Yoncalık Kalesi kuzey-güney doğrultulu olarak inşa edilmiştir. Kale giriş kapısı doğu kısımda yer almaktadır. Oldukça büyük bir kale olan Yoncalık Kalesi'nin kuzey tarafında Urartu dönemine ait olabileceğini düşündüğümüz günümüzde izlenebilen 10 adet kaya basamağı vardır. Kaya basamaklarının hemen üzerinde kutsal bir alan oluşturulmuştur. Kutsal alanın üzerinde bir sunak alanı mevcuttur. Sunak alanının hemen kuzeyinde yüksekçe bir duvarın düzeltilerek ayrıca bir kutsal alan daha oluşturulduğu görülmektedir. Bu kutsal alanın hemen alt tarafında sunak alanı olduğunu düşündüğümüz ayrı bir alan bulunmaktadır. Kalenin hemen doğu tarafında Eskiçağ dönemine ait duvarlar az da olsa izlenebilmektedir. Kalenin Ortaçağ dönemine ait sur duvarları kuzeybatı ve batı tarafında kısmen ayakta. Yoncalık Kalesi'nin doğu yamacında yerleşim yerlerine ait mimari yapılar bulunmaktadır.

Kalenin güney tarafındaki mimari yapıların büyük bir kısmı Ortaçağ dönemine tarihlendirilmektedir. Eskiçağ yapılarının ağırlıklı olarak kalenin kuzey tarafında yer aldığı görülmektedir. Ancak kalenin kuzey tarafında muhtemelen su kuyusu olarak yapıldığı düşünülen, Ortaçağ dönemine ait bir su kuyusunun

varlığı görülmektedir. Kale üzerinde kaçak kazı izleri mevcuttur. Kaçak kazılar sonucu birçok mimari yapının tahrip edildiği görülmektedir.

Kale üzerinde tespit edilen keramik verileri İlk Tunç Çağ, Erken Demir Çağ, Orta Demir Çağ ve Ortaçağ'a tarihlendirilmektedir.

ERZURUM-HORASAN

Aralık (Postlubaba) Kalesi

Erzurum İli, Horasan İlçesi'nin 18 km güneybatısında, Harçlı mahallesinin (köy) 2 km güneydoğusunda, 2080 m rakımda yer almaktadır. Aralık Kalesi, 2280 m rakıma sahip Postlubaba Dağı olarak bilinen tepenin hemen batı eteğine kurulmuştur (Resim: 11).

Bölge hayvancılık açısından oldukça elverişlidir. Kalenin hemen kuzey ve batı taraflarında verimli ovalar yer almaktadır. Doğu tarafı ise yüksek tepelerle çevrilidir. Tepeden yuvarlanan irili ufaklı kayalar, kale ve kalenin hemen batısında yer alan yerleşim yerlerinin tahrip olmasına neden olmuştur. Ana kaya üzerine inşa edilmiş olan kale sur duvarları kısmen izlenebilmektedir. Ayrıca ana kayanın yontulması sonucu doğal savunma duvarları oluşturulmuştur. Kaçak kazı izlerine oldukça yoğun bir şekilde rastlanılmaktadır. Bu kaçak kazıların bir kısmının iş makineleriyle gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Yüzey araştırmamız sırasında tespit ettiğimiz keramik verileri İlk Tunç Çağ, Erken Demir Çağ, Orta Demir Çağ ve Ortaçağ dönemlerine tarihlendirilmektedir.

Aralık (Postlubaba) Yerleşmesi

Erzurum İli, Horasan İlçesi'nin 18 km güneybatısında, Harçlı mahallesinin 2 km güneydoğusunda 2056 m rakımda, Aralık (Postlubaba) Kalesinin hemen batı eteğinde yer almaktadır (Resim: 12).

Yerleşmenin hemen batı tarafında su kaynakları mevcuttur. Günümüzde bu su kaynakları Harçlı mahallesinin içme suyu ihtiyacını karşılamaktadır. Aralık yerleşmesi yaklaşık olarak 150x150 m'lik bir alan üzerine kurulmuştur. Yerleşmenin yaklaşık 3 km kuzey ve kuzeybatısındaki verimli arazilerin varlığı dikkat çekicidir. Postlubaba Dağının batı tarafında doğal küçük bir mağara olduğu görülmektedir. Yerleşim yerinde kaçak kazı izlerine rastlanılmaktadır. Yüzey araştırmamız sırasında tespit ettiğimiz keramik verileri İlk Tunç Çağ, Erken Demir Çağ, Orta Demir Çağ ve Ortaçağ dönemlerine tarihlendirilmektedir.

ERZURUM-KÖPRÜKÖY

Aşağı Kızılale (Aşağı Kör Kale)

Erzurum İli, Köprüköy İlçesi'nin 30 km güneybatısında, Aşağı Kızılale Köyünün 2 km doğusunda 1901 rakımda yer almaktadır. Aras Nehrinin hemen batı yakasına kurulmuştur. Kale, Aras Nehrinin oluşturmuş olduğu vadiyi kontrol etmek amacıyla yapılmıştır (Resim: 13).

Erzurum-Muş Karayolu üzerinde bulunan kale 35x20 m boyutlarındadır. Kale sur duvarları otlar arasında kaldığı için çok az bir şekilde izlenebilmektedir. Aşağı Kızılale hemen 3,5 km kuzeyinde yer alan Yukarı Kızılale ile birbirini görecektir şekilde oluşturulmuştur. Kalenin doğu eteğinde yerleşim yerlerine ait mimari kalıntılar görülmektedir. Kale üzerinde çok sayıda kaçak kazı izine rastlanılmaktadır. Kalenin yüzeyinde keramik verileri tespit edilmiştir. Keramik verileri; İlk Tunç Çağ ve Erken Demir Çağ'a tarihlendirilmektedir.

Eyüpler Kalesi

Erzurum İli, Köprüköy İlçesi'nin 35 km güneybatısında, Eyüpler köyünün 1,5 km. doğusunda, 1855 m. rakımda yer almaktadır (Resim: 14).

Kale, doğu-batı doğrultulu 30 m, kuzey-güney doğrultulu 20 m boyutlarındadır. Doğu ve batı kısmında ortalama 80 cm genişliğinde, 120 cm uzunluğundaki taşlar ile oluşturulmuş sur duvarları izlenebilmektedir. Çevresindeki diğer kaleler gibi Aras Nehrinin oluşturmuş olduğu vadiyi kontrol etmek amacıyla yapılmıştır. Kaçak kazı izlerinin görüldüğü kalede tespit edilen keramik verileri İlk Tunç Çağ, Erken Demir Çağ, Orta Demir Çağ ve Ortaçağ'a tarihlendirilmektedir.

Yukarı Kızılale

Erzurum İli, Köprüköy İlçesi'nin 27 km güneybatısında, Yukarı Kızılale köyünün 1 km kuzeyinde 2254 m rakımda yer almaktadır.

Erzurum'u Muş'a bağlayan modern yol güzergâhındadır. Aras Nehrinin oluşturduğu vadiyi kontrol etmek amacıyla yapılmıştır. Bölge hayvancılık açısından oldukça elverişlidir. Ayrıca kalenin güney ve batı tarafı verimli arazilerle çevrilidir. Aras nehrinin batı yakasında yer alan kale su kaynakları açısından zengin bir konumdadır.

Doğu-batı doğrultulu inşa edilen kale 50x26 m. boyutundadır. Kale sur duvarlarının büyük bir kısmının ayakta olduğu görülmektedir. Sur duvarlarının genişliği 2x2.5 m arasında değişmektedir. Kalenin doğu ve güney yönünde

olmak üzere iki adet giriş kapısı bulunmaktadır. Güney taraftaki giriş kapısı 2 m genişliğe sahiptir. Kale sur duvarları oluşturulurken 70x80 cm ölçülerinde taşlar kullanıldığı görülmektedir. Taşların dış yüzeyleri kabaca düzeltilmiştir. Ayrıca duvarları desteklemek amacıyla kuzey ve batı tarafta kurtin ve bastiyonlar oluşturulmuştur.

Kale üzerinde kaçak kazı izlerine rastlanılmaktadır. Yüzey araştırması sırasında çok sayıda keramik verisi tespit edilmiştir. Bu keramikler İlk Tunç Çağ, Orta Tunç Çağ, Erken Demir Çağ, Orta Demir Çağ ve Orta Çağ dönemlerine tarihlendirilmektedir.

ERZURUM-PALANDÖKEN

Yağmuncuk Kalesi

Erzurum İli, Palandöken İlçesi, Yağmuncuk mahallesinin 1,5 km güneybatısında 2138 m rakımda yer almaktadır. Kalenin yaklaşık 1,5 km kuzeyinden Çat-Bingöl modern karayolu geçmektedir.

Kale, bölgedeki verimli vadileri, tarihi ve doğal yolları kontrol altında tutan bir noktada inşa edilmiştir. Kale içerisinde mimari yapılar mevcuttur. Kalenin doğu-batı uzunluğu 34 m kuzeydoğu-güneybatı uzunluğu ise 43 m olup, elips şeklinde inşa edilmiştir. Kalenin girişi güney tarafından olup, genişliği 2 m'dir.

Kalenin güney kısmında dar vadiler yer almaktadır. Yağmuncuk Kalesi'nin etrafından çok sayıda dere geçmektedir. Hayvancılık ve tarım için verimli arazileriyle çevrilidir. Kalenin güney kısmında, 2,5 m derinliğinde kaçak kazı alanına rastlanılmaktadır. Kuzeydoğu-güneybatı yönünde inşa edilmiş olan kalenin güneybatı yönünde sur duvar izleri kısmen görülmektedir. Yoğun bir tahribata maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Keramik verisi oldukça zengin olmakla birlikte bu veriler İlk Tunç Çağ, Erken Demir Çağ, Orta Demir Çağ ve Ortaçağ'a tarihlendirilmektedir.

Haritada Gösterilen Merkezler

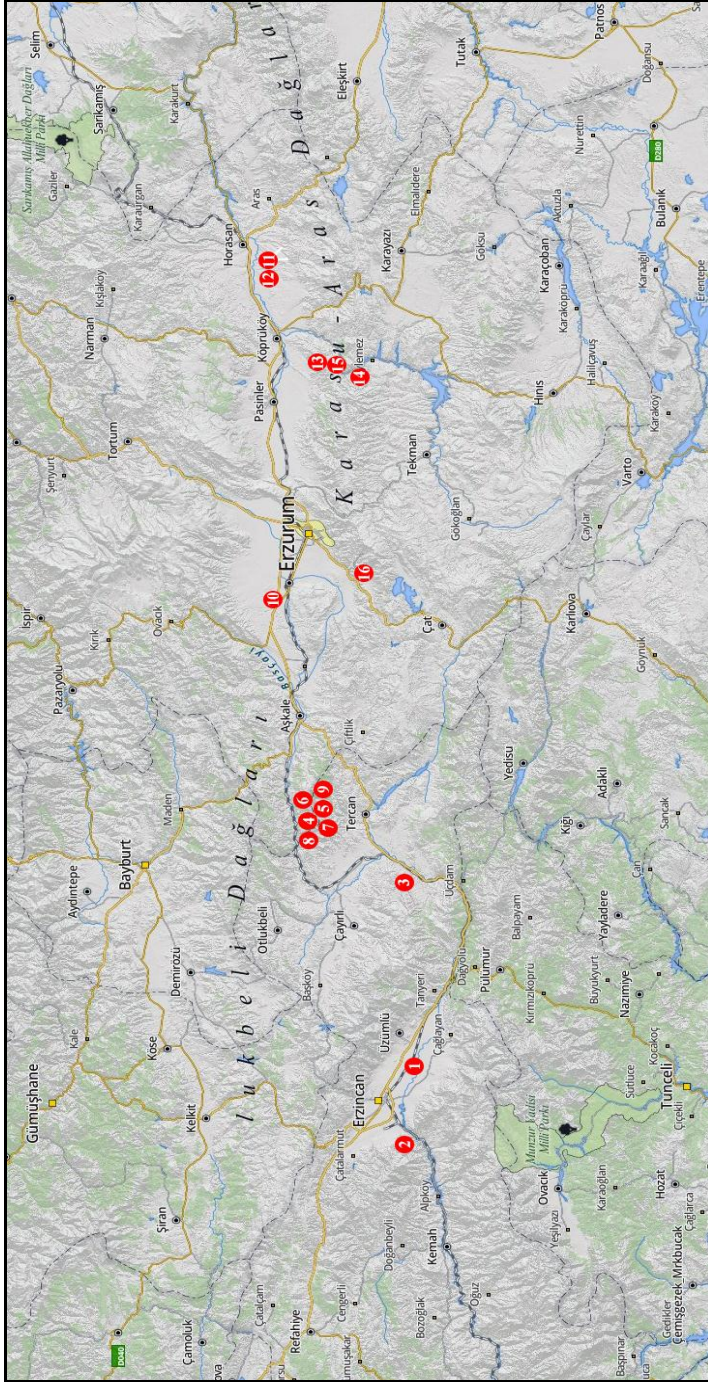
Sit

1. Aktepe Höyük
2. Karasu (Ozantepe) Yerleşmesi
3. Kargın Kalesi
4. Acısu Yerleşmesi

5. Polattepe Kalesi
6. Şamlı Dağı Yerleşmesi
7. Yeşilyayla Gözetleme Kulesi
8. Yeşilyayla Kalesi
9. Yeşilyayla Kalesi-2
10. Yoncalık Kalesi
11. Aralık (Postlubaba) Kalesi
12. Aralık (Postlubaba) Yerleşmesi
13. Aşağı Kızılkale (Aşağı Kör Kale)
14. Eyüpler Kalesi
15. Yukarı Kızılkale
16. Yağmurcuk Kalesi

Kültür Varlıkları

17. Mehdi Abbas Türbesi
18. Eyüpler Köprüsü
19. Yayla Yerleşmesi ve Mezarlık Alanı

Harita 1: 2016 Yılı Erzurum-Erzurum İlleri Yüzey Araştırması

Foto 1: Aktepe Höyük

Foto 2: Karasu (Ozantepe) Yerleşmesi

Foto 3: Kargın Kalesi

Foto 4: Acısu Yerleşmesi

Foto 5: Polattepe Kalesi

Foto 6: şamlı Dağı Yerleşmesi

Foto 7: Yeşilyayla Gözetleme Kulesi

Foto 8: Yeşilyayla Kalesi

Foto 9: Yeşilyayla Kalesi-2

Foto 10: Yoncalık Kalesi

Foto 11: Aralık (Postlubaba) Kalesi

Foto 12: Aralık (Postlubaba) Yerleşmesi

Foto 13: Aşağı Kızılkale (Aşağı Kôr Kale)

Foto 14: Eyüpler Kalesi

BURDUR ve AFYONKARAHİSAR İLLERİ VE İLÇELERİNDE NEOJEN VE PLEİSTOSEN DÖNEM FOSİL LOKALİTELERİNİN TESPİTİ YÜZEY ARAŞTIRMASI-2016

F. Arzu DEMİREL*

Serdar MAYDA

M. Cihat ALÇİÇEK

T. Tanju KAYA

Derya ERYILMAZ

Ahmet İhsan AYTEK

Burdur İli sınırları dahilinde, fosil karasal memeli hayvan kalıntıları barındıran alanların tespitine yönelik olarak 2010 yılından bu yana sürdürülmekte olan yüzey araştırmamız, 2016'da Afyonkarahisar İli dahil edilerek "Burdur ve Afyonkarahisar İlleri ve İlçeleri Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokaliteleri Yüzey Araştırması" olarak her iki ilde de gerçekleştirilmiştir. Yüzey araştırmamız Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 10.08.2016 tarih ve 144963 tarihli yazısı ve eki, 10.08.2016 tarih ve 144956 sayılı izinlerine bağlı olarak 24.08.2016-05.09.2016 tarihleri arasında 13 gün sü-

* Yrd. Doç. Dr. F. Arzu DEMİREL, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Burdur/TÜRKİYE, arzuDEMIREL@mehmetakif.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Serdar MAYDA, Ege Üniversitesi, Tabiat Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Bornova, İzmir/TÜRKİYE.

Prof. Dr. M. Cihat ALÇİÇEK, Pamukkale Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Denizli/TÜRKİYE.

Prof. Dr. T. Tanju KAYA, Ege Üniversitesi, Tabiat Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Bornova, İzmir/TÜRKİYE.

Yrd. Doç. Dr. Derya ERYILMAZ, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Burdur/TÜRKİYE.

Yrd. Doç. Dr. Ahmet İhsan AYTEK, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Burdur/TÜRKİYE.

reyle gerçekleştirilmiştir¹. Araştırmamıza Bakanlık temsilcisi olarak Burdur Müzesi uzmanı Orhan Gazi ÖZBEY katılmıştır².

2016 yılı arazi çalışması Burdur ili sınırları dahilinde Merkez, Kocakır, Sultandere ve Alyazma mevkileri, Kemer İlçesi sınırları dahilinde kalan Akören ve Pınarbaşı mevkileri; Afyonkarahisar ilinde ise Merkez Gebeceler ve Seydiler, Sandıklı ilçesinde Garkın, Selçik, Akın, Kınık mevkilerinde gerçekleştirilmiştir. Bu alanların Burdur İl haritasındaki konumları Harita-1’de, Afyonkarahisar il haritasındaki konumları ise Harita-2’de görülmektedir.

Araştırmamızda ilk olarak Burdur Merkez ilçe sınırları içinde yer alan Kocakır-1 ve Kocakır-2 lokaliteleri ziyaret edilmiştir (Resim: 1 ve 2). Bu alanlardan tortul birimlerin özelliklerini belirleyebilmek amacı ile ölçülü stratigrafik kesit çalışması yapılmış ve bu alanlardan kalkerli kireçtaşı örnekleri alınmıştır. Bu örneklerin analizi ile bu alanlarda canlı yaşamı sırasındaki iklimsel koşullar (hava sıcaklığı, su sıcaklığı, suyun tuzluluk miktarı vs.) yorumlanabilmektedir. Kocakır-1 ve Kocakır 2 lokalitelerinde iyi korunmuş fosil örnekler ele geçmiştir (Resim: 3 ve 4).

Burdur ili sınırları içinde araştırmalarımız Kemer ilçesinde bulunan Akören eski kömür ocaklarında devam etmiştir (Resim: 5). Bu alanda eski kömür pasaları içinde fosil aranmış, ancak herhangi bir makro fosile rastlanmamıştır. Bundan sonra yine Kemer ilçesindeki Pınarbaşı mevkisine gidilerek (Resim: 6) herhangi bir omurgalı kalıntısı olup olmadığı araştırılmış ve bu lokaliteye ait ilk fosil örnekler olan 6 adet kunduz dişi bulunmuştur (Resim: 7). Burdur Merkez ilçe dahilinde araştırılan bir diğer alan ise Sultandere Mevkii’si kum ocakları arkasındaki sedimanlar ve Kuruçay Köyü’nün güneydoğusunda kalan kırmızı renkli sedimanlar taranmıştır, ancak bu alanlardan herhangi bir fosil buluntu ele geçmemiştir.

¹ Bu çalışma Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından desteklenmiştir (Proje No:0384-GÜDÜMLÜ-16).

Araştırmamızın gerçekleştirilmesi için gerekli izni veren T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne, destekleri için Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi’ne ve ayrıca Burdur ve Afyonkarahisar Müze Müdürlüklerine çalışmalarımıza olan ilgi ve destekleri için teşekkürlerimizi sunarız.

² Bakanlık temsilcimiz Orhan Gazi ÖZBEY’e, Ege Üniversitesi Tabiat Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi doktora öğrencisi Kazım HALAÇLAR ve Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi lisans öğrencileri Sultan KAYGISIZ, Didem Büşra APAYDIN, Emre ŞAKIR, Kadriye AKSOY, Umut SARI ve Ayça DENİZ’e özverili çalışmalarından dolayı teşekkürlerimizi sunarız.

Araştırmamıza Afyonkarahisar ilinde devam edilmiştir. Afyonkarahisar ilinde Sandıklı ilçesi sınırları içinde Garkın, Selçik, Akın ve Kınık köyleri civarı, Merkez ilçede ise Gebeceler Köyü çevresi ve Seydiler mevkiisi civarı taranmıştır. Bu mevkillerden Sandıklı bölgesinde bulunan tüm alanlar (Garkın, Selçik, Akın ve Kınık) 1969-1975 tarihleri arasında Türk ve Alman araştırmacılar tarafından sürdürülen linyit araştırmaları esnasında bulunmuş ve Alman paleontolog Sickenberg tarafından 1975 yılında tanımlanmıştır (Sickenberg vd., 1975). Adı geçen alanlardan bulunan omurgalı fosil örnekleri, Alman araştırmacılar ve Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü jeologları arasında yapılan proje anlaşması çerçevesinde MTA müzesinde kalması gerekirken, fosillerin büyük bir kısmı yurtdışındaki müzelere (Münih, Hannover, Karlsruhe ve Paris gibi) götürülmüş ve iade edilmemiştir. Bu nedenle, Türk paleontologlar, Türkiye memeli fosil materyalini görmek ve incelemek için yurtdışındaki müzelere gitmek durumunda kalmışlardır (Resim: 8 ve 9). Buna göre, bu yüzey araştırması sırasında tespit edilen fosil örnekler adı geçen alanlara ait faunalar üzerinde Türk bilim insanları tarafından yapılacak ilk sistematik bilimsel çalışmalara kaynak oluşturması açısından büyük önem taşımaktadır.

Afyonkarahisar İli, Sandıklı İlçesinde ilk ziyaret edilen alan Garkın köyü yakınlarında yer alan ve aynı adla anılan lokalite olmuştur (Resim: 10). Bu lokalite MTA ve Alman araştırmacılar tarafından bulunmuştur ve Sickenberg tarafından 1975 yılında yapılan faunal listeye göre Üst Miyosen olarak belirtilmektedir. Burada korunma durumları görece iyi olan çok sayıda fosil memeli kalıntısına rastlanmıştır (Resim: 11). Daha sonra yine aynı bölgede yer alan ve üst Miyosen lokalitesi olarak belirtilen Selçik lokalitesine gidilmiş (Resim: 12) ve bu alanda korunma durumu oldukça kötü ve parçalı halde kimi memeli fosili kalıntılarına rastlanmıştır. Aynı bölgede araştırılan bir diğer alan ise Akın lokalitesidir (Resim: 13). Bu lokalite yine aynı raporlara göre üst Miyosen döneme tarihlenmektedir. Bu alanda bir yol yarmasında dağınık halde çok sayıda memeli fosiline rastlanmıştır. Araştırmamız esnasında Afyonkarahisar, Sandıklı ilçesine bağlı son ziyaret ettiğimiz alan Kınık köyü yakınlarında yer alan ve yine aynı adla anılan fosil lokasyonudur. Bu alan da 1970'li yıllarda MTA ve Alman araştırmacıların linyit araştırmaları esnasında bulunan lokalitelerdendir. Burada yamaçta bulunan sedimanların içinde çok sayıda fosilin bulunduğu görülmüştür.

Afyonkarahisar Merkez ilçede ise Gebeceler lokalitesine gidilmiştir. Gebeceler köyünün çöplüğünün hemen arkasında yer alan ve köy ile aynı adı taşıyan Gebeceler lokalitesi 1980'lerin sonlarında MTA araştırmaları esnasında Türk

jeologlar tarafından keşfedilmiştir. Bu lokaliteden bulunan ilk fosiller Ege Üniversitesi, Tabiat Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi'ne teslim edilmiş olup, bu tarihten bu yana bu alanda herhangi bir sistematik çalışma yapılmamıştır. Bu öncel faunal bulgulara göre alanın yaşı orta Miyosen olarak belirlenmiştir. Fosilli tabakanın yaklaşık olarak 2m.lik bir aglomera tabakası altında yer aldığı bu alanda çok sayıda fosil ile karşılaşmıştır. Sonrasında Gebeceler alanının kuzeyinde yer alan ve volkanik bir kaya üzerinde yer alan Seydiler mevkinde araştırma yapılmıştır. Bu alandan Gebeceler ile aynı yaşı veren iyi korunmuş fosiller bulunmuş ve bu alan bu araştırma esnasında ilk kez kayıt altına alınmıştır.

Burdur'un karasal memeli fosil lokaliteleri ve bu alanlarla ilgili jeolojisi ile ilgili mevcut verilerin yanı sıra (Price, 1989; Price ve Scott, 1989; Saraç, 2003; Wedding, 1966; Yalçınlar, 1983; Yiğitbaşıoğlu, 1990), önceki yıllarda yapılan çalışmalarımızla önemli oranda bilgiye erişilmiştir (Demirel, 2012; Demirel, 2015; Demirel vd., 2013; Demirel ve Kapan-Yeşilyurt, 2014; Demirel ve Mayda, 2014; Mayda ve Demirel, 2016; Demirel vd. 2016, Demirel vd. 2017). 2016 yılında ise Burdur ve Afyonkarahisar illerinde memeli fosil yataklarının tespiti amacıyla paleoantropolojik açıdan önem arz eden, gerek tür gerekse populasyon sayısı yönünden çok zengin olan Geç Miyosen ve Erken Pleyistosen yaşlı 9 farklı memeli fosil lokalitesinde yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. Bu alanlarda bulunan fosil kalıntıları Afyon yöresindeki Garkın, Kınık ve Akin memeli fosil yatakları, ilk kez Sickenberg vd. (1975) tarafından bulunmuş olmasına karşın günümüze kadar yeterince çalışılmamıştır. Afyon-Gebeceler lokalitesi ise MTA araştırmacıları tarafından 1980'lerin başında bulunmuş olup, bu lokaliteye ait öncel çalışmaları günümüze kadar sadece Ege Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlı Tabiat Tarihi Müzesi'nce yürütülmüştür. İlk kez bu yüzey çalışması kapsamında Burdur-Kemer-Pınarbaşı ile Afyon-Gebeceler-Seydiler mevkillerinde yeni fosil yatakları tespit edilmiştir. Afyonkarahisar yöresinde bulunan tüm lokaliteler vadi ağzı ve ırmak kenarlarında olmalarından dolayı iklim ve çevre koşulları nedeniyle hızla tahrip olmaktadır. Bu nedenle Anadolu'da az sayıda lokalite ile temsil edilen zaman dilimlerine tanıklık eden ve kronolojik olarak birbirini takip eden bu lokasyonlardaki memeli fosillerinin bir an önce ortaya çıkarılarak bilim dünyasına tanıtılmasının önem arz ettiğini düşünmekteyiz.

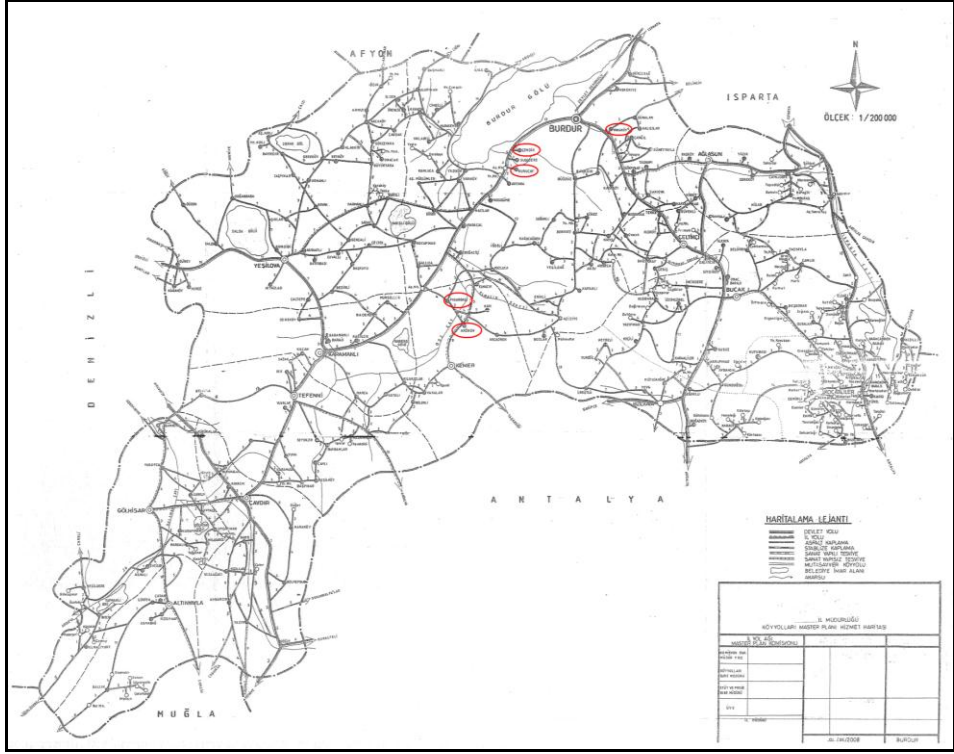
Sonuç olarak, tüm lokalitelerde bulunan fosillerin öncel sistematik tanımlanması ile elde edilen bulgular ile yörede yaşamış olan canlılar ile ilgili yeni bilgiler elde edilmiştir. İleriki yıllarda yapılacak yüzey araştırmaları ve paleon-

tolojik çalışmalar ile bölgedeki karasal birimlerin yaşlandırılması gerçekleştirilebilecek, geçmişte yörede yaşamış canlıların göç yolları ile bunları denetleyen jeolojik ve paleobiyolojik veriler ile ilgili yeni bulgular sağlanabilecek, bu dört farklı bölgenin (Afyon-Sandıklı, Afyon-Gebeceler, Burdur-Merkez ve Burdur-Kemer) arasındaki fauna elemanlarının korelasyonu yapılarak, Anadolu'nun Geç Miyosen (11-5 milyon yıl öncesi) ve Erken Pleistosen (2-1.2 milyon yıl öncesi) dönemlerinin paleoklimatolojisi, paleobiyocoğrafyası ve paleocoğrafyası aydınlatılabilecek, bu verilerin derlenmesi ve çoğaltılması ile ülkemizin ve özellikle ilgili bölgelerin doğa tarihi ile ilgili daha fazla bilgi edinilebilmesi mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- DEMİREL, A. 2012. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2010. 29. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt: 361-368.
- DEMİREL, F. A., 2015. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2013. 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, sf. 393-400, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- DEMİREL, F. A., MAYDA, S. 2014. A New Early Pleistocene Mammalian Fauna from Burdur Basin, SW Turkey, *Russian Journal of Theirolgy*, 13/Sayı 2, sf:55-63.
- MAYDA, S., DEMİREL, F. A. 2016. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2014. 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, sf. 193-204.
- DEMİREL, F. A., KAPAN-YEŞİLYURT, S. 2014. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2012. 31. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, sf. 165-173, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- DEMİREL, A., KAPAN-YEŞİLYURT, S., YİĞİT, A., YİĞİTBAŞIOĞLU, H. 2013. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2011. 30. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, sf. 307-316, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- DEMİREL, F. A., MAYDA, S., ALÇİÇEK, M. C., KAYA, T. T., AYTEK, A.İ., 2016. Kocakır-2: First Record of Early Pleistocene Canis and Hippopotamus from Burdur Basin (SW Turkey). 14th European Association of Vertebrate Paleontologist, 6-10 Temmuz 2016, Haarlem, Hollanda, Sözel bildiri.

- DEMİREL, F. A., MAYDA, S., ALÇİÇEK, M. C., KAYA, T. T., AYTEK, A.İ., 2017. . Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2015. 34. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt: 245-255. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- MAYDA, S., DEMİREL, F. A. 2016. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2014. 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, sf. 193-204. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- PRICE, S. 1989. *Sedimentation and Neotectonics of the Burdur region, Turkey*. PhD thesis, University of Leicester.
- PRICE, S.- & SCOTT, B. 1989. A Revised Lithostratigraphy of the Burdur Formation, SW Turkey. *Bulletin of the Technical University of Istanbul*, 42, 1-27.
- SARAÇ, G. 2003. Türkiye Omurgalı Fosil Yatakları. MTA Rap. No. 10609, (yayınlanmamış).
- SİCKENBERG, F., BECKER-PLATEN, J.D., BENDA, L., BERG, D., ENGESSER, B., GAZİRY, W., HEİSSİG, K., HUNERMANN, K.A., SONDAAR, P.Y., SCHMİDT-KİTTLER, N., STAESCHE, K., STAESCHE, U., STEFFENS, P. and TOBİEN, H. 1975, Die Gliederung des höheren Jungtertiärs und Altquartärs in der Türkei nach Vertebraten und ihre Bedeutung für die Internationale Neogen-Stratigraphie. *Geologisches Jahrbuch B* 15, 167.
- WEDDİNG, H. 1966. Burdur'un güneyindeki kömür zuhurları. MTA Raporu, Ankara.
- YALÇINLAR, İ. 1983. Türkiye'de Neojen ve Kuaterner Omurgalı Araziler ve Jeomorfolojik Karakterleri. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları No.2741, İstanbul.
- YİĞİTBAŞIOĞLU, H. 1990. "Burdur Havzasında Bulunan En Yaşlı Gölsel İz", *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Araştırmaları Dergisi* s:2, Ankara.

Harita 1: Burdur İli dahilinde araştırılan alanlar

Harita 2: Afyonkarahisar İli dahilinde araştırılan alanlar

Resim 1: Kocakır 1

Resim 2: Kocakır 2

Resim 3: Kocakır 1-fosil örneği

Resim 4: Kocakır 2-fosil örneği

Resim 5: Akören

Resim 6: Pınarbaşı

Resim 7: Pınarbaşı fosil örneği

Resim 8: Münih Müzesi-Kınık fosilleri

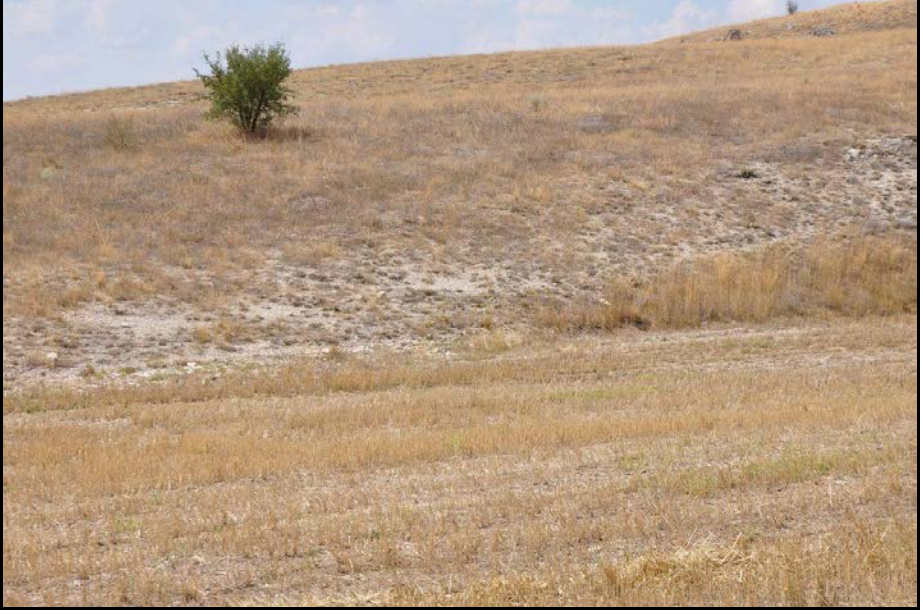
Resim 9: Münih Müzesi-Garkın fosilleri

Resim 10: Garkın

Resim 11: Garkın fosil örneği

Resim 12: Selçik

Resim 13: Akin

SAMSUN BÖLGESİ 2016 YILI PREHİSTORİK VE PROTOHİSTORİK DÖNEM ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI SONUÇ RAPORU

Atıla TÜRKER*

GİRİŞ

Samsun Bölgesi, Prehistorik ve Protohistorik Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 94949537-161.01-179624 Sayı ve 10/10/2016 Tarihli izinleriyle 31.10.-27.11.2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir¹. Yüzey Araştırması 2016 Yılı çalışmaları Alaçam, Bafra, Ondokuzmayıs, Kavak, Ayvacık, Çarşamba ve Salıpazarı ilçelerinde yürütülmüş, ayrıca 2015 yılında araştırılan Dündartepe, Uzgur Höyük, Bağtepe, Kümbettepe, Dombalaktepe, Akalan, Gök Tepe (Tuzla Höyük), Çivril ve Diklimepe yeniden ziyaret edilmiştir (Harita 1); bu raporda 2016 yılı çalışmalarının ön sonuçları tanıtılacaktır.

Araştırma yılın son aylarında, yağışlı bir mevsimde gerçekleştirildiğinden yöntem olarak geniş alan taraması sadece dört kesimde yapılmış, diğer lokaliteler, bölgenin topografik özellikleri dikkate alınarak daraltılmış alan inceleme- siyle tamamlanmıştır. Böylece toplam 28 günlük çalışma sürecinde, 17si yeni (yeniden ziyaretler dâhil) 29 lokalite araştırılmıştır.

* Atıla TÜRKER, Ondokuz Mayıs Üniv. FEF Arkeoloji Böl. Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Ab.D. Kurupelit Kampüsü, 55139 Atakum/Samsun-TR, atilaturker@gmail.com

¹ Samsun Bölgesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2016 Yılı Çalışmaları, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun ilgili amir hükümleri kapsamında ve Bakanlık Makamının 17/02/2016 tarih ve 94949537-10.04-32178 sayılı Onayı ile yürürlüğe giren "Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Yapılacak Yüzey Araştırması, Sondaj ve Kazı Çalışmalarının Yürütülmesi Hakkında Yönerge" esaslarına göre gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya, katkılarından dolayı müteşekkirdiğim, Bakanlık Temsilcisi Samsun Arkeoloji Müzesi'nden Arkeolog Salih Mehmet KURUDERE refakat etmiştir. Saha çalışmalarına Yüksek Lisans öğrencileri Cahide Gizem TIRIL ile Semih Yaşar ÇİZİKCİ katılmış, ayrıca buluntu çizimleri ve fotoğraflamaları gerçekleştirmişlerdir; katkılarından dolayı kendilerine çok teşekkür ederim.

ALAÇAM İLÇESİ

Alaçam İlçesi'nde Gökçeboğaz (Ali Osman Tepe) ve Dedetepe Höyüklerinde araştırma yapılmış, İlçe merkezindeki Sivritepe'de, sık çalılık sebebiyle, araştırma yapmak mümkün olmamıştır.

Gökçeboğaz: Alaçam İlçesi Yenice Köyü'nün 2 km kuzeybatısında, Alaçam – Samsun karayolunun 500 m güneyinde, Akyokuşyolu Sırtı'nın kuzeybatı uzantısı ucundadır; batısındaki Sivritepe Höyüğü ile kuzeyindeki Karadeniz'e 4 km, doğusundaki Dedetepe Höyüğüne 5 km mesafesindedir. Bugün Ali Osman Tepesi olarak da bilinen mevkii², ova seviyesinden yaklaşık 40 m yükselen çevresine hâkim konumda, doğal bir tepe üzerindedir. Tepeye güney ve güneydoğudan erişilirken, diğer yönleri oldukça sarpıtır. Ova seviyesindeki Keşli Deresi batısından, Gökçeboğaz Deresi doğusundan akmaktadır. Topografik olarak tepe üstünün 90 x 100 m gibi geniş bir alana yayıldığı ölçülebilmektedir (Resim: 1). Batı, kuzeybatı, tepe noktası ve güney kesiminde çapları 4 m.yi bulan dört yerde ve derinlikleri 1-1.5 m civarında, diğer kesimlerinde çapları 1 m.yi bulan beş yerde kaçak kazı çukurları saptanmıştır; diğer tahribat unsuruysa makinalı tarımdır (Tescil: Samsun KVKK 1094-26.06.2013, I. derece arkeolojik sit). Taramızdan yapılan araştırmada çoğunluğu güney ve doğuya genişleyen kesiminde yoğunlaşan çanak çömlek parçaları ve homojen dağılmış çakmaktaşı uç, kenar kazıyıcı ve dilgi kırıkları ile yongalar, sürtme ve perdah taşları bulunmuştur; bir adet çakmaktaşı dilgi, iki adet perdah taşı ve iki adet sürtme taşı Samsun Arkeoloji Müzesi etüdüne teslim edilmiştir (Çizim 1/3, 6, 7, 10, 11). Çanak çömlekler OKÇ/GKÇ, ETÇ, OTÇ, DÇ ve Geç Roma/Türk-İslam dönemi karakterindedir.

Dedetepe Höyük³ : Alaçam İlçesi, Yenice Köyü'nün 2 km kuzeyinde, Bafra-Alaçam yolunun hemen güneyinde, Dedeyanı Mevkii'nde; batısından akan Pınarlı Deresi seviyesinden 69 m (\pm 2 m) yükselen doğal tepenin üzerinde konumlanır. Kuşuçuğu 4 km mesafede bulunduğu Karadeniz'e hâkim bir noktadan bakar. Üst çapı 180 x 130 m ölçülen höyük batı ve güney yönlerde düzleşerek genişlemektedir. Kuzey yamacı dar, teraslı ve sarpıtır (Resim: 2). Kuzey yamacı su sarnıcı yapılarak höyüğün kesiti düzlenmiş ve tahrib edilmiştir. Düz-

² Höyük, Samsun'da en çok araştırılan höyüklerden birisi olmuştur: Gökoğlu 1952: 41; Burney 1956; Alkım 1972: 56; 1973b, 8, Res. 11-12; Kızıltan 1992: 218; Dönmez 1999: 515; 2000: 70; 2002: 877, Res. 2.

³ Höyük 1971 yılında U.B. Alkım (1972: 56; 1973a: 8) tarafından keşfedilmiş ve 1997 yılında Ş. Dönmez (1999: 515; 2000: 70) tarafından tekrar araştırılmıştır.

lenen kesitte belirli bir seviyede yayılan ve 20 cm.ye dek dolgu kalınlığı bulunan deniz kabukları/midye kalıntıları gözlenmiştir. Höyüğün tepe noktası ağaçlık ve sık çalılıktır; bu kesimde dördü büyük olmak üzere yedi adet kaçak kazı çukuru görülmüştür. Kaçak kazı çukurlarından en büyüğünün ölçüleri 4 x 3 m olup, tabanı görülemeyecek kadar derindir (Tescil: Samsun KVKK 634-05.04.2003, I. derece arkeolojik sit). 2016 yılı araştırmamızda, çoğu keramik olmak üzere, buluntuların tepelik kesim ile tarım yapılan sürülmüş tarlada yoğunlaştığı görülmüştür. Çanak çömlekler GKÇ, ETÇ, OTÇ ve GDÇ karakterindedir. Çok sayıda çakmaktaşı yonga vardır. Bulunan bir adet 1/3'ü koruna gelmiş pişmiş toprak tezgâh ağırlığı parçası ile cevher zenginleştirme taşı Samsun Arkeoloji Müzesi etüdüne teslim edilmiştir (Çizim: 1/5, 9, 12).

BAFRA İLÇESİ

Bafra İlçesi'nde Kuşçular Höyük, Tepetarla Höyük, Tepekışla Höyük, Kelebeş Tepe Höyük ve Tümülüsü, Hacı Baba Höyük ile Tatlıgöl Höyük araştırılmıştır.

*Kuşçular Höyük (Hoşkadem; Cirlek; Şirlek):*⁴ Bafra'nın 10 km batısındaki Kuşçular Köyünün kuzeybatı çıkışında, İkiztepe Köyü yolunda, İkiztepe Höyüğü'nün 2 km güneyindedir. Taban çapı yaklaşık 400 m, deniz seviyesinden yüksekliği 35 ±3 m ve höyük yüksekliği 18 m'dir. Höyüğün 200 m batısında, sulama kanalının yapımı sırasında açığa çıkmış bir hamam yapısı bulunmaktadır (Resim: 3). Bugün höyüğün kuzeybatı yarısında makinalı tarım dışında tahribat unsuruna rastlanmamıştır (Tescil: Trabzon KTVKK 2317-24.11.1995 ve Samsun KVKK 670-24.11.2012, I. derece arkeolojik sit). Tarafımızdan yapılan yüzey incelemelerinde OKÇ/GKÇ, ETÇ, OTÇ (ATKÇ), DÇ (ODÇ ve Hellenistik) döneme dek kesintisiz çanak çömlek buluntusu tespit edilmiştir. Bunlar dışında yanmış kerpiçlere ait çok sayıda mimari eleman ve iri cüruf parçaları gözlenmiştir. Bir adet üst yarısı noksan pişmiş toprak tezgâh ağırlığı, iki adet çakmaktaşı kenar kazıyıcı ve dilgi ile bir adet taş havaneli Samsun Arkeoloji Müzesi etüdüne teslim edilmiştir (Çizim: 1/1, 4, 8, 13).

Tepetarla Höyük: Bafra merkezin 15 km güneybatısındaki Eldavut Köyü'nde, köyün güney-güneybatısındaki Tepetarla Mahallesi'nde, doğuya bakan sırtın

⁴ Höyük, Samsun'da en çok araştırılan ve değişik isimlerle tanıtılan höyüklerdendir: Kökten et al. 1945: 394; Gökoğlu 1952: 40 vd.; Alkım 1972: 56; 1973b: 8, Res. 10; Özgüç 1948: 418; Burney 1952; Dönmez 1999: 513 vd., Res. 1-2; 2000: 70 vd.; 2002: 877 vd., Res. 3.

geniş bir düzlüğünde konumlanır⁵. Höyüğün 600 m aşağısında Kocaosman Deresi akmaktadır ve bu dereyi besleyen pınarlardan (bugün çeşme yapılmıştır) birisi höyüğün kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Höyüğün üst kodundan itibaren (rakım: 126 ± 5 m) doğu ve kuzey yarısı, buradaki ev ve müstemilatlarından dolayı, tamamen yok edilmiştir (Tescil: Trabzon KTVKK 2317-24.11.1995 ve Samsun KVKK 670-24.11.2012, I.-III. derece arkeolojik sit). Bu kesimde, höyüğün batı kesitinden yapılan incelemelerde iki farklı seviyede yanmış taban ve değişik seviyelerde kerpiç ve ocak izleri görülmüştür (Resim 4). Kesitin yüksekliği dikkate alındığında, en az 4 m kalınlığında bir kültür dolgusuna sahip olduğu ölçülmektedir. Kesitin olduğu tarafta GKÇ/ETÇ ve ETÇ karakterinde çok sayıda siyah açıklı ve kahverengi amorf gövde parçaları görülmüştür. Höyüğün üstünde, tarımın yapıldığı kesimde ise çok geniş alana yayılmış Geç Roma/Türk-İslam dönemi keramik parçaları bulunmaktadır.

Tepekışa Höyük (Tödüşün; Tedigün): Bafra İlçe merkezinin 20 km güneybatısındaki Gökçe ağaç Köyü'nün kuzeybatı çıkışında, dağlar arasından Karadeniz'i (kuşuçu 12 km) gören sırtın ucunda, hâkim bir mevkiide konumlanır (rakım: 104 ± 2 m)⁶. Batısında, 50 m mesafede Göçük Dere akar. Höyüğün doğu ve batı eğimleri ağaçlıktır (Resim: 5). Höyük, bugün köy sakinler tarafından Tepekışa adıyla bilinmektedir. Tepenin kuzeybatı yamacında yoğunluklu olmak üzere GKÇ, ETÇ ve OTÇ dönemlerine tarihlenen keramik parçaları vardır. Höyük üzerinde herhangi bir tahribat unsuru yoktur (Tescil: Trabzon KTVKK 2317-24.11.1995 ve Samsun KVKK 670-24.11.2012 ve 969-25.04.2013, I. derece arkeolojik sit).

Hacı Baba Höyük (Sivri Tepe): Bafra merkezin 7 km güneydoğusundaki Hıdrelles Köyü'nün güney çıkışında, arazinin aşağı meyil etmeden önceki son düzlüğünde, batısındaki Bafra Ovasını engin bir açıyla gören hâkim konumda yer alır (rakım: 109 ± 2 m). Höyüğün parselinde bulunan ev ve evin ahır ile depo gibi müstemilatlarından dolayı höyük büyük ölçüde yok olmuştur (Tescil: Trabzon KTVKK 2317-24.11.1995 ve Samsun KVKK 670-24.11.2012, I. derece arkeolojik sit)⁷. Güney ve doğuya bakan yükseltisinin dışında diğer kısımları bu

⁵ Ayrıca bkz. Alkım 1973a: 63; 1974a: 24; Dönmez 1999: 514, Res. 5-6; 2000: 72 vd.

⁶ Ayrıca bkz. Alkım 1973a: 63; 1974a: 24; Dönmez 2000: 71; 2002: 878 vd., Res. 5.

⁷ Höyük 9/9/2003 tarihinde TAY Projesi ekibi tarafından da ziyaret edilmiştir. Proje web sitesinde höyüğün batı yansın daha uzun ve bizim araştırmamızdan önce çok daha yüksek olduğu görülmektedir, bkz.

[http://tayproject.org/TAYmaster.fm\\$Retrieve?YerlesmeNo=1070&html=masterdetail.html&layout=web](http://tayproject.org/TAYmaster.fm$Retrieve?YerlesmeNo=1070&html=masterdetail.html&layout=web) (erişim: 25/4/2017).

inşaa faaliyetlerinden dolayı tesviyeyle yok edilmiştir (Resim: 6). U. B. Alkım tarafından 1972 yılında keşfedilen höyük ETÇ ve Hitit dönemlerine tarihlenmiştir⁸. Tarafımızdan yapılan araştırmada, yüzeyde az sayıda ETÇ karakterinde koyu yüzü keramiklere ait amorf parçaları ile DÇ formları gözlenmiştir.

Tatlıgöl Höyük: Tatlıgöl Höyük, bugün Bafra ilçesi'ne 12 km uzaklıktaki Taşköprü Beldesinin Afurcuk Mahallesi'nde, mahallenin 1 km kuzeydoğusundaki "Zekeriya'nın Evi Mevkii"nde konumlanır; Samsun-Bafra karayolunun 8 km kuzeyindedir. Bugün Tatlı Göl'e 1 km mesafedeyse de, gölün 1.5 m derinliğindeki lagünün kıyısında yer almaktadır. Ortalama irtifası sadece 11 ± 3 m'dir. Tatlı Göl'ün güney kıyısındaki höyük iki yükseltide oluşmaktadır: Doğu tepesi 310×210 m (990 m^2) ölçülerinde, 7 m yüksekliğinde; Batı tepesi 230×120 m (750 m^2) ölçülerinde, 4 m yüksekliğindedir. Her iki tepe arası sulaktır. Batı tepesinin yaklaşık 200 m güneyinde 120×130 m. (420 m^2) ölçülerinde, 4 m yüksekliğinde bir tepe (Güney Tepe) daha bulunsa da, çok az sayıda çanak çömlek parçası gözlenmiştir. Doğu ve Batı tepeleri üzerinde gözlenen çanak çömlek parçaları ATKÇ, DÇ ve Geç Roma/Türk-İslam dönemi özelliği göstermektedir. Höyükte daha önce yapılan kaçak kazılarda, aralarında bronz objelerin de bulunduğu eserler yakalanmış ve müzeye teslim edilmiş idi. Yapılan makinalı tarım höyük görünümünü büyük ölçüde yok etmiştir (Höyük, "Taşköprü" adıyla tescillenmiştir: Samsun KVKK 1838-23.05.2014, I. ve III. derece arkeolojik sit). Bunlardan özellikle Doğu tepesinin yüksekliği büyük ölçüde kaybolmuş, buluntuları güneye doğru yayılmıştır.

Kelebeş (Kelbeş) Tepe Höyük ve Tümülüsü: Bafra merkezin hemen güneydoğusuna bitişik bir mahalle olan Dededağ Köyü'nün 500 m batısında, topografyanın doğal bir yamaç oluşturduğu kesimde yer alır (Rakım: 96 ± 5 m). Bir büyük, bir de küçük tepelikten oluşur. Büyük tepeliğin üzeri sık çalılarla kaplı olduğundan yüzeyi incelenememiştir; tepeliğin doğuya doğru genişleyen ve tarla olarak kullanılan kesiminde az sayıda Geç Roma/Türk-İslam dönemi çanak çömlek parçaları gözlenmiştir. Höyüğün 50 m kadar güneyinde, yine yamaç hizasında yer alan küçük tepelik, konglomera yığıntılı doğal olmayan bir tepeliktir (Resim 7). Üzerinde ve batı yamacında olmak üzere iki büyük kaçak kazı çukuru vardır. Orantısız düzgün yüzeyli, konik tiplidir (Tescil: Trabzon KTVKK 2317-24.11.1995 ve Samsun KVKK 916-06.0./2004 ve 1883-25.06.2014, I. derece arkeolojik sit). İlk olarak U.B. Alkım höyükte ETÇ I-II, Hitit ve Roma

⁸ Alkım 1973b: 64; 1974a: 24.

dönemi; Ş. Dönmez tarafından, bunlar yanı sıra GKÇ, ETÇ III ve OTÇ buluntuları gözlenmiş, ayrıca Tümülüs keşfedilmiştir⁹.

ONDOKUZMAYIS İLÇESİ

Ondokuzmayıs İlçesi'nde Hıdırellez Tepe (Hızır İlyas) ile Kirmencik (Beylik-Tepecik) Höyüğü araştırılmıştır. Literatürde adı geçen Yiğitler Tepesi Höyük bulunamamıştır.

Hidrelles (Hızır İlyas, Yörükler Tepe): Ondokuzmayıs İlçesi'nin kuzeybatısındaki Yörükler Beldesinde, Taşköprü Beldesi yolu üzerinde, Yiğitler Mahallesi'nin kuzeyindedir (Rakım: 18 ± 4 m). Bugün alanın güney yarısı, beldenin asri mezarlığıdır. Ovadaki tek yükselti olma özelliğindeki tepelik daha önce U.B. Alkım tarafından Geç Antik döneme tarihlendirilmiştir¹⁰. Yüzey araştırmasında, alan çok sık ot kaplı olmasından dolayı, herhangi bir çanak çömlek buluntusuna tesadüf edemedik (Tescil: Samsun KVKK 2095-22.12.1994, sit derecelendirmesi yapılmamış).

Kirmencik Höyük (Beylik-Tepecik): Ondokuzmayıs İlçesi'nin 7 km güneyindeki Beylik Köyü'nün 2 km batısındaki Kirmencik (eski Germencik) Mahallesi, Değirmendere ile Tavşan Sirtından doğan pınar suyu ile çatal yaptığı yüksek bir mevkiide, kuzeye kademeli alçalan Kiriş Tepe'nin Karadeniz'e bakan üçgen biçimli daralan doğal terasının ucunda (Rakım: 99 ± 2 m); dere seviyesinden 35 m yükselen doğal tepe üzerinde konumlanır. Yaklaşık 90 x 40 m ebadında bir alanı kaplar. Karadeniz'i gören, kuşuçuğu 5 km mesafe bulunur (Resim 8). Çevresi oldukça yüksek ve engebelidir ve üç tarafının sarp ve yüksek olması, yerleşime doğal korunaklı bir özellik kazandırmıştır. Doğu yamacında ve höyüğün tepe noktasında kaçak kazı çukurlarına rastlanmıştır; kuzey yamacı ağaçlık ve sık çalılık olduğundan araştırılamamıştır. Yüzeyde gözlenen çanak çömlek parçaları GKÇ, ETÇ ve Geç Roma/Türk-İslam özelliğindedir.¹¹

SAMSUN MERKEZ İLÇELER

Samsun merkezdeki Canık, İlkadım ve Atakum ilçelerinde 2015 yılında kapsamlı bir araştırma gerçekleştirmiş ve ön raporlarını yayınlamıştı¹². Bunlardan

⁹ Alkım 1972: 56; Dönmez 1999: 514, Res. 3-4; 2000: 71; 2002: 878, Res. 4.

¹⁰ Alkım 1972: 56; 1973a: 8; ayrıca bkz. Dönmez 1999: 516.

¹¹ U. B. Alkım (1974b: 50; 1974c: 554; 1975: 6, Res. 2) höyükte MÖ III., II. ve I. binyıl, ayrıca Frig çanak çömlek parçaları; Ş. Dönmez (2002: 880 vd., Res. 8) GKÇ, ETÇ I-II ve OTÇ bulunduğunu ifade etmiştir.

¹² Türker 2016: 27 vd.; 2017: 402 vd.

Akalan ve Akalan-Sümbültepe, Dombalaktepe, Kümbettepe, Dündartepe, Gök Tepe (Tuzla Höyük), Çivril, Bağtepe, Uzgur ve Diklimtepe höyükleri tekrar araştırılmıştır. Akalan'dan bulunan bir p.t. tezgâh ağırlığı (Çizim 1/14) Samsun Arkeoloji Müzesi etüdüne teslim edilmiştir.

KAVAK İLÇESİ

Kavak İlçesi'nde, ilçe merkezindeki Kaledoruğu Höyük ve Kocatarla'da (Danabasan?) araştırmalar yapılmıştır. Kocatarla ile karşı karşıya, yüksek bir tepelikte konumlanan Ay Tepe de araştırma hedefinde bulunmakla birlikte, yoğun hava muhalefeti sebebiyle müteakip yılda araştırılması planlanmıştır.

Kaledoruğu: Kavak İlçe merkezinde, ilçeye hâkim kayalık bir yükselti üzerinde konumlanan yerleşimin üzeri, 1990'lı yıllarda belediyesince yağlı güreş müsabakaları için kalın toprak tabakası kaplandığından üst yüzeyde çanak çömlek buluntusu görülememektedir (Rakım: 622 ± 3 m). Höyüğün güney ucuna, zeminine beton dökülmüş, büyük bir bayrak direği dikilmiş, kuzeybatıya bakan yamacı ağaçlandırılmıştır. Çanak çömlek buluntuları höyüğün doğu ve güneydoğu yamacında gözlenebilmiştir. Höyüğün bu kısmında konutlar vardır ve konutların genişlettikleri arsaları ve değişik kullanımlar için düzledikleri bazı kesimleri, tahribata sebep olmuştur. Ayrıca höyük kesiti sokak kıyısında olduğundan, çok kez çukurlarla tahrip edilmiştir (Tescil: Samsun KVKK 144-06.04.2001, I.-III. derece arkeolojik sit). İ.K. Kökten, T. ve N. Özgüç başkanlığındaki araştırmalar kapsamında 1940-1941 yıllarında kazısı gerçekleştirilen höyükte ETÇ, OTÇ, Helenistik, Roma ve Ortaçağ tabakaları açığa çıkarılmıştır¹³. 1997 ve 2002 yılları yüzey araştırmalarında GDÇ'ye ait bir duvar kalıntısı ve çanak çömlek parçaları tespit edilmiştir¹⁴. Höyüğün güneyinde bir, bundan ve birbirinden farklı iki sur, güneydoğu yamacında açıktadır; doğu eteğinde yaklaşık 40 m²'yi dairesel kuşatan bir kısmı anakayaya oyulmuş bir duvar kademesine ait yarı monumental taş sırası görülmüştür (Resim: 9).

Kocatarla (Danabasan ?): U. B. Alkım, 1973 yılı Samsun yüzey araştırmasında Ay Tepe Höyüğü'nün karşısındaki Danabasan Tepe'nin MÖ III., II. ve I. binyıl yerleşimi olduğunu ifade etmiştir¹⁵. Büyük Çukur Köyü sakinlerinden aldığımız bilgiyle, köyün 3 km kuzeydoğusunda, Kavak Göleti'nin güneyinde Kocatarla olarak da bilinen ve Danabasan Tepe olarak adlandırılan mevkiide (Ra-

¹³ Kökten et al. 1945: 389 vd.; Özgüç 1948: 411 vd.; ayrıca bkz. Orthmann 1963: 48.

¹⁴ Dönmez 1999: 517; Bilgi et al. 2002: 284.

¹⁵ Alkım 1974b: 52; 1974c: 555; 1975: 7. "Ay Tepe Höyüğü" için ayrıca bkz. Dönmez 1999: 232 vd.

kım: 649 ± 5 m) yaptığımız araştırmalarda çok büyük ve derin defineci tahribatıyla karşılaşmıştır. Yapılan ayrıntılı incelemede her hangi bir çanak çömlek parçası ile maddi buluntuya rastlanmamıştır. Masif anakayanın içine girecek derecede büyük bir çukur kazılmışsa da, bir mezar odası ve benzeri bir mimari ögeye dair kanıt da yoktur. Çevresindeki tarlada da herhangi bir buluntuya tesadüf edilmemiştir. Literatürde Alkım'ın ifade ettiği yeri bulmak amacıyla Büyük Çukur Köyü'nün şüpheli görülen kırsalın değişik kesimlerinde (köy mezarından gölet'e dek) araştırmalarımız genişletilmişsek de, herhangi bir arkeolojik buluntuyla karşılaşmadık.

AYVACIK İLÇESİ

Ayvacak İlçesi'nde sadece Tümbü Tepe höyüğü araştırılmıştır.

Tümbü Tepe Höyük: Tokat İli Erbaa İlçesi ile komşu, Yeşilirmak kıyısındaki Ayvacık İlçesi'nde, ilçenin doğu/karşı kıyısındaki Derelik (eski Eynel) Mahallesinde bulunmaktadır. 1982 yılında Yeşilirmak üzerine yapılan Suat Uğurlu Barajının inşaatıyla birlikte su kodu yükselmiştir; höyük, 2007-2012 yılları arasında yapılan Eynel Köprüsü'nün doğu ayağı altında kalmıştır, ayrıca höyüğün üst kodu köprü inşaatıyla birlikte büyük oranda tıraşlanmış, köprü ayağı için getirilen toprak dolgunun altında kalmıştır¹⁶ (Resim 10). Yeşilirmak kıyısında, kıyıya yarımada şeklinde uzanan burnun üzerindeki höyüğün sadece kuzey kesitinde birkaç mezar kiremidinin yanı sıra ETÇ'ye ait az sayıda çanak çömlek parçası gözlenebilmiştir (Rakım: 74 ± 3 m). 1978 yılında U.B. Alkım tarafından bulunup kayd edilen höyüğün kültürel varlığı büyük oranda kaybolmuştur.¹⁷

ÇARŞAMBA İLÇESİ

Çarşamba İlçesi'nde yapılan araştırmalarda, keşfi daha önce U.B. Alkım tarafından yapılan¹⁸, İlçesi'nin 4 km güneyindeki Beyyenice Köyü'nün güney çıkışında, Yeşilirmak'ın batı yakasında, Tepecik Tepe (Beyyenice I) ve Kilise Tepe (Beyyenice II) höyüklerinde araştırmalar yapılmıştır. Köyün güneyindeki doğal yükseltinin doğu kesiminde Tepecik Tepe, bunun 400 m güneybatısında

¹⁶ Bugün höyük üzerinde konutlar bulunmaktadır. Arsa ve konut sahiplerinin verdiği bilgiye göre köprü inşaatı sırasında höyük tıraşlanırken çok sayıda kiremit parçaları, siyah renkli çömlekler ve bazı iskelet kalıntıları nehre kürenmiştir.

¹⁷ U. B. Alkım (1976: 44) ve Z. Kızıltan (1997: 227), höyük üzerinden ETÇ çanak çömlek parçaları topladıklarını ifade etmişlerdir.

¹⁸ Alkım 1976: 44.

Kilise Tepe bulunmaktadır (Resim 11). İki ayrı yükseltiden oluşan, aynı topografik bütünlük içindeki höyüklerden büyük olanı Tepecik Tepe'dir.

Tepecik Tepe Höyüğü (Beyyence I): Tepecik Tepe'nin en üst kodunda (Rakım: 78 ± 2 m) köyün su sarnıcı/pompası vardır ve höyüğün üzeri tamamen fındık ağaçları kaplıdır. Sarnıcın etrafında iki adet ve höyüğün güney eteğinde yine iki adet olmak üzere dört büyük kaçak kazı çukuru vardır (Tescil: Samsun KVKK 1059-24.05.2013, I. derece arkeolojik sit). Höyük çanak çömlekleri ETÇ ağırlıklıdır. Yüzeyin yoğun ot kaplı olmasından dolayı höyüğün kuzey ve doğu yayılımı tespit edilememiştir.

Kilise Tepe (Beyyence II): Tepecik Tepe'nin mevcut fiziki durumu Kilise Tepe Höyüğü için de geçerlidir. Kilise Tepe'ni ormanlık içindeki yükseltisi (Rakım: 54 ± 3 m) üzerinde derin ve geniş bir kaçak kazı çukuru görülmüştür (Tescil: Samsun KVKK 1059-24.05.2013, I. derece arkeolojik sit). Kuşuçu mu 700 m doğusundaki Yeşilirmak'a hâkim konumdadır. Toplanan çanak çömlek parçaları ETÇ ve Geç Roma/Türk-İslam dönemlerine aittir.

SALIPAZARI İLÇESİ

Salıpazarı İlçesinde daha çok topografik özellikler dikkate alınarak, bazı parkurların yürünmesi hedeflenmiştir. Buna göre belirlenen noktalardan Kırğıl Köyü çevresi ve köyün güneydoğu kesiminde kalan *Kırğıl-Keltepe/Haraguz* etabı, Çağlayan Köyü çevresi ve köyün *Irmakçı Mevkiine* dek olan etabı (rakım ortalaması: 490-300 m) ve Salıpazarı'nın güneyindeki *Kayaköprü Köyü Çevresi* (rakım ortalaması: 114 m) araştırılmıştır. Noktasal ve parkurlar şeklinde araştırılan alanlarda arkeolojik kültür varlığına rastlanmamıştır! Kayaköprü Köyü çevresinde bulunan su kaynakları ve mağara oyukları, bu kesimin araştırılmasına sebep olmuşsa da, yoğun bitki örtüsü nedeniyle netice alınamamıştır.

Daha önce *Irmakçı Mevki*'nde bulunan ve Samsun Müze Müdürlüğü'ne teslim edilmiş olan, üzerinde kabarma şeklinde binek hayvanı resmi bulunan iri siva parçasının yerini tespiti yönelik çalışmada, eserin bulunduğu mevkiide iki parça kalın siva parçasına daha rastlanmıştır. Samsun Müzesi Müdürlüğü'nden izin alınarak eser üzerinde ayrıntılı çalışma yapılarak sahada bulunan parçaların benzer özelliklere sahip olduğu anlaşılmıştır. Alan, sarp yamaçta bulunur; kuzeyinde, Karadere'ye inen küçük bir derecik akmaktadır. Küçük dere boyunca orta boy taşlarla set duvarı şeklinde yaklaşık 2 m kalınlaştırılmış bir duvar bulunur. Duvarın batı yönünde dağınık halde duran ve terasın kuzeyi boyunca devam eden boyları 1.60 m ve genişliği 0.90 m.yi bulan monumental taşlar sıralanmıştır; söz konusu iri taşlar, günümüz bahçe duvarlarında kullanılanlardan

oldukça farklıdır (Resim: 12). Bezemeli sıva parçası hafif içbükeydir¹⁹. Yüzey ve üç kademeli kesitindeki ateş izleri ile formu, bir tandır benzeri mimari unsurun iç yüzeyine sıvalı olduğunu gösterir. Sıva yüzeyinde çatlaklar varsa da, binek hayvanı kabartması birkaç zedelenme dışında iki parça halinde iyi korunagelmıştır. Binek hayvanı kabartması, uzun kafalı, uzun gövdeli ve gövdesi ölçüsünde kalın ve uca doğru daralan uzun kuyrukludur. Anatomide gerçekçi ve orantısız özelliklere dikkat edilmese de uzuvları belirgindir; boyunla birleşik yapılan gövde hafif aşağıya sarkık gösterilmiştir. Yüzün alt kısmı, burun hizası hafif kabartılarak yuvarlatılmış, ağzı bir sıg izle açılmış izlenimiyle verilmiştir. Üst tarafında göz yerinde sıg ve küçük bir çukurluk yer alır. Başın/perçemin üstüne kondurulan yuvarlak bir kabartıyla saç/yele veya kulak gösterilmek istenmiş olabilir. Yuvarlak hattan oluşan gövdesinin ön ve arka kısmında ikişer bacağı bulunur; belirgin verilen üçünün toynakları, ayak gibi, kıvrılarak öne doğru çıkık verilmiştir; sonuncusu ise diğerlerine göre biraz daha uzun fakat düzdür. Arka ön bacağın gövdeye birleştiği yerden çıkan ve öne doğru açı yapan ince uzun kabartı, hayvanın ereksiyon haldeki penisini gösteriyor gibidir. Eserin bulunduğu, fındık ağacı dikmek için açılan çukurda ve alanda herhangi bir keramik parçası ve tarihlendirici veriye tesadüf edemedik.²⁰

SONUÇ

Samsun Bölgesi Prehistorik ve Protohistorik Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması 2016 Yılı çalışmalarında, 28 günlük saha çalışmasında 29 lokalitede araştırılmıştır; böylece 2015 ve 2016 yıllarında araştırılan lokalite sayısı toplamı 55'i buluştur. 2016 yılı çalışmalarında ayrıca dört farklı parkurda geniş alan araştırmalarıyla keşif çalışmaları sürdürülmüştür. Hedeflenen merkezlerden bazıla-

¹⁹ Sıva parçası boyutları: Yük. 15.8 - 17.5 cm, Gen. 42.1 cm, Kal. 7.1 - 7.8 cm; bezemenin Yük. 1.9 - 2.3 cm; bezemenin boyutları: Göv. Uz. 34.3 cm, Baş Uz. 7.5 cm, Baş Gen. 2.1 - 2.8 cm, ön ayak Yük. 6.7 cm, arka ayak Yük. 4.8 cm ve 5.0 cm, penis Uz. 4.9 cm, gövde Kal. 2.7 - 3.1 cm, kuyruk Uz. 4.5 cm, kuyruk Kal. 1.6 - 2.8 cm. Kötü/orta pişmiş açık kahve (10 YR 6/3) hamuru arena ve beyaz taşçık ile beyaz mikalı kum katkılı, bezeme kabartması kiremidi devetüyü (2.5 YR 4/6) ve portakalımsı devetüyü (5 YR 5/6), aynı renkteki sıva yüzeyi kahve (7.5 YR 4/4) alacalanmış (Samsun Müzesi Etüt No: Et/d.36).

²⁰ Anadolu tasvirli sanat eserleri arasında erken dönemlere ait çok sayıda hayvan betimi yer almakla birlikte Irmakçı buluntusu özellikle gövdesi ve kuyruk eklentisi yönüyle Norşuntepe 6. yapı katı J-K/17 plankare Geç Obeyd dönemine ait Nişli Yapı'nın duvar resmi (Gülçur 1988: Abb 59) ve Doğu Gürcistan'daki ETÇ ve DÇ'ye tarihlenen Meligale I-II ve Şilda kutsal alanlarındaki kaplar üzerine betimlenmiş tasvirleri ve figürinleri (Pizchelaury 1984) anımsatmaktadır. Yerel beğeni yönüyle basit bir stilde yapılan sıva kabartması, etnoarkeolojik açıdan yakın zamanın diğer tasvir anlayışlarıyla da ayrıca değerlendirilmelidir.

rına yoğun hava muhalefeti dolayısıyla gidilememiştir. Yine mevsim normallerinin sunduğu koşullardan dolayı bazı merkezlere iki kez gidilerek çalışmalar tamamlanmıştır. Lokalitelerin kimilerindeki bitki örtüsü arzu edilen ölçüde ayrıntılı çalışma yapılmasını engellemiştir. Samsun Bölgesi Prehistorik ve Protohistorik Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması'nın amacı, tarih öncesi ve ön tarih dönemlerini kapsadığından ve iç kesimlerden kıyı kesimlere geçişi ve kıyı kesiminin değerlendirilmesini hedeflendiğinden, ilin kıyı kesiminde yoğunlaşmıştır. Böylece iki yılda 40'a yakın dönemsel merkezde inceleme yapılabilmekmiştir.

2015 Yılı çalışmalarının ön raporunda ifade ettiğimiz “yer seçiminde akarsu boylarındaki terasların ve geçiş noktalarına hâkim doğal korunaklı yüksek kesimlerin tercih edildiğini göstermiştir. Höyükler ova düzlüğünden ziyade ya teras kademelerinde, ya sırtın üzerinde ya da sırt yamacında konumlanmıştır”²¹ bilgisi teyit edilmiştir. 2016 yılında sadece Kuşçular (Şirlek) ile Tatlıgöl yerleşimlerinin ovada yükselen höyükler olduğu görülmüştür. Ayrıca Çarşamba Ovasına inmeden önceki son yükseltide bulunan Beyyenice I ve II yerleşimleri ile Yeşilirmak kıyısında bir yarımada konumlanan Tümbü Tepe yerleşimi, özel topografik özelliklerin de yer seçiminde dikkate alındığını göstermiştir. Samsun'un doğu kesiminde erken dönem yerleşimleri sayıca az olmakla birlikte, mevcut bulgular, yine topografik özelliklerden dolayı farklı bir yerleşim modellerinin olabilirliğini düşündürmektedir. Nitekim bugün bile ormanlık, dar vadilerden ve sarp yamaçlardan oluşan bölgede köyler çok seyrek dokuda birbirinden mesafeli konumlanmaktadır ve belirgin köy kümelenmeleri oldukça azdır; erken devirlerde de yerleşimlerin coğrafyanın elverdiği ölçüde seyrek bir şekilde yayıldığı kabul edilebilir.

Samsun kıyı kesimi ve geçiş bölgesinde 2016 yılında gözlenen buluntular²² Post-Neolitik²³ döneme ait çakmaktaşı dilgi ve yongalar, GKÇ itibariyle kera-

²¹ Türker 2016: 402.

²² KATALOG:

Çizim 1/1: Kuşçular (Şirlek) Höyük (Etüt No. SYA.16/12): Uz. 5.5 cm, Gen. 1.9 cm, Kal. 1.0 cm. Gövdesi içbükey, üçgen kesitli çakmaktaşı dilgi; noksansız. Post-Neolitik.

Çizim 1/2: Gökçeboğaz Höyük (Etüt No. SYA.16/06): Uz. 7.6 cm, Gen. 2.3 cm, Kal. 1.0 cm. Dar ucu yuvarlatılmış çakmaktaşı kenar kazıyıcı; bir kenarında küçük kırıklar mevcut, noksan. Post-Neolitik.

Çizim 1/3: Gökçeboğaz Höyük (Parça No. 11): Uz. 6.5 cm, Gen. 5.2, Kal. 0.9 cm. Kare kesitli, sivri uçlu çakmaktaşı yonga; noksansız. Post-Neolitik.

Çizim 1/4: Kuşçular (Şirlek) Höyük (Etüt No. SYA.16/02): Uz. 7.5 cm, Gen. 2.5 cm, Kal. 1.0 cm. Gövdesi üçgen kesitli, dar ucu küt çakmaktaşı kenar kazıyıcı; noksansız. Post-Neolitik.

Çizim 1/5: Dedetepe Höyük (Etüt No. SYA.16/11): Uz. 10.1 cm, Gen. 8.2 cm, Kal. 5.2 cm, Delik Gen. 2.5 cm. Cevher zenginleştirme taşı; taşın doğal formu kullanılmış, ön orta-üst yarısına parmak izi genişliğinde ve 0.2 cm derinliğinde oyuk açılmış, aynı hizada daha küçük çukur izi mevcut; bir dar yüzü zedeli, noksansız. KÇ/ETÇ.

Çizim 1/6: Gökçeboğaz Höyük (Etüt No. SYA.16/05): Uz. 6.6 cm, Gen. 3.1 cm, Kal. 4.1 cm. Sürtme Taşı; alt yüzü (tabanı) ile üstün ucu sürtülerek aşındırılmış ve düzleştirilmiş; noksansız. KÇ/ETÇ.

Çizim 1/7: Gökçeboğaz Höyük (Etüt No. SYA.16/09): Uz. 8.9 cm, Gen. 4.6 cm, Kal. 2.6 cm. Perdah Taşı; kiremidi pembe çakıl taşı doğal formunun yuvarlak aşındırılmış ucunda kullanım izleri mevcut; noksansız. KÇ/ETÇ (?).

Çizim 1/8: Kuşçular (Şirlek) Höyük (Etüt No. SYA.16/03): Uz. 9.7 cm, Gen. 6.5 cm, Kal. 5.8 cm. Taş havan eli; aşağıya genişleyen gövdesi dört yüzülü, bir yüzü hafif iç bükey; daralan üst kesimi kırık ve noksan. KÇ/ETÇ.

Çizim 1/9: Dedetepe Höyük (Parça No. 2): Yük. 8.3 cm, Gen. 7.1 cm, Kal. 5.7 cm. Ezgi/dövme taşı; taşın doğal silindirik formu kullanılmış, alt ezgi/dövme yüzeyi aşındırılarak düzleştirilmiş; noksansız.

Çizim 1/10: Gökçeboğaz Höyük (Etüt No. SYA.16/07): Uz. 5.6 cm, Gen. 5.1 cm, Kal. 3.0 cm. Sürtme Taşı; doğal formun bir geniş yüzeyi (tabanı) ezgi/sürtme yöntemiyle düzleştirilmiş; yaklaşık 1/5'i kırık ve noksan. GKÇ/ETÇ (?).

Çizim 1/11: Gökçeboğaz Höyük (Etüt No. SYA.16/08): Uz. 7.0 cm, Gen. 2.5 cm, Kal. 1.9 cm. Perdah Taşı; yeşil çakıl taşı doğal ince formunun aşındırılmış dar ucunda kullanım izleri mevcut; noksansız. GKÇ/ETÇ (?).

Çizim 1/12: Dedetepe Höyük (Etüt No. SYA.16/04): Uz. 9.9 cm, Gen. 11.1 cm, Kal. 10.4 cm, Delik Çapı 0.5 cm. P.t. ip delikli tezgah ağırlığı parçası; yuvarlatılmış alt (taban) ve kısmen gövde parçası ile ip deliği izi korunmuş, yaklaşık 1/5'i kırık ve noksan; devetüyü (5 YR 7/3) hamuru gözenekli ve iri taşçık katkılı; dışı ve tabanı pembemsi devetüyü (10 R 7/3) sıvazlanmış. ETÇ-OTÇ.

Çizim 1/13: Kuşçular (Şirlek) Höyük (Etüt No. SYA.16/10): Uz. 5.6 cm, Gen. 6.1 cm, Kal. 5.9 cm, Delik Çapı 0.7 cm. P.t. ip delikli tezgah ağırlığı parçası; ip deliğinden itibaren üst yarısı kırık ve noksan; iyi arıtılmış, iyi pişmiş az gözenekli pembemsi portakal (5 R 6/6) hamuru grimsi devetüyü (5 R 5/1) özlü; az taşçıklı ve beyaz mikalı kum katkılı, hamuru renginde kahve (7.5 R 5/2) ve bordo (5 R 5/4) alacalanmış dışı iyi sıvazlanmış. ETÇ-DÇ (?).

Çizim 1/14: Akalan Kalesi Yamaç Yerleşimi (Etüt No. SYA.16/01): Uz. 7.9 cm, Gen. 6.0 cm, Kal. 6.2 cm, Delik Çapı 0.8 cm. P.t. ip delikli, üçgen (piramidal) gövdeli tezgâh ağırlığı; gövde bir yüzü ile tabanın 1/2'si kırık ve noksan; iyi pişmiş ve arıtılmış portakalimsi devetüyü (10 R 7/6) hamuru az taşçıklı kum katkılı; altı kısmen, yüzeyin tamamı iyi sıvazlanmış. DÇ.

Çizim 2/A1: Gökçeboğaz Höyük (Parça No. 14): Yük. 4.9 cm, Baş Gen. 1.7 x 4.4 cm, Sap Gen. 1.6 x 4.1 cm. çift mantar başlı (mahmuz) kulp parçası, iyi arıtılmış beyaz mikalı kum katkılı gri hamuru iyi pişmiş, tamamı siyah kendinden astarlı, sap kısmında ince iyi perdahlı. OKÇ/ETÇ I.

Çizim 2/A2: Gökçeboğaz Höyük (Parça No. 12): Yük. 3.2 cm, Baş Gen. 1.9 x 2.5 cm, Sap Gen. 1.2 x 1.9 cm, tek mantar başlı (mahmuz) kulp parçası, iyi arıtılmış beyaz mikalı kum katkılı gri hamuru iyi pişmiş, tamamı siyah kendinden astarlı, sap kısmında ince perdah korunmuş.

Çizim 2/A3: Gökçeboğaz Höyük (Parça No. 13): Yük. 2.9 cm, Baş Gen. 2.1 x 1.8 cm, Sap Gen. 1.3 x 2.0 cm, tek mantar başlı (mahmuz) kulp parçası, iyi arıtılmış beyaz mikalı kum katkılı gri hamuru iyi pişmiş, tamamı siyah kendinden astarlı, tepe ve sap kısmında ince perdahlı.

mik formları, p.t. tezgâh ağırlıkları, ezgi-sürtme, dövme, cevher zenginleştirme ve perdah taşlarından ibarettir. Keramikler arasında koyu yüzlü açkılı malların

Çizim 2/A4: Kuşçular (Şirlek) Höyük (Parça No. 3): Yük. 2.6 cm, 2.4 x 2.5 cm, Sap 1.2 x 2.0 cm, tek mantar başlı (mahmuz) kulp parçası, iyi artılmış beyaz mikalı kum katkılı gri hamuru iyi pişmiş, tamamı siyah kendinden astarlı, sap kısmında ince perdah korunmuş.

Çizim 2/B1: Kuşçular (Şirlek) Höyük (Parça No. 16): Yük. 6.5 cm, Gen. 4.4 cm. Derin ve geniş olukla sınırlanmış üçgen alan içerisine impresso bezemeli gövde parçası; el yapımı, iyi pişmiş ince gri özlü hamuru sarı mikalı kum, az taşçık ve az saman katkılı, içi-dışı kahverengi (2.5 YR 5/6) kendinden ince astarlı, astarı dökülmüş. OKÇ-GKÇ/ETÇ I.

Çizim 2/B2: Kuşçular (Şirlek) Höyük (Parça No. 18): Yük. 3.6 cm, Gen. 5.9 cm. Gövde parçası, artılmış pembemsi kiremidi (7.5 R 5/8) hamuru sarı mikalı kum ve saman katkılı, içi-dışı hamuru renginde, iç iyi sıvazlanmış ve sarımsı macun tabakası kalın bantlar halinde birbirine paralel çekilmiş, dış ince kahverengi (5 YR 5/4) astarlı, derin ve geniş olukla sınırlanmış üç üçgen alandan ikisine seyrek sokum bezeme yapılmış, sokum bezekli alanlara ince sarımsı macun (2.5 Y 8/4) boyanmış ve yivlerden birisi aynı macunla (inkruste) dolgulanmış. OKÇ-GKÇ/ETÇ I.

Çizim 2/C1: Kuşçular (Şirlek) Höyük (Parça No. 92): Yük. 3.6 cm, Gen. 5.7 cm. Gövde parçası, artılış hamuru az beyaz mikalı kum katkılı, iyi pişmiş, dış yarısı siyah ve iç yarısı açık kiremidi (5 YR 7/4) kesitli. Dışı ince siyah astarlı ve ince perdahlı (KYAM), birbirine paralel çekilmiş beyaz (ince tabaka halinde) boya bant bezemeli; içi hamuru renginde kendinden astarlı, kötü sıvazlanmış. GKÇ/ETÇ I.

Çizim 2/C2: Kuşçular (Şirlek) Höyük (Parça No. 93): Yük. 3.6 cm, Gen. 4.6 cm. Gövde parçası, çok iyi artılış hamuru az beyaz mikalı kum katkılı, iyi pişmiş, dış ve iç yarısı siyah kesitli. Dış ve iç ince siyah astarlı ve ince perdahlı (KYAM), dışı birbirine paralel çekilmiş beyaz (ince tabaka halinde) boya bant bezemeli. GKÇ/ETÇ I.

Çizim 2/C3: Kuşçular (Şirlek) Höyük (Parça No. 91): Yük. 3.5 cm, Gen. 5.1 cm. Gövde parçası, iyi artılış hamuru az beyaz mikalı kum katkılı, iyi pişmiş, dış yarısı siyah ve iç yarısı kahvems gri (10 YR 6/2) kesitli. Dışı ince siyah astarlı ve ince perdahlı (KYAM), birbirine paralel çekilmiş beyaz (ince tabaka halinde) boya bant bezemeli; içi hamuru renginde kendinden astarlı, sıvazlanmış. GKÇ/ETÇ I.

Çizim 2/C4: Kuşçular (Şirlek) Höyük (Parça No. 94): Yük. 4.3 cm, Gen. 5.7 cm. Gövde parçası, iyi artılış hamuru az sarı mikalı kum ve az saman katkılı, iyi pişmiş, dış yarısı siyah ve iç yarısı sarımsı kahve (10 YR 7/4) kesitli. Dış ince astarlı ve perdahlı (KYAM), bir dikey hatta açılı bağlanan birbirine paralel çekilmiş beyaz (silinti) boya bant bezemeli; içi hamuru renginde kendinden astarlı, iyi sıvazlanmış. GKÇ/ETÇ I.

Çizim 2/C5: Kuşçular (Şirlek) Höyük (Parça No. 1): Yük. 13.4 cm, Gen. 9.9 cm. Gövde parçası, iyi artılmış hamurun az sarı mikalı kum ve az saman katkılı, iyi pişmiş, dış yarısı siyah ve iç yarısı ince koyu kahve (2.5 YR 5/3) kesitli. Dışı ince siyah asarlı ve ince perdahlı (KYAM), üzeri gövde üst yarısında açılı ve alt yarısında birbirine paralel çekilmiş beyaz (ince tabaka halinde) boya bant bezemeli; içi hamur kesiti renginde ince astarlı ve iyi sıvazlanmış. GKÇ/ETÇ I.

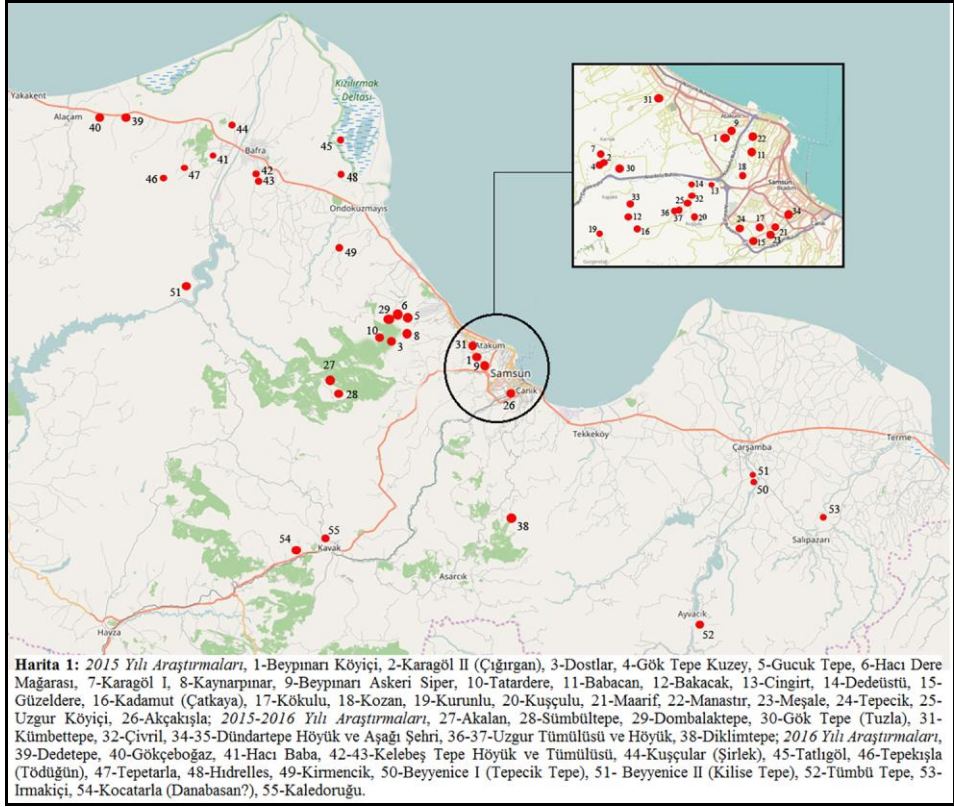
- ²³ Bölgeye ilişkin terminolojide belirli bir dönemi referans alıp buluntuları dar bir aralıkta tanımlamaktansa, daha geniş bir zaman aralığına işaret eden bir terminolojiyi burada "Post-Neolitik" olarak kullanmak istiyoruz; Kalkolitik Çağ'dan Erken Tunç Çağı'nın sonuna dek geçen uzun süreçte görülen ancak bu zaman diliminde –spesifik buluntular dışında- kendini çoğunlukla tekrarlayan keramik ve çakmaktaşı endüstrisi, bu terminolojinin önerilmesine sebeptir.

(KYAM) baskınlığı dikkati çekmektedir. Aynı mal grubunda siyah zemin üzeri beyaz boya bant bezemeli parçalar Kuşçular (Çizim 2/C), Tepetarla, Tepekışla (Tödüğün), Gök Tepe (Tuzla Höyük), Dedetepe ve Kümbettepe’de görülmüştür. KYAM dâhil değişik hamur gruplarında kazıma, kabartma ve impressolar (Çizim 2/B), diğer bezemelerdendir. Hamur/mal, form ve bezemeler, Samsun kıyı kesimindeki keramik buluntularının bölge dışında çok geniş bir zaman aralığında tarihlenebileceğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- ALKIM, U. B. (1972) "Recent Archaeological Research in Turkey: Samsun Province", *Honour of the Seventieth Birthday of Professor Seton Lloyd (AS XXII)*, 56.
- _____ (1973a) "Tilmen Höyük ve Samsun Bölgesi Araştırmaları (1971)", *TAD XX-2*, 5-16.
- _____ (1973b) "Recent Archaeological Research in Turkey: Tilmen Hüyük and The Samsun Region", *Aşvan 1968-1972: An Interim Report (AS XXIII)*, 63-65.
- _____ (1974a) "Tilmen Höyük Kazısı ve Samsun Bölgesi Araştırmaları (1972)", *TAD XXI-2*, 23-30.
- _____ (1974b) "Recent Archaeological Research in Turkey: Samsun Region, 1973", *AS XXIV*, 50-53.
- _____ (1974c) "Samsun Bölgesinde 1973 Çalışmaları", *Belleten XXXVIII.151*, 553-556.
- _____ (1975) "Samsun Bölgesi Çalışmaları (1973)", *TAD XXII-1*, 5-12.
- _____ (1976) "Recent Archaeological Research in Turkey: İkiztepe and Samsun Survey", *AS XXVI*, 42-44.
- _____ (1978) "Recent Archaeological Research in Turkey: İkiztepe and Samsun Region, 1977", *AS XXVIII*, 23-27.
- _____ (1981) "İkiztepe Kazısı ve Samsun Bölgesi Araştırmaları (1977)", *TAD XXV-2*, 3-9.
- BİLGİ, Ö., S. ATASOY, F. GÖKÇE, Ş. DÖNMEZ (2002) "Samsun (Amisos) Bölgesi-nin Kültürel Gelişimi Projesi ile İlgili Yüzey Araştırması - 2000", *AST 19-1*, 279-296.
- BURNEY, C. (1956) "Northern Anatolia Before Classical Times", *AS VI*, 179-203.
- DÖNMEZ, Ş. (1999) "Sinop-Samsun-Amasya İlleri Yüzey Araştırması", *AST XVI-II*, 513-536.

- _____ (2000) *İlk Tunç Çağı II Öncesi Orta Karadeniz Bölgesi'nin Kültürel Gelişimi (İkiz-tepe Çanak-Çömleği ile Küçük Eserleri Işığında)*, İstanbul (Yayınlanmamış Dr. Tezi).
- _____ (2002) "1997-1999 Yılları Yüzey Araştırmalarında İncelenen Samsun-Amasya İlleri İÖ 2. Bin Yılı Yerleşmeleri", *Belleten LXV-244*, 873-904.
- _____ (2006) "Orta Karadeniz Bölgesi'nin İlk Tunç Çağı II Öncesi Kültürel Gelişimi Üzerine Yeni Gözlemler / Recent Observations on the Cultural Development of the Central Black Sea Region before the Early Bronze Age II", ed. B. Erciyas, E. Koparal, *Karadeniz Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri / Black Sea Studies Symposium Proceedings, YAS 1*, Ankara: 63-88, 89-98.
- GÖKOĞLU, A. (1952) *Paphlagonia. Gayrimenkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi, I. Cilt*, Kastamonu.
- GÜLÇUR, S. (1988) *Die chalkolithische Keramik von Norşuntepe, I-II (Elazığ/Osttürkei)* (Unpubl. Ph.D. Thesis), Tübingen.
- KIZILTAN, Z. (1992) "Samsun Bölgesi Yüzey Araştırmaları", *Belleten LVI-215*, 213-241.
- KÖKTEN, İ. K., T. ÖZGÜÇ, N. ÖZGÜÇ (1945) "1940 ve 1941 Yılında Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Samsun Bölgesi Kazıları Hakkında İlk Kısa Rapor", *Belleten IX-35*, 361-400.
- ORTHMANN, W. (1963) *Die Keramik der Frühen Bronzezeit aus Inneranatolien* (Ist-Forsch Bd. 24), Berlin.
- ÖZGÜÇ, T. (1973) "Samsun Hafriyatının 1941 ve 1942 Yılı Neticeleri", *III. TTKong.*, 393-419.
- PIZCHELAURI, K. (1984) *Jungbronzezeitliche bis ältereisenzeitliche Heiligtümer in Ost-Georgien*, München.
- TÜRKER, A. (2016) "Samsun Bölgesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2015 Yılı Çalışmaları Sonuç Raporu: Atakum Lokalitesi ve Kültürel Mirasını Koruma Önerileri" ed. B. Şişman, *Atakum'a Akademik Bir Bakış: Yeni Atakum*, Samsun, 27-44.
- _____ (2017) "Samsun Bölgesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2015 Yılı Çalışmaları: İlkadım ve Canik Lokaliteleri" *AST 34-1*, 402-427.

Harita 1: 2015-2016 Yılı Araştırması Yapılan Lokaliteler.

Resim 1: Gökçeboğaz Höyük, üst: Kuzeybatıdan, alt: Güneydoğudan.

Resim 2: Dedetepe Höyük, üst: Kuzeyden, alt: Güneybatıdan.

Resim 3: Kuşçular Höyük, üst: Batıdan görünüş ve Hamam kalıntısı, alt: Kuzeydoğudan.

Resim 4: Tepetarla Höyük, üst: Tahribat kesiti, alt: Batıdan.

Resim 5: Tepekışla (Tödüğün) Höyük, üst: Güneyden, alt: Kuzeybatıdan.

Resim 6: Hac1 Baba (Sivritepe) H1y1k.

Resim 7: Kelebeş (Kelbeş) Tepe Höyük, üst: Batıdan Tümülüs ve arkada Höyük, alt: Höyük.

Resim 8: Kirmencik (Beylik-Tepecik) Höyük, üst: Höyükten Kuzeye Bakış, alt: Kuzeybatıdan.

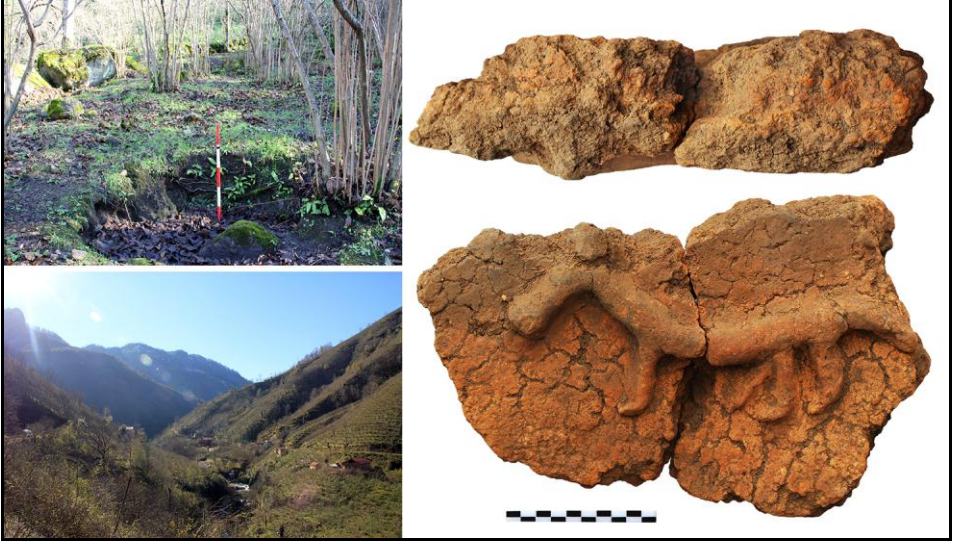
Resim 9: Kaledoruğu Höyük, Yuvrlak Duvar Yapısı ayrıntı ve Doğudan genel görünüş.

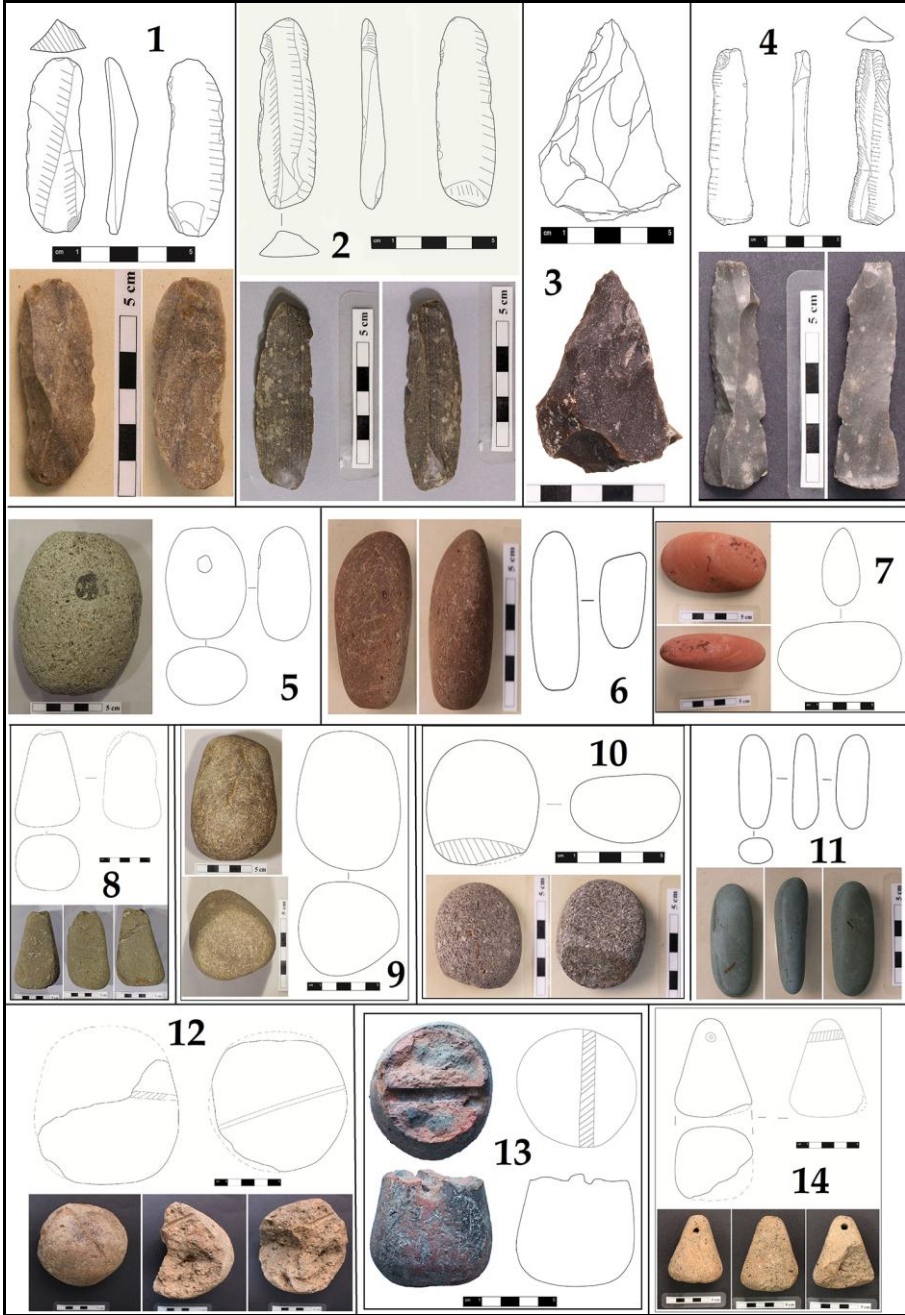
Resim 10: Tümbü Tepe, üst: Kuzeybatıdan, orta: Güneydoğudan ayrıntı, alt: Kuzeyden.

Resim 11: Beyyence I-II, üst: Tepecik Tepe, orta: Kilise Tepe, alt: Kuzeyden genel.

Resim 12: Irmakiçi Mevkii, sol üst: Buluntu yeri, sol alt: Kuzeyden vadi, sol: Siva parçası.

Çizim 1: Taş Alet ve Pişmiş Toprak Küçük Buluntuları.

Çizim 2: Bulunan Keramik Örnekleri.

2016 YILI KARAHÖYÜK DAĞI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI ÇALIŞMALARI

Aydın ERÖN*
Engin AKDENİZ
Murat ÇEKİLMEZ
Merve S. ÇAKAN

Manisa İli, Akhisar İlçesi'nin güneyinde yer alan Karahöyük Dağı'ndaki (Harita: 1) yüzey araştırması çalışmaları 1-10 Eylül 2016 tarihleri arasında, Adnan Menderes Üniversitesi öğretim elemanı ve öğrencilerinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir¹. Söz konusu çalışmalar Kültür Bakanlığı ve Akhisar Belediyesi tarafından desteklenmiştir².

* Yrd. Doç. Dr. Aydın ERÖN, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE.
Prof. Dr. Engin AKDENİZ, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE.
Yrd. Doç. Dr. Murat ÇEKİLMEZ, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE.
Merve Sultan ÇAKAN, Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Aydın/TÜRKİYE.

¹ Karahöyük Dağı 2016 yüzey araştırması çalışmaları Yrd. Doç. Dr. Aydın ERÖN'ün başkanlığında, Prof. Dr. Engin AKDENİZ, Yrd. Doç. Dr. Murat ÇEKİLMEZ, Arkeolog Mehmet ZAYBAK (MA) ve Arkeolog Merve Sultan ÇAKAN'ın heyet üyesi olarak katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir. İlk yılki çalışmalarda Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi olarak Çeşme Müzesi Uzman'ı Çağlar ALAGÖZ görev almıştır. Çalışmalarda araştırma evi olarak Thyateira Kazı Evi kullanılmıştır. Söz konusu yüzey araştırması çalışmasında Adnan Menderes Üniversitesi öğrencileri Sezar KIZIL, Buse ÇELİK, Recep TAŞKIN ve Özgür KUTLU'da görev almışlardır. Ekip üyelerine özverili çalışmalarından dolayı teşekkürü borç biliriz.

² Yüzey araştırması çalışmalarının en önemli ihtiyaçlarından bir tanesi hiç kuşkusuz arazi şartlarına uygun araç teminidir. Akhisar Belediyesi çalışmalarda kullanılmak üzere arazi şartlarına uygun bir araç tahsis etmiştir. Akhisar Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürü Nadir GÜVEN'e yardımlarından dolayı teşekkürü borç biliriz.

Karahöyük Dağı Arkeolojik Yüzey Araştırması çalışmalarının ilk yılında öncelik, harita ve uydu görüntülerinin teminine verilmiştir³. 2016 yılı çalışma takviminde arazinin doğu ve güney bölümlerinin araştırılması planlanmıştır.

KARAHÖYÜK DAĞI'NIN DOĞUSUNDA GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞMALAR

1. Nekropol Alanı

Haritaların temin edilmesinin ardından yüzey araştırması çalışmalarına ilk olarak Karahöyük Dağı'nın doğu eteklerinde (Resim: 1) başlanılmıştır. Karahöyük Dağı'nın doğu eteğinde, günümüzde Akhisar-Salihli çevre yolu ile Akhisar Belediyesi Mezbahası arasında kalan arazide başlayan çalışmalar sırasında ilk olarak 2012 yılında Manisa Müzesi'nin kurtarma kazısı gerçekleştirdiği alandaki mezarların tespit edilmesine çalışılmıştır⁴. Akhisar'ın yaklaşık 6 km güneyinde yer alan arazide yapılan araştırmalar sonucunda Karahöyük Dağı'nın doğu eteklerinin bir nekropol alanı olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Arazide yapılan incelemelerde ana kayaya oyulmuş tekne ve oda mezarlar saptanmıştır (Resim: 2). Ana kayaya oyulmuş mezarlar genel olarak basit dikdörtgen formudur. Mezar teknesi doğrudan ana kayanın dikdörtgen formunda oyulmasıyla oluşturulmuştur. Ana kayaya oyulmuş mezarların kapak bölümleri kayıptır. 1, 2 ve 3. No.lu mezarların tekne kısımlarını birbirine yakın oluşu olasılıkla bir aile gömüsü olabileceği fikrini akla getirmektedir. Yine söz konusu arazide yer alan 7 No.lu ana kayaya oyulmuş mezarın yanında olasılıkla sunu için hazırlanmış bir alan yer almaktadır. Arazide yapılan incelemeler sırasında saptanan oda mezarlarının giriş kısımları kuzeydoğu yönüne bakmaktadır. Bu yönüyle Karahöyük Dağı'nın doğu bölümünde saptanan mezarların planlanmasında genel bir birliktelikten söz etmek olasıdır. Basamaklı kısa bir dromos bölümünün ardından ulaşılan mezar odalarının küçük bir girişi bulunmaktadır. Gömünün yapıldığı alanın kare formu olduğu saptanmıştır.

³ 2016 yılı yüzey araştırması çalışmaları kapsamında ilk olarak arazinin 1/25000'lik haritaları temin edilmiştir. Yüzey araştırması heyet üyeleri arasında yer alan Prof. Dr. Engin AKDENİZ, 2007-2010 yılları arasında Manisa Bölgesi ve çevresindeki Prehistorik-Protohistorik dönem buluntularına yönelik yürüttüğü yüzey araştırması çalışmaları sırasında temin ettiği haritaların dijital kopyalarını ekibimizle paylaşmıştır.

⁴ Söz konusu alanda 2012 yılında kaçak kazılar yapıldığına dair ihbarın Thyateira kazı başkanlığına iletilmesi üzerine durumdan Manisa Müzesi haberdar edilmiş ve alanda Müze Müdürlüğü tarafından kurtarma kazısı yapılmasına karar verilmiştir. Thyateira kazısı ekip üyeleri de söz konusu çalışmalara katılmışlardır. (E. Akdeniz, "2012 Yılında Thyateira Antik Kenti Ve Hastane Höyüğünde Gerçekleştirilen Arkeolojik Çalışmalar", 35. KST 2, 2014, 132).

Yüzey araştırması çalışmaları sırasında mezarları tarihlemeye yardımcı olabilecek seramik parçalarına rastlanılamamıştır. Mezarların genel karakteri Roma Döneminde kullanılmış olabileceklerini düşündürmektedir.

Yine söz konusu arazide bulunan düzenlenmiş ana kaya kütleleri oldukça dikkat çekicidir. Geçmiş yıllarda alanı inceleyen bazı araştırmacılar bu alanın Kybele tapınımı ile bağlantılı olabileceğini ifade etmişlerdir. Fakat bu konuda bir kesinlik söz konusu değildir.

Akhisar-Salihli çevre yolu ile Akhisar Belediyesi Mezbahası arasında kalan arazide gerçekleştirilen yüzey araştırması çalışmaları sırasında çok sayıda kaçak kazı çukuru tespit edilmiştir (Resim: 2). Gerekli belgeleme çalışmalarının tamamlanmasının ardından durum Manisa Müzesi Müdürlüğüne iletilmiştir.

2. Manisa Su Kanalizasyon İdaresi (MASKİ)

Karahöyük Dağı'nın doğusunda gerçekleştirilen çalışmalar kapsamında Manisa Su Kanalizasyon İdaresi (MASKİ) Su Arıtma Tesisleri'nin kurulu olduğu arazi de incelenmiştir. Su arıtma tesislerinde Roma Dönemi'ne tarihlenen, toplamda 9 adet mimari parça (Resim: 3) saptanmıştır⁵. Mimari parçalar tesislerin yakınında Roma Dönemine ait bir yapı kalıntısının olabileceğini akla getirmektedir. Söz konusu mimari parçalar arasında yer alan ve üzerinde (NOZ) monogramları bulunan lahit teknesi parçası arazinin nekropol alanı olarak kullanılmış olabileceğini de düşündürmektedir.

3. Çamaltı I Mevkii

Karahöyük Dağı'nın kuzeydoğusunda yer alan ve yöre halkı tarafından "Çamaltı Mevkii" olarak adlandırılan alanın değişik bölümlerinde seramik buluntularına rastlanılmıştır.

Ekibimiz tarafından Çamaltı I⁶ mevkii olarak adlandırılan alanda Lydia ve Bizans-Osmanlı seramikleri ele geçmiştir. Burada Lydia seramiği olarak ele alınan bir adet damarlı boyama tekniği ile yapılmış gövde parçasının yanında yoğun miktarda sırlı seramik saptanmıştır. Bizans-Osmanlı dönemlerinde sıkça kullanım görmüş olan tipik sarı, yeşil, mavi sırlı tabaklara ait parçalar, testi ve küp kulp parçaları, kırmızı astarlı ve altın yaldızlı (?), yoğun kum katkısının gözlemlendiği testi gövdeleri ele geçmiştir.

⁵ Söz konusu mermer malzemeler 1 adet Korinth sütun başlığı, 1 adet devşirme blok, 1 adet toikhobate bloğu, 1 adet zemin oturma taşı, 1 adet kapı (?) parçası, 1 adet lahit teknesi ve 3 adet profilli mimari bloktan oluşmaktadır.

⁶ Çamaltı I Mevkii 38° 53' 41" Kuzey-27° 48' 24" Doğu koordinatlarında yer almaktadır.

4. Çamaltı II Mevkii (Resim: 4)

Çamaltı II, Çamaltı I'in güneyinde yer almaktadır. Karahöyük Dağı'nın kuzeydoğusunda yerleşimlerin tespit edilmesi amacıyla çalışmalar bu bölüme kaydırılmıştır. 38° 53' 26" Kuzey-27° 48' 52" Doğu koordinatlarında yer alan arazi üzerinde yapılan incelemelerde çok sayıda seramik parçasına rastlanılmıştır.

Günümüzde tarım faaliyetlerinin devam ettiği arazide İTÇ, Lydia, Hellenistik, Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemlerine ait olmak üzere hem erken hem geç dönem seramiklerinin bir arada bulunması buradaki iskanın süreklilik gösterdiğinin en önemli kanıtıdır (Resim: 5). İTÇ seramikleri koyu gri, kahverengi ve kiremit kırmızısı tonlarında değişkenlik gösteren; hamuru taşçık içerikli ve orta derecede pişirilmiş mallardan oluşmaktadır. Söz konusu alandan ele geçen en yoğun seramik grubunu oluşturan Lydia seramikleri, turuncumsu kahverengi hamurlu, kireç ve mika katkılıdır⁷. Bezeme tekniklerine göre ayırıp tasnif etmiş olduğumuz Lydia seramikleri, Çamaltı II Mevkii'nden ele geçen malzeme doğrultusunda yalnızca bikrom ve damarlı boyama teknikleri ile temsil edilmektedir. Bu mal grubu dâhilinde siyahımsı koyu kahverengi bantlı tabakların karakteristik olduğu gözlemlenmiştir. Hellenistik Döneme verilen koyu gri ve sabunsu yüzeyli tabak parçaları ile Roma Dönemine verilen kaba mallar günlük kullanım malzemelerine işaret etmektedir. Bizans ve Osmanlı Dönemlerine tarihlenen sırlı seramikler bu alanda az sayıda tespit edilmiştir.

KARAHÖYÜK DAĞI'NIN GÜNEYİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞMALAR

Karahöyük Dağı'nın güney eteklerindeki yüzey araştırması çalışmaları yoğun olarak Morallılar ve Rahmiye Köyleri çevresinde gerçekleştirilmiştir. Karahöyük Dağı'nın Morallılar Köyüne bakan bölümü üzerinde iki adet oda mezar tespit edilmiştir. "Oda Mezar 6" ve "Oda Mezar 7" olarak adlandırılan mezarlardan Oda Mezar 7 çevresinde kaçak kazı çukurları tespit edilmiştir.

⁷ Ele geçen örnekler arasından iki adedinin yoğun kum ve taşçık katkılı olduğu gözlemlenmiştir.

1. Moralılar Höyüğü ve Moralılar Köyü

Moralılar Höyüğü

Moralılar Köyü'nün 1,3 km güneybatısında yer alan Moralılar Höyüğü⁸ yüzey araştırması çalışma sahasının içerisinde yer almaktadır (Resim: 6). Yüzey araştırması heyet üyeleri arasında yer alan Prof. Dr. Engin Akdeniz'in katılımıyla söz konusu höyük⁹ tekrar incelenmiştir. 1955-1956 yıllarında höyük üzerinden havaalanı için toprak alınması ve üzerinde halen tarım faaliyetlerinin devam etmesi sebebi ile topoğrafyası değişmiş, bununla bağlantılı olarak da höyük alçalmıştır.

Yapılan incelemelerde Geç Neolitik-Erken Kalkolitik Döneme tarihlenebilecek seramik örneklerinin yoğunluğu dikkat çekicidir. Höyükte gerçekleşen önceki araştırmalarla paralel olarak yüzeyde yoğun miktarda Geç Neolitik-Erken Kalkolitik Döneme tarihlenen kahverengi, kırmızı, siyah tonlarında, açık ve el yapımı mallar tespit edilmiştir. Söz konusu prehistorik seramikler kum ve taşçık içerikli hamura sahip olmakla birlikte iyi derecede pişirilmiştir. Erken dönem seramik örneklerinin yanı sıra höyüğün batı kısmında yapılan araştırmalarda Roma ve Geç Antik Çağa ait seramik örnekleri ele geçmiştir (Resim: 7). Roma kırmızı astarlıları, terra sigillata parçaları, amphora ve testi gövde parçaları ile birlikte yeşil ve sarı sırlı Geç Antik malzemesinin ele geçmesi höyüğün bu bölümünün geç dönem iskânını kanıtlar niteliktedir.

Moralılar Höyüğü'nde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sırasında Neolitik Döneme tarihleyebileceğimiz iki adet taş yassı balta bulunmuştur¹⁰. Moralı-

⁸ Moralılar Höyüğü Akhisar ve çevresinde Neolitik Dönem iskânını kanıtlaması bakımından oldukça önemlidir. Söz konusu alanda prehistorik dönemde bir gölün bulunduğu bilinmektedir. (E. Akdeniz, Prehistorik ve Protohistorik Çağlar'da Manisa ve Çevresi, TÜBİTAK Projesi Sosyal ve Beşeri Araştırma Grubu Başkanlığı, Basılmamış Proje, (SOBAG), Ankara, 2010; D. H. French, "Early Pottery Sites from Western Anatolia", *Bulletin of the Institute of Archaeology, University of London*, Vol. 5, 1965, 15-23).

⁹ Höyük ilk kez David French tarafından 1959-1960 yılları arasında incelenmiştir (D. H. French, "Early Pottery Sites from Western Anatolia", *Bulletin of the Institute of Archaeology, University of London* Vol. 5, 1965, 15-23). Devamında sırasıyla Yrd. Doç. Dr. Rafet Dinç (R. Dinç, "Kulaksızlar Mermer İdol Atölyesi ve Çevre Araştırmaları", XIV. AST2, 1997, 255-282), Prof. Dr. Turan Takaoğlu (T. Takaoğlu, "Moralı: A Neolithic Mound in Central-Western Anatolia", 60. Yaşında Fahri Işık'a Armağan, Anadolu'da Doğdu, (Derleyen:T. Korkut), 2004, 743-751) ve Prof. Dr. Engin Akdeniz (E. Akdeniz, "2007 Yılında Manisa İli ve İlçelerinde Yürütülen Prehistorik-Protohistorik Yüzey Araştırmaları", 26. AST2, 2009, 255-266) tarafından höyükte araştırmalar yapılmıştır.

¹⁰ Yüzey araştırması çalışmalarının tamamlanmasının ardından taş yassı baltalar Manisa Müzesine teslim edilmiştir.

lar Köyü ve çevresindeki arkeolojik kalıntıların incelenmesi sırasında Moralılar Köyü sakini Mehmet Aydın Moralılar Höyüğü çevresinde bulunduğunu söylediği bir adet taş yassı baltayı ekibimize tutanak karşılığında teslim etmiştir¹¹.

Moralılar Köyü

Moralılar Köyü'nün içerisinde gerçekleştirilen çalışmalarda 21 adet mimari parça da tespit edilmiştir (Resim: 8). Genellikle evlerin giriş kapıları yanında yer alan mimari parçaların önemli bir bölümü Roma Dönemine tarihlendirilmiştir. Söz konusu mimari parçalar arasında yer alan sütun gövdesi, sütun başlığı ve sütun kaidesi parçaları oldukça dikkat çekicidir.

2. Örentepe Mevkii (Resim: 9)

Moralılar Köyü ile Rahmiye Köyü arasında kalan arazi üzerinde yapılan incelemeler sırasında Örentepe¹² olarak adlandırılan alanda MÖ II. binyıl devetü-yü-turuncumsu kırmızı tonlarında yüzeyli ve hamuru mika katkılı malzemeler ile birlikte Lydia seramikleri ele geçmiştir. Lydia seramiklerinde bikrom ve damarlı boyama teknikleri kullanılmış olup hamurlarında kireç katkısı gözlemlenmektedir. Form olarak diğer buluntu merkezlerinde olduğu gibi tabaklar çoğunluğu oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra Roma Dönemine verilebilecek kaba mallar ve Bizans-Osmanlı(?) Dönemlerine tarihlenen sırlı seramik parçaları ve küp parçaları mevcuttur (Resim: 10).

Söz konusu arazide seramik buluntularının yanı sıra profilli mimari blok parçaları da saptanmıştır.

3. Sarıkaya Mevkii (Resim:11)

Karahöyük Dağı'nın güney eteklerinde yöre halkı tarafından Sarıkaya olarak adlandırılan arazi üzerinde bölgenin geç dönem iskânını kanıtlayabilecek nite-likte seramik buluntuları tespit edilmiştir. 38°51'40"Kuzey-27°48'54"Doğu koordinatlarında yer alan arazi üzerinde yoğun miktarda Bizans-Osmanlı sırlı tabak parçaları ve kırmızı astarlı testi-küp kulp ve gövde parçaları saptanmıştır. Ele geçen malzemeler ile birlikte Osmanlı (?) Dönemine verilen bir adet pişmiş toprak hayvan figürünü söz konusu alanda bir geç dönem yerleşimine işaret etmektedir.

¹¹ Mehmet Aydın taş yassı baltayı hibe etmek istediğini bildirmiştir. Söz konusu balta 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında olmasından dolayı bir tutanakla teslim alınarak Manisa Müzesine teslim edilmiştir.

¹² Örentepe 38°51'21"Kuzey-27°49'6" Doğu koordinatlarındadır.

4. Rahmiye Köyü

Rahmiye Köyü Karahöyük Dağı'nın güneyinde yer almaktadır. Rahmiye Köyünün içerisinde gerçekleştirilen çalışmalar sırasında evlerin yanında çok sayıda mimari yapı parçası olduğu tespit edilmiştir (Resim: 12). Söz konusu parçalar arasında yer alan sütun başlığı, sütun gövdesi ve sütun kaidesi parçaları genel olarak Roma Dönemi'ne tarihlendirilmiştir.

5. Tosuntepe Mevkii (Rahmiye II)(Resim: 13)

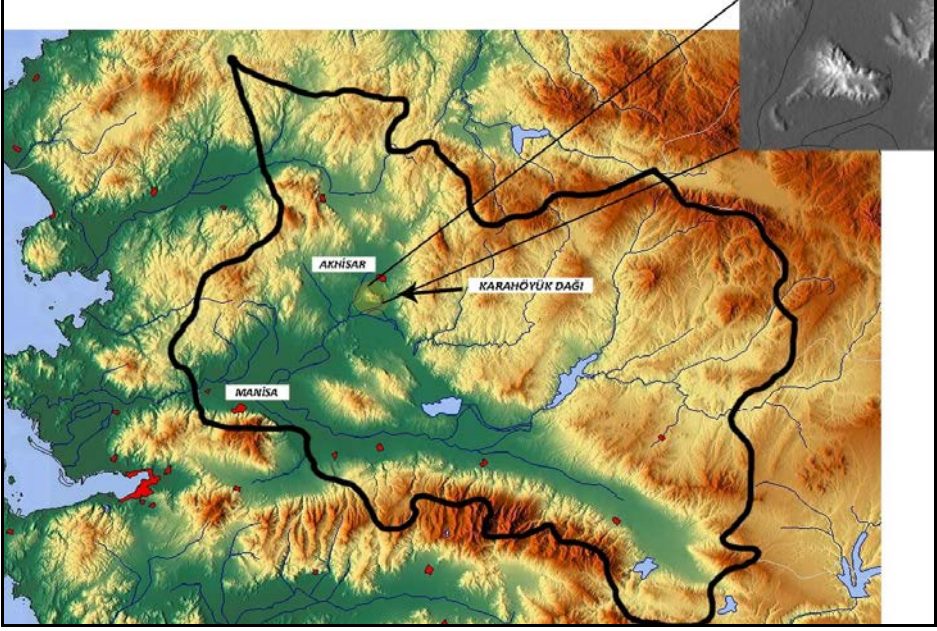
Rahmiye Köyü'nün güneyinde yer alan Rahmiye II Höyüğü, yüzey araştırması çalışmaları kapsamında incelenmiştir. Rahmiye II Höyüğü yöre halkı tarafından Tosuntepe olarak adlandırmaktadır. Rahmiye II (Tosuntepe) arazisinde gerçekleştirilen yüzey araştırması çalışmalarında önceki yıllarda yapılan araştırmalarda saptanmış olan prehistorik seramiklerin¹³ aksine Lydia, Hellenistik ve Roma Dönemi seramikleri ele geçmiştir. Hellenistik ve Roma örneklerinin çoğunluğu oluşturduğu seramik buluntularda Lydia seramikleri bikrom ve damarlı boyama tekniğiyle yapılmış olan iki parça ile temsil edilmektedir. Hellenistik Dönem gri ve koyu kahverengi, ince cidarlı malzemeler ile Roma kırmızı astarlıları söz konusu alan için ele geçmiş olan diğer buluntulardır.

Söz konusu seramik parçalarının yanı sıra arazide envanterlik nitelikte bir adet ağırşak ve mimari parçalar da tespit edilmiştir.

Karahöyük Dağı 2016 yılı çalışmaları gerekli fotoğraflama ve belgeleme çalışmalarının tamamlanmasının ardından 10 Eylül 2016 tarihinde sonlandırılmıştır¹⁴. Yüzey araştırması çalışmaları sırasında bulunan etütlük ve envanterlik eserler (Resim: 14) Manisa Müzesine teslim edilerek çalışmalara son verilmiştir.

¹³ E. Akdeniz, Prehistorik ve Protohistorik Çağlar'da Manisa ve Çevresi, TÜBİTAK Projesi Sosyal ve Beşeri Araştırma Grubu Başkanlığı, Basılmamış Proje, (SOBAG, Ankara, 2010).

¹⁴ Karahöyük Dağı ve çevresinde gerçekleştirilen yüzey araştırması çalışmaları sırasında bulunan seramik örnekleri fotoğraflama ve çizim çalışmaları için yüzey araştırması evi olarak kullanılan Thyateira Kazı Evine getirilmiştir. Söz konusu seramiklerin fotoğraflama ve çizim çalışmalarının tamamlanmasının ardından profil vermeyen örnekler bulundukları arazilere geri dökülüştür. Profil veren ve daha sonradan çalışılması düşünülen bir grup seramik ise tutanakla Manisa Müzesine teslim edilmiştir.

Harita: 1

Resim: 1

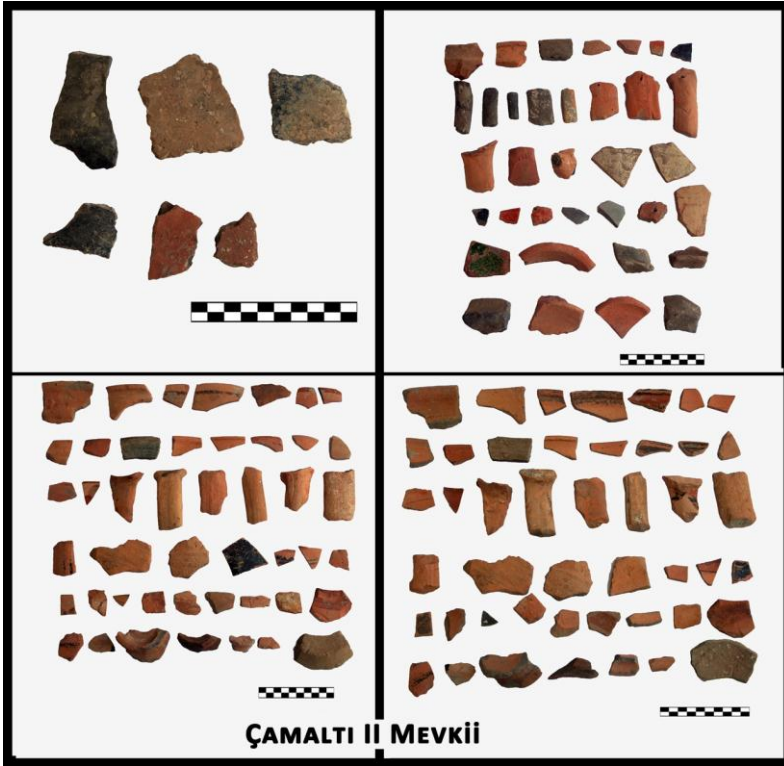
Resim: 2

Resim: 3

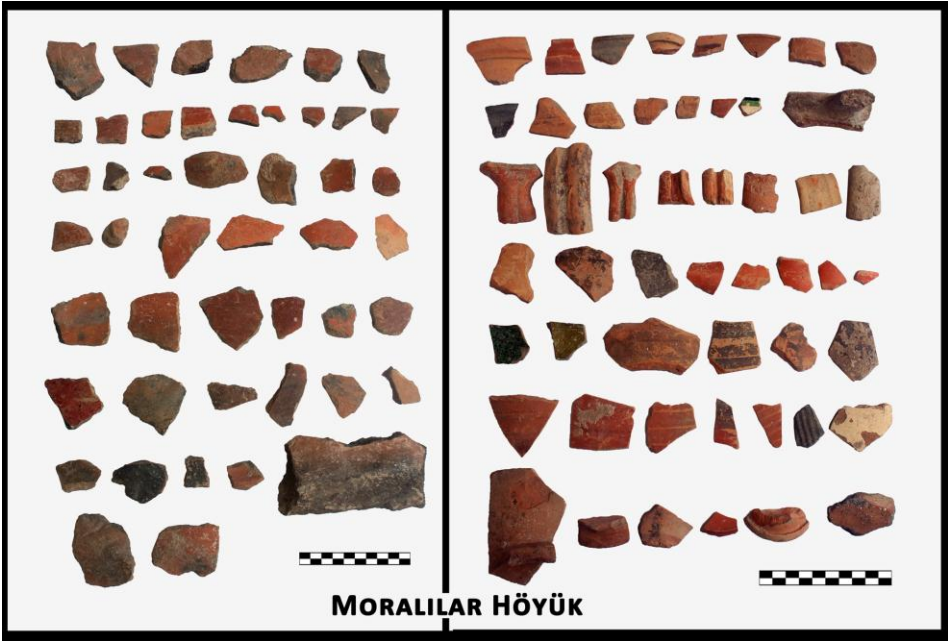
Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

MORALILAR HÖYÜK

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12

Resim: 13

Resim: 14

AĞRI VE İĞDIR İLLERİ, “ORTA-SON TUNÇ ÇAĞI ARAS BOYALILARI KÜLTÜRÜ KALE, NEKROPOL YERLEŞİM YERİ VE ÇANAK ÇÖMLEKLERİ” 2016 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Ayhan YARDIMCIEL *

Güney Kafkasya'nın bugünkü siyasi sınırlarının kesiştiği bölgeye yakın olan Ağrı ve İğdir illerinde gerçekleştirdiğimiz, Orta-Son Tunç Çağı Aras Boyalıları Kültürü Kale, Nekropol, Yerleşim Yeri ve Çanak Çömlekleri 2016 Yüzey Araştırması, 31 Ağustos ile 6 Eylül 2016 tarihleri arasında yapılmıştır¹. Araştırmanın tek ve ana hedefi M.Ö. II. Binyıl Kültürü olarak da bilinen Aras Boyalıları Kültürü'ne ait yaşam alanlarının tespit edilmesidir. Araştırmanın birinci yılı olması sebebiyle daha çok bölge coğrafyasının anlaşılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu sebeple Güney Kafkasya coğrafyasında alt bir bölge olan Orta Aras Havzası'ndaki Türkiye, Ermenistan, İran ve Nahçıvan sınırlarının birbirine en yakın olduğu bölgenin, Türkiye tarafı araştırma bölgesinin belirlenmesinde ana etken rolündedir. Bu bölgedeki eski yollar, geçitler, rakım farklılıkları, rakım farklılıklarına bağlı olarak değişen hava sıcaklıkları, Aras ve Arpaçay gibi nehirler ile vadiler vb. coğrafi aktörler irdelenmiştir. Bu gibi iklimsel ve coğrafi şartlarla şekillenen Orta Aras Havzası'nın kendi içindeki alt bölümlerinin ortak ve ayırım noktaları belirlenmeye çalışılmıştır.

Bölgede yeni dönem çalışmaları 2002-2011 yılları arasında Prof.Dr. Aynur Özırat tarafından Van, Ağrı ve İğdir Yüzey Araştırmaları ismi ile gerçekleştirilmiştir.

* Yrd.Doç.Dr. Ayhan YARDIMCIEL, Kafkas Üniversitesi Sankamış Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, Sarıkamış Yerleşkesi Sarıkamış/Kars/TÜRKİYE.

¹ Araştırma izni için Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne finansal destek sağlayan Kafkas Üniversitesi'ne ve ekip üyeleri; Prof.Dr. Oktay BELLİ, Öğretim Görevlisi Vedat Evren BELLİ, Yrd.Doç.Dr. Ahmet Fethi YÜKSEL, Yrd.Doç.Dr. Ş.Cem TUYSÜZ, ve Eskiçağ Tarihçisi Şüheda ABLAK ile Bakanlık temsilcisi Hakim ASLAN'a da teşekkür ederiz.

rilmiştir². Bu araştırmalar sırasında Aras Boyalıları Kültürü'ne ait birçok bilgiye de ulaşılmıştır. Gerek bu bilgiler gerekse doktora eğitimim ve sonraki yıllarda yaptığım yayınlar ışığında çalışma stratejimiz belirlenmiştir. Buna göre; araştırmamızın ilk üç gününde Ağrı ili, Doğubayazıt ilçesi Suluçem ile Bozkurt köylerine, son dört gün ise Iğdır ili Karakoyunlu İlçesi Bulakbaşı Köyü, Tuzluca ilçe merkezi, Tuzluca'ya bağlı Çiçekli Köyü'ne gidilmiştir³. Bu araştırmalar sırasında kültüre atfedilen bazı merkezlerin yeniden değerlendirilmesi yapılmış olup yeni bulunan merkezler ile ilişkisi irdelenerek, geliştirdiğimiz yerleşim stratejisi ve tipolojisi yaklaşımı ile Orta Tunç Çağı Kültürü'nün; İlk Tunç Çağı ve Demir Çağı kültürleri ile ortak ve ayırım noktalarının ortaya konulması amaçlanmıştır.

AĞRI/DOĞUBAYAZIT/SULUÇEM KÖYÜ ÇALIŞMALARI

Musun I Kurganı

Musun I olarak adlandırılan kurgan Doğubayazıt'a bağlı Suluçem Köyü'nün kuzeybatısındadır. Kurganın deniz seviyesinden yüksekliği 1800 m'dir. Plan olarak kabaca elips şeklinde ortalama 41x38 m. taban çapına sahip olan kurganın ana topraktan yüksekliği 3-5 m. aralığındadır. (Resim: 1) Yoğun tahribata rağmen keramik verisi kurganın İlk Tunç Çağı'ndan itibaren kullanıldığına işaret etmektedir. Kurgan'da İlk Tunç Çağı-Kura Aras Kültürü'ne tarihlenen siyah açkılı, parlak metalik görüntü veren keramik parçası tespit edilmiştir. Siyah açkılı parlak görüntülü bu keramik Kura-Aras Kültürü'nün keramik repertuarı içinde en iyi bilinen grubudur⁴ (Çizim: 1). Bu kurgan üzerinde yaptığımız araştırma sırasında farklı büyüklüklerde kromlek tarzı gömülerin olduğu görülmüştür. Yapıldığı döneme muhtemelen yerleşim yerine uzak olan kurgan, şimdi Suluçem Köyü'nün içinde bulunmaktadır.

² Aynur Özfirat'ın 2002 yılında başlayan Van, Ağrı ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırması için bkz. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2003.2006.2007.2008.2009.2011

³ Ayhan Yardımcıel'in konu ile ilgili yayınları için bkz. Orta ve Son Tunç Çağı'nda Orta Aras Havzası, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Doktora Tezi Kars, 2015.

"Aras Boyalılarının İşlevselliği" Selevcia Ad Calycadnm, Olba Kazısı Serisi, 2014 sayı 4.

"Orta Aras Havzası'nda Bir Orta Tunç Çağı Kalesi: Çalgüney", Selevcia, Olba Kazısı Serisi 2017, sayı 17.

"Orta Aras Havzası'nda Monokrom Boyalı Çanak Çömlekler", I. Uluslararası Ani-Kars Sempozyumu İstanbul 2016.

⁴ Işıklı 2011: 68-70.

Musun II Kurganı

Musun II Kurganı, Suluçem köyünün yaklaşık olarak 1,5-2 km. kuzeybatısında bulunmaktadır. Tarihi İpek Yolu'nun hemen kuzeyinde bulunan kurgan Toprakdağ Mevkii'nde yer almaktadır. Kurgan bugünkü Suluçem-Balık Gölü karayolunun yaklaşık 1,5 km. kuzeyindedir. Kurganın konumunun seçiminde özen gösterildiği anlaşılmaktadır (Resim: 2). Keza kuzeyden-güneye doğru akan sel sularından kurganın etkilenmediği anlaşılmaktadır. Bu kurganda tıpkı birincisinde olduğu gibi elips planı vermekte ve taban çapı 60x54 m. ölçülerindedir⁵. Bu ölçüler kurganı civardaki en büyük kurganlardan biri yapmaktadır. Kurganın deniz seviyesinden yüksekliği 1790 m. olup ana topraktan yüksekliği yaklaşık 3,5 m'dir. Ne yazık ki günümüzde kurgan üzerine inşa edilen bir su deposu ve elektrik tesisatı aracılığıyla yapılan sulu tarım faaliyetleri kurganda yoğun bir tahribata yol açarak, araştırmaları da kısıtlamaktadır. Kaçak kazılarla etrafa dağılan keramik parçaları İlk Tunç Çağı-Kura Aras Kültürü'ne işaret etmektedir (Çizim: 2).

Musun I ve II kurganlarında tipolojik olarak birden fazla gömünün yapıldığı ve kurgan tepelerinin binlerce yıllık periyod boyunca kullanıldıkları çok net şekilde anlaşılmaktadır. Ayrıca bahsi geçen kurganlarda tespit edilen İlk Tunç Çağı Kura Aras Kültürü'ne ait keramik verisi Kurgan Kültürü'nün, Güney Kafkasya'ya M.Ö. 3. Binyıl 'da gelmiş olduğunu göstermektedir. Bu kurganlar Orta Aras Havzası'nın şu ana kadar tespit edilmiş en büyük kurganları görünümündedirler.

AĞRI/DOĞUBAYAZIT/BOZKURT KÖYÜ ÇALIŞMALARI

Doğubayazıt'a bağlı Bozkurt Köyü, Aynur Özfirat'ın 2007 yılında arkeolojik kazı yaptığı merkezdir⁶. Orta-Son Tunç Çağı ile Erken Demir Çağı'na ait keramiklerin bulunduğu nekropol alanda çalışmalar yürütülmüştür. 2016 yüzey araştırmamız sırasında aynı bölgeye gidilmiş, Ağrı Dağı'ndan Doğubayazıt Ovası'na bir sırt gibi uzanan ve Örtülü Köyü'nde sona eren yükseltinin üzerindeki kaleler güvenlik sıkıntısı sebebiyle görülememiştir. Bu kaleler ovaya olan konumlarından dolayı son derece önemli merkezlerdir⁷.

⁵ Özfirat 2006: 53.

⁶ Özfirat 2014a: 48-50.

⁷ Özfirat 2015: 158-160.

Bölgede yaptığımız araştırmalarda Doğubayazıt-Iğdır karayolunun Pamuk Geçidi'ne yakın yerinde bulunan Hasanbey Kalesi'ne paralel uzanan ovanın yola bitişik kısmında bazı yapı izleri ve keramik verilerine ulaşılmışsa da bu merkez ile ilgili detaylı çalışmalar bir sonraki yıla bırakılmıştır (Resim: 3).

İĞDIR/TUZLUCA İLÇESİ ÇALIŞMALARI

Tuz Dağı

Bilindiği üzere tuz kaynakları Eski Çağ'da da önemli olan madenlerdendir. Özellikle hayvancılıkla uğraşan gruplar için; hayvanların tuzlanması, kesilen hayvan etlerinin korunması, derilerinin tuzlanması vb. birçok işlem için tuz büyük önem taşımaktadır. Bu bakımdan Kars-Iğdır karayolunun 98. km'sinde bulunan Tuzluca İlçesi'nin 1 km. batısında ve Aras Nehri ile Tuzluca ilçe merkezi arasında bulunan Tuz Dağı araştırmamıza dâhil edilmiştir. Tuz Dağı, irili ufaklı birçok tepeden oluşmaktadır (Resim: 4). Bu tepelerde yaptığımız araştırmalarda Kura-Aras Kültürü'nün çift renkli keramik parçasına ulaşılmıştır (Çizim: 3). Bu karakteristik malzeme tipolojisi anlaşılamayan bir keramiğin gövde kısmına ait olup, keramik parçasının yarısı vişneçürüğü/kırmızı rengine diğer yarısı ise siyah renkte ve son derece iyi perdahlanmıştır. Bu tip keramik grubu Kura-Aras Kültürü'nün erken dönemlerine tarihlenmektedir⁸. Bununla birlikte Orta Tunç Çağı-Aras Boyalıları Kültürü'nün monokrom ve polikrom grubundan olmayan devetüyü rengine, ağız kenarı dışa dönük ve yivli keramik parçasına da ulaşılmıştır.

Orta Çağ'a ait keramik verisinin fazla olduğu merkezde tuz çıkarma işleminin binlerce yıldır süregeldiği anlaşılmaktadır. Tuzluca Tuz Dağı'nın bir benzeri de bilindiği üzere Nahçıvan'da olup Duzdağ olarak anılmaktadır⁹. Hem Tuzluca Tuz Dağı hem de Nahçıvan Duzdağ, Aras Nehri'ne çok yakın konumdadırlar. Tuzluca Tuz Dağı'nın tespiti ve üzerindeki keramik verisi Güney Kafkasya'nın önemli lokalizasyonunda bulunan Nahçıvan ile benzer verilere ulaşılması açısından oldukça sevindiricidir.

Çiçekli Savunma Tesisi

Çiçekli Savunma Tesisi, Tuzluca İlçesi'nin 18 km. güneyinde bulunmaktadır. Bu savunma tesisi, su kaynakları açısından zengin olan Sinek Yaylası'nın gü-

⁸ Işıklı 2011: 69.

⁹ Marro vd. 2010: 229.

neydoğu ucundadır (Resim: 5). Deniz seviyesinden yüksekliği 2100 m. olan savunma tesisine en yakın yerleşim yeri hemen kuzey eteğinde bulunan Çiçekli Köyü'dür¹⁰. Bu yüksek rakımlı savunma tesisinin kuzey eteğinden Çiçekli Sulama Kanalı geçmekteyken güneyinde Çiçekli Göleti bulunmaktadır (Resim: 6). Doğu-batı doğrultulu uzanan savunma tesisi, kayalık bir tepe üzerinde olup topografyaya uygun şekilde inşa edilmiştir. Etrafında yüksek dağ çayırıları ve otlaklar bulunmaktadır. Giriş kapısı güney yönünde olup, giriş kapısına uzanan yol, Çiçekli Göleti'ne kadar takip edilebilmektedir. Giriş uzunluğu 3,70 m. genişliğinde olmakla birlikte girişin bağlı olduğu doğu ve batıdaki duvarlar orantılı değildir. Giriş kapısının bulunduğu güney duvarlarının kalınlığı surların geneline göre daha geniştir. Mimarisi oldukça basittir. Bu savunma tesisinin inşa edildiği kayalık tepenin kuzey ve doğu kesimleri dik bir uçurum ile sınırlanmaktadır. Bu bölümdeki duvar yükseklikleri 1,5 metre civarındadır. Duvar kalınlıkları kesinlikle orantılı değildir. Bazı yerlerde sur duvarlarının ana kayaya oturtulduğu görülürken, ana kaya üzerinde mimari bir müdahalenin olmadığı anlaşılmaktadır.

Yapımda kullanılan taşlarının buraya yakın andezit kaynaklardan temin getirildiği anlaşılmıştır. Bu taşlar dörtten fazla köşeye sahip olup, dış yüzeyleri dahi işlenmemiştir. Taşların işlenmemiş olmasından dolayı, taşlar arasında oluşan boşlukların daha küçük taşlarla doldurulduğu görülmektedir. Sur duvarlarının özellikle güney tarafının savunma açısından oluşturduğu zafiyet temel kısmında iri taşların kullanılmasıyla aşılmaya çalışılmıştır. Bu merkezde keramik verisi oldukça zayıftır. Sadece bir tane Son Tunç Çağı'na tarihlediğimiz üst kısmı dalgalı oluklu, alt kısmı yivli, siyah açkılı keramik parçası bulunmuştur (Çizim: 4). Bu tarz keramiklerin, Erken Demir Çağı yivli keramik geleneğinin öncüleri olduğu düşünülmektedir. Savunma tesisinin güneydoğu eteğinde ve giriş kapısına uzanan yolunun sonuna doğru bir kromlekli mezar tespit edilmiştir (Resim: 7). Bu Kromlek mezar 4 m. çapında olup ne yazık ki kaçak kazı ile açılmış ve etrafa yoğun miktarda keramik parçası dağılmıştır. Orta ve Son Tunç Çağı'na tarihlenen keramik parçası koyu yüzlüdür (Çizim: 5).

Savunma tesisi içinde bulduğumuz siyah açkılı, patinalı ve yivli keramik parçası, bu merkezin rakım yüksekliği ile taşların büyüklüğü ve işlenmemiş olması, merkezin ekonomik sistemini Orta Tunç Çağı ile birlikte siyasi güvenlik nedeniyle değiştiren mobil pastoral guruplarca inşa edildiğine işaret etmekte-

¹⁰ Belli 2012: 41.

dir. Savunma tesisinin sur duvarlarının etrafında kütsel taş yıkıntılarının olmaması temel taşlarının dahi küçük olması buranın askeri amaçlı bir kale olarak tanımlanmasını güçleştirmektedir. Esasen bu tür yapıların hepsi birer savunma tesisi tipolojisinde olmakla birlikte bazıları büyük hayvan sürülerinin saklandığı istasyonlar, bazıları askeri merkezler, bazıları ise daha karışık kompleks özelliği ile kale-kent görünümündedirler. Bu yüzden arkeolojik bir kazı yapılmadan sağlıklı bilgiler edinilemeyecektir. Bundan dolayı sadece, aşağı kent yerleşmesi nekropol alanı olup anıtsal girişe ve yüksek surlara sahip, Ziya-rettepe ve Kuzeyhan gibi merkezleri kale olarak tanımlayabilmekteyiz¹¹.

İĞDIR/KARAKOYUNLU/BULAKBAŞI KÖYÜ ÇALIŞMALARI

Bulakbaşı Kalesi

Bulakbaşı Köyü, Taşburun Beldesi'ne 5 km. uzaklıkta ve Ağrı Dağı lav akıntılarının ova ile birleştiği alçak bir tepe eteğinde bulunmaktadır. Bu alçak tepe üzerinde ise şimdilik Bulakbaşı Kalesi olarak adlandırdığımız kale bulunmaktadır (Resim: 8). Kale köyün güneydoğusundadır. Kalenin ovoidan yüksekliği 32 m'dir. Kalenin kabaca kuzeydoğusunda Aşağı Aktaş Kalesi olarak adlandırılmış bir Urartu Kalesi bulunmakta ve surları Bulakbaşı Kalesi'nden dahi görülmektedir¹². Ancak görünen bu kalenin Aktaş Köyü sınırlarında değil Bulakbaşı Köyü sınırlarında olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Aşağı Aktaş olarak adlandırılan kalenin esasen Yukarı Bulakbaşı Kalesi, tespitini yaptığımız kalenin ise Aşağı Bulakbaşı Kalesi olarak adlandırılması gerekmektedir. Ancak bölge arkeolojik açıdan oldukça zengin görünmektedir. Bölgenin kompleks merkez görünümü nedeniyle sağlıklı adlandırmaların sonraki yıl yapılacak yüzey araştırması ile daha da netlik kazanacağı umulmaktadır.

Kalenin topografya ile bütünleşmiş hali ve ayrıca ovaya yakın ve alçak bir tepe üzerinde olması, sur ve yapı taşlarının iri ve işlenmiş olması bu merkezin Orta Demir Çağı-Urartu Krallığı'na tarihlenebilmesini sağlamıştır. Doğu-batı uzantılı kale yaklaşık 130x100 m. ölçülerindedir. Bununla birlikte kalenin Orta Çağ periyodunda çok yoğun olarak kullanılmış olması bazı iç mekânların bozulmasına neden olmuştur. Aynı sebepten dolayı ise Demir Çağı'na ilişkin keramik verisine ulaşılamamıştır. Kalenin ana girişinin batıda olduğu belirlenmiş-

¹¹ Belli-Yardımcıel 2016: 3, Bingöl-Karageçi 2016: 268.

¹² Özırat 2014b: 111-113.

tir. Kalenin kuzeydoğu köşesinde kesişen duvarların daha kalın ve güçlü taşlar ile inşa edildiği görülmektedir (Resim: 9). Bu kısım kalenin ovaya bakan tarafıdır. Kalenin sur duvarlarının batı yönünde kayalık alanda kesintiye uğradığı ve sonra devam ettiği tespit edilmiştir. Bu kale Aşağı Aktaş Kalesi'nden daha alçakta ve daha küçük boyuttadır.

DEĞERLENDİRME

Yüzey araştırmamızın ilk senesi olması sebebiyle yerleşim stratejisi/tipolojisi bağlamında bölge coğrafyasının anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu doğrultuda çalışmalar ikiye ayrılmıştır. İlkin daha önce görülmüş merkezler ziyaret edilmiş ikinci olarak ise yeni merkezlerin izi sürülmüştür. Bu yönüyle çalışma sürecinde ziyaret edilen merkezler dönem ve kültürler arasındaki ortak ve ayrım noktaları açısından incelenmiş ve bir şablon temanın oluşması sağlanmıştır. Bu strateji ile 2100 rakımlı Çiçekli Kalesi ile 900 rakımlı Bulakbaşı Kalesi'nin ayrım noktaları, inşa farklılıkları, kale inşalarında izlenen strateji dahi iyi analiz edilebilmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla bölgede mobil pastoral gruplara ait merkezler daha çok yüksek rakımlı alanlarda bulunmaktadır. Orta Demir Çağı için karakteristik özellik taşıyan merkezlerin ise gelişmiş metalürji tekniği sayesinde ovalara hâkim alçak tepeler üzerinde bulunduğu görülmüştür. Ancak Nahçıvan bölgesi verileri dikkate alınacak olursa bu bölgede Orta Tunç Çağı mobil pastoral gruplara ait merkezlerin, coğrafyanın her ünitesine yayılmış olduğu unutulmamalıdır¹³. Dolayısıyla ova veya plato gibi düzlüklerde de Nahçıvan 'da olduğu gibi Orta Tunç Çağı Kültürü'ne ait merkezlerin bulunabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- BELLİ Oktay, Nahçıvan Bölgesi'nde Orta ve Son Tunç Çağı Boya Bezemeli Çanak Çömlek Kültürü, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2001.
- BELLİ Oktay, "Ağrı Dağı Bölgesi'ndeki Sinek Yaylası'nda Yeni Keşfedilen Urartu Sulama Tesisleri", II. Uluslararası Aras Havzası Sempozyumu, Erzurum 2012, 16-49.

¹³ Belli 2001: 20-25.

- BELLİ Oktay-Ayhan Yardımcıel, "Eski Çağ'da Kars-Anı Bölgesi'nin En Önemli Savunma Tesisi: Ziyarettepe Kalesi" TAÇ Mimarlık, Arkeoloji, Kültür Sanat Dergisi, Sayı 7, Sonbahar-Kış, 2015-2016.
- İŞIKLI Mehmet, "Doğu Anadolu Erken Transkafkasya Kültürü", Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2011.
- MARRO Catherine- vd., "Duzdağı Tuz Madeninde Arkeolojik Çalışmalar (Nahçıvan-Azerbeycan), TÜBA AR 13, 229-244.
- ÖZFIRAT Aynur, "Ağrı Dağı Kurganları", XV. Türk Tarih Kongresi 1. Cilt, İstanbul 2006, 51-82.
- ÖZFIRAT Aynur, "Bozkurt Kurgan Nekropolü Kazısı", Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Kazı ve Araştırmaları, Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 51, Antakya 2014a, 45-70.
- ÖZFIRAT Aynur, "Aktaş; Ağrı Dağı'nın Kuzey Eteğinden-Aras Vadisi'nde Bir Urartu Kalesi", Veli Sevin'e Armağan; Arkeolojiyle Geçen Bir Yaşam İçin Yazılar, Ege Yayınları, İzmir 2014b, 111-120.
- ÖZFIRAT Aynur, "Ağrı Dağı-Bozkurt Son Tunç-Erken Demir Çağ Kalesi", Uluslararası Doğu Anadolu Güney Kafkasya Kültürleri Sempozyumu Bildiriler II, Ed. Mehmet Işıklı ve Birol Can, International Symposium on East Anatolia South Caucasus Cultures Proceedings II, Ed. Mehmet Işıklı and Birol Can, Cambridge Scholars Publishing 2015, 158-170.
- BİNGÖL Akın-Mustafa Karageçi, "2015 Yılı Kars-Iğdır İlleri Yüzey Araştırması", 34. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1. Cilt, 265-280.

Resim 1: Musun I Kurganı Suluçem/Doğubayazıt

Resim 2: Musun II Kurganı Suluçem/Doğubayazıt

Resim 3: Bozkurt mimari izleri

Resim 4: Tuzluca Tuz Dağı

Resim 5: Çiçekli Savunma Tesisi Çiçekli Köyü/Tuzluca/Iğdır

Resim 6: Çiçekli Göleti Çiçekli Köyü/Tuzluca/Iğdır

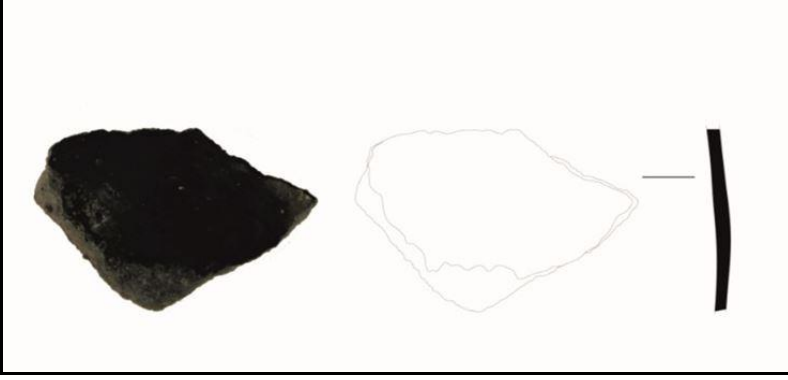
Resim 7: Çiçekli Kromlek Mezar

Resim 8: Bulakbaşı Kalesi Bulakbaşı Köyü/Karakoyunlu/Iğdır

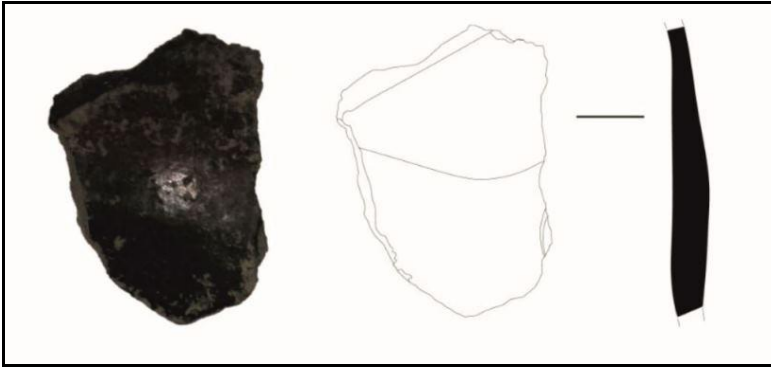
Resim 9: Bulakbaşı Kalesi kuzey sur duvarları

Çizim 1: Musun I Kurganı Erken Transkafkasya keramiği

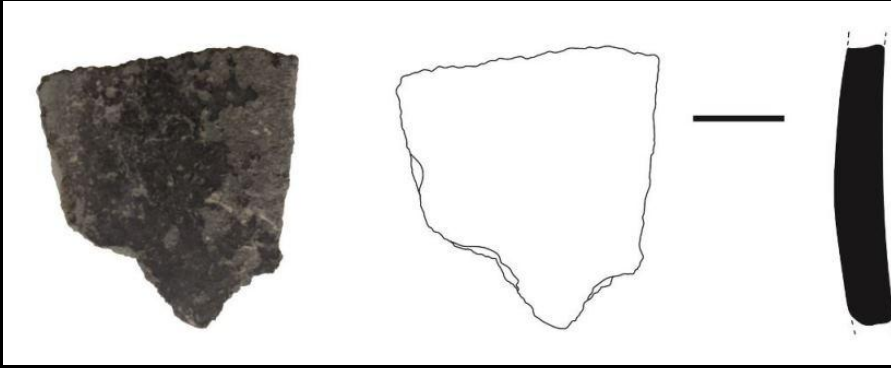
Çizim 2: Musun II Kurganı Erken Transkafkasya keramiği

Çizim 3: Tuzluca Tuz Dağı Erken Transkafkasya keramiği

Çizim 4: Çiçekli Kalesi Son Tunç Çağı keramiği

Çizim 5: Çiçekli Kalesi kromlek mezar Orta Tunç Çağı keramiği

AN ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF EARLY CHRISTIAN-BYZANTINE PERIOD ON THE VALLEYS THAT REACHED THE HELLESPONT: 2016 RESEARCH

Ayşe Ç. TÜRKER*

The 2016 studies of the survey for the early Christian-Byzantine Period on the valleys that reached the Hellespont were carried out with the permission and appropriation by the Directorate General of Cultural Assets and Museums¹. The study aimed to detect and document the settlements of the early Christian-Byzantine period on the valleys formed by the rivers reaching the Hellespont and in their close vicinity. In these studies, architectural, architectural plastic, terracotta construction and roof covering materials of the Byzantine period as well as pottery finds were documented in a total of 20 villages and at the findspots around these villages.

Rhodus (Sarıçay) Valley:

Byzantine stone works in the Sarıcaeli, Saraycık and Belen villages are evaluated in our studies. Stone works of the Byzantine period, which had been both used as reused materials on the walls of the buildings and dispersed in the village, were documented in the Sarıcaeli. The works used as reused materials include column shafts, balusters and double columns. Besides the reused items, column capitals and numerous column shafts are also found in the village (Fig. 1). The column capital belonging to the middle Byzantine period, which is pre-

* Prof. Dr., Department of Art History, Faculty of Arts and Sciences, Çanakkale Onsekiz Mart University, 17100, Çanakkale/TURKEY. ayseturker@comu.edu.tr

¹ Archaeologist Türker TÜRKER from Çanakkale Onsekiz Mart University, Art Historian Sinem DÜZGÖREN as the Ministerial representative and Muhsin Ertuğrul KÖMEK and Görkem TUTKUN from Çanakkale Onsekiz Mart University participated in our study. I thank the Directorate General of Cultural Assets and Museums for the permission to study and Türker Türker, Sinem Düzgören and our students for their contributions to the research.

served in front of the village coffee house, is decorated in high relief technique (Fig. 2).

Byzantine stone works were documented at the village square, at the cemetery and in the garden of the village mosque in Saraycık. Columns form a significant group among these works. The lower and upper sections of the upward-narrowing type of columns with an ungrooved shaft have annulets. A Latin cross relief situated on a sphere is found on the shaft of a column in the garden of the mosque. Numerous stone works of the Byzantine period were detected on the surface and as partially embedded in soil in the area known as the 'Tekke locality' (Fig. 3-4). Reused Byzantine stone works are also found on the walls of a 20th century building with walls preserved up to a certain level that is visible in this area today. Some 15 columns, 9 balusters, 3 templon barrier slabs, 2 architraves, 2 imposts, 2 column capital and 8 double columns belonging to the stone works of the Byzantine period were documented at the Tekke locality in the Saraycık Village. The number and quality of the works indicate a religious institution in this area or in its close vicinity.

A baluster is documented in the Çiftlik Oba locality in Belen (Fig. 5). The lower section of the baluster is broken. The column base is seen at the top. There are a soffit motif with flat short edges on the front and back faces of the baluster. The lateral faces each contain a 7-centimeter-wide barrier slab cavity.

Kalabaklı Valley;

The Kalabaklı Valley is an approximately 12-kilometer-long valley in the south-east – north-west direction between the 440-meter-high Bayrak Hill in its north-east and the 407-meter-high Beşiktepe in its south. It takes its name from the Kalabaklı Village in the middle section of the valley. In the south of the point where the Kalabaklı Tributary reaches the sea is the settlement of Dardanos, whereas the settlement of Kepez is located in the north of it. The settlement of Dardanos – an episcopal center in the Byzantine period – probably spread over both areas². These two settlements are at the same time located on the coastal road extending in the south-west – north-east direction and providing access to Cyzicus – the center of Hellespontus – that was one of the ports in the Aegean Sea.

² Türker A. Ç. 2013. Byzantine Pottery From Dardanos and Kepez in the Hellespontus. *The Delation of the Christian Archaeological Society* (34), 361-374.

Maslak Altı – Ören Locality:

The finds pertaining to the pottery and terracotta roof materials were detected in our surveys at the Maslak altı-Ören locality about 1.5 km to the north-east of the Yağcılar Village. The finds spread over an area with a radius of approximately 180 m in the agricultural lands in the north and south of the Yağcılar-Ulupınar road (Fig. 6). However, they are densely detected in an area with a radius of approximately 110 m. The finds include examples of red-slipped, unglazed, and glazed pottery groups besides the terracotta construction and roof covering materials.

All glazed pottery items have red paste. Vessels decorated in the incised technique are considerable among the glazed pottery items with red paste. Examples of the Aegean Ware and the Zeuxippus family were detected among these vessels with an incised decoration. The sherds of the Aegean Ware consist of few wall sherds of bowls. The paste of these sherds is tile red (5YR6/10), moderately firm, and heavily and coarse stone- and limestone-tempered. The slip applied to the interiors of the vessels is cream. Light yellow (5Y8/8) glaze was applied to one of the sherds, whereas green glaze was applied to the other sherds (2,5GY8/8). Incised lines are seen on the broken sherds; however, the motifs cannot be understood. It might be predicted that a spike motif was probably present on the better preserved and light yellow glazed sherd.

The sherds of the vessels defined as Class I and Class II by Megaw are found in the Zeuxippus family. All sherds other than a handle sherd (Fig. 7.4) of a closed vessel are mouth, wall, and base sherds of bowl- or plate-type open vessels. Two different types of paste are detected in the examples of Class I with monochrome glaze. The first one is firm and hard as well as heavily and small stone- and limestone-tempered paste. On the other hand, the second one is moderately firm and hard as well as heavily and coarse stone-, limestone-, and mica-tempered. The cream slip covering the interiors of the vessels was applied to the rim on the exterior except for one example. On the other hand, slip and glaze are also available on the exterior of the foot in one of the base sherds (Fig. 8.4). The glaze appearing brilliant and of good quality was applied in the form of a thick layer.

The decoration composition on the sherds likely to be evaluated in this group of the Zeuxippus family, which is defined as IA, consists of a single circle at the center or concentric circles. They are circles which were incised with thin or thick lines. The base sherds are broken, and the whole composition cannot be

detected; however, the circles at the center were left hollow. Incised decorations cannot be seen on three of the sherds. Nevertheless, a tripod trace can be detected on one of these sherds.

Marmara Mouth of the Hellespont

Üstünlü Port;

Üstünlü is a protected natural port. A wall which extended for 70 m in the east-west direction in parallel with the port was detected during our studies in the region. Wall fragments understood to have intersected this wall vertically were also documented. However, the area where the walls are located is underground; therefore, it is hard to determine the construction material and the construction technique. The densest assemblage in the area comprises unglazed pottery. Sometimes the pottery can also be detected in completely preserved condition at the soil section. However, the pottery was substantially carried towards the sandy beach and into the sea as a result of the destruction of the wall on the coast by the sea. Since the pottery items carried to the coast were worn away by the waves, it sometimes becomes difficult to determine their shapes. The types of vessels which could be determined include cooking pots, stands and braziers with functions of cooking and serving.

A total of 136 examples of the vessels likely to be identified as pans were detected among the finds from Üstünlü. Seven of them are handle sherds. Of the handles, two are rather worn out. The other handles, however, have a one-piece unit which widens downwards. This is the section where the handle joins the body. They are short handles, and there are spiral-shaped grooves which encircle the handle. The tip of the handle contains a deep cavity which continues by narrowing inwards.

The complete-profile providing examples of the pans with spirally grooved handles, which constitute the first group of the pan finds, could not be discovered among the finds from Üstünlü. Nevertheless, a flat base, upright edges opening outwards by widening starting from the base and a direct or slightly everted rim shape are characteristic among the examples with analogous handle and body shapes. Examples of these pans, intensively documented at the centers around the Eastern and Western Mediterranean Regions, are detected as of the 1st century, and they are understood to have been used widely through-

hout the 2nd-3rd centuries as well. Furthermore, their examples, dated to the 4th-6th centuries, were discovered at Troy³.

In the second type, the rim forms a wide and flat surface. This mouth type is represented with eight examples (Fig. 9). The minimum mouth diameter is 22 cm, whereas the maximum mouth diameter is 32 cm. One of the examples provides a complete profile. In this vessel, the mouth diameter, the base diameter and the height were measured as 28, 27, and 6.5 cm, respectively. In the third type, a groove is present at the rim that forms a wide and flat surface. It might be thought that this groove, which we determined in thirty-seven items, had probably been some functional shaping suitable for being used with a lid. The minimum mouth diameter is 16 cm and the maximum mouth diameter is 36 cm among the vessels in this group. Of the vessels, five provide a complete profile. The heights vary between 5 and 7.5 cm in the sherds which provide a complete profile. At the fourth type of mouths, the rim makes a marked projection outwards. Represented with eighty-one examples, this mouth type is the most common mouth type among the finds from Üstünlü. The minimum mouth diameter was measured as 14 cm but the maximum mouth diameter as 30 cm among the vessels in this group. Of the vessels, twelve provide a complete profile, and the heights range from 3.7 to 6.8 cm among these examples (Fig. 9).

Some 119 mouth and body sherds of cooking pots were determined among the finds from Üstünlü. Since examples which provided a complete profile were unavailable among the vessels, classification was made according to the mouth shapes. Of the four main types determined accordingly, the first one is the vessels with a direct rim shape. Examples of this type can be detected in Salerno, Italy among the finds dated to the 4th-5th centuries⁴.

The mouth shape which opens outwards is characteristic in the second type. Nevertheless, it is established that the rim is narrow in eight vessels. On the other hand, the rim is wider in thirty-four vessels. It is understood that of these vessels, seven had a narrow neck section. A groove is present on the interior at the rim in nine vessels. In the third type, the lip is thickened and even displays a quadrangular section. This type has nine examples. Analogous examples of this type are also detected among the finds of the 3rd-7th centuries. The rim is

³ G. Lüdorf, *Römische und frühbyzantinische Gebrauchskeramik im westlichen Kleinasien, Typologie und Chronologie*, Rhden/Westf. 2006, P23.

⁴ L. Mirabella – S. Siano, "Cooking Ware and Amphoras From The Late-Roman Villa Rustica in Fisciano (Salerno, Italy)", *LRCW 4, vol 1*, 2014, 335-341, fig. 7.2.

“Y-shaped” in the vessels of the fourth type. A marked groove created at the interior rim of the mouth opening outwards probably to place a lid is characteristic. Constituting one of the densest groups among the finds from Üstünlü, these vessels are represented with 50 examples.

Of the 62 lid sherds determined among the finds from Üstünlü, 59 are in the shape of the dome-shaped lids, which are considered to have been used together with cooking pots and pans (Fig. 10). However, two different types are determined among these dome-shaped lids. In the first one, a lug is present at the top and this lug section is generally hollow inside. The lid widens downwards. In the second type of the dome-shaped lids, the lids are in the shape of a cone with a cut top and the upper section makes a sharp angle and turns inwards. This section contains no lug.

Eleven items of the stands displaying a ring-shaped form with a convex profile were determined among the finds from Üstünlü. Of the items, ten provide a complete profile, while the upper section is broken in one item. Some shaping which reminds one of a high ring base is characteristic among all items. Nevertheless, two different formations are detected at the upper section. The first one is the flattened upper section, whereas the second one is the upper section which slightly makes a recess inwards. The minimum diameter was measured as 6 cm, while the maximum diameter was measured as 20 cm. The heights range from 2.3 to 6 cm.

Three items belonging to ceramic braziers were determined among the finds from Üstünlü. Each of the three items is an example of the semicylindrical type of braziers.

Figure: 1

Figure: 2

Figure: 3

Figure: 4

Figure: 5

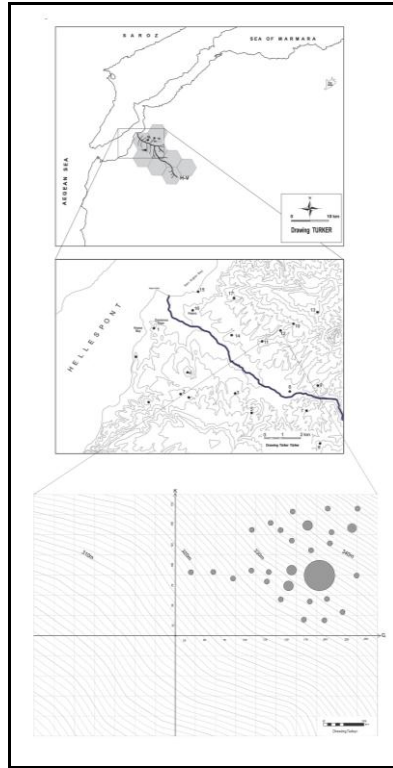

Figure: 6

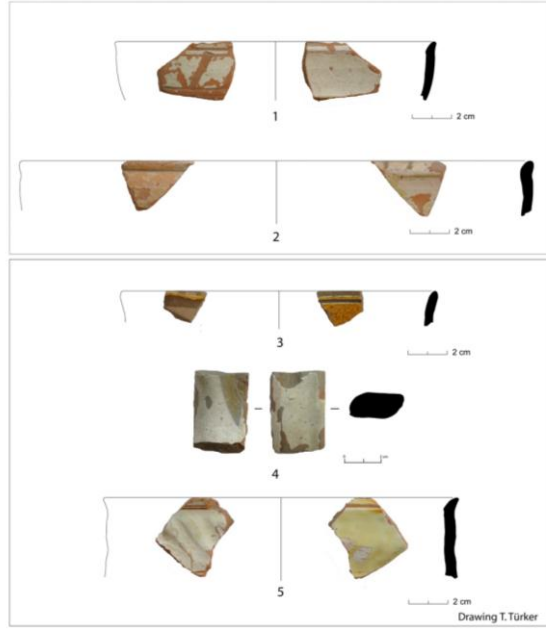

Figure: 7

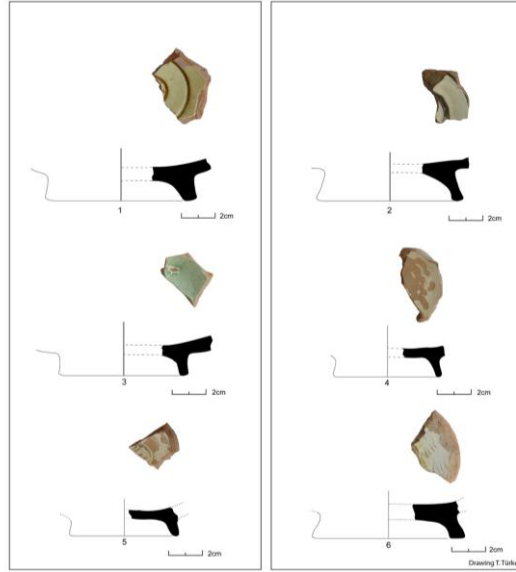

Figure: 8

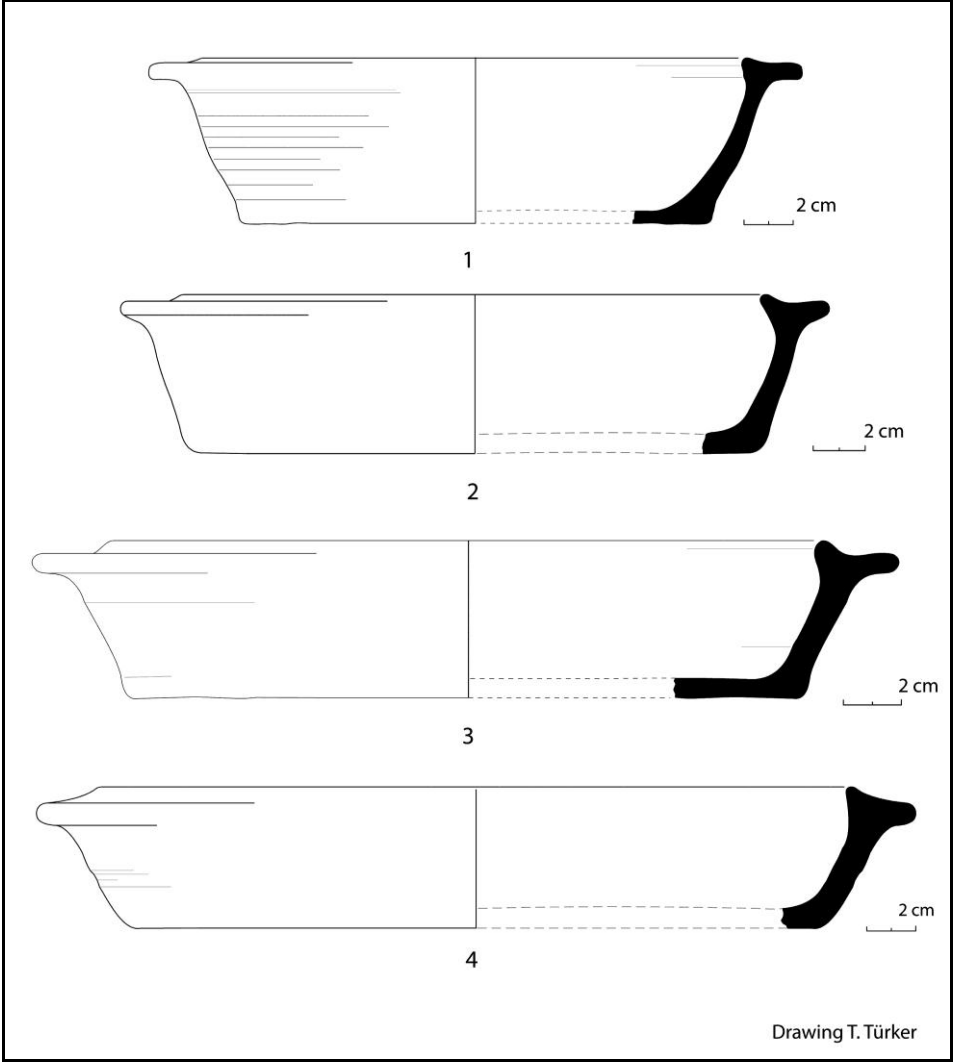

Figure: 9

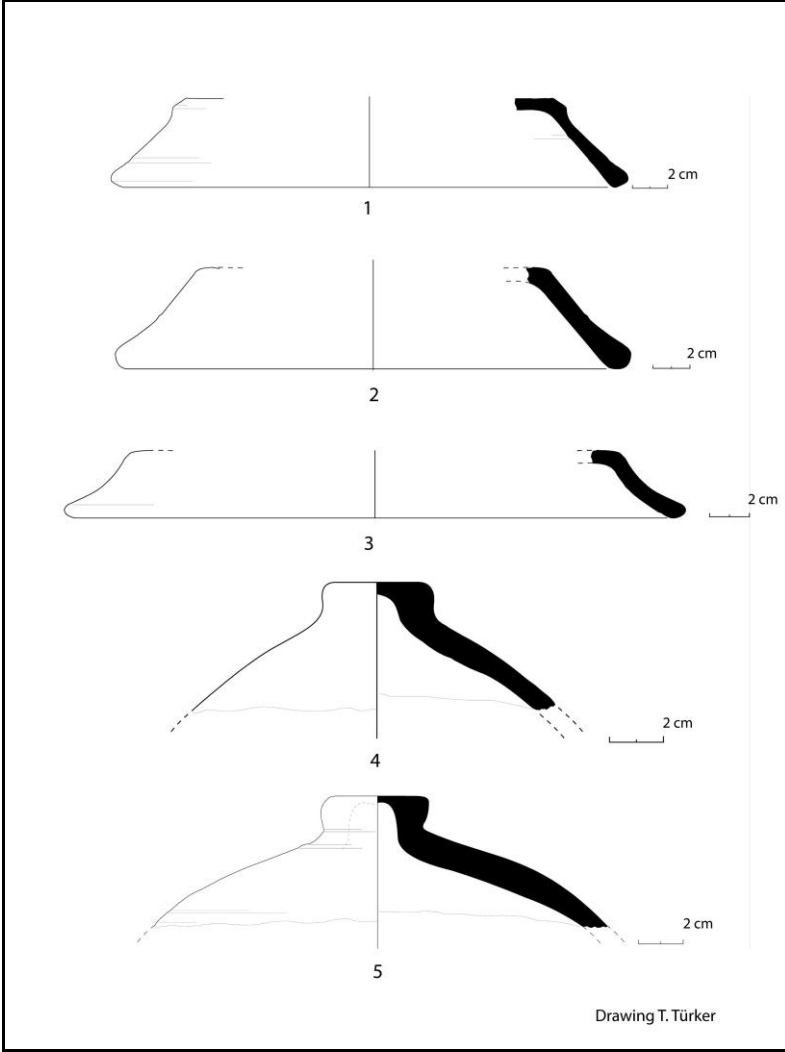

Figure: 10

2016 YILI SİVAS İLİ VE İLÇELERİNDE PLİYOSEN VE PLEYİSTOSEN DÖNEM YÜZEY ARAŞTIRMASI

Ayşen AÇIKKOL YILDIRIM*

İsmail BAYKARA

Atilla ENGİN

Faruk AY

Ömer KALIN

GİRİŞ

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün 02.05.2016 tarih ve 83096 sayılı yazısı ile izin verilen 2016 yılı Sivas İli ve İlçelerinde Pliyosen ve Pleyistosen dönemlerine yönelik yüzey araştırması 31.05-13.06.2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. 2016 yılı yüzey araştırması Araştırma Başkanı Prof.Dr. Ayşen Açıkkol Yıldırım, Bakanlık Temsilcisi olarak Sivas Kültür Varlıkları Koruma Kurulu Bölge Müdürlüğü Uzmanı Ömer Kalın, heyet üyeleri Doç.Dr. İsmail Baykara, Doç.Dr. Atilla Engin, Uzman Faruk Ay ve lisans öğrencisi Onur Soydan'dan oluşan ekip üyeleriyle gerçekleştirilmiştir. Özverili çalışmalarını için emeği geçen herkese teşekkürü bir borç biliriz.

Sivas'ın tarih öncesine ait öncü araştırmalar cumhuriyetin erken dönemlerinde, Yukarı Kızılırmak Havzasını içeren bölgede başlamıştır ve Prof.Dr. İsmail Kılıç Kökten, Prof.Dr. Ayşe Tuğba Ökse ve Doç.Dr. Atilla Engin'in özverili yüzey araştırmalarıyla Sivas ilinin arkeolojik örüntüsü artık oldukça iyi bilin-

* Prof.Dr. Ayşen AÇIKKOL YILDIRIM, Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, 58140, Sivas/TÜRKİYE.

Doç.Dr. İsmail BAYKARA, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü. Van/TÜRKİYE.

Doç.Dr. Atilla ENGİN, Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 58140, Sivas/TÜRKİYE.

Uzman Faruk AY, Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, 58140, Sivas/TÜRKİYE.

Ömer KALIN, Sivas Kültür Varlıkları Koruma Kurulu Bölge Müdürlüğü. Sivas/TÜRKİYE.

mektedir (Engin, 2009, 2010, 2011; Engin vd, 2012, 2013, 2014, 2015; Kökten, 1944, 1944-1945, 1947, 1948, 1953; Ökse, 1994, 1995, 1996, 1997, 1999, 2000, 2001). Bu araştırmalarda belirlenen yerleşim yerlerinin çoğu Tunç Çağı ve sonrasına aittir, Tunç Çağı öncesine ait veri görece azdır ve Kalkolitik öncesi kültürler neredeyse hiç bilinmemektedir. Diğer yandan Sivas İli sınırları içerisinde Prof.Dr. Erksin Güleç ve Doç.Dr. Cesur Pehlevan tarafından gerçekleştirilen ve primat fosillerine ulaşmayı amaçlayan Geç Miyosen Dönem paleontolojik kazı ve yüzey araştırmalarıyla Geç Miyosen dönem faunası ve ekolojisi de incelenmiştir (Bibi ve Savaş-Güleç, 2008; Demirci vd, 2007; Güleç vd, 2008, 2009, 2011;Pehlevan vd, 2015; Törnük ve Güleç, 2005; Törnük vd, 2004). Tüm bu araştırmalar kronolojik olarak incelendiğinde, Geç Miyosen ve Holosen arasını kapsayan Pliyosen ve Pleyistosen dönemlere ait bilgilerde ciddi bir boşluk olduğu anlaşılmaktadır. Oysa Ortadoğu'dan Avrasya'ya ve Avrasya'dan Ortadoğu'ya doğru gerçekleşen insan göçlerinde, konumu nedeniyle Orta Anadolu ve Kızılırmak Havzası ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Sivas İl sınırları içerisinde 5 yıllık bir süre içerisinde tamamlanması planlanan bu yüzey araştırmasının temel amaçları; 1- Pliyosen ve Pleyistosen Dönem insan varlığını araştırmak, 2- Hammadde olarak kullanılan kayalar belirlenmek ve 3- Bu döneme ait fosil yataklarını belirlemektir. Yüzey araştırmasının yapılacağı bölgelerin tespit edilmesinde Google Earth uydu görüntüleri ve jeoloji haritalarından yararlanılmış ve Pliyo-Pleyistosen çökellerinin araştırılmasına öncelik verilmiştir.

2016 YILI ARAZİ ÇALIŞMASI

Sivas İl sınırlarında Pleistosen Dönem buluntu yerlerine ilişkin hemen hiçbir kayıt olmadığı için, ilk yüzey araştırması çalışmaları Pleistosen Dönem çökellerinin yoğun bulunduğu Kangal-Ulaş ilçeleri arasında yoğunlaştırılmıştır. Kangal ve Ulaş ilçeleri arasında doğal bir sınır oluşturan Tecer Dağları ve Yılanlı Dağ, Kangal ilçesinin Tecer Dağlarına uzanan tüm kuzeydoğu bölgesi ile Kangal'ın doğusu ve batısı incelenmiştir. Kangal'daki çakmaktaşı varlığı Prof.Dr. Kılıç Kökten tarafından daha önce belirlenmiş, ama Kökten paleolitik döneme ilişkin herhangi bir bulgudan bahsetmemiştir (Kökten, 1944).

Lokalite 001 – Mürsel Köyü: Kangal-Divriği karayolunun 8. kilometresinde yer alan Mürsel Köyü'nün güneyindeki teraslarda yer almaktadır (Resim: 1). Tarla olarak kullanılan alanda çok zengin çakmaktaşı parçaları bulunmuştur. Paleolitik dönem buluntularını Orta Paleolitik döneme ait çakmaktaşı alet, çekerdek ve yongalar oluşturmaktadır. Ancak alanda in-situ aletlerle karşılaşılmamıştır. Bu lokaliteden Sivas Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmek üzere 3 adet

taş alet alınmış ve müzeye teslim edilmiştir. Bunlardan biri resim 2’de görülebilir.

Lokalite 002 – Temur Köyü: Lok 001’in kuzeyinde, Temur Köyü’nün hemen batısında yer alan beyaz renkli kireçtaşı formasyonda çok kaliteli birincil çakmaktaşı kaynağı keşfedilmiştir (Resim: 3-4). Köyün batı sınırını oluşturan tepelerin eteğinde çok zengin çakmaktaşı yongalar mevcuttur. Ancak yükseltinin üst kesimlerine doğru çıkıldıkça çakmaktaşı bloklarını çıkarmak için açılmış geniş ve derin çukurlarla karşılaşmıştır. Gözlemlerimiz ve çeşitli köylülerle yapılan görüşmeler, bu alanın yakın geçmişe kadar (1980lerin başlarına) döven taşı ocağı olarak kullanıldığını göstermiştir. Yükseltinin en üst terasında az sayıda Levallois yonga parçaları ve bir adet Mousterian uç belirlenmiştir. Toprak dolgusu çok kalın olduğu için paleolitik dönem buluntularını *in-situ* olarak görebilmek çok zordur. Lok 002 gelecek yıllarda daha kapsamlı araştırmalarla incelenebilecektir, potansiyeli çok yüksek lokalitelerden biridir.

Lokalite 003 – Damla Mağarası: Tecer Dağları’nın doğu sırtlarında, Kayapınar ve Eski Karahisar köyleri arasında, 1742 m yükseklikte yer almaktadır (Resim: 5). Mağaranın girişi Güneydoğu-Kuzeybatı yönelimlidir; ağız genişliği yaklaşık 5 m, yüksekliği 8 m kadardır. Mağaranın içindeki büyük odanın genişliği 20-25 m ve derinliği yaklaşık 30 m’dir. Mağara tabanında en az 7 kaçak kazı çukuru tespit edilmiştir. En derin kaçak kazı çukurunda 5 cm’nin altında beyaz renkli kül tabakasının varlığı gözlenmiştir. Etrafa yayılan toprağın içerisinde seramik parçaları ve toynaklılara ait hayvan kemikleri incelenmiş ve fotoğraflanmış ama toplama yapılmamıştır. Seramiklerin Kalkolitik, Erken Tunç Çağı ve Roma-Bizans Dönemlerine ait olduğu anlaşılmıştır. Paleolitik Döneme ait herhangi bir buluntu gözlenmemekle birlikte yaklaşık 10 metrelik bir dolgunun varlığı, mağaranın paleolitik dönemde de kullanılmış olabileceğini düşündürmüştür.

Lokalite 004 – Deliktaş Döven Ocağı: Gürpınar Köyü’nden Deliktaş Bucağı’na uzanan yol üzerinde, Deliktaş Bucağı’nın hemen girişinde, yerleşimin kuzeydoğusunda yer almaktadır (Resim: 6). Lok 002 gibi bu lokalite de yakın geçmişte döven taşı ocağı olarak kullanılmıştır. Ancak açılan çukurlarda Orta Paleolitik buluntuları ile yakın geçmişte çıkarılan çakmaktaşı yongalar karışık olarak bulunmuştur. Lokalitenin yakın çevresi tarandığında yüzeylenmiş herhangi bir paleolitik buluntuya rastlanmamıştır. Buradan alınan bir dairesel Levallois çekirdek Sivas Arkeoloji Müzesi’ne teslim edilmiştir (Resim: 7).

Lokalite 005 – Deliktaş Tarla: Deliktaş Bucağı'nın güneydoğusundaki “Çakmaklı” Mevkii'nde yer almaktadır (Resim 8). Sürülmüş tarlalarda çok zengin çakmaktaşı ve Orta Paleolitik Döneme ait yonga ve çekirdekler saptanmıştır. Buradan alınan bir adet tek kutuplu Levallois çekirdek (Resim: 9) Sivas Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmiştir.

Lokalite 006 – Deliktaş Taş Ocağı: Sivas-Kangal karayolu ile Deliktaş Bucağı arasındaki taş ocağının güneydoğu sekilerinde yer almaktadır (Resim: 10). İlk gözlemlerde 2 adet düz yonga, bir tane düz topuklu kortikal yonga, bir tane dilgisel parça ve bir tane tek kutuplu denenmiş çekirdek saptanmıştır. Yongaların varlığı ve lokalitenin Deliktaş'a çok yakın olması, alanda paleolitik aktivite olduğunu işaret etmekle birlikte, kesin olarak *in-situ* bir bulguya rastlanmamıştır. Ancak ilerleyen yıllarda Deliktaş çevresinin çok daha ayrıntılı incelenmesi kararlaştırılmıştır.

Lokalite 007 – Halil Ağa Çiftliği: Gürpınar Köyü'nün kuzeydoğusunda konumlanan Halil Ağa Çiftliği'nden Başçayır Köyü'ne giden yol üzerinde, çiftliğin güneydoğu teraslarında yer almaktadır. Çiftliğe ait tarlalarda açık sarı ve kırmızı renkli, küçük çakmaktaşı yumrular keşfedilmiştir. İlk gözlemlerde herhangi bir paleolitik bulguya rastlanmamıştır. Ancak olası bir hammadde kaynağı potansiyeli nedeniyle kayıt altına alınmıştır.

Lokalite 008 – Gürükbekir 1: Daha önce belirlenen lokalitelerin beyaz renkli kireçtaşı formasyonlarında yer aldığı göz önüne alınarak uydu resimleri incelenmiş ve araştırmanın Kavak Bucağı civarında yoğunlaştırılmasına karar verilmiştir. Lok 001'in yer aldığı Temur Köyü'nden Gürükbekir Köyü'ne doğru gidildiğinde, yol kesitlerinde birincil çakmaktaşı yumruları izlenmiştir. Gürükbekir Köyü-Kavak Bucağı yolu üzerinde yer alan Lok 008, köy yolunun güneyindeki tarlalarda yer almaktadır (Resim: 11). Burada çok kaliteli çakmaktaşı yonga ve çekirdeklere rastlanmıştır. Lokalite Orta Paleolitik döneme ait alet topluluğu içermektedir. Sivas'ın Paleolitik dönem sorununu çözmek için en çok potansiyele sahip lokalitelerden biridir.

Lokalite 009 – Gürükbekir 2: Gürükbekir Köyü-Kavak Bucağı yolu üzerinde yer alan Lok 009, Lok 008'in hemen batısında ve yine köy yolunun güneyindeki tarlalarda yer almaktadır (Resim: 12). Yüzeyde çok fazla sayıda çakmaktaşı parçalar ve Orta Paleolitik aletler *in-situ* olarak bulunmuştur. Yeşil ve kahverengi renkli çakmaktaşılarının çok kaliteli olduğu tespit edilmiştir. Lok 009'un bir paleolitik atölye olduğu düşünülmektedir. 2016 yüzey araştırmasında tespit edilen lokaliteler arasında en çok gelecek vaat eden paleolitik buluntu yeri Lok

009'dur ve *in-situ* aletleri karıştırmamak için yüzeyde toplama yapılmamıştır. Bu lokalitenin ilerleyen yıllarda çok ayrıntılı bir şekilde incelenmesine karar verilmiştir.

SONUÇ

İlk yıl araştırması Kangal'ın kuzeyindeki beyaz renkli kireçtaşı formasyonunda birincil çakmaktaşı kaynaklarının çok yoğun olduğunu ve tespit edilen lokalitelerden Deliktaş ve Gürükbekir lokalitelerinin çok daha ayrıntılı incelenmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bu çalışma aynı zamanda Sivas'ta Paleolitik Dönem'de insan varlığını göstermesi açısından çok önemli verilere ulaşmıştır. Damla Mağarası dışında, belirlenen tüm lokaliteler açık alan siteleridir. Çok geniş bir alan taranmasına rağmen paleolitik varlığı gösteren bir mağaraya rastlanmamıştır. Bu nedenle gelecek yıllarda sürdürülecek çalışmalarda mağara ve kaya altı sığınakları araştırılmaya devam edecektir. 2016 çalışmasında Orta Paleolitik'e ait 5 adet alet ve çekirdeğin envanteri yapılarak Sivas Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Bibi, F., Savaş Güleç, E., 2008, "Bovidae (Mammalia: Artiodactyla) from the Late Miocene of Sivas, Turkey", *Journal of Vertebrate Paleontology*, 28 (2): 501-519.
- Demirci, S., Güleç, E., Özer, İ., Pehlevan, C., Yiğit, A., Kaya, F., Erkman, C., 2007, "2005 Yılı Sivas / Hayranlı – Haliminhani Kazısı", 28. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2: 141-156.
- Engin, A., Zengin Koşan, O., Ay Şafak, F., Bozkurt, A., 2015, "Sivas İli 2013 Yılı Yüze Araştırması", 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1: 399-430.
- Engin, A., Uysal, B., Zengin Koşan, O., Ay Şafak, F., Bozkurt, A., 2014, "Sivas İli 2012 Yılı Yüze Araştırması", 31. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 43-64.
- Engin, A., Uysal, B., Ay-Şafak, F., Bozkurt, A., 2013, "Sivas İli 2011 Yılı Yüze Araştırması", 30. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 13-38.
- Engin, A., Uysal, B., Ay Şafak, F., Bozkurt, A., 2012, "Sivas İli 2010 Yılı Yüze Araştırması", 29. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1: 173-207.
- Engin, A., 2011, "Sivas İli 2009 Yılı Yüze Araştırması", 28. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 81-106.
- Engin, A., 2010, "Sivas İli 2008 Yılı Yüze Araştırması", 27. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 3: 129-149.
- Engin, A., 2009, "Sivas İli 2007 Yılı Yüze Araştırması", 26. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 73-94.

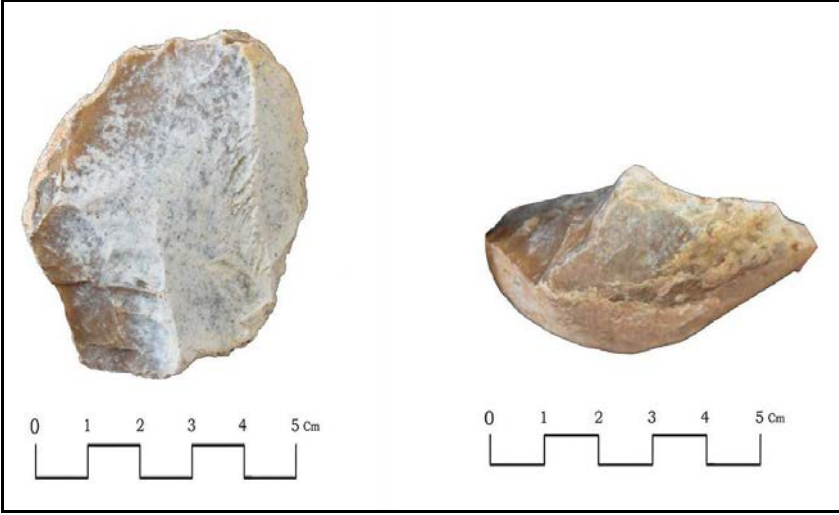
- Güleç, E., Altın, Y., Açıkkol, A., Özkurt, Ş.Ö., Pehlevan, C., Erkman, A.C., Kaya, F., Doğan, A., 2011, "2009 Yılı Sivas / Haliminhani-Hayranlı Kazısı", 32. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2: 48-55.
- Güleç, E., Alkan, M., Pehlevan, C., Özkurt, Ş., Erkman, A.C., Kaya, F., Bedir, A., Bozca, K.M., Çeri, Ö., 2009, "2007 Yılı Haliminhani-Hayranlı Kazısı", 30. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2: 341-350.
- Güleç, E., Demirci, S., Özer, İ., Pehlevan, C., Erkman, C., Yiğit, A., Kaya, F., 2008, "2006 Yılı Sivas / Hayranlı – Haliminhani Kazısı", 29. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2: 537-544.
- Kökten, İ.K., 1953, "1952 Yılında Yaptığım Tarih Öncesi Araştırmalar Hakkında", *DTCF Dergisi*, XI, s.177-209.
- Kökten, İ.K., 1948, "1947 Yılı Tarihöncesi Araştırmaları", *Belleten*, XII, s.233-227.
- Kökten, İ.K., 1947, "1945 Yılında TTK Adına Yapılan Tarih Öncesi Araştırmalar", *Belleten*, XI, s.431-472.
- Kökten, İ.K., 1944-45, "Kuzey-Doğu Anadolu Prehistoryasında Bayburt Çevresinin Yeri", *DTCF Dergisi*, III, s.465-486.
- Kökten, İ.K., 1944 "Orta, Doğu ve Kuzey Anadolu'da Yapılan Tarih Öncesi Araştırmaları", *Belleten*, VIII/ 32, s.659-680.
- Ökse, A.T., 2001. "Sivas İli 1999 Yüzey Araştırması", 18. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 89-100.
- Ökse, A.T., 2000, "Sivas İli 1998 Yüzey Araştırması", 17. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 11-24.
- Ökse, A.T., 1999, "Sivas İli 1997 Yüzey Araştırması", 16. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 467-490.
- Ökse, A.T., 1997, "Sivas İli 1995 Yüzey Araştırması", 14. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 375-400.
- Ökse, A.T., 1996, "Sivas İli 1994 Yüzey Araştırması", 13. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*: 205-228.
- Ökse, A.T., 1995, "Sivas İli 1993 Yüzey Araştırması", 12. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*: 317-329.
- Ökse, A. T. 1994. "Sivas İli 1992 Yüzey Araştırması", 11. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*: 243-258.
- Pehlevan, C., Açıkkol Yıldırım, A., Yiğit, A., Erkman, A.C., Kaya, F. 2015, "2013 Yılı Sivas İli ve İlçelerinde Neojen Dönem Omurgalı Fosil Yataklarının Araştırılması", 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 33-42.
- Törnük, M., Güleç, E., 2005, "2003 Yılı Sivas Hayranlı-Haliminhani Kazısı", 26. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2: 251-254.
- Törnük, M., Güleç, E., Sağır, M., Özer, İ., Pehlevan, C., 2004, "2002 Yılı Sivas / Hayranlı – Haliminhani Kazısı", 25. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2: 289-292.

Tablo 1: Tespit Edilen Buluntu Yerlerinin GPS Değerleri

Lok.	Kuzey	Doğu	Rakım	Dönem
001	39° 15' 00,63"	37° 29' 18,93"	1480	Orta Paleolitik
002	39° 26' 25,40"	37° 30' 35,54"	1491	Orta Paleolitik
003	39° 26' 25,40"	37° 12' 17,78"	1742	Kalk.-ETÇ-Roma/Bizans
004	39° 21' 11,41"	37° 12' 08,11"	1854	Orta Paleolitik
005	39° 20' 12,85"	37° 12' 26,93"	1785	Orta Paleolitik
006	39° 19' 40,66"	37° 10' 40,72"	1755	Orta Paleolitik
007	39° 19' 40,66"	37° 11' 20,88"	1560	-
008	39° 17' 40,71"	37° 30' 19,50"	1528	Orta Paleolitik
009	39° 17' 35,50"	37° 30' 06,33"	1524	Orta Paleolitik

Resim 1: Mürsel Köyü (Kangal), Orta Paleolitik buluntu yeri.

Resim 2: Tek kutuplu levallois çekirdek, çakmaktaşı, Orta Paleolitik, Mürsel.

Resim 3: Temur Köyü batısında yakın zamanlara kadar kullanılan çakmaktaşı ocağı.

Resim 4: Lok 002’de döven taşı çıkarma aktivitesinden arta kalan çakmaktaşı yongalar.

Resim 5: Damla Mağarası, Tecer Dağı.

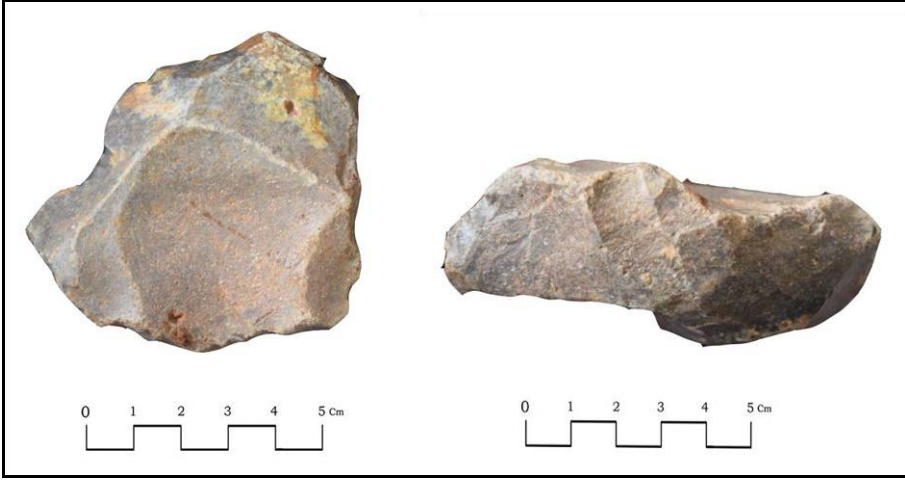
Resim 6: Deliktaş Döven Ocağı.

Resim 7: Dairesel levallois çekirdek, Deliktaş Döven Ocağı.

Resim 8: Deliktaş Tarla, Orta Paleolitik buluntu yeri.

Resim 9: Tek kutuplu levallois çekirdek, Deliktaş Tarla.

Resim 10: Deliktaş Taş Ocağı.

Resim 11: Gürükbekir 1.

Resim 12: Gürükbekir 2.

Resim 13: Tespit edilen lokaliteler.

2016 YILI ŞANLIURFA İLİ MERKEZ İLÇESİ NEOLİTİK ÇAĞ VE ÖNCESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Bahattin ÇELİK*

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni, Türk Tarih Kurumu Başkanlığı, Şanlıurfa Eyyübiye İlçesi Belediye Başkanı Mehmet Ekinci, Peten Turizm Reklamcılık'tan İffet Özgönül ve Ardahan Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi'nin katkıları ile gerçekleştirdiğimiz Şanlıurfa İli, Merkez İlçesi sınırları içerisinde kalan kırsal alanlardaki Neolitik dönem ve öncesi çağlara ait yüzey araştırması, 21.09.2016 tarihinde başlamış, 30.09.2016 tarihinde sona ermiştir. 2016 yılı çalışmaları, bakanlık temsilcisi Aziz Ergin ile birlikte Harran Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencilerinin katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir¹.

2016 yılı yüzey araştırması, 2013, 2014 ve 2015 yılında olduğu gibi yine aynı bölgede, Şanlıurfa'nın doğusunda yer alan *Tektek Dağları* içerisinde bulunan köylerde ve kırsallarında gezilerek açık hava istasyonları, yamaç yerleşimleri, kayaltı sığınakları, mağaralar, höyükler ve tuzak alanları araştırılmıştır. Bölgede, genel olarak Neolitik dönem ve öncesi dönemler üzerine araştırma yapılmış, ancak geç dönemlere ait bazı ören yerleri de bu kapsamda incelenmiş ve bunların tespit fişleri doldurulmuştur.

Yüzey araştırmasında ilk olarak Şanlıurfa merkez ilçesinin güneydoğu köşesinde yer alan ve kent merkezine yaklaşık 50-60 km mesafede bulunan, yüzey araştırması alanına giren bölgelerde gezilerek Neolitik dönem ve öncesi dönemlere ait en eski dönemlerden itibaren kullanılmış yerler araştırılmıştır. 2016 yılında yapılan araştırmalar sonucunda 24 arkeolojik buluntu yeri saptanmıştır

* Doç. Dr. Bahattin Çelik, Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yenisey Kampüsü, 75000-Ardahan/TÜRKİYE. E-posta: bahattinzelik@ardahan.edu.tr

¹ 2016 yılı araştırmalarına katıldıkları için Arkeoloji Bölümü öğrencileri; Mehmet AKARSLAN, Fevzi AY, Bahar MIKAR, Metin KAYA, Baran İRİM, Rahime SELİM, Pınar KAPLAN, Zehra ÇAKALLIK, Dilek ZIREKBİLEK, Deniz KIRMIZISAÇ, Emine GÜMÜŞTAŞ, Gülperi EKİNCİ, Ümran ALAGÖZ'e çok teşekkür ederim.

(Harita: 1). Araştırılan yerler, *Tektek Dağları* bölgesindeki alanlarda bulunan söz konusu köy ve mezralarda yer alan arkeolojik alanlardır. Bunlar sırasıyla; Kargılı (Zakzuk) Köyü Gleye Allas Tepesi, Kargılı Köyü Gleye Allas Tuzak Alanı, Karakuş (Adle) Köyü Hırbet Hilef Mevkii, Karakuş Köyü Geranis Yamaç Yerleşimi 1, Karakuş Köyü Geranis Yamaç Yerleşimi 2, Karakuş Köyü Geranis Tuzak Alanı, Karakuş Köyü Minzile Hano Mevkii, Kırçıçeği (Kırıcı) köyü Doğu Mevkii Yamaç Yerleşimi, Kırçıçeği köyü Güneydoğu Mevkii Yamaç Yerleşimi, Kırçıçeği köyü Harbetsuvan Mevkii Kayaaltı Sığınağı, Kırçıçek köyü Batı Yamacı Kayaaltı Sığınağı, Büyük Dağyanı (Muhammedihan) Höyük, Büyük Dağyanı Kantarması, Büyük Dağyanı Hanı, Uğurlu (Harapdesode) Köyü Kuzeydoğu Mevkii Yamaç Yerleşimi 1, Uğurlu Köyü Kuzeydoğu Mevkii Yamaç Yerleşimi 2, Uğurlu Köyü Kuzeydoğu Mevkii Yamaç Yerleşimi 3, Uğurlu Köyü Kuzeydoğu Mevkii Yamaç Yerleşimi 4, Uğurlu Köyü Kuzeydoğu Mevkii Yamaç Yerleşimi 5, Uğurlu Köyü Minzile Temsiya Mevkii Yamaç Yerleşimi, Tosunlu (Rubi) Köyü Doğu Mevkii Tuzak Alanı, Tosunlu (Rubi) Köyü Güneydoğu Mevkii Yamaç Yerleşimi, Betik (Gözelli) Köyü Taş Yapısı ve Uluhan (Tıleyliye) Köyü Hanı isimli yerlerdir.

Tektek Dağları'nda yapılan incelemelerde Neolitik döneme ait tespit edilen pek çok tuzak alanı ve yamaç yerleşimi dışında 2016 yılında ilk kez Epipaleolitik döneme tarihlendirilebilecek bir yerleşim yeri keşfedilmiştir. Şanlıurfa *Tektek Dağları* bölgesinde yer alan köylerde ve köy sınırlarını içeren bölgelerde yürütülmüş olan yüzey araştırması, Ardahan Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Bahattin ÇELİK başkanlığında ve Ardahan Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim elemanları Arş. Gör. Yavuz Yeğin, Arş. Gör. Sinem Coşkun ve Arş. Gör. Oğuz Aras, Arkeolog Vedat Hurma, Arkeolog Naime Alkış, Harran Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden Prof. Dr. Mehmet Önal, Yrd. Doç. Dr. Yusuf Albayrak, Sanat Tarihi Bölümü'nden Yrd. Doç. Dr. Gül Güler, Mimarlık Bölümü'nden Yrd. Doç. Dr. Mustafa Güler, Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nden Yrd. Doç. Dr. Mustafa Yeğin, Kafkas Üniversitesi Tarih Bölümü'nden Yrd. Doç. Dr. Akın Bingöl, Yrd. Doç. Dr. Mustafa Karageçi'nin katılımlarıyla çalışmalar yapılmıştır. Yürütülen çalışmalara yardım amacıyla Harran Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden 12 ve Ardahan Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden 1 öğrencinin katılımlarıyla yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir.

Arkeolojik alanlar, detaylıca araştırıldıktan sonra malzemeleri değerlendirilip, tespit edilen çakmaktaşı ve seramikler gruplarına ve tipolojilerine göre belirlendiği üzere genellikle İslami Dönem'den başlayıp Roma, Demir Çağı

(MÖ I.Bin), Orta ve Erken Tunç Çağı, Kalkolitik, Neolitik ve Epi-paleolitik Çağ'a kadar uzanan oldukça geniş bir dönem silsileyle karşılaşmıştır. Tespit edilen höyükler dışında ayrıca yerleşimlerin hammadde ihtiyacını karşılayan çakmaktaşı yatakları da incelenmiştir. Yapılan araştırma, Neolitik dönem ve öncesi ile ilgili olduğundan özellikle çakmaktaşı ve obsidyen buluntuların yoğun olduğu yerleşimlerde daha fazla zaman harcanmıştır. Yamaç yerleşimlerinin çoğunun tarım alanına dönüştürüldüğü, yerleşimde mimaride kullanılan taş blokların alındığı gözlenmiştir. Ayrıca, bu yıl ilk kez bölgede *Tektek Dağları Milli Parkı* sınırları içerisinde, Epi-paleolitik döneme ait bir yerleşim keşfedilmiştir. 2014 ve 2015 yılında çalışılmış olan Dağyamacı kabartmalarına 2016 yılında tekrar bir ziyaret yapılmış, bu kabartmalardan birinin tarihi eser kaçakçıları tarafından yerinden çıkarılmaya çalışıldığı tespit edilmiştir. Bu konuda bölgede bulunan Jandarmaya ve Müzeye haber verilmiş ve bu eserlerin bir kısmı Şanlıurfa Müzesi'ne taşınmıştır.

Şanlıurfa Merkez ilçede gerçekleştirilen Neolitik Dönem ve Öncesi Yüzey Araştırması sonucunda tespit edilen höyükler ve yamaç yerleşimleri detaylıca araştırılıp malzemeleri değerlendirilip, GPS ile koordinatları ve ölçüleri alınmıştır. Bazı sitlerin kaçak kazılar nedeniyle tehlike altında oldukları, bunların çok yakın zamanda kültür tabakaları ile birlikte tümüyle yok olacakları sonucuna varılmıştır. Ayrıca yamaç yerleşimlerinin çoğunun tarım alanına dönüştürüldüğü, yerleşimlerdeki temel taşlarının alındığı veya yerleşimin kenarlarına itilmiş olduğu gözlenmiştir. 2016 yılında yapılan araştırma sonucu tespit edilen 24 arkeolojik yer aşağıda belirtilmiştir.

GLEYE ALLAS TEPESİ

Araştırmanın ilk gününde gezilen köylerden biri olan Urfa'nın 51 km güneydoğusunda ve Tektek Dağlarının içinde yer alan Kargılı (Zakzuk) Köyünün 3 km kuzeyinde Tektek Dağları Milli Park Alanı içinde "Gleye Allas Tepesi" olarak isimlendirilen, Epi-paleolitik döneme tarihlenen bir yerleşim tespit edilmiştir (Harita: 1. 1; Resim: 1 ve 2). Yerleşim kayalık bir tepe üzerine kurulmuş olup yerleşimin ortasında 3-4 m yüksekliğinde yaklaşık 20 m²'lik alana sahip bir kaya bloğu bulunmaktadır. Bu kaya bloğunun çevresinde yaklaşık 5-5,5 m çapında 8 adet yuvarlak planlı yapı kalıntısı tespit edilmiştir. Bu yapı kalıntısına ait taşlar büyük taş blokları ile yapılmıştır. Bu özelliği ile Hamzan Tepe yerleşiminde daha önceden tespit edilmiş yuvarlak planlı yapılara benzemektedir².

² Çelik 2010: 258-259, Fig. 4.

Ele geçen çakmaktaşıdan yapılmış mikrolit tarzı küçük buluntular, buranın Epi-paleolitik dönemde kullanılmış olabileceğini göstermektedir.

GLEYE ALLAS MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 51 km güneydoğusunda yer alan Kargılı (Zakzuk) köyünün 3 km güneyinde Gleye Allas Tuzak Alanı bulunmaktadır. Burası, Gleye Allas yerleşimi gibi Tektek Dağları Milli Park alanı içinde ve Gleye Allas yerleşiminin yaklaşık 50 m kuzeyinde yer alır (Harita: 1.2; Resim: 3). Yaklaşık 36,990 m²'lik bir alana sahiptir. Bu alanın içi taşlardan arındırılmış olup, çevresinde yaklaşık 80 cm kalınlığında duvar temelleri bulunmaktadır. Taşlar küçük ölçeklidir. Diğer tuzak alanlarından bildiğimiz büyük blok taşların kullanılıp kullanılmadığı anlaşılamamıştır³. Bu alanın güneydoğu köşesinde yuvarlak bir yapı bulunmaktadır. Bu yapının avcılara ait bir mevzi olduğu düşünülmektedir. Buna benzer yuvarlak yapılar Geranis Mevkii Tuzak Alana'nda da görülmektedir. Alanın yüzeyinde yapılan incelemelerde bir adet mikrolit çekirdek, bir adet yuvarlak kazıyıcı ve bir adet dilgi parçasına rastlanmıştır.

HARBET HİLEF MEVKİİ

Harbet Hilef Mevkii, Şanlıurfa'nın 50 km güneydoğusunda, Karakuş (Adle) köyünün 1 km güneydoğusunda yer alan bir yamaç yerleşimidir (Harita: 1.3). Yamaç yerleşiminin doğu ve güney tarafı kayalık tepelerden oluşmaktadır. Yerleşim batıya doğru bir eğim yapmaktadır. Yerleşim yeri günümüzde tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. Burada yapılan incelemeler sonucunda, küçük buluntu olarak, erken Bizans, Roma, Kalkolitik ve Neolitik döneme ait seramik ve çakmaktaşılarına rastlanmıştır. Neolitik döneme ait çakmaktaşıdan Byblos tipi ok ucu parçaları, dilgi parçaları, silikalı orak parçaları, deliciler ve kazıyıcılar, bazalt taşından ezgi taşı parçaları, saman katkılı seramikler, bej renkte seramikler, yeşil ve mavi sırlı seramikler tespit edilmiştir.

GERANİS MEVKİİ YAMAÇ YERLEŞİMİ 1

Şanlıurfa'nın yaklaşık 50 km güneydoğusunda bulunan Karakuş Köyünün 2,5 km kuzeydoğusunda yer alır. Bu alana Geranis Mevkii Yamaç Yerleşimi 1 adı verilmiştir. Batıya doğru bir eğim yapan yamaç yerleşimidir. Üzerinde herhangi bir tarım aktivitesi yapılmamıştır. Yüzeyinde çok az seramik ve yoğun çakmaktaşına rastlanmıştır. Çanak Çömleksiz Neolitik döneme ait çekirdekler,

³ Çelik 2017: 342, Res. 14; Güler ve Çelik 2015: 79, Res. 3; Çelik 2015a: 84, Res. 18; 2014a: 314, Res. 6.

kazıyıcılar, dilgi parçaları, uç parçaları, taşkelemler ve silikalı orak dilgilere ve Erken Bizans dönemine ait çok az seramik parçası ele geçmiştir (Harita 1.4).

GERANİS MEVKİİ YAMAÇ YERLEŞİMİ 2

Şanlıurfa'nın 50 km güneydoğusunda bulunan Karakuş köyünün 2 km kuzeydoğusunda yer alan bir yamaç yerleşimidir (Harita: 1.5). Geranis Mevkii Yamaç Yerleşimi 2 olarak adlandırılmıştır. Yerleşim tarıma açılmamıştır. Batıya doğru eğim yapmaktadır. Burada yapılan incelemeler sonucunda erken Bizans ve Roma dönemine ait seramikler, Neolitik dönem ait çakmaktaşıdan kazıyıcılar, okuçları, dilgiler, yongalar, deliciler ve 1 adet yassı el baltası parçası tespit edilmiştir. Ayrıca, bir adet demirden bıçak ile demir bir çivi ve erken Tunç dönemine ait metal taklitli kap parçası ile bir adet Hellenistik döneme tarihlenen kırmızı boyalı seramik ele geçmiştir.

GERANİS MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 50 km güneydoğusunda bulunan Karakuş köyünün 2,5 km kuzeydoğusunda, Kırçıçeği köyünün ise 1,5 km doğusunda yer almaktadır. Bu alana, Geranis Mevkii Tuzak Alanı adı verilmiştir. Tuzak alanının etrafı büyük yassı taş bloklarla çevrilmiştir. Bu taş bloklar domino taşları gibi dizilmiştir. Bu tuzak alanını çevreleyen benzer taş dizilimi, bölgede yer alan Küçük Kösecik Tuzak Alanı⁴, Karakuş Köyü At Mevkii 2 Tuzak Alanı⁵, Karakuş Köyü Kırmızı Tepe Tuzak Alanı⁶ ve Selamet Köyü Guhera Abid Tuzak Alanı⁷ ile benzer özellikler taşır. Tuzak alanı içinde Roma dönemine tarihlendirilen beş adet Tümülüs yer almaktadır. Bu Tümülüslerin etrafı da taşlarla çevrili olup bölgede pek çok alanda karşılaştığımız yuvarlak planlı yapıda yapılmışlardır. Tuzak alanında seramiğe rastlanmamış olup daha çok çakmaktaşıdan çekirdekler, kazıyıcılar, deliciler, silikalı orak dilgiler ve dilgi parçaları ele geçmiştir (Harita 1.6; Resim: 4, Resim: 5 ve Resim: 6).

MINZİLE HANO MEVKİİ

Şanlıurfa'nın 50 km güneydoğusunda yer alan Karakuş Köyü'nün 1 km kuzeyinde yer alır. Yöre halkı tarafından bu alana "Minzile Hano" denilmektedir (Harita: 1.7). Batıya bakan bir yamaç yerleşimi olan Minzile Hano, tarlaya dö-

⁴ Güler ve Çelik 2015: 79, Res. 3; Çelik 2015a: 84, Res. 18; 2014a: 314, Res. 6.

⁵ Çelik 2017: 344; Çelik 2015a: 84-85, Res. 18; 2016a: 415, Res. 14.

⁶ Çelik 2017: 346; Çelik ve Bingöl 2016: 9-10, Pic. 19.

⁷ Çelik 2014a: 314-315, Res. 6.

nüştürüldüğü için yüzeyinde herhangi bir mimari kalıntıya rastlanmamıştır. Burada yapılan incelemelerde Roma dönemine ait terra sigillata seramik parçaları, erken Bizans dönemine ait pembe ve bej renkte seramikler, çakmaktaşıdan kazıyıcılar ve vurgaç parçası, siyah renkte taştan yapılmış bir yassı el baltası taslağı ve demirden bir nal ile Osmanlı dönemine ait seramikten bir pipo parçasına rastlanmıştır.

KIRÇİÇEĞİ KÖYÜ DOĞU MEVKİİ

Şanlıurfa'nın 51 km güneydoğusunda yer alan Kırçıçeği (Kırıcı) Köyünün 500 m doğusunda bulunur (Harita: 1.8). Bu alana, Kırçıçeği köyü Doğu Mevkii Yamaç Yerleşimi adı verilmiştir. Yamaç yerleşimi batıya doğru eğim yapmaktadır. Tarlaya dönüştürülmüş olan bu yerleşimin etrafı taşlarla çevrilidir. Yapılan incelemede Roma, erken Bizans ve İslami döneme ait seramik parçalarına rastlanmıştır. Ayrıca, Neolitik döneme ait çakmaktaşıdan okucu, kenar kazıyıcı, taşkalem, orak dilgi ve dilgi parçalarına rastlanmıştır.

KIRÇİÇEĞİ KÖYÜ GÜNEYDOĞU MEVKİİ

Şanlıurfa'nın 51 km güneydoğusunda bulunan Kırçıçeği Köyünün 500 m güneydoğusunda yer alır. Bir tepenin batıya bakan yamacında yer alır (Harita: 1.9). Buraya, Kırçıçeği Köyü Güneydoğu Mevkii Yamaç Yerleşimi adı verilmiştir. Yerleşim batıya doğru bir eğim yapmaktadır. Günümüzde tarım arazisine dönüştürülmüştür. Yerleşimin etrafında muhtemelen tarım alanına dönüştürülünce yerleşimden çıkartılmış büyük blok taşlar yer almaktadır. Yapılan incelemede, erken Bizans dönemine ait bej ve turuncu renkte seramikler, çakmaktaşıdan dilgi, yonga ve kazıyıcılar, bazalt taşından ezgi taşı parçaları tespit edilmiştir.

HARBETSUVAN MEVKİİ KAYAALTI SIĞINAĞI

Şanlıurfa'nın 51 km güneydoğusunda bulunan Kırçıçeği Köyünün 1 km kuzeyinde yer alan bir mağaradır (Harita: 1.10; Resim: 7, Resim: 8). Bu mağara daha çok bir kayaaltı sığınağı özelliğindedir. Sığınağın giriş bölümünde çökmeler meydana gelmiştir. Harbetsuvan Tepesi'nin yaklaşık 400 m güneyinde bulunmaktadır. Bu mağaraya "Harbetsuvan Mevkii Kayaaltı Sığınağı" adı verilmiştir. Mağara güneye doğru bakmaktadır. İçinde ve önünde kültür toprağı bulunmaktadır. Önünde yer alan yüzeyinde, geç döneme seramik parçalarına, çakmaktaşıdan bipolar ve unipolar çekirdek, ok uçları, taşkalem ve dilgilere rastlanmıştır.

KIRÇİÇEĞİ KÖYÜ KUZEY MEVKİ KAYAALTI SIĞINAĞI

Şanlıurfa'nın 51 km doğusunda bulunan Kırçıçeği köyünün 500 m kuzeyinde bulunan bir mağaradır (Harita: 1.11). Buraya, "Kırçıçek Köyü Kuzey Mekkii Yamacı Kayaaltı Sığınağı" adı verilmiştir. Mağaranın önünde toprak bulunmaktadır. Mağaranın içi tamamen temizlenmiştir. Mağara batıya doğru bir eğim yapmaktadır. Burada yapılan incelemelerde, Osmanlı dönemine ait yeşil sırlı seramikler, erken Bizans dönemine ait bej ve pembe renkte seramikler, erken Tunç çağına ait metal taklitli kap parçaları, çakmaktaşıdan kenar kazıyıcılar, yuvarlak kazıyıcılar ve orta Paleolitik döneme ait bir adet levallois uç tespit edilmiştir.

BÜYÜK DAĞYANI HÖYÜK

Şanlıurfa'nın 65 km doğusunda bulunan Büyük Dağyanı (Büyük Muhammedihan) köyünün içinde yer alan bir höyüktür (Harita: 1.12). Buraya, "Büyük Dağyanı Höyük" adı verilmiştir. Höyük ana kaya üzerine oturtulmuş, oldukça tahrip görmüş bir höyüktür. Etrafında ve üstünde köy evleri bulunmaktadır. Yapılan incelemelerde 1 adet erken Tunç çağına ait metal taklitli kap parçası, erken Bizans dönemine ait bej ve turuncu renkte seramikler, yivli seramikler, yeşil sırlı seramikler ve çakmaktaşıdan yonga parçaları ele geçmiştir.

BÜYÜK DAĞYANI KANTARMASI

Şanlıurfa'nın 65 km doğusunda bulunan Büyük Dağyanı köyünün içinde, köyün doğu yakasında yer almaktadır (Harita: 1.13; Resim: 9). Bu yapıya, "Büyük Dağyanı Kantarması" adı verilmiştir. Sinan Ökte'ye ait evin doğusunda yer alan yapı, dört kemerli üstü blok taşlarla kapatılmış dikdörtgen bir yapıdır. Yapı içinde giriş bölümünde bir haç motifi ve Süryanice bir kitabeye rastlanmıştır. Erken Bizans dönemine ait olan yapının kenarlarında bol miktarda çatı ki-remidine rastlanmıştır.

BÜYÜK DAĞYANI HANI (MUHAMMEDİHAN)

Şanlıurfa'nın 65 km doğusunda bulunan Büyük Dağyanı köyünün kuzey yakasında bulunur. Buraya, "Muhammedihan" adı verilmektedir. 24m uzunluğunda 8 m genişliğinde bir yapıdır. İçinin yaklaşık 2 m kalınlığında bir toprak dolgu ile doldurulmuş olduğu söylenmektedir. Günümüzde ahır olarak kullanılmaktadır. Yapı beşik tonozlu bir yapıdır. Yapı içindeki taş duvarların üstünde İslami döneme ait pek çok motif bulunmaktadır (Harita: 1.14; Resim: 10).

Orjinal girişinin kuzeydoğu köşesinde olduğu ifade edilmektedir. Bu yapı muhtemelen geç Roma veya erken Bizans dönemine ait bir yapı olmalıdır.

UĞURLU KÖYÜ KUZEYDOĞU MEVKİİ 1

Şanlıurfa'nın 52 km güneydoğusunda bulunan Uğurlu (Harapdesode) köyünün 100 m kuzeydoğusunda yer alır (Harita: 1.15). Buraya, "Uğurlu Köyü Kuzeydoğu Mevkii Yamaç Yerleşimi 1" adı verilmiştir. Yamaç yerleşimi batıya doğru eğim yapmaktadır. Günümüzde tarla olarak kullanılan bu yerleşimin etrafı taştan bir duvarla örülmüştür. Yerleşimde yapılan incelemede geç Roma ve erken Bizans dönemine ait seramikler, Neolitik döneme ait saman katkılı seramikler, çakmaktaşıdan dilgi ve yongalara, obsidyenden 1 adet dilgi parçasına rastlanmıştır. Ayrıca 1 adet karasabana ait demir parçası da ele geçmiştir.

UĞURLU KÖYÜ KUZEYDOĞU MEVKİİ 2

Şanlıurfa'nın 52 km güneydoğusunda bulunan Uğurlu Köyünün 150 m kuzeydoğusunda yer alır (Harita: 1.16). Buraya, "Uğurlu Köyü Kuzeydoğu Mevkii Yamaç Yerleşimi 2" adı verilmiştir. Yerleşim tarıma açılmamıştır. Bu nedenle yerleşim içinde büyük taş blokları dağınık halde bulunmaktadır. Yapılan incelemelerde, erken Bizans dönemine ait turuncu renkte seramikler, İslami döneme ait mavi sırlı seramikler ile çakmaktaşıdan taşkalem, dilgi ve yongalara ve obsidyenden dilgilere rastlanmıştır.

UĞURLU KÖYÜ KUZEYDOĞU MEVKİİ 3

Şanlıurfa'nın 52 km güneydoğusunda bulunan Uğurlu köyünün yaklaşık 700 m kuzeydoğusunda yer almaktadır (Harita: 1.17). Buraya, "Uğurlu Köyü Kuzeydoğu Mevkii Yamaç Yerleşimi 3" adı verilmiştir. Yerleşim tarıma açılmış bir yer olup güneybatıya doğru bir eğim yapmaktadır. Bu nedenle yüzeydeki olası mimari unsurlar yok olmuştur. Etrafı moloz taşlarla çevrilidir. Yapılan incelemeler sonucu, bazalt taşından ezgi taşı parçası, erken Bizans dönemine ait bej ve turuncu renkte seramikler, çakmaktaşıdan çekirdek parçaları, kazıyıcılar, dilgiler ve yongalara rastlanmıştır.

UĞURLU KÖYÜ KUZEYDOĞU MEVKİİ 4

Şanlıurfa'nın 52 km güneydoğusunda bulunan Uğurlu köyünün 1 km kuzeydoğusunda yer alır. Buraya, "Uğurlu Köyü Kuzeydoğu Mevkii Yamaç Yerleşimi 4" adı verilmiştir (Harita: 1.18). Yerleşim günümüzde tarlaya dönüştürülmüştür. Güneye doğru bir eğim yapmaktadır. Yapılan incelemelerde, erken Bizans dönemine ait bej ve turuncu renkte seramikler, obsidyenden dilgi ve

yonga parçaları, çakmaktaşıdan vurgaç, taş kalem, dilgi ve yongalara, bazalt taşından ezgi taşı parçalarına rastlanmıştır.

UĞURLU KÖYÜ KUZEYDOĞU MEVKİİ 5

Şanlıurfa'nın 52 km güneydoğusunda bulunan Uğurlu köyünün 1 km kuzeydoğusunda yer alır. Buraya "Uğurlu Köyü Kuzeydoğu Mevkii Yamaç Yerleşimi 5" adı verilmiştir (Harita: 1.19). Uğurlu Köyü Kuzeydoğu Mevkii Yamaç Yerleşimi 4'ün yaklaşık 50 m kuzeybatısında yer almaktadır. Tarıma açılmış olan bu yerleşim güneye doğru bir eğim yapmaktadır. Yapılan incelemelerde, çakmaktaşıdan çekirdek yenileme parçalarına, dilgi ve yongalara, obsidyenden dilgi ve yonga parçalarına rastlanmıştır.

UĞURLU KÖYÜ MINZİLE TEMSİYA MEVKİİ

Şanlıurfa'nın 52 km güneydoğusunda bulunan Uğurlu köyünün 1 km kuzeyinde yer alır. Buraya yöre halkı tarafından "Minzile Temsiya" denilmektedir. Batıya bakan bir yamaç yerleşimidir (Harita: 1.20). Minzile Temsiya yerleşimi üzerinde çok az tarım faaliyeti yapılmıştır. Bu alanda yapılan incelemelerde, erken Bizans dönemine ait turuncu ve bej renkte seramikler, bazalt taşından ezgi taşı parçaları, çakmaktaşıdan dilgiler, yongalar, okucu parçaları, kazıyıcılar, çekirdek yenileme parçaları ile obsidyenden dilgi parçalarına rastlanmıştır.

TOSUNLU KÖYÜ DOĞU MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 48 km güneydoğusunda bulunan Tosunlu (Rubi) köyünün 200 m doğusunda yer almaktadır. Burası, "Tosunlu Köyü Doğu Mevkii Tuzak Alanı" olarak adlandırılmıştır (Harita: 1.21; Resim: 11, Resim: 12). Tuzak alanının çevresi büyük yassı taşlarla domino taşları gibi kapatılmıştır. Bu şekilde taş dizilimi ile sınırlandırılan tuzak alanının benzerleri, Selamet Guhera Abid Tuzak Alanı, Küçük Kösecik Tuzak Alanı, Karakuş Köyü At Mevkii 2 Tuzak Alanı olarak sayılabilir. Alanda yapılan incelemelerde, Erken Bizans dönemine ait bir seramik parçası, çakmaktaşıdan bir mızrak ucu parçası ve bir dilgi parçasına rastlanmıştır.

TOSUNLU KÖYÜ GÜNEYDOĞU MEVKİİ

Şanlıurfa'nın 48 km güneydoğusunda bulunan Tosunlu (Rubi) köyünün 1,5 km güneydoğusunda yer alır. Burası, "Tosunlu (Rubi) Köyü Güneydoğu Mevkii Yamaç Yerleşimi" olarak isimlendirilmiştir (Harita: 1.22). Burada, çok az tarım aktivitesi yapıldığından kısmen sağlam kalmış bir yamaç yerleşimidir. Yerleşim güneybatıya bakmaktadır. Yapılan incelemelerde, geç Roma dönemi-

ne ait bir adet cam parçası ile kırmızı hamurlu seramik parçası, Erken Bizans dönemine ait bej ve turuncu renkte seramikler ve çakmaktaşıdan bir adet kazıyıcı ve bir çekirdek parçası ele geçmiştir.

BETİK KÖYÜ TAŞ YAPISI

Şanlıurfa'nın 80 km doğusunda bulunan Gözelli (Betik) köyünün içinde, köyü kesen ana yolun güneyinde yer almaktadır. Bu yapıya, "Betik Köyü Taş Yapısı" adı verilmiştir (Harita: 1.23; Resim: 13). Yapı dikdörtgen planlı olup doğu-batı yönünde yapılmış bir yapıdır. 10,47 m X 5,77m boyutlarındadır. Yüksekliği yaklaşık 3m'dir. Yapının güneye bakan yüzünde bir satırlık Süryanice kitabe bulunmaktadır. Betik köyünün altında yaklaşık 5000m²'lik bir harabe alan olduğu ifade edilmektedir. Üzerinde yer alan köy evleri nedeniyle bu ören yeri günümüzde görünmemektedir. Yüzeyinde erken Bizans dönemine tarihlenebilecek bazı sütun başlarına rastlanmıştır. Yapılan incelemelerde Erken Bizans dönemine ait çok az sayıda seramik parçalarına ve çatı kiremitlerine rastlanmıştır.

ULUHAN HANI

Şanlıurfa'nın 86 km güneydoğusunda bulunan Uluhan (Tıleyliye) köyünün kuzey kanadında yer alır. Buraya yöre halkı tarafından "Uluhan Hanı" denilmektedir (Harita: 1.24; Resim: 14). Han ana kayaya oyulmuş bir yapıli mağara-dır. İç alanı yaklaşık 400m²'dir. Hanın duvarlarında oyularak yapılmış yemlikler bulunmaktadır. Mağara şeklinde yapılmış bu hanın üst bölümünde 3 adet havalandırma deliği bulunmaktadır. Giriş kapısının 60-70 yıl önce yapıldığı ifade edilmektedir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

2016 yılında yapılan araştırma sonucu toplam 24 arkeolojik yer incelenmiştir. Gezilen köyler arasında belirlenen arkeolojik unsurlar üzerine genel bir değerlendirme yapıldığında, özellikle tespit edilen yerleşimlerin dört tanesi dışında çoğunun Neolitik döneme ait yerler olduğu anlaşılr. Neolitik yerlerin çoğunda erken Bizans dönemi buluntularının da yoğun olarak yer aldığı görülmektedir. 2013 yılından bu yana *Tektek Dağları*'nda sürdürülen çalışmalarda, bölgeye özgü yamaç yerleşimlerinden anlaşıldığı kadarıyla her dönemde iskânın söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır⁸. Yamaç yerleşimlerinin bazılarının

⁸ Güler ve Çelik 2015: 4-6; Çelik 2014a: 313-316.; 2016a: 410, 412, Res. 1.

da, az da olsa Kalkolitik ve Tunç Çağı seramik parçalarına rastlanmıştır. Bunun dışında ele geçen buluntular, daha çok orta Paleolitik ve Neolitik döneme ait, çakmaktaşı ve obsidyenden yapılmış dilgi ve yongalar ve bunlardan yapılan aletlerden oluşmaktadır. Bir diğer unsur da saptanan yerlerin günümüzde tarım alanı olarak kullanılmaya devam ettiği ve buna bağlı olarak yerleşimlerin yüzeyindeki mimari unsurların tahrip edilmiş olmasıdır. Ayrıca, bölgedeki nüfus artışına bağlı olarak tarıma açılmamış ören yerleri de her geçen gün tarım alanı haline dönüştürülmektedir. Arkeolojik değer taşıyan yaklaşık 12.000 yıllık geçmişle bölgedeki en eski tarihli bu yerlerde, devam eden tahribatın önüne geçilebilmesi amacıyla yerleşimlerin bir an önce korunması için gereken tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Tektek Dağları ile *Harran Ovası* arasında yer alan Dağyamacı köyünün doğusunda bulunan M.Ö. I. bin ortalarına tarihlendirilen kabartmalar, 2014 ve 2015 yılında bölgede tespit etmiş olduğumuz en etkileyici buluntulardır⁹. 2016 yılında aynı alana tekrar gittiğimizde, burada yer alan kabartmalardan birinin yerinden çıkartılmaya çalışıldığını tespit edilmiştir. Ancak Şanlıurfa Müzesi'nin çabalarıyla bu eserlerin bir kısmı yerinden alınarak Şanlıurfa Müzesi'ne taşınmıştır.

2013, 2014 ve 2015 yıllarında tespit etmiş olduğumuz bölgeye özgü yamaç yerleşimlerine, 2016 yılında yapılan çalışmalarda da hemen hemen her köyün kırsal kesiminde rastlanmıştır. Ancak, bu yerleşimlerin hiç biri tarım faaliyetleri nedeniyle günümüze sağlam olarak gelememiştir. Benzer bir durum, bölgede tespit edilen yabani hayvanlar için yapılmış olan tuzak alanları içinde geçerlidir. Bu tarz alanların etrafındaki büyük taş blokları, köy dışına yapılan yoğun müstakil ev inşaatları nedeniyle, subasman için kullanılmaktadır. Bunun sonucunda da tuzak alanları her geçen gün tahrip edilmektedir. Bu nedenle, köylere yakın tuzak alanlarının bir an önce tescil edilerek koruma altına alınması gerekmektedir.

Bölgede yapılan incelemeler tuzak alanlarının sayısını her geçen gün arttırmaktadır. Bölgede 50 yıl öncesine kadar yoğun olarak bulunan ceylanları avlamak için bu tarzda tuzak alanları yapılmış olabilir. Bu alanların içinde yapılan çalışmalar en eski tuzak alanlarının Epi-paleolitik veya Neolitik dönemden itibaren yapılmış olduğu izlenimini vermektedir. Özellikle, Karakuş köyü çevresinde bulunan tuzak alanlarının tümü Harbetsuvan Tepesi'nin güneyinde yer

⁹ Çelik 2015a: 83, Res. 11-12; 2016a: 413, Res. 9.

almakta ve Harbetsuvan Tepesi'ne yaklaşık 2-5 km arası mesafelerdedir¹⁰. Tuzak alanlarının geç dönemlerde de yoğun olarak kullanıldığını alanın içinde bulduğumuz seramik parçaları göstermektedir. Bu tarzda tuzak alanlarının benzerlerine Suriye'de rastlanmaktadır¹¹. Sonuç olarak hem Urfa bölgesinde hem de Suriye'de ceylanları veya başkaca yabani hayvanları avlamak için bu türde tuzaklar kullanılmaktaydı.

2016 yılında yapılan çalışmalarda bölgede çok az görülen bir dönem olarak karşımıza çıkan Epi-paleolitik döneme ait bir yerleşim yeri tespit edilmiştir. Bu yerleşimin içinde büyük blok taşlardan yapılmış yuvarlak planlı yapı kalıntıları görülmektedir. Benzer büyüklükte taşlarla yapılmış bir yapı planı ile daha önceden Hamzan Tepe'de de karşılaşmıştır. 1960'lı yıllarda, Şanlıurfa'nın Bozova ilçesinde yer alan Biris Mezarlığı yerleşim alanında yapılan kazılarla birlikte bölgede Epi-paleolitik döneme ait buluntuların varlığı bilinmekteydi. Ancak bölgede, Epi-paleolitik döneme ait bugüne kadar herhangi bir mimari unsura rastlanmamıştı. Gleye Allas yerleşiminin tespiti sayesinde hem döneme özgü mikrolit buluntular hem de yuvarlak planlı yapı kalıntıları birlikte ele geçmiştir. 2013 yılında tespit edilen Yıldız Köyü Siluba Mevkide de Epi-paleolitik döneme ait olabilecek mikrolit çekirdeklere rastlanmıştır.

Sonuç olarak, 2013, 2014 ve 2015 yıllarında olduğu gibi 2016 yılında da *Tektek Dağları* bölgesinde toplam 10 gün boyunca yapmış olduğumuz çalışmalar sonucunda 24 yer tespit edilmiştir. 2017 yılında izin çıkması halinde, projemizle planladığımız şekilde Tektek Dağları bölgesinde daha geniş bir alanın taranması, Neolitik ve Epi-paleolitik dönemlere ait yerleşimlerin araştırılması amaçlanmaktadır

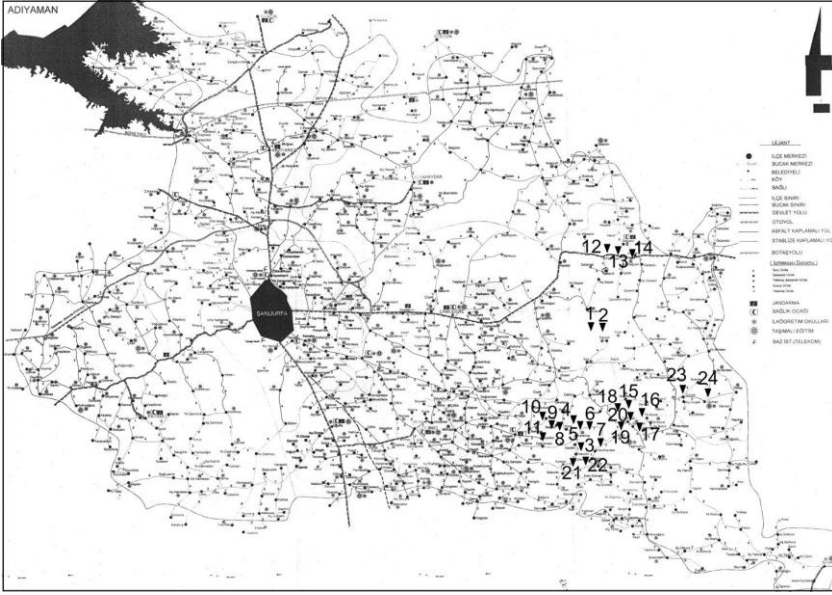
KAYNAKÇA

- CHAMBRADÉ, Marie-Laure, 2016: *Dynamique spatio-temporelle et Environnement des Sites Néolithiques précéramiques de Syrie intérieure*. Archéologie et Préhistoire. Université de Franche-Comté, <https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-00926596v1>, Doktora Tezi, 2016.
- ÇELİK, Bahattin, "Hamzan Tepe in the Light of New Finds", *Documenta Praehistorica* XXXVII, 2010, 257-268.
- ÇELİK, Bahattin, 2014a: "Şanlıurfa İli Merkez İlçesi Neolitik Dönem ve Öncesi Yüzezy araştırması, 2013.", 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, 02-06 Haziran 2014*

¹⁰ Çelik 2016b: 421-425; Çelik 2014b: 12-14, Fig. 7-8.

¹¹ Chambrade 2016: 386-389, fig. 123-126,129.

- Gaziantep*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, II. Cilt, 2014, 311-328.
- ÇELİK, Bahattin, 2014b: "Differences and Similarities Between the Settlements in Şanlıurfa Region where "T" Shaped Pillars are Discovered.", *TÜBA-AR*, Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi, Sayı.17, 2014b: 9-24.
- ÇELİK, Bahattin, 2015a: "Şanlıurfa İli Yüzey Araştırması", *BELGÜ*, Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı. 2, 79-99.
- ÇELİK, Bahattin, 2016a: "Şanlıurfa İli Merkez İlçesi Neolitik Dönem ve Öncesi Yüzey Araştırması, 2014.", 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, 11-15 Mayıs 2015 Erzurum*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, II. Cilt, 409-426.
- ÇELİK, Bahattin, 2016b: "A small-scale cult centre in Southeast Turkey: Harbetsuvan Tepesi.", *Documenta Praehistorica* 43, 421-428.
- ÇELİK, Bahattin. 2017: "2015 Yılı Şanlıurfa İli Merkez İlçesi Neolitik Çağ ve Öncesi Yüzey Araştırması.", 34. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, 23-27 Mayıs 2016 Edirne*, T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, II. Cilt, 337-357.
- ÇELİK, Bahattin ve Akın BİNGÖL, 2016: "Şanlıurfa Province Central District Tektek Mountains Year 2015 Surface Survey." *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016/ek sayı 1, 1-20.
- GÜLER, Mustafa ve Bahattin ÇELİK, 2015: "Şanlıurfa Bölgesi Neolitik Dönem Araştırmaları." *BELGÜ*, Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı. 1, 2015, 1-27.

Harita 1: 2016 Yılı Şanlıurfa Merkez İlçe Yüzey Araştırma Alanları.

Resim 1: Gleye Allas Tepesi'nin Güneyden Görünümü.

Resim 2: Gleye Allas Tepesi Yüzey Buluntuları.

Resim 3: Gleye Allas Mevkii Tuzak Alanı Güneyden Görünüm.

Resim 4: Geranis Mevkii Tuzak Alanı Güneydoğudan Görünüm.

Resim 5: Geranis Mevkii Tuzak Alanını Çevreleyen Taşlardan Bir Detay.

Resim 6: Geranis Tuzak Alanı Yüzey Buluntuları.

Resim 7: Harbetsuvan Mevkii Kayaaltı Sığınağı Güneyden Görünüm.

Resim 8: Harbetsuvan Mevkii Kayaaltı Sığınağı Yüzey Buluntuları.

Resim 9: Büyük Dağyanı Köyünde Bulunan Bir Kantarma Yapısının Batıdan Görünümü.

Resim 10: Büyük Dağyanı Köyü Muhammedihan Hanı'nın Güneydoğudan Görünümü.

Resim 11: Tosunlu Köyü Doğu Mevkii Tuzak Alanını Sınırlayan Taşların Görünümü.

Resim 12: Tosunlu Köyü Doğu Mevkii Tuzak Alanı Yüzey Buluntuları.

Resim 13: Betik Köyü Taş Yapısının Güneyden Görünümü.

Resim 14: Uluhan Köyü Hanı'nın Batıdan Görünümü.

“ERKEN PREHİSTORYA VE KİLİKYA BAZALT ALANLARI” PROJESİ 2016 YÜZEY ARAŞTIRMALARI SEZONU

Bakiye Yükmen EDENS*

İnsanın günümüze uzanan varoluş sürecini anlatmada, Anadolu’nun konum avantajı rededilemez bir gerçektir. Fakat bu gerçeğin kanıtları ise bir o kadar azdır.

Özellikle de Antalya ve Hatay çevreleri, görünür durumda olduklarından, Holosen ve Pleistosen’deki mağaraları ile, uzun bir prehistorik araştırmalar geçmişine sahiptir. Fakat açık hava yerleri çoğunlukla kalın sedimanlar tarafından örtülü oldukları için, insanın geçmişinin bu alanlardaki kanıtlarını görmek mağaralardaki Paleolitik yerlere göre çok daha zordur. Pleistosen bazaltları gibi bazı jeolojik formasyonlar görece daha az değişen arazi biçimleridir, fakat günümüzde bu bazalt formasyonların da büyük miktarları, sonraki sedimanlaşmalar tarafından kaplanmıştır.

“Erken Prehistorya ve Kilikya Bazalt Alanları” konulu yüzey araştırması¹ 2016 yılında, 18 Temmuz-18 Ağustos tarihleri boyunca, Adana ve Hatay arasın-

* Yrd. Doç. Dr., Bakiye YÜKMEN EDENS Çukurova Üniversitesi, Fen ve Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Prehistorya Anabilim Dalı, Adana/TÜRKİYE. byedens@cu.edu.tr

¹ 16 Haziran 2016 tarih ve 94949537-161.01 114823 sayılı izinleri ile çalışmamızı mümkün kılan Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne ve katkıları, yardımları, bilgilendirmeleri ve anlayış içerisindeki iletişimi için, Bakanlık Temsilcisi olarak projemizde görevlendikleri Uzman Kenan BEŞALTI’ya çok teşekkür ederiz. Projenin bütçesi, tamamen Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri birimince karşılanmıştır. Üniversitemize bu destekleri için minnettarız. Projenin bilim heyetinde yer alan, Çukurova Üniversitesinde Öğr. Gör. Dr. Christopher EDENS (projenin başkan yardımcısı), İstanbul Üniversitesinden Jeolog Prof. Dr. Hayrettin KORAL, Çukurova Üniversitesinde Hititolog Doç. Dr. Rukiye AKDOĞAN, Mustafa Kemal Üniversitesinde Uzman Arkeolog Tülin ÇAĞLAYAN’a teşekkür ederiz. Öğrencilerimiz Nilgün Belkıs ŞAHMARAN ve Enes ERGAN Projenin, yüzey araştırması döneminin başlamasından sonlanmasına kadar her aşamasında (fotoğraflama, GPS datalarını toplama, çizim) son derece aktif olarak yer almışlardır, kendilerine içten teşekkürlerimizi sunarız. En büyük teşekkürümüzü ise, dönemin her açıdan zor şartlarına rağmen bizden yardımlarını esirgemeyen, dolaştığımız yerlerin emniyet başta olmak üzere Devlet kurum ve

daki Pleistosen bazalt alanlarına ve hemen bu alanları çevreleyen arazilere odaklanmış ve insanın bu kuşak dahilindeki prehistorik durumlarını sorgulamayı hedeflemiştir.

YÜZEY ARAŞTIRMASI METODLARI

Projenin odağı prehistoryanın en erken dilimleri olan, Paleolitik ve Seramik-siz Neolitik idi. Bu dönemlerin beklenen arkeolojik yer tipleri açık hava yerleşimleri, mağara ve kaya sığınağı yerleşimleri, açık hava atölyeleri ve diğer özel faaliyet mekanları ile Seramik-siz Neolitik ve belki Geç Epipaleolitik içerebilecek höyükler idi. Höyüklerin dışında kalan diğer yerleşimler, hem uzak mesafelerden görülemedikleri, ve hem de hava ve uydu fotoğrafları dahil olmak üzere uzaktan algılama teknikleri ile de kolayca tespit edilemedikleri için, erken prehistorik yerleri tespit etmek genellikle, uzun mesafeleri boydan boya yaya yürüyerek, küçük yontuk taş veya diğer parçaları görmeye çalışmayı gerektirir.

Küçük bir ekip ile gerçekleştirilmiş olan 2016 çalışma sezonu projenin ilk sezonu idi ve, sistematik arazi yürümelerini gerektiren son derece sistematik yüzey teknikleri kullanılmadı. Sezonun hedefi daha çok, bir sonraki yılın planları için, projenin hedeflediği arazilerin jeomorfolojik geçmişini kavramak ve farklı arazi peyzajlarındaki arkeolojik potansiyeli görmeye çalışmaktı. Bu amaç doğrultusunda, jeolojik ve jeomorfolojik faktörlerin kombinasyonunu kullanarak, Hassa ve Ceyhan'da gidilmesi gereken belli yerler seçildi. Bu seçimde göz önünde tutulan faktörler şunlardı:

Anakaya jeolojisi:

Mağara ve kaya sığınaklarının çoğunlukla yer aldığı kireçtaşı bölgeler; boşluk ve tünellerin olabileceği bazalt alanlar; öğütme taşı ve yontuk taş endüstrileri için hammadde kaynağı olabilecek bazalt, kireçtaşı ve kuartz içerikli zonlar;

Yamaçlar:

Prehistorik yerlerin hafif eğimli yamaçlarda olma şansı, dik eğimli yamaçlarda olma şansından daha fazladır;

kuruluşları ile yerel halklarına sunuyoruz. Metinde yer alan çizimler, projenin başkan yardımcısı Dr. Christopher EDENS'in emeğidir. Bunun için kendisine ayrıca teşekkür ederiz.

Akar ya da durağan sular:

Prehistorik yerler genelde, günümüzde mevcut olabilecek ya da zarar görmüş olabilecek kaynaklar, dereler, gölcükler, bataklıklar, veya bugün kurutulmuş veya doldurulmuş bataklık ve göller civarında olabilir;

Kolozyon ve erozyon zonları:

Kalın Holosen alüvyonları, dağların ve tepelerin eteklerindeki Holosen alüvyal yelpazeler, kalın ve çok derinlere inen toprak yapılar çok derinlerdeki prehistorik yerleri örtmüş olabilirler, ki bu yerler ancak son zamanlarda oluşmuş olabilecek çeşitli erozyonlar ile görünür hale gelir.

Belirtilen açıklamalar nedeni ile, anakayaların jeolojik ve jeomorfolojik yapılarına, yamaçların eğim durumuna, güncel veya geçmiş sulak alanlar durumuna, günümüz kolozyon ve erozyon alanlarına odaklanarak yüzey çalışma alanları belirlenmiştir.

HASSA YÜZEY ARAŞTIRMASI SONUÇLARI:

Karasu Vadisi, batıda Amanoslar ile doğuda Kürt dağ arasında, 10-25km uzanıp gider (Harita: 1). Vadi Amik ovası ile Sakçagözü ovasını birleştirip, Torosların doğularına uzanan doğal bir koridor yaratır. Karasu vadinin doğu kenarı boyunca Hassa'ya doğru akar ve daha sonra Kırıkhan'a girerken batılara doğru kayar. Hopur çayı, vadinin batı tarafı boyunca akmaktadır ki bu batı kısımların sularını toplayıp, Aktepe'nin güneyinde Karasu'ya karışır. Bu suların alüvyonları vadinin batı alanları boyunca geniş alanları kaplar, fakat çok geniş bazalt leğeler Hopur çayını Karasu'dan ayırır, ve Karası tek başına, Aktepe bazaltının güneyindeki Yalankoz bazalt alanını boydan boya geçer. Vadi boyunca, dikkati çekercesine Hassa, Hacılar, Söğüt ve Küreci olmak üzere daha başka bazalt çıkıntıları da vardır. En eski bazaltlar (örn. Kırıkhan'da Ceylanlı) Erken Pleistosen tarihli iken (Çapan vd. 1987, Tatar vd. 2004) çoğu bazaltlar Orta Pleistosen aittir ki en yoğun aktiviteler de 450-200 byö olmuştur (Yurtman vd. 2002, Seyrek vd. 2014). Köroğlu bazaltı son derece yeni ve Üst Pleistosen tarihli gibi görünüyor (Rojay vd. 2001). Tektonik hareket bu bazaltların orijinal konumunu değiştirmiş olsa da, jeomorfolojik anlamda, erozyondan pek etkilenmemişlerdir.

Amanosların doğu kenarlarının jeolojik yapısında kireçtaşı ve kuartzit kuşakları vardır. Kireçtaşı formasyonlar mağaralar ve çakmaktaşı varlığının olası olduğunu işaret etmektedir, ve bazen, masif yassı tabla biçiminde formlanmış

olan kuartzit de, yontma taş endüstrilerinde hammadde olarak kullanılabilir. tedir.

2016 EPKİBAP Hassa arazi peyzajı araştırmalarında temelde 3 alana odaklanmıştı:

- (1) Köroğlu bazaltının güney kenarları; buradaki bu genç bazalt, Karasu'nun aktığı eski bazaltı örter;
- (2) Hassa bazalt tepesinin güneydoğu kısmı;
- (3) Demrek Gölü ile Eğribucak arasındaki Amanos dağlarının batı kenarını oluşturan kireçtaşı içerikli mostralalar.

Paleolitik

Hatay Paleolitik alanları açısından iyi bilinmesine rağmen, bilinen yerler aslında Samandağ ile Yayladağ'ın kuzey bölgelerinde yoğunlaşmaktadır² ve Hatay'ın başka yerlerinden kayda geçmiş yerler ise sadece birkaç adettir³. Oysa, hem Hatay'ın güneyindeki Asi (Orontes) drenajının Suriye'deki kesimlerinde (Shaw 2012), ve hem de Hatay'ın kuzeyinde bulunan Gaziantep'in Sakçagözü bölgesinde (Garrard vd. 1996) Paleolitik çok yaygın olarak bulunur. İlaveten, Orta Paleolitik stratigrafisi ve Neandertal gömüsü ile Geç Epipaleolitik dönem işgali altındaki Dederiye mağarası, Amik ovasının sadece 30 km doğusundadır. O halde, Paleolitik alanlar Karasu vadisinde kesinlikle var olmalıdır.

Hassa'daki 2016 yılı araştırmalarında, Alt Paleolitik veya Üst Paleolitik Çağlara'a ait malzemeler bulunamasa da bazı yontuk taşlar Orta Paleolitiğe tarihlendirilebilir. İki yerde dağınık halde gözlenen parçalar teknik olarak lövalva'dır. Bunlara H17 mevkiinde bulunan yöneşen dorsal hazırlıklı, façetalı vurma platformlu bir uç (Çizim: 1.3) ile H21'de bulunmuş olan, gene façetalı vurma platformlu, fakat radyal hazırlıklı bir yonga (Çizim: 5.8) dahildir. Her iki yerdeki yontuk taş kalıntıları (Çizim: 1.1, 2; 5.6,7,9) teknolojik açıdan geç Neolitik ve sonrasını işaret etse de, birer lövalva yonga, diğer yontuk taşlara nazaran doğal şartlardan daha fazla etkilenmiş görünmektedirler ve olasılıkla Orta Paleolitiğe tarihlenirler. Levant'ın Mousteriyen endüstrilerinde, tipik olarak lövalva oranı

² Samandağ mağaralarındaki Orta Paleolitik, Üst Paleolitik ve Epipaleolitik dönem tabakaları; Yayladağ'ın kuzeylerinin açık alanlarındaki Alt Paleolitik ve Orta Paleolitik izler (detaylı bilgi ve detaylı kaynakça için bkz. Yalçınkaya vd. 2000, Ereğ 2008).

³ Altındere, Hatay'da (Şenyürek 1961) Asi alüvyon yataklarında Alt Paleolitik Çağ'a ait bir yerdir ve Amik Ovası'nın güney kenarı boyunca birkaç Orta Paleolitik Çağ yeri bulunur (Casana ve Wilkinson 2005: 35, Ereğ 2008: 83).

çok yüksektir ve H17'de bulunmuş olan lövalva uçlar Geç Mousterien'in karakteristikleridir (genel bilgi için bkz. Shea 2003).

Yer H24, Mazmanlı yakınlarındaki Gavur Çayı'na yukarıdan bakan bir bazalt çıkıntı üzerindedir. Burası dolmenlere ilaveten, çakmaktaşıdan küçük yongalar, kırık dilgiler ve dilgiciklerin yoğunlaştığı üç küçük alanı içermektedir. Rötüşlü parçalar nadir olmasına rağmen, bu yoğunlaşım alanlarından biri, iki adet kırılmış sırtlı dilgicik (Çizim: 2.1,2) ile bir mikrobüreni (Çizim: 2.3) içermektedir. Bu üç parça yontuk taş, teknolojik ve tipolojik olarak, Kadowaki ve Nishiaka (2016)'nin tanımladığı Kuzey Suriye'deki STT4 grubuna benzerdir, ki bu benzerlik, yer H24'teki yontuk taş malzemesi için Erken veya Orta Paleolitik önerir. Epipaleolitik alanlar ve özellikle açık hava alanları Türkiye'de nadirdir ve H24, bu süreci anlamada potansiyel olarak son derece önemlidir.

EPKİBAP araştırması Karasu Vadisi'nin batı yakasındaki kireçtaşı jeolojisinin mağaralar ve kaya sığınakları tespit etmek için sürekli bir çaba göstermiş ve ekip ondan daha fazla mağarayı ziyaret etmiştir. Bunların, birkaçında son zamanların özelliklerini içeren mimari görülmüş, ancak hiçbirinde tarih öncesi yontma taş ya da seramik görülememiştir. Bölgede gördüklerimizin dışında, çok daha fazla mağara ve kaya sığınağı bulunmaktadır, ve gelecek çalışma sezonlarında, stratigrafiye sahip dolguları olabileceklerinin tesbiti için daha fazla gayret sarf edilecektir.

Seramiksiz Neolitik

Sakçagözü ovasında (Garrard vd. 1996), Rouj havzasında (Tsuneki vd. 2006), Amik ovasının kuzey ve güneyinde Seramiksiz Neolitik alanların bulunduğu bilinmektedir. Braidwood Dhahab'da yaptığı sondajda birkaç Aswad ucu (Erken PPNB) ele geçirmişti, fakat bunları daha sonraki dönemlerin malzemeleri ile karışık olarak bulmuştu (Braidwood ve Braidwood 1960, Casana ve Wilkinson 2005: 35; Arimura 2007: 149). Amik ovasında yapılmış olan yüzey araştırmaları ve kazılar, bu döneme ait yerleri veya bu dönemin tabakalarını tespit etmemiştir (Casana ve Wilkinson 2005: 35, Gerritsen vd. 2008). EPKİBAP yüzey araştırmasının, H18 ve H27 alanlarındaki yontma taş toplulukları, PPNB karakterindedir ve her iki yer de Hassa bazaltının güney kenarlarında bulunur.

⁴ STT (Scalene Triangle and Truncation) = çeşitkenar üçgen parça ve budanmış parça.

⁵ Epipaleolitik, Hatay'da ve çevresinde çok az bilinir. Üçağızlı mağarasında Kebaran ilişkili (Erken Epipaleolitik) bir endüstri mevcuttur ancak henüz tam olarak tanımlanmamıştır ve Geç Epipaleolitik endüstriler Suriye'deki Dederiyeh mağarası (Geç Natufiyen) ile Kahramanmaraş'taki (Geç Natufiyen ilişkili) Direkli mağarasından bilinmektedir.

H18 alanı (Resim: 1), Hassa bazaltının kenarında tarımsal yol oluşturmak için yapılan çalışma sonucu oluşmuş toprak üzerindeki yontma taşlardan oluşur. Bölgede bulunan yontma taş topluluğu, bir Byblos ucunun son tarafını (Çizim: 3.1), kalın yonga taşımaklı bir sıyrıcıyı (Çizim: 3.4), bir düzeltili bıçak veya yongayı, bir *pièce esquillée* (ezik çentikli parça, yarıcı parça)'yi ve yonga taşımaklı bir "kıskı"yı (Çizim: 3.2, 5) içerir. Topluluğa ayrıca düzeltili ve düzeltisiz dilgi ve dilgicik parçaları (Çizim: 3, 6, 7, 8, 9, 10) ile dokunulmamış yonga ve yonga kırıkları dahildir. Parçaların çoğu birkaç çeşit çakmaktaşıdan olup, dört adet de obsidiyen malzeme (Çizim: 7, 8, 9, 10) vardır. Üç küçük yanmış yonga parçası, H18'in bir oturum yeri olduğunu göstermektedir. H18'in tarihlemesi, burada çanak çömleğin hiç yer almamasına ve bir Byblos uç parçasının teknik özelliklerine dayanmaktadır. Bu uç bir dilgi üzerine yapılmıştı, dorsal yüzü yarı paralel oblique rötuşlar ("Abu Ghosh rötuşu") ile biçimlendirilmişti ve ventral yüz, profilden bürin gibi "v" biçimi göstermeyi ("Palmyra rötuşu") (bakınız Arimura 2013, Borrell 2011, Borrell ve Molist 2007, Schmidt ve Beile-Bohn 1996) sağlayacak bir darbe ile oluşturulmuştu. Biblos uçları ve diğer ürünlerindeki "Palmyra rötuş" ilk olarak, Orta PPNB'de ortaya çıkmış, Geç PPNB döneminde en yaygın hale gelmiş ve daha sonra da bu teknik kaybolmuştur. Bu nedenle büyük olasılıkla H18 alanı, Geç PPNB (M.Ö. 7600-6900 yılları arasında) olarak görülmektedir. Bu buluntu topluluğu, Hatay Müzesi'nde tutulmak üzere kayıt altına alınmıştır.

Yer H27, Hassa'daki araştırmaların son gününün öğleden sonrasında, çok kısa süreli yapılan incelemeler sırasında tespit edilmiştir. Burası, Hassa bazaltının yakınındaki sürülmüş bir tarlada tespit edilmiş olan yontuk taşları içeren bir lokalitedir. Buradaki buluntu topluluğu, dilgi taşımaklı, "Abu Ghosh" rötuşlu kırık bir uç (Çizim: 4.2), iki kutuplu çekirdekten yongalanmış bir dilgi (Çizim: 4.1), sol tarafında çekirdek hazırlama işleminden parça kalmış olan bir dilgi (*lame débordante*; Çizim: 4.3), bir dönümlü dilgi, büyük bir yonga (Çizim: 4.5) ve bir obsidiyen parçasını (Çizim: 4.4) içerir. İki kutuplu dilgi çekirdeği tekniği kuzey Levant'da geç PPNA'da ortaya çıkmıştı (Abbès 1998) ve teknik Levant boyunca özellikle Orta ve Geç PPNB'nin karakteristiği idi. Teknik, Seramikli Neolitik'in (örneğin, Rokitta-Krumnow 2013, Barzilai ve Garfinkel 2006) en erken safhalarında azalarak kullanılmaya devam edilmiştir, ancak Hatay'daki Amuk A-B sıralarında kaybolmuş gibi görünmektedir (bkz. Crowfoot-Payne 1960). Abu Ghosh rötuşlu kırık uç, tarih olarak Geç PPNB'den erken Seramikli Neolitiğe kadar bir zaman aralığını gösterir. Örneğin, Suriye'nin kuzeybatısındaki Tell el-Kerkh'de, uçlar zamanla daha fazla rötuşlanır (Arimura 2013: 271).

Çanak çömlek kanıtı da görülmediğinden, H27 alanında PPNB'nin son zamanlarının yaşanmış olma olasılığı yüksek görünmektedir. Fakat, bu öneriyi doğrulamak için, H27 alanının, arkeolojik ve jeomorfolojik olarak daha kapsamlı çalışılması gerekmektedir.

Daha Sonraki Dönemler

Amacı Pleistosen ve erken Holosen prehistoryasına odaklaşmak olmasına rağmen, projemizin yüzey araştırması bölgelerinde rastlanan daha sonraki dönemlerin özellikleri de kayda geçirildi.

a) Yerleşim ve Tarım

Braidwood'un Amik ovası ve Karasu vadisinde yapılan höyük araştırmalarının bazalt alanlarını gözardı etmiş olması, belki de onun leçelerde tarımın imkânsız olduğu görüşünü yansıtır (Braidwood 1937: 38). Bunun sonucu olarak Braidwood, Alkım ve AVRP (Amuq Valley Regional Projects) yüzey araştırmaları, Hopur Çayı'nın batısında birkaç höyük bildirmiştir⁶ (Braidwood 1937, Alkım 1969, Casana ve Wilkinson 2005, Gerritsen vd 2008, Dodd vd. 2010), ama bu araştırma projeleri aslında bütün Karasu boyunca olan bazalt alanlar ile Karasu ve Hopur Çayı arasındaki, bu iki suyun birbirine karıştığı kesime kadar uzanan geniş bazalt alanları araştırmamışlardır.

Bu son belirtilen alanlarda, Mazmanlı ile Çatalyurt arasındaki Köroğlu leçesinin güneyinde kalan Karasu, Köroğlu leçesinin bazaltlarından daha eski bazaltların üzerinden akar, ki bunun sonucunda oluşan alüvyon ceplerindeki topraklar, günümüzdeki tarımın dayandığı topraklardır. Yükmen'in Çatalyurt'taki dolmenleri içeren yüzey araştırmasında iki höyüğün keşfedilmesi, höyüklerin Karasu'nun kendi düzlüklerindeki bazaltik peyzajda da var olduğunu göstermiştir (Yükmen 2001, Yükmen Edens 2012). 2016 EPKİBAP yüzey araştırması sırasında, Karasu'nun güneyinde ve Camuzkışlası'nın kuzeybatısında, üç yeni höyük (H6, H22, H23) kaydedilmiştir. Bu üç höyüğün yüzeyinde görülen çanak çömlek parçaları ve diğer arkeolojik malzemeler, olarak Helenistik dönemden Ortaçağa uzanan çeşitli tarihleri göstermektedir. H6'da görülmüş olan az sayıdaki Demir Çağı ve muhtemelen Geç Bronz Çağı çanak çömlekleri, burada daha eski yerleşimlerin de olduğunu işaret etmektedir. Bu bazalt arazi peyzajında, bunlardan başka höyüklerin olması da kesinlikle muhtemeldir.

⁶ EPKİBAP ekibi, Hassa'da daha önceden kayda geçmiş olan birkaç höyüğü de ziyaret etti. Bunlardan biri, Köroğlu leçesinin batı kenarına yakın olan, Alkım (1969)'ın höyük 54'ü idi. Görünürde çok az çanak çömlek vardı ve burada bir islami mezarlık kayda geçirildi (yer H25).

EPKİBAP ekibince, tarımsal faaliyetlerle ilgili mimari özellikler ve diğer buluntular da kaydedilmiştir. Mesela, Mazmanlı'nın güneyindeki Karasu bölgesinde uzanan tarlalarda ve etraflarındaki alanların çoğunda yontma taş parçalar yer almaktadır ve çoğunluğu, tipolojik ve teknolojik açıdan Geç Neolitikten Erken Tunç çağılarına kadar uzanan dönemlere ait olabilecek olan bu yontuk taş malzeme baskın olarak, çakmaktaşı dilgiler ve dilgi parçalarından ibarettir. Bu çakmaktaşı malzeme arasında yer alan silika cilalı dilgiler ve dilgicikler (H3, H17 ve H21'de) (Çizim: 5.4, 7) ile olasılıkla "Canaanean" bir dilgi parçası (H5'te) (Çizim: 5.5) oldukça önemlidir. H3, H17 ve H22'de, aynı zamanda, obsidiyen dilgicikler ve yongalar da bulunmaktadır ve bu parçalar, hasat toplama ve mahsulü işleme ile ilgilidir ve tarih öncesi dönemlerin Neolitik, Kalkolitik, Erken Bronz süreçlerinin, bazaltik arazi peyzajlarındaki tarımı yansıtmaktadır. Bu sonuç, bu zor arazi peyzajlarında daha yoğun araştırmaların yapılması gerekliliğini vurgulamaktadır.

Anakayada oyuklar, Hassa'da arazilerinde çok yaygın olarak bulunan bir özelliktir. Oyuklar bazı yerlerde izole olmuş olarak tek tek (yer H11, H20, H24) bulunurken, diğer bazı yerlerde grupları oluşturmaktadırlar. Mesela yer H3'te, 80 x 30m ölçülerinde düz bir bazalt alan üzerinde 14'ten fazla, yer H4'ün olduğu bazalt tepenin 30 x 20m ölçülerindeki bir alanında da 9 adet oyuk kaydedilmiştir. Kaydedilen oyuklar tipik olarak daire planındadırlar. Üst kısımları 23-27cm çapında olan oyuklar 12-15cm derinliğindedir ve bitimleri yumurtamsı bir ovalliktedir. Oyukların bulunduğu anakayaya genellikle biçim verilmemiştir. Ama bazen anakayanın yatay yüzeyinde dairemsi düzleştirilmiş bir kesiminin ortasında bir oyuk olabilmektedir ki yer H3'te çapları 37-66cm arasında değişen bu durumda 3 örnek görülmüştür (Resim: 2). Yer H3'teki diğer bir oyuk ise, gene anakayanın düzleştirilmiş yatay yüzeyinde, 55cm çapında dairemsi sığ bir oluğun merkezinde (Resim: 2) yer almış olarak tanımlanmıştır.

EPKİBAP yüzey araştırmasında bulunan oyuklar, ne biçimlerine göre, ne de ilişkili malzeme ile tarihlendirilememektedirler işlevleri de açık değildir⁷. Bununla birlikte, büyük olasılıkla klasik dönemlere aittirler, hatta daha yeni dönemlere ait olabilirler ve hatta küçük ölçekli yağ üretimi gibi birtakım tarımsal faaliyetlerle ilişkili de olabilirler.

⁷ Mesela yer H3'te tespit edilmiş olan çanak çömlek parçalarından tarihlenebilir olan biri 10-11. yy. Bizans'ın sgraffito tekniğinde, sıraltı boyalı malzemesidir, ama rötuşları silika cilalı bir çakmaktaşı dilgi parçası ve obsidiyen bir parça ise, daha çok Kalkolitik-Erken Bronz sürecine uymaktadır.

b) Yıkıntı tarım duvarları

Yer H17 ve H18'in yakındaki Hassa bazaltının güneydoğu yamacında, tarla sınır duvarları veya tarla teras duvarları ile karşılaşmıştır. Bu duvarlar birbirine paralel olup, tepe yamacının yaklaşık 500 x 400 m'lik alanını enlemesine olarak geçmektedirler. Tepe yamacının hemen aşağısında, bu duvarlar zonunun hemen dışında, çanak çömlek parçaları beraberliğinde yontuk taş yoğunlaşmasını içeren alan yer H17 olarak kaydedilmiştir. Zonun kendisinde ise, sadece tek tük arkeolojik malzeme dağınık olarak görülebilmektedir. Duvarlar yoğun bir şekilde aşınmış durumdadır ki bu durum, bu alanın terkinden sonra uzun süreçlerin geçmiş olması gerektiğini düşündürtse de, belirgin bir tarih önerilememektedir. Küçük Ger'in alt yamacında, İslam mezarlığı olan yer H7 bölgesinde, daha yakın tarihli, bozulmamış ve hala işlev gören bir teras duvarı gözlemlenmiştir.

Doğrusal sıralanmış taş mimari kalıntılar, bazalt arazilerdeki birçok yerde (yer H1, H9, H18A, H26) bulunduğu gibi, kireçtaşı arazilerde (yer H20 bölgesi) de kaydedilmiştir. Mimari birçok durumda, özellikle tarım potansiyeli olan bazalt alanlarda, küçük köyler biçimindedir (yer H9, H18A). Yerel bir bilgi verici, bu binaları Yörük gruplarına ait olarak tanımlamıştır.

c) Dolmenler ve diğer mezarlar

Köroğlu bazalt leçesinin güney kenarı boyunca yapılmış olan, daha önceki yüzey araştırmalarında (Yükmen 2001, Yükmen Edens 2012), Mazmanlı ile Çatalyurt arasındaki dört alanda dolmen grupları belgelenmişti. 2016 EPKİBAP yüzey araştırmasında, Mazmanlı yakınlarında kaydettiğimiz yeni bir dolmen grubunu buldu ve yer H24 olarak kaydedildi (Resim: 3, Çizim: 6). Araştırma sezonunda, Mazmanlı'nın güneyindeki daha yaşlı bazaltlarda, yer H1 ve yer H11 alanlarında da dolmenler veya dolmen olasılıklı özellikler kaydedildi. Güneydoğu Anadolu'daki dolmenlerde olduğu gibi (Yükmen 2003), dolmenlerin içinde ya da hemen çevresinde görülmüş olan küçük çanak çömlek parçaları ya da başka arkeolojik malzemeler, bu alandaki dolmenleri tarihlemeye yardımcı olamamıştır. Ama, bunların Levant'taki çok benzer örnekleri, artık M.Ö. 3500-3000 ve M.Ö. 2300-1900 yılları arasına kesin olarak tarihlendirilmişlerdir (Steimer-Herbet 2004-2005, Yükmen Edens 2012, Polcaro vd. 2014). Yer H24 alanındaki dolmenler çok iyi korunmuş durumdadırlar ve burada tasarlanacak bir kazı programının, bu yapıların tarihini belgelemek için gerekli olan önemli bilgileri getireceği düşünülmektedir.

Yünlü Tepe'nin batısındaki Katranlık vadisinde (yer H12, H13, H14), Hassa'nın batısında Tiye vadisinde (yer H15), Hassa merkezine yukarıdan bakan Hassa-Söğüt yolunun yanında (yer H19) kayaya oyma mezarlar tespit edilmiştir. Katranlık mezarları (H12, H13, H14 alanları) kırsal alanlara yayılmıştır. Bu mezarların üç tekneli küçük mezar odaları vardır ve girişleri pek göze çarpıcı özelliklere sahip değildir. Tiye ve Hassa mezarlıklarını oluşturan mezarlar yoğun olarak çökmüş veya son zamanların yol çalışması nedeniyle ağır hasar görmüşlerdir. Hepsi boş olan mezarların tarihi için, Helenistik ve Geç Roma dönemlerine ait olabilirler demekten öteye gidilememektedir.

İslami mezarlıklar iki yerde kaydedilmiştir. Bunlardan biri, Küçük Ger'in daha alçakça olan batı yamacındaki tarlalar arasında, teras duvarlarının kenarında, yaklaşık 80x40m civarındaki bir alanı kaplayan mezarların olduğu yer H7 alanıdır. Hepsi doğu-batı yönünde, kaba moloz taşlar ile belirlenmiş olan mezarlar üç tip göstermektedir: genellikle batı ucunda, uzunlamasına dikey bir taş olan oval biçimliler; kare biçimliler; ve uzun kenarlarında, yukarı doğru birbirine yöneşen, birden fazla yası taşları içerenler. Mezarlık kenarında, ayrıca, günümüz modern mermer mezarlarından da birkaç adet bulunmaktadır. İkinci İslam mezarlığı yer H25'in olduğu höyüğün güneydoğu eteklerindedir ve buradaki mezarlığın mezarları, doğu-batı yönlü taş ovaler ile işaretlenmiştir.

CEYHAN YÜZEY ARAŞTIRMALARI

Yumurtalık ve Karataş-Toprakkale tektonik fayları, Ceyhan alüvyonu düzlüğünü İskenderun Körfezi'nden ayıran, kireçtaşı içerikli alçak tepeler silsilesini oluşturur (Harita: 2). Bu silsilenin güney tarafında, iki bazalt formasyonu kendini gösterir. Bunlardan, kenarları dik bir tepe oluşturmuş olan Botaş bazaltlarının batı kenarı boyunca, Kurtkulağı bölgesinden başlamış olan Boyalı Çay drenajı geçip denize doğru uzanır. Geç Erken Pleistosen'e tarihlenen (bkz. Seyrek vd. 2008: 332) bazalt akıntı, yoğun şekilde aşınmıştır ve üzerindeki toprak örtüyü oluşturmuştur (Resim: 4). Delihalil bazaltı radyometrik olarak tarihlendirilmemiştir. Fakat son derece aşınmamış görünümü ve hiç toprak örtüye sahip olmayışı, onun son zamanlarda formlanmış olduğunu önermektedir (Seyrek vd. 2014: 51). Delihalil bazaltının sadece batı çeyreği Adana'ya dahildir, diğer tarafları, Hatay ile Osmaniye arasında bölünmüştür.

Ceyhan'daki kısa zamanlı yüzey araştırması, Botaş'taki bazalt tepenin batı yamacı ve Dutlupınar yakınlarındaki kireçtaşı tepeler ile Delihalil bazaltının

kuzeybatı kenarı üzerine odaklanmıştır. Botaş tepesinde yapılan yüzey araştırmasında, çeşitli yerlerde yontuk taş yoğunlaşmaları ve tepe yamacında birkaç yerde de ve çanak çömlek yoğunlaşmaları tespit edilmiştir. Yamacın üst kısmında yer alan yer C3'te seramik parçaları ve yontuktaşlar karışık olarak tespit edilmiştir. Tanımlanabilir seramikler ve mavi cam bilezik parçaları Ortaçağ ve sonrasını tarih olarak işaret etmektedir, ki bunlar, belki çobansı bir gurubun kamp alanına ait olabilir. Ama, çakmaktaşıdan bir "Canaanian" dilgi parçası (Geç Kalkolitik-Erken Bronz) (Çizim: 7.8) ve iki yüzeyi de rötüşlü bir obsidiyen dilgi parçası (olasılıkla Kalkolitik veya daha erken) (Çizim: 7.7) gibi bazı yontuk taşlar daha erken dönemlere aittir. Yamaçın alt kısmında yer alan C1 yerindeki yontuk taşların çoğu yongalar ve yonga çekirdekleridir ve tarihlendirilememişlerdir. Fakat bu buluntular arasında bir de obsidiyen dilgicik mevcuttur ve bu dilgicik geç prehistorik dönemlere (Neolitik-Erken Bronz) tarihlenebilir. Yer C1'deki çanak çömlek tanımlanamamakla beraber geç dönemlere ait gibi görünmektedir, ki bu malzeme olasılıkla tarımsal faaliyetlerle ilişkilidir.

Tepe yamacının orta bölümünde yer alan C2 (Resim: 4), daha karmaşıktır. Yamaçın kuzeybatı kenarını oluşturan alçak bir uçurumun yakınında, görece iyi korunmuş bir grup dolmen görünür. Yamacın kendisi teraslanmış gibi görünmektedir: en az 150 x 130 m'lik bir alan üzerindeki arazi, seri halde teraslar içermektedir ve her terasın kenarını oluşturan, oldukça bozulmuş taş duvarlar mevcuttur. Bu çöküntü duvarların arkasındaki toprak zeminde, yontuk taşlar ve seramik parçaları karışık olarak yoğunlaşmışlardır. Yontuk taş malzeme, bazıları silika cilalı olan dilgiler ve düzeltilmiş dilgi parçalarını içermektedir (Çizim 7.1, 2, 5). Kırık bir sırtlı dilgi (Çizim: 7.3), bir kalem (burin) (Çizim 7.4) ile bir yarıcı parça (*pièce esquillée*) da tespit edilmiş olan yontuk taş malzeme arsında yer almaktadır. Hem duvarların aşırı derecede aşınmış hali ve hem de yontuk taş malzemelerin karakteri, oldukça eski dönemleri akla getirmektedir (mesela, yontuk taşlara göre, Erken Tunç Çağı veya daha da önceleri). Belirtilmelidir ki, tanımlanabilir çanak çömlek her ne kadar Helenistik ve sonrasını gösterse de, teraslanmış tarlalar bu dönemlerin çok öncesinde kullanılmaya başlanmıştı ve uzun süreçler boyunca kullanımda kaldılar. Yer C2 alanındaki dolmenler Geç Kalkolitik dönem'e ait olabilir (yukarıdaki tartışmaya bakınız), ancak tarım teraslarıyla ilişkili olup olmadıkları kesin değildir.

Aralarında 300m mesafe olan Yer C4 ve C5 (Resim: 5, Çizim: 8) alanlarındaki dolmenler, yer C2 alanının yaklaşık 1.4 km güneyindedir ve Botaş tesislerinin olduğu tepenin batı yamacındadır. Bu dolmenler de yine, kısmen korunmuş durumdadırlar, fakat gerek içlerinde gerek se civarlarında görülen küçük bu-

luntu birkaç adedi geçmediği için, tarihleri konusunda fikir yürütmek zordur. Yer C4 ve C5'ten Boyalı Höyük (Seton-Williams 1954, Steadman 1994) görülebilmektedir. EPKİBAP ekibinin bu höyüğe yaptığı kısa ziyaret sırasında, höyüğün yüzeyindeki Erken Tunç Çağı'na ait çanak çömleklerin varlığı dikkat çekici idi. Yer C2 ile C4 ve C5 alanları arasındaki yamaçlar henüz araştırılmamıştır ve buralarda hem başka dolmenlerin ve hemde tarımsal terasların çok büyük olasılıkla var olabileceği düşünülmektedir.

Dutlupınar-Delihalil arasındaki araştırma süresi çok kısaydı. Oldukça dağınık durumda da olsa, Delihalil bazaltının eteklerinde ve hem de Dutlupınar yakınlarındaki kireçtaşı sırtlarda yontuk taşlar dağılımları dikkati çekmiştir. Yerel bilgi vericiler, Dutlupınar yakınlarındaki kireçtaşı alanlarda mağaraların bulunduğunu belirtmiş olsalar da, sınırlı zaman onları ziyaret etmemize izin vermedi. Dutlupınar-Delihalil bölgesindeki bu ilk sonuçlar, gelecekte yapılacak çalışmaların iyi sonuçlar verebileceğini önermektedir.

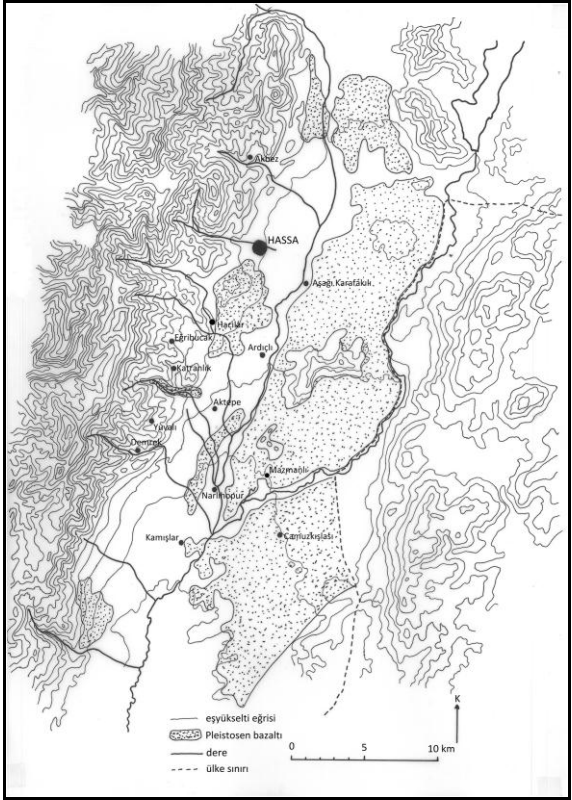
KAYNAKÇA

- Abbès, F. 1998. Réflexions concernant les nucléus bipolaires et naviformes du Proche-Orient néolithique. *Cahiers de l'Euphrate* 8: 139-150.
- Alkım, U.B. 1969. The Amanus region in Turkey, new light on the historical geography and archaeology. *Archaeology* 22(4): 280-289.
- Arimura, M. 2007. The lithic industry of the Early PPNB layers at Tell Ain el-Kerkh, northwest Syria. In: L. Astruc, D. Binder ve F. Briois (eds.), *Systèmes techniques et communautés du Néolithique précéramique au Proche-Orient*, pp. 137-151. Antibes: Éditions APDCA.
- Arimura, M. 2013. Exchange of points in the PPNB: points with the Palmyran retouch from Tell Ain el-Kerkh, northwest Syria. In: F. Borrell, J.J. Ibáñez, ve M. Molist (eds.), *Stone Tools in Transition: From Hunter-Gatherers to Farming Societies in the Near East*, 265-275. Bellaterra (Barcelona): Universitat Autònoma de Barcelona.
- Barzilai, O. ve Y. Garfinkel. 2006. Bidirectional blade technology after the PPNB: New evidence from Sha'ar Hagolan, Israel. *Neo-Lithics* 1/06: 27-31.
- Borrell, F., 2011. Knapping methods and techniques at Tell Halula (middle Euphrates valley), during the mid VIIIth millennium cal. BC. In: E. Healey, S. Campbell, ve O. Maeda (eds.), *The State of the Stone: Terminologies, Continuities and Contexts in Near Eastern Lithics*, pp. 291-303. Berlin: exorient.

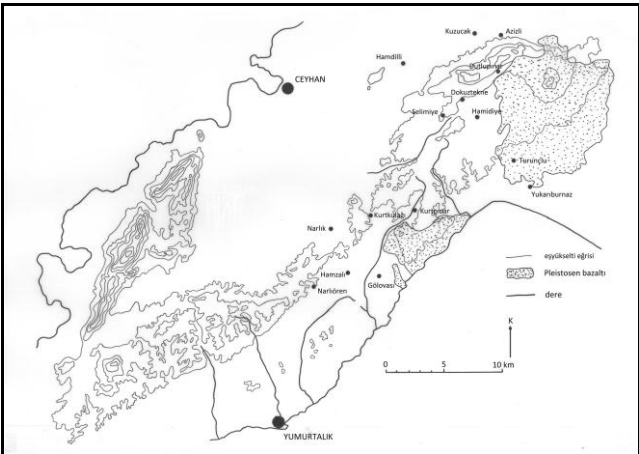
- Borrell, F. ve M. Molist. 2007. Projectile points, sickle blades and glossed points. Tools and hafting systems at Tell Halula (Syria) during the 8th millennium cal. BC. *Paléorient* 33/2: 59-77.
- Braidwood, R. 1937. *Mounds in the Plain of Antioch, An Archaeological Survey*. OİP 48. Chicago: University of Chicago Press.
- Braidwood, R. ve L. Braidwood. 1960. *Excavations in the Plain of Antioch*. OİP 61. Chicago: University of Chicago Press.
- Casana, J. ve T.J. Wilkinson. 2005. Settlement and landscapes in the Amuq region. In: K.A. Yener (ed.), *The Amuq Valley Regional Projects Volume 1: Surveys in the Plain of Antioch and Orontes Delta, Turkey, 1995-2002*, pp. 25-65. OİP 131. Chicago: University of Chicago Press.
- Crowfoot-Payne, J. 1960. Flint implements from Tell al-Judeidah. In: Braidwood, R. ve L. Braidwood. 1960. *Excavations in the Plain of Antioch*, pp. 525-539. OİP 61. Chicago: University of Chicago Press.
- Çapan, U., P. Vidal, ve J. Cantagret. 1987. K-Ar, Sr and Pb isotopic study of Quaternary volcanism in Karasu valley (Hatay), N-end of the Dead-Sea rift zone in SE-Turkey. *Yerbilimleri* 14: 165-178.
- Dodd, L., A. Green, N. Highcock, L. Cadwell, ve A. Yener. 2012. The 2010 Amuq Valley Regional Projects survey. 29. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt: 205-223.
- Erek, C.M. 2008. Antakya'da Paleolitik alan çalışmaları tarihi. *Tarih İncelemeleri Dergisi* 23(2): 75-108.
- Garrard, A., J. Conolly, N. Moloney, ve K. Wright. 1996. The early prehistory of the Sakçagözü region, north Levantine rift valley: report on the 1995 survey season. *Anatolian Studies* 46: 53-81.
- Gerritsen, F., A. de Giorgi, A. Eger, R. Özbal, ve T. Vorderstrasse. 2008. Settlement and landscape transformations in the Amuq valley, Hatay: A long-term perspective. *Anatolica* 34: 241-314.
- Kadowaki, S. ve Y. Nishiaki. 2016. New Epipalaeolithic assemblages from the middle Euphrates and the implications for technological and settlement trends in the northeast Levant. *Quaternary International* 396: 121-137.
- Polcaro, A., J. Muniz, V. Alvarez ve S. Mogliazza. 2014. Dolmen 317 and its hidden burial: An Early Bronze Age I megalithic tomb from Jebel al-Mutawwaq (Jordan). *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 372: 1-17.
- Rojay, B., A. Heimann ve V. Toprak. 2001. Neotectonic and volcanic characteristics of the Karasu fault zone (Anatolia, Turkey): the transition zone between the

- Dead Sea transform and the East Anatolian fault zone. *Geodinamica Acta* 14: 197-212.
- Rokitta-Krumnow, D. 2013. The significance of long blade caches and deposits at Late Neolithic Shir, Syria. In F. Borrell, J. Ibáñez ve M. Molist (eds) *Stone Tools in Transition: From Hunter-Gatherers to Farming Societies in the Near East*, pp 231-245. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.
- Schmidt, K. ve M. Beile-Bohn, 1996. A LPPNB-variant of Byblos points from Gürcütepe II - "Palmyra points"? *Neo-Lithics* 2/96: 9-11.
- Seton-Williams, M.V. 1954. Cilicia survey. *Anatolian Studies* 4: 121-174.
- Seyrek, A., T. Demir, M. Pringle, S. Yurtmen, R. Westaway, D. Bridgland, A. Beck ve G. Rowbotham. 2008. Late Cenozoic uplift of the Amanos Mountains and incision of the middle Ceyhan river gorge, southern Turkey; Ar-Ar dating of the Düziçi basalt. *Geomorphology* 97: 321-355.
- Seyrek, A., T. Demir, R. Westaway, H. Guillou, S. Scaillet, T. White ve D. Bridgland. 2014. The kinematics of central-southern Turkey and northwest Syria revisited. *Tectonophysics* 618: 35-66.
- Shaw, A. 2012. *The Earlier Palaeolithic of Syria, Reinvestigating the Evidence from the Orontes and Euphrates Valleys*. BAR International Series 2341. Oxford: Archaeopress.
- Shea, J. 2003. The Middle Paleolithic of the east Mediterranean Levant. *Journal of World Prehistory* 17(4): 313-394.
- Steadman, S. 1994. Prehistoric sites on the Cilician coastal plain: Chalcolithic and Early Bronze Age pottery from the 1991 Bilkent University survey. *Anatolian Studies* 44: 85-103.
- Steimer-Herbet, T. 2004-2005. Les dolmens en Syrie: Bilan des découvertes et perspectives de recherches. *Les Annales Archéologiques Arabes Syriennes* 47-48: 35-44.
- Şenyürek, M. 1961. *Altındere'nin üst Acheuléen endüstrisi*. *Belleten* 25 (98): 149-185.
- Tatar, O., J. Piper, H. Gürsoy, A. Heimann ve F. Koçbulut. 2004. Neotectonic deformation in the transition zone between the Dead Sea Transform and the east Anatolian Fault Zone, southern Turkey: a palaeomagnetic study of the Karasu Rift volcanism. *Tectonophysics* 385: 17-43.
- Tsuneki, A., M. Arimura, O. Maeda, K. Tanno, ve T. Anezaki. 2006. The Early PPNB in the north Levant: a new perspective from Tell Ain el-Kerkh, northwest Syria. *Paléorient* 32(1): 47-71.

- Yalçınkaya, I., M. Kösem, A. Atıcı, K. Özcelik, C. Erek, M. Kartal. 2000. 1998 yılı yüzey araştırmaları ve Hatay Paleolitiği. *17. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. cilt: 163-174.
- Yurtmen, S., H. Guillou, R. Westaway, G. Rowbotham ve O. Tatar. 2002. Rate of strike-slip motion on the Amanos Fault (Karasu valley, southern Turkey) constrained by K-Ar dating and geochemical analysis of Quaternary basalts. *Tectonophysics* 344: 207-246.
- Yükmen, B. 2001. 1999 yılı Adıyaman, Kahramanmaraş, Hatay, Kars illeri yüzey araştırması. *18. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. cilt: 151-156.
- Yükmen, B. 2003. *Anadolu Megalitleri, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Dolmenleri Işında*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Yükmen Edens, B. 2012. Dolmens of Hatay (southern Turkey) and their connections in Anatolia and the Levant. *Levant* 44(2): 186-204.

Harita 1: 2016 Yılı Hassa yüzey araştırması alanı ve basalt akıntıları.

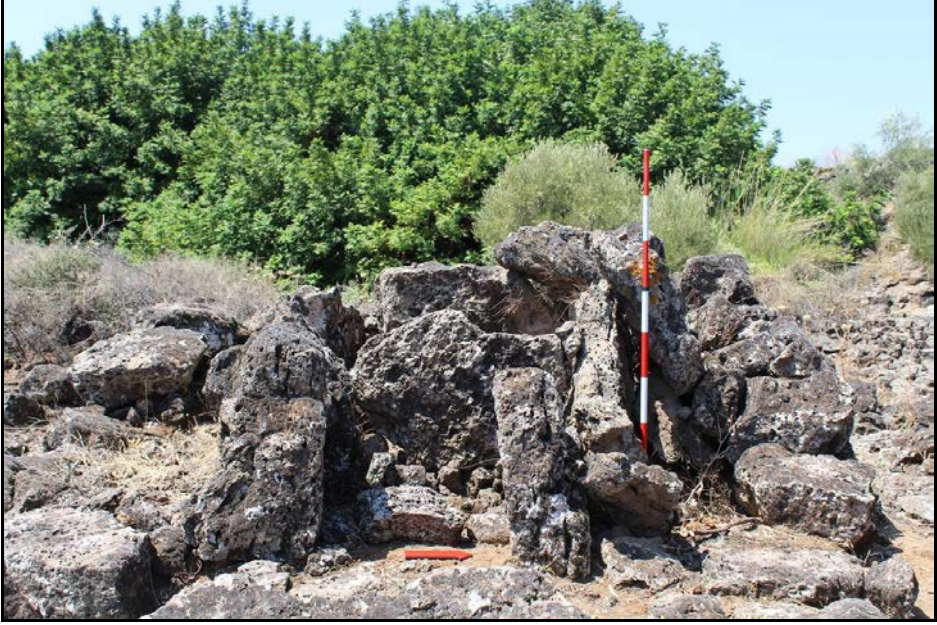
Harita 2: 2016 Yılı Ceyhan yüzey araştırması alanı ve bazalt akıntıları.

Resim 1: Hassa bazaltının güney doğu sınırındaki Yer H18'in genel görüntüsü.

Resim 2: Yer H3'te bazalt yüzeydeki oyuklar.

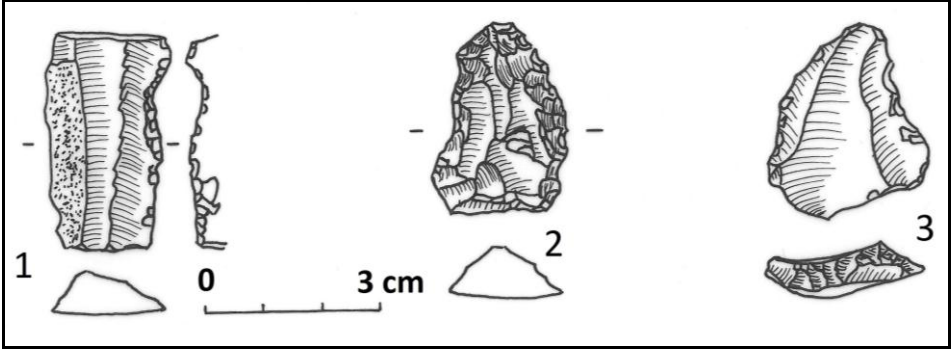
Resim 3: Yer H24'te bir dolmen örneği.

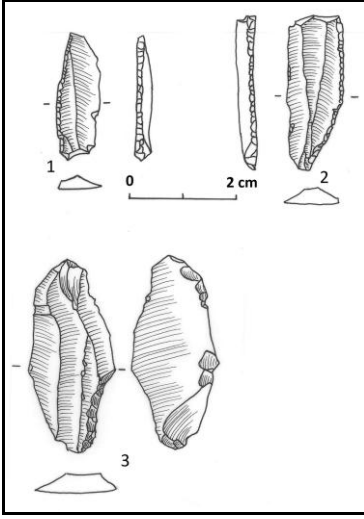
Resim 4: Botaş bazaltının kuzeybatı yamaçlarında, Yer C1 ve Yer C2'nin genel görüntüsü (Ceyhan).

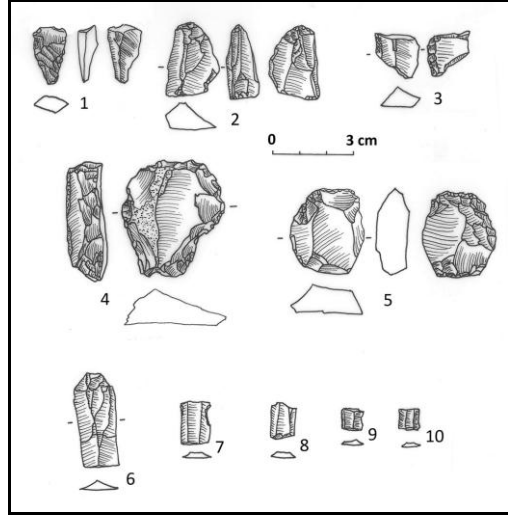
Resim 5: Yer C5'ten dolmen örneği.

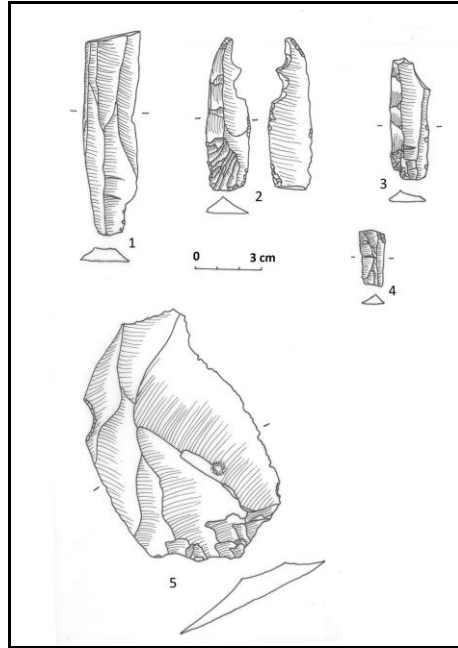
Çizim 1: Yer H17'den yontuk taşlar; hepsi çakmaktaşı.

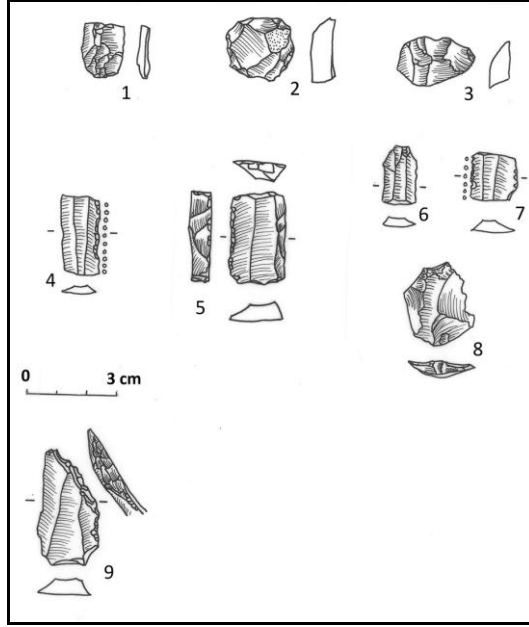
Çizim 2: Yer H24'den yontuk taşlar;
hepsi çakmaktaşı.

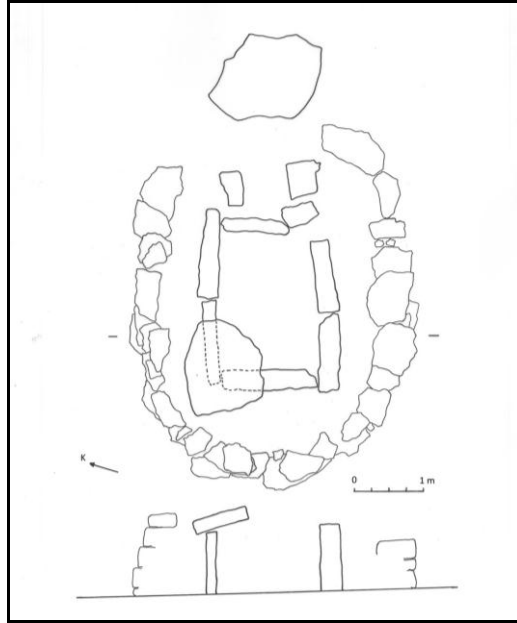
Çizim 3: Yer H18 H24'den yontuk taşlar; 1-6
çakmaktaşı, 7-10 obsidiyen.

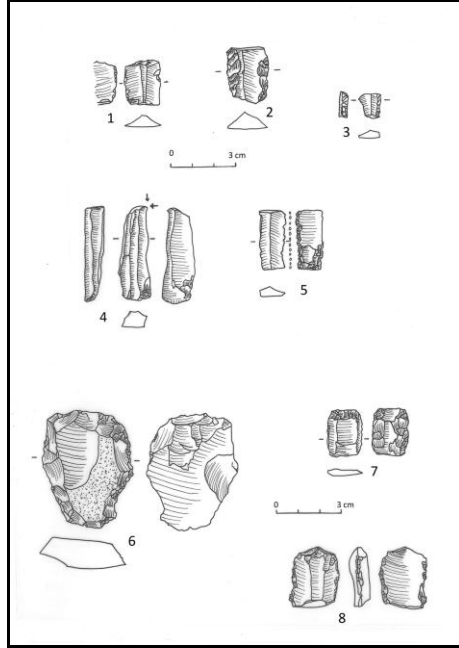
Çizim 4: Yer H27' H24'den yontuk taşlar; 1-3,
5 çakmaktaşı; 4 obsidiyen.

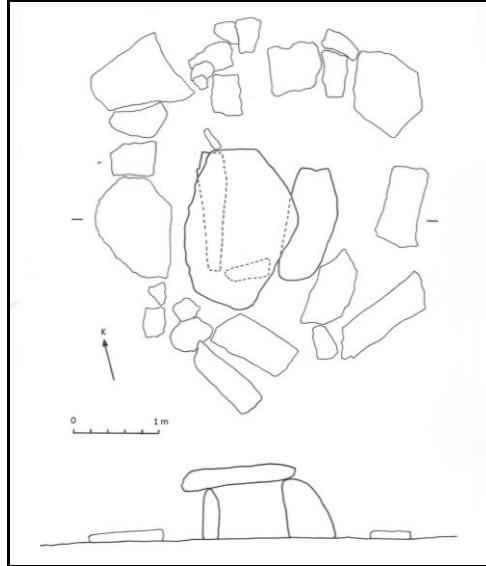
Çizim 5: Yontuk taşlar: Yer H4A (1-3), Yer H3 (4), Yer H5 (5) ve Yer H21 (6-9); hepsi çıkmaktaşı.

Çizim 6: Yer H24'te bir dolmenin plan ve kesit çizimi.

Çizim 7: Yontuk taşlar: Yer C2 (1-5) ve Yer C3 (6-8); 1-6, 8 çakmaktaşı, 7 obsidiyen.

Çizim 8: Yer C5'te bir dolmenin plan ve kesit çizimi.

SELEUKEİA SİDERA ANTİK KENTİ 2016 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI SONUÇLARI

Bilge HÜRMÜZLÜ*

Burak SÖNMEZ

Meltem AYAŞAN

Isparta İli ve İlçeleri Yüzey Araştırması 2016 yılı çalışmaları kapsamında araştırılan Seleukeia Sidera Antik Kenti, Isparta İli'nin Atabey İlçesi'nin 7 km. güneyindeki Bayat Köyü sınırları içerisinde yer alan Hisar Tepe ve çevresine konumlanmıştır (Harita: 1 ve 2). Kentin adına antik kaynaklardan yalnızca Ptolemaios ve Hierocles'te rastlanmaktadır (Ptolemaios V. 5. 5; Hierocles 673. 8). Seleukeia kentinin kuruluş tarihi tartışmalı olmakla birlikte Seleukos Kralı I. Antiokhos tarafından kurulduğu kabul edilmekte (Tscherikower 1927, 175; Bracke 1993 17, 21, dn. 54; Cohen 1995, 350; Bingöl 2012, 459, dn. 7; Hürmüzlü 2015, 177); Sagalassos ve güney Pisidia kentlerini gözetim altında tutmak amacıyla kurulmuş olabileceği düşünülmektedir (Vandorpe 2000, 498; Bevan 1902, 166).

Seleukeia Sidera tiyatrosunun hemen kuzey yönünde, IAS yüzey araştırması ekibi tarafından yürütülen 2016 yılı çalışmaları sırasında SLD 005 ve SLD 006 no.lu alanlarda gerçekleştirilen intensive surveyde önemli yoğunlukta seramik, cam ve demir üretim artığına rastlanmıştır (Resim: 1). Araştırmalar sırasında ince seramikler, çeşitli kullanım kapları, çatı kiremitleri ve tuğlalara ait parçalar ele geçmiştir. İncelenen seramikler, Hellenistik Dönem-Geç Antik Dönem aralığına tarihlenmektedir.

İnce hamurlu seramiklerin, çoğunlukla açık formlardan oluştuğu gözlemlenmiştir. En yoğun grubu farklı genişlikte ve derinlikte kâse formları oluşur. Yüzey araştırmasında ele geçen ince hamurlu seramikler içinde en çok dikkati çekenler, iki ana gruba ayrılmaktadır. İlk grup, Sagalassos Kırmızı Astarlıları olması gereken krem rengi tonlarında kaliteli hamurlu, parlak ve pürüzsüz

* Süleyman Demirel Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, TR32600; bilgehurmuzlu@gmail.com
Süleyman Demirel Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, TR32600; meltemayasan@gmail.com
Süleyman Demirel Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, TR32600; burak.sonmez.988@gmail.com

kırmızı astarlı; katkısız hamurlu ya da az miktarda kireç katkılı hamura sahip seramiklerdir. İkinci grup yine açık renk hamurlu ancak kahverengi, renk dalgalanmaları gösteren firnisli açık kapların oluşturduğu gruptur. Bunlarda da astar hafif parlak ve pürüzsüzdür. Bu grubun üretildikleri yer ve tarihlendirmeleri hakkında kesin kanıya varmak için henüz erkendir. Sagalassos Kırmızı Astarlıları grubuna ait olması gereken, şimdilik dokuz form belirlenmiş, bunlardan sekizinin Sagalassos'ta ele geçen benzerleri tespit edilmiş ve tarihlendirilmişlerdir (Resim: 2). Kentte ele geçen Sagalassos Kırmızı Astarlıları MS 1. yüzyıl – 6. yüzyıl aralığına ait olmalıdır. Araştırmalar sırasında MS 5.-7. yüzyıl aralığına tarihlenebilecek iki adet *unguentarium* parçası da bulunmuştur.

Seramikler, hamur özelliklerine göre de incelenmektedir. Bunun için çatı kiremitleri, ince seramikler ve günlük kullanım kapları olarak ana gruplara ayrılmışlardır. Bu gruplar, öncelikli olarak hamur içeriklerine ve renklerine bakılarak alt gruplara ayrılmaktadır. Gözle yapılan ayırım yanında, seramik kesitlerinin dijital mikroskop ile çekilmiş olan fotoğraflarından da faydalanılmaktadır. Hamur çalışmaları devam etmekte olup, tamamlandıktan sonra her gruptan örnekler alınarak kimyasal analizlerinin yapılması planlanmaktadır. Böylece yerleşim yerinin üretim potansiyeli hakkında da önemli bilgilere ulaşmak mümkün olacaktır. Seramik buluntularının mikro yapılarının incelenerek kimyasal analizlerle incelenmesi, kenti ve çevre kentler ile etkileşimini de anlamamıza imkan sağlamaktadır.

Son olarak SLD005 buluntuları arasında bir adet taş haç kolye kalıbı ele geçmiştir (Resim: 3 ve 4). Haç formunun biçimsel olarak incelenmesi ile MS 5. yüzyıla ait olduğu düşünülen ve arduvaz taşından üretilmiş olan bu kalıp 1.4 cm yüksekliğinde, 5.6 cm genişliğinde olup kalıp derinliği 1 mm'dir.

Hisar Tepe'nin kuzeybatı yamacında geniş bir nekropolis alanı (yaklaşık 4,5 hektar) (Harita: 3; Resim: 5) konumlanmaktadır. Söz konusu alanda çeşitli mezar tipleriyle karşılaşmıştır. Kayaya oyulan basit mezar, sanduka mezar, tonozlu mezar bunlara örnek gösterilebilir. Sözü edilen mezarlar genellikle kuzey-güney yönlü uzanmakta ve 1 X 2 m ölçülerindedir. Sanduka tipi mezarlar ana kaya üzerine oyulmuş ve ayrı kapakları olan mezarlar şeklinde yapılırken bunların yapımında belirli bir yön tayinine rastlanmamaktadır. Oda mezarlar ise yine ana kayanın içerisine oyulmuş üstü açık merdivenli bir dromosla girişine ulaşılan ve içlerinde birden fazla ölünün gömülmesi için bölümler içerecek şekilde düzenlenmiştir. Bu mezarların da giriş kapısı olarak standart bir yöne baktığından söz etmek mümkün değildir. Dromoslu kaya mezarları ve sanduka

mezarlar nekropolis alanında birbiri ile iç içe yer almaktadır. Her iki tip gömü için farklı bir alan uygulamasına gidilmemiştir. 1993 yılında Prof. Dr. Orhan Bingöl'ün bilimsel danışmanlığında, Isparta Müzesi tarafından yürütülen çalışmalarda çıkarılan paftaya göre 22 adet sanduka ve 14 adet oda mezarın kazıları gerçekleştirilebilmiştir. Mezarlardan ele geçen buluntular arasında altın küpeler, bronz bilezik ve yüzükler, kandiller, unguanteriumlar ve çeşitli formlarda seramikler yer almaktadır. Bu mezarlardan ele geçen buluntular MS 2. - 4. yüzyıllar arasına tarihlenmektedir.

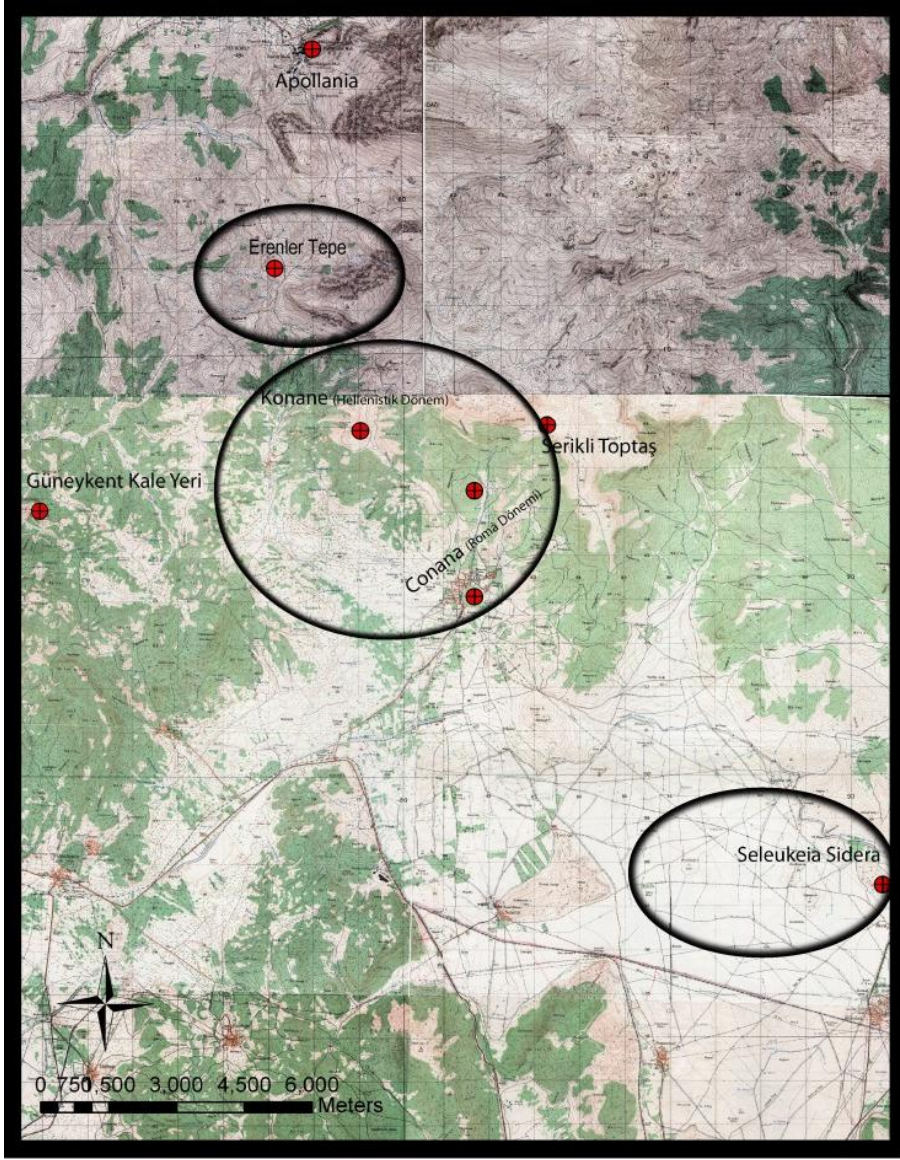
Sikke Buluntuları (Hüseyin Köker)¹

2016 yılı çalışmaları sırasında 3 adet bronz sikke ele geçmiştir. Ele geçen sikkelere ilki, İmparator Arcadius (383-395) adına Heracleia'da basılan bir imparatorluk sikkesidir (Gloria Romanorum Tip 18). Diğer ikisi Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu sikkesidir: İlki İmparator II. Justinianus (565-578) adına Constantinopolis darby penta (€) nummi ve ikincisi de İmparator VII. Mikhael (1071-1078) adına yine Constantinopolis darby bir follistir.

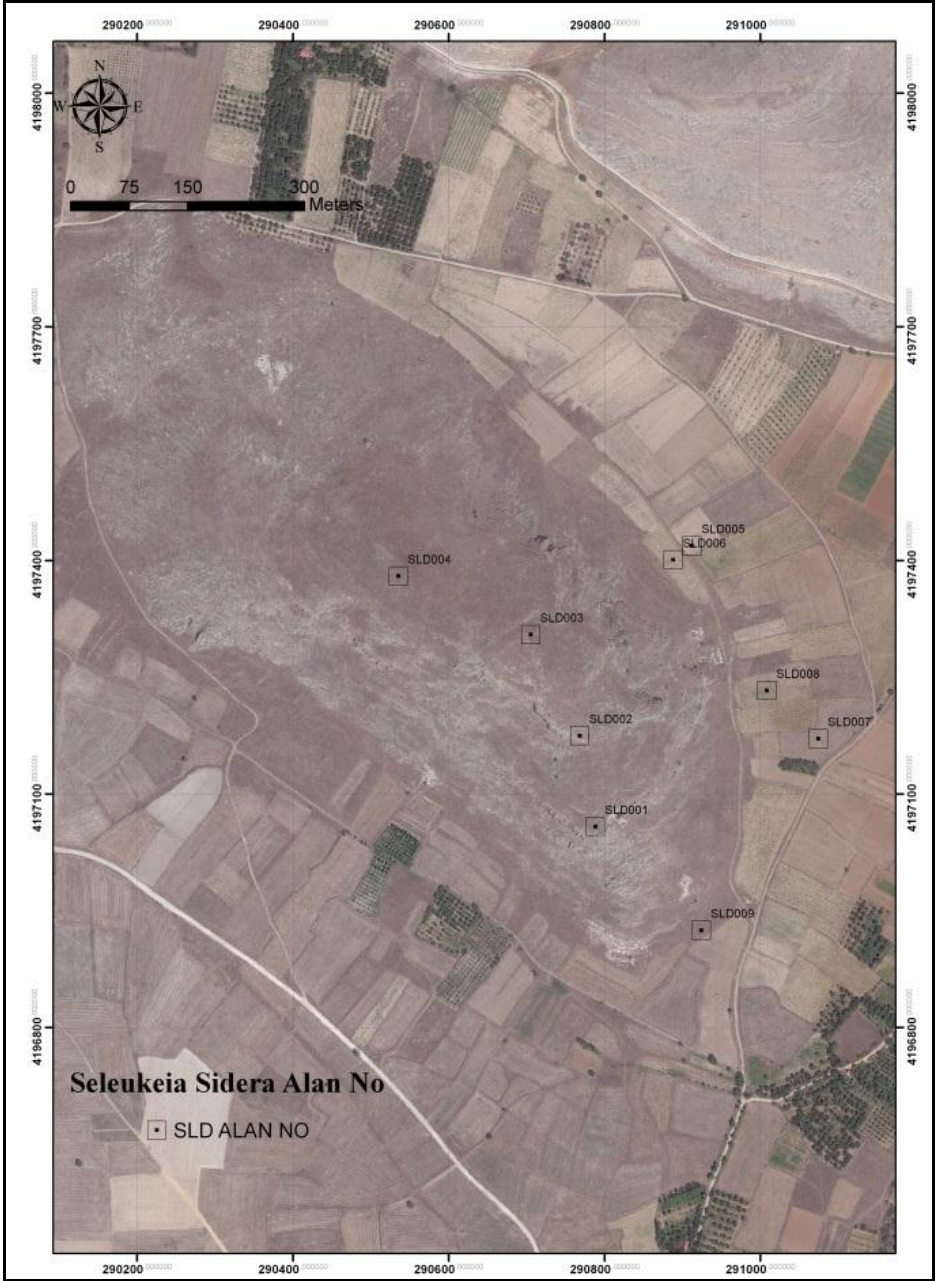
KAYNAKÇA

- Bevan 1902, E. R. Bevan, *House of Seleucus II*, (1902), London.
- Bingöl 2012, O. Bingöl, "Seleukeia Sidera", *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü Dergisi* EK III 2 (2012), 457-471.
- Bracke 1993, H. Bracke, "Pisidia in Hellenistic Times, Sagalassos I, First General Report on the Survey (1986-1989) and Excavations (1990-1991)", M. Waelkens (ed.) *Acta Archaeologica Lovaniensia Monographiae* 5, Leuven (1993), 15-35.
- Cohen 1995, M. G. Cohen, *Hellenistic Settlements in Europe, The Islands, and Asia Minor*, (1995), Oxford.
- Hürmüzlü 2015, B. Hürmüzlü, "Pisidia Bölgesi'nde Seleukoslar Dönemi Yerleşim Politikaları", *Colloquium Anatolicum* 14 (2015), 160-179.
- Tscherikower 1927, V. Tscherikower, *Die Hellenistische Stadtgründungen von Alexander der Grossen bis auf die Römerzeit*, (1927), Leipzig.
- Vandorpe 2000, K. Vandorpe, "Negotiators' Laws from Rebellious Sagalassos in an Early Hellenistic Inscription" M. Waelkens- L. Loots (eds.), *Sagalassos V, Report on the Survey and Excavations Campaigns of 1996 and 1997*, *Acta Archaeologica Lovaniensia Monographiae* 11/A, Leuven (2000), 489-508.

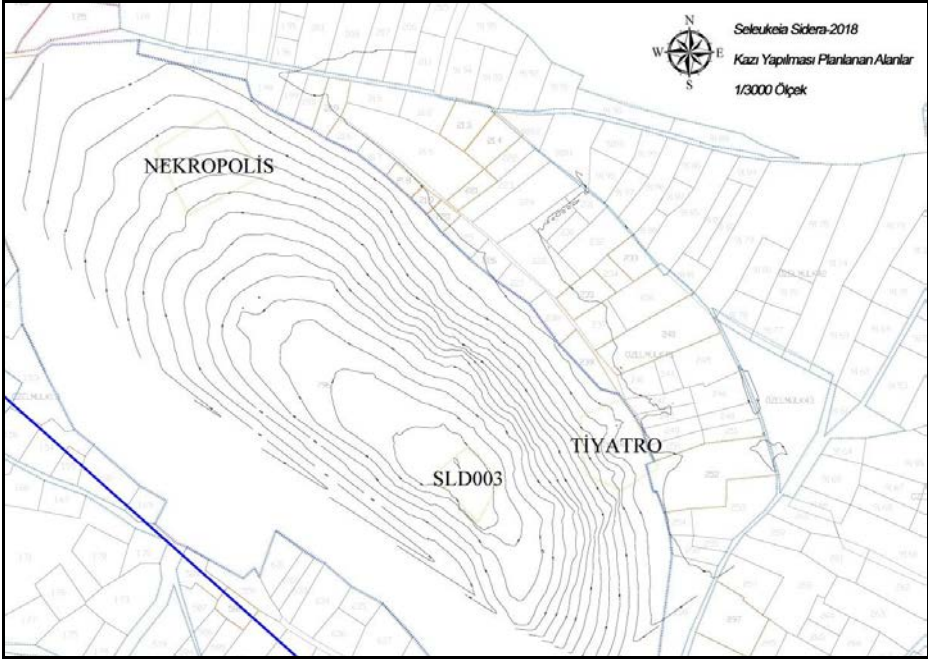
¹ Süleyman Demirel Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, TR32600; bilgehurmuzlu@gmail.com
Seleukeia Sidera'da 1993 yılında yapılan kazılar ve 2016 yılı yüzey araştırması sırasında ele geçen sikkelerin ön değerlendirmesi için bkz.: Köker, H., "Claudia Seleukeia (Sidera) Kazısı ve Yüzey Araştırmaları Sikke Buluntuları Ön değerlendirme", *Eskiçağ Yazıları* 10, Akron 13 (2016), 251-256.

Harita 1: Seleukeia Sidera Antik Kenti Konumu

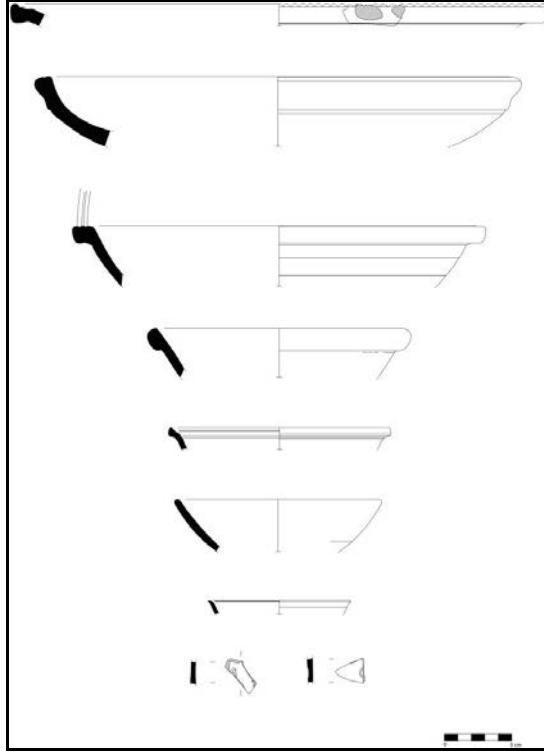
Harita 2: Seleukeia Sidera Antik Kenti Konumu

Harita 3: Seleukeia Sidera Nekropolis Alanının Konumu

Resim 1: Seleukeia Sidera Intensive Survey Alanı

Resim 2: Seleukeia Sidera Sagalassos Kırmızı Astarlıları

Resim 3: SLD 005 Buluntusu Haç Kolye Kalıbı

Resim 4: SLD 005 Buluntusu Haç Kolye Kalıbı

Resim 5: Seleukeia Sidera Nekropolis Alanı

KOMANA'DA 2016 YILI ARKEOLOJİK ARAŞTIRMALARI

D. Burcu ERCİYAS*
Mustafa N. TATBUL

Komana Pontika, Tokat'ın 9 km kuzeydoğusunda Tokat-Niksar karayolu üzerinde yer almakta, kentin ortasından Yeşilırmak (İris) Nehri geçmektedir. Alanda yüzey araştırmaları 2004 yılında, kazı çalışmaları ise 2009 yılında başlamıştır.¹ Bugüne kadar Komana'nın iki bölgesinde toplam 8 alanda farklı amaçlarla kazılar yapılmış, bir kısmında çalışmalar sonlandırılmış, bir kısmında ise devam etmektedir. Bu bölgelerin en önemlisi antik kentin merkezinde bulunduğu düşünülen Hamamtepe höyüğüdür. (Resim: 1) Hamamtepe höyüğü Yeşilırmak'ın yanında kentin içerisine yayıldığı ovanın batı ucunda bulunur. Yine bu höyük Tokat müzesinde bulunan arşitravların yamacında bulunduğu höyük olup, kimi kaynaklarda sözü edilen köprünün sağlam kalan ayakları ile de yakın ilişki içerisinde.² Höyüğün sur duvarları ile çevrili olduğu görülebilmekte ve ilk yıllardan bu yana üzerinde yoğun yerleşim olduğu gerek yüzey araştırmasından gerekse hava fotoğrafları ve uydu görüntülerinden kolaylıkla izlenebilmektedir.

Kazı çalışmalarına Hamamtepe üzerinde ağırlık verilmiştir. Höyük üzerinde 7 farklı alanda kazı yapılmış, temel amaç Helenistik Dönemde Mitradat krallığının önemli bir inanç merkezi olan Ma kutsal alanına dair fiziksel verilere ulaşmak, bu yolla Komana'nın sosyal, ekonomik ve idari düzenini anlamak olmuştur.

* Prof. Dr. D. Burcu ERCİYAS, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Yerleşim Arkeolojisi Anabilim Dalı, berciyas@metu.edu.tr
Dr. Mustafa N. TATBUL, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Yerleşim Arkeolojisi Anabilim Dalı, mtatbul@gmail.com

¹ Yüzey araştırmaları için bkz. Erciyas 2006, 2007, 2008, 2009, 2010; kazı çalışmaları için bkz. Erciyas 2014, Erciyas ve diğ. 2011, Erciyas ve Tatbul 2016.

² 19.yıl seyyahlarının raporları için bkz. Cramer 1832, Hamilton 1842, Hogarth ve Munro 1893, Anderson 1902 ve Von der Osten 1929a, 1929b, Cumont ve Cumont 1906.

Çalışmalar, Komana'nın yalnızca Helenistik ve Roma dönemlerinde değil, Bizans ve ardından Beylikler dönemlerinde de bölge açısından önemini ve üretkenliğini koruduğunu göstermiştir.³ Kazılar yolu ile elde edilen arkeolojik, mimari, ekolojik verilerin tümü Orta Anadolu Ortaçağ'ını aydınlatmaya yönelik değerli bilgiler sağlamış, kazı çalışmalarının yönünü büyük ölçüde değiştirmiştir.⁴ Komana'da acil olarak Roma ve ardından Hellenistik dönem verilerine ulaşılması hedefi güdülmemiş, elde edilen Ortaçağ verilerinin daha detaylı çalışılabilmesi için özellikle Danişmend dönemi evresi ile onun hemen öncülü Orta Bizans evresi çalışmaları ön plana alınmıştır. Bu çalışmaları destekler nitelikte, sur duvarı üzerinde de kazılar yürütülmüş, Ortaçağ'da örneklerini gördüğümüz kale yerleşim tipini andıran bu yapının bütüncül olarak kavranabilmesi hedeflenmiştir. Höyüğün merkezinde adı geçen evreler aralarında kimi zaman toprak bile birikmeye fırsat bulamadan üst üste yerleşmiş, malzemeler sürekli devşirilmiş, temel plan özellikleri evreler boyu birbirini takip etmiştir. Bu yapılaşmanın höyüğün farklı bölgelerinde durumlarının takip edilebilmesi ve farklı evrelerin yayılımlarının anlaşılabilmesi için çeşitli alanlarda küçük çalışmalar yürütülmüştür. Yine surlu yapının dışı da araştırma sorusu olarak seçilmiş, sur dışı yapılanma kazılar yoluyla anlaşılmalı çalışılmıştır.

Tokat'ın Danişmendlilerin bölgeye gelmesi ile önemli değişimlere sahne olduğu yazılı kaynaklardan bilinmektedir. Hatta Komana'nın adı epik bir eser olan Danişmendname'de Sisiyye olarak anılmakta, sayısız kiliselerinden ve İslamiyet'e dönüştürülmesi için gösterilen gayretlerden söz edilmektedir.⁵ Sürekli bir el değişikliğinin ön görülebileceği bu dönemde Hamamtepe üzerinde ve surların dışına taşan yoğun bir yerleşim söz konusudur. Bu yoğun yerleşimin sağladığı veriler ise dönemin üretim faaliyetleri açısından aktif olduğunu, ticaret ilişkilerinin güçlü olduğunu lüks mallara ulaşılabilmesini göstermektedir. İşte Anadolu'nun önemli eşiklerinden biri olan Türkleşme sürecine ışık tutabilecek Hamamtepe evrelerinde araştırma soruları bu hedefe göre yeniden düzenlenmiştir.

Üretim faaliyetlerinin yürütüldüğü tahmin edilen 12-13. Yüzyıl mekanlarının özelliklerini anlamak, kullanımlarını ve olası üretim alanlarını tariflemek, tüm arkeolojik veriyi bir arada değerlendirebilmek, ve özellikle çevresel veriyi

³ Roma Dönemi'nde Komana değerlendirmesi için bkz. Erciyas ve Tatbul 2017.

⁴ Kazı çalışmalarının ilk beş yılının değerlendirildiği monografiler için bkz. Erciyas ve Tatbul (Ed.) 2015.

⁵ Demir 2012.

detaylı olarak çalışabilmek hedeflenmiş, bu üretilecek bilgi ile gelişim, değişim süreçlerini tanımlamak ve Orta Bizans dönemi kale yerleşimlerinin Beylikler dönemindeki değişen çehresine ışık tutmak ana hedef olmuştur. Bu hedefe yönelik olarak HTP01 olarak adlandırılan merkez alanda çalışmalar yapıları takip eder şekilde düzenlenmiştir. 2017 yılının başında bu alanın mekânsal analizini ve fonksiyon tanımlamalarını içeren bir doktora tezi Mustafa Tatbul tarafından tamamlanmıştır⁶ Diğer yandan Bizans dönemi surlarının bu yapılanmadaki rolünü daha iyi kavrayabilmek, surları daha kesin tarihleyebilmek ve çağlar boyu kullanımını anlayabilmek amacıyla sur duvarındaki çalışmalar da devam ettirilmiştir. 2016 yılında kazı yapılan üçüncü alan sur dışarısında kalan alandır. Burada daha önce yapılan bir derin açmada tepede takip edilen tüm evreler gözlemlenmiş ancak derinlik tehlike arz edince çalışmalar sonlandırılarak açma geri doldurulmuştur. 2016 yılında daha geniş, 10x10m'lik bir açma hazırlanarak bu bölge tekrar değerlendirilmiş yerleşimin yayılımını izlemek, ve üretim alanı dışında yapılanmayı tarif etmek, olası idari binalara ulaşmak amaçlanmıştır.

Beylikler evresinin hemen altında ortaya çıkarılan iki küçük şapel ve çevresinde genişçe bir mezarlık alanı bulunmaktadır. (Resim: 2) 11-12. Yüzyıla tarihlenebilecek kiliseler ve 100'ü aşkın mezar Hamamtepe'nin Danişmend dönemi öncesine ışık tutmaktadır. 2016 yılının hedeflerinden birisi de özellikle Kilise B'nin çevresinin tamamen açılarak kiliselerin planlarının etraflı çalışılabilmesini sağlamak, mezarlarla ilişkisini anlamak olmuştur.

2016 yılının temel hedeflerinden bir diğeri ise 2014 yılında başlattığımız korumaya ve sağlamlaştırma çalışmalarını daha yaygın bir hale getirmektir. Sur duvarında kazı çalışmalarına devam edebilmenin şartı, dayanıklılığı kanıtlanmış bir sistem geliştirebilmektir. Bu çalışmalar da başarı ile yürütülmüştür.

Şimdi bu hedeflere ve adı geçen evrelere dair 2016 yılı sonuçlarını paylaşabiliriz:

HTP01 ALANI

Danişmend Evresi

Danişmend dönemi işliklerine ait çalışmaların hedefinde 2015 yılında seramik üretimi ile ilgili elde edilen verilerin niteliğinin daha iyi anlaşılması ve seramik fırınlarının yerlerinin tespit edilmesi bulunmaktaydı. Fakat HTP01 alanının kuzeybatı bölümünde gerçekleştirilen çalışmalarda önceki yılda elde

⁶ Tatbul 2017.

edilen verileri, yani seramik üretimini destekleyecek sonuçlara 2016 yılında ulaşılammıştır. Seramik üretimi dışında yine ışlikler bölgesinin tipik ocak yapıları, kuru taş duvarları, ve depolama elemanları izlenmeye devam etmiştir. (Resim: 3) 2016'nın ışlikler açısından en önemli bulgusu ilk defa bir ışlik mekânına girişin tespit edilmiş olmasıdır. Düzgün taşlardan oluşmuş bir basamak ile daha erken harçlı duvarların kullanıldığı mekana giriş sağlanmıştır.

Diğer yandan kuzeybatı bölümde yapılan çalışmalarda bir kaç insan kemiği parçası dışında mezarlık evresini temsil eden buluntulara rastlanmamıştır. Mezarlık için bu alanın etkin kullanılmamış olduğu ya da ışlik evresinin kurulumu sırasında mezarlıkların tamamen kaldırıldığı düşünülebilir.

Kuzeybatı bölümde gerçekleştirilen çalışmalarda elde edilen en önemli veri mezarlık evresi öncesinde bu alanda yayılım gösteren harçlı duvarlar, mekan içlerinde yer alan pithoslar ve erken dönem tabakalarından elde edilen seramikler ve hayvan kemikleridir. Bu yeni evre Hamamtepe'nin kronolojisine önemli bir boyut kazandırmıştır. Kilise ve mezarlar altında yeni bir Geç Antik çağ evresi artık kesinleşmiştir. Bu evreye ait yer yer 1,5m yüksekliğe kadar korunmuş harçlı duvarlar özellikle HTP01 alanının kuzeyinde yoğun olarak görülebilmektedir. (Resim: 4) Yine bu duvarların kiliseler altında takip edilebilmesi de Orta Bizans öncesi bir yapılaşmanın varlığını ortaya koymaktadır. Bu duvarlar Hamamtepe üzerinde batıda sur duvarına doğru uzanmakta, doğuda ise kiliselerin yayılımından daha geniş bir yayılım göstermektedir. 2016 yılında bu duvarların çevresinde derinleşme fırsatı bulunmuştur, toplanan verilerin analiz edilmesiyle birlikte yakın zamanda daha erken evrelerin tarihlenmesi, yerleşimin karakteri ve ekonomisinin anlaşılması mümkün olacaktır.

Orta Bizans Evresi

HTP01 alanının kuzeydoğu bölgesinde gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda Kilise B yapısının doğu dış bölümünde mezarların yayılımı, yapısal özellikleri ve korunma durumları hakkında bol miktarda veri toplanmıştır. (Resim: 5) Toplamda 26 mezar kaldırılmıştır. Çocuk mezarlarının sayıca ağırlıklı olduğu bu bölgede önceki yıllarda kazılan mezarlar ile kıyaslandığında yapı türlerinde farklılaşmalar olduğu ve daha fazla miktarda mezar buluntusu özellikle de cam bilezik içerdikleri görülmüştür. (Resim: 6) Bu bölgede ortaya çıkarılan mezarların çoğunluğu daha önceki yıllarda bulunan mezarlardan farklı olarak tuğla ve taş sıraları ile çevrili olup Hamamtepe'de sıkça görülen bir uygulama olan anakayadan kesilmiş kapak taşları ile kapatılmışlardır. Mezarlarda kültürel tahribat seyrek olarak üst evrenin kullanımına bağlı iken buradaki mezarların bü-

yük bir kısmı rahatsız edilmemiş bir biçimde bulunmuştur. Ancak iskeletler üzerinde doğal şartlardan dolayı tahribatlar gözlemlenmiştir. Bazı durumlarda ikincil gömü nedeniyle iskeletlerin bir kenara toplanması ve kapaksız olan mezarlarda ise iskeletlerin ışık evresinde yapısal çalışmalar nedeniyle tabakada kısmen dağıldıkları gözlemlenmiştir. Mezarlara ek olarak Komana'da ilk defa gömü olmayan bir iskelet bulunmuştur. (Resim: 7) Yüzükoyun yatar halde olan bu iskeletin düştüğü yerde öldüğü veya öldükten sonra buraya atıldığı tahmin edilmektedir. Yırtıcı hayvanlar tarafından rahatsız edilmiş iskelet üzerinde hayvan diş izleri görülmüştür.⁷ İskeletin Danişmend sonrası Osmanlı öncesi olması beklenebilir.

Kilise B'nin temel seviyesinin altında ortaya çıkan harçlı duvarlar doğuya doğru devam etmiştir. Daha erken evreye ait bu yapıların etrafındaki tabakalarda daha erken dönemlere ait gündelik kullanım kapları özellikle Roma dönemi seramikleri daha fazla görülmeye başlanmıştır. Danişmend - Selçuklu ışık evresi malzemelerine bu derin tabakalarda neredeyse hiç rastlanmamaktadır ve bu durum tabakaların güvenilirliği açısından son derece önemlidir.

Harçlı yapıların yayılımının anlaşılması 2017 kazı sezonunda hedefler arasında yer alacaktır.

HTP02 / SUR DUVARI

Sur duvarındaki çalışmalar kalenin kuzeybatı köşesinde yoğunlaşmıştır. Daha önce ortaya çıkarılan kuzey duvar batıya doğru takip edilmiş, kuzeybatının batıya bakan köşesini oluşturan burç ile bağlantısı kurulmuştur. Kazılar sırasında kuzey surun batısında burçtan yaklaşık 10m doğuda bir kapıya ulaşılmıştır (Resim: 8). Surlar üzerinde ilk defa bir giriş ortaya çıkarılmaktadır, bu giriş yaklaşık 7m genişliğindedir. Şu anda üzerinde yoğun bir Osmanlı yapısının yer aldığı kapının Osmanlı öncesi, olasılıkla Danişmend dönemi seviyesindeki girişi temizlenmiş, kapının içerisinde yer alan döşeme taşlarında yoğun tekerlek izleri görülmüştür (Resim: 9). Kapının doğu köşesi devşirme blok taşlarla yapılmış olup, duvarın genel mimari yapısı olan harçlı taş dolgu duvar örgüsünü takip etmemektedir. Duvarın sağlamlaştırılması sırasında farklı tamir evreleri tesbit edilmiştir, özellikle Osmanlı döneminde ciddi bir dolgu yapılarak

⁷ Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Laboratuvarı'nda Prof. Dr. Yılmaz Selim Erdal tarafından yapılan ön incelemede iskeletin bazı kemikleri üzerinde yırtıcı hayvan diş izleri gözlemlenmiş ve bireyin öldükten sonra uzun bir süre açıkta beklediği önerilmiştir.

alan seviyelenmiştir. 2017 yılında kapının tamamen ortaya çıkarılarak koruma altına alınması ve kaleye girişin açık bir şekilde görülebilmesi sağlanacaktır.

HTP04 / SUR DIŞI KULLANIM

HTP04 alanında gerçekleştirilen çalışmanın amacı Hamamtepe’de sur ile çevrili yerleşimin kuzeyde surun dışında kalan yayılımını anlayabilmektir. HTP04 alanında gerçekleştirilen çalışmalarda geniş açmalar oluşturulduğundan çok derin bir çalışma yapılamamıştır. 2016 yılı çalışmalarında Osmanlı yapı kalıntılarını takiben ki ocaklar ve depolama kapları bulunmuştur, işlik evresi görülmüştür (Resim: 10). Bu evreye tarihlenebilecek iki girişli olası bir kamusal yapı güney kesitte belirmiştir. Bu yapının önünde, taban altında su tahliye sistemi bulunmaktadır. Yapının özelliği 2017 kazılarında anlaşılabilecektir. Ayrıca Hamamtepe’nin merkezinde tespit edilen mezarların tepenin alçak bölümlerine de yayıldıkları görülmüştür. Bu bölgede iki iskelet kaldırılmıştır. Her ne kadar mezarlarda kapaklar tespit edilmemiş olsa da yatış yönleri bakımından Bizans dönemine tarihlenebilirler. Bu mezarlar sur duvarlarının kuzeybatısında duvarın hemen üzerinde geçmiş yıllarda ortaya çıkarılmış mezarlarla çağdaş olabilir ancak evrenme konusu henüz bu bölgede yeterince anlaşılmamıştır.

ÇEVRESEL ARKEOLOJİ ÇALIŞMASI

Doç.Dr. Evangelia Pişkin başkanlığında yürütülen çevresel arkeoloji çalışmalarında 2016 yılında toplam 1860 litre toprak örneği 133 parça halinde yıkanmıştır. Kontrol edilen örneklerde bulunan nadir buluntuların (boncuk, metal objeler vb.) yanısıra çok sayıda hayvan kemikleri, yanmış ve taşlaşmış bitki kalıntıları, çeşitli metal obje parçaları, cam parçaları ve kırık seramikler de bulunmuştur. Hayvan kemikleri çalışmasında elde edilen veriler derlendikten ve ayrıştırma işlemi yapıldıktan sonra; örnekler ayrıntıyla incelenmek, analiz edilmek ve tanımlanmak üzere Ortadoğu Teknik Üniversitesi Yerleşim Arkeolojisi Anabilim Dalı Çevresel Arkeoloji Birimine gönderilmiştir.

ARAZİDE KORUMA/SAĞLAMLAŞTIRMA

2016 yılında arazide konservatör/restoratör Yasemin Özer’in yürüttüğü koruma çalışmaları kapsamında, sur duvarında ve harçlı duvarlarda koruma ve sağlamlaştırma çalışmaları yapılmıştır (Resim: 11). 2015 yılında orjinal harçtan örnek alınıp yapılan analiz sonuçlarına göre hazırlanan kireç harcında kum,

pomza tozu, çakıl ve kireç kullanılmıştır.⁸ 2015 yılında yapılan duvar konserasyonu çalışmalarında olumlu sonuçlar alınmış, 2016 yılında bu yönetime devam edilmiştir.

İşlem dört aşamalı biçimde yapılmış olup bunlar; temizlik, yıkama, derz dolgu uygulama ve kazıma şeklindedir. İşlem uygulama sırasında yapılan harca çok az miktarda su eklenip uygulama sonunda hızlı kurumayla oluşan çatlakları önlemek için nemli çuval bezi örtülmüştür. Ayrıca duvarın üst kısımları su geçirirliliğini engellemek için kaba harç uygulanarak üzeri çakılla kapatılmıştır. Buradaki amaç suyun tabana işleyip harca ve duvara zarar vermesini engellemektir. Duvarın üst yüzeyinde eksik kısımlar orijinali bozmayacak şekilde eklemelerle desteklenmiştir. Ekleme yapılan alanlardaki amaç ise su eğimini vermek, suyun duvar üzerinde kalmasını engellemektir.

MÜZE TEŞHİRİ

2016 yılında Tokat Müzesi arkeologları ile birlikte Komana kazılarına ait bir teşhirin hazırlanabilmesi için çalışmalar başlatılmıştır. Bu kapsamda eserler seçilmiş, bilgilendirme yazıları ve vitrin içi panolar hazırlanarak vitrin düzenlenmiştir. Tokat Müzesi'nde artık bir Komana teşhir vitrini bulunmaktadır.

Komana'da 2016 sezonunda küçük eserler üzerinde çalışmalar yürütülmüş, buluntu grupları tanımlanmış, çizim ve fotoğraflama işleri yapılmıştır. Yrd.Doç.Dr. Meryem Acara Eser metal buluntular üzerindeki çalışmalarına devam etmiştir.

2016 yılının özel şartları sebebiyle Toplumsal Arkeoloji çalışmalarına ara verilmiş, ancak Mayıs 2017'de Tokat'ta kültürel mirasın farkındalığının arttırılabilmesi amacıyla Komana kazısı liderliğinde, Tokat İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Gaziosmanpaşa Üniversitesi işbirliğiyle "Tokat'ın Antik Kentleri Sempozyumu" düzenlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Anderson, J. G. C. (1902) *Studia Pontica I: A Journey of Exploration in Pontus*, Bruxelles.
- Cramer, J. A. (1832) *Geographical and Historical Description of Asia Minor*, Vol.I, Oxford.
- Cumont, E. and F. Cumont (1906) *Studia Pontica II. Voyage d'exploration Archeologique dans le Pont et la Petite Armenie*, Lamartin, Brussels.

⁸ Harç Analizi Orta Doğu Teknik Üniversitesi Arkeometri Bölümü Doktora Öğrencisi Mehmet Bilgi Er tarafından gerçekleştirilmiştir.

- Demir, N. (2012) Danismend Gazi Destanı, Ankara.
- Erciyas D.B. (2006) "Tokat İli Komana Antik Kenti Yüzey Araştırması 2004" 23. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2.Cilt. Ankara (13-22).
- Erciyas D.B. (2007) "Komana Yüzey Araştırması 2005" 24. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 2.Cilt, Ankara (155-166).
- Erciyas D.B. (2014) "Komana Kazısı 2012" 35. Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 1.Cilt. Ankara (281-291).
- Erciyas D.B., E. Sökmen (2009) "Komana Yüzey Araştırması 2007" 26. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu. 1.Cilt. Ankara (289-306).
- Erciyas D.B., E.Sökmen (2010) "Komana Antik Kenti Arkeolojik Araştırma Projesi 2008 Yılı Raporu" 27. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt. Ankara (355-374).
- Erciyas D.B., E. Sökmen ve T. Kalaycı (2008) "Komana Yüzey Araştırması 2006" 25. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 2.Cilt. Ankara (197-212).
- Erciyas D.B., Sökmen E. ve C. Kocabıyık (2011) "Komana Antik Kenti 2009 Yılı Kazı Çalışmaları" 32. Kazı Sonuçları Toplantısı, 4.Cilt, Ankara (121-133).
- Erciyas D. B. ve M. N. Tatbul (Ed.) (2015) Komana'da Ortaçağ Yerleşimi / The Medieval Settlement at Komana. Yerleşim Arkeolojisi Serisi 5, Monografi 1, Ege Yayınları, İstanbul.
- Erciyas D.B. ve M.N. Tatbul (2016) "Anadolu'da Ortaçağ Kazıları ve Komana" 37. Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 2. Cilt, Ankara (611- 626).
- Erciyas, B. and M. Tatbul (2017) The Roman Period at Komana. In: Manoledakis, M. (ed.) (2017) The Black Sea in the Light of New Archaeological Data and Theoretical Approaches, Proceedings of the 2nd International Workshop on the Black Sea in Antiquity, 18-20 September 2015, International Hellenic University, Thessaloniki, Archaeopress Publishing, Oxford, (239-250).
- Hamilton, W. J. (1842) Researches in Asia Minor, Pontus, and Armenia, Vol.I, London.
- Hogarth, D. G. and J. A. R. Munro (1893) Moderna nd Ancient Roads in Eastern Asia Minor, London.
- von der Osten, H. H. (1929a) Explorations in Central Anatolia Season of 1926. The University of Chicago Oriental Institute Publications Volume V., Researches in Anatolia-Volume I, Chicago, Illinois.
- von der Osten, H. H. (1929b) Explorations in Hittite Asia Minor 1927-28. Oriental Institute Communications No.6, Chicago, Illinois.
- Tatbul M. N. (2017) "Identifying Medieval Komana in the 12th-13th Centuries Through Spatial Analysis of Archaeological Data with a Multidisciplinary Approach", Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Yerleşim Arkeolojisi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

LİKYA BÖLGESİ ALACADAĞ ÇEVRESİNDEKİ BİZANS YERLEŞİMLERİ 2016 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Bülent İŞLER*
Nesrin AYDOĞAN İŞLER

Antalya İli Demre İlçesi'nin kuzeyinde Alacadağ çevresinde yer alan Bizans Yerleşimleri konulu yüzey araştırmasının 2016 yılı çalışmalarını Belören (Muskar)'a bağlı Zeytin, Alakilise, Alakisle (Alaca), Günağı ve Turant Dağı'nda bulunan yerleşimlerinde yürüttük (Harita 1). Özellikle Belören Köyü'nden Günağı yerleşimine uzanan Zeytin, Dikmen, Alakilise ve Alakisle (Alaca) mevkiilerinde daha önce çok azı bilinen kule evler, sarnıçlar, tarımsal üretime yönelik işlikler, lahit mezarlar ile çok sayıda konut yapısı tespit ettik. Çalışma süremizin önemli bir kısmını bu bölgeye ayırmamıza rağmen buluntu yoğunluğundan dolayı yeni tespit ettiğimiz yapıların ancak bir kısmında çalışılmıştır.

Yüzey araştırmasına başlamadan önce Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'ndan Demre ile ilgili tescil fişleri ile sit alanlarının haritalarını temin ettik. Demre çevresindeki sit alanlarını gösteren haritalardan bu yıl çalıştığımız bölgelerin tamamının, kurul kararıyla 1. derece arkeolojik sit olarak ilan edildiğini tespit ettik. Dolayısıyla birçoğunu ilk kez belgelendirdiğimiz eserler için ayrıca bir tescil fişi hazırlamadık. Süremizin bir gününü Demre'deki Likya Uygarlıkları Müzesi'ndeki taş eserlerin fotoğraflanmasında bir gününü ise Turant Dağı'ndaki yerleşimi incelemek için kullandık¹.

* Öğr. Gör. Dr. Bülent İşler. Ankara Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Beşevler/Ankara/TÜRKİYE. mugla48tr@gmail.com

Araş. Gör. Dr. Nesrin Aydoğan İşler. Ankara Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Beşevler/Ankara/TÜRKİYE. nesrinaydogan@gmail.com

¹ Dr. Bülent İşler başkanlığında 24 Ağustos-8 Eylül 2016 tarihlerinde yürütülen yüzey araştırmasını, Kültür ve Turizm Bakanlığı adına Demre Müzesi uzmanı Arkeolog Haldun TOKSÖZ, Gazi Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü'nden Dr. Nesrin AYDOĞAN İŞLER, Kültür Rotaları Derneği'nden Yazar Kardelen Karlı ve Harita Teknikeri Atılay Önen'in katılımıyla gerçekleştirdik. Yüzey araştırmasının giderleri Koç Üniversitesi, Suna&İnan Kıraç Akdeniz

Günağı Yerleşimi (X 232408/ Y 4023690):

2014 yılı çalışmalarımızda yerli halkın “Güney Tarla” olarak adlandırdığı bölgede bir kilise ile kilisenin yaklaşık 300 metre kuzeydoğusunda bir grup konut tespit etmiştik². 2014 yılında kilisedeki, 2016 yılında ise konutların bulunduğu alandaki ölçüm ve belgelendirme çalışmalarımızı tamamladık (Çizim: 1)³.

Ulaşımı oldukça güç olan yerleşimde 30 kadar konut, iki tane tarımsal üretime yönelik işlik, dört sarnıç ile yapıların kapılarına ait 10 kadar lento, bir değirmen taşı ile bir pres yatak taşı tespit ettik. Kuzeydoğu-Güneybatı doğrultusunda 190 m. uzunluğundaki yerleşim güneye doğru eğimli bir arazi üzerine konumlanmıştır. Yerleşimin en batısındaki kayalık alanda yan yana iki işlik ve işliklere bitişik halde konut olabilecek bazı mekanlar bulunmaktadır. Yaklaşık kare planlı işlikler oldukça kötü durumda günümüze ulaşmış; ortalama 0.60 m. kalınlığındaki duvarları yıkıntılar arasından zorlukla seçilebilmektedir. Dolayısıyla yapıların girişlerinin, ezme ve biriktirme havuzlarının yerini ve boyutlarını tam olarak tespit edemedik. İşliklerin ana kayaya oyularak oluşturulan güney duvarlarının ortasında birer ahşap baskı kolu yuvası görülür (Resim: 1). Her iki işlik içinde sıvı kaplarına ait olabilecek çok sayıda sırsız kırmızı astarlı seramik parçasına rastladık. Ayrıca iki işlik arasında biri 1.20 m. diğeri 0.75 m. boyutlarında ve 0.42 m. çapında iki sütun parçası bulunmaktadır.

İşliklerin yaklaşık 50 metre kadar kuzeyinde iki odalı bir konut, konut içinde ve yakınında üç sarnıç yapısı tespit ettik. Sarnıçlardan ikisinin kuyu bilezikleri özgün yerinde durmaktadır. Kuyu bilezikleri yaklaşık 0.80 m. yüksekliğinde, dıştan kare içten daire planlıdır. Kuyu bileziklerinden birinin üzerinde ortada bir haç motifi ile haç motifinin iki yanında birer rozet yer alır (Resim: 2). Haç kollarında ve haç motifini çevreleyen 0.02 m. kalınlığındaki bordür üzerinde

Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü (AKMED), *KU AKMED 2016/P.1010* numaralı proje bütçesinden karşılandı. Katkılarından dolayı ekip üyelerine ve AKMED çalışanlarına teşekkür ederiz.

² M. Alkan Sionlu Aziz Nikolaos'un Vitası'nda geçen bilgileri yorumlayarak, Günağı Kilisesi'nin bulunduğu bölgenin özgün adını “*Nea Kome*” olarak önerir. Bkz. M. Alkan (2011), “Parerga to the Stadiasmus Patarensis (8): On the named places in the journeys of sacrifice recorded in the Vita of Saint Nicholas of Sion” *GEPHYRA* 8, s. 109.

³ Günağı yerleşimindeki kilise için bkz. B. İşler (2016) “Likya Bölgesi Alacadağ Çevresindeki Bizans Yerleşimleri 2014 Yılı Yüzey Araştırması” 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, cilt 1*, Ankara, s. 60-61, plan 4; B. İşler (2016) “Orta Likya Bölgesi'nde Yeni Bir Keşif: Günağı Kilisesi” *Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 25, s. 363-392.

elmas kesim bezemeler, kuyu bileziğini 5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başlarına tarihlenememize olanak verir. Dolayısıyla yerleşimdeki konutların da yaklaşık bu yüzyıllarda inşa edildikleri ya da kullanıldıkları anlaşılır.

Yerleşimin diğer bölümleri doğuya doğru yan yana yerleştirilmiş kuzey-güney doğrultusunda uzanan sıra odalı evlerden oluşur (Çizim: 1). Evler arasında kuzey-güney doğrultusunda, yamaç eğiminden dolayı olasılıkla basamaklardan oluşan yollar/boşluklar bulunur. Yamaç eğiminden dolayı evlerin de zemin seviyeleri güneye doğru alçalır. Konutların içlerinin moloz dolu ve duvarlarının üst kısımlarının yıkık olmasından dolayı mimari özelliklerini belirlemek çoğu zaman mümkün olmamıştır. Görünen mimari veriler –duvarlardaki ahşap hatıl yuvaları veya kat ayrımını belirleyen duvardan çıkıntı yapan konsollar- evlerin birçoğunun iki katlı inşa edildiklerini ortaya koyar. Kapı açıklığı dışında penceresi bulunmayan alt katlar daha çok hayvanlar için barınak ya da depo olarak kullanılmış olmalıdır. Bundan dolayı kapı açıklıkları üst katlara göre daha geniş yapılmış ve ortalama 1.10-1.30 m. ölçülerindedir. Tamamının içinin duvarların yıkılmasıyla oluşan molozla kaplı olmasından dolayı mekânların zemin seviyelerini belirlemek mümkün olmadı. Ancak kat ayrımının kapının 0.30 m. kadar üstünden başladığı duvarlardaki kalas yuvalarından anlaşılmaktadır. Kapıların yaklaşık 2.00 yüksekliğe sahip olduğunu düşünürsek zemin katlarının tavan yüksekliği 2.30-2.50 m. kadar olduğu anlaşılmaktadır. Evlerin zemin katları tek bölümlüdür. Olasılıkla ortalarında ahşap tavanı taşımak üzere direkler yerleştirilmişti. Evlerin içinde bulunan taş sütun parçaları tavanları desteklemek için ahşap direklerin yanı sıra taş sütunların da kullanıldığını göstermektedir. Konutların kaba yonu taşlarla kireç harcı kullanılmadan örülen zemin kat duvarları ortalama 70 cm. kalınlığındadır (Resim: 3).

Üst kat duvarlarının büyük bölümü günümüze ulaşamamış olmasından dolayı giriş yerlerini ve mimari özelliklerini belirlemek mümkün değildir. Ancak benzer örneklerine göre üst kat girişleri, evin dış zemin kotunun daha yüksek olduğu yönden olmalıdır. Böylelikle ikinci kata ulaşmak için evin içinden ya da dışından ayrıca bir merdivene gerek duyulmamıştır. Konutların üst kat duvarlarında, Alakilise yerleşimindeki üst kat duvarları sağlam kalabilmiş konutlara benzer manzaraya açılan geniş pencere açıklıklarının olduğunu düşünebiliriz. Konutlarda ısınmak veya yemek yapmak amacıyla ocakların bulunup bulunmadığı belirsizliğini korur.

Alakisle (Alaca) (X 232408/ Y 4023690): Tescil fişlerinde “Alakisle”, yerli halkın ise “Alaca” olarak adlandırdığı bölgede 2015 yılı çalışmalarımızda bir kilise

çevresinde 10 kadar konut, bir tarımsal üretime yönelik işlik ve dört sarnıç belgelendirmiştik. 2016 yılında tekrar yerleşime gittiğimizde, önceki yılda bulduklarımıza ek olarak yerleşimin kuzeyindeki bir tepe üzerinde yan yana konumlanmış iki sarnıç daha tespit ettik. Yaklaşık 7 m. derinliğindeki sarnıçlar oldukça sağlam halde günümüze ulaşmıştır. Sarnıçların yakınında kuyu bileziğine ait kırık bir taş eser bulduk. Kuyu bilezik taşının bir yüzünde, çift sıra daire içine alınmış bitkisel bezeme yer alır. Bilezik taşının, 2015 yılı çalışmasında bulduğumuz, üzerinde aslan kabartması olan ve işlevi belirlenemeyen taş eserin parçası olduğu anlaşıldı (Resim: 4).

Yerleşimin merkezindeki kilisenin 20 metre kadar doğusunda üzerinde yazıt bulunan küçük bir taş eser tespit ettik (Resim: 5). Bir lahit parçası olduğunu düşündüğümüz taş eserin üzerindeki yazıt okunamadı. Yazıtı güvenlik altına alabilmek için, müze yetkililerinin ve bakanlık temsilcisinin de uygun bulmasıyla Demre'deki Likya Uygarlıkları Müzesi'ne taşınmasına karar verdik. Eser tutanakla müzeye teslim edildi.

Alakilise (Karkabo):

Belören Köyü'nden yaklaşık 10 km. uzaklığındaki Alakilise yerleşimi güneybatı-kuzeydoğu yönünde 2 km. uzunluğundaki bir vadiyi kapsar (Resim: 6). Yerleşimin merkezinde üç nefli bazilikal planlı bir kilise ile ek yapıları bulunur. Vadinin çevresindeki yamaçlarda ilk belirlemelerimize göre 120 civarında konut, çok sayıda sarnıç ve tarımsal üretime yönelik işlik tespit ettik.

Kilisenin narteksindeki bir paye üzerinde yer alan Yunanca yazıt, kilise ve yerleşimin özgün adı hakkında önemli bilgiler içermektedir. Yazıtta *“Başmelek Aziz Cebrail'in mukaddes mabedinin onarımı gerçekleşti (yeniden kutsandı). 2 Mayıs, 5. Indiktion, kâinatın yaradılışının 6320. yılı”* yazmaktadır⁴. Yazıtta göre Başmelek Gabriel'e adanmış olan kilisenin 812 yılında onarım gördüğü anlaşılmaktadır. 6. yüzyılın ilk yarısı içinde bölgede yaşamış olan Aziz Sionlu Nikolaos'un hayatını anlatan Vita'da Cebrail Kilisesi, Karkabo köyü ile birlikte anılmaktadır⁵. Do-

⁴ Yazıt için bkz. E. Petersen-F. Luschan (1889), *Reisen im südwestlichen Kleinasien II, Reisen in Lykien Milyas und Kibyratis*, Wien, s. 39-40; H. Roth (1908), *Kleinasiatische Denkmäler aus Pisidien, Pamphylien, Kapodokien und Lykien*. Leipzig, s. 320.

⁵ Sionlu Aziz Nikolaos'un Vita'sı ve Karkabo için bkz. I. ve N. P. Ševčenko, 1984, *The life of Saint Nicholas of Sion*, Brookline, Massachussetts, s. 19, 88-89. Karkabo yeri hakkındaki değerlendirmeler için ayrıca bkz. C. Foss, (1991) *“Cities and Villages of Lycia in the Life of St. Nicholas of Holy Sion”*, *Greek Orthodox Theological Review* 36, s. 310-311; M. Alkan, (2013) *Klasik Çağ'dan Erken Bizans'a Myra Kenti ve Teritoryumu*, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Anabilim Dalı yayımlanmamış doktora tezi, Antalya, s. 102, 156.

layısıyla Nikolaos'un Vitası ve kilise içindeki yazıt Alakilise'nin özgün adının Karkabo olduğunu ve yerleşimdeki Başmelek Cebrail'e adanan kilisenin 6. yüzyılın ilk yarısında var olduğunu göstermektedir.

Yerleşimin merkezinde yer alan kilise doğu-batı doğrultusunda uzanan üç nefli bazilikal plan tipindedir⁶. Nefler, payeler ve bu payelere atılan yuvarlak kemerlerle birbirinden ayrılmıştır. Kuzey nefin duvarları büyük ölçüde ayakta-
dır (Resim: 7). Ancak kilisenin güney duvarı temel seviyesinde izlenebilmektedir. Günümüze sağlam halde ulaşan orta nefin kuzeyindeki paye ve kemerler, kilisenin bir galeri katının olduğunu göstermektedir. Orta nef doğuda dışa çıkıntı yapan, içten yarım yuvarlak dıştan üç cepheli bir apsisle sonlanır. Apsisin prothesis odası bulunmaz, apsisin güneydoğusuna bitişik kapalı haç planlı bir bina bulunmaktadır. Kapalı haç planlı binanın köşe odaları ve haç kolları çatı seviyesine kadar ayakta, örtü sistemi tamamen yıkık haldedir.

Kilisenin batısında bir narteks ve bir atrium bölümü yer alır. Narteksten kiliseye üç ayrı kapıdan giriş sağlanmıştır. Avlunun kuzeyinde, işlevi belirlenemeyen kubbeli bazı mekânlar bulunur. Avluda ve kilisenin güney yanında halen kullanılmakta olan iki sarnıç yer alır. Kilise çevresinde belgelendirdiğimiz taş eserlerin büyük bölümü sütun başlıklarından oluşmaktadır. Oldukça kaliteli işçilik gösteren taş eserlerin bezemeleri 5. yüzyıl ikinci yarısında yapılmış olan bölgedeki diğer bezemelere çok benzerdir.

Konutlar birbirinden ayrı 3-8 binadan oluşan gruplar halinde, vadinin kayalık yamaçlarına yerleşmiştir. 2016 çalışmalarımızda öncelikle vadinin kuzey yamaçlarındaki konutların ölçüm ve belgeleme çalışmalarına başladık. Bu alanda yaklaşık 50 binadan oluşan 6 grup konut alanı tespit ettik. Konutlar bazen birbirine bitişik, yan yana sıralanmış mekanlardan, bazen de yaklaşık kare planlı tek bir yapıdan oluşmaktadır. İçlerinin moloz dolu olması ve üst duvarlarının yıkık oluşu mimari ayrıntılarını belirlemeyi güçleştirir. Ancak kat ayrımını gösteren konsol yuvalarından konutların tamamının en az iki katlı olduğu anlaşılmaktadır. İkinci katlarında manzaraya açılan yuvarlak kemerli pencerelerin olduğu görülmektedir (Resim: 8). Konutların kaba yonu taşlarla kireç harcı

⁶ Kilise hakkında bkz. Roth a.g.e. 1908, s. 317-323; M. Harrison (1963), "Churches and Chapels of Central Lycia", *Anatolian Studies*, 13, s. 117-151; H. Blum (1995), "Demographie und Kirchenorganisation in Zentrallykien: Bemerkungen zur Vita Nicolai Sionitae", *Lykia I*, s. 55; H. Hellenkemper-F. Hild (2004), *Tabula Imperii Byzantini 8 Lykien und Pamphylien*, 3 cilt, Wien 607-610; P. Grossmann-H. G. Severin (2003), *Frühchristliche und byzantinische Bauten im südöstlichen Lykien*. Ergebnisse zweier Surveys (Ist. c-Forsch. 46), Tübingen, s. 33-49.

kullanılmadan örülen duvarları ortalama 70 cm. kalınlığındadır. Bazı konutların zemin katlarında, tavanı desteklemek üzere yerleştirilmiş in situ taş sütunlar yer almaktadır. Her grup konut yerleşiminde birkaç sarnıç ile tarımsal üretime yönelik işlikler bulunmaktadır (Çizim: 2). Çalışmalarımızda 1. 2. ve 5. grup konut alanının ölçüm çalışmalarını bitirdik ve bilgisayar ortamında çizimlerine başladık.

Kilisenin güneydoğusunda vadinin iç kısmında, ilk belirlemelerimize göre yaklaşık 60 konut binası daha tespit ettik. 3-8 binadan oluşan konutlar gruplar halinde vadinin en dip kısmına doğru dağınık halde yerleştirilmiştir. Konut grupları vadinin en güneyinde birbirine daha yakın olarak yoğunlaşmaktadır. Vadideki konutlar merkezindeki kiliseye göre 5. yüzyıl ve 6. yüzyıl içine, Bizans dönemine tarihlendirilebilir. Ayrıca Vadi içinde 20. yüzyıl başlarına tarihlenen 3 adet Türk evi tespit edilmiştir. Yerleşimdeki konut sayısının çokluğu ve bitki örtüsünün çok sık olmasından dolayı yerleşimdeki çalışmalarımız bitirilememiştir. Bugüne kadar birkaçı dışında hiçbir yayımlanmamış olan konutlardaki ölçüm ve belgeleme çalışmalarına 2017 yılında devam edilmesi planlanmaktadır⁷. Vadideki konut sayısı ve bunların konumları ancak çizimlerin bitirilmesinden sonra kesin olarak belirlenebilecektir.

Belören Köyü, Zeytin Mevkii:

Belören Köyü'nden Alakilise'ye giden yol üzerinde, yerli halkın Zeytin olarak adlandırdığı bölgede, kuzey-güney doğrultusunda uzanan vadi içinde, dağınık halde dört kule ev, yirmi kadar konut, sekiz adet tarımsal üretime yönelik işlik, onüç sarnıç ve sekiz lahit mezar belgelendirdik. Konutlar, 3-4 yapıdan oluşan kümeler halinde vadinin kuzey yamaçlarında, dağınık halde konumlanmıştır.

Zeytin 1. Yerleşim:

Yapı kümelerinden birincisi Zeytin vadisinin batısında, 887 m. rakımlı tepe üzerinde, bir kule ev çevresine konumlanmış dört sarnıç, dört konut, ve iki lahit mezardan oluşur⁸. Yerleşimin en yüksek yerinde 4.30x4.50 m. ölçülerinde yaklaşık kare planlı kule ev yer alır. Olasılıkla iki katlı olan evin 1 m. kalınlığındaki

⁷ Harrison'ın 1960-63 yıllarında bölgede yaptığı yüzey araştırmalarında Alakilise Vadisi'nde 40 civarında konut tespit etmiştir. Kitabında konutlardan birkaçının planını yayımlanmıştır. Bkz. Harrison (2001), *Mountain and Plain. From the Lycian Coast to the Phrygian Plateau in the Late Roman and Early Byzantine Period*. Edited by Wendy Young, Ann Arbor, s. 20-23.

⁸ Yerleşimin koordinatları X 498437.757/ Y 4021754.371

duvarlarının alt bölümleri günümüze gelebilmiştir. Duvarları dikdörtgen küp şeklindeki kesme taşlarla oluşturulmuş, bağlayıcı olarak harç kullanılmamıştır. Evin kuzey ve doğu tarafında, ana kaya oyularak oluşturulmuş iki sarnıç bulunur.

Kule evin kuzeybatısında olasılıkla Erken Roma dönemden kalma 0.78x1.90 m. ölçülerinde bir lahit yer alır. 1 m. derinliğindeki monolitik tekne ve mahya kirişli semerdam çatılı kapağı oldukça sağlam halde ulaşmıştır. Yüzeyinde bezeme bulunmayan lahit kapağı yere düşmüştür. Mezarın yanında 3.75x4.20 m. ölçülerinde, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı bir konut bulunur. Girişi güney duvarı ortasındaki 1 m. genişliğindeki kapıdan sağlanan konutun yaklaşık 0.70 m. kalınlığındaki duvarlarının alt kısmı ulaşmıştır. Temel kalıntılarından konutun batı duvarına bitişik bir mekânın daha olduğu anlaşılmaktadır. Konutun hemen yanında bir değirmen taşı görülmektedir.

Kule evin batı tarafında biri halen kullanılmakta olan iki sarnıç ve sarnıçla bağlantılı bir adet tarımsal üretime yönelik işlik bulunur. Sarnıcın yakınında olasılıkla iki konuta ait duvar kalıntılarının bir bölümü ulaşmıştır. Yerleşimin 60 m. güneybatısında ve en uzak yerinde bir kayaya oyma *Hamazorion* tipi mezar bulunmaktadır. 1.90x0.82 m. ölçülerinde, 0.80 m. derinliğindeki mezarın kapak kısmı günümüze ulaşamamıştır.

Zeytin 2. Yerleşim:

Vadinin kuzeybatısında bir grup ev, iki işlik, iki sarnıç ile birlikte, iki lahit ve iki lahit kapağı yaklaşık 200 metrelik kuzey-güney doğrultusunda uzanan bir hat boyunca, birbirinden ayrı yerleştirilmiştir. Evlerin duvarları ancak temel seviyesinde ulaştığı için tam sayısını belirlemek mümkün değildir. Ancak 6 tanesinin tam sınırları belirlenebilmiştir. Bu evlerden birinin ortasında *in situ* sütun bulunmaktadır. Olasılıkla iki katlı olduğu anlaşılan evin alt katı ortasındaki sütun ikinci kat tavanını taşıyor olmalıdır.

Yerleşimdeki en önemli buluntu güney-kuzey doğrultusunda 370 m.lik bir hat boyunca tespit edilen Bizans Dönemine tarihlendirdiğimiz kapağı ile birlikte iki lahit ve iki lahit kapağıdır. Lahitler yüksekçe bir yamaçta, antik dönemden beri kullanılmakta olan yolun kenarında konumlanmıştır. Lahitler üzerinde herhangi bir yazıt bulunmadığı için hangi dönemde ya da kimin için yapıldıkları belli değildir. Ancak kapaklarının yüzeyindeki yaprak motifleri ve haç mo-

tiflerinin işleniş tekniği ve motif özellikleri Erken Bizans döneminde olasılıkla 5. veya 6. yüzyıl içinde yapılmış olabileceklerini göstermektedir⁹.

1 numaralı lahit (Koordinatları X 498447.016, Y 4022207.668):

Belören Köyü'nden Alakilise'ye giden toprak yolun kenarında deniz seviyesinden 879 m. yüksekliğinde bir yamaç üzerine yerleştirilmiştir. Lahidin kaide kısmı (*hyposorion*) bulunmaz. Yekpare olarak kireç taşından oyularak oluşturulmuş olan lahit, tekne ve kapak bölümünden oluşur. Lahidin tekne kısmı büyük ölçüde kırılmış, kapak kısmı ise ters döndürülmüş halde yerde yatmaktadır. Konumu bakımından in situ olduğu anlaşılan tekne kısmı doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiştir. Gövde kısmı tamamen yok olan teknenin, sadece taban bölümünün yarısını oluşturan batı bölümü günümüze ulaşabilmiştir. Taban bölümünün batı ucunda ölünün başının konulması için zeminin 3 cm. kadar yükseltilmiş olduğu görülür. Lahit teknesinin güney yüzünde, aşağıda küçük bir delik ve bu delikle bağlantılı olarak lahidin iç zemininde deliğe doğru giderek derinleşen bir oluk bulunur.

Kapak ölçülerine göre lahit teknesi dıştan dışa 228 cm. uzunluğunda, 117 cm. genişliğindedir. Yakınındaki sağlam haldeki 2 numaralı lahitte benzer ölçülerde olmasından dolayı olasılıkla lahit teknesi 98 cm. derinliğindedir. Lahit teknesi tabanı 20 cm., duvarları 17 cm. kalınlığındadır.

Mahya kirişli, semerdam çatılı olan lahidin kapağı 234 cm. uzunluğunda, 123 cm. genişliğinde, 90 cm. yüksekliğindedir. Bu ölçülere göre kapak dört yönden 3 cm. kadar çıkıntı oluşturacak biçimde tekne üzerine yerleştirilmiştir. Lahit kapağı içte 76 cm. genişliğinde, 35 cm. yüksekliğinde yarım yuvarlak olarak oyulmuştur. Lahit kapağı yere düşmesinden sonra kırılmış ve yedi parçaya bölünmüştür. Kuzey yarısından bir bölümü kayıptır. Kapağın dört köşesinde köşe akroterleri yer alır. Batı uçtaki iki akroterin yüzeyinde 16 cm. çapında daire içine alınmış, dört kolu eş haç motifi; doğudaki akroterlerde ise 8 cm. yüksekliğindeki üçgen altlık üzerinde üç yaprak motifi işlenmiştir. Güneydoğu akroter yüzeyindeki çiçek oldukça tahrip olmuş, çok net görülememektedir. Güney ve kuzey yüzde akroterlerin arasında 10 cm. yüksekliğinde birer soffit bezeme bulunur.

⁹ Lahitlerin ayrıntılı tanımı, tarihi ve Bizans sanatı içindeki yerine yönelik değerlendirmeler için bkz. B. İşler (2016), "Demre'nin Zeytin Mevkii'ndeki Erken Bizans Dönemi Lahitleri" *Arkeoloji ve Sanat* 153, s. 183-198.

Kapağın yan yüzlerinin ortasında 24 cm. çıkıntı yapan, 24x24 cm. ölçülerinde kare küp biçiminde kaldırma çıkıntıları bulunur. Çıkıntının iki yanındaki yüzeyler, daire içine alınmış dört kolu eş boyutlu haç motifleriyle bezenmiştir. Batı yüzdeki haç motifleri 18 cm., doğudakiler 30 cm. çapındaki iç içe iki daire içine alınmıştır. Dolayısıyla kapağın doğu yüzündeki haç motifleri daha büyüktür. Her iki yüzdeki kaldırma çıkıntılarının üzerinde, alt kolu uzun, diğer kolları eşit birer haç kabartması işlenmiştir. Dışta 12 cm. merkezde 8 cm. kalınlığındaki haç kolları dıştan içe doğru daralmaktadır. Haç kollarının birleştiği merkezde daire motifi bulunur. Haçın üst kolu aynı zamanda, lahidin mahyasının yan yüzünü oluşturur. Dolayısıyla mahya altta 8 cm. üstte 12 cm. kalınlığındadır.

2 numaralı lahit (Koordinatları X 498365.222, Y 4022281.795):

1 numaralı lahidin 109 m. kuzeybatısında, deniz seviyesinden 894 m. yüksekliğinde, oldukça dik bir yamaca konumlanan lahit, doğrudan ana kaya düzleştirilerek üzerine oturtulmuş, kaidesi bulunmamaktadır. Yekpare olarak kireç taşından oyularak oluşturulmuş olan lahit tekne ve kapak bölümünden oluşur (Resim: 9). Lahidin tekne kısmı büyük ölçüde kırılmış, kapak kısmı ise ters döndürülmüş halde yerde yatmaktadır. Konumu bakımından *in situ* olduğu anlaşılan tekne kısmı doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiştir. Tekne kısmının kuzey yüzü sağlam, doğu ve batı yan yüzler kısmen sağlam, diğer kısımları kırık haldedir. Taban bölümünün batı ucunda ölünün başının konulması için zeminin 2 cm. kadar yükseltilmiş olduğu görülür. Lahit teknesi dıştan dışa 225 cm. uzunluğunda, 105 cm. genişliğinde ve içi 98 cm. derinliğindedir. Lahit teknesi tabanı 20 cm., duvarları 19 cm. kalınlığındadır. Üstte kapağın oturması için 5 cm. genişliğinde, 4 cm. yüksekliğinde bir diş oluşturulmuştur. Mevcut yüzeyleri düzgün işlenmiş, bezemeye yer verilmemiştir.

Mahya kirişli ve semerdam çatılı olan lahidin kapağı 230 cm. uzunluğunda, 111 cm. genişliğinde, 95 cm. yüksekliğindedir. Bu ölçülere göre kapak, 1 numaralı lahitte olduğu gibi dört yönden 3 cm. kadar çıkıntı oluşturacak biçimde tekne üzerine yerleştirilmiştir. Lahit kapağı içte 65 cm. genişliğinde, 47 cm. yüksekliğinde yarım yuvarlak olarak oyulmuştur. Kapağın dört köşesinde 33 cm. yüksekliğinde, bezemesiz köşe akroterleri yer alır. Güney ve kuzey yüzde, akroterlerin arasında 10 cm. yüksekliğinde, kazınarak oluşturulmuş çift sıra çizgilerden oluşan birer soffit bezeme bulunmaktadır. Kapağın güneye ve kuzeye bakan kavisli yüzeylerinin ortasında 52 cm. çapında iki sıra daire içine alınmış, merkezden yanlara doğru yayılan altı kollu yaprak motifi işlenmiştir. Kuzey

yüzdeki yaprak motifleri çok tahrip olduğu için çok net görülememektedir. Kapağın yan yüzlerinin ortasında 28 cm. çıkıntı yapan, 28x28 cm. ölçülerinde kare küp biçimindeki kaldırma çıkıntıları bulunur. Kaldırma çıkıntılarının üst kısmında, mahyanın doğu ve batı yüzünde, 21 cm. çapındaki çift sıra daire içine alınmış, dört kolu eşit haç motifi işlenmiştir (Resim: 10). Her iki yüzdeki daire motifleri altta daha küçük başka bir daire ile kesişir. İki daire arasındaki yüzeyler elmas kesimi, yan yana sıralanan küçük piramitlerle bezenmiştir. Üstteki dairenin içinde yer alan haçın ortasında ve haç kollarının içinde birer inci tanesi görülür. Lahdin mahyası 17 cm. yüksekliğinde ve 22 cm. kalınlığındadır.

İki Lahit Kapağı (X 498663.855/Y 4022032.312):

1. Lahdin 278 m. güneyinde, 858 m. rakımda, kayalık alanda ters dönmüş halde iki lahit kapağı daha bulunmaktadır. Mahya kirişli ve semerдам çatılı lahit kapaklarının tekne kısmı günümüze ulaşmamıştır. Yanlarındaki haç motiflerinden Hristiyanlık dönemine ait oldukları anlaşılmaktadır. Diğer iki lahit kapağında olduğu gibi lahit kapaklarının iki yanında kaldırma çıkıntıları bulunmaktadır.

Zeytin 3. Yerleşim (X 498435.489/Y 4022332.322):

1. yerleşimin 150 m. kadar kuzeyinde, 892 m. rakımda, merkezinde bir kule ev bulunan bir yerleşim birimi daha görülmektedir. Kule ev 4.55x3.95 m.lik ölçüleriyle vadide bulduğumuz diğer iki kule evle benzer ölçülerdedir. Birinci kat seviyesine kadar sağlam olan evin 0.80 m. kalınlığındaki duvarları büyük blok taşlarla harç kullanılmadan yapılmıştır. Güney duvarı ortasında 0.90 m. genişliğinde bir kapısı bulunur.

Kule evin kuzeybatısında ve güneyinde ikişer odası bulunan konut yapılarının temelleri görülebilmektedir. Duvarları büyük ölçüde yıkılmış olmasından dolayı konutların ayrıntılı bir planı çıkartılamamıştır. Konutların yakınında ana kayanın oyulmasıyla oluşturulmuş bir ışık ile iki sarnıç yapısı tespit edilmiştir.

Zeytin 4. Yerleşim (X 498803.539/Y 4022340.710):

3. yerleşimin 360 m. kadar batısında, 891 m. rakımda bir grup konut ve üç sarnıç kalıntısı daha tespit edilmiştir. Konutlar biri dışında oldukça kötü durumda günümüze ulaşmıştır. Dolayısıyla duvarları yıkıntılar arasından zorlukla seçilmiştir. Buna göre yerleşimde üçü iki, biri tek odalı dört konut, bir ışık ve üç sarnıç tespit edilmiştir. Konutlardan birinin 0.70 m. kalınlığındaki duvarları ikinci kat seviyesine kadar ayakta kalabilmiştir (Resim: 11). İki katlı olduğu anlaşılan konutun alt katına giriş güney duvarı ortasındaki 1.1 m. genişliğinde-

ki kapı açıklığından sağlanmıştır. Konutun güney ve kuzey duvarının üst kısmında dışa 0.10 m. çıkıntı yapan tek sıra taş silme/konsol kat ayırımını belirler. Konutun batı duvarına bitişik bir mekanın daha olduğu anlaşılmaktadır.

Belören köyü, Zeytin Vadisi İçindeki Kalıntılar:

Hamazorion Mezar (mezarın koordinatları X 498775.444/Y 4021843.800):

Zeytin Vadisi'nin içinde, doğu yanındaki kayalık alanda 851 m. rakımda ana kayaya oyularak oluşturulmuş bir mezar belgelenmiştir. Mezarın içi 2.00x0.83 m. ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı olup 0.66 m. derinliğindedir. Mezarın tekne kısmı ana kaya oyularak oluşturulmuş, monolitik kapak yarısı in situdur. Mezarın kapağı içte yarım yuvarlak, dıştan beş cephelidir.

1. Kule Ev (yapının koordinatları X 498693.582/Y 4022019.356):

Zeytin Vadisi'nin yaklaşık ortasında, 860 m. rakımlı, içten 4.50 x4.30 m. ölçülerinde yaklaşık kare planlı bir kule ev belgelenmiştir. Yaklaşık 1.15 m. kalınlığındaki duvarlarının güney ve batı bölümü günümüze ulaşabilmiştir. Güney duvarı ortasında 1.1 m. genişliğindeki kapısı tespit edilmiştir.

2. Kule Ev (yapının koordinatları X 498687.464/Y 4021941.004):

Zeytin Vadisi'nin batı yanındaki derenin kenarında bir kule ev tespit edilmiştir. Kule evin batı duvarı ile kuzey duvarının bir bölümü günümüze ulaşmıştır. Batı duvarı 5.50 m. uzunluğunda, 1.10 m. kalınlığındadır. Blok taşlarla harç kullanılmadan inşa edilen ev olasılıkla iki katlıdır. Evin girişi kuzey duvarındadır. Evin doğu kısmı tamamen yıkılmıştır, yıkılan kısmın üstünde Türk dönemi bir ev inşa edilmiştir.

Zeytin vadisi Türk döneminde de yerleşim görmüştür. Vadi içinde beş adet Türk dönemine ait ev kalıntısı tespit edilmiştir (Resim: 12). Evlerin tamamı terk edilmiş olup harabe halindedir. Her ne kadar araştırmamız Bizans dönemini kapsasa da, mimari özellikleri bakımından bölgedeki Bizans konutlarına çok benzeyen Türk dönemi konutların da çizimleri yapılmaktadır.

Belören Köyü, Turant Dağı Yerleşimi:

Çalışmamızın bir gününü Turant Dağı'nın zirvesinde, yaklaşık düz bir alana kurulu haldeki büyük bir kent/şehir kalıntısında çalıştık. Araç yolu bulunmayan yerleşime Belören Köyü'nden, Antik dönem bir patika yoldan 2 saat kadar yürünerek ulaşılmaktadır. Oldukça dik bir tepenin üzerinde konumlanan yerleşimin girişinde bulunan lahitler yerleşimin, Klasik dönemden başlayarak Roma İmparatorluk çağının sonuna kadar kullanıldığını göstermektedir. Şehrin bu-

lunduğu tepenin yamaçlarında, farklı dönemler yansıtan 150 kadar lahit görülmektedir. Şehrin girişinde ana kaya üzerine oyulmuş halde üç Kybele kabartması kazınmıştır. Şehir alanı içinde 2 adet kule ev, sarnıçlar, konutlara ait duvar kalıntıları ile ana kayaya oyulmuş halde çok sayıda mekân tespit edilmiştir. Lahitler, Kybele kabartmaları ve kule evler de gösteriyor ki yerleşimin geçmişi klasik döneme kadar inmektedir.

Şehrin içinde üç nefli büyük bir kilisenin olduğunu tespit ettik, dolayısıyla şehrin Hristiyanlık döneminde de yerleşim gördüğü anlaşılmaktadır. Bu yılki çalışmalarımızda kilisenin kroki çizimlerini yaparak fotoğraflar eşliğinde kalıntıları belgelendirmeye başladık. Ancak çok zor şartlarda ulaştığımız ve çok kısa süre çalışabildiğimiz yerleşimdeki ölçüm çalışmalarını bitiremedik. Daha önce hiçbir çalışmaya konu olmamış yerleşimde çok sayıda lahit ve konut yapısının bulunması, burada çok daha uzun süreli çalışmayı gerektirmektedir.

Yerleşimdeki üç nefli kilise doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır¹⁰. Nefler sütunlarla birbirinden ayrılmıştır. Batı tarafta *in situ* beş sütunun alt kısmı görülmektedir. Orta nefin içine farklı bir dönemde, 7.70x3.87 m. ölçülerinde, küçük bir şapel eklenmiştir. Orta nefin doğusunda dışa taşkın ve dıştan düz duvarla sınırlanan yarım yuvarlak apsis yer alır. Apsisin iki yanında pastaforium odası bulunmaz. Apsisin güney yanında kare planlı bir oda bulunmaktadır. İçinde vaftiz teknesine ait parçaların bulunmasından dolayı bu mekân vaftizhane işleviyle kullanılmış olmalıdır. Kuzey nef doğu duvarı eksenindeki bir kapı ile kuzey yandaki odalara geçilmektedir. Kilisenin kuzeyinde kilise ile bağlantılı çok sayıda mekân görülür. Kilisenin kuzeydoğusunda belki de bu bölgedeki en büyük boyutlu ana kayaya oyularak oluşturulmuş sarnıç yer almaktadır. Dikdörtgen planlı olan sarnıç yaklaşık 10 m. derinliğinde ve içi oldukça geniştir.

Kilisenin batısında büyük bir avlu bulunmaktadır. *În situ* bir sütun kilisenin avlusunun revaklı olduğunu göstermektedir. Avlu ile kilisenin naosu arasında bir narteks bölümünün olup olmadığı anlaşılamamaktadır. Olasılıkla narteks yerine revaklı bir giriş bölümü bulunmaktaydı. Giriş bölümünden üç kapı ile kilisenin neflerine birer kapı açıklığı yapılmıştır. Kilisenin avlusuna ise kuzey ve güney duvarlara açılan kapılarla giriş sağlanmıştır.

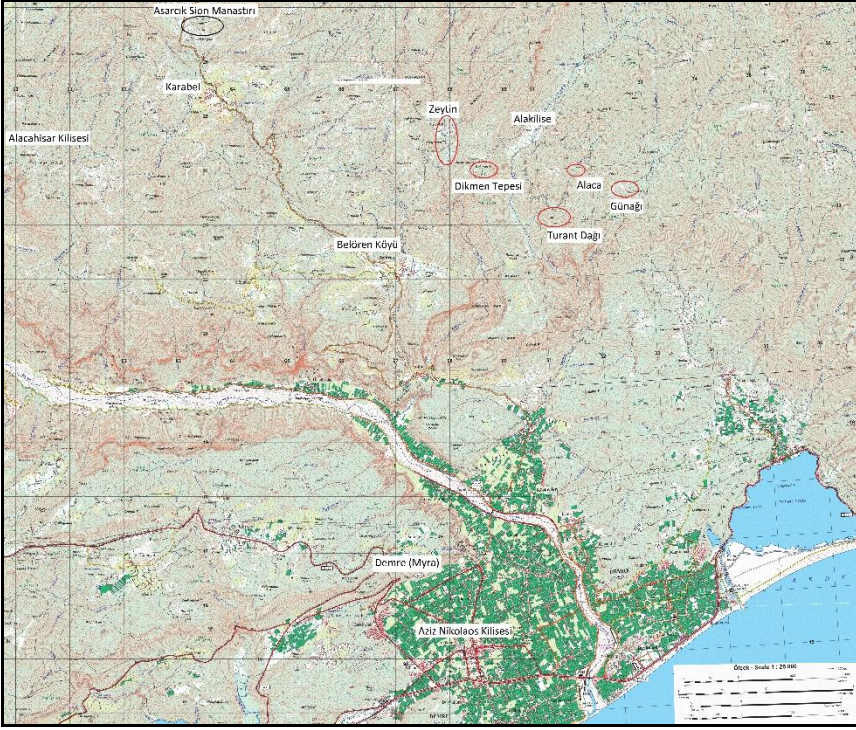
¹⁰ Kilisenin planı ilk kez M. Harrison tarafından yayımlanmıştır. Kiliseyle ilgili ayrıntılı bir tanım bulunmayan yayında, hatalı olarak kilisenin plan tipinin trikonç olduğu belirtilmektedir. Bkz. Harrison, a.g.e. 2001, s. 28-29.

Büyük blok taşlarla harç kullanılmadan örülen kilisenin duvarları yaklaşık 0.80 m.dir. Kilisenin duvarlarının yapım malzemesi ve tekniğine göre 5. yüzyıl sonlarında veya en geç 6. yüzyıl başlarında inşa edildiği anlaşılmaktadır. 2017 yılı çalışmalarında kilisenin ölçüm çalışmalarının bitirilmesini amaçlamaktayız.

Demre Müzesi'nde Yaptığımız Çalışmalar:

2016 yılı içinde Demre Müzesi'nin başvurusu üzerine Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun izniyle, Günağı Kilisesi'nden (Koordinat X 232649/ Y 4023688) bazı taş eserlerin Demre Müzesi'ne taşındığını öğrendik. 2014 yılı çalışmalarında ilk kez belgelendirdiğimiz ve yayımladığımız kiliseden müzeye götürülen 55 taş eserin ölçüleri alınarak fotoğrafları çekildi. Taş eserler, bir makalede yayımlanmak üzere, işlevlerine göre gruplanarak ayrıntılı tanımları yapılmaktadır.

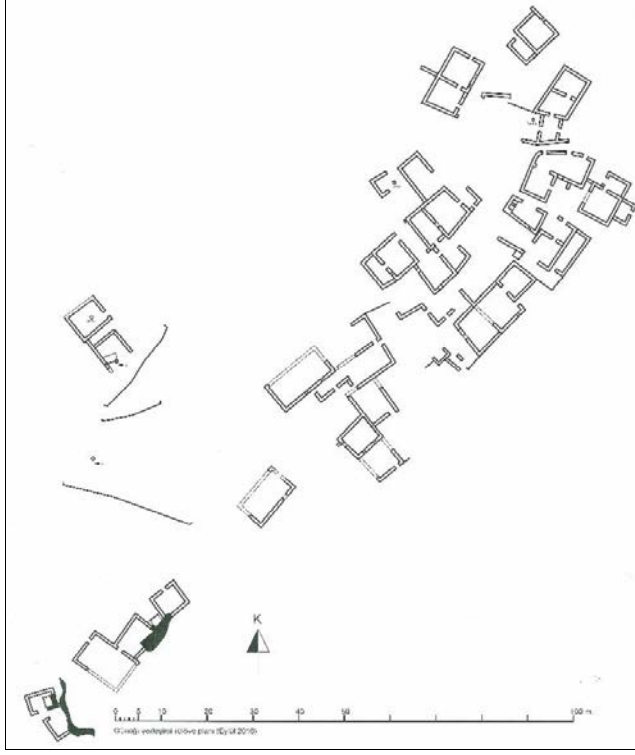
Taşınan eserlerin büyük bölümü levha, sütun başlığı, baluster ve paye başlıklarından oluşmaktadır. Taş eserler küçük parçalardan oluşmakta olup en küçüğü 10 cm. en büyüğü 60 cm. kadardır.

Harita 1: 2016 yılı çalışma alanlarını gösteren harita

Resim 1: Günağı, tarımsal üretime yönelik işlik

Çizim 1: Günağı yerleşimi rölöve planı

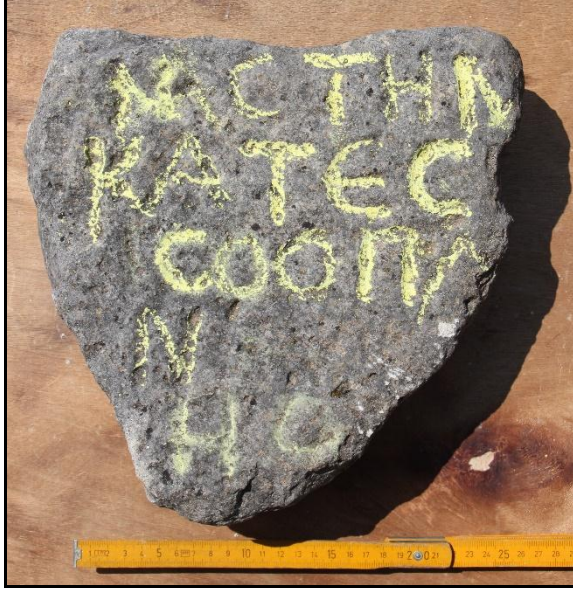
Resim 2: Günağı yerleşimi, kuyu bileziği

Resim 3: Günağı yerleşiminde bir konut duvarı

Resim 4: Alaca yerleşimi kuyu bileziği

Resim 5: Alaca, üzerinde yazıt bulunan taş eser

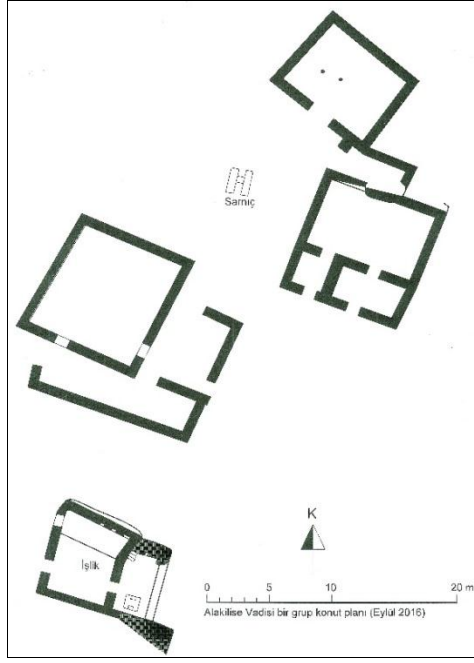
Resim 6: Alakilise vadisi, kuzeydoğudan genel görünüm

Resim 7: Alakilise, kilisenin orta nefinin doğudan görünümü

Resim 8: Alakilise konutlardan birinin içten görünümü

Çizim 2: Alakilise vadisi bir grup konut planı

Resim 9: Zeytin mevkii, 2 numaralı Bizans dönemi lahdi

Resim 10: Zeytin mevkii, 2 numaralı Bizans lahdi üzerindeki haç motifi

Resim 11: Zeytin mevkiinde tek odalı Bizans konuttu

Resim 12: Zeytin mevkii Türk dönemi konut yapısı

NOTION ARCHAEOLOGICAL SURVEY, 2016

Christopher RATTÉ*

Angela COMMITO

Peter KNOOP

Introduction

The Ionian city of Notion is a coastal site (50 km due south of Izmir) approximately 35 ha in area, surrounded by 3 km long fortification walls (Map 1). It occupies a ridge running east-west and parallel with the coast, framed by two promontories projecting southward into the Aegean Sea. It is clear from the visible remains and from satellite imagery that Notion is a grid-planned city, oriented according to the cardinal directions. The promontories and the north and south slopes of the site are occupied by residential areas. The central ridge is dominated by a chain of public and sacred building complexes, set on terraces largely carved out of the native rock. These include, from west to east, the Temple of Athena, the “Heroon” or Temple of Apollo, the Agora, the Theater, and the so-called East Agora. The highest point on the site is the hill east of the Theater, which rises to an elevation of 85 m asl. An archaeological survey of Notion was begun by the University of Michigan and Brown University in 2014.

Historical sources attest the existence of Notion as a polis at least as early as the 5th century BC, and the history of the city is closely connected with that of the neighboring town of Colophon 15 km to the north. Originally the smaller and less important of the two communities, Notion came to supplant Colophon in the Hellenistic period, acquiring the name of New Colophon or Colophon-by-the-sea. Roman and late Roman references to Colophon – to the Christian bishop of Colophon, for example – are probably referring to the community occupying the site of Notion. Surprisingly, however, a program of collection of surface finds begun in 2015 suggests that major occupation of the site was relatively short-lived, extending only from the late 3rd century BC through the 1st century AD. Perhaps the town was originally located elsewhere, and was mo-

* Professor of Classical Archaeology, University of Michigan, ratte@umich.edu
Visiting Assistant Professor of Classics, Union College, commitoa@union.edu
IT specialist, University of Michigan, pknoop@umich.edu

ved to the promontory site in the Hellenistic period. The apparent decline of the city in the early imperial era may have been due to long-term changes brought about by the development of the Roman empire, including the growth of metropolitan centers such as Ephesus (only 15 km southwest of Notion) at the expense of smaller regional towns.

Work at Notion in 2016 included geophysical survey, mapping and architectural documentation, study of the water supply, collection and analysis of surface finds, and study of the local geology.

CR

Geophysical Survey

Two forms of geophysical survey were carried out in 2016: magnetic survey (continuing the program begun in 2014 and 2015), and electrical resistivity survey (undertaken for the first time in 2016). As in previous seasons, the geophysical survey was based on a grid of 30 X 30 m squares, laid out with a differential GPS system. In total, 64 full and 40 partial 30 X 30 m grid squares were surveyed with a Bartington Grad 601-2 fluxgate gradiometer, and 8 full and 14 partial 30 X 30 m grid squares were surveyed with a Geoscan RM-15D advanced resistance meter. The results of the survey are shown in Map 2. Work concentrated on the area west of the Agora around the Temple of Apollo, on the terraces stepping down the north side of the city, and on the level fields just north of the city wall, between the wall and the modern coastal road (which forms the boundary of our survey area). This area may be connected with the ancient harbor. Of special interest are what appear to be a number of large structures on the south side of this area.

CR

Mapping and architectural documentation

In 2016 the program of systematic recording of all visible architectural features begun in 2015 was continued. As noted in last year's report, a detailed aerial survey of the city was carried out in 2015 with the aid of lightweight drones. The imagery taken by these drones was used to generate a digital elevation model and an orthorectified photomosaic of the entire site to aid in mapping architectural remains. Over the course of the 2015-16 academic year, all the arc-

hitectural features (walls, cisterns, miscellaneous architectural blocks, etc.) visible in this photomosaic were traced in a GIS (Geographical Information System). In the 2016 field season, the GIS was loaded onto iPads, which were then taken into the field so that more detailed records could be made of every identified architectural feature (see Map 1). Over 1,300 such features have now been recorded both in the GIS and in a separate database (Drawing 1). This recording program has clarified the street system, the organization of civic and sacred areas, the terracing of the city, and the layout of residential housing blocks. Since one of our goals is to understand the development of domestic space in the city, special interest attaches to large peristyle houses visible throughout the site (see Map 1, peristyle house west of Agora, and Drawing 2).

Architectural documentation of civic and religious buildings continued to focus on the Heroon and the Bouleuterion. Laser scans and 1:25-scale plans and section drawings were made of both buildings. A laser scan was also made of the Temple of Athena, to serve as a basis for detailed architectural recording in a future season (Drawing 3).

CR

Study of Water Supply

During the 2016 field season, four additional cisterns were identified on the site, so that a total of 14 certain cisterns and five possible cisterns have now been recorded. In 2015, laser scans were made of two cisterns, producing detailed three-dimensional models; encouraged by the success of this method of documenting these subterranean features, which are otherwise difficult to measure accurately, in 2016 we produced laser scans of the six other known cisterns that can still be entered (Drawing 4). These images demonstrate similarities in construction – a flask or bottle-shape cut out of the bedrock, with a narrow masonry shaft supporting schist or limestone cover slabs, some carved with an opening for access – but also differences in shape resulting from the bedrock in which they are carved. Those excavated from marble have retained their shape, while those cut into schist have distorted profiles due to the splitting and collapse of this laminated rock.

The four cisterns newly discovered this year are located on the north and south slopes of the site, supporting the conjecture made last year that although most of the known cisterns are found on the central ridge of the site, there must

have been many more in the residential areas to the north and south, which are now covered by erosion. At other Hellenistic cities such as Pergamon and Morgantina, most excavated houses have at least one cistern, located in the peristyle or courtyard.¹ If the same pattern applied at Notion, there could originally have been hundreds of cisterns, one for each household. Estimates of the urban population at Notion based on the area of the city range from 3,500 (at 100 persons per hectare) to 8,750 (at 250 persons per hectare), while estimates based on the presumed number of houses hover around 4,000 (as many as 100 residential blocks, each consisting of 8 houses, each with ca. 5 inhabitants).² Epigraphic evidence indicates that Hellenistic Notion had 2,000 citizens, which would give a total population of upwards of 10,000 (assuming at least 5 persons per citizen-household), but this number may have included citizens and their families living in the territory of Notion outside the city walls.³ Even the lower urban population estimate of 3,500-4,000 persons corresponds to 700-800 households, and therefore around the same number of cisterns, although some houses must have lacked one, perhaps sharing with a neighbor or relying on the public water supply. Indeed, some of the cisterns are associated with public areas or buildings (for example, in the Agora and next to the northeast corner of the Bouleuterion) or are constructed using more elaborate methods (for example, a wider shaft spanned by arches rather than cover slabs), and these may have served public rather than private needs.

The sizes of the cisterns may also suggest that many of them served more than one household. Most of the cisterns at Notion have an estimated capacity of 30-50 cubic meters each (debris infill makes it difficult to reconstruct the original capacities). Assuming that average annual rainfall in antiquity was close to 700 mm per year (the average annual rainfall in Izmir for the years 1938-2010

¹ G. Garbrecht, *Altertümer von Pergamon I. Stadt und Landschaft. Teil 4. Die Wasserversorgung von Pergamon*, vol. 1-2 (Berlin 2001) 16-40; U. Wulf, *Altertümer von Pergamon XV. Die Stadtgrabung. Teil 3. Die hellenistischen und römischen Wohnhäuser von Pergamon* (Berlin 1999) 20-21; B. Tsakirgis, "The Domestic Architecture of Morgantina in the Hellenistic and Roman Periods," Ph.D. diss. Princeton University (1984) 334-41; D. Crouch, "The Hellenistic Water System of Morgantina, Sicily: Contributions to the History of Urbanization," *American Journal of Archaeology* 88 (1984) 353-365, at 355.

² The estimate of 5.3 persons for the average urban household in Roman Egypt is proposed in R. S. Bagnall and B. W. Frier, *The Demography of Roman Egypt* (Cambridge 1994) 68.

³ The relevant inscription is published by Ph. Gauthier, "Le décret de Colophon l'Ancienne en l'honneur du Thessalien Asandros et la sympolitie entre les deux Colophon," *Journal des savants* (2003) 61-100, at 84.

was 695.9 mm⁴), a one-time filling of such a cistern would require a roof area of 43-72 sq. m. Where visible, the remains of houses at Notion indicate that they may have ranged from 225 to 400 sq. m in area, including some unroofed space in the form of peristyles or courtyards (see Drawing 2). Such a house would offer between 195 and 375 sq. m of roof surface for the collection of rainfall, providing between 136 and 262.5 cubic meters of water per year, enough to fill a cistern of this size multiple times in a year, even if only half the available roof surface drained into the cistern. A single filling of 30-50 cubic meters of water per cistern could supply 40-68 persons per year, assuming one person requires a minimum of 2 liters of water a day; a higher rate of consumption would have been possible if the cistern was filled more than once a year, as was likely the case.

AC

Collection of Surface Finds

In 2016, the program of systematic collection of surface finds begun in 2015 was expanded and developed in new ways. Collection was carried out in a greater number and wider variety of locations across the site, including areas both inside and outside the fortification walls. We also experimented with a new collection method. In 2015, we collected in 10 X 10 m survey units, subdivided from the 30 X 30 m grids laid out for the geophysical survey (shown in white on Map 3). By the end of the field season, however, it had become apparent that in all the 10 X 10 m grids surveyed that year, the only areas in which surface finds were visible were the footpaths that happened to pass through the grids. Because Notion has been a protected archaeological site for decades, there is no agricultural plowing, and much of the ground is covered with vegetation. The two activities that disturb the vegetation and thereby provide visibility for surface finds are repeated foot traffic (primarily by sheep, but also by humans) in well-trodden footpaths, and erosion. Visibility of the ground surface in these footpaths and eroded patches is complete, whereas visibility outside these areas is low to nonexistent. These conditions mean that all the surface material collected within a 10 X 10 m survey unit actually comes from a much smaller, more spatially well-defined subset of that unit.

⁴ <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=IZMIR> (accessed 31 July 2017).

The 10 X 10 m survey unit 6d from 2015 located just west of the Temple of Athena serves as a useful example of this problem (Drawing 5; see also the collection area west of the Temple of Athena shown on Map 3). Not only was approximately 70% of the survey unit completely inaccessible due to dense vegetation (trees and shrubs), but surface finds were present only within a 0.6-m wide footpath running through the remaining 30% of the unit, since the path runs through grasses and shrubs, in which surface materials are also not visible (Photo 1). The visible area of the survey grid was therefore not 100 sq. m, nor even 30 sq. m, but only the 5.4 sq. m of the footpath (9 m long X 0.6 m wide). Materials collected in this survey unit in 2015 included 572 pottery sherds, giving a sherd density over the entire 10 X 10 m survey unit of 5.72 sherds per sq. m. But since these sherds were actually all collected only from within the 5.4 sq. m footpath, the sherd density is more accurately calculated in relation to the area of the footpath alone, in which case it is 105.93 sherds per sq. m.

We therefore concluded that using 10 X 10 m grid squares as the unit of collection rather than using only the areas where the soil surface is visible – that is, the footpaths and eroded patches – is in fact not only less accurate but also misleading when calculating artifact densities and when trying to pinpoint exactly where surface finds originate. For that reason, we decided in 2016 to target areas of high visibility for surface collection, while also continuing to collect in grids under certain circumstances, such as on fields located north of the city wall, which are plowed and therefore comparable to traditional Mediterranean field survey transects. Because this new method essentially corrects for visibility (since collection is carried out only in areas with 100% surface visibility), it is now possible to compare sherd densities across collection areas – something that had been much less straightforward when using the grids.

Collection in 2016 was carried out in a total of 53 survey units in varied locations across the site, both inside and outside the fortification walls: the area west of the Temple of Athena, the northwest slope of the site, the west promontory, the slope south of the Agora, the east promontory, the terraces in the north part of the site, and the fields outside the fortification walls to the north (see Map 3). Two collection methods were used. Areas with 100% visibility (footpaths and eroded areas) were divided into survey units that were mapped directly into the GIS in the field on an iPad and then surveyed by 2-3 persons (full coverage) (Photo 2). A different method was used in the fields north of the north city wall, which are open, level areas used to grow cereals and therefore plowed regularly (Photo 3). For this reason, and because of the low artifact den-

sity here relative to areas inside the city wall, we surveyed these fields using a more conventional survey method. Survey units were defined as 30 X 30 m or 30 X 60 m grids (the latter for areas with very low surface finds densities), which were surveyed by 3 persons spaced 10 m apart (20% coverage).

As a result of these efforts, we surveyed a smaller total area in 2016 than in 2015 (3,078 sq. m as opposed to 5,945 sq. m)⁵ but retrieved more materials (including 12,370 sherds, compared with 10,935); the proportion of diagnostics among these sherds was the same in both years (11%). Overall sherd density increased from 1.84 sherds per sq. m in 2015 to 4.02 in 2016, but densities varied considerably by collection area: the area west of the Temple of Athena yielded the highest densities in both years (the highest being 78.81 sherds per sq. m from Transect 21, a survey unit of 5.39 sq. m), while the lowest sherd densities came from the fields outside the north city wall (the lowest being 0.05 sherds per sq. m from Transect 42, a survey unit of which 20%, or 360 sq. m, was surveyed and is therefore used in this calculation).

Although the collected materials included some chronological outliers (dating possibly as early as the Iron Age and as late as the late Roman period), the overwhelming majority of datable pottery fell within the 3rd century BC to 1st century AD, largely corroborating our hypothesized date range for major occupation of the city, based on last year's collection results and analysis of architectural remains. As in 2015, in 2016 we recovered the same typical Hellenistic and early Roman table wares commonly found in Asia Minor, such as Hellenistic mold-made bowls, Eastern Sigillata A, Eastern Sigillata B, and Western Sigillata, along with less fine, regionally and more locally produced table wares from western Asia Minor, and transport amphorae, primarily from Rhodes, Kos, and the Black Sea and Adriatic. Ceramic identification was carried out under the direction of A. Berlin.

Of interest was the difference in the character of the finds from inside and outside the fortifications on the north side of the city. The date range was the same, but the pottery collected in the fields outside the city wall consisted almost exclusively of storage and transport vessels, with much less table ware than that found inside the city (Photos 4-5). Of the rare examples of table ware that were found, almost all was table in form (plates or saucers) but plain in

⁵ The calculation of area surveyed in 2016 includes only 20% of the area of the grids in the fields outside the city wall to the north, since these were surveyed with 20% coverage.

fabric, with no gloss or slip. Though the difference is striking, it must be noted that part of the reason for the lack of fine table wares may be the heavy plowing in these fields and low visibility due to stubble left behind from the cereal cultivation, both of which discourage the recovery of fragile fine wares. Also notable is the richness of surface material from the survey units located just west and downslope of the Temple of Athena. These areas yielded the highest sherd densities and the most varied assemblage of finds, including not only pottery in table, plain, and cooking ware, but also tile, pipe, lamps, coins, metal objects, tesserae, glass, painted wall plaster, shell, and bone. Another observation is the frequency of sherds that obviously came from broken vessels (since they range widely in shape and size, even including handles) but have been smoothed on all sides, as though used for scraping or repeatedly tumbled in water (Photo 6).⁶ They have been found in every collection area except by the Temple of Athena, but were recovered in the greatest numbers on the east promontory. If worn by the sea, it is not clear why they were brought up to the site or how they were used.

AC

Geology

A preliminary study of the geology of Notion was undertaken by P. Knoop, in partnership with C. Steidl. The goals of this project are to examine the natural environment that conditioned the development of the site; to achieve a better understanding of an important natural resource available to the inhabitants of Notion, namely building stone; and to investigate the transformation of the landscape brought about by the development of the city, both by intentional quarrying and by large-scale terracing operations, especially the leveling of the Agora and other public and sacred building complexes occupying the east-west ridge running through the site.

About three-quarters of the geological outcroppings occurring at Notion were visited during the 2016 field season. For each outcropping, a description of the rock type was produced; reference photos were taken; and the approximate spatial extent of the outcropping was mapped. Where bedding was evident, dip

⁶ The similarity in form between these smoothed sherds and cobbles on local beaches that have been worn by wave action in the sea was noted in 2017 by C. DiFabio, C. Harvey, and A. Comito.

and dip direction were measured. All of this information was recorded in the Notion GIS, as demonstrated by the accompanying map (Map 4).

The main rock types identified at Notion are:

Alluvium – Water-transported materials are present in the northeastern portion of the site, in the general vicinity of a drainage entering this area. Clast sizes range from mud to cobbles. Locally derived rock types represent most clasts, but other rock types are also represented, as well as human-derived materials.

Colluvium – Gravity-transported materials occupy much of the non-outcrop surface of the site. Clasts range up to cobble sized, and generally represent locally derived materials, with a good measure of human-derived materials in some localities. The fields in the northern portion of the site contain significant amounts of colluvium, mingling with alluvium to the east.

Conglomerate – Composed mostly of grayish marble clasts, generally cm- to dm-sized, and with a grayish to reddish, calcareous matrix, it is generally poorly exposed in the few outcroppings in which it has been located.

Calcareous Sandstone – This rock varies in color from yellowish to tannish to reddish, and is composed of lithic fragments of marble, schist, and other rock types. The matrix is likely also carbonate.

Schist – Moderately to highly schistos, this rock ranges from grayish to greenish in color. It is generally poorly exposed at the surface in outcrop, and is sometimes inter-bedded with marble. Better exposures exist where revealed inside some cisterns. Poor exposures, possibly exhibiting less schistosity, may occur on the northeastern slope of the hill into which the Theater is dug.

Marble – Grayish to whitish marble occasionally exhibiting mm-scale silica beds and light/dark banding is exposed throughout the site. Some outcroppings do not exhibit the differentially weathered thin silica beds and have an overall more uniform whitish color; it is not yet clear, however, if this is a separate unit, or just the result of different weathering patterns. In places, the marble is heavily deformed and/or brecciated, and possibly correlates with poorer outcrop exposure.

Proposed Tentative Stratigraphic Section

Based on observations to date, the following stratigraphic section is tentatively proposed:

- Qa/Qc – Quaternary alluvium and colluvium
- Conglomerate – appears to unconformably overly the marble unit where it has been found. (Might be coeval with the calcareous sandstone?)
- Calcareous Sandstone – appears to unconformably overly the schist to the east of the theater. May be the result of faulting.
- Schist – Appears to be interbedded with marble in some locations, and may be in conformable contact with the marble.
- Marble – Believed to be lowest unit exposed at Notion.

Geological Structures

The marble unit exhibits N-S trending folds across much of the site. Antiforms and synforms are observed that range in size from cm- to tens-of-meters, and can often be traced along axis for tens- to hundreds-of-meters. In a few locations, S- and Z-folds are exhibited in the mm-scale silica beds within the marble. Fold axes are occasionally delineated by cm- to dm- scale fractures filled with carbonate material and/or breccia.

Carbonate filled fractures in the marble unit are found occasionally across the site. They typically range in size from cm- to dm-scale. While some are associated with N-S folding axes, others appear to form E-W, possibly associated with faulting, or even NW-SE, such as the most traceable one, which appears to cut across most of the Agora.

The schist unit also exhibits folding, particularly at a small scale, as evident in the few poorly exposed outcroppings. Larger scale folding may be present as well. Lineation and foliation are also exhibited in schist outcroppings, but there was not a concerted effort to measure the orientation of these features during the 2016 field season.

Several large faults appear to cut across the site of Notion. The most evident so far is the E-W trending fault that defines the shoreline of the first small inlet west of the eastern promontory. It can be observed clearly paralleling the northern side of the inlet, dipping steeply to the south. It also appears to be exposed in the marble at the top of the eastern promontory as a small canyon bounded by extensively deformed marble with breccia, the brecciated and deformed marble presumably having been weathered out more easily to form the canyon. Another major fault exposed along the coastline of the western promontory also appears to define the shore.

Geology and Quarrying

One of the goals of exploring the geology of Notion is to understand the availability and extraction patterns for locally quarried building materials, and in particular to assist with volume estimates of quarry activities, by helping to re-create the paleotopography.

A conglomerate similar to what is found in outcrop is one of the main building materials used at Notion, but there is very little conglomerate presently exposed at the site. The largest outcropping is in the area between the fields on the north side of the site and the modern coastal highway, down from what appear to be significant outcroppings on the other (north) side of the highway. Other small exposures are present on the west and north sides of the western promontory. Far less conglomerate is found in outcrop than one might imagine for such an extensively used stone, which suggests that much of the conglomerate used in Notion construction came from off-site, perhaps from the area north of the modern highway (outside our survey area).

The marble unit is also correlative with what appears to be another one of the main types of building materials at Notion. Evidence for quarrying the marble can indeed be found throughout much of the site, and will be studied in greater detail in a future season.

The schist unit may also have been quarried to provide flooring, as much of the schist material used in construction at Notion matches that found in outcrop. There is, however, no clear evidence of quarrying activities on any of the schist outcroppings identified to-date.

PK

CONCLUSION

Notion was completely abandoned in the Middle Ages and never resettled. It was largely overlooked by earlier investigators, and thus remains mostly unexplored. In addition, the location of the site on two isolated promontories has ensured that it is only lightly buried. This combination of circumstances makes Notion an unusually promising candidate for archaeological survey. Modern mapping technologies such as geophysical prospection and low altitude aerial photography, combined with close examination of individual monuments, systematic collection of surface finds, and study of the local environment, are helping us to reconstruct a detailed biography of ancient Notion, and

to shed light on major issues in the study of ancient Greek and Roman urbanism, such as Hellenistic synoikism, and the effects of the growth of the Roman Empire on provincial towns in Asia Minor.

CR

KONYA İLİ EREĞLİ, HALKAPINAR, KARAPINAR VE EMİRGAZİ İLÇELERİNİN YÜZEY ARAŞTIRMASI'NIN (KEYAR) 2016 ARAZİ ÇALIŞMASI

Çiğdem MANER*

I. GİRİŞ

Konya Ereğli Yüzey Araştırma Projesi (KEYAR), Konya İli'nin güneydoğusunda bulunan Ereğli, Halkapınar, Emirgazi ve Karapınar ilçelerinin Tunç ve Demir Çağı yerleşimlerini sistematik bir şekilde araştırmaktadır. 2016 arazi çalışmaları 11.06 - 30.06. 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü adına temsilci olarak Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nden arkeolog Sinan Durmuş katılmıştır. Yüzey araştırmasına arkeolog Muhip Çarkı, Dr. Emre Kuruçayırılı, Gülgün Gürcan, Dr. Catherine Kuzucuoğlu, Doç. Dr. Ali Gürel, Müslüm Demir, Batuhan Kuru, Yiğit Pekzeren ve Murat Erün katılmıştır. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nde çalışan meslektaşlarıma, temsilcimize ve ekibe yardımları ve çalışmaları için müteşekkirim. Bunun yanında bu bölgede çalışmama olanak tanıdığı için de T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne de teşekkürü bir borç bilirim. Araştırmamıza destek olan Ereğli Müze Müdürü Mahmut Altuncan'a, Ereğli Kaymakamı Ömer Lütfi Yaran'a, eski Halkapınar Kaymakamı Erdal Çetinbaş'a, Ereğli Belediye Başkanı Özkan Özgüven'e ve Halkapınar belediye başkanı Fahri Vardar'a, Ereğli, Halkapınar, Karapınar ve Emirgazi Jandarma İlçe Komutanlıklarına ve her konuda desteğini ve dostluğunu esirgemeyen söförümüz Sadiye Kaya'ya destekleri için teşekkürü bir borç bilirim. Araştırma Koç Üniversitesi İnsani Bilimler Fakültesi, Avis, Özkoçlar Otel ve Derya Lokantası tarafından desteklenmiştir. Desteklerinden do-

* Yrd Doç. Çiğdem MANER, Koç Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, 34450 Sarıyer-İstanbul/TÜRKİYE

layı Koç Üniversitesi İnsani Bilimler Fakültesi Dekanı Prof. Ahmet İçduygu'ya teşekkürü bir borç bilirim.

II. 2016 ÇALIŞMALARI

KEYAR projesinin araştırma amaçları arasında Ereğli, Halkapınar, Karapınar ve Emirgazi ilçelerinin Tunç ve Demir çağlarındaki yerleşim dokusu, bölgesel değişimleri, yol güzergahları ve bölgeler arası iletişim ağları yer almaktadır. 2016 arazi çalışmaları ağırlıklı olarak Karacadağ ve mahalleleri (Karapınar ve Emirgazi bağlı mahalleler) ve Karapınar İlçesinin Hotamış Mahallesi ve civarında gerçekleşmiştir. Karapınar İlçesinin Oymalı, Hotamış, Küçükaşlama, Kesmez, Oymalı, Yağmapınar, Yeşilyurt; Emirgazi İlçesinin Gölören, Işıklar, Karaören, Meşeli, Ekizli ile Halkapınar İlçesi'nin İvriz Mahallesi ve Ambardere Mevkii araştırılmıştır. Halkapınar İlçesi'nin İvriz Mahallesi'nin Ambardere Mevkii'nde yer alan Geç Hitit dönemi kabartmasının çapraz karşısında bulunan mağara amatör speleolog ve arkeolog Dr. Emre Kuruçayırılı, Gülgün Gürcan ve Muhip Çarkı tarafından araştırılmış ve hem planı hem de kesiti çıkartılmıştır. Paleoenvironmental araştırması 21-28. Haziran tarihleri arasında Niğde Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Ali Gürel, CNRS mensubu Dr. Catherine Kuzucuoğlu ve Niğde Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği yüksek lisans öğrencisi Müslüm Demir tarafından yürütülmüştür. Ereğli'nin Adabağ Mahallesi'nin hemen yanında bulunan kurumuş Akgöl'ün bataklığında bir çalışma yapılmıştır. 2013-2015 arasında araştırılan belirli yerleşimler tekrar ziyaret edilip (Ereğli Karahöyük, Zencirli Höyük, Akhöyük, Eskişla Dikilli Taş Mevkii, İbizlik Kalesi Ören Yeri, Çiller Höyük) incelemek üzere az sayıda çanak çömlek toplanmış ve komisyon kararı ile bir yıllığına araştırma için Koç Üniversitesi'ne götürülmüştür, 2017 arazi çalışmasında toplandıkları alanlara bırakılacaktır.

Yöntem

Araştırılan yerleşimlerde seramik toplama alanları belirlenmekte (sample area), söz konusu alanların çizimi yapılmakta ve GPS noktaları alınmaktadır. Belirlenen alanlardaki çanak çömlekler toplanıp amorf, boyalı ve ağız kenarı olarak ayrılıp fotoğrafları çekilmektedir. Yerleşimlerin Magellan eXplorist 110 ile GPS noktaları alınmakta, krokileri çizilmekte, detaylı fotoğrafları çekilmektedir. Genel olarak bölge çok rüzgarlı olduğundan, hava şartlarının uygun olduğu günlerde de drone (DJ Phantom 2) ile çekim yapılmaktadır.

III. 2016'DA BELİRLENEN YERLEŞMELER

Yerleşimlerin numaralandırma sistemine 2013'de başlanmış olup, her sene birbirini takip eden numaralar verilmektedir. 2016 arazi çalışmasında beş yerleşim ve bir mağara sistematik bir şekilde incelenmiştir (Tablo: 1, Harita: 1).

56. Sırnık Höyük

Karapınar İlçesi'nin Hotamış Mahallesi'nin 6, 6 km kuzeydoğusunda yer alır (Harita: 1, Tablo: 1, Resim: 1-2). Höyük tescilli olup, 1029 metre rakımda konumlanmış, yaklaşık 28 m yüksekliğinde ve 480 x 300 m büyüklüğündedir. Yerleşim daha önce Güneri¹ ve Bahar'ın² yaptığı yüzey araştırmalarında da incelenmiştir. Höyüğün kuzeydoğu yamacında kepçe ile açılmış büyük bir kaçak kazı bulunmaktadır. Yaklaşık 5 m derinliğinde olan bu alanda ve profilde Orta Demir Çağı seramikleri tespit edilmiştir (örneğin bölge için tipik olan parmak baskılı kulplar). Bu gözleme dayanarak da Demir Çağı tabakasının oldukça kalın olduğunu anlamaktayız. Höyüğün doğu tarafında yerleşim tarhaların içine yayılmaktadır. Bu alanda gözlemlenen hafif bir yükselti bir sur yapısının varlığına işaret edebilir. Höyük üzerinde mimari yapı taşlarına rastlanmamıştır. Höyük Karadağ'ın doğusunda bulunmaktadır ve muhtemelen Hitit ve Geç Hitit döneminde önemli bir yerleşim yeri idi. Seramiklere bakılarak yerleşimin ETÇ, OTÇ, GTÇ ve DÇ'da iskan edildiğine işaret edildiği söylenebilir.

57. Eşektepesi Höyük

Eşektepesi Höyük Karapınar İlçesi'nin Hotamış Mahallesi'nin 1,7 km batısında Hotamış - Ortaoba karayolu üzerinde bulunur (Harita: 1, Tablo: 1). Höyük tescilli olup, 1017 rakımda konumlanmış, yaklaşık 8 metre yüksekliğinde ve 220 x 380 m büyüklüğündedir. Çanak çömlek dağılımı höyüğün aşağı yukarı 170 m etrafını kapsamaktadır. Mimari yapı taşlarına rastlanmamıştır. Yüzeyde bulunan seramikler Demir Çağı'na tarihlendirilir. Güneri yaptığı yüzey araştırmasında höyükte M.Ö. 3. ve 2. bin yıla seramikleri bulduğundan bahseder.³ Ancak 2016 arazi çalışmasında M.Ö. 3. ve 2. bin yıla tarihlendirebilecek seramikler bulunamamıştır.

¹ Güneri 1990, 324.

² Bahar and Koçak 2004, 13-16.

³ Güneri 1990, 324.

58. *Erkinlik (Kaynak) Höyük*

Tescilli olan höyük Karapınar İlçesi'nin Ortaoba Mahallesi'nin 2,7 km kuzeydoğusunda konumlanmıştır ve Sırnak Ovası'nın içinde yer almaktadır (Harita: 1, Tablo: 1, Resim: 3-4). Höyük 1029 metre rakımda bulunur, yaklaşık 27 metre yüksekliğinde ve 400 x 350 m büyüklüğünde bir höyüktür. Çanak çömlek yayılımı höyük konisinin 500 m etrafındaki alanı da kapsar. Höyüğün kuzey tarafında bir zamanlar Hotamış gölü bulunmuş, bugün gölün bu yanı tamamı kurumuş ve tarım arazısı olarak kullanılmaktadır. İncelenen seramikler ETÇ, OTÇ, GTÇ, DÇ'na tarihlendirilmektedir.

59. *Gedemen Höyük*

Gedemen Höyük halk arasında Küçükaşlama Höyük olarak da bilinir, tescil listesinde Gedemen Höyük olarak geçer (Harita: 1, Tablo: 1, Resim: 5-6). Karapınar İlçesi'nin Küçükaşlama Mahallesi'nin 2 km güneyinde bulunmaktadır. Höyük 1024 m rakımda konumlanmıştır, yaklaşık 22 m yüksekliğinde ve yaklaşık 280 x 230 m büyüklüğündedir. Höyük 1980'lerin sonunda Güneri tarafından araştırılmıştır.⁴ Çevresindeki seramik yayılımı tarladaki ekinden dolayı tam belirlenemedi. Tepesinde bulunan büyük kaçak kazı çurunun kesitinde Erken Tunç Çağı seramikleri bulunmaktadır. Höyükteki seramikler ETÇ, OTÇ, GTÇ, DÇ'na tarihlendirilmektedir.

60. *Ambarderesi Mağara*⁵

Ambarderesi Mağarası İvriz Köyü'nün güneybatısında yeralan ve Bolkar (Toros) Dağları'nın kuzey yamaçlarını bölen vadilerden biri olan Ambarderesi Vadisi'nin içinde ve İvriz Kaya Anıtının yaklaşık 7 km güneybatısında bulunur. Vadide Mevkiiye adını veren tarihi kalıntı grubu ise bugün yöre halkının Kızlar Oğlanlar Sarayı olarak adlandırdığı, aslında Orta Bizans Dönemine ait Sannabadae Manastırı'nın kalıntılarıdır. Söz konusu kalıntılar Ambarderesi Vadisi'nin her iki yamacında, vadi tabanından biraz yukarıda karşılıklı olarak konuşlanmıştır. Mağaranın detaylı incelemesi arkeologlar Emre Kuruçayırılı, Gülgün Gürcan ve Muhip Çarkı tarafından gerçekleştirilmiştir. Ambarderesi Mağarası'nda ilk defa sistematik yüzey araştırması yapılmıştır, planı ve kesiti çizilmiştir.

⁴ Güneri 1990, 325.

⁵ Mağaranın araştırması için gerekli teknik malzemeyi sağlayan Boğaziçi Üniversitesi Mağara Araştırma Kulübü (BÜMAK), malzemenin bize ulaşmasını sağlayan Yaman Özakin ve mağaranın plan ve açık kesitinin çizimi konusunda yardımcı olan İlker Gürbüz'e teşekkür bir borç biliriz.

tir. Mağaranın toplam uzunluğu 57 m, en derin noktası ise girişe göre – 12 m olarak tespit edilmiştir (Harita: 1, Tablo: 1, Resim: 7). Ereğli Müzesi'nde sergilenen ve Orta Demir Çağı'na tarihlendirilen kulplu bir kap mağaranın en derin noktasında bulunmuştur. Yapılan araştırma sırasında iki amorf ve bir kenar parça bulunmuştur. Ağız kenar seramiği ise Orta Demir Çağı çömlek özelliklerindedir.

Mağaranın hemen önünde kayaya oyulmuş bir libasyon deliği bulunmaktadır. Libasyon deliğinin çapı 0,29 m derinliği ise 0,24 m'dir. Bu tür libasyon delikleri Fıraktın kaya kabartmasının üst tarafında veya Sirkeli Höyük'te II. Muwatalli'nin kabartmasının üst tarafında tespit edilmiştir.⁶ Fıraktın kabartmasında da betimlendiği gibi, Hititler ayınlar sırasında libasyon yaparlardı. Hitit inanışına göre mağaralar, su kaynakları ve göller ahirete olan girişdir, dolayısıyla bunları tanrılaştırmışlardır.⁷ Mağaranın önündeki libasyon deliği ile çapraz karşısındaki Geç Hitit dönemi kabartması burasının bir kült alanı olduğuna işaret etmektedir. Orta Bizans Dönemi'nde de manastırın aynı alanda kurulması, hem alanın dini açıdan önemini hem de kültürel belleğin devamını göstermektedir.

Ambarderesi Hiyeroglif Luvce Yazılı Stel Parçası

17. Kasım 2015'te Ambarderesi'nde Yüksek Mimar Sinan Omacan ile beraber yaptığımız bir ziyaret sırasında kabartmanın yarım kilometre güneyinde kurumuş dere yatağının dere taşları arasında Sinan bey tarafından Luvce yazılı bir stel parçası bulunmuştur (Resim: 8). Eser, Ereğli Müzesine teslim edilmiştir. Prof. J. David Hawkins stelin üzerinde üç işaret tespit etmiş ve işaretleri şu şekilde tercüme etmiştir:

wa/l , tu , zi. Daha önce İvriz'de de yazılı stel parçaları bulunmuştu.⁸ Bunlar büyük olasılıkla İvriz'de kabartmanın önünde ve de su kaynaklarının yanında durmaktaydı. Ambarderesi'nde bulunan bu stel parçası Ambarderesi'ndeki kabartmanın önünde veya yakınında stellerin bulunduğu işaret etmektedir.

61. Yağmapınar Höyük

Höyük Karapınar İlçesi'nin Yağmapınar Mahallesi'nin 1,8 km güneydoğusunda, Karacadağ'ın kuzeybatı eteğinde yer alır (Harita: 1, Tablo: 1, Resim: 9).

⁶ Kohlmeier 1983.

⁷ Haas 1994, 127-136, 460-465.

⁸ Toplamda beş yazılı stel parçası, bunlardan üçü muhtemelen aynı stelin parçaları. Bknz. Hawkins 2000, 516, 526, 529.

Tescilli höyük 1044 metre de konumlanmış, yaklaşık 26 metre yükseklikte olup, 280 m x 220 m büyüklüğündedir. Güney yamacının altında çanak çömlek yayılımı tespit edilmiş olup, etrafındaki diğer arazi tarım için kullanıldığından bu alanda dağılım tespit edilememiştir. Tepede birçok yapı taşı bulunmaktadır, ancak çobanlar taşları tepenin üzerinde ağıl yapımında kullandıkları için bunların hiç biri in situ değildir. Höyüğün doğu yamacında büyük olasılıkla in situ olabilecek hafif işlenmiş dikli bir taş tespit edilmiştir. Üzerinde her hangi bir yazı veya resim gözlemlenmemiştir. Höyükte ağırlıklı olarak Demir Çağı seramikleri bulunmuştur.

IV. KARACADAĞ'INDA ARAŞTIRMALAR

Karacadağ ne bu zamana kadar detaylı olarak araştırılmış ne de yüzey araştırması yapılmıştır. Yakın zamana kadar Karacadağ'ın çevresi bataklık ve göllerle kaplıydı, dolayısıyla insanlar Karacadağ'ın tepelerinde veya yamaçlarında yerleşmek zorunda kalmışlardır. Gertrude L. Bell 1907'de Karacadağ'ında bir kaç günlük kısa bir araştırma gezisi ve çalışma yapmıştır.⁹ Seg Kalesine çıkmış ve Kurşuncu Manastırını çalışmıştır. Karacadağ'da Hitit, Roma ve Geç Antik döneme tarihlenen yerleşimlerin izleri bulunmaktadır.¹⁰ Hitit kaynaklarında adı geçen Arlanda Dağı, Karacadağ ile özdeşleştirilmektedir.¹¹ Boğazköy'de bulunan ve Tarhuntassa ve Hatti sınırlarını anlatan bronz tablette ise Arlanda Dağı'nda yer alan bir gölden bahsedilmektedir.¹² Bu dağ gölü, iki ülke arasındaki sınırı belirlemektedir. Büyük olasılıkla 2016 arazi çalışmasında bu gölün yeri tespit edilmiştir diyebiliriz.

2014 ve 2015 arazi çalışmalarında Karacadağ'ın mahalleleri incelenmeye başlanmıştır. 2016 çalışmasında Karapınar İlçesinin Oymalı, Kesmez, Yağmapınar, Yeşilyurt, Emirgazi İlçesinin Gölören, Işıklar, Karaören, Meşeli ve Ekizli Mahalleleri incelenmiştir.

Oymalı Mahallesi'nde Karacadağ'ın güney yamacına işlenmiş Geç Antik Döneme ait yeraltı yerleşimleri bulunmaktadır. Gölören, Meşeli, Ekizli'nin Adalı Mevkii'sinde geç antik döneme ait yerleşim izleri bulunmaktadır. Yeşil-

⁹ Ramsay ve Bell 1909. http://gertrudebell.ncl.ac.uk/diary_details.php?diary_id=611

¹⁰ Karaören'de Luvice yazılı bir yapı bloğu (2014'ten beri kayıp) bir evin girişinde bulunmaktaydı. Tezcan 2011.

¹¹ Gonnet 1968. 104.

¹² Beckmann 1994, 109.

yurt'un 4 km güneydoğusunda Ovacık Mevkii'nde bulunan krater incelenmiştir. Ovacık'ta çok sayıda tatlı su kaynağı ve yıllık atları bulunmaktadır. Krater aşağı yukarı 2,4 km x 2,7 km büyüklüğündedir. Kraterin batı kısmında mezarlar bulunmaktadır, bu mezarların bazıları kazılmıştır. Mezarların taşları arasında devşirme taşlar ta tespit edilmiştir. Kraterin ortasında aşağı yukarı 160 x 170 m büyüklüğünde çok tahrip olmuş bir yapı bulunmaktadır. Kraterin güney tepelerinde iki adet Bizans kalesi bulunmaktadır, bunlar Mennak Kalesi ve Keçi Kalesi'dir. Kalelerin ortasındaki tepede ise Kurşuncu Manastırı bulunur. Kraterin yamaçlarından yaklaşık 2 km dik bir tırmanışdan sonra krater gölüne ulaşılır. Krater gölünden Seg Kalesi de görünmektedir. Krater gölünün doğusunda yalak ve ağıllar bulunmaktadır (Resim 10). Ağıllar eski yapı taşlarından yapılmış olup, yapı taşlarının bazıları Hitit yapı taşlarının şekil ve yapı tekniği özelliklerini taşımaktadır. Yalakların yakınında bulunan bir taşta kabartmalar keşfedilmiştir. Kabartmalardan biri büyük olasılıkla Luvicede "na" hecesi olarak okunabilir. Bu krater gölü büyük olasılıkla bronz tablette bahsi geçen gölüdür. 2017 arazi çalışmasında bu bölgenin sistematik yüzey araştırmasına devam edilecektir.

V. KÜLTÜREL MİRAS FARKINDALIK ÇALIŞMALARI

Koç Üniversitesi Suna Kırac Kütüphanesi'nde bulunan Amerikalı gezgin, fotoğrafçı ve koleksiyoner Josephine Powell'e ait fotoğraf arşivinde Konya Ereğlisi'nde, Karapınar, Halkapınar, Emirgazi, Mersin Yaylaları ve Konya civarında çektiği resimler fotobloglara basılıp Ereğli Müzesi'nin bahçesinde kısa tanıtıcı yazılar eşliğinde sergilenmiştir. Fotoğraflar gündelik hayatı, göçebeliği, halıcılık, yün boyama ve yün eğirme gibi konuları ele almaktadır. Koç Üniversitesi Suna Kırac Kütüphanesi, ANAMED ve AVIS Türkiye tarafından desteklenmiş sergi 17-29 Haziran 2016 tarihleri arasında gerçekleşmiş ve büyük ilgi görmüştür.

Halkapınar İlçe Eğitim Müdürü Sayın Nizamettin Tezcan'ın daveti üzerine Halkapınar Yatılı Bölge Ortaokulu (YBO) Orta okul öğrencileriyle arkeoloji bilimi konusunda bir söyleşi yapılmıştır.

VI. SONUÇ

2016 arazi çalışmasında Karapınar Hotamış, Ortaoba ve Yağmapınar Mahalleleri'nde bulunan höyükler, Karacadağ'ın batı tarafı ve İvriz Ambarderesi

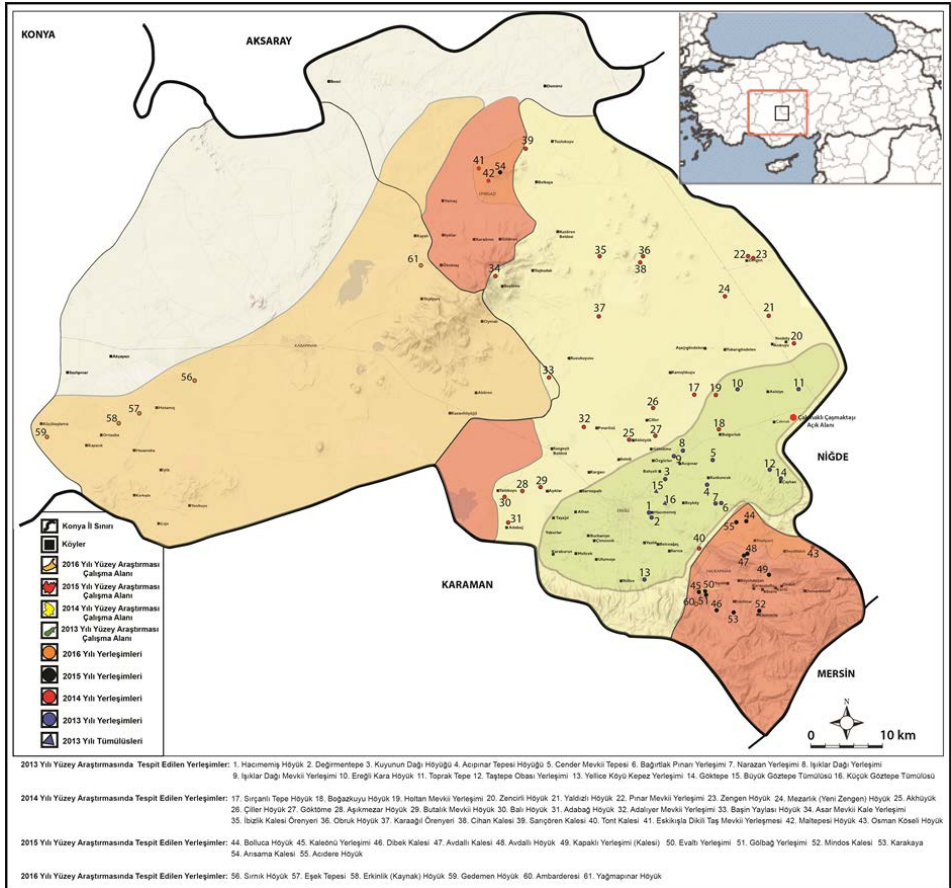
Mevkiindeki mağara araştırılmıştır. Hotamış, Ortaoba bölgesi Erken Tunç Çağı'ndan itibaren iskan yeri olarak kullanılmıştır. Demir Çağı tüm incelenen höyüklerde tespit edilmiştir. Yağmağınar Höyük bölgenin önemli bir Demir Çağı yerleşim yeridir. Ambarderesi Mağarasında yapılan yüzey araştırmasında mağaranın hem planı hem kesiti hazırlanmıştır. Ambarderesi'nde bulunan Luvice yazılı stel parçası, muhtemelen İvriz'de de olduğu gibi kabartmanın önünde veya yakınında yazılı stellerin bulunduğu işaret etmektedir. Karacadağ'da yapılan araştırmalar ise dağın Hitit ve Geç Antik Dönemde yerleşim yeri olarak kullanıldığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Bahar, H. 2002. Konya Karaman İlleri Yüzey Araştırmaları 2000, *AST*, XXI: 257-270.
- Bahar, H., Koçak, Ö. 2008. The Transition from Bronze to Iron Age in Lycaonia and its Vicinity, H. Kühne and R. M. Czichon and F. J. Kreppner (eds.), *Proceedings of the 4th International Congress of the Archaeology of the Ancient Near East: 29 March - 3 April 2004*: Vol. 2, 9-20 Wiesbaden.
- Gonnet, Hatice. 1968. Les montagnes d'Asie Mineure d'après les textes Hittites, *Revue hittite et asianique* 83: 95-171.
- Güneri, S. 1990. Orta Anadolu Höyükleri, Karapınar, Cihanbeyli, Sarayönü, Kulu Araştırmaları, *AST* 7, 323-340.
- Haas, V. 1994. *Geschichte der hethitischen Religion*, Leiden, New York, Köln.
- Hawkins, J. D. 2000. *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions. Volume I Inscriptions of the Iron Age: Part 1: Text*, Berlin, New York.
- Ramsay, W. M. ve Bell, G. L. 2008. *The Thousand and One Churches*. University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology: Philadelphia.
- Tezcan, Nizamettin. 2011. *Şairler ve şiirlerle Karaören*. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.

35. ARAŞTIRMA SONUÇLARI TOPLANTISI / CİLT I

Yerleşim No	Yerleşim İsmi	İlçe, Mahalle	UTMY /UTMX	Yükseklik
56	Sırımk Höyük	Karapınar/Hotamış	36S 0533307/4169666	1029m
57	Eşektepesi Höyük	Karapınar/Hotamış	36 S 0525885/4165288	1017m
58	Erkinlik (Kaynak) Höyük	Karapınar/Ortaoba	36 S 0522843/4163824	1029m
59	Gedemen Höyük	Karapınar/Küçükaşlama	36S 0512936/4161818	1024m
60	Ambarderesi Mağara	Halkapınar/İvriz	36S 0602562/4140618	1601m
61	Yağmapınar Höyük	Karapınar/Yağmapınar	36S 0564547/4185787	1044m

Harita: 1

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

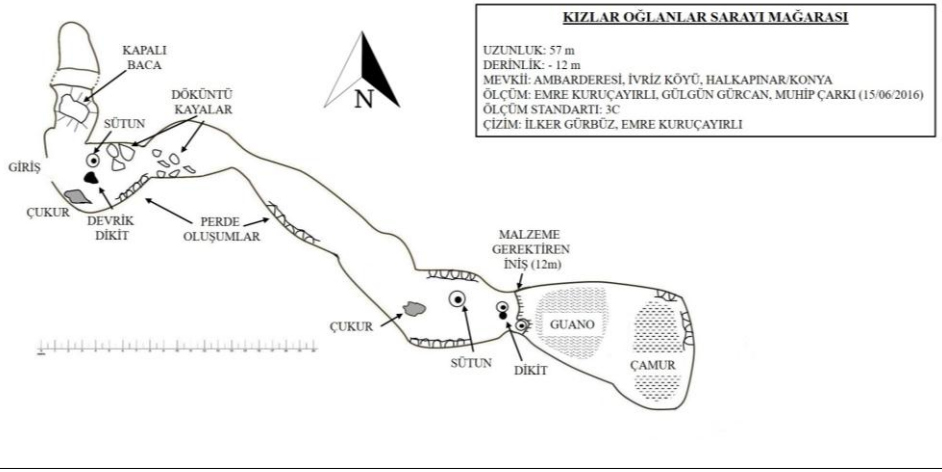
Resim: 4

Resim 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

KARABURUN ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI (KAYA) 2016

Çiler ÇİLİNGİROĞLU*
Berkay DİNÇER
İsmail BAYKARA
Ahmet UHRİ
Cengiz GÜRBİYİK
Pınar Özlem AYTAÇLAR
Canan ÇAKIRLAR

İzmir İli, Karaburun İlçesinde 2015 yılından bu yana yürütülen Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması, 2016 sezonunda 31 Ağustos - 09 Eylül tarihleri arasında 10 gün süreyle gerçekleştirilmiştir. Araştırma, altı öğretim üyesi, üç yüksek lisans ve iki lisans öğrencisinden oluşan 11 kişilik bir ekip ile yürütülmüş, merkez teşkilatından Uzman Nur Koçak Aktürk çalışma boyunca bakanlık temsilcisi olarak görev almıştır. Sayın Koçak Aktürk ve Ege Üniversitesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi yüksek lisans öğrencileri Ece Sezgin, Gözde Özçolak ve Ece Dinçerler'e, lisans öğrencileri Sinem Bejna Demir ve Zeynep Çetinsoy'a emekleri için teşekkür ederiz. Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştır-

-
- * Doç. Dr. Çiler ÇİLİNGİROĞLU, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi, 35100, Bornova-İzmir/TÜRKİYE.
Arş. Gör. Dr. Berkay DİNÇER, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 34134 Laleli-İstanbul/TÜRKİYE.
Doç. Dr. İsmail BAYKARA, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Kampüs-Van/TÜRKİYE.
Yar. Doç. Dr. Ahmet UHRİ, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 35260 Buca-İzmir/TÜRKİYE.
Yar. Doç. Dr. Cengiz GÜRBİYİK, Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, 45140, Manisa/TÜRKİYE.
Doç. Dr. Canan ÇAKIRLAR, Groningen Institute of Archaeology, Poststraat 6, NL-9712 ER Groningen/HOLLANDA.
Doç. Dr. Pınar Özlem AYTAÇLAR, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, 35100, Bornova-İzmir/TÜRKİYE.

ması, Ege Üniversitesi, Groningen Üniversitesi ve Karaburun Belediyesi'nin değerli katkılarıyla yürütülmektedir. Karaburun Belediye Başkanı Sayın Ahmet Çakır'a ve bizi destekleyen tüm kurumlara teşekkürü borç biliriz.

2015 yılı çalışma raporumuzda belirttiğimiz gibi, Karaburun Arkeolojik Yüzeysel Araştırması'nın amaçları; Batı Anadolu arkeolojisinin ihmal edilmiş bir coğrafi alanına eğilerek buradaki araştırma eksikliğini kapatmak, başlangıcından Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar yarımada'nın tüm iskan tarihini araştırmak, Batı Anadolu prehistoryasının bilinmeyen veya az bilinen dönemleri üzerine veri üretmek ve Batı Anadolu bağlamında Karaburun yarımadası prehistorik ve protohistorik toplumları üzerine özellikle Ege'deki arkeolojik alanlarla karşılaştırmalı çalışmalar yapmaktır (Çilingiroğlu vd. 2017). Bu hedefleri gerçekleştirebilmek için araştırma, Cherry (vd. 1991) ve Cherry ve Alcock (2004) tarafından tarif edilen yaya ve artsüremli yüzey araştırması yöntemlerini benimsemektedir. Bu şekilde sadece höyük veya yerleşme odaklı bir yüzey araştırması stratejisi yerine, yerleşme içi ve yerleşme dışı etkinlik alanlarının bir arada belgelendiği, tanımlı bir coğrafi alan içindeki tüm insan faaliyetlerine ilişkin kalıntılar dönem ayırt etmeksizin incelenerek yorumlanmaktadır.

2016 yılı çalışmaları Karaburun ilçesinin güneybatı kıyı şeridi ile Ardıc ile Saip arasında kalan sahil ve burunların sistematik bir şekilde yaya olarak taranması suretiyle tamamlanmıştır. Buna göre; Gülbahçe Körfezi'nin içinde kalan Balıklıova Koyu'nun kuzeyi, Kocaman Burnu, Sıcakbük, Engicili Burnu ve Taşçılar Burnu ile Mordoğan'ın kuzeyinde kalan İçmekıyısı, Aşağıboyabağ, Yukarıboyabağ, Kababurun, Akbük, Eşendere, Ulucabük, Saip ve Anbarseki ziyaret edilmiştir.

Araştırma süresince 10 farklı yüzey araştırması birimi içinde gezilmiştir. Bu birimler içinde toplam 25 noktada arkeolojik ve tarihi kalıntılar belgelendirilmiştir (Harita: 1). 2015 sezonunda tespit ettiğimiz Kömürburnu Paleolitik lokalitesi (POI.15.26) tekrar ziyaret edilmiş, alandan yontma taş aletler toplanmıştır (Çilingiroğlu vd. 2016). 2016 yılında tespit edilen alanlardan 4 tanesi yerleşme, 5 tanesi dağınık buluntu yeri, 14 tanesi mimari parça, 1 tanesi işlik ve 1 tanesi epigrafik buluntu olarak sınıflandırılmıştır. Tespit edilen alanların, 13 tanesi Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemlerine ait mimari kalıntılara ait olup bunlardan 6 tanesi Osmanlı Dönemi çeşmeleridir. On bir alan Antik Dönemde kullanımı görmüş, bunlardan 8 tanesinde Roma, 3 tanesinde Bizans Dönemine ait kalıntılar gözlenmiştir. 2016 senesinde üç yeni alanda prehistorik kalıntılara rastlanmıştır. Bunlardan bir tanesi Epipaleolitik Döneme aittir ve alanda yoğun

yontma taş buluntular görülür. Diğer iki alanda olasılıkla Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı Dönemlerine ait mimari kalıntılar ve arkeolojik nesneler bulunmuştur. Bir “sit” olarak tanımlanabilen yoğun buluntu gösteren alanların dışında, düşük yoğunlukta beyaz patinalı yontma taş alet toplanan Yüzey Araştırması Birimleri de (SU.30, SU.32, SU.33, SU.35, SU.39) prehistorik konar göçer grupların arazi üzerindeki hareketliliğini anlayabilmek için kaydedilmiştir (Harita: 2).

Buluntu yoğunluğu açısından değerlendirildiğinde, sözü edilen prehistorik alanlarla Roma Dönemi koy yerleşmeleri ön plana çıkmaktadır. Özellikle POI.16.35, POI.16.36, POI.16.47, POI.16.48 ve POI.16.56 numaralı alanlar buluntu sayısı ve çeşitliliği bakımından zengindir. Araştırma süresince amorf malzemeler (çanak çömlek parçaları, yontma taşlar, cam parçaları) ile 2 adet etüdlük mahiyette bronz sikke tespit edilmiş olup envanterlik mahiyette bir adet pişmiş toprak ağırşak 09.09.2016 tarihinde Çeşme Müzesi’ne teslim edilmiştir.

Ziyareti ve belgelemesi yapılan alanlara ilişkin detaylar şu şekildedir:

Kocaman Mevkii (POI.16.35)

Balıkliova Körfezi’nin kuzeyinde kıyı şeridinde yaptığımız tarama sırasında, Batıdan Doğuya doğru eğimli bir yamaç üzerinde yoğun bir şekilde yüzeye dağılmış olarak yontmataş buluntulara rastlandı (Resim 1). Buluntular yaklaşık 80m uzunluğunda, 5 ila 10m genişliğinde bir alana yayılmıştır. Buluntuların yayıldığı toplam alan 0,1 hektar olarak ölçülmüştür. Anakaya Gerence Formasyonu olarak bilinen kireçtaşı ağırlıklı bir jeolojik yapıdadır. POI.16.35 şimdiye kadar tespit ettiğimiz en yoğun yontmataş buluntu topluluğuna sahiptir. Alandan toplam 299 adet yontma taş buluntu toplanmış olup bunlar tipolojik ve teknolojik olarak bir ön değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Buna göre, yongalanan parçalar beyaz patinalı kahverengi, gri ve beyaz renkli çakmaktaşıdan üretilmiştir. Hammadde yapısı genellikle normal ve iyi kalitelidir. Buluntu topluluğu mikrolitik özellikler göstermektedir (Resim 2). Parçaların 153 tanesi yonga, 44 tanesi dilgi, 87 tanesi parça olarak tanımlanmıştır. Bunlara ek olarak, 6 köşeli parça, 2 düzensiz parça ve 6 belirsiz parça bulunur. Buna göre, tüm buluntu topluluğunun %51’ini yongalar teşkil ederken, dilgilerin oranı %15’te kalır. Ayrıca boyları 3-5 cm arasında değişen yonga ve dilgicik çekirdekleriyle çok sayıda düzeltisiz yonga ve dilgi görülmektedir. Tanımlanabilir alet tipleri içinde düzeltili yongalar, kalem, çentikli, önkazıyıcılar, düzeltili dilgiler ve bir adet yarım ay yer alır.

2015 senesinde tespit ettiğimiz POI.15.31 nolu alanla karşılaştırıldığında, iki alanın teknolojik ve tipolojik açıdan keskin farklara sahip olduğu göze çarpar.

POI.15.31, daha çok “Erken Holosen Ege Adaları Geleneği” (Kozłowski and Kaczanowska 2009) içinde tanımlamak uygun görülürken, POI.16.35’de tespit edilen dilgilerin oranı ve geometrik parçaların varlığı göz önüne alındığında, POI.16.35’in Pleistosen’in geç evrelerine ait bir Epipaleolitik buluntu alanı olduğu önerilebilir. Söz konusu buluntu topluluğu üzerindeki çalışmalar devam ettiği için, bu tarihlendirmeyi bir öneri olarak kabul etmek yerinde olacaktır.

Bu alanda ayrıca 1 adet Bizans Dönemi sikkesi bulunmuş olup bu objeyle ilişkili olabilecek başka bir bulguya rastlanmamıştır.

Sıcabükü Mevkii (POI.16.36)

Çatalkaya Mahallesi’nin Sıcakbükü veya Sıcakbük olarak bilinen mevkiinde, 230 metre uzunluğundaki kıyı boyunca uzanan profiller içinde sayıları 1000’i geçecek kadar yoğun miktarda çatı kiremiti ve çanak çömlek parçaları görülmüştür. Buluntular yüzeyden görüldüğü haliyle 0.5 hektarlık bir alanı kaplamaktadır. Tam kıyı çizgisi üzerinde kalınlığı 1 metreye varan kesitler içinde olası fırınlara ait yer yer cüruflaşmış kalıntılarla, çok sayıda iyi korunmuş duvar temelleri görülür. Duvarların yüksekliği 80 cm’e kadar ulaşmaktadır. Çanak çömleklerin mal grubu ve morfolojik özelliklerine bakarak, alanın olasılıkla Roma Döneminde (MS 2.-4. yüzyıl) kullanım görmüş bir yerleşme veya işlik alanı olduğu ileri sürülebilir. Arkeolojik malzeme kıydan içeriye doğru ilerledikçe azalmaktadır.

Körfez Mevkii (POI.16.39 ve POI.16.41)

Çatalkaya mahallesinin Körfez mevkiinde Engicili Burnu olarak bilinen alanda oldukça geniş bir alana yayılan bir Roma Dönemi (olasılıkla MS 2.-4. yüzyıllar) yerleşmesi keşfedilmiştir. Toplam 395 metrelik kıyı şeridi boyunca devam eden mimari ve arkeolojik kalıntılar, toplamda 6 hektarlık bir alana yayılan bir yerleşmeye ait gözükmektedir (Resim 3). Yerleşme yalnızca denizin içinde ve kıyı boyunca devam etmekle kalmaz, ayrıca içeriye doğru zeytinlikler içinde de devam eder. Özellikle kıyı çizgisi üzerinde ve bir kısmı da su altında kalmış olarak, çok sayıda mimari kalıntı yüzeyden rahatlıkla gözlemlenmektedir. Yüzey üzerinde sayısı 1000’i aşan çanak çömlek parçaları (özellikle pithos, amfora parçaları), çatı kiremitleri, cam nesnelere ait parçalar ve mimari parçalar görülmüştür. Alanda ayrıca Roma Dönemine ait, 1.4X1.9 cm boyutlarında yarısı kırık bir sikke bulunmuştur. Sikkenin ön yüzü üzerinde imparatora ait baş ve başa ait detaylar görülebilmektedir. Başın sol üst bölümünde yoğun korozyon-

dan dolayı okunamayan bir yazı bulunmaktadır. Sikkenin arka yüzünde tanımlı bir figür yoktur.

Bu alanın hemen kuzeyinde, Çatalkaya mahallesinin Körfez mevkiinde Taşçılar Burnu olarak bilinen yarımadaının en uç kesiminde olasılıkla 19.-20. yüzyıllarda kullanım görmüş olan bir taş ocağı ziyaret edilmiştir. Denizden yüksekliği 1 metre olan alanda, arkeolojik buluntu yoğunluğu oldukça azdır. Kireç kayalık üzerinde yoğun olarak keski izleri ve düzgün olarak kesilmiş dikdörtgen prizması şeklindeki büyük taş blokları görülür (Resim 4). Bu bloklardan birinin boyutları 1.6X2X0.9m olarak ölçülmüştür. Kireçtaşı kayalığın hem kuzeye hem de doğuya bakan kesimleri işletilmiştir. Çevrede az sayıda Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet dönemine ait sarı, yeşil, kahverengi ve beyaz sırlı seramiklerle mavi desenli porselen kap parçaları bulunmuştur.

Aşağı Boyabağ Mevkii (POI.16.45)

Karaburun'un Kösedere mahallesinin Aşağı Boyabağ mevkiinde Keil (1910) tarafından yayınlanmış, üzerinde yazıt bulunan bir altar Pınar Özlem Aytaçlar tarafından tekrar incelenmiştir (Resim: 5). Sarı renkli, kırmızı damarlı bir mermerden üretilmiş dikdörtgen sunağın sol ve üst kısmı kırıktır. Üst kısmında heykele dair bir iz yoktur. Sunağın yüksekliği 93 cm, genişliği 60-46-44 cm olarak ölçülmüştür. Harflerin yüksekliği 2-3,5 cm arasındadır. Sunağı Ioulios Ephebikos adlı kişinin olasılıkla Dionysos'a ait bir dinsel birlik olan Brakhyleitai Birliği'ne adadığı anlaşılar. Sunak üzerindeki yazıt beş satır halinde şu şekildedir:

[Ιο]ύλιος Ἐφηβικός
[ἐ]πανγειαλάμενος
[σ]τείρη βραχυλει-
4 [τ]ῶν βωμὸν ῥάνϑ-
[τι]νον ἀπέθετο.

Yazıtın çevirisi şu şekildedir: "Ioulios Ephebikos Brakhyleitai Birliği'ne bu renkli sunağı yemin ederek adadı."

Çevrede yaptığımız incelemede tarlalar içinde bu sunakla ilişkilendirilebilecek kalıntı veya buluntulara rastlanmamıştır. Ayrıca sunağın bugünkü konumuna nereden taşındığı bilinmemektedir.

Burunüstü Mevkii (POI.16.47 ve POI.16.48)

Karaburun'un Anbarseki mahallesinin Burunüstü Mevkii'nde, Kababurun olarak bilinen bir burnun üzerinde prehistorik dönem kalıntılarına rastlandı. Bitki yoğunluğu nedeniyle yüzeyde çok az miktarda prehistorik malzeme görülse de, özellikle alanın denize doğru olan kuzey kesimindeki kireçtaşı anakaya üzerinde yoğun olarak arkeolojik buluntular görülmüştür (Resim: 6). Denizden yüksekliği 16 metre olan alanın 256 metrekare (0,03 hektar) kadar küçük bir alanı kapladığı görülür. Anakaya üzerinde 1 metreye kadar yükselen dolgu içerisinde tek sıralı taş temellerin yanısıra çok sayıda çanak çömlek parçası, yontma taşlar ve hayvan kemikleri görülür. Zaman içinde denize akmuş olduğunu gözlemlediğimiz arkeolojik dolgudan geriye anakaya yüzeyi üzerinde çok sayıda kalıntı kalmıştır. Alanda yaptığımız toplama sırasında 41 adet çanak çömlek parçası, 7 adet yontma taş alet, 2 adet ezgi taşı, 1 adet dibek taşı ve 1 adet delikli obje kayda geçmiştir. Yontmataşlar içinde çakmaktaşı, kumtaşı ve kalkerden üretilmiş düzelteli dilgi, yongalar ve kazıyıcı bulunur. Topluluğun beslenme ekonomisiyle ilgili bilgi verebilecek nitelikteki koyun ve keçilere ait hayvan kemikleriyle, çin şapkası (patella) türünde deniz kabukları da yüzeyde görülmüştür.

Alanda bulunan çanak çömleklerin tamamı el yapımı olup ortak özellikler gösterirler. Çanak çömlekler orta-kaba yapım, yoğun mineral-kıyılmış saman katkılı ve yalın yüzeyli olarak tanımlanabilir. Çoğunluğu kahve, kıvılcı-kahve ve gri tonlarında olup bir çok parçanın yüzeyinin aşınmış olduğu görülür. Yüzeyi iyi korunmuş bazı parçalar üzerinde astar ve açkı korunmuştur. Az sayıda parça üzerinde kırmızı renkli astar çıplak gözle ayırt edilebilmektedir. Alanda tespit edilen iki kulp üzerinde görülen çizi bezekler dışında bezemeli parça yoktur. Morfolojik olarak öne çıkan parçalar arasında makara kulplar, dikey kulplar, omurgalı kaseler, delikli kaseler ve memecikli çömlekler sayılabilir. Ağız kenarı üzerine yatay olarak yerleştirilmiş makara kulplar Ege'de MÖ 5. Binyıldan 3. Binyılın başına kadar görülür. Delikli kaplar, Ege'de "peynir kabı" olarak bilinen formlarla benzerlik göstermekte ve özellikle 5.-4. Binyıl yerleşmelerinden tanınmaktadır. Omurgalı basit kaseler de MÖ 6. Binyılın başından itibaren ortaya çıkmıştır (Schoop 2005). Batı Anadolu ve Ege'de koyu renkli yalın orta-kaba mal grupları daha çok Kalkolitik Dönem yerleşmelerinden tanınırken, kırmızı astarlı ve açkılı veya açık renkli kaplar Erken Tunç Çağının habercisi olarak görülürler. POI.16.47'de tespit ettiğimiz çanak çömleğin koyu renkli ve orta-kaba niteliğe sahip olması, ayrıca bazı tipik ağız, kulp ve tutamak formlarının Tiganı ve Emporio gibi yerleşmelerde de görüldüğü göz önünde bulundu-

rularak, yerleşmenin kabaca MÖ 5300-4500 arasında iskan gördüğü önerilebilir. Kırmızı astarlı ve açkılı, daha nitelikli parçalar ise MÖ 3. binyıla ait olabilirler. Arkeolojik malzeme üzerindeki çalışmalar halen devam ettiğinden bu tarihlendirme önerisinin kesin olarak alınmaması gerektiğini vurgulamak isteriz.

POI.16.47 nolu alanın sadece 63 metre kuzeyinde kıyı üzerinde kalan bir alanda, anakaya üzerinde prehistorik çanak çömlek ve yontma taş aletlere rastlanmıştır. Kayıtlara POI.16.48 olarak geçen bu alan oldukça küçüktür ve bu alandaki çanak çömlekler arasında diagnostik parçalar bulunmamıştır. Ancak mal grubu özellikleri bakımından POI.16.47 ile güçlü benzerlikler göstermektedir. Alanda görülen yontma taşlar içinde kenarlarında silika parlaklığı ve kullanim kırıkları görülen iki adet orak dilgisi ön plana çıkar.

POI.16.47 ve POI.16.48'in arkeolojik malzemesi arasındaki benzerlik ve alanlar arasındaki mesafenin yakınlığına dayanarak, iskanın olduğu dönemde bu alanın tek bir yerleşmeye ait olduğunu, ancak zamanla rüzgar ve dalgaların aşındırıcı gücünden dolayı aralarındaki fiziksel bağlantının kopmuş olabileceği kanısındayız.

Ulucabük Mevkii (POI.16.56)

Saip Mahallesi'nin Ulucabük Mevkii'nde koy içinde yer alan kıyı profilleri içinde çok yoğun çanak çömlek ve çatı kiremidine rastlanmıştır. Çok sayıda duvar, profiller içinde ve denizin kıyısında görülür (Resim: 7). Duvarlar yer yer 3-4 sıra yüksekliğe kadar korunmuştur. Arkeolojik malzemenin gözleendiği kesitlerin yüksekliği 1.70-2m arasında değişir. Arkeolojik malzemenin profillerin üzerinde yer alan sazlıklar içinde devam ettiği gözlenmiştir. Alandaki amfora ve çatı kiremidi parçalarına dayanarak bu alandaki yerleşme Roma Dönemine tarihlendirilmiştir.

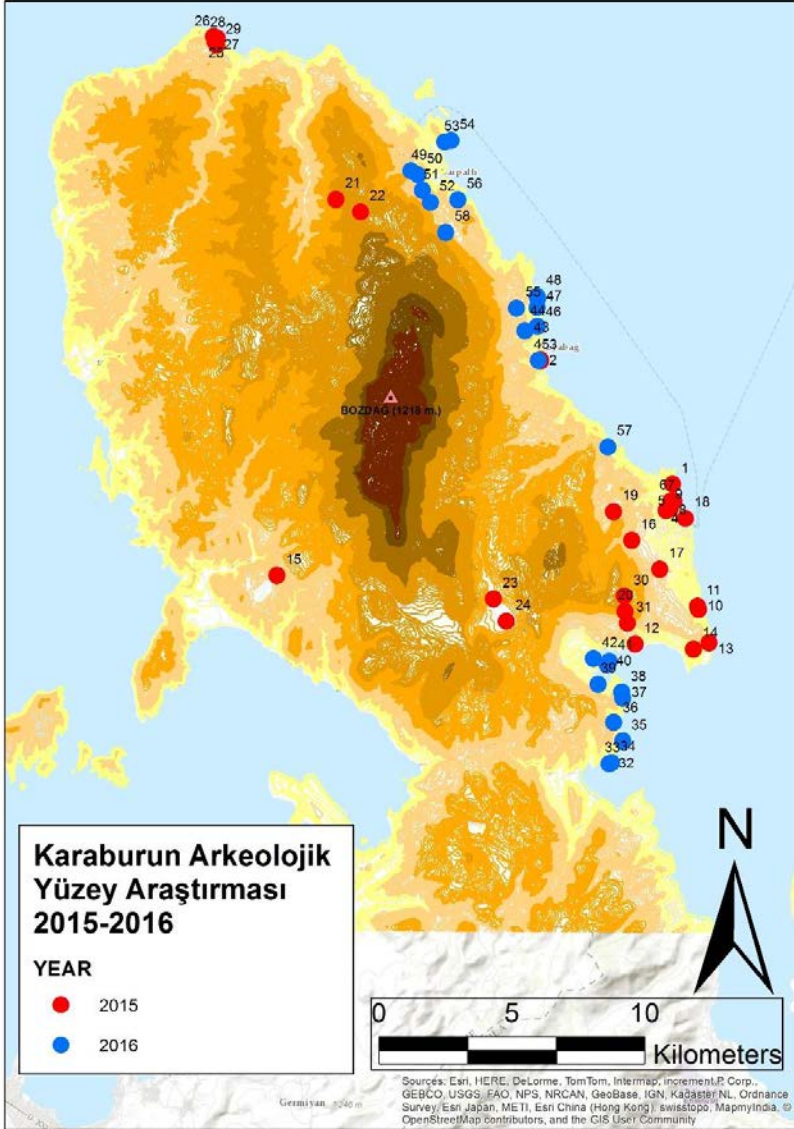
Çayırıcı Mevkii (POI.16.58)

2016 yılı çalışmaları sırasında altı adet Osmanlı Dönemi çeşmesi belgelenmiştir. Karaburun ilçesi, Anbarseki mahallesi, Çayırıcı mevkiinde bulunan ve yerel olarak "Küp Pınarı Çeşmesi" olarak bilinen 19. yüzyıla tarihlenen Osmanlı Çeşmesi üzerinde barındırdığı yazıtlı bir spolia ile diğerlerinden ayrılır (Resim: 8). Dikdörtgen prizma şeklindeki çeşmede inşa malzemesi olarak moloz taş ve tuğla kullanılmış, üzeri sıvanmıştır. Cephe alınlığında üzeri Yunanca yazıtlı bir devşirme malzeme kullanıldığı, bu parçanın yakın zamanda çeşmenin sıvasının dökülmesi sonucu tekrar görünür olduğu anlaşılmaktadır. Yazıtlı parçanın kırık olduğu gözlenmiştir. Yazıtlı bölüm üzerinde "MNEMEIA" yazısı okun-

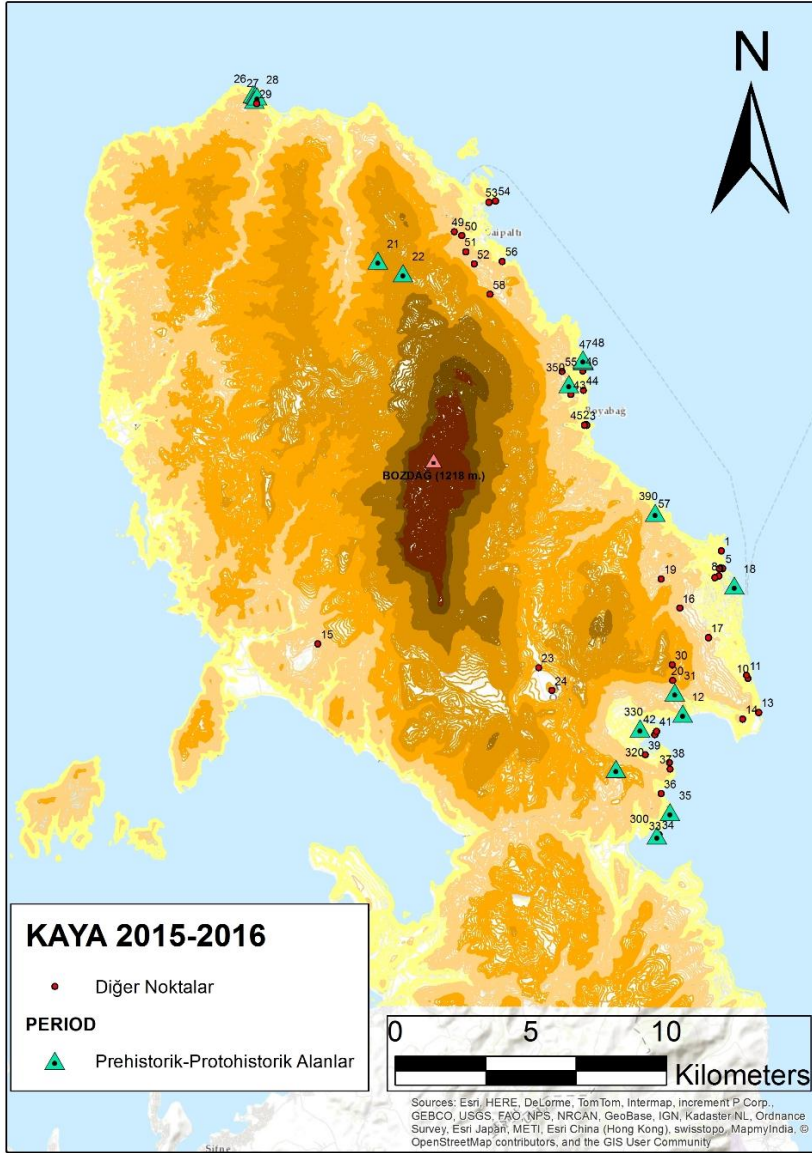
maktadır. Çeşmenin 20 m kuzeyinde, 1.5X1.5 m boyutlarında bir havuz yer almaktadır.

KAYNAKÇA

- Alcock, S.E. ve J.F. Cherry (2004) Side-by-side survey. Comparative regional studies in the Mediterranean world. Oxford: Oxbow Books.
- Cherry, J.F., J.L. Davis ve E. Mantzourani (1991) Landscape Archaeology as Long-Term History. Northern Keos in the Cycladic Islands from earliest settlement until modern times. Monumenta Archaeologica 16. Institute of Archaeology. Los Angeles, UCLA.
- Çilingiroğlu, Ç., B. Dinçer, A. Uhri, C. Gürbıyık, İ. Baykara and C. Çakırlar (2016) "New Palaeolithic and Mesolithic sites in the eastern Aegean: the Karaburun Archaeological Survey Project" *Antiquity* 90, Issue 353. e(1): 1-6. DOI: <http://dx.doi.org/10.15184/aqy.2016.168>.
- Çilingiroğlu Ç., A. Uhri, B. Dinçer, C. Gürbıyık, C. Çakırlar, G. Özçolak ve E. Sezgin (2017) "Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması (KAYA) 2015" *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 34/1: 151-174.
- Keil J. (1910) "Forschungen in der Erythraia I: 1 Die Mimashalbinsel 2. Inschriften" *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien* 13: 5-74.
- Kozłowski, J. K. and Kaczanowska M. (2009). "The Mesolithic of The Aegean Basin: How to Interpret The Pre-Neolithic Settlement of The Aegean Island and Its Role In The Neolithization of Southeastern Europe". *Transitions In Prehistory – Essays In Honor of Ofer Bar-Yosef*. John J. Shea and Daniel E. Lieberman (eds.). 357-382.
- Schoop, U. D. (2005) *Das anatolische Chalcolithikum*. Rehmsalden, Verlag Bernhard Albert Greiner.

Harita 1: Karaburun ilçesinde 2015 ve 2016 sezonlarında tespit edilen alanlar.

Harita 2: Karaburun ilçesinde 2015 ve 2016 sezonlarında tespit edilen prehistorik ve protohistorik POI ve SU noktaları.

Resim 1: POI.16.35'deki (Kocaman Mevkii) açık hava prehistorik buluntu yerinin genel görünümü.

Resim 2: POI.16.35'de bulunan çeşitli yontma taş çekirdek ve aletlerden örnekler.

Resim 3: POI.16.39'daki (Engicili Burnu) Roma yerleşiminin genel görünümü.

Resim 4: POI.16.41'deki (Taşçılar Burnu) taş ocağında kesilmiş bloklar.

Resim 5: Aşağı Boyabağ'daki Roma Dönemine ait yazıtlı altar (POI.16.45).

Resim 6: POI.16.47'nin (Kababurun) uzaktan görünümü.

Resim 7: POI.16.56'daki (Ulucabük) Roma yerleşiminin genel görünümü.

Resim 8: POI.16.58'deki (Anbarseki) Osmanlı Dönemi çeşmesi ve cephe üzerindeki Yunanca yazıtlı devşirme malzeme.

BİLECİK İLİ 2016 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Deniz SARI*

Kültür Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ile Bilecik İli 2016 yılı Arkeolojik Yüzey araştırmalarımız 01-20 Eylül 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalara Bilecik Arkeoloji Müzesi araştırmacılarından Erdal Mean Bakanlık temsilcisi olarak katılmıştır. Araştırmamız her zaman olduğu gibi Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Rektörlüğü'nün lojistik desteğinin yanı sıra yine Üniversitemiz Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından desteklenmiştir (BAP proje No. 2016-01.BŞEÜ.04-04). Bilecik ili firmalarından 'Erşan Et ve Et Ürünleri' ve 'Granitaş A.Ş' araştırmalarımıza maddi yardımda bulunmuşlardır. Bu vesile ile başta tüm ekip üyeleri olmak üzere, adı geçen kurumların yetkililerine en içten teşekkürlerimi sunarım. Çanak çömleğin karakalem çizimleri Şemsettin Akyol, Ufuk Özdemir, Sümeyya Dinç ve Osman Dengiz tarafından, küçük buluntuların karakalem çizimleri Deniz Ş. M. Ay Efe tarafından yapılmıştır. Çizimler Şemsettin Akyol tarafından bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Bu vesile ile kendilerine teşekkürü bir borç bilirim.

Yüzey Araştırması ekibi şu isimlerden oluşmuştur:

Yrd. Doç. Dr. Deniz Sarı (Araştırma Başkanı), Erdal Mean (Bakanlık Temsilcisi), Yrd. Doç. Dr. Murat Türkteki (Arkeolog), Yrd. Doç. Dr. Erkan Fidan (Arkeolog), Arş. Gör Sevingül Bilgin (Arkeolog), Arş. Gör. Haralambos Nikolayidis (Filolog), Sezer Seçer Fidan (Hititolog), Yusuf Tuna (Arkeolog), Fadime Arslan (Arkeolog-Çizimci), (Arkeolog) ve Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencileri Fatih Karadaş, Yunus Tahsin Gürlek, Ayşe Gürsoy, Dilek Aköz, Aytül Korkmaz, Kübra Tarı, Zeynep Akgül, Nesrin Özdemir, Esin Erol, Birsen Gonca, Esmâ Altunyıldız, Fatmanur Şimşek, Remzi Özbek, İlminur Eroğlu, Nursaç Kaya.

Bu seneki yüzey araştırmalarımız Bilecik'in güney kesiminde, Bozüyük İlçesi sınırları içinde gerçekleştirilmiştir. Toplamda 14 kilometrekarelik bir alan detaylı bir şekilde taranmıştır. Son derece verimli geçen araştırmamızda tara-

* Yrd. Doç. Dr. Deniz SARI, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, E Blok, Gülümbe Kampüsü-Bilecik/TÜRKİYE, e-posta: deniz.sari@bilecik.edu.tr.

nan araziler dışında, toplam 8 adet arkeolojik yerleşme ilk kez saptanmıştır ve 8 adet tescilli yerleşme yeri tekrar ziyaret edilmiştir. Ayrıca Kurtköy'ün yaklaşık 2.5 km güneybatısında yer alan Demirköy Höyüğü ile Kandilli Köyü'nün yaklaşık 4 km batısında yer alan Bahçeşehir Höyüğü de ziyaret edilmiştir.

1) Bozüyük Toprak Fabrikasının batısında yer alan tarlalar ve güneyinde yer alan Hüsümler ovası

a. Bozüyük Toprak Seramik Fabrikasının hemen batısında ve kuzeyinde yer alan tarlalar

Bozüyük Toprak Seramik Fabrikasının hemen batısında ve kuzeyinde yer alan tarlalar taranmıştır (Resim: 1). 1983-1984 yılları arasında, Toprak Seramik Fabrikası'nın inşaat çalışmaları sırasında fark edilen ve Eskişehir Arkeoloji Müzesi adına, Müze Müdürü Güngör Gürkan başkanlığında ve Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden Jürgen Seeher'in bilimsel yönetiminde kurtarma kazısı¹ gerçekleştirilen Küçük Höyük Mezarlığı'nın yer aldığı alan bu seneki yüzey araştırmalarımız sırasında tekrar ziyaret edilmiştir. Bu ziyaretimizdeki amaç Küçük Höyük ve mezarlığının bugünkü durumunu ve tam konumunu saptamaktır.

Toprak Seramik fabrikasının kuzeyinde, Jürgen Seeher'in Bizans şapeli olarak tanıttığı² şapelin bulunduğu ve artık üzeri betonla kaplanmış olan alanın 400 m güneybatısında, lojmanların hemen arkasında bir sikke bulunmuştur. Basil I (867-886) dönemine ait okan sikkenin ön yüzünde Hz. İsa'nın portesi arka yüzünde latince karakterlerle "+İHSUS XRISTUS bASILEU bASILE" yazısı görülmektedir³. Söz konusu sikke Bilecik Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmiştir.

Alanda gerçekleştirilen yüzey taramaları sonucunda; J. Seeher'in 1991 yılı Küçük Höyük Mezarlığı kazı raporu yayınındaki plana göre fabrikanın hemen arkasındaki trafo binasının batısında Küçük Höyük Mezarlığı bulunmuştur. Üzeri artık tamamen molozlarla kapatılmış olan alanda herhangi bir arkeolojik malzemeye rastlanmamıştır. Seeher'in Küçük Höyük olarak tanımladığı ve mezarlığın yerleşimi olduğunu belirttiği tepe ise fabrika lojmanının hemen güneydoğusunda ve bugün düzlenmiş alanda yer almaktaydı. Bu kesimde de herhangi bir arkeolojik bulguya rastlanmamıştır (Resim: 2).

¹ Gürkan-Seeher, 1991.

² Gürkan-Seeher 1991: Lev.1.

³ Sikke Arş. Gör. Haralambos Nikolayidis ve Arş. Gör. Hüseyin Erpehlivan tarafından tanımlanmıştır.

b. Hüsümler Ovası

Bilecik Eskişehir yolunun hemen güneyinde, Toprak Seramik Fabrikasının karşısında yer alan Hüsümler Ovasında yer alan tarlalar taranmıştır. Ovanın batı kesiminde yüzeyde dağınık bir şekilde Klasik Dönemlere ait çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır. Kocadere ve kollarının geçtiği ova yoğun olarak sazlıklarla bölünmüştür. Ovanın güney batı tarafında ise Hüsümler olarak adlandırığımız bir höyük saptanmıştır.

c. Hüsümler Höyük

Bu seneki araştırmalarımız sırasında M. Erkan Fidan tarafından fark edilen ve ilk kez bu sene saptanan höyük tarafımızdan Hüsümler Höyük olarak adlandırılmıştır. Hüsümler Höyük, Bozüyük Yeni Mahalle (4 Eylül Mahallesi), Gerençayırı mevkiinde, Hüsümler ovasında, Koca Dere ile onun bir kolu olan Ana Dere'nin birleştiği noktanın hemen doğusunda yer alır. 100 x 125 m boyutlarında olan höyüğün ova seviyesinden yüksekliği yaklaşık 8 metredir (Resim: 3). Höyüğün özellikle doğu kesimi tarımsal faaliyetler nedeni ile yoğun tahrip olmuştur ve höyüğün tepesinde ise yaklaşık 2x2 m genişliğinde bir kaçak kazı çukuru açılmıştır. Höyük üzerinden gelen malzeme yoğun olarak İlk Tunç Çağı 2 (İTÇ) ve 3 Dönemlerini içermektedir; höyüğün hemen bitişiğindeki tarlalarda ise Klasik Dönem çanak çömlek parçaları yer almaktadır.

Kahverengimsi kırmızı astarlı ve açıkli mallarla temsil edilen çanak çömlek parçaları yüzeyden toplanan İTÇ malzemesi içinde yoğun grubu oluşturmaktadır. Formların çoğunluğu ise basit profilli kase parçalarına aittir; bunun yanı sıra ilmi kulplu kaseler, basit ve keskin 's' profilli kaseler, kesik gaga ağızlı testiye ait bir parça, üç ayaklı mutfak kabına ait ayaklar, omfolos dip parçaları Geç İTÇ II'ye tarihlendirilen ve Frigya kültür bölgesi içinde yer alan Demirci-höyük çanak çömlek grubu özelliklerini yansıtan Küçük Höyük mezarlık buluntuları ile çok yakın ilişkilidir (Resim: 4).

d. Hüyücek (Yeni Mahalle Tümülüsü)

Bozüyük ilçe merkezi, Yeni Mahalle, Üyükcivarı Mevkii'nde yer alan ve Yeni Mahalle Tümülüsü olarak tescilli olan yerleşim bilim dünyasına Hüyücek olarak tanıtılmıştır⁴. 75x75x8 m boyutlarındaki höyüğü 1990 yılında ziyaret eden T. Efe burada İTÇ 3, 2. binyıl ve Klasik Dönem malzemesine rastlamıştır ve burada ova seviyesinde tüm höyüğü kapsayan bir yangından bahsetmekte-

⁴ Kökten 1951, s. 209; Efe 1992, s. 564.

dir. Bu seneki ziyaretimiz sırasında da söz konusu yangın izlerine yer yer rastlanmıştır. Burası yöre halkı tarafından "Küçük Höyük" olarak bilinmektedir⁵.

2) *Poyra Köyü ve çevresi, Yörükçepni ve Yeniçepni Köylerinin güneyindeki tarlalar*

Poyra Köyü'nde Yörükçepni ve Çerkesçepni köylerinin güneyinde yer alan tarlaların bir kısmı taranmıştır. Çerkesçetmi Höyüğü tekrar ziyaret edilmiştir. Ayrıca, Organize Sanayi Bölgesinin güneyindeki tarlalar güneyde Eskişehir'de yer alan İnönü ovası ile sınır oluşturan Hisarönü tepelerine kadar taranmıştır. Söz konusu alanda, dağınık bir şekilde tarlalara yayılmış olarak Osmanlı Dönemi'ne ait kırmızı renkli, yalın ve zaman zaman da sırlı çanak çömlek parçaları ile kiremit parçaları saptanmıştır. Arapdamı Mevkii'nde yer alan tarlalar taranırken bir adet Osmanlı Dönemi'ne ait ağırşak bulunmuştur; söz konusu bulundu Bilecik Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmiştir.

a. *Poyra Köycivarı Tümülsü*

Poyra Köy merkezinin yaklaşık 400 m batısında ise, eski köy mezarlığının bir tümülüs üzerine kurulduğu anlaşılmıştır. İlk kez saptanan tümülüs 80x80 m genişliğinde ve 6m yüksekliğindedir. Üzerinde işlenmemiş dikme taşlar ve yer yer küçük taşlarla çevrelenmiş eski islami mezarların yer aldığı tümülüsün güney kesimi eski köy mezarlığı olarak kullanılmıştır; bununla beraber eteklerinde 1800'lerin sonlarına tarihlenen islami mezarlar yer almaktadır.

b. *Çerkesçetmi Höyüğü*

Bozüyük Yeniçepni Köyü, Yapraklı Mevkii'nde yer alan Çerkesçetmi Höyüğü ziyaret edilmiştir. Höyük, Yeniçepni köyünün doğusunda yer alan tepe sırtlarının arasından geçen derelerden biri olan Kocadere'nin güney ucunda; Bozüyük Organize Sanayi Bölgesi'nin girişinin hemen karşısında, Bursa-Eskişehir yolunun hemen solunda yer alır. Çerkesçetmi adıyla tescilli olan yerleşim T. Efe'nin 1990 yılındaki yüzey araştırmaları sırasında ziyaret edilmiş ve Yapraklı Mevkii olarak tanıtılmıştır⁶. 115x80x2 m boyutlarındaki höyüğün yüzeyi otlarla kaplıdır ve büyük olasılıkla hemen güneyinden geçen yol yapımı sırasında üzeri toprakla kaplanmış olmalıdır ve bu nedenle höyük üzerinde malzeme nadiren saptanmıştır. Höyüğün doğusundaki tarlalarda ise Demir Çağ ve Hellenistik Dönem başlarına ait olabilecek gri çanak çömlek parçaları saptanmıştır.

⁵ Efe 1992, dipnot 5.

⁶ Efe 1992, s. 563

3) Kandilli Köyü ve Çevresi

Kandilli, Kovalıca, Karaağaç ve Bozalan Köyleri arasında kalan ova detaylı bir şekilde taranmıştır. Son derece bereketli olan ova üzerinde beş yeni yerleşim yeri saptanmıştır (Resim 5). Ayrıca daha önce Bilecik Arkeoloji Müzesi'nde kazılar gerçekleştirilen Kuştepe Tümülüsü de ziyaret edilmiştir. Yine Darıdere köyü ve çevresi de taranmıştır fakat herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

Yaklaşık 6 kilometrekarelik bir alanda, kabaca bir yay oluşturacak şekilde 1.5-1.8 km aralıklarla farklı dönemler içeren beş adet yerleşim olduğu saptanmıştır. Bunlardan Kuştepe Tümülüsü dışındaki Korucutepe I-II, Okçupınar Höyüğü, Mantarlık Höyük ve Kaletepe ilk kez bu seneki araştırmalarımızda saptanmıştır.

a. Korucutepe I-II

Bu seneki araştırmalarımız sırasında görevli şoförümüz Mehmet Sivrikaya tarafından fark edilen ve ilk kez bu seneki yüzey araştırmalarımız sırasında saptanan Korucutepe I ve Korucutepe II olarak adlandırdığımız yerleşimler, Bozüyük, Kovalıca Köyü, Korucutepe Mevkii'nde yer alır. Kovalıca Köyü, Kovalıca-Kandilli Köy yolunun birinci kilometresinde yolun hemen solunda Korucutepe I ve sağında ise Korucutepe II yer alır; yaklaşık 200 m güneyinden ise Sarısu geçer. Korucutepe I, 150x90x5 m boyutlarındadır. Doğu kesimde boydan boya olasılıkla bir su kanalı hattı sebebiyle kanal açılmış olan Korucutepe I'in yine doğu kesimde belli belirsiz bozulmuş temel taşlarına ait olabilecek taş konsantrasyonuna rastlanmıştır. Roma Dönemi'ne tarihlendirilen yerleşme üzerinde çok sayıda iyi kalitede çanak çömlek parçaları saptanmıştır. Bunlar içinde boyalı parçalar ve megara kaselerine ait parçalar yer almaktadır. Korucutepe II ise Korucutepe I'in hemen karşısında yer alır; 150x95 m boyutlarındadır ve biraz daha kaba olmakla beraber Korucutepe I ile aynı çanak çömlek özelliklerini yansıtmaktadır.

b. Kuştepe Tümülüsü

Kuştepe Tümülüsü, Bozüyük-Kütahya yolu üzerinde, Bozalan yumurta fabrikasının yaklaşık 650 m Doğusunda, Kandilli Köyü Mantarlık Mevkii'nde yer alır. Bilecik Arkeoloji Müzesi uzmanları tarafından kazılar gerçekleştirilmiş olan tümülüs araştırmamız kapsamında tekrar ziyaret edilmiştir.

c. Mantarlık Höyük

Bozüyük Karaağaç Köyü Mantarlık Mevkii'nde, Kandilli Köyü'nün hemen batısından başlayan Kaletepe ve Eskikale Tepe olarak anılan ve ovayı güneyden

sınırlandıran kayalık tepelerin önündeki (kuzeyindeki) düzlükte ve Kuştepe Tümülsü'nün hemen 350 m batısında yer alır (Resim: 5). Sarısu'nun bir kolu olan Karaağaç Deresi ve buradan çıkan çaylar höyüğün kuzeyine dek ulaşır. Ova seviyesinden yüksekliği yaklaşık 4 m olan bir höyük ilk kez araştırmalarımız sırasında saptanmıştır. İlk olarak Yüksek Lisans öğrencilerimizden Şemsettin Akyol tarafından fark edilen ve Mantarlık Mevkii olarak anılan bölgede yer alan söz konusu höyük tarafımızca aynı isimle anılmıştır (Resim: 6).

Mantarlık Höyük, 180x250 m boyutlarındadır; bununla beraber höyüğü çevreleyen tarlalara dek arkeolojik malzeme yayılmıştır. Özellikle bu tarlalarda yoğun olarak bazalttan ezgi taşı parçalarına rastlanmıştır. Höyük üzerinde bir adet yeni çeşme yer almaktadır; olasılıkla su taşımak için höyüğün kuzeydoğusunda bir kanal açılmıştır. Höyük üzerinde ve çevresinde M.Ö. 2. Binyıl başları, İTÇ ve az sayıda Neolitik Döneme tarihlenen çanak çömlek parçaları (Resim: 7) ile yontmataş (Resim: 8) ve sürtmetaş alet parçalarına rastlanmıştır.

d. Okcupınar Höyüğü

Okcupınar Höyüğü, Bozüyük, Kandilli Köyü, Okcupınar Mevkii'nde, Kandilli Köyü'nün batısında yer alan ve Kandilli Karaağaç yoluna bağlanan köy yolu ile Sarısu deresinin (Kocası çayı) kesiştiği notanın hemen doğusunda yer alır. İlk kez araştırmalarımız sırasında saptanan höyük Okcupınar Höyüğü olarak adlandırılmıştır. 160x120 m boyutlarında olan höyüğün kuzey kesiminde batı-doğu yönünde bir su kanalı açılmıştır. Höyüğün doğusunda rampa olabilecek küçük düzensiz taşlardan oluşan bir taş konsantrasyonu göze çarpmaktadır. Malzeme büyük oranda İTÇ 2 Dönemi'ne tarihlenmektedir (Resim: 9).

e. Kaletepe

Kandilli Köyü'nün hemen batısında, Korualtı Mevkii'nin güneyinde yer alır. Kaletepe olarak anılan doğal bir kayalık üzerinde yer alan Kale'nin hemen güneyinden Sarısu geçer ve Dodurga Barajına dökülür. Kuştepe Kazıları sırasında Bilecik Arkeoloji Müzesi uzmanlarından Erdal Mean ve Abdulrahman Aktaş tarafından da fark edilen kale bu sene bölgedeki araştırmamız kapsamında ilk kez ziyaret edilmiştir. Kaletepe, Bozalan, Karaağaç, Kovalıca ve Kandilli köyleri arasında yer alan ovaya güneyden tamamen hakim bir konuma sahiptir. Burası, Demir Çağı ve Doğu Roma Dönemlerinde kullanılmış olan bir kale yerleşimidir⁷. Kalenin özellikle batı yamaçlarında Erken Demir Çağı çanak çömlek parça-

⁷ Kaletepe ile ilgili ilk değerlendirmeler bölümümüz öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Murat Türkteki tarafından yapılmıştır.

ları saptanmıştır (Resim: 10). Az sayıda olmakla beraber M.Ö. 2. Binyıla ait çanak çömlek parçalarına da rastlanmıştır. Güney kesimde yer alan kayalık alanda sık sık tuğla parçalarına rastlanmıştır. Batı kesimde ise yoğun kültür dolgusuna rastlanmıştır; söz konusu dolduğa Demir Çağ malzemesi saptanmıştır. Kale üzerinde yer alan çok sayıdaki defineci çukurlarından bir tanesi Kalenin en tepesindedir; yaklaşık 2 m genişliğinde ve 1.5 m olan çukurun alt kısmında düz sıra taşlar görülmüştür; bu kesim kesilerek bir platforma dönüştürülmüş gibi gözükmektedir. Söz konusu çukurun yaklaşık 4 m güneydoğusunda kesme taşlarla örülmüş köşe yapan bir duvara rastlanmıştır. Batı tepenin ortasında bulunan doğal kayalık alanın etrafı ise 20-30 cm genişliğinde taşlarla çevrilmiştir. Tepenin kuzeyde yer alan vadiye bakan en batı ucunda Doğu Roma Dönemi gözetleme kulesi yer almaktadır. Gözetleme kulesinin yanından kaleye giriş vardır. Bir başka gözetleme kulesi ise biraz daha aşağıda yer almaktadır. Girişin kuzeyinde bir başka defineci çukuru yuvarlak şekilde açılmıştır. 3 m derinliğindeki çukur içerisinde moloz taş örgülü harç katkılı malzeme ile yapılmış bir yapı vardır.

4) Dodurga'nın güneyi

a. Gavurtepe

Bozüyük, Dodurga, Köyiçi Mevkii'nde, Dodurga Yolunun hemen kenarında yer alır. Doğal bir kayalık üzerine kurulmuş olan yerleşim Tunç Çağı'na tarihlenmektedir. Gavurtepe 1988 yılında T. Efe tarafından ziyaret edilmiştir⁸. Bu seneki araştırmalarımız sırasında burası ziyaret edilmiştir. Son derece tahrip olmuş olan yerleşimin hemen sağından Dodurga yolu geçmektedir ve yol çok yakın bir zamanda yenileme geçirmiştir. Bu şekilde doğu kesitte kültür dolguları büyük oranda akmış ve yer yer anakaya görülmüştür (Resim: 11). Burada akan dolgularda yer yer yangın izlerine ve kerpiç bir duvara ait izlere rastlanmıştır. Yolun karşı tarafında yer alan bir eve ait bahçenin dış tarafında da çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır; yerleşimin doğu sınırı büyük olasılıkla söz konusu evin bahçesine dek devam etmektedir.

Gavur Tepe'nin batısında, yol seviyesinde yaklaşık 7 m çapında ve 3 m yüksekliğinde, farklı boyutlarda yerel taşlardan örülen dairesel planlı bir yapı saptanmıştır. Büyük olasılıkla bir sarnıç olarak nitelendirebileceğimiz yapının kuzeybatı yönündeki kısmı tahrip olmuştur. İçi atıkla dolmuş olan yapının duvarlarında bazı kesimlerde yer yer sıva izlerine rastlanmıştır.

⁸ Efe 1990, s. 411.

b. Çokçapınar

Bozüyük, Çokçapınar Köyü, Hüyük Mevkii'nde yer alır. Çokçapınar Höyüğü, Dodurga Barajının doğu kıyısında, Çokçapınar Köyü, Yazılı Mevkii'nde, Çokçapınar köyünün 2 km kuzeybatısında yer alır. Yaklaşık 100x75 m boyutlarında olan höyüğün ova seviyesinden yüksekliği ise yaklaşık 3 metredir (Resim: 12). 1988 yılında T. Efe tarafından ziyaret edilmiş⁹olan höyüğü bu seneki araştırmalarımız kapsamında höyük ziyaret edilmiştir. 1970'li yıllarda inşa edilmiş olan Dodurga Barajının hemen doğu kıyısında yer alan höyüğün, baraj yapılmadan önce yaklaşık 500m kuzey ve doğusundan Sarısu'nun devamı olan Aharcık Deresi geçirdi. Şimdi barajın hemen sınırında kalmış olan höyük baraj suları yükseldikçe kuzey kesimde belli dönemlerde sular altında kalmaktadır. Yaz aylarında ise sular yaklaşık 80-100 m geri çekilmiştir. Baraj sularının çekilmesi ile beraber höyüğün kuzeyinde bir kesit oluşmuş ve suların çekilirken höyük toprağını da götürmesiyle höyüğü çevreleyen bir rampa (glacis) bu seneki yüzey araştırmamızda ilk kez ortaya çıkmıştır. Söz konusu glacis yak. 6 m genişliğindedir ve yak. 1 m.lik bir meyile sahiptir. Bazı noktalarda glacis ile buna bitişik ve olasılıkla höyüğün ortasına bakan (avluya?) evlere ait arka duvarların temellerine rastlanmıştır. Burası Anadolu Yerleşim şemasına göre düzenlenmiş bir yerleşim planı sunuyor gibi gözükmektedir.

c. Killi Höyük

Bozüyük, Dodurga, Eğricegüney (Terziören) Mevkii'nde yer alır. 250x125 m boyutlarındaki höyüğün güneydoğusundan Yunak Deresi geçer. 1988 yılında T. Efe tarafından ziyaret edilmiş olan höyük¹⁰ bu araştırmalarımız sırasında tekrar ziyaret edilmiştir. Höyüğün eteklerinde yoğun tarımsal faaliyetler söz konusudur; tepe kısmı ekilmemektedir. Höyük üzerinde yoğun olarak İTÇ 2-3 ve Frig Dönemlerine ait çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır. Burada 3 adet pişmiş toprak ağırşak ve 1 adet pişmiş toprak idol gövdesi bulunmuştur; söz konusu küçük buluntular Bilecik Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmiştir (Resim: 13). Killi Höyük özellikle black-topped malların yoğunluğu bağlamında Demircihöyük grubunun çanak çömlek özelliklerini yansıtmaktadır; bununla beraber ele geçirilen İTÇ 3 dönemi çanak çömleğinde Seyitömer ile paralellik kurabileceğimiz Kütahya bölgesi etkileri de açık bir şekilde görülmektedir.

⁹ Efe 1990, s. 411.

¹⁰ Efe 1990, AST 7, s. 411

d. Ardıçaltı Nekropol ve Yerleşim Alanı

Bozüyük/Dodurga/Ardıçaltı Mevkii'nde, Killi Höyüğün kuşuçu 3.5 km kuzeybatısında, Ardıçaltı Mevkii olarak bilinen mevkiide yer alır. Ardıçaltı Mevkii'nin hemen batısında yüksek kayalık tepeler başlar, söz konusu mezarlık alanı bu tepelerin doğu yamaçlarına kurulmuştur. Güneyden Ören Deresi geçer. Göynücek Yolunun, dağlık kesimine girmeden 600 m kuzeydedir. Kuzeybatısında, Akçalınınkırati Tepesi olarak adlandırılan tepelik alanın güneydoğu yamaçlarında kaçak kazılar sonucu ortaya çıkarılmış olan Geç Roma Dönemi'ne ait bir yapı saptanmıştır. Dikdörtgen kesme taşlardan ve ince tuğlalardan örülmüş olan yapı duvarları arasında dört basamak yer almaktadır. Alanda kaçak kazılar sırasında açılmış defineci çukurlarına, yapı temel taşlarına ait olabilecek taş sıraları ve Geç Roma Dönemi'ne ait bir mezara rastlanmıştır.

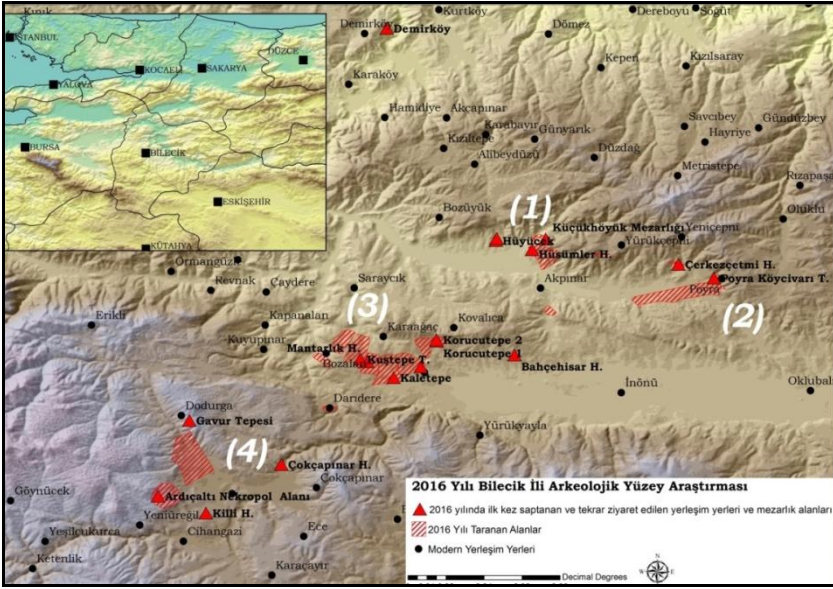
Demirköy Höyüğü (Kurtköy Höyüğü)

Bilecik Merkez, Kurtköy, Değirmenönü Mevkii'nde yer alan Demirköy Höyüğü Kurtköy Höyüğü adıyla tescillenmiştir. Eskişehir-Bilecik yolu, Kurtköy sapağından sonra yolun yak. 300. metresinde, yoldan 100 m güneyde; Kurtköy'ün de yak. 2.5 km güneybatısında yer alır. Höyüğün hemen 100 m batısından Karasu deresi geçmektedir ve dereye kadar arkeolojik malzemenin yayıldığı görülmüştür. 1990 yılında T. Efe tarafından ziyaret edilmiş olan Höyük, Efe tarafından Demirköy adıyla tanıtılmıştır¹¹. Bu sene araştırma bölgemiz dışında olmakla beraber yol üzerinde olduğu için söz konusu höyük tekrar ziyaret edilmiştir. Höyük üzerindeki malzeme Geç Kalkolitik, İTÇ ve M.Ö. 2. Binyıla tarihlenmektedir.

KAYNAKÇA

- Kökten, K., 1951, "Kuzeybatı Anadolu'nun Tarihöncesi", *DTCF* 9, s. 201-214
- Efe, T., 1990, "1988 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları", VII. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, s.405-424.
- Efe, T., 1992, "1990 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları", IX. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, s.561-583.
- Efe, T., 1993, "1991 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları", X. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1993, s. 345-364.
- French, H. D., 1969, *Anatolia and the Aegean in the Third Millenium B.C.* Yayınlanmamış doktora tezi.
- Gürkan, G., J. Seeher, 1991, "Die Frühbronzezeitliche Nekropole von Küs:ükhöyük bei Bozüyük", *İstanbul Mitteilungen*.

¹¹ Efe 1992, s. 565.

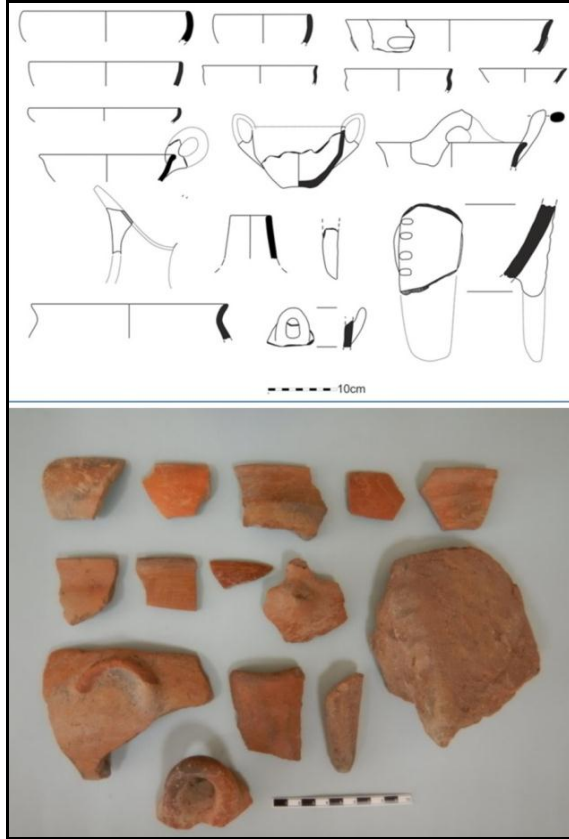
Resim 1: 2016 Yılında taranan alanlar ve yerleşim yerleri

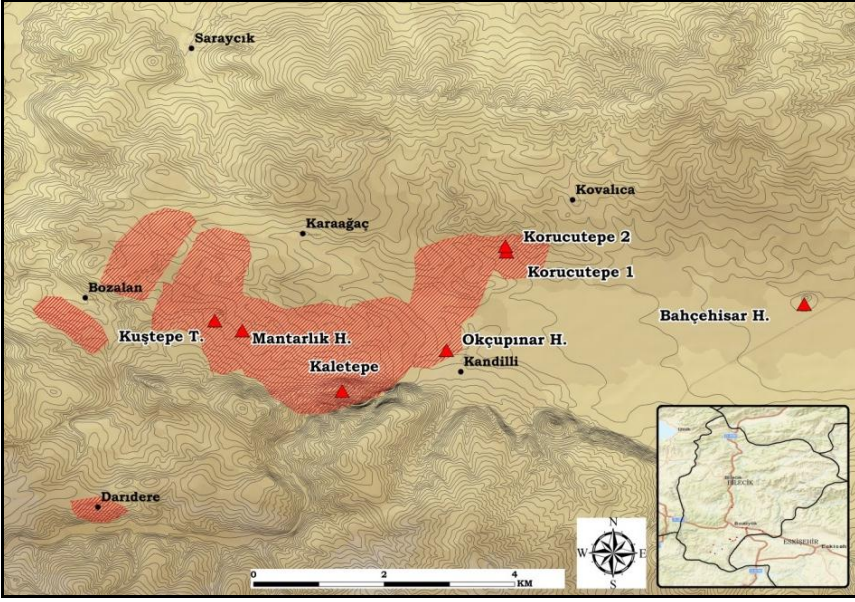
Resim 2: Toprak Seramik fabrikasının kuzeyindeki tarlalar, sikke ve Küçük Höyük Mezarlığı

Resim 3: Hüsumler Höyük

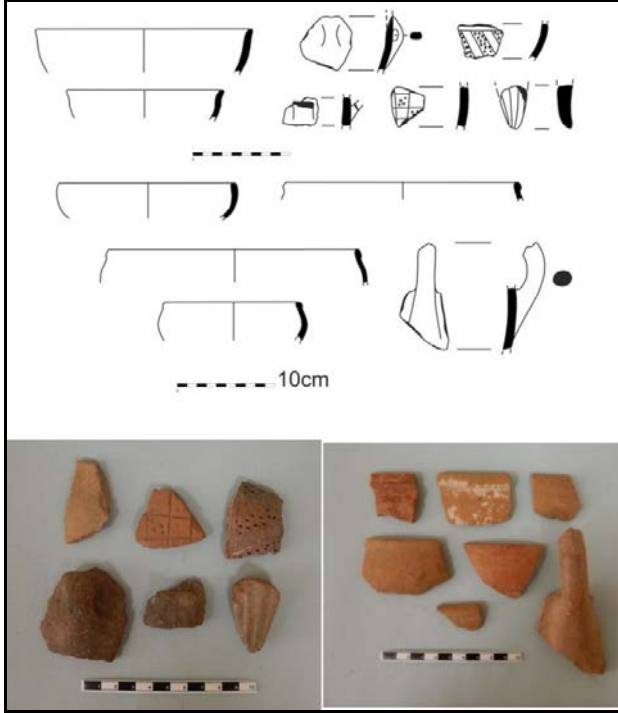
Resim 4: Hüsumler Höyük İTÇ Çanak Çömleği

Resim 5: Kandilli Köyü ve Çevresi

Resim 6: Mantarlık Höyük

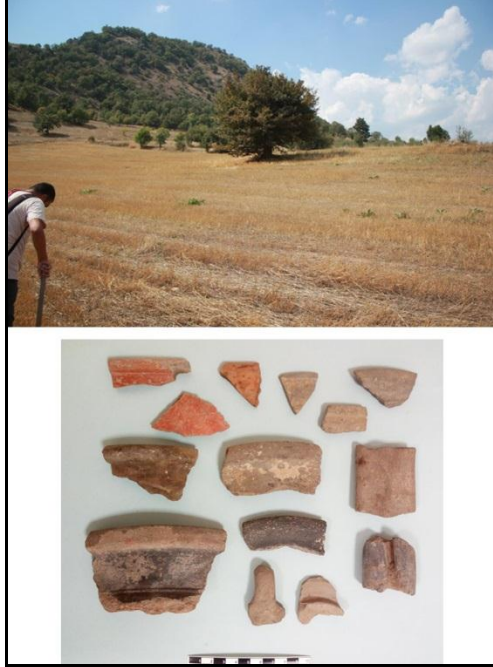
Resim 7: Mantarlık Höyük Çanak Çömleği (solda Neolitik Dönem, sağda OTÇ'ye Geçiş Dönemi)

Resim 8: Mantarlık Höyük Yontmataş alet parçaları

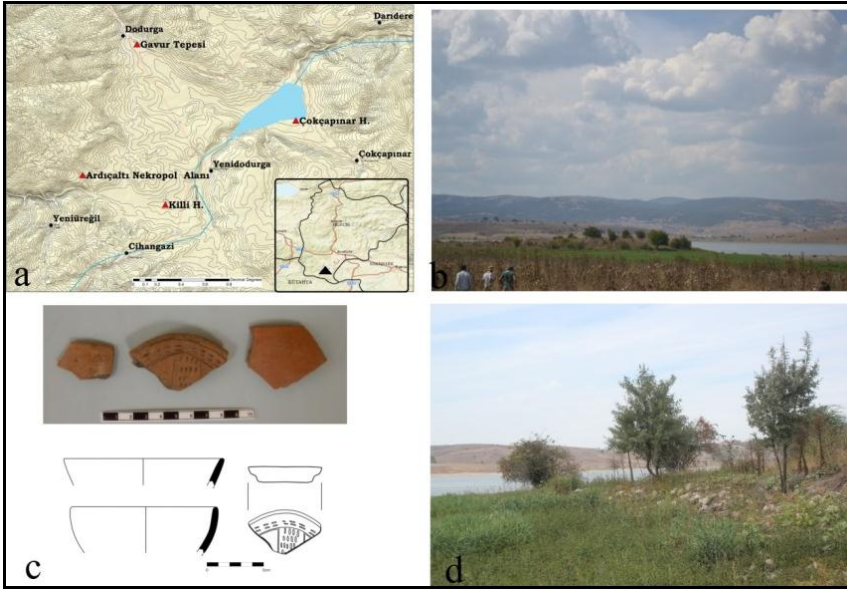
Resim 9: Okçupınar Höyüğü ve İTÇ Buluntuları

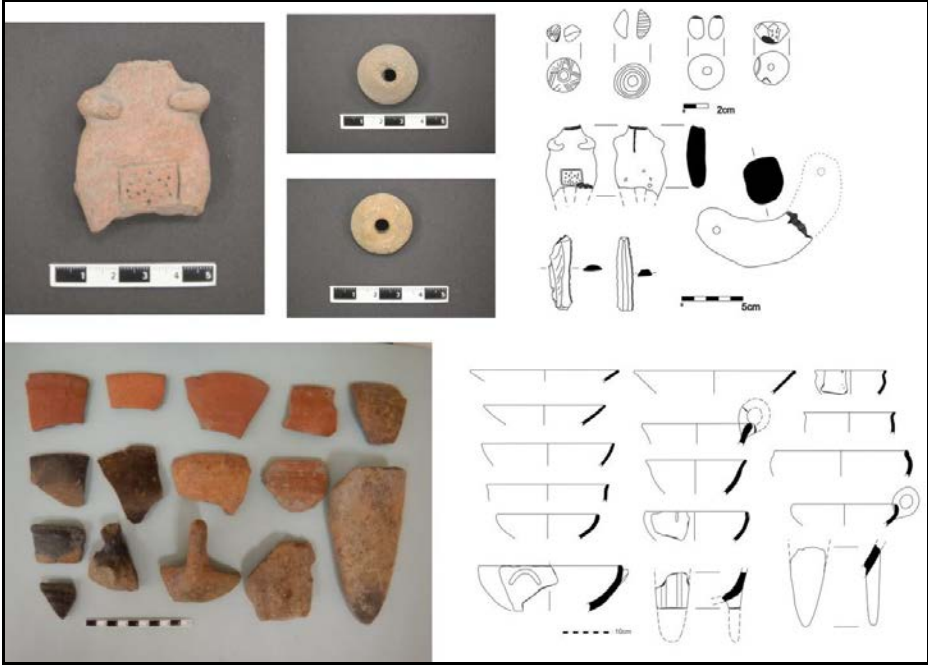
Resim 10: Kaletepe ve GTÇ-Demir Çağ Çanak Çömleği

Resim 11: Gavurtepe ve M.Ö. 2. Binyıl çanak çömleği

Resim 12: Çokçapınar Höyüğü ve höyüğü çevreleyen glaciis ile İTÇ 1 çanak çömleği

Resim 13: Killi Höyük İTÇ 2-3 çanak çömleği ve küçük buluntuları

BALIKESİR (DURSUNBEY, ALTI EYLÜL, KARESİ VE İVRİNDİ) YÜZEY ARAŞTIRMASI, 2016

Derya YALÇIKLI*

Ege ve Marmara Bölgeleri arasında Neolitik, Kalkolitik ve Tunç Çağları yerleşmeleri ve güzergâhlarını saptamak amacıyla yürüttüğümüz araştırmamız, Balıkesir ili, Dursunbey, Altıeylül, Karesi ve İvrindi ilçeleri'nde 09.08.2016–05.09.2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir¹.

Yüzeysel araştırmamız sırasında, Dursunbey ilçesinde; Delice Köyü, Altıeylül ve Karesi ilçelerinde; Ovabayındır, Paşaköy, Büyük Bostancı, Pamukçu, Selimiye, Köylüköyü, Köşeler, Ayşebacı, Üçpınar, Küçük Bostancı, Kabaklı, Karamanlar, Karakavak, Çinge, Sıvatpınar, Kavaklı, Fethiye, Karakol, Köteyli, Şamlı, Halkapınar, Boğazköy, Karacaören, Yağcılar, Naipli, Ertuğrul Mahalleleri, İvrindi ilçesinde; Gökçeyazı ve Gömeniç Mahalleleri taranmıştır (Harita: 1)².

* Yrd. Doç. Dr. Derya YALÇIKLI, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Terzioğlu Yerleşkesi, 17100 Çanakkale/TÜRKİYE. e-mail: dyalcikli@comu.edu.tr

¹ Araştırmamıza Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi olarak Balıkesir Kuva-yi Milliye Müzesi Müdürlüğü uzmanlarından Arkeolog Fatih İşleyen katılmıştır. Araştırma ekibimiz, Harran Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü'nden Arş. Gör. Fatih YILMAZ ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi öğrencilerinden Enes CAN'dan oluşmuştur. Kendilerine katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Araştırmamızın gerçekleşmesinde, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, BAP (SBA-2015-626) ve Türk Tarih Kurumu'nun maddi desteği, Dursunbey ilçesi Kaymakamı Yaşar AKSANYAR, Dursunbey Belediye başkanı Ramazan BAĞÇEVAN ve *REGİO Kültürel Miras Yönetim Danışmanlık* şirketinin sağladığı katkılar önemli rol oynamış olup söz konusu kurum ve kişilere desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Balıkesir Kuva-yi Milliye Müzesi Müdürlüğüne, çalışmalarımız sırasında gösterdikleri destek ve buluntular üzerinde çalışmamıza olanak sağladıkları için teşekkürü bir borç bilim.

² Araştırmamız sırasında bizlere yardımcı olan Dursunbey ilçesi, Delice Mahallesi'nden muhtar Sabri GÜLTAŞ, Ramazan AKBAŞ, Altı Eylül İlçesinde, Ovabayındır Mahallesi'nden Mehmet KARASAHAN, Ayşebacı Mahallesi'nden Mustafa ÖZBİLGİÇ, Kabaklı Mahallesi'nden Sadettin ÇAKAN, İvrindi ilçesi, Gömeniç Mahallesi'nden muhtar Veli AÇAR, Bozören Mahallesi'nden muhtar Aşkın ELMA, İsmail BİLGİÇ ve Şaban AŞIK'a teşekkür ederim.

2016 yılı araştırma sezonunda, Neolitik, Kalkolitik ve Tunç Çağlarına ait kültür katları bulunan onsekiz adet yerleşim yerinin yanı sıra çalışmamızın zamansal kapsamı dışında kalan Klasik Çağlar ve Ortaçağ'a tarihlenen kültür dolgularının yer aldığı onbeş adet yerleşim yeri saptanmış/araştırılmıştır (Tablo: 1).

Bu çalışma sırasında, Pamukçu Höyüğü ve Asar Tepe (Küçük Bostancı Mahallesi) yüzeyinden ele geçen beş adet pişmiş toprak ağırşak envanter fişi hazırlanarak, Balıkesir Kuva-yi Milliye Müzesine teslim edilmiştir.

1. DURSUNBEY İLÇESİ, DELİCE MAHALLESİ 2016 YÜZEY ARAŞTIRMASI

Dursunbey ilçesinde 2016 sezonunda, Baltalıin ve İnkaya Mağaralarının yanı sıra Delice Mahallesi çevresinin araştırılması olmak üzere iki ayrı çalışma yürütülmüştür.

1.1. Baltalıin (Dsb 01) Ve İnkaya Mağaraları (Dsb 02) Çalışmaları

Baltalıin Mağarası'nın giriş kısmında yer alan av sahnesi üzerinde 2015 sezonunda çalışmalar yürütülmüştü.³ Bu çalışmalar sırasında eksik kalan mağara çizimleri tamamlanmıştır.

İnkaya Mağarası giriş bölümünün kuzeydoğu ve güneybatı cephelerinde iki resim panosu yer alır. 2015 sezonunda mağarada gerçekleştirilen çalışmalar sırasında bu resimlerin çizim ve fotoğraflama işlemleri tamamlanmıştır.⁴ 2016 sezonunda çizimlerin yerinde kontrol edilmesi ve detaylandırılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Mağaranın kesit ve görünüş çizimleri tamamlanmıştır. Güneybatı panosunun yaklaşık 1 m kuzeyinde, kalsiyum karbonat çökeltilerinin bir esi nedeniyle güçlükle seçilebilen bir bezemenin varlığı saptanmıştır (Res.im: 1). Ayrıca, mağaranın güney galerisinde ve bu galeriyi ana galeriye bağlayan bölüm üzerinde de küçük boyutlu kırmızı renkte çizgilerin varlığı belirlenmiştir.

1.2. Delice Mahallesi Çevresi Araştırması

İnkaya ve Baltalıin mağaralarında bulunan resimlerin benzerlerinin bölgede bulunup bulunmadığının saptanmasına yönelik olarak çalışma başlatılmıştır. Bu amaçla, Delice Mahallesi'nin 1 km batısında yer alan ve *Garazin* olarak adlandırılan, karstik özelliğe sahip mağara incelenmiştir. Mağara, geniş bir ağız

³ Yalçıklı 2017; 2017a: 421-22.

⁴ Yalçıklı 2017a: 422-26.

açıklığına sahip olup girişin her iki kenarında da küçük birer galeriye sahiptir. Sol tarafta yer alan galeri bir sütun ile ana galeriden ayrılır.

Mağara girişinin sol kenarında kaya yüzeyinden tabaka halinde taşların kaldırıldığı saptanmış olup bu bölümde parçalar halinde kırmızı rengin bulunması, tahrip edilmiş bir bezemenin varlığını akla getirmiştir. Benzer bir durum, Delice Mahallesi'nin 1,5 km güneybatısında, Doğarlık Deresi kenarında yer alan ve karstik özelliğe sahip İnönü Mağarası'nda da saptanmıştır. Bu mağara geniş bir ağız açıklığına sahiptir. Mağaranın giriş bölümünün güneydoğu kenarında yer alan kayanın tabakalar halinde kaldırıldığı gözlenmiş olup bu bölümlerde de kırmızı renk izlerinin varlığı saptanmıştır. Her iki mağarada da karşılaştığımız bu durum, İnkaya Mağarası resimlerinin yer aldığı kaya yüzeyinin eski eser kaçakçıları tarafından patlatılması uygulamasını hatırlatmaktadır. Kazınan bölümlerin mağara giriş kısımlarında bulunması ve kırmızı rengin kısmen korunmuş olması bir bezemenin tahrip edilmiş olduğu olasılığını düşündürmektedir. Bunun yanı sıra, kayanın doğal yapısında bulunan hematitin renklendirdiği bölümlerin kazınmış olma ihtimalini daha olası görmekteyiz (Resim: 2).

Bir diğer araştırma alanımızı, İnkaya ve Baltalı'nın Mağaralarının bulunduğu Çanakçı ve Balıklı Derelerinin aktığı vadi ve vadinin kuzey kesiminde yer alan Dışkaya Tepe ile batısında bulunan bölge oluşmuştur. Bu geniş alanın araştırılması sonucunda herhangi bir arkeolojik veriye rastlanmamıştır.

1.3. Asarlık Tepe (Dsb 03)

Delice Mahallesi'nin yaklaşık 1 km güneybatısında yer alan Asarlık Tepe, 500x280 m boyutlarında bir yerleşimdir (Harita 1; Res. 3). İki ayrı kaya kütlesi üzerinde yer alması nedeniyle, *Büyük* ve *Küçük Asarlık* olarak adlandırılan merkezde araştırmamız, Küçük Asarlık Tepe'de yoğunlaşmıştır. Tepe üzerinde, 75 m uzunluğunda ve yaklaşık 10 m genişliğinde bir sur yer alır. Yerleşimin güney ve doğu bölümlerini çevreleyen sur, moloz taştan oluşmaktadır. Surun bulunmadığı kuzey ve batı bölümleri ise dik kaya yamaçı sayesinde korunmaktadır. Tepe üzerinde çok sayıda duvar kalıntısının varlığı da gözlenmiştir. Tepe ve yamaçtan toplanan seramik parçaları arasında M.Ö. 3. ve 2. bin yıl karakterli örneklerin varlığı dikkat çekmiştir. Bu seramik bulgular sayesinde Asarlık Tepe, Dursunbey ilçesi sınırları içinde bilinen ilk M.Ö. 3. ve 2. bin yıl merkezi konumuna yerleşmiştir.

2. ALTIEYLÜL İLÇESİ 2016 YÜZEY ARAŞTIRMASI

Altieylül ilçesinde 2014 yılından bu yana bilinen merkezlerin tekrar tanınması ve henüz bilinmeyen alanların saptanması amacıyla yürütülen çalışmalara bu sezon da devam edilmiştir. İlçede ilk çalışmamız, Ovabayındır Mahallesi çevresinde 40'lı 50'li yıllarda araştırılan alanların incelenmesine yönelik olmuştur.

2.1. Ovabayındır Mezarlık Alanı (6 Eyl 10)

Ovabayındır Erken Tunç Çağı Mezarlık Alanı olarak bilinen alan, 1956 yılında E. Akurgal⁵ tarafından araştırılmış olup bu alandan açığa çıktığı düşünülen birçok buluntu bilim insanları tarafından yayımlanmıştır (Harita: 1; Resim: 4).⁶ Yaptığımız araştırma sırasında, tepenin doğu yamacında 130x80 m boyutlarında bir alana yayılmış pithos ve kap parçalarına rastlanmıştır. Toplanan malzeme içinde az sayıda Erken Tunç Çağı'na tarihlenebilecek seramik parçası bulunmaktadır.

Mezarlık alanında önceki çalışmalardan farklı olarak, Orta Paleolitik Çağ'a tarihlenebilecek özellikler gösteren çakmaktaşı aletler de ele geçmiş (Resim: 5) olup merkez, Balıkesir Ovası'nda nadir rastlanan Orta Paleolitik Çağ merkezleri arasında yerini almıştır.

2.2. Kavaşlı (Dereboyu) (6 Eyl 11)

Ovabayındır Mahallesi'nde E. Akurgal⁷ tarafından kazısı yapılan alanların arasında *Kavaşlı (Dereboyu)* olarak adlandırılan merkez de bulunmaktadır (Harita: 1). Kavaşlı, Ovabayındır Mahallesi'nin girişinde, yolun yaklaşık 400 m kuzeyinde, Değirmen Deresi'nin batısında, 70x60 m boyutlarında ve yaklaşık 1 m yüksekliğinde alçak bir tepedir. Tepede az sayıda Erken Tunç Çağı ve Roma Çağı'na tarihlenebilecek seramik parçasına rastlanmıştır.

2.3. Mezarlık Altı (6 Eyl 12)

E. Akurgal tarafından benzer çalışmanın yürütüldüğü bir diğer alan ise Ovabayındır Mahallesi girişinde ve karayolunun güneyinde yer alan *Mezarlık Altı* olarak adlandırdığımız bölgedir (Harita: 1). Bu alan, köy mezarlığının batısında ve Değirmen Dere'nin kenarında yer almaktadır. Merkezde yine oldukça az sayıda Erken Tunç Çağı'na tarihlenebilecek seramiğe rastlanmıştır. Alanda

⁵ Akurgal 1958:156-162.

⁶ Bittel 1955; 1957; Stronach 1957; Schiek ve Fischer 1965.

⁷ Akurgal 1958: 156-162.

ayrıca karakteristik özellik göstermeyen az sayıda olasılıkla Roma Çağı'na tarihlenebilecek seramik parçalarına da rastlanmıştır.

2.4. Paşaköy Höyüğü (6 Eyl 13)

Balıkesir il merkezi ve Paşaköy Mahallesi'nin güneydoğusunda yer alan *Paşaköy Höyük* günümüzde yerleşim alanı içinde kalmıştır (Harita: 1; Resim: 6). Merkez, J. Stewart⁸ tarafından saptanmış olup J. Mellaart⁹, D.H. French¹⁰ ve M. Özdoğan¹¹ tarafından da ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bölgenin önemli höyüklerden biri olan bu yerleşim, yaklaşık 350x300 m boyutlarında, 7 m yüksekliğinde ve tescillidir. Höyüğün üst kısmında Roma Çağı'na ait mermerden bir altar saptanmıştır. Bu alanın güneyinde bulunan köy yolu höyüğün bir bölümünü tahrip etmiştir. Merkezde, Erken Tunç Çağı, M.Ö. 2. bin yıl ve Roma Çağı'na tarihlenen seramik parçaların varlığı saptanmıştır.

2.5. Pamukçu Höyük (6 Eyl 16)

Balıkesir il merkezinin güneyinde, Pamukçu Mahallesi sınırları içinde bulunan *Pamukçu Höyük*, 380x300 m boyutlarında olup ova seviyesinden yaklaşık 5 m yüksekliğe sahiptir (Harita: 1; Resim: 7). Höyük hakkındaki ilk bilgileri J. Stewart¹² vermektedir. D.H. French¹³ ve M. Özdoğan¹⁴ tarafından da incelenen höyük, bölgenin önemli yerleşmeleri arasında yer almaktadır. Ortasından geçen dere höyüğü kuzey ve güney olarak ikiye ayırmaktadır. Yoğun tarım yapılan merkezde açık alanlar taranabilmiş olup Geç Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı, M.Ö. 2. bin yılın ikinci yarısı, Klasik Çağ ve Ortaçağ'a tarihlenen önemli miktarda seramik parçası ve envanterlik nitelikte dört adet pişmiş topraktan ağırşak ele geçmiştir.

2.6. Asar Tepe (6 Eyl 17)

Asar Tepe, Çiçekpınar (Nergiz) Mahallesi'nin 800 m güneybatısında, Pamukçu Höyük'ün yaklaşık 500 m kuzeybatısında yer alır (Harita: 1; Resim: 8). Pamukçu Höyük'ün yer aldığı ovaya hakim konuma sahip tepede, yaklaşık 110 m çapında ve 15-22 m arasında değişen genişliğe sahip moloz taştan bir sur kalıntısı saptanmıştır. Seramik dağılımı 320x280 m genişliğinde bir alana ya-

⁸ Stewart 1948: 79 (yayında *Çitnahur* olarak geçmektedir).

⁹ Mellaart 1955: 80.

¹⁰ French 1969: 45.

¹¹ Özdoğan 1989: 573, 580.

¹² Stewart 1940: 261 (yayında *Nergiz* olarak geçmektedir).

¹³ French 1961: 125-26; 1969: 44-5.

¹⁴ Özdoğan 1989: 573, 580 (yayında *Boyalık Höyük* olarak adlandırılmıştır).

yılmış olup M.Ö. 2. bin yıl (Geç Tunç Çağı), Klasik Çağ ve Helenistik Çağ'a ait seramik parçalarına rastlanmıştır.

2.7. İncirlik Mevkii (6 Eyl 19)

Balıkesir il merkezinin yaklaşık 2 km doğusunda, Köylüköyü Mahallesi girişinin kuzey kesiminde yer alan yerleşim İncirlik Mevkii olarak adlandırılmaktadır (Harita: 1). İncirlik Mevkii, 1987 yılında M. Özdoğan tarafından yapılan yüzey araştırmasında saptanmıştır.¹⁵ Merkez, sürdürülen tarım nedeniyle tepe özelliğini yitirmiş olup seramik parçaları 170x140 m genişliğinde bir alanda saptanmıştır. Topladığımız malzeme, Erken Tunç Çağı, Klasik Çağ ve Ortaçağ'a ait seramik parçalarından oluşmaktadır.

2.8. Üyücek Tepe (6 Eyl 20)

Balıkesir il merkezinin doğusunda, Köşeler Mahallesi sınırları içinde yer alan Üyücek Tepe, D.H. French¹⁶ tarafından saptanmış ve M. Özdoğan¹⁷ tarafından yapılan yüzey araştırmasında incelenmiştir (Harita: 1). Höyükte yapılan yoğun tarım nedeniyle araştırma kısıtlı bir alanda sürdürülmüş olup Erken Tunç Çağı, Helenistik Çağ ve Roma Çağı seramik parçalarının varlığı saptanmıştır.

2.9. Asar Tepe (6 Eyl 22)

Balıkesir il merkezinin güneyinde, Küçük Bostancı Mahallesi'nin 3.7 km batısında yer alan Asar Tepe, Üzümcü Çayı'nın doğu kenarında bulunur (Harita 1; Res. 9). Yaklaşık 150x80 m boyutlarında, duvar doğrultuları izlenebilen düz bir alanın bulunduğu tepeye doğu yamacını dolaşarak ulaşan bir yol açılmıştır. Merkezden toplanan seramik buluntuların büyük bölümü, bu yolun yapımı sırasında atılan topraktan ele geçmiştir. Seramik parçaları arasında Erken Tunç Çağı, M.Ö. 2. bin yıl, Roma Çağı ve Ortaçağ'a ait örnekler mevcuttur. Bu malzeme içinde yer alan oluk bezemeli çömleğe ait parçalar dikkat çekicidir. Çömlek parçalarının Çanakkale, Maydos Kilisetepe kazılarında ele geçen seramik ve duvar levhalarında yer alan bezeme ile yakın paralellik oluşturduğu görülür.¹⁸ Buckelkeramik olarak adlandırılan ve Troia VIIb2 evresinden itibaren ortaya çıkan bu seramik türü, iyi perdahlı, siyah renkli, yüzeyinde yer alan kabartmaların yanı sıra oluk veya çizi bezemelerle karakterize olur. Elimizdeki bulgular,

¹⁵ Özdoğan 1989: 580.

¹⁶ French 1969: 42.

¹⁷ Özdoğan 1989: 580.

¹⁸ Sazcı 2012: 18-9; 2013: 33.

bu kültürün sadece Trakya ile sınırlı kalmadığını, Anadolu'da Marmara Bölgesi'nin iç kesimlerine de yayıldığını gösteren kanıtları oluşturur.

2.10. Heybeli Höyük (6 Eyl 25)

Höyük, Balıkesir il merkezinin 15 km güneybatısında, Karakavak Mahallesi sınırları içinde, Macarlar Mahallesi yolu üzerinde ve Üzümcü Çayı'nın batısında *Heybeli Mevkii* olarak adlandırılan bölgede yer alır (Harita: 1; Resim: 10). Özgün bir ismi bulunmayan tepe, tarafımızdan *Heybeli Höyük* olarak adlandırılmıştır. Höyük, 130x150 m boyutlarında ve 2 m yüksekliğinde bir yamaç yerleşmesi özelliği göstermektedir. Merkezde yaptığımız araştırma sonucunda, Geç Neolitik Çağ, Erken ve Orta Kalkolitik Çağ ve Erken Tunç Çağı'na ait seramik parçalarının varlığı saptanmıştır. Bu seramik buluntular arasında yer alan Geç Neolitik-Erken Kalkolitik Çağlara tarihlenen parçalar, Aktopraklık¹⁹ seramik buluntularıyla yakın benzerlik göstermektedir. Ayrıca, Erken ve Orta Kalkolitik Çağ'a tarihlendirilen perdah bezemeli seramik parçaların yakın paralelleri ise Gülpınar²⁰ seramik buluntuları arasında yer almaktadır. Bu bulgular, Marmara Bölgesi'nin iç kesiminde yer alan Heybeli Höyük'ün, Marmara ve Ege sahil şeridi merkezleriyle olan yakın ilişkisinin kanıtını oluşturmaktadır.

3. KARESİ İLÇESİ 2016 YÜZEY ARAŞTIRMASI

3.1. Kuyucak Mevkii (Krs 03)

Kuyucak Mevkii, Naipli Mahallesi'nin 200 m kuzeybatısında yer almaktadır (Harita: 1). Merkez, tarım nedeniyle tepe özelliğini yitirmiş olup seramik parçaları 220x180 m genişliğinde bir alana dağılmış durumdadır. Yerleşimde yaptığımız araştırma sonucunda, Geç Kalkolitik-Erken Tunç Çağı başı, Roma Çağı ve Ortaçağ ait seramik parçalarının varlığı saptanmıştır.

3.2. Üçpınar Dibekli Mevkii (Krs 05)

Balıkesir il merkezinin kuzeydoğusunda, Üçpınar Mahallesi sınırları içinde yer alan höyük, yerleşim alanı ile çevrilmiştir (Harita: 1; Resim: 11). Merkez J. Stewart²¹ tarafından saptanmış olup D.H. French²² tarafından da araştırılmıştır. Alanda önceki yıllarda Balıkesir Kuva-yi Milliye Müze Müdürlüğü tarafından yapılan sondaj kazısına ait kazı çukurunun varlığı gözlenmiştir. Höyükte yap-

¹⁹ Karul ve Avcı 2011: 4, 6-7 Res. 11-2.

²⁰ Takaoğlu 2007: 361 Res. 3-4.

²¹ Stewart 1948: 79.

²² French 1969: 46.

tığımız araştırma sonucunda, Neolitik Çağ, Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı, M.Ö. 2. bin yıl, Helenistik Çağ ve Ortaçağ'a ait seramik parçaları toplanmıştır. Toplanan seramik parçaları arasında yer alan Fikirtepe türü kazıma bezekli parçalar, önemli bir grubu oluşturmaktadır.

4. İVRİNDİ İLÇESİ 2016 YÜZEY ARAŞTIRMASI

4.1. Gökçeyazi Höyüğü (İvr 01)

İvrindi İlçesi'nde ilk çalışma alanımız tescilli *Gökçeyazi Höyüğü* olmuştur (Harita: 1). Höyük, Gökçeyazi Mahallesi'nin doğusunda, karayolu kenarında yer almaktadır. Merkez, 1987 yılında M. Özdoğan tarafından saptanmıştır. Tepe, 100x60 m boyutlarında ve yaklaşık 1 m yüksekliğinde yayvan bir yapıya sahiptir. Höyükte yaptığımız araştırma sonucunda, Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı ve M.Ö. 2. bin yıla ait seramik parçalarının varlığı saptanmıştır.

4.2. Gaventepe (İvr 02)

İvrindi'deki ikinci çalışma alanımızı İvrindi-Balıkesir yolu üzerinde, yolun 1 km kadar kuzeyinde yer alan *Gaventepe* olarak adlandırılan höyük oluşturmuştur (Harita: 1; Resim: 12). Merkez D.H. French²³ tarafından saptanmıştır. Höyükte yaptığımız araştırma sonucunda, Erken Tunç Çağı seramiğinin varlığı saptanmıştır.

4.3. Bayramhoca Sayası (İvr 03)

İvrindi İlçesi'nin 4.3 km kuzeydoğusunda yer alan ve yakınında bulunan sayadan adını alan *Bayramhoca Sayası*, 120x80 m boyutlarında yayvan bir yapıdadır (Harita: 1; Resim: 13). Höyük, 1987 yılında M. Özdoğan²⁴ tarafından saptanmıştır. Tepede yapılan teraslama nedeniyle parseller arasında yükseklik farkı oluşmuştur. Höyüğün yüzeyi Helenistik Çağ seramik ve çatı kiremitleriyle kaplı olup Geç Neolitik ve Erken Tunç Çağı seramiğinin varlığı da belirlenmiştir.

SONUÇ

Balıkesir'in Dursunbey, Altieylül, Karesi ve İvrindi ilçelerinde 2016 yılında gerçekleştirdiğimiz araştırmalar sırasında saptanan bulgular "*Neolitik, Kalkolitik ve Tunç Çağlarında, Ege ve Marmara Bölgeleri Arasında Yol Güzergâhları ve Yerleşimleri*" konulu projemize önemli katkılar sağlamıştır. Bu çalışma sırasında,

²³ a.g.e.: 42.

²⁴ Özdoğan 1987: 581.

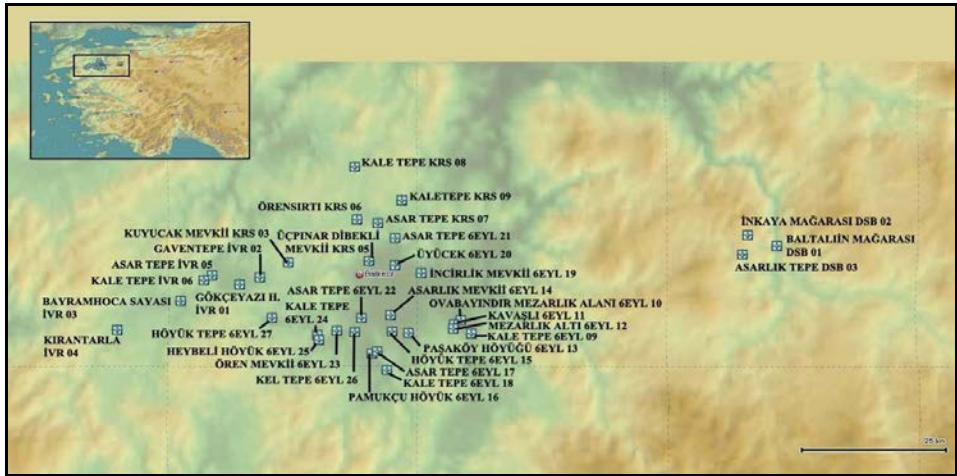
Dursunbey, Delice Mahallesi'nde yer alan iki mağaranın çizimleri tamamlanmış ve bölge detaylı olarak taranmıştır. 2014 sezonundan bu yana araştırma yaptığımız Altieylül ve Karesi ilçelerindeki çalışmamızı şimdilik tamamlamış bulunmaktayız. Çalışmamızın son bölümünü oluşturan İvrindi ilçesinde, ilçenin kuzey alanlarında kısıtlı bir süre araştırma yapılabilmektedir. Bu çalışmalar neticesinde, 2016 sezonu için öngördüğümüz araştırma hedeflerine ulaşılmıştır. Elde edilen bu veriler, ileride bölgede gerçekleştireceğimiz çalışmalarda ulaşacağımız verilerle birlikte yerleşimler ve saptanacak güzergâhların kullanım biçimleri hakkında anlamlı sonuçlar oluşturacaktır.

KAYNAKÇA

- Akurgal, E. 1958: "Yortankultur-Siedlung in Ovabayındır bei Balıkesir", *Anatolia* III: 156-64.
- Bittel, K. 1955: "Einige Kleinfunde aus Mysien und aus Kilikien", *IstMitt* 6: 113-18.
- 1957: "Eine prähistorische Vase aus Mysien", (ed.) K. Schauenburg, *Charites. Studien zur Altertumswissenschaft, Festschrift Ernst Langlotz*: 9-11.
- French, D.H. 1961: "Late Chalcolithic Pottery in North-West Turkey and the Aegean", *AnatSt* 11: 99-141.
- 1969: "Prehistoric Sites in Northwest Anatolia II. The Balıkesir and Akhisar/ Manisa Areas", *AnatSt* 19: 41-98.
- Karul, N. ve M.B. Avcı, 2011: "Neolithic Communities in the Eastern Marmara Region: Aktopraklık C", *Anatolica* XXXVII: 1-15.
- Mellaart, J. 1955: "Some Prehistoric Sites in North-Western Anatolia", *IstMitt* 6: 53-88.
- Özdoğan, M. 1989: "1987 Yılı Edirne ve Balıkesir İlleri Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* VI: 575-80.
- Sazcı, G. 2012: "Maydos Kilisetepe Höyüğü", *Arkeoloji ve Sanat* 140: 13-20.
- 2013: "Maydos Kilisetepe Höyüğü-Eine Bronzezeitliche Hafensiedlung an der Dardanellen", *Archäologisches Korrespondenzblatt*, 43: 29-40.
- Schiek S. ve F. Fischer 1965: "Einigine Frühbronzezeitliche Funde aus Kleinasien", *Fudberichte aus Schwaben, Festschrift Güstav Riek, Neue Folge* 17: 156-72.
- Stewart, J. 1948: *Handbook to the Nicholson Museum*. Sidney.
- Stronach, D. 1957: "The Development and Diffusion of Metal Types in Early Bronze Age Anatolia", *AnatSt* 7: 89-125.
- Takaoglu T. 2007: "Pattern-Burnished Pottery from Gülpınar in the Troad", (eds.) M. Kadioğlu ve E. Öztepe, *Patronus, Festschrift für Coşkun Özgünel*, İstanbul: 345-50.
- Yalçıklı, D. 2017: "Dursunbey-Delice Mağaraları: Baltalıin ve İnkaya", *Arkeoloji ve Sanat* 153: 1-8.
- 2017a: "Balıkesir (Altieylül, Karesi ve Dursunbey) Yüzey Araştırması, 2015", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 34.1: 417-33.

Tablo 1: Yüzey araştırması sırasında araştırılan Tunç Çağı sonrasına tarihlenen arkeolojik alanlar

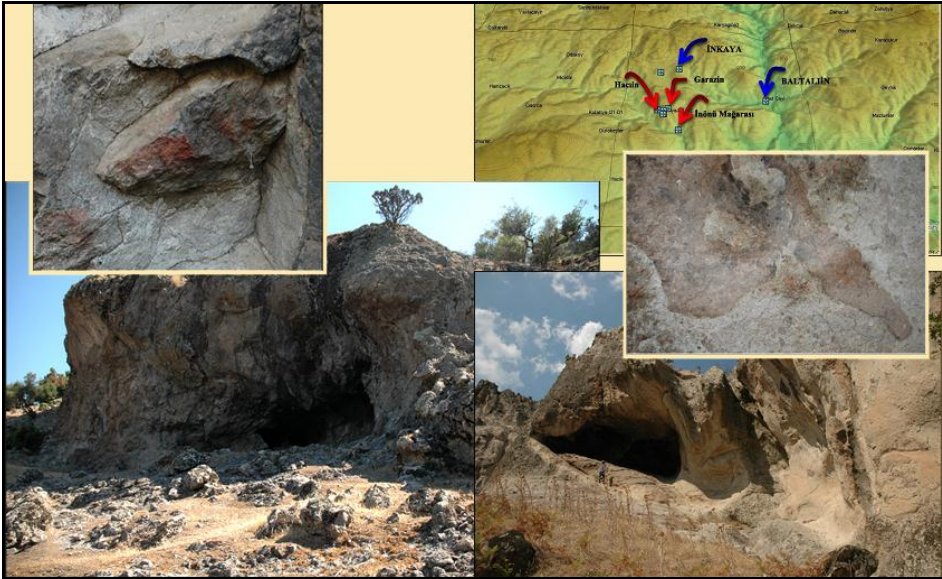
Merkez	Merkez Adı	Bulunduğu Bölge	Dönemler
6 EYL 09	Kale Tepe	Altıeylül / Ovabayındır Mahallesi	Helenistik ve Roma Çağı
6 EYL 14	Asarlık Mevkii	Altıeylül / Büyük Bostancı Mahallesi	Roma Çağı
6 EYL 15	Höyük Tepe	Altıeylül / Büyük Bostancı Mahallesi	Roma Çağı
6 EYL 18	Kale Tepe	Altıeylül / Selimiye Mahallesi	Ortaçağ
6 EYL 21	Asar Tepe	Altıeylül / Ayşebacı Mahallesi	Klasik ve Helenistik Çağlar
6 EYL 23	Ören Mevkii	Altıeylül / Kabaklı Mahallesi	Ortaçağ
6 EYL 24	Kale Tepe	Altıeylül / Karamanlar Mahallesi	Demir Çağı ve Helenistik Çağ
6 EYL 26	Kel Tepe	Altıeylül / Üzümlü Çayı	Demir Çağı
6 EYL 27	Höyük Tepe	Altıeylül / Ertuğrul Mahallesi	Tümülüs
KRS 06	Örensirtı	Karesi / Kavaklı Mahallesi	Roma Çağı
KRS 07	Asar Tepe	Karesi / Köteyli Mahallesi	Roma Çağı
KRS 08	Kale Tepe	Karesi / Şamlı Mahallesi	Roma Çağı ve Ortaçağ
KRS 09	Kaletepe	Karesi / İbirlir Mahallesi	Roma ve Helenistik Çağ
İVR 04	Kıranarla	İvrindi / Bozören Mahallesi	Bizans Çağı
İVR 05	Asar Tepe	İvrindi / Gömeniç Mahallesi	Tümülüs
İVR 06	Kale Tepe	İvrindi / Gömeniç Mahallesi	Ortaçağ'a

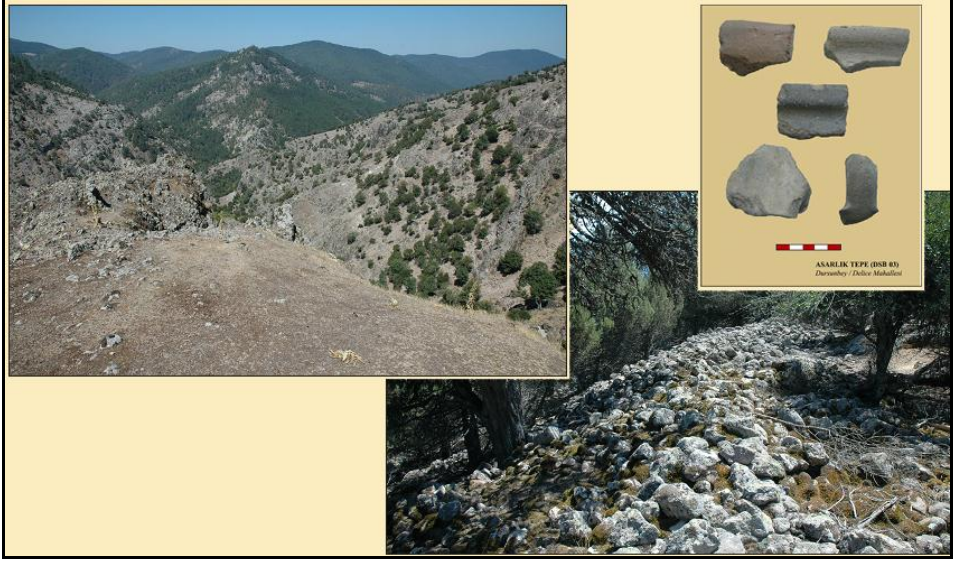
Harita: 1

Resim 1: İnkaya Mağarası.

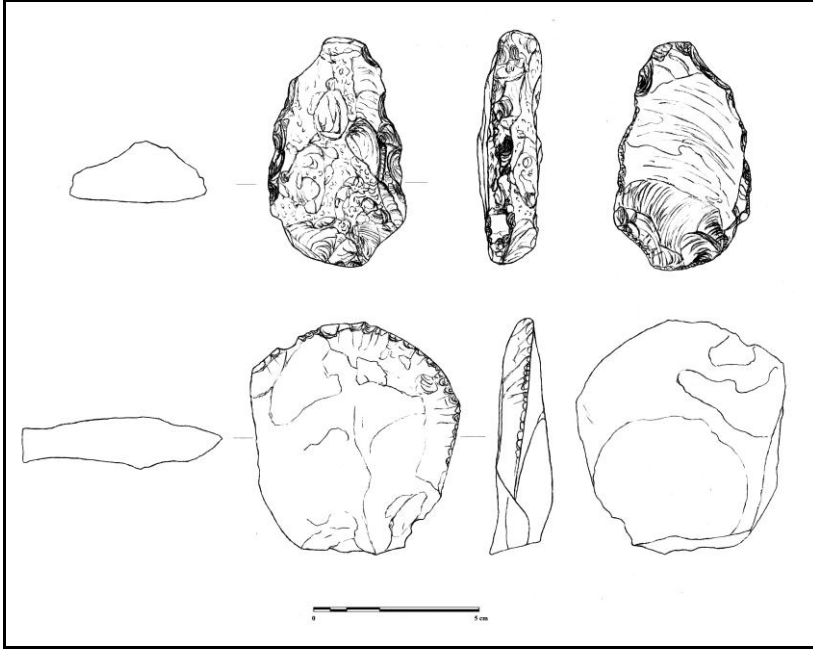
Resim 2: Delice Mahallesi, Garazin ve İnönü Mağaraları.

Resim 3: Delice Mahallesi, Asarlık Tepe.

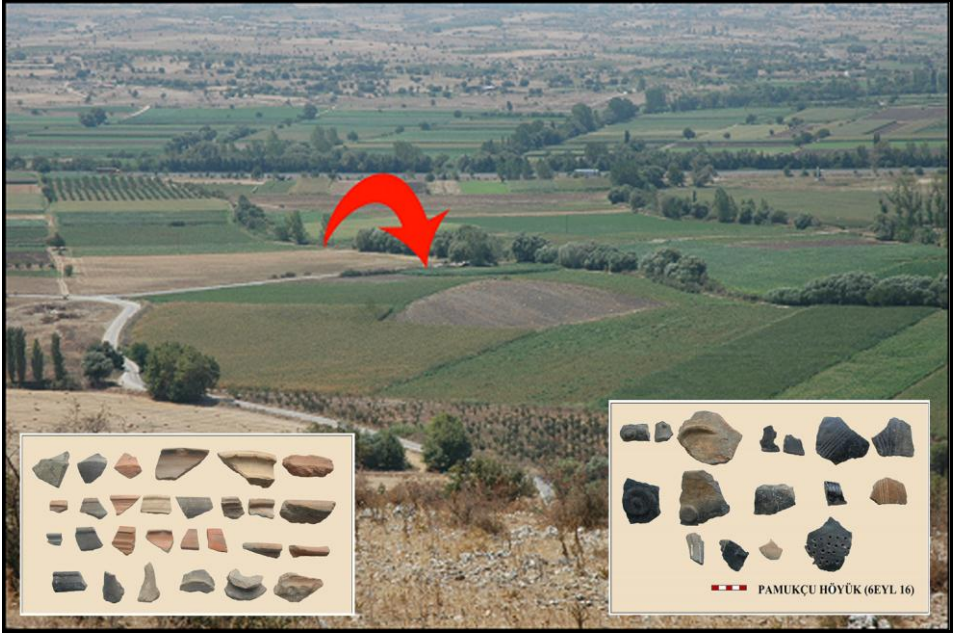
Resim 4: Ovabayındır Erken Tunç Çağı Mezarlık Alanı.

Resim 5: Ovabayındır Erken Tunç Çağı Mezarlık Alanı buluntuları.

Resim 6: Paşaköy Mahallesi, Paşaköy Höyüğü.

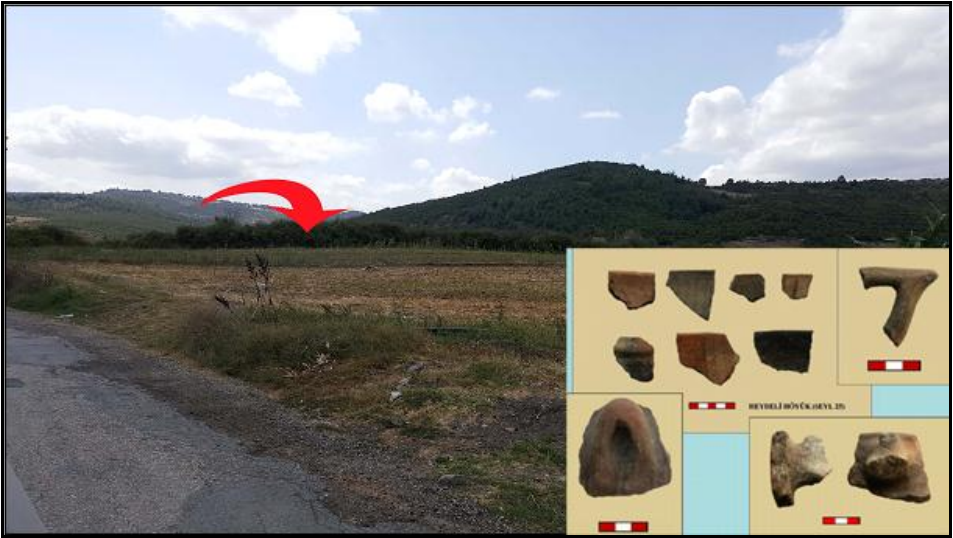
Resim 7: Pamukçu Mahallesi, Pamukçu Höyüğü.

Resim 8: Çiçekpınar (Nergiz) Mahallesi, Asar Tepe.

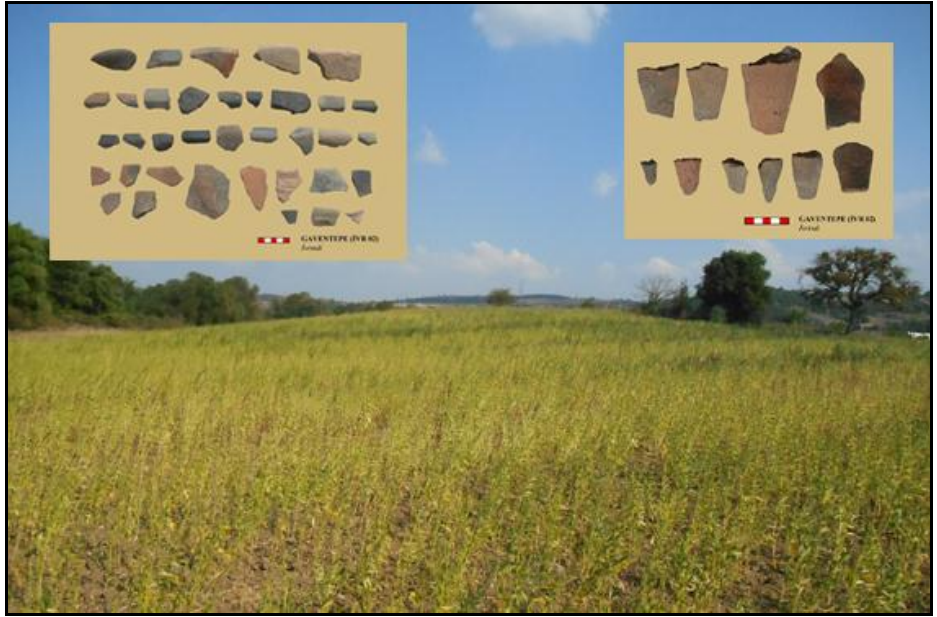
Resim 9: Küçük Bostancı Mahallesi, Asar Tepe.

Resim 10: Karakavak Mahallesi, Heybeli Höyük.

Resim 11: Üçpınar Mahallesi, Üçpınar (Dibekli) Mevkii.

Resim 12: İvrindi, Gaventepe.

Resim 13: İvrindi, Bayramhoca Sayası.

NEOLİTİK ÇAĞDAN DEMİR ÇAĞI SONUNA KADAR ÇANAKKALE İLİ MERKEZ İLÇESİ 2016 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Derya YILMAZ*

“Neolitik Çağdan Demir Çağı Sonuna Kadar Çanakkale İli Merkez İlçesi YüzeY Araştırması” 2016 Yılı sezonu 23.09.2016 ile 23.10.2016 tarihleri arasında yürütölmüştür¹. İki yıllık bir proje olan yüzeY araştırmasının 2016 yılındaki ilk sezonunda çalışma programı², Dümrek-İntepe’den, Ezine ve Bayramiç sınırına kadarki alan ile Sarıçay Vadisi’ne (*Rhodos*) kadarki alanı kapsamaktadır. YüzeY Araştırması sırasında alınan tüm koordinatlar ED-50, 6 derece sisteminde alınmış olup 1:25.000’lik Çanakkale Merkez İlçe paftalarında işaretlenmiştir. Bazı alanlarda *drone* ile hava videosu ve fotoğrafı çekimi yapılmıştır. *Cors* ile buluntu yerlerinin koordinatları alınmış ve kale planları çıkartılmıştır³. Merkez ilçe sınırlarında toplam 25 köy ve 57 nokta ziyaret edilmiştir. Bunlardan 38 noktada kültür varlığı tespit edilmiş (Tablo 1) ve 18’inde çalışma konumuz ile ilgili veriler belirlenmiştir (Harita: 1).

* Yrd. Doç. Dr. Derya YILMAZ, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Faköltesi, Arkeoloji Bölümü, Terzioğlu Yerleşkesi. 17100, Çanakkale/TÜRKİYE, e-posta: derya-yilmaz7@gmail.com

¹ YüzeY araştırmasına Kazancı Holding bünyesindeki Aksa Doğalgaz Çanakkale A.Ş. sponsor olarak nakdi destek sağlamıştır. Ayrıca bu çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Koordinasyon Birimince Desteklenmiştir. Proje Numarası: 2016/ 999.

² YüzeY araştırmasında, Bakanlık Temsilcisi olarak Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanı Arkeolog Fuat DURMUŞ görev yapmıştır. Araştırma ekibinde Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Lisans öğrencilerinden Betöl SARAÇOĞLU, Emine HOTUN, Nurgöl KOCAKAHYA, Koray PEHLİVANOĞLU, Arif SEVER, Ali Enver ŞAHİN, Birgül KOŞAN, Kübra COŞKUN, İlkcan KIRLI, Özlem EKER, Büşra USLU, Ayşe Bahar SARI, Oğuzhan ÖZAY, Tuncay ŞAHİN, Elif URKUN, Gamze Mine GÜLLER, Nesibe Cansu DENİZGEZER; Geomatik Mühendisliği Bölümü’nden Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali YÜCEL ve Lisans öğrencisi Mustafa OVALI yer almıştır. Yukarıdaki kurumlar ile tüm ekip üyelerine katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

³ Harita çalışmaları için bkz. Mehmet Ali YÜCEL ve Derya YILMAZ, 33. Arkeometri Sonuçları Toplantısı.

Amaç

Troya araştırmalarında, Troya'nın etrafında uydu kentlerin varlığından hep bahsedilmiştir. Ancak bu yerleşimlerin Troas Bölgesi sahil kesiminde, Doğu Ege Adaları'nda ve Troya'ya yakın alanda olanların dışında, iç kesimlerde nerede olduğu, sayısı, boyutları hakkında detaylı bilgiye sahip değiliz. Bu çalışma Çanakkale Merkez İlçesi sınırları içinde Troya ile çağdaş tabakaları içeren başka yerleşimler var mıydı? Sorunsalı üzerine şekillenmeye başlamıştır. Troas Bölgesi'nde Prehistorik ve Protohistorik Dönem çalışmaları Troya'nın yakın çevresinde ve daha çok sahil kesiminde önceden bilinen yerleşimlerde yoğunlaşmıştır. Çanakkale Merkez İlçe sınırlarında Neolitik Çağ'dan Demir Çağı sonuna kadar yüzey araştırması ile özellikle bu alanda yerleşim dokusunun yok olma- dan tespit edilmesi ve Troya gibi yerleşimlerle bağlantılarının ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Kapsam

Yüzey araştırması coğrafi olarak, Çanakkale Merkez İlçesi (928 km²) ve merkeze bağlı köyleri kapsamaktadır (Harita 1). Troya'nın bulunduğu Tarihi Milli Park alanı ve yakın çevresinde daha önceleri araştırmaların yoğun yapılmış⁴ olması nedeniyle bu alan kapsam dışı bırakılmıştır. Bu nedenle araştırma bölgemizin sınırı Dümrek Çayı olarak belirlenmiştir. Sahilden iç kesimlere doğru İlçe merkezi sınırlarına kadarki alanı kapsamaktadır. Yüzey araştırmasının dönem olarak kapsamı, Neolitik Çağ, Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Geç Tunç Çağı ve Demir Çağı'dır.

GÖKÇALI KÖYÜ

1. Kara Tepe:

Dümrek Köyü ile Gökçalı Köyü arasında bulunan Kara Tepe'nin⁵ tamamı araştırıldı ancak daha önceki araştırmacıların belirtmiş olduğu gibi herhangi bir mimari ize ve kültür varlığına rastlanılmadı. Bununla beraber 1934 yılında H.Z. Koşay ve C. Blegen başkanlığındaki Troya ekibinden, J. Sperling tarafından yapılan sondaj kazısına ait eski kazı çukurları tespit edilmiştir⁶. Cook, tepenin

⁴ Schliemann 1881, 67-118; Lamb 1932; Blegen ve diğ. 1950, 11; Aslan ve diğ. 2003.

⁵ Kara Tepe, Edirne K.T.V.K. Kurulu'nun 26.05.1995 tarih 2415 Sayılı kararıyla tescillenmiştir. Bkz.Tombul 2015, 64.

⁶ Koşay ve Sperling 1936, 21-24.

güney eteğinde bir teras duvarı ve Helenistik Döneme ait parçalar dışında bir şey olmadığından ve tepe üzerinde bizim de gördüğümüz eski kazı çukurlarından bahsetmektedir. Ancak Cook, Kara Tepe’de Koşay ve Sperling kazısında belirtilen kutsal alana ait kalıntıların, 1839’da Forchhammer ve 1879’da Virchow tarafından da görüldüğünü belirtir. Günümüzde hiçbir mimari parça olmayan tepedeki tapınağın parçaları, olasılıkla Cook’un da belirttiği gibi en yakındaki Dümrek Mezarlığı’na taşınan mimari parçalar içinde olmalıdır⁷.

2. Taşlı Tarla Höyüğü:

Köy girişinde bulunan Taşlı Tarla, Edirne K.T.V.K. Kurulu’nun 26.05.1995 tarih 2415 Sayılı kararıyla tescillenmiştir⁸. Höyükte çok az Tunç Çağı’na ait seramik parçaları tespit edildi.

3. Delikız Tepesi Mevkii:

Gökçalı Köyü Delikız Tepesi’nden köye doğru giden tarla yolu üzerinde yolun tam ortadan ikiye böldüğü bir höyüğü tespit ettik. Köylüler ve muhtar burasını da Delikız olarak adlandırdığı için daha önceden tescilli olan Delikız Tepesi ile karıştırılmaması için Delikız Tepesi Mevkii olarak adlandırıldı. Delikız Tepesi’ni ziyaret eden Cook, Delikız Tepesi Mevkii hakkında bilgi vermemektedir⁹. Yüzeyde çok yoğun olan seramik toplandı. Üzerinde tarım yapılan höyükte, pişmiş topraktan piramidal dokuma ağırlığı (Çizim: 1,1), olasılıkla giysi pilisesi korunmuş siyah bazalt rölyef parçası, taş mezar stelinin üst köşe çerçeve parçası, beyaz mermerden olasılıkla mortor parçası tespit edilmiştir. Seramik çok yoğun olmakla beraber Arkaik, Klasik Dönem parçaları ile çok az Tunç Çağı’na ait seramik parçası bulunmuştur.

OVACIK KÖY

1. Harmanğöğsü Yerleşmesi:

Mersinçeşme Mahallesi’ndeki yerleşim, Edirne K.T.V.K. Kurulu’nun 12.06.1999 tarih ve 5442 sayılı kararı ile tescillenmiştir¹⁰. Yerleşim yaklaşık olarak 335 m çapındaki doğal kayalık bir alanın üzerine kurulmuştur. Klasik Dönem seramiği ile çok az koyu renkli astarlı ve perdahlı Tunç Çağı’na ait seramik tespit edilmiştir. Geç Roma Dönemi’ne ait bronz bir sikke ile çakmaktaşı parça-

⁷ Cook 1973, 110-111.

⁸ Tombul 2015, 65.

⁹ Cook 1973, 108.

¹⁰ Tombul 2015, 99.

ları ele geçmiştir. Ayrıca, Arkaik Döneme ait mimari kiremit parçaları ve kurşun bir kenet (Çizim: 1, 4) bulunmuştur. Yerleşime su taşındığını gösteren su künklerine ait parçalar da yüzeyde yer yer tespit edilmiştir. Kırık durumda, yüzeyi kristalize olmuş beyaz mermerden Grekçe yazıt parçası bulunmuştur. Üzerinden toprak yolgeçen sit alanında buluntu yoğunluğu çok fazladır. Alt kısmında tarım yapıldığı için tahribat vardır.

CİVLER KÖYÜ

1. Malyeri:

169 m rakımlı doğal kayalık tepe üzerindeki Malyeri Tepe yerleşiminde, kurnrtma tekniği ile yamaçlara bakan alanlarda bazalt taş sökülün antik taş ocaklarına ait izler tespit edildi. Aiöl Dönemi (M.Ö. 6-5. yy.) gri seramik *kylix* kaidesi (Çizim: 1, 6) ve Arkaik Dönem kiremitleri bulundu. Ayrıca alanda çeşitli yapılarla ait temel kalıntıları tespit edilmiştir. Bu alanda stabilize yol yerleşimin kenarından geçtiği için tahribat vardır. Malyeri yerleşmesinin içinde korunan mimari ile beraber yer yer tespit edebildiğimiz sur duvarlarının planı *cors* ile ölçülerek çıkartılmıştır. Buna göre bir tarafı doğal uçurum olan tepenin diğer kısımlarında oval biçimli sur duvarı tespit edilmiştir.

SALİHLER KÖYÜ

1. Sarioğul Mevkii:

Salihler Köyü'nün güneybatısında ormanlık alan içerisinde bulunan Sarioğul Mevkii'nde, bir kısmı kaçak kazılar sonucu ortaya çıkmış yapı temel izleri ile bunun güneybatısında çeşitli yapı kalıntıları ile muhtemelen sur duvarı olan kalıntılara rastlanılmıştır. Kaba katkılı kırmızı renkli çatı kiremitleri ve kırık halde andezit el değirmeni parçası bulundu. Yan yana biri 6.40 m diğeri 6.30 m çapında iki adet yuvarlak planlı yapıya dikdörtgen şekilli duvarlar bitştirilmiştir. Söz konusu yuvarlak yapılar ile bunlara bağlı duvarlarla yerleşim planı *cors* ile ölçülerek çıkartılmıştır. Ayrıca Demir Çağı'na ait küp parçaları tespit edilmiştir.

2. Kirazlı Çeşme:

Salihler Köyü yakınındaki eski bir yeraltı su kaynağı yatağı, çeşme ve anıt çınar ağacının bulunduğu Kirazlı Çeşme'ye giden 500 metrelik toprak yol üzerinde yer yer çok yoğun 2-4 cm uzunluğunda, 1-3 cm kalınlığında ufak çakmaktaşı parçaları tespit edilmiştir. Yol üzerine akmış bu parçaların bir kısmı doğal yollardan parçalanmış, bir kısmı ise doğal olmayan işlenme izlerine sahiptir.

KAYIŞLAR KÖYÜ

1. Değirmen Sapağı:

Kayışlar Köyü'nün güneydoğusunda Değirmen Sapağı'nda Çoraklık Tepe'nin güneyinde yer alan Kelemlı Tepe yerleşmesi olarak tescilli alanda¹¹, Demir Çağı seramikleri ile 5 adet yığma taş Tümülüse rastlanılmıştır (Resim: 1). Üzeri yığma taş kaplı 1.5-2 m yükseklikte ve 5-6 m çapındaki Tümülüslerden bir tanesi kaçak kazı ile açılmış ve Tümülüs çevresinde kırmızı renkli kiremit parçalarına rastlanılmıştır. Tümülüslerin bulunduğu tepede kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu yaklaşık 1.80 m kalınlığında duvar izlerine rastlanılmıştır.

ELMACIK KÖYÜ

1. Çeşmeler Mevkii /Dedeçeşme:

Elmacık Köyü'nün doğusunda üç çeşme bulunan çınarlık alanın yanında tarla vasfında bir alan ile devamında kuzeyde eski ve yeni mezarların yer aldığı bir mezarlık alanı tespit edildi (Resim: 2). Bu alan Çanakkale Kültür Envanteri kitabında Dedeçeşme Yerleşmesi olarak geçmektedir¹². Çeşmelerden birinin üst taşının beyaz mermerden yapılmış bir mimari blok olduğu belirlendi. Tarlada seramik çok yoğundur. Bunların arasında Arkaik Dönem seramikleri fazladır. Arkaik ve Tunç Çağı ile Aiol gri seramik parçaları (Resim: 3-4; Çizim: 1, 12) ile çok az kalın kırmızı astarlı ve perdahlı Tunç Çağı seramiği (Çizim: 1, 13) yer almaktadır. Pişmiş toprak tezgâh ağırlığı parçası (Çizim: 1, 2), çakmaktaşıları, bazalttan kaplara ait 3 adet ağız kenarı belirlenmiştir. Demir Çağı'na ait 2 adet küp ağız kenarı parçası tespit edildi. Ayrıca cam bilezik ve kap parçaları, kerpiç ve maden cürüfları bulundu.

AŞAĞI OKÇULAR KÖYÜ

Aşağı Okçular Köyü'nün batısındaki ova üzerinde yer alan Palamutlutarla, Zeytintarla, Okçular Deresi, Çınarlıtarla Deresi, Kalabaklı Çayı vadisi araştırıldı. Kalabaklı Ovası'nda sadece 4 çakmaktaşı parçası bulundu.

1. Gölyeri Mevkii:

Salavat Mahallesi Gölyeri Mevkii, modern demir madeni ocağının üst kısmında yer almaktadır. Yaklaşık olarak 2x3 m boyutlarında büyük çakmaktaşı kütleleri tespit edildi. Çakmaktaşı kütlelerinin üst kısmında doğal kabukları

¹¹ Tömbül 2015, 82.

¹² Tömbül 2015, 63.

dururken altlarında parça kopartıldığı belirlendi. Ayrıca aynı alanda çakmaktaşı çekirdekler bulundu. Buranın hemen 40 m kuzeydoğunda 3 adet yığma moloz taştan yapılmış Demir Çağı'na ait Tümülüs kalıntıları tespit edildi (Resim: 5). Bunlardan birisinin duvarı 1.50 m kalınlığında, çapı ise 5.75 m'dir. Tümülüslerin yakınında 1.60 m kalınlığında, hafif kavisli 8.50 m uzunluğunda moloz taşlardan yapılmış teras duvarına benzer bir başka duvar tespit edildi. Ayrıca daha kısa teras duvarlarının aşağı doğru devam ettiği belirlendi. Alandaki taşınmaz kültür varlıklarının planı *cors* ile ölçülerek çıkartılmıştır.

SARAYCIK KÖYÜ

1. Evkaya Mevkii:

Saraycık Köyü ile Ulupınar Köyü arasındaki sınırda bulunan Evkaya, Çanakkale'yi tepeden gören, yüksek bir tepe üzerinde yer yer kyklopik yer yer moloz taşlarla örülmüş sura sahip bir Demir Çağı kalesidir. Surun iç kısmında 80 cm ile 1 m arasında değişen duvar kalınlığına sahip büyük yapılara ait taş temeller bulundu. Ön kısmı ile iki kenarı doğal uçurum olan tepenin ovaya bağlanan arka kısmını kapatan sur ve sura bağlı 5 m çapında, yuvarlak planlı bir bastiyon ile bastiyonun üzerinde yer alan 2 adet yuvarlak gözetleme kulesine ait temel kalıntılarının planı *cors* ile ölçülmüştür. Böylece yerleşimin korunaksız güney kısmının güçlü bir sur ile korunduğu anlaşılmıştır. Tepenin doğusunda uç kısma doğru yer alan kayalık kısmın altında yaklaşık olarak 2x1.5 m ölçülerinde tek odalı doğal bir kaya oyuğu tespit edildi. Aynı alanda yerleşimde kullanılan blokların kesildiği Taş Ocağı tespit edildi. Tepenin kuzey kısmı sarp kayalıklar nedeniyle doğal korumalıdır. Bu nedenle bu tarafta herhangi bir sura rastlanmadı. Daha alçak olan tepenin güney ve güneydoğusu surlarla çevrelenmiştir. Tepede çok az Demir Çağı seramiği bulunmuştur.

2. Memiş Kaya Tümülüs Alanı:

Kocadağ Mevkii, Memiş Kaya Tepesi'nin alt kısmındaki alanda Demir Çağı'na ait moloz taştan Tümülüslere ait izler tespit edildi. Bunlardan iyi korunmuş olanı 1.10 m duvar genişliğine, 3.80 m iç çapa sahiptir. Alanın etrafında çok az Demir Çağı seramikler, küp ve kiremit parçaları bulundu.

3. Kocadağ (Memişkaya Tepe):

Saraycık Köyü Kocadağ Mevkii'nde Memiş Kaya'nın kuzeyinde yüksek bir tepe üzerinde yer alan Kocadağ'da, tepenin en kuzey ucunda Geç Roma Dönemi'ne ait bir sınır taşı bulundu. Anadolu Roma Dönemi mil taşları üzerine çalışan D. French, Gelibolu ve Lapseki'de mil taşlarının varlığından söz etmekte-

dir¹³. Ayrıca Cook, Çanakkale sınırlarında bulunan Roma Dönemi'ne ait 7 sınır taşı hakkında bilgi vermiştir¹⁴. Kocadağ sınır taşı hiç şüphesiz Roma Dönemi Troas Bölgesi yol ağında yeni bir buluntu olarak önem taşımaktadır. Ayrıca doğal ana kaya ile kaplı tepede büyük blok taşların kesildiği taş ocakları tespit edildi.

4. Ambartarla Yerleşmesi:

Saraycık Köyü'nün 3 km doğusunda bulunan, Çanakkale'yi ve boğazı tepeden gören Ambartarla Yerleşmesi 1995 yılında tescillenmiştir (Resim: 6) ¹⁵. Tepe üzerinde çok yoğun seramik ve mimari kalıntılar tespit edildi. Tepenin kuzey, güney ve doğu tarafı moloz taşlardan yapılmış sur ile çevrelenmiştir (Resim: 7). Yer yer ana kaya üzerine oturtulmuş sur duvarı ve içindeki mimariye ait kalıntıların planları *cors* yardımıyla çıkartıldı. Buna göre dikdörtgen bir kale ile yerleşimin çevrelediği anlaşılmıştır. Maden cürufı, bazalt öğütme taşı parçası, boynuz yerleşimdeki küçük buluntular arasındadır. Demir Çağı, Geometrik Dönem, Arkaik Dönem ve Tunç Çağı seramik parçaları bulundu. Ayrıca Arkaik Dönem özellikleri gösteren pişmiş topraktan boyalı palmet motifli akroter parçası ile mimari kiremitler burada Arkaik Çağ'da bir tapınak yapısı bulunduğunu göstermektedir¹⁶. Tapınakla bağlantılı olduğunu düşündüğümüz pişmiş topraktan, oturan bir kadına ait heykelcik parçası da bulunmuştur.

SARICAELİ KÖYÜ

1. Şahmelek Çeşmesi:

Şahmelek Çeşmesi, Çakıllı Mevkii'nde moloz taşlardan yapılmış 8 adet moloz taştan Tümülüs tespit edildi. Yaklaşık bir dönümlük iki tarla arasındaki sık ağaçlı bir alanda yer alan Tümülüslerden iki tanesi ölçülebildi. Çapları her ikisinin de 7.50 m'dir. Tümülüslerin yaklaşık olarak duvar kalınlıkları 1.20-140 m arasındadır. Yükseklikleri çok fazla değildir.

TAŞLITARLA KÖYÜ

1. Zeytintarla Mevkii:

Zeytintarla Mevkii, ormanlık alanın işgali sonucu açılmış olan doğal tepenin sırt kısmında iki veya üç kültür katmanı olan küçük bir höyük yerleşmesidir

¹³ French 2012, 12, 14, 23, Harita 5.1., 5.2.

¹⁴ Cook 1973, 253, 312, 323, 392, 396, 403 ve 414.

¹⁵ Tombul 2015, 107.

¹⁶ Winter 1993, 246-247.

(Resim: 8). Höyüğün ovaya bakan eteğinde Tunç Çağı'na ait çok az profil parça (Çizim: 1, 7-11) toplanmıştır. Ayrıca alanda disk biçimli ortadan ikiye kırılmış taş dokuma tezgâh ağırlığı parçası (Çizim: 1, 3) ile çakmaktaşı parçası bulunmuştur. Alanda 7-8 adet maden cürufu ile Doğu Roma Dönemi'ne ait bronz bir sikke ele geçmiştir.

ÇINARLI KÖYÜ

1. Çınarlı Köyü Girişi:

Çınarlı Köyü girişindeki yolun her iki yakasındaki tarlaların kuzey kesiminde (Resim: 9) bir tane dilgi parçası ile 2 çakmaktaşı üretim artığı, Prehistorik buluntu olarak ele geçirildi. Aynı tarlada, üzerinde Samos Amphorası'na ait damga mühür bulunan kulp parçasına rastlanıldı. Ayrıca, üzerinde kabartma meander motifi olan Arkaik Döneme ait çatı kiremit parçası tespit edildi.

ERENKÖY (İNTEPE)

1. Ophryneion:

Tarihçi Herodot, 'Herodot Tarihi' adlı eserinde Ophryneion¹⁷ kenti hakkında bilgiler vermektedir¹⁸. Ayrıca Strabon 'Coğrafya' adlı eserinde Ophryneion (Erenköy'ün kuzeyi) kentinin konumunu belirtmiştir¹⁹. Buna göre Yukarı kent, aşağı kent ve liman kısmından oluşan kent geniş bir alana yayılmaktadır. Ophryneion Limanı'nda (Aka Limanı) çok az Klasik ve Arkaik Dönem seramikleriyle birlikte bir adet bronz Doğu Roma sikkesi ele geçmiştir. Az miktarda Tunç Çağı seramik parçalarına rastlanıldı. Ayrıca bu alanda yığma moloz taşlardan yapılmış Tümülüsler tespit edildi.

2. Rhoiteion:

Erenköy-İntepe altında, denize hâkim bir tepe üzerinde bulunan Rhoiteion Antik kenti²⁰ (Resim: 10) hakkında Herodot, 'Herodot Tarihi' adlı eserinde bilgiler vermektedir²¹. Ayrıca Strabon 'Coğrafya' adlı eserinde Rhoiteion kentinin konumunu belirtmiştir²². Dik bir yamaç şeklindeki kentin kuzeyi, doğal bir

¹⁷ Edirne K.T.V.K. Kurulu'nun 26.05.1995 tarih 2415 Sayılı kararıyla tescillenmiştir. Bkz. Tömbül 2015, 73.

¹⁸ Herodot Tarihi, Ophryneion VII.43.

¹⁹ Strabon Coğrafya, Ophryneion (Erenköy'ün kuzeyi) 116.

²⁰ Edirne K.T.V.K. Kurulu'nun 26.05.1995 tarih 2415 Sayılı kararıyla tescillenmiştir. Bkz. Tömbül 2015, 75.

²¹ Herodot Tarihi, Rhoiteion VII.43.

²² Strabon Coğrafya, Rhoiteion 116, 119, 120.

savunma hattı oluşturmaktadır. Kentin batı kenarı ise ana kaya üzerinde yükselen oldukça eğimli bir arazi olması nedeniyle burada sur yapısına gerek duyulmamıştır. Kentin doğusu ise kuzey-güney doğrultulu genişliği yaklaşık 5 metreye kadar korunmuş sur duvarı ile çevrelenmiştir. Alandaki kaçak kazı çukurları sur duvarını oldukça tahrip etmiş olup; sur duvarının kesitini ve hatta tuğla sırasını göstermektedir. Birkaç Erken Tunç Çağı parçası (Çizim: 1, 5) ile Geç Tunç Çağı seramikleri alanda Klasik Dönem öncesinde iskânın varlığına işaret etmektedir. A. Akarca, Tunç Çağı seramiklerinin yanında kentin lodosa kapalı korunaklı bir limanı olduğunu belirtmiştir²³. Kentteki daha önceki çalışmalarda özellikle Orta ve Geç Tunç Çağı seramiğinin varlığı bilinmektedir²⁴. Seramikler ağırlıklı olarak Arkaik Dönem ile M.S. 2 yy özellikleri göstermektedir.

SONUÇ

2016 Yılı çalışmalarında Dümrek Çayı Vadisi ve etrafı ile iç kesimlerde Kemmer Deresi ile ilçe sınırına kadarki alanın tamamı ile Kepez Çayı Vadisi ile iç kesimlerdeki İlçe sınırına kadarki alanın tamamı Atikhisar Barajı'na kadar araştırılmıştır. 2016 sezonunda en ilginç bulgulardan bir tanesi Sarioğul, Değirmensapağı, Gölyeri, Memiş Kaya, Şahmelek Çeşmesi, Ophryneion Kenti limanı olmak üzere 6 buluntu noktasında 24 adet Tümülüsün keşfidir. Yığma moloz taştan yapılan Tümülüslerin çapları 3.5 ile 8 m arasındadır. Yükseklikleri ise 75 cm -2.5 m arasındadır. Tümülüslerin çoğunda seramik ele geçmemiştir. Çok azının etrafında bir iki kiremit parçası dışında herhangi bir kültür varlığı tespit edilmedi. Klasik Çağ öncesi taş Tümülüs geleneği Likya ve Karia Bölgesi'nden bilinmektedir²⁵. Taş Tümülüsler Karia Bölgesi'nde bir Leleg kenti olan Pedasa'dan bilinmektedir²⁶. Homeros, Herodot ve Strabon'un belirttiğine göre; Troya savaşı sırasında Karia Bölgesinin halklarından Leleglerin Troas Bölgesi'ne savaşmak için geldiği ve bir kısmının burada kaldığı bilinmektedir²⁷. Strabon, Leleglerin Troya'nın güneyindeki Satnioeis nehri kıyısında Pedasos şehrinde yaşamış olduklarını belirtir²⁸. Cook, araştırmacıların Satnioeis Nehri'ni Asos yakınındaki Tuzla Çay ile eşitlediğini, ancak bunun gerek Strabon gerekse Ho-

²³ Akarca 1978, 14-15.

²⁴ Aslan ve diğ. 2003, 168.

²⁵ Hülden 2011, 497- 498, Fig. 2.

²⁶ Diler 2016, 455- 457.

²⁷ Leaf 1912, 235- 237.

²⁸ Strabon XIII. I. 49, 50, 59.

meros coğrafyasındaki farklılıkları belirterek, Tarihi coğrafyadaki hatalar nedeniyle kabul edilemeyeceğini öne sürmüştür²⁹. Bu nedenle Pedasos kentinin, Troya'ya daha yakın bir yerde araştırma alanımızın sınırları içinde de ortaya çıkması beklenebilir. Ayrıca Troas Bölgesi'nde, Demir Çağı'nda Trak göçleri ile bölgeye Balkanlardan gelen kavimlerin varlığı bilinmektedir. Söz konusu Tümülüslerin yapısal özelliklerinin değerlendirilmesiyle tarihlendirilmeleri ve hangi kavime ait olabileceği; bölgede devam edecek çalışmalarımızla belirlenmeye çalışılacaktır.

2016 sezonunda ziyaret edilen buluntu yerlerinde tespit edilen dönemlere göre bir sıralama yapacak olursak araştırma bölgemizde ağırlıklı olarak geç dönemlerin yoğun olduğunu söyleyebiliriz. Arkaik ve Geometrik Dönem kalıntıları oldukça azdır. Asıl çalışma konumuz olan Demir Çağı'na ait kale yerleşimleri ve Tümülüsler sayıca fazla iken, Tunç Çağı'na ait çok az seramik tespit edilebilmiştir. Prehistorik kalıntılar ise Aşağı Okçular Köyü Salavat Mahallesi, Gölyeri Mevkii'ndeki dev çakmaktaşı kaynakları ile diğer yerlerde ele geçen az sayıdaki alet ve üretim artıklarına dayanmaktadır (Tablo 2). Dönemlere göre dağılıma baktığımızda Tunç Çağı'nda Troya'nın uydu kentlerinin sahil kesimi dışında olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Araştırma bölgemizin Atikhisar Barajı'na kadarki ilk kısmında Troya ile çağdaş tabakaları içeren höyüklerin tespit edilememiş olması nedeniyle, Tunç Çağı boyunca Troya'nın daha çok kıyı kesimi ile bağlantılı olduğu sonucuna varılmıştır. Özellikle Troya I-III. yerleşimlerini kapsayan 'Denizsel Troya Kültürü' olarak adlandırılan evrenin³⁰ muhtemelen Tunç Çağı boyunca geçerli olabileceğini ileri sürebiliriz. Troya IV-V Dönemi daha çok 'Anadolulu Troya Kültürü' olarak anılrsa da³¹, bu durumun Troas bölgesi yerleşim düzenine yansımadığını belirtebiliriz. Başka bir deyişle, Troyalılar deniz kenarındaki konumlarıyla denizci bir kavimdi ve uydu kentleri de daha önceden bilinen Hanay Tepe, Külahlı, Beşik-Sivritepe, Aktaşova-sı/Coloniae, Larisa-Limantepe, Kumtepe, Protésilas/Karaağaçtepe³² gibi deniz kenarına yakın yerleşimler ile Doğu Ege Adaları'ndaki Midilli-Eresos ve Thermi, Limni-Poliochoni, Samos-Tigani³³ ve Gökçeada-Yenibademli Höyüğü gibi komşularıydı. Merkez İlçenin iç kesimlerinde Tunç Çağı höyüklerinin varlığının belirlenememesi, bu alanda bir boşluktan ziyade bilinçli olarak iskân edil-

²⁹ Cook 1973, 245 vd.

³⁰ Korfmann 2001, 203.

³¹ Korfmann 2001, 203.

³² Yılmaz 2015, 27, Fig.14.

³³ Yılmaz 2015, 27, Fig.14.

mediğini de göstermektedir. Bu durum Troya'nın ekonomisinin büyük oranda deniz ticaretine bağlı olması ile açıklanabilir.

Tablo 1: Kültür Varlığı Tespit Edilen Yerlerin Listesi.

Hrt. No:	Köy / Mevkii/ Mahalle Adı	Arkeolojik Alan Adı	Dönem	Koordinat ED 50-6°
1	Halileli Köyü	Halileli Köyü Mezarlığı	Bizans, Klasik	Y 438062 X 4425 413
2	Dümrek Köyü	Dümrek Köyü Eski Mezarlığı	Bizans, Klasik	Y 442441 X 4225077
3	Gökçalı Köyü	Kara Tepe	----	Y 443613 X 4423342
4	Gökçalı Köyü	Taşlıtarla Höyüğü	Bizans, Klasik, Tunç Çağı	Y 441201 X 4424140
5	Gökçalı Köyü	Delikiz Tepesi Mevkii	Bizans, Osmanlı, Roma, Tunç Çağı	Y 4399418 X 4421975
6	Ovacık Köyü, Mersinçeşme Mah.	Harmangöğsü Yerleşmesi	Bizans, Osmanlı, Klasik, Arkaik, Tunç Çağı	Y 447787 X 4423204
7	Civler Köyü, Malyeri Mevkii	Malyeri Yerleşmesi	Klasik, Roma, Demir Çağı	Y 444419 X 4421087
8	Civler Köyü, Kemerdere Mah.	Roma Dönemi Su Kemerli	Roma	Y 445626 X 4420739
9	Akçeşme Köyü	Kocamezar Tepesi Mezarlığı	Geç Osmanlı	Y 446037X 4418689
10	Civler Köyü	Civler Köyü Eski Mezarlığı	Roma	Y 442119 X 4421037
11	Akçapınar Köyü	Akçapınar Köyü'nün Kuzey Kısmı	Geç Osmanlı, Erken Cumhuriyet	Y 442024 X 4420782
12	Akçapınar Köyü	Zincirlikuyu Mezarlığı	Klasik, Roma	Y 441710 X 4421365
13	Akçapınar Köyü	Dedemezarlığı Mezarlık Alanı	Cumhuriyet, Osmanlı, Roma	Y 442770 X 4420690
14	Salihler Köyü, Sarıoğul Mevkii	Sarıoğul Yerleşmesi	Bizans, Demir Çağı	Y 455432 X 4421693
15	Kayışlar Köyü	Değirmen Sapağı Mezarlık Alanı	Bizans, Roma, Demir Çağı	Y 455883 X 4424012
16	Salihler Köyü	Kara Kilise	Bizans, Roma	Y 457177 X 4423554
17	Salihler Köyü, Ören Mevkii	Gavur Harmanı Yerleşmesi	Bizans, Geç Roma	Y 457632 X 4421666
18	Salihler Köyü, Ören Mevkii	Ören Mezarlığı	Bizans	Y 457220 X 4421219
19	Kızılcaören Köyü, Havuşluk Mevkii	Havuşluk	Bizans, Osmanlı	Y 4511836 X 4432428

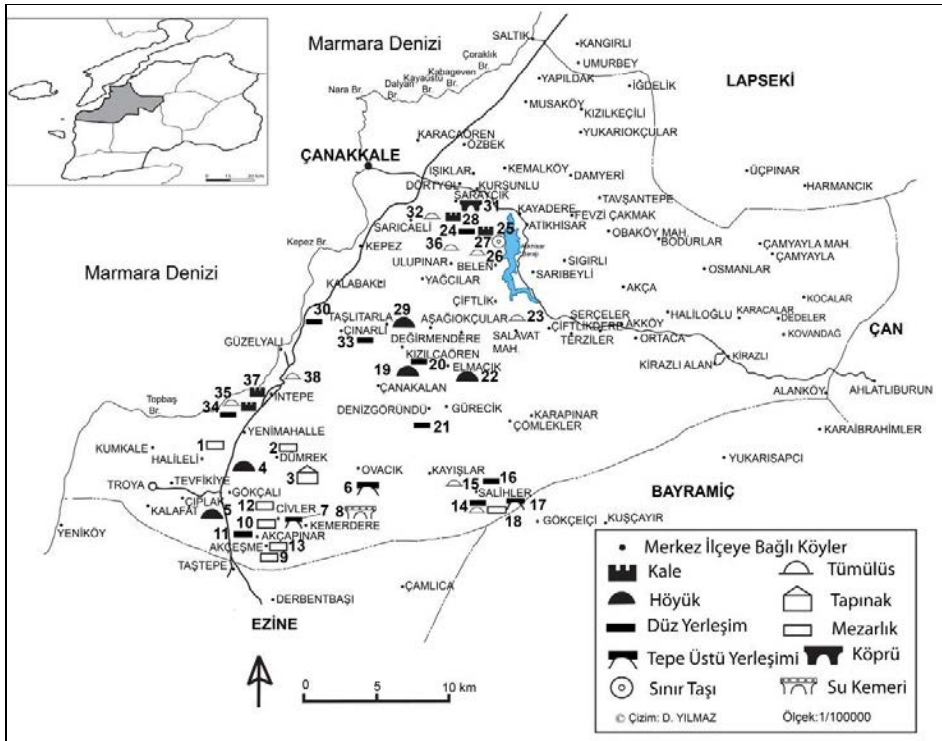
35. ARAŞTIRMA SONUÇLARI TOPLANTISI / CİLT I

20	Kızılcaören Köyü	Kaşıkcı Deresi	Bizans	Y 452636 X 4432639
21	Denizgöründü Köyü, Karpuzalan Mevkii	Karpuzalan Yerleşmesi	Geç Bizans	Y 453935 X 4427722
22	Elmacık Köyü, Çeşmeler Mevkii	Dedeçeşme Yerleşmesi	Osmanlı, Bizans, Roma, Helenistik, Klasik, Arkaik, Demir ve Tunç Çağı	Y 455719 X 4431615
23	Aşağı Okçular Köyü, Salavat Mah., Gölyeri Mevkii	Gölyeri	Bizans, Demir Çağı, Prehistorik ? Çakmaktaşı Kaynağı	Y 458860 X 4433803
24	Ulupınar Köyü, Kasapdamı Mevkii	Kasapdamı	Bizans	Y 457088 X 4440669
25	Saraycık Köyü, Evkaya Mevkii	Evkaya Kale Yerleşmesi	Demir Çağı	Y 457325 X 4440973
26	Saraycık Köyü, Kocadağ Mevkii	Memiş Kaya Tümülüs Alanı	Osmanlı, Bizans, Geç Roma, Demir Çağı	Y 457575 X 4440501
27	Saraycık Köyü, Kocadağ Mevkii	Memiş Kaya Tepesi Roma Dönemi Mil Taşı	Bizans, Roma	Y 457970 X 4440812
28	Saraycık Köyü	Ambartarla Yerleşmesi	Bizans, Helenistik, Klasik, Arkaik, Geometrik, Demir ve Tunç Çağı	Y 455404 X 4441918
29	Taşlıtarla Köyü, Zeytintarla Mevkii	Zeytintarla Yerleşmesi	Osmanlı, Geç Roma, Klasik, Demir ve Tunç Çağı	Y 451604 X 4434235
30	Çınarlı Köyü	Köy Girişindeki Tarlalar	Bizans, Geç Roma, Klasik, Arkaik	Y 447245 X 4436198
31	Saraycık Köyü	Osmanlı Köprüsü/Menfes	Geç Osmanlı	Y 454937 X 4442545
32	Saraycık Köyü, Tınas Tepe Mevkii	Tınas Tepe Tümülüsü	-----	Y 454814 X 4442382
33	Çınarlı Köyü	Çınarlı Köyü Mezarlığı'nın kuzey kesimindeki tarlalar	Bizans, Osmanlı	Y 448368 X 4433405
34	Erenköy (İntepe)	Karanlık Liman'ın Batısı	Bizans	Y 439108 X 4428126
35	Erenköy (İntepe)	Ophryneion Kenti	Bizans, Roma, Demir ve Tunç Çağı	Y 439681 X 4429061
36	Sarıcaeli Köyü, Çakıllı Mevkii	Şahmelek Çeşmesi	Bizans, Demir Çağı	Y 454979 X 4440393
37	Erenköy (İntepe), Harapkale Mevkii	Rhoiteion Kenti	Geç Roma, Klasik, Demir ve Tunç Çağı	Y 440369 X 4429194
38	Erenköy (İntepe)	Hektor Tümülüsü	Osmanlı, Bizans, Klasik	Y 440369 X 4430779

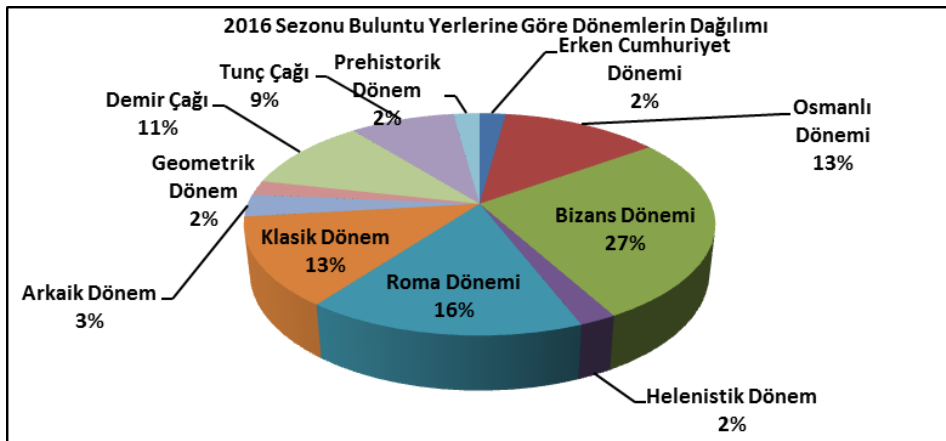
KAYNAKÇA

- Akarca, A. 1978, "Troas'da Aşağı Kara Menderes Ovası Çevresindeki Şehirler", *Belleten* XLII/165, 1-52.
- Aslan, R.; Bieg, G.; Jablonka, P.; Krönneck, C. 2003, "Die mittel- bis spätbronzezeitliche Besiedlung (Troia VI und Troia VIIa) der Troas und der Gelibolu-Halbinsel. Ein Überblick," *Studia Troica* 13, 165-216.
- Blegen, C. W.; Caskey, J. L.; Rawson, M.; Sperling, J., 1950, *Troy General Introduction the First and Second Settlements*, Volume I, Princeton University Press, New Jersey.
- Cook, J., 1973, *The Troad An Archaeological and Topographical Study*, Oxford University Press, Oxford.
- Diler, A. 2016, "Stone Tumuli in Pedasa on the Lelegian Peninsula. Problems of Terminology and Origin", *Tumulus as Sema Space, Politics, Culture and Religion in the First Millennium BC*, Edited by Olivier Henry, Ute Kelp, Part 1, De Gruyter, Berlin: 455-475.
- French, D. 2012, *Roman Roads&Milestones of Asia Minor*, vol.3 Milestones, Fasc.3.1. Republican, British Institute at Ankara, Electronic Monograph 1.
- Herodot 1991, *Herodot Tarihi*, Türkçesi: M. Ökmen, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Hülnden, O. 2011, "Considerations on the Tumuli of Lycia in the Pre-Classical Period", *Anatolia Antiqua* 19, 495- 514.
- Korfmann, M. 2001, "Tarih Öncesi Yerleşim Yeri Hisarlık Tepesi Aşağıdan Yukarıya "Troia'nın On Kenti", *Troia Düş ve Gerçek*, Konrad Theiss Verlag GmbH, Stuttgart, 203- 204.
- Koşay, H.Z. ve Sperling j. 1936, *Troad'da Dört Yerleşme Yeri*, Kültür Bakanlığı Antikiteteler ve Müzeler Direktörlüğü Devlet Basımevi, İstanbul.
- Lamb, W., 1932, "Schliemann's Prehistoric Sites in the Troad", *Praehistorische Zeitschrift*, XXIII. Band, 111- 131.
- Leaf, W. 1912, *Troy A Study in Homeric Geography*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Schliemann, H., 1881, *Illios The City and Country of the Trojans*, Reprint Edition (1976), Arno Press Inc., New York.
- Strabon 2012, *Antik Anadolu Coğrafyası*, Kitap: XII-XIII-XIV, Çev. A. Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Tombul, M. 2015, *Çanakkale Kültür Envanteri*, Arkeolojik Yerleşim Alanları ve Sanat Tarihi Yapıları, Matsis Matbaası, İstanbul.

- Winter, N. A. 1993, *Greek Architectural Terracottas from Prehistoric to the End of the Archaic Period*, Oxford University, Clarendon Press, New York.
- Yılmaz, D. 2015, “New Observations on the Troy I Culture in the Light of the Some Survey Finds from the Coastal Troad”, *SOMA 2011 Proceedings of the 15th Symposium on Mediterranean Archaeology*, Ed. by P. M. Militello, H. Öñiz, BAR International Series 2695 (I): 27-34.

Harita 1: 2016 Yılı Yüzey Araştırmasında tespit edilen Arkeolojik alanları gösteren harita.

Tablo 2: Buluntu Yerlerine göre dönemlerin dağılım grafiği.

Resim 1: Kayışlar Köyü, Değirmensapağı, Tümüüs.

Resim 2: Elmacık Köyü, Çeşmeler Mevkii, Dedeçeşme

Resim 3: Çeşmeler Mevkii, Dedeceşme, Tunç ve Demir Çağı'na ait gri seramikler.

Resim 4: Çeşmeler Mevkii, Dedeceşme, Tunç ve Demir Çağı'na ait gri seramikler.

Resim 5: Aşağı Okçular Köyü, Salavat Mahallesi, Gölyeri Mevkii, Tümülüs.

Resim 6: Saraycık Köyü, Ambartarla'nın doğudan görünümü

Resim 7: Ambartarla sur duvarı.

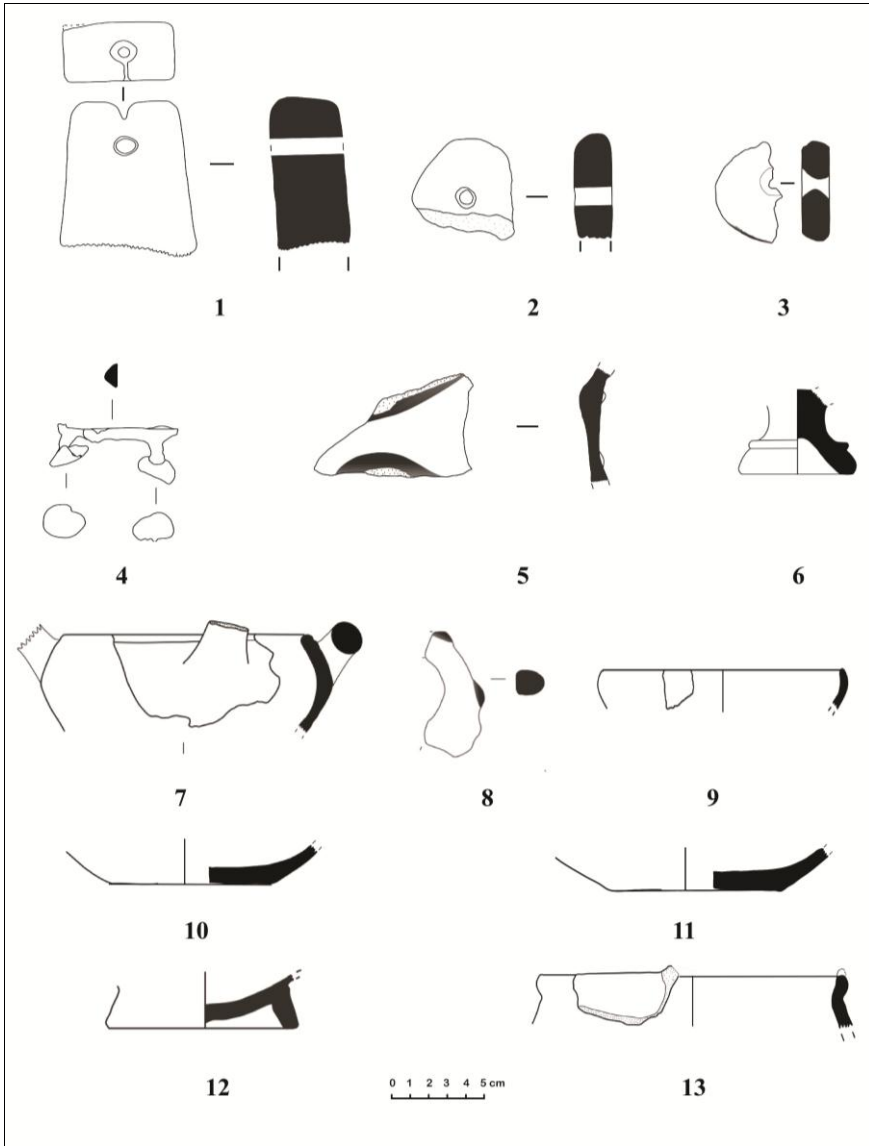
Resim 8: Taşlıtarla Köyü, Zeytintarla Mevkii'nin Aşağı Okçular Ovası'ndan görünümü.

Resim 9: ınarlı Köyü girişi.

Resim 10: Erenköy (İntepe), Rhoiteion kenti.

Çizim: 1

LİKYA/PAMFİLYA ULAŞIM SİSTEMLERİNİN EPIĞRAFİK VE TARİHİ COĞRAFİK AÇILARDAN ARAŞTIRILMASI 2015 VE 2016 YILLARI SONUÇLARI

N. Eda AKYÜREK ŞAHİN*

Fatih ONUR

Mehmet ALKAN

M. Ertan YILDIZ

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle 2015 ve 2016 yıllarında yapılan araştırmalarımızın kapsamı temel olarak Eşen Vadisi'ndeki (Kaş, Fethiye ve Seydikemer ilçeleri) antik yolların ve yerleşimler arası bağlantıların tespitini içermiştir.¹ Araştırma, Patara'da 1993'de, Erken Bizans surları çevresinde kundaklama yoluyla çıkarılan bir yangın felaketi sonrası bulunan anıt çerçevesinde yapılmaktadır. Yüzey araştırması İ.S. 46 yılına tarihlenen ve bloklar üzerine kazınan bu yol anıtında (Stadiasmus

* Prof. Dr. N. Eda AKYÜREK ŞAHİN, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Antalya/TÜRKİYE.

Doç. Dr. Fatih ONUR, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Antalya/TÜRKİYE.

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ALKAN, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Karaman/TÜRKİYE.

Yrd. Doç. Dr. M. Ertan YILDIZ, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Antalya/TÜRKİYE.

¹ Araştırmamızda ayrıca, Arş. Gör. Hüseyin UZUNOĞLU, Arş. Gör. Fatma AVCU, Yedigöller DOĞAN, Selda YENİ, Fırat ÇELEBİ ve Yiğit Emre Kaan YILMAZ görev almışlardır. Gösterdikleri gayret ve katkılar için ekip üyelerimize ve araştırmamıza sağladığı katkıları için bakanlık temsilcilerimiz Egemen Batu VAROL (2015) ve Gülnur ÇEKMECELİ'ye (2016) içten teşekkürlerimizi sunarız. Araştırma Akdeniz Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (SBA-2015-937 ve SBA-2016-1675 kodlu projeler) ile Koç Üniversitesi Suna ve İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi tarafından mali olarak desteklenmektedir.

Patarensis = SP)² verilen kentler arasındaki mesafe bilgileri üzerinde temellenmektedir.

ARAŞTIRILAN YOLLAR VE BU YOLLARIN OLASI GÜZERGAHLARI

TLOS (Düğger/Yaka) - KASTABARA (Deliktaş - Darıözü) Arası

SP’de bu yol ἀπὸ Τλῶ εἰς Καστάβαρα στάδια ρκη’, yani “Tlos’tan Kastabara’ya 128 *stadion* (16 mp = yak. 23,7 km)” olarak verilmektedir. Son yıllarda bu dağlık alanlarda T. Korkut başkanlığında yürütülmüş olan yüzey araştırmalarında yollar açısından da kullanabileceğimiz dikkate değer veriler elde edilmiştir.³ Bu yol, SP’de Tlos – Oinoanda yolu üzerinde olduğu belirtilen Plata[...] (bkz. aş.) üzerinden verilmemiş olması, bu yolun Plata[...] yerleşimi civarına uğramadığına işaret etmektedir. Bu nedenle eğer Köristan – Dikmen Tepe civarları Plata[...] ise yolun buralara uğramadan gitmiş olması gerekir. Nitekim yukarıda verilen bilgiler ışığında yapılan arazi gözlemlerinde bu yol için iki güzergâh ihtimal olarak belirlemiştir. Bu her iki güzergahın da Köristan-Dikmen Tepe’ye ulaşmadan doğrudan doğuya yöneldiği tespit edilmiştir. Günümüzde Darıözü’ne giden berkitme yol Kayacak ve Söğüt’ten sonra Cami Alanı’na ulaşmakta, buradan da Kuruova ve Çiftlik üzerinden Darıözü’ne bağlanmaktadır. Bununla birlikte bu yol Kuruova’dan sonra Kastabara harabelerinin olduğu kabul edilen Deliktaş⁴ mevkiine girmeden, Deliktaş mevkiinin güneyinden ve doğusundan dolaşarak Tezli Dere Vadisi’ne ve Girdev’e ulaşmaktadır. Fakat antik yol hem başlangıçta hem de Camialanı’ndan sonra muhtemelen farklı bir güzergâhtan ilerliyor olmalıydı. İhtimallerden ilki Tlos’un kuzeydoğusundaki Derbent Dere’si kenarından, Camialanı – Kuruova – Fırnaz – Deliktaş güzergâhıdır ve bu yolun mesafesi yak. 24 km’dir. Bu uzunluk SP’te verilen mesafe ile uyum içerisindedir. Yolun yaklaşık 470 m rakımlı Tlos’tan 1030 m rakımlı Derbent girişine kadar olan kısmı yak. 5,82 km olup antik yola ait kalıntı görülmemiştir. Derbent’in bu girişinden yak. 500 m zikzaklarla dik tırmanan yak. 7 km’lik kısım yol kalıntılarının görülebildiği en iyi bölgedir. Yolun batı yarısı yeniden yapıldığı için antik yol desteklerine nadir rastlanılmakla birlikte doğu

² Söz konusu anıtın ve üzerindeki yazıtın yayınları için bkz. Işık – İşkan – Çevik 2001; Şahin – Adak 2007; Şahin 2014 (=SP)

³ Bu bölgelerdeki yol bağlantıları hakkında bkz. Korkut 2015a, 147-150; Korkut 2015b, 47-48.

⁴ Yılmaz – Çevik 1996, 196-197; Akyürek Şahin – Şahin 2000, 478 dn. 11 ile birlikte; Çevik – Varkıvanç 2000, 329; Çevik et al. 2003, 190; Courtis – Laroche 2003, 455; Şahin – Adak 2007, 179-180; Şahin 2014, 219-220; Korkut 2015a, 152-157; Korkut 2015b, 49-51.

yarısında olağanüstü bir yol işçiliği görülmektedir. Bu da yolun çağlar boyunca iyi bakım gördüğüne işaret etmektedir. Burada dikkati çeken bir özellik yolun gereğinden fazla uzatılmış olmasıdır, fakat bu temel olarak – yoğun sedir ağaçlarından da anlaşıldığı üzere – alanın yakın dönemlere kadar kereste temini ve taşımacılığı için kullanılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Güzergahın ortalarında iki yöne ayrılan yol, biri kuzeyde diğeri güneyde olmak üzere iki kıyıdadır ve oldukça iyi destek duvarlarına sahiptir. Buradan çıkıntı yapan ve sonra 300-400 m giden ve aniden biten ek yollar bulunmaktadır. Bu yol ağı balık kılçığı formuna benzemektedir. Bu yollar muhtemelen kereste toplama alanlarına ulaşımı sağlamaktaydı. Bir başka benzer yol da güneydoğudan muhtemelen Arsada yönünden gelmektedir. Derbent'ten çıkan bu yol yak. 1580 m rakıma ulaşmakta, buradan itibaren de az bir eğimle yak. 4,5 km sonra yak. 1720 rakımdaki Camialanı'na ulaşmaktadır. Yolun bu kısmında da yakın dönemlerde onarılmış ve güçlendirilmiş olduğu anlaşılan destek duvarlarına rastlanmaktadır. Camialanı içerisinde 100 m kadarı tespit edilebilen eski yolun döşemeleri hala görülebilir durumdadır (Resim: 1). Burada antik yapıların bulunması da antik yolun buradan geçtiğini desteklemektedir. Yol bu noktadan 1,60 km sonra yak. 1900 rakımlı Kuruova'ya bağlanmaktadır. Böylelikle Kuruova'nın doğu ucuna kadar ulaşan yol toplamda yak. 20 km etmektedir. Diğer taraftan SP'de verilen mesafenin tamamlanması için 3,7 km'lik bir uzunluk eksik kalmaktadır. Eski kervan yolu olan günümüz berkitme yoldan Yeriçi-Çiftlik-Darıözü yönünde devam edildiğinde en az 8 km sonra Deliktaş'a ulaşabilmektedir, ayrıca bu şekilde antik yerleşimin doğusundan giriş yapılmaktadır ki bu da yol bağlantıları bakımından tezatlık oluşturmaktadır. Zira Deliktaş harabelerinin batısında yolu oldukça iyi kalmış olan bir giriş mevcuttur.⁵ Doğu çıkışı ise Khoma'ya giden yol için olmalıdır. Yeriçi'nden hemen sonra Çiftlik mevkiine varmadan kuzey yönünde Kartal Gediği'nden geçen bir başka yol tespit edilmiştir. Bu gedikte yol geçişine işaret eden ana kayaya işlenmiş atlı kabartması bulunmaktadır. Bu yol da gedikten sonra hafif batıya yönelerek yine Deliktaş'ın doğu girişine ulaşmaktadır. Bu yol, mesafeyi kısaltsa da yak. 5,60 km uzunluğuyla SP'de verilen ölçüyle uyumsuzluk göstermektedir. Diğer taraftan bu gediğin yak. 4,5 km güneyinde yine bir atlı kabartmanın bulunduğu Taşkuzluk Mevkii istikametine sonrasında da olasılıkla Komba'ya (Gömbe) inmesi güçlü bir ihtimaldir. Yine bu iki mevki (Kartal Gediği ve Taşkuzluk)

⁵ Deliktaş'ın hemen güneyindeki bu yol kalıntıları için bkz. Yılmaz – Çevik 1996, 196-197; Çevik et al. 2003, 198 ve 223 fig. 25; Korkut 2015a, 154; Korkut 2015b, 49.

arasında Yeriçi ve Çiftlik arasındaki geçidin üzerinde antik bir gözetleme kulesi kalıntıları, buradan da 200 m kadar güneydoğuda kapağı ön tarafında kırık şekilde duran yazıtlı bir hamasorion lahde rastlanmıştır. Bu mezar yazıtında mezara uygulanacak hukuksuz girişim için belirlenen para cezasının ödeneceği kısımda kent ismi maalesef verilmemiştir. Bunun yerine cezanın ödeneceği yer olarak *fiscus* belirlenmiştir. Diğer taraftan geriye kalan 3,7 km'lik mesafe ancak Kuruova'dan sonra kuzeydoğuya yönelerek doğrudan Fırnaz'a ve Deliktaş'a giderek tamamlanabilmektedir. Bu alanda antik yola yönelik pek bir iz kalmamıştır, bu durum da yolun Deliktaş'ın terk edilmesinden sonra kullanılmamış olmasından kaynaklanmalıdır. Fırnaz'ın güneybatı ucunda Kızılkaya'ya işlenmiş olan ve daha önceki araştırmacıların da gördüğü semboller⁶, alanın antik dönemde kullanıldığına işaret etmektedir. Yakın dönemlere kadar Girdev'e ulaşan ana kervan yolunun hattı günümüz Çiftlik ve Darıözü'ne ulaşan berkitme yolun güzergâhıdır.

Yolun ilk kısımları için ikinci alternatif, aynı zamanda muhtemelen Tlos – Oinoanda yolunun ilk kısımlarını içeren kuzeyde Yakaköy ve Kayacık üzerinden Camialanı'na giden güzergâh olabilir. Camialanı'na ulaşım günümüzde de bu hattı takip eden berkitme yoldan sağlanmaktadır. Bu hat, Tlos – Köristan – Zindan yerleşimleri arasındaki ulaşım için gerekli olmasına rağmen, bu yolda Söğüt mevkiinde Camialanı'na dönen kavşağa ve kavşağın 1,8 km kadar doğusuna kadar antik bir yol izine rastlanmamıştır. Bu da muhtemelen modern yolun büyük oranda antik güzergâhı kullanmış olmasıyla ve arazilerin ekilmesiyle ilgili olmalıdır. Yolun Zindan mevki yakınlarında eski yolun destek duvarları 100 m kadar görülebilmektedir (Resim: 2).⁷ Bu kalıntılardan itibaren Camialanı'na 3 km kadar devam edildiğinde yolun solunda yakın dönemlerde antik mimari öğelerle yapılmış birbirine yakın mesafede bir çeşme havuzu ve Dömenni adında bir çeşme bulunmaktadır. Buradan yak. 2 km sonra yine antik taşlar kullanılarak yapılmış bir başka çeşme vardır⁸ ve çeşmenin hemen önüne dikilen mil taşı benzeri sütun dikkat çekicidir. Çeşmenin yapı taşları ve sütun, yolun 300-350 m kadar devamında bulunan Camialanı Yaylası'nın batı ucundan getirilmiş olabilir, zira Derbent yolu ayrımı o noktada olduğundan bir mil taşı için de uygun bir yerdir. Her koşulda bu güzergâhta bir antik yol olduğu gözlemlenebilir durumdadır. Diğer taraftan bu yol Derbent yolundan 1,5-2 km

⁶ Çevik et al. 2003, 201-202 ve 226 Fig. 34-35.

⁷ Bu yola Courtils – Laroche 2003, 454'te de işaret edilmiştir.

⁸ Courtils – Laroche 2003, 454'te "fontaine antique" (antik çeşme) olarak gösterilmiştir.

kadar daha uzun olup, SP mesafesini biraz aşmaktadır. Bununla birlikte, Oinoanda yolu ile başlangıçların ortak olduğu varsayıldığında, zaten Söğüt mevkiine kadar bir yol varken daha kuzeyden ikinci bir yol yapma zahmetinin nedeni de sorgulanabilir. Fakat Derbent ve devamındaki yol işçiliğinin kalitesi dikkate değerdir (Resim: 3), Derbent yolu sadece Kastabara için değil, Güney ve Batı'dan Milyas'a geçirilecek malların taşınması için de hayati önem arz etmekteydi. Şayet Derbent yolu asıl SP yolu idiyse, diğer yol muhtemelen Zindan ve Köristan gibi ara yerleşimlerin ulaşımını sağlayan bir bağlantı olmalıdır.

TLOS (Yaka) - OINOANDA (İncealiler) arası

SP'de bu yol “ἀπὸ Τλῶ εἰς Οἰνέανδα ^(sic) διὰ Πλατὰ[...] στάδια σ..” şeklinde, yani “Tlos'tan Oineanda'ya ^(sic) Plata[. . .] üzerinden 200 + ? stadion” olarak verilmiştir. Verilen sayının (var idiyse) son iki hanesi günümüze ulaşmadığından mesafe en az 25 mp = 37 km olmakla birlikte coğrafi koşullar göz önünde tutulduğunda bu mesafe 45-50 km civarında olabilir. SP bu yol için ayrıca adına sadece bu anıtta rastladığımız ve son harfleri eksik olan Plata[...] isimli bir yerleşimin topraklarından geçtiği bilgisini de vermektedir. Plata[...] yerleşiminin kesin lokalizasyonu veri eksikliği nedeniyle yapılamamakla birlikte, bu yer için Dikmen Tepe ve Köristan kalıntıları ya da Çökek Asarı daha önceden önerilmişti.⁹ 2015 yılında bahsi geçen yerlerde araştırma yapmamıza rağmen bu yerleşime ilişkin kesin bir veri ele geçmemiş olmakla birlikte, Dikmen Tepe – Köristan kalıntıları Plata[...] için hâlâ iyi bir olasılık olarak durmaktadır. Plata[...]’nın Köristan ve Dikmen Tepe'deki kalıntıları da içine alacak şekilde Zindan merkezli bir yerleşim olması olasılığı da dikkate alınmalıdır. Zira Köristan'ın kuş uçuşu 3,5 km güneydoğusunda yer alan ve Likçe bir yazıt parçasının da ele geçtiği Zindan yerleşimi, tapınaklar ve pek çok yapı kalıntısıyla daha nitelikli bir yerleşim yapısına sahiptir.¹⁰ Diğer taraftan Tlos – Oinoanda yolu Plata[...]’nın kentsel alan sınırlarına girmeden onun batı topraklarından geçmiş olacaktır. Günümüzde Tlos harabelerinden Köristan mevkiine ulaşım Yakaköy – Kayacık – Söğüt hattını takip etmektedir. Bu hat muhtemelen antik dönemde de aynı güzergahı takip ediyordu olmalıydı. Letoon'da bulunan Helenistik söz-

⁹ Köristan, Dikmen Tepe ve Çökek'in Plata[...] ile özdeşleştirilebileceği hakkında bkz. Şahin – Adak 2007, 177-179; Şahin 2014, 212-215; Onur 2016a, 92; Bu yerlerdeki arkeolojik kalıntılar için bkz. Yılmaz – Çevik 1996, 192-193; Courtills – Laroche 2003, 454-456; Korkut 2014, 506-510; Korkut 2015a, 176-188; Çevik 2015, 260; Korkut 2015a, 176-188; Korkut 2015b, 55-58 ve 129-132 res. 158-167.

¹⁰ Yılmaz – Çevik 1996, 191-192; Courtills – Laroche 2003, 454; Korkut 2014, 511-514; Korkut 2015a, 188-197; Korkut 2015b, 58-61 ve 133-135 res. 170-177.

leşmede Tlos ve Oinoanda arasındaki yoldan bahsetmekte ve bu yol üzerinden başlanarak Masa Dağı üzerindeki bir bölgenin ana kayalar üzerine işaretler kazınarak sınırlandırıldığı belirtilmektedir.¹¹ Bu nedenle yolun yanı sıra bu sınır işaretleri de aranmıştır. Köristan'dan geçen ve aynı zamanda antik güzergâh olması beklenen modern berkitme yolun hemen doğusunda Eren Tepe'nin batı eteklerinde ana kaya üzerine kazınmış Yunanca harfler tespit edilmiştir. İlkin, yolun yak. 200 m kadar doğusundaki bir ana kaya üzerinde Ⓢ harfi (Resim: 4), bunun da yak. 50 m kadar güneydoğusunda da bir Z harfi (Resim: 5) kaydedilmiştir. Bu ikisinin arasında ise tam tanımlanamayan ve doğal olup olmadığı tam anlaşılamayan bir işaret (*digamma*?) daha görülmüştür. Bu harfler büyük ihtimalle rakamlar olup 5 (Ⓢ), 6 (ζ, *digamma*), 7 (Z) şeklinde sıralanmışlardı. Bu sayılar olasılıkla bir yeri sınırlamaktaydı fakat yukarıda bahsi geçen Helenistik sınır taşları olup olamayacağı kesinlik kazanamamıştır. Çünkü söz konusu Helenistik metin bu sınır taşlarının yerlerini ve sınırlandırılan coğrafyayı tanımlamakta olup, bu sınır taşlarını yazıttaki verilerle uyum içerisinde bu coğrafyaya oturtmak mümkün gözükmemektedir. Köristan'dan sonra yolun Tezli Dere'ye günümüz köprüsünün olduğu yere inmesi gerekmektedir. Yol izi kalmamış olmakla birlikte, yerel ahali eski yolun modern köprü'nün yakınlarından geçtiğini ifade etmişlerdir. Masa Dağı ile ilgili olarak yapılan araştırmalar nedeniyle, bu bölgenin ve Oinoanda'ya kadar olan yolun araştırılması 2015 yılında bitirilememiştir. Bununla birlikte, yerel ahalinin anlatımlarına göre Oinoanda'ya ulaşım için iki ihtimal görülmektedir. Bunlardan ilki, Çökek – Armutlu – Bayırköy istikametinde Gökbel üzerinden; ikincisi ise daha kısa fakat sarp olan dağlık Kızıltop geçidindendir.

Araştırmada ayrıca Oinoanda tarafından güneye dağlık alana gidilmiş, yayla halkından sınır taşlarına ve atlı kabartmalarına yönelik dikkate değer bilgiler alınmıştır.¹² Bu sınır taşlarının Helenistik sözleşmede geçen sınır işaretleri olup olmadığını anlamak için bir rehber eşliğinde iki adet işarete bakılmıştır. İlk işaret Makmara mevkiinde bir kaya üzerine yatay olarak işaretlenmiş bir O, yani horos (sınır), harfidir. İçerisi sonradan oyulmuştur. Diğer işaret ise buranın yaklaşık 6-7 km güney-güneydoğusunda Dumlu mevkiinde bir kayaya işlenmiş olup içerisinde Δ bulunan yine O şeklinde bir sınır kazımasıdır (Resim 6). Her iki O işaretinin de çapı aynıdır. Bu sınır yazıtlarının Masa Dağı üzerine işlenmiş

¹¹ Rousset 2010; Şahin 2014, 216-218.

¹² Bu yerlerdeki diğer atlı kabartmalar için bkz. Korkut 2015a, 184; Korkut 2015b, 54 ve 129 res. 157 (Taşkuzluk), 57 ve 131 res. 163 (Köristan).

olan işaretler olup olmadığı da daha fazla sınır yazıtı bulunmasına bağlıdır. Önümüzdeki yıllarda bu konu ile ilgili de araştırmalarımız devam edecektir. Makmara mevkiinde 4-5 km kuzeydoğuda ise yol üzerinde bir atlı kabartma kaydedilmiştir.

2016 yılında araştırdığımız yolun kuzey hattı, kısmen örtüşen iki ayrı güzergahı takip ettiği görülmüştür. Bunlardan ilki Bayırköy doğusu – Ortapınar - Kat mevkii – Nohutlu – Derinçukur – Aykirtça – Belarası – Çukuryurt - Kurttaş hattıdır. Bayırköy’ün doğusunda Ambarkavak yakınlarında dağ yamacından kuzeye tırmanan yol modern berkitme yolun yak. 200 m kadar doğusundan daha düz bir hatta Kat mevkiine ve Nohutlu Beli’ne ulaşmaktadır. Bu eski yolun izleri arazi üzerinde görülebilir durumdadır. Nohutlu Beli’nden sonra yol vadiler arasından zikzaklar yaparak Belarası’na inmekte buradan da Çukuryurt’a çıkmaktadır. Bu aradaki yol izleri çoğunlukla berkitme yolun altında kalmıştır ve berkitme yolun kapatmadığı bazı alanlarda eski yol kısmen takip edilebilmiştir. Çukuryurt’tan kuzeye ilerlemesi beklenen yolun Kurttaş’a kadar olan kısmı arazi üzerinde kesin olarak tespit edilememiştir. Kurttaş mevkiinde antik suyoluna ait olabilecek künk kırıkları görülmüştür. Bu noktadan itibaren Oinoanda’ya kadar ilerleyen yolun büyük bir kısmı görülebilir durumda olup, istinat duvarları çoğunlukla günümüze kadar ulaşabilmiştir. Yol Oinoanda’ya sırt üzerinden mümkün olduğunca doğrudan ilerlemektedir. Yol üzerinde bulunan bir miltaş hattın doğruluğunu ispatlamaktadır (Resim: 7). 6 parça halinde bulunan bu miltaşının bir parçasının üzerinde 10 cm çapında zor görülebilen bir *omikron* bulunmaktadır. *Omikron* harfinin içinde *alpha* (“1” mp) harfinin izleri okunmaktadır. Yaptığımız ölçümler, burası ve kent girişi arasının 1,5 km kadar olduğunu, dolayısıyla miltaşının yerinin de *in situ* olduğunu göstermiştir. Bu yol rota tespitçileri tarafından sarı kırmızı işaretlerle işaretlenmiş ve yol boyunca çeşitli noktalarda küçük taş kuleleri yapılmıştır. Fakat işaretlerden bir tanesi doğrudan bu miltaş üzerine boyanmıştır (Resim: 7). 2015 yılındaki kısmın ölçümü ile 2016 yılındaki kısım toplandığında Tlos – Oinoanda arası yak. 43 km’lik bir mesafe tutmaktadır.

İkinci alternatif ise Elmağacı mevkiindeki antik kalıntılarla ilişkilidir. Çukuryurt’un yak. 1.5 km güneyinde konumlanan bu mevkiide bulunan bir kayalığın güneydoğu yüzünde *tabula ansata* içinde aşınmadan dolayı okunamayan yazıtı ve kabartma şeklinde bir asker figürü bulunan bir khamosorion mezar görülmüştür (Resim: 8). Hemen yanında 4 adet kabartma asker figürü ve arasında çok net belli olmayan ancak tanrıça olabilecek bir figürün bulunduğu birbirine dönük *dioskouroi* kabartması görülmüştür. Ayrıca bu kayalığın hemen

doğusunda da bir bina ve seramik kalıntıları bulunmaktadır. Oinoanda teritoryumunda kalması gereken bu mezar, kabartmalar ve diğer kalıntılar buradan bir yol geçmesi gerektiğine işaret etmektedir. Buraya uzanacak bir yolun, Nohutlu Beli'ne uğramadan, onun yak. 3 km doğusunda bulunan vadiden geçmiş olması daha olasıdır. Söz konusu kalıntılardan doğuya doğru devam edildiğinde vadi içerisine giren dere kenarından ilerleyen bir güzergâh gözlemlenebilmektedir. Bu hattan ilerleyen yol tamamen örme taş işçiliği ile yapılmış olup, neredeyse kesintisiz bir şekilde istinat duvarları takip edilebilmektedir. Fakat bu yolun yakın dönemde yapıldığı ve kereste taşımacılığı ile ilgili olduğu anlaşılmıştır. Sonradan yapılmış olan bu yol yak. 1.70 km sonra sonlanmaktadır. Oinoanda/İncealiler yönü devamında ise yola ilişkin belirgin bir iz bulunamamıştır. İncealiler yönüne doğru beli aştıktan sonra yine benzer duvar işçiliği gösteren yollar bulunmaktadır, fakat bu yakın dönem yollarının hedefi Oinoanda değil İnceliler Köyü'dür. Bununla birlikte bu yolların daha eski bir izleği takiben açılıp açılmadığı bilinmemektedir. Zira bu yollar aracılığı ile de Oinoanda'ya da ulaşmak gayet mümkün görünmektedir.

KSANTHOS (Kınık) – TLOS (Düğer/Yaka) arası

Bu yol için kısa süreli gözlemler daha önce yapılmıştır. SP'de bu yol “ἀπὸ Ἐάν[θου εἰς Τλῶ χ σταδ]ία χ ρνβ” yani Ksan[thos'tan Tlos'a Stad]ia 152 (= 19 mp = yak. 28,3 km)” olarak verilmiştir. Bu yol için teorik olarak iki ihtimal bulunmaktadır. İlki öneri Ksanthos'un hemen batısındaki antik köprüyü geçip Eşen Çayı'nın batı yakasından Çaltözü'ne kadar ilerleyip oradan tekrar bir köprü ile Tlos'a ulaşabilecek bir yoldur. Bu varsayımsal köprü aynı zamanda Pinara'ya, Telmessos'a ve Kadyanda'ya giden yollar için de kullanılmış olmalıdır. İkinci ihtimal yol ise Eşen Çayı'nın doğu yakasından ilerleyip, Çavdır ve Palamut yakınlarından Saklıkent kapız ağzı önünden geçerek Tlos'a gidebilecek bir yol. İlki yak. 34 km uzunluğuyla SP ölçüsünü çok aşmaktadır, ikinci yol ise 27 km civarı ve SP ile uyum içindedir. Nitekim Tlos'un güneyinde bulunan bir eski köprü bu tezi destekler niteliktedir. Yerel halktan alınan bilgilere göre, bu yolun ilk kısmı Bağlağaç'a kadar olmalıdır, çünkü bu noktadan sonra bir yol Arsada (Arsaköy) istikametine, diğer bir yol ise Kayadibi üzerinden Kınık (Ksanthos) istikametine gitmektedir. Kayadibi'nden ilerleyen yol doğrudan Saklıkent kanyon girişine ulaşmaktadır, zira Saklıkent suyunu aşmak için en uygun yer de zaten burasıdır. Yolun devamı Saklıkent suyunun doğu yakasından ilerleyerek Palamut ve Çavdır yakınlarından Ksanthos'a ulaşıyor olmalıdır. Nitekim SP'de belirtilen 152 stadion = yak. 28,3 km ancak bu güzergâhtan sağ-

lanabilmektedir. Bu nedenlerle 2017 yılındaki araştırmalarımızda bu yol daha detaylı ele alınmıştır.

KSANTHOS (Kınık) – NEISA (Sütleğen) yolunun güzergâh sorunu

SP’de Ksanthos’tan Neisa’ya verilen yolun uzunluğu 176 stadion, yani yak. 32,58 km kadardır. İki yerleşim arasındaki kuş uçuşu uzaklık ise 28-29 km kadardır. Bu durumda yolun mümkün olduğunca doğrudan gitmesi gerektiğini göstermektedir. Fakat daha önceki araştırmalarda bu yol Çavdır, Çayköy, Üzümlü (Margaz), İslamlar (Bodamya), Lapaz, Alacaisık Gediği - Köybaşı/Gölbaşı, İkizce civarı, Akarkuyu, Çamlıköy (Lengüme) ve Sütleğen üzerinden kabul edilmekle birlikte, bu hattın uzunluğu yak. 40 km kadardır. Hiçbir zikzak yapmadan gittiği düşünülse bile en fazla yak. 37 km’ye indirilebilmektedir. Bu durum ya daha kısa alternatif bir yol olması ya da SP’de verilen mesafenin yanlış olması gerektiği ile açıklanabilir düşüncesiyle, Ksanthos’un doğusundaki Dumanlıdağ’dan bir geçişin mümkün olup olmadığı yönünde gözlemler yapılmıştır. Bu doğrultuda değerlendirilen ilk ihtimal Aklar köyü üzerindendir. Bu köyün yak. 700 m kadar güneyindeki Aklar Asarı’ndan antik bir yol geçmektedir. Bu yerleşim önemli bir konumda bulunmaktadır ve yerleşimdeki yazıtlardan Ksanthos’a ait olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar hem bu yerleşim hem de yerleşimdeki epigrafik belgeler araştırma kapsamımızda bulunsada, Kanada Epigrafi heyetinde yerleşimden 5 adet yazıt kopyalanmış olduğu için yayına yönelik herhangi bir çalışma içine girilmemiştir. Yerleşimin hemen doğusundan kuzeydoğuya ilerleyen antik yol Dumanlıdağ’ı aşmaktadır ve sonrasında ikiye ayrılarak kuzeye Arsada yönüne ve doğuya Neisa yönünde devam etmektedir. Diğer ihtimal ise ol Dumanlı Dağ üzerinden Duman Gediği’ni aşarak gitmektedir ve SP’de verilen Ksanthos – Neisa arasındaki yol ölçüsü ancak buradan tutmaktadır. Böylelikle bu yolun güzergahının İslamlar, Köybaşı/Alacaisık Gediği üzerinden giden hat¹³ olamayacağı anlaşılmıştır. Daha önce önerilen güzergâh üzerinde bulunan ve önceki araştırmacıları da söz konusu hattın Ksanthos güzergâhı olduğunu düşündüren Lengüme miltaşındaki 16 millik (yak. 24 km) mesafenin de Ksanthos’tan değil Patara’dan verilmiş olabileceği ortaya konmuştur.¹⁴ Daha önceden önerilen söz konusu hat üzerin-

¹³ Takmer – Oktan 2013, 63-65 ve 93’teki harita; Şahin 2014, 146-152 ve Orta Lykia haritası.

¹⁴ French 1995, 3 ve 6 Res. 3. French’in tamamlamasına göre metin \uparrow ---- \downarrow | [---- $\Xi\alpha\nu\theta(\omega\nu)$] | η $\mu\eta\tau\rho\acute{o}\pi\omicron\lambda[\iota\varsigma]$ | $\tau\omega\varsigma$ $\iota\varsigma'$ $\tau\omega\varsigma$ şeklindedir, ayrıca bkz. French 2014, 60 nr. 25; Bu tamamlama daha sonraki araştırmacılar tarafından da kabul edilmiştir, bkz. Şahin – Adak 2007, 135-136; Şahin 2014, 151; Takmer – Oktan 2013, 64; Söz konusu tamamlama mesafenin Patara’dan verilmiş ol-

deki diğer bir sorun da İslamlar ve Köybaşı civarlarındaki teritoryum karmaşasıydı. Roma Dönemi yazıtlarına göre hem batısının hem de doğusunun Patara teritoryumunda kaldığı anlaşılan¹⁵ ve bu eski öneriye göre güneye doğru Patara teritoryumunun içerisine doğru dar bir uzantı yapan Göladağı (= Kışla) tepesinin Ksanthos teritoryumunda kaldığı görüşü de coğrafik açıdan sorunlu görünmekteydi. Bu araştırmayla bunun mümkün olmadığı, bu dağın da tıpkı İslamlar ve Bezirgân Yaylası gibi Patara teritoryumunda kalması gerektiği anlaşılmıştır.

KSANTHOS (Kımk)–ARSADA (Arsaköy)–TLOS (Düğer/Yaka) Bağlantısı

Söz konusu yol bağlantısı SP’de mevcut değildir. Tlos’un yak. 7 km güneydoğusunda Ksanthos’un da yak. 25 km bulunan Arsada yerleşimine hem bu iki kentten hem de yak. 30 km doğudaki Neisa’dan bağlantı yolları olmalıdır. Tlos’tan Arsada’ya giden yol Bağlağaç’tan geçerek ilerlerken, Ksanthos’tan ise yukarıda bahsedildiği gibi Dumanlıdağı’ı geçerek Toçak köprüsü aracılığıyla Arsada’ya ulaşmaktadır. Arsada’dan Neisa’ya giden yol ise güneyde yine Toçak Köprüsü’nü aştıktan sonra Lengüme’ye inmiş ve oradan da Neisa’ya ulaşmış olmalıdır. Bu yolların detayları da sonraki araştırmalarımızda ele alınacaktır.

ARAKSA (Ören) – OINOANDA (İncealiler) arası

SP’de bu yol ἀπὸ Ἀράξων εἰς Οἰνόανδα σ[τ]άδια ρνβ’, yani “Araksa’dan Oinoanda’ya 152 stadion (yak. 28,1 km)” şeklinde verilmektedir. Araksa ve Oinoanda arası kuş uçuşu yak. 17 km kadardır. Bu bağlamda takip edilecek olan hattın 11 km’lik fazlalığı aralarındaki dağlık kesimlerdeki zikzak ya da topografik uzatmalarda aranmalıdır. Bununla birlikte yol kalıntılarına çoklukla rastlamış olmamıza rağmen ölçtüğümüz tahmini mesafe SP’de verilenin 6 km kadar altında kalmaktadır. Bu eksik büyük ihtimalle yolun zikzak yaptığı yerlerin tespit edilemeyişi ya da Karabel’den sonra Oinoanda yönüne farklı bir güzergâhtan ilerlemiş olabileceğinden kaynaklanmaktadır.

Günümüz Ören’den çıkan eski yol yerleşimin hemen doğusundaki modern köprü sonrasında doğrudan doğru yönünde tırmanmaktadır. Bu modern köprü

ması gerektiği nedeniyle “... [Παταρέων] | ἡ μητροπόλις | vac. ις’ vac.” şeklinde revize dilmıştır (Onur 2016b, 215).

¹⁵ Onur – Alkan 2011, 66-67 no. 1; Onur – Alkan 2011, 68-69; krş. Zimmermann 1992, 57 ve Şahin 2010, 141; Üzümlü’de (Margaz) bulunan bir mezar yazıtı da bölgenin Patara teritoryumunda kaldığını göstermektedir (bilgi: C. Schuler).

yakınlarında yakın dönemden bir değirmen ve bir fırın bulunmaktadır. Cinlikavak-Okatacak-Dümen Mezarlığı güzergahından doğuya ilerleyen yol yaklaşık 3 km sonra bazı antik bina kalıntılarının yanından geçerek bir Osmanlı sarnıcına ulaşmaktadır. Bu sarnıktan yak. 800 m sonra yolun solunda bir tepelik üzerinde Çevlik mevkiinde geniş kuleli bir çiftlik binası görülmektedir. Yaklaşık 15×40 m büyüklüğündeki bu kuleli çiftlik yapısı, kaba kyklopik duvar örgülü olup, içinde şarap/zeytin teknesi bulunmaktadır. Yapının batı cephesi yak. 3 m duvarla örülüdür. Yol boyunca yüksekliği 2 m'yi bulan teras duvarları bulunmaktadır. Kayabaşı – Kayayüzü mevkilerinde yol 45 cm kadar zemin seviyesinden yukarıya çıkan ve toplam yüksekliği yer yer 172 cm'yi bulan korkuluk/bariyer gibi çıkıntılarla desteklenmiştir (Resim: 9). Bu tip yol duvarlarına Lykia Bölgesi araştırmalarımızda ilk defa rastlanmıştır. Bu duvarlarda genellikle Bizans dönemi sonrası görülen küçük kırma taş ve harç kullanılmıştır. Yolun bu kısımlarından dolayı yol, genel olarak halk tarafından "Kaya Yolu" olarak adlandırılmıştır. Yolun değişik kısımlarında döşemeler ve istinat örgüleri oldukça iyi gözlemlenebilir durumdadır (Resim: 10). Yol bir süre sonra yukarıda bir düzlüğe ve bir sarnıca ulaşmaktadır. Yolun vardığı diğer bir sarnıç da modern yola katıldığı yerdedir, aynı yerde bir de han bulunmaktadır. Böylelikle yolun Osmanlı dönemlerinde de kullanıldığı anlaşılmaktadır. Asfalt yol ile birleştikten sonra bu yol Karabel yönünde çoğunlukla modern yolun altında Daydır mevkiine kadar ulaşmaktadır. Eski yol ana yoldan hem bir han hem de bir sarnıcın bulunduğu bu mevkie sapmaktadır ve modern yola paralel bir şekilde Karabel'e kadar ulaşmakta ve Karabel başında modern yolla yeniden birleşmektedir. Yol Daydır Han'dan sonra Buzlukavak mevkii boyunca derenin solundan devam etmektedir. Döşeme taşlarının günümüze iyi ulaştığı ve dereyi geçiş noktası olan Başgeçit mevkiine varmaktadır. Bu noktadan sonra yol yaklaşık 300 m kadar kuzey doğuda bulunan Başgeçit Hanı'na, oradan da 600 m kadar sonra ise Karabel başına ulaşmaktadır. Bu noktaya kadar ölçülen toplam mesafe yak. 14 km kadardır. Yani eğer buraya kadar doğru bir güzergah takip edilerek ölçülmüşse, anıtın verdiği bilgiye göre geriye yak. 14 km'lik bir yol kalmaktadır ki, bu mesafe arazide kalan kısım için uzun gelmektedir. Buna göre kente giriş yönüne göre üç ihtimal bulunmaktadır:

İlk ihtimal topografiye göre en uygunu gibi görünen Belarası yoludur. Tlos – Oinoanda yolunun Belarası'na ulaştığı göz önüne alındığında, Araksa'dan gelen yolun Başgeçit'ten Belarası yönüne 3,5 km ilerledikten sonra Tlos'tan gelen yol ile birleşmesi oldukça uygun görünmektedir. Bu durumda yol, Başgeçit'ten

itibaren yak. 6 km'de Oinoanda'ya ulaşılabilir. Fakat böyle bir yol toplamda yak. 20 km yapmakta ve 8 km eksik kalmaktadır.

Oinoanda kentinin şayet batısından bir giriş yapılmışsa, bu sefer kalan mesafe takriben 6-7 km kadar olmaktadır ki, bu da mesafe eksiği bakımından 1. madde gibidir.

Oinoanda'nın doğu girişinden verilmişse (ki bu da topografik açıdan uygun olmayıp yolu çok uzatmaktadır) o zaman Karabel başından itibaren 12 km kadar yapmaktadır, bu da toplamda 26-27 km'ye denk gelmektedir ki bu mesafe SP ile uyum içindedir.

Arazi incelemesini henüz yapmadığımız diğer bir ihtimal ise Araksa'nın kuzeyindeki derin ve sarp vadilerden zikzaklarla Yaylapatlangıç'a çıkan yoldur. Bu yol Oinoanda'nın batısından giriş yaptığı takdirde verilen mesafe tutmaktadır. Böyle bir durumda neden buranın seçilmiş olabileceği sorusu meydana çıkacaktır. Bu ihtimal arazi üzerinde incelenmelidir.

Sonuç olarak, topografik açıdan Başgeçit – Belarasi – Kurtaş – Oinoanda hattı, Araksa'dan gelen yolun son kısmı olarak daha uygun görünmekle birlikte, 8 km'lik eksiğin açıklaması arazide yeniden gözlem yapılmasını gerektirmektedir.

KADYANDA (Üzümlü) – ARAKSA (Ören) arası

SP'de bu yol “ἀπὸ Καδυάνδ[ων εἰς Ἀραξ]α στάδια ρη”, yani “Kadyanda'dan Araksa'ya 108 stadion (yak. 20 km)” olarak verilmektedir. Bu hat üzerinde herhangi bir yol kalıntısına rastlanmamıştır. Yolun bir kısmı muhtemelen Ortaköy üzerinden giden bugünkü modern asfaltın altında kalmıştır. Yol büyük ihtimalle Kadyanda'nın batı yamaçlarından inerek bir Osmanlı sarnıcının bulunduğu yer yakınlarında modern asfalta karışmaktadır. Ortaköy'e yak. 2 km kala yolun solunda Sazak mevkiinde Likçe yazıtlı kaya mezarı yolun buradan geçtiğine işaret etmektedir (Resim: 11). Muhtemelen modern yolun günümüzde Eşen Çayı'nı geçtiği yerin 1,5 km daha yukarısındaki dağ yamacından bir köprüyle geçerek Araksa'ya ulaşmış olması daha uygun görünmektedir. Zira hesaplama bugünkü köprüden yapılırsa 2,5 km kadar bir mesafe eksik kalmaktadır. Ayrıca yol Atlıdere köprüsünden geçirilerek hesaplandığında da 20 km kadar olmaktadır fakat bu durumda Tlos – Araksa yolu ve teritoryumlar ile çakişacaktır.

KADYANDA (Üzümlü) – TELMESSOS (Fethiye) arası

SP’de bu yol “ἀπὸ Καδυάνδω[ν εἰς Τελμησσόν] στάδια ρδ’”, yani “Kadyanda’dan Telmessos’a 104 stadion (yak. 19,3 km)” olarak verilmektedir. Kadyanda – Telmessos hattı için temel olarak iki olasılık söz konusudur. İlki modern karayolunun ilerlediği güzergâh, diğeri ise Eldirek üzerinden giden eski yoldur. Modern asfalt hizasından giden yol üzerinde Paşadöğüşlü olarak anılan yerdeki Çatalçeşme hizasından itibaren 300 m kadar güneye yol döşemesi ve istinat duvarları takip edilebilmiştir (Resim: 12). Yolun en geniş olduğu, her iki tarafının da sınırlandırma taşlarının korunmuş olduğu noktada, genişliğinin 4.10 m’ye ulaştığı anlaşılmıştır. Bununla birlikte bu yol SP’ye göre 1 km kadar uzun kalıp, kentin kuzeyinden dolanmaktadır. Çok daha geç dönemlerde kullanılmış bir hat olması da mümkündür. Halbuki ikinci ihtimal olan Eldirek hattı mesafe bakımından daha uyumludur ve kente güney ya da batıdan doğrudan ulaşma imkânı vermektedir.

PINARA (Minare) – TELMESSOS (Fethiye) arası

SP’de bu yol “ἀπὸ Πινάρων εἰς Τελμησσόν] στάδια ρος’”, yani “Pinara’dan Telmessos’a 176 stadion (yak. 33 km)” olarak verilmektedir. Bu yolun hattı için ilk akla gelen güzergah, daha önce de önerildiği üzere, yak. 30 km uzunluğundaki Minare – Kabaagaç – Gökben – Bozyer – Fethiye hattıdır. Araştırmamızda tespit ettiğimiz diğer bir hat ise, 32-33 km uzunluğundaki Pinara – Dip köyü – Akbel (Babadağ kuzeydoğu geçidi) – Hisarönü – Ölüdeniz yerleşimi – (Kayaköy?) – Fethiye hattıdır. Yapılan arazi tespitleri ikinci hattı doğrulamaktadır. Zira, Pinara’nın yak. 7 km kuzeyinde, Çaltözü’ne bağlı Asarcık Mahallesi’ndeki tepe üzerinde pek çok kalıntı tespit edilmiştir (bkz. aşağıda “Asarcık Yerleşimi”). Bu kalıntılar arasında araştırmamız için önem arz edenlerden bir tanesi Likçe bir tanesi de Yunanca olan iki adet yazıttır. Aynı yerden bir adet Yunanca yazıtın da Fethiye Müzesi’ne götürüldüğü bilinmektedir, müze raporlarına göre yazıt üzerinde “Alloanda’lı” ifadesi yer almaktadır. Her iki Yunanca yazıt da bu yerleşimin adının Al(l)oanda olması gerektiğini göstermektedir. Eğer anıta göre Pinara-Telmessos yolu Kabaagaç Gökben üzerinden giden yol olsaydı, Patara Yol Anıtı Asarcık’taki bu yerleşimi pas geçmezdi. Ya Pinara – Asarcık ve Asarcık – Telmessos olarak iki yol ya da yolu “Pinara’dan Telmessos’a Asarcık üzerinden” ifadesiyle verirdi. Nitekim Pinara – Telmessos yolunun Babadağı Akbel’den gitmiş olması daha muhtemeldir. Asarcık Tepesi’nin hemen batısındaki kayalıkta büyükçe bir kaya mezarı bulunmaktadır. Bu kaya mezarı ile tepe arasından antik bir yol geçtiği ve bu yolun da hem Pinara’ya

hem de Telmessos'a ulaşmış olması kaçınılmazdır. Fakat bu yol çok büyük ihtimalle anıtta verilen yol değildir. Anıtın verdiği antik yol Pinara tiyatrosunun yak. 300 m kadar kuzeyindeki anakayaya işli kabartmanın önünden geçmektedir. Buradan itibaren kuzeydoğuya yönelen yolun istinat duvarları ve yol açıklığı takip edilebilmektedir (Resim: 13). Yol daha sonra kuzey batıya yönelerek kaya mezarlarının bulunduğu Dip Mahallesi'ne ilerlemektedir. Oradan günümüz berkitme yolu takiben zikzaklarla Akbel'e çıkarak Hisarönü'ne ulaşmış olması gerekmektedir. Babadağı geçidinden sonra Ölüdeniz yerleşimine kadar inen yolda görülen iki adet sarnıç da yolun yakın dönemlere kadar işlek olduğunu göstermektedir. Yol bu noktadan sonra ya doğrudan Fethiye düzlüğüne inmekte ya da Kayaköy üzerinden Telmessos'a ulaşmış olmalıydı. Yolun Fethiye'ye yakın kısımları 2017 araştırmalarımızda daha detaylı ele alınmıştır.

ARAKSA (Ören) arası – TLOS (Yaka) arası

SP'de bu yol “ἀπ[ὸ] Ἀράξων εἰς Τλῶ στ[άδ]ια ρκ’”, yani “Araksa'dan Tlos'a 120 stadion (yak. 22,2 km) olarak verilmektedir. Araksa'dan çıkan yol Sahil Ceylan yakınlarından ilerleyerek Eşen Çayı'nın doğu yakasını izleyerek Kınırlar yakınlarına kadar gelmiş olmalıdır. Burada Tezli Dere'yi geçerek Girmeler ve Güneşli'nin doğusundaki hattan Tlos'a ulaşmaktaydı. Günümüz yolu birebir takip edildiğinde mesafe 25 km'ye kadar uzamaktadır. Bu nedenle hat üzerinde kestirmeler beklenmelidir. Aşağıda verilecek olan Kadyanda – Tlos yolu nedeniyle Araksa ve Tlos arasındaki sınır Atlıdere Köprüsü yakınlarında olma ihtimali yüksektir.

KADYANDA (Üzümlü) – TLOS (Yaka) arası

SP'de bu yol “ἀπὸ Καδυά[νδων εἰς Τλῶ στάδια ρξ’”, yani “Kadyanda'dan Tlos'a 160 stadion (yak. 29,6 km) olarak verilmektedir. Kadyanda ve Tlos arasındaki yol, büyük ihtimalle Kadyanda – Araksa yolunun Üzümlü – Ortaköy kısmı ile aynı olmalıydı. Zira Kadyanda'dan güneye inerek Seydikemer yönünde gidebilecek bir yol aşağıda bahsedilecek olan Telmessos teritoryumuna girecektir. Bu nedenle Kadyanda'dan çıkan yol Ortaköy merkeze varmadan Atlıdere Köprüsü'ne ulaşmış olmalıydı. Böylelikle Araksa topraklarına girmeden ilerlemiş, köprüyü geçince de Tlos arazilerine girmiş olabilir. Diğer bir ihtimalse yolun daha güneyden bir hat izleyerek Seydikemer'e ulaşmasıdır.

TLOS (Yaka) – TELMESSOS (Fethiye) arası

SP'de bu yol “ἀπὸ Τλῶ εἰς Τε[λ]μησσόν στάδια ρπη’”, yani “Tlos'tan Telmessos'a 188 stadion (23,5 mp = yak. 35 km) olarak verilmiştir. Tlos'tan Kınırlar

yakınlarına yine aynı hattan gelen yol, büyük ihtimalle bu sefer Seydikemer yönüne ilerleyerek merkezdeki köprüden geçip doğrudan Telmessos'a ilerlemesi ve böylelikle köprüyü geçtikten sonra Telmessos topraklarına girdiği beklenmekteydi. 2017 çalışmalarımızda Çaltıözü'nde tespit edilen bir köprü ayağı kalıntısı, yolun daha güneyden geçmiş olabileceğini ortaya koymuştur. Bu yola ilişkin detaylar da 2017 çalışmalarımızda yapılmıştır.

DİĞER TESPİTLER

Asarcık Yerleşimi

Pinara'nın yak. 7 km kuzeyinde, Çaltıözü'ne bağlı Asarcık Mahallesi bulunmaktadır. Daha önce de Davies¹⁶ tarafından ziyaret edilmiş olan bu mahallede yak. 30 hektarlık bir alanı kaplayan küçük bir tepe üzerinde pek çok kalıntı tespit edilmiştir. Bu kalıntılar arasında en önemlileri bir tanesi Likçe bir tanesi de Yunanca olan iki adet yazıttır. Aynı yerden bir adet yazıtın da Fethiye Müzesi'ne götürüldüğü bilinmektedir, müze raporlarına göre yazıt üzerinde "Alloanda'lı" ifadesi yer almaktadır. Bu ifade bir kişiye ait bir etnikon olup, eğer kişi yerliyse bu yerleşimin adının Alloanda olabileceğini gösterebilir. Fakat bu durum yazıtların okunması sonrasında buna yönelik bilgiler elde edilebilirse netleşebilir. SP'te bu civarda herhangi bir yerleşim adı verilmemiştir. Eğer Pinara Telmessos yolu Kabağağaç Gökben üzerinden verilmiş olsaydı ve bu yerleşim de otonom olsaydı, SP bu yerleşimi atlamazdı. Ya Pinara – Asarcık ve Asarcık – Telmessos olarak iki yol ya da yolu "Pinara'dan Telmessos'a Asarcık üzerinden" ifadesiyle verirdi. Bu durumda iki teori öne çıkmaktadır: 1. Bu yerleşim en azından SP döneminde otonom değildir, ya Pinara'ya ya da Telmessos'a bağlıdır; 2. Eğer yerleşim otonomsa, Pinara – Telmessos yolu Kabağağaç - Gökben hattından değil, Asarcık'ı görmeyen başka bir yoldan gitmiştir. Nitekim Pinara – Telmessos yolunun Babadağı Akbel'den gitmiş olması daha muhtemeldir (bkz. yuk.). Ayrıca yerleşim otonom olsa, yine de SP Akbel'den giden Pinara – Telmessos yolunun yanı sıra Pinara – Asarcık, Asarcık – Telmessos bağlantılarını da verebilirdi, fakat vermemiştir. Bu yerleşim eğer otonom ise, durumu SP'de anılmayan Komba kentini çağrıştırmaktadır. Asarcık Tepesi üzerinde tarama yapılmasına karşın başka yazıt bulunamamıştır ve bu yerleşimin ayrıca çalışılması gerekmektedir. Tepenin hemen batısındaki kayalıkta büyükçe bir

¹⁶ Davies 1895, 104-105; ayrıca bkz. Hellenkemper – Hild 2004, II, 433-434, sv. Aloanda; Hild 2004, 121.

kaya mezarı bulunmaktadır. Bu kaya mezarı ile tepe arasından antik bir yol geçtiği ve bu yolun da hem Pinara'ya hem de Telmessos'a ulaşacağı kesindir.

Seki - Karaağaç Pınarı'ndaki Kalıntılar

İncealiler Köyü'nün kuş uçuşu yak. 5,5 km kadar kuzeydoğusunda, Seki'nin yak. 5 km kuzeybatısında Karaağaç mevkii bulunmaktadır. Bu mevkiide etrafında antik kalıntılar bulunan bir su kaynağında bir yazıt tespit edilmiştir (Resim: 14). Bu pınarın yak. 50 m kadar kuzeydoğusunda anakayaya oyulu bir lahit bulunmaktadır. Hem pınardaki yapı kalıntıları hem de bu lahit buradan bir yol geçtiğine işaret etmektedir. Mezarlar Seki istikametine ilerledikçe yolun solunda kalacak şekilde izlenebilmektedir. Bu yol büyük ihtimalle Kibyratis'ten Tyriaion üzerinden Milyas'a ulaşan SP'de içerilmeyen bir yola ait olabilir.

Pamphylia - Lyrboton Kome kuzey yolu

2015 Yüzey araştırmasının dört günlük ilk kısmı Pamphylia Bölgesi'nde, Günümüz Varsak sınırları içerisinde bulunan Lyrboton Kome antik yerleşimi çevresindeki antik yol bağlantılarının tespiti için ayrılmıştır. Bu çerçeve de yapılan çalışmalarda, Lyrboton Kome'den kuzeydoğu yönüne doğru çıkan tekerlek yivleri bulunan bir yol tespit edilmiştir (Resim: 15). Bu yol 500 m kadar takip edilebilmekte, fakat sonrasında kaybolmaktadır. Gidiş yönüne bakılarak yolun devamında Via Sebaste ile birleşmesi ve ayrıca Morka Kome'ye ulaşması olağan görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyürek Şahin – Şahin 2000, Akyürek Şahin, N. E., Şahin, S., “Ein Meilenstein aus Tlos”, *Klio* 82/2 (2000), 475-482.
- Courtils – Laroche 2003, Courtils, J. d., Laroche, D., “Xanthos et le Létôon. Rapport sur la campagne de 2002”, *Anatolia Antiqua* 13 (2003), 423-456.
- Çevik – Varkıvaç 2000, Çevik, N., Varkıvaç, B., “Tlos ve Çevresi 1998 Yüzey Araştırmaları: Darıözü Yerleşimi”, *AST* 17/2 (2000), 329-344.
- Çevik 2015, Çevik, N., *Lykia Kitabı*, İstanbul, 2015.
- Çevik et al. 2003, Çevik, N., Varkıvaç, B., Kızıgut, İ., Gülşen, F. F., “A Settlement in Lycia: Darıözü / Kastabara”, *Adalya* 6 (2003), 189-232.
- Davies 1895, Davies, G., “Greek Inscriptions from Lycia”, *JHS* 15 (1895), 100-115.
- French 1995, French, D., “1994 Araştırma Döneminde Roma Yolları, Miltaşları”, *AST* 13/1 (1995), 1-6.

- Işık – İşkan – Çevik 2001, Işık, F., İşkan, H., Çevik, N., *Miliarium Lyciae. Patara Yol Kılavuz Anıtı / Das Wegweisermonument von Patara (Lykia IV 1998/1999)*, İstanbul, 2001.
- Hellenkemper – Hild 2004, Hellenkemper, H., & Hild, F., *Lykien und Pamphylien I-III (Tabula Imperii Byzantini 8; Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Denkschriften 320)*. Vienna (2004).
- Hild 2004, Hild, F., “Komai in Lykien”, *Gephyra* 1 (2004), 119-126.
- Korkut 2014, Korkut, T., “Tlos Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırmaları”, *AST* 32/1 (2014), 505-524.
- Korkut 2015a, Korkut, T., *Tlos*, İstanbul 2015.
- Korkut 2015b, Korkut, T., “Arkeoloji: Arkeolojik Kalıntılar”, şurada: T. Korkut (ed.), *Arkeoloji, Epigrafi, Jeoloji, Doğal ve Kültürel Peyzaj Yapısıyla Tlos Antik Kenti ve Teritoryumu*, Ankara, 2015, 12-147 (Seydikemer Kaymakamlığı Yayınları).
- Onur – Alkan 2011, Onur, F., Alkan, M., “Parerga to the Stadiasmus Patarensis (6): Route 54 (Patara – Phellos) and New Inscriptions”, *Gephyra* 8 (2011), 64-80.
- Onur 2016a, Onur, F., “Parerga to the Stadiasmus Patarensis (16): The Roads, Settlements and Territories”, *Gephyra* 13 (2016), 89-118.
- Onur 2016b, Onur, F., “Parerga to the Stadiasmus Patarensis (17): A Correction to the Course of the Road between Xanthos and Neisa”, *Gephyra* 13 (2016), 212-224.
- Rousset 2010, Rousset, D., *De Lycie en Cabalide: la convention entre les Lyciens et Termessos près d’ Oinoanda (Fouilles de Xanthos X. Hautes études du monde gréco-romain 45)*, Cenevre, 2010.
- Şahin – Adak 2007, Şahin, S., Adak, M., *Stadiasmus Patarensis. Itinera Romana Provinciae Lyciae*. İstanbul, 2007.
- Şahin 2010, Şahin, S., “Parerga zum Stadiasmus Patarensis (3): Die Inschrift von Köybaşı in Zentrallykien”, *Gephyra* 7 (2010), 137-152.
- Şahin 2014, Şahin, S., *Stadiasmus Patarensis. Itinera Romana Provinciae Lyciae*, İstanbul, 2014.
- Takmer – Oktan 2013, Takmer, B., Oktan, M., “Parerga zum Stadiasmus Patarensis (11): Die Lykische Stadt Neisa”, *Gephyra* 10 (2013), 50-93.
- Yılmaz – Çevik 1996, Yılmaz, H., Çevik, N., “Tlos 1994”, *AST* 13/1 (1996), 185-203.
- Zimmermann 1992, Zimmermann, M., *Untersuchungen zur historischen Landeskunde Zentrallykiens*, Bonn, 1992.

Resim 1: Camialanı yol döşeme kalıntıları

Resim 2: Camialanı-Zindan-Köristan arası eski yolun kalıntısı

Resim 3: Derbent yolu

Resim 4: Köristan. ● harfi

Resim 5: Kōristan. Z harfi

Resim 6: Dumlu Mevkii. Sınır işareti

Resim 7: Oinoanda. Miltası ve üzerindeki boya

Resim 8: Elmağacı. Yazıtlı Lahit

Resim 9: Kayabaşı-Kayayüzü mevki yol destek duvarları

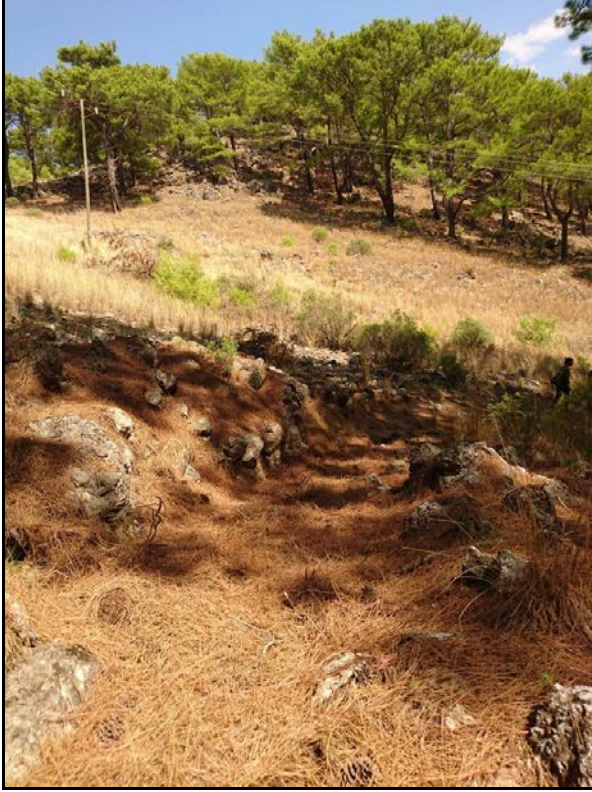
Resim 10: Kayabaşı-Kayayüzü mevkii yol istinatları

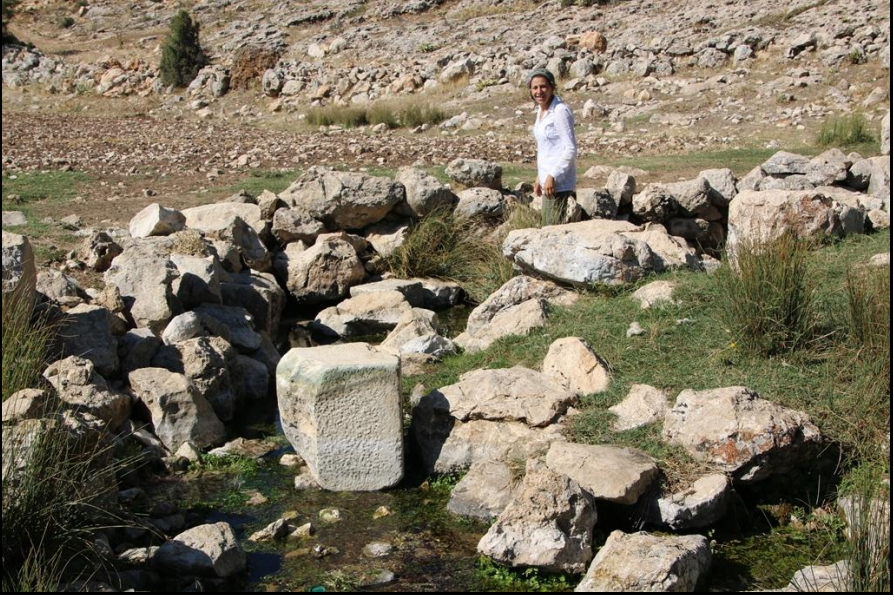
Resim 11: Üzümlü. Sazak mevkii. Kaya Mezarı

Resim 12: Paşadöğüşlü mevkii. Yol döşemesi

Resim 13: Pinara'dan çıkan kuzey yolu

Resim 14: Karaağaç Mevki. Su kaynağı ve antik kalıntılar

Resim 15: Lyrboton Kome. Kuzey çıkışı yolu

KARAMAN İLİ VE MERSİN İLİ MUT İLÇESİ ANTİK DÖNEM YERLEŞİMLERİ VE YERLEŞİM DÜZENLEMESİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI 2016 YILI ÇALIŞMALARI

Ercan AŞKIN*
Mehmet KURT
Mehmet ALKAN
Hatice KÖRSULU
H. Ertuğ ERGÜRER
Hatice ERGÜRER

Karaman İli ve Mersin İli Mut İlçesi sınırları içerisindeki antik dönem yerleşimlerinin incelenmesi ve yerleşim düzenlemesinin açığa çıkartılması amacıyla yürütülmekte olan arkeolojik yüzey araştırmalarının 28.06.2016 - 21.07.2016

* Yrd. Doç. Dr. Ercan AŞKIN, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE, E-posta: erca-naskin@gmail.com

Doç. Dr. Mehmet KURT, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE, E-posta: mehmetkurt6970@hotmail.com

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ALKAN, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE, E-posta: mehmedalkan@hotmail.com

Yrd. Doç. Dr. Hatice KÖRSULU, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE, E-posta: hkorsulu@gmail.com

Yrd. Doç. Dr. H. Ertuğ ERGÜRER, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE, E-posta: ertiara@yandex.com

Yrd. Doç. Dr. Hatice ERGÜRER, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE, E-posta: hatiertug@hotmail.com

tarikhleri arasında gerçekleştirilen 2016 sezonu çalışmaları kapsamında aşağıdaki yerleşimlerde incelemelerde bulunulmuştur¹.

Karaman Merkez İlçe sınırları içerisinde Davda Höyük, Kılbasan Kasabası sınırları içerisindeki Sisan Höyük, Dinek Höyük, Boyaltepe Köyü'ndeki Kamenî Höyük, Taşkale Köyü Zanzana mevkiinde, Süleymanhacı Höyüğü, Madenşehir Ören yeri, Üçkuyu (Değle) Ören Yeri; Ayrancı ilçesi sınırları içerisinde Sidemaria antik kenti (Ambar Köyü), Gövezli Tepesi Höyük; Ermenek ilçe merkezi, Ermenek ilçesi Güneyyurt kasabası sınırları içerisindeki Sbide antik kenti; Mersin ili Mut İlçesi sınırları içerisindeki Sinobiç Örenyeri (Harita: 1).

KARAMAN İLİ ÇALIŞMALARI

Karaman Merkez İlçe Sınırları İçerisindeki Çalışmalar

Karaman İli Merkez ilçedeki Davda Höyük'te yürütülen çalışmalarda höyük üzerinde çeşitli formlarda seramik parçalarıyla karşılaşmıştır. Höyüğün kuzeybatısında ise çeşitli yapılara ait mimari kalıntılar tespit edilmiştir (Resim: 1). Söz konusu kalıntılar çok sayıda mekandan oluşan kaliteli işçiliğe sahip yapıların varlığını göstermektedir.

Kılbasan Kasabası sınırları içerisindeki Sisan Höyük'te (Sağula) gerçekleştirilen incelemelerde çeşitli seramik parçaları ve temel bazındaki yapı izleri fotoğraflanarak kayıt altına alınmıştır.

Dinek Höyük'te çalışmalar yürütülmüş, köy içerisinde bazı mimari bloklarla karşılaşmıştır.

Boyaltepe köyündeki Kamenî Höyük'te çalışmalar sürdürülmüş, höyük üzerinde çeşitli formlarda seramik parçaları ile köy içerisinde bazı mimari parçalar ve tahrip durumda yazıtlı bir blok tespit edilmiştir. Mimari blokların bir kilise yapısına ait oldukları anlaşılmaktadır.

Karaman Merkez sınırları içerisindeki Süleymanhacı Höyüğü'nde incelemelerde bulunulmuş, höyük üzerindeki seramikler, köy içerisindeki devşirme

¹ 2015 yılı çalışmaları Bakanlık temsilcisi olarak Murat DEMİRBİLEK, Ekip Üyesi olarak Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü öğretim elemanlarından Araş. Gör. Deniz Berk TOKBUDAK, Arş. Gör. İsmail AKKAŞ'ın katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencileri Bilal YILDIZ, Yasin CANMAYA, Erdoğan MUŞTU, İrem KILIÇ, Müberra KALKAN ve Emine DURDU misafir olarak katılmıştır. Katkılarından dolayı kendilerine teşekkür ederiz. Araştırmaya desteklerinden dolayı Ermenek Kaymakamlığı'na, Ermenek Belediyesi'ne ve Karaman Müzesi'ne teşekkürlerimi sunarız.

malzeme olarak kullanılmış yapı taşları ve yakın civardaki iki adet kaya mezarı incelenmiştir². Ayrıca üzerinde bir insan ve iki yanında birer hayvan kabartması bulunan bir blok kayıt altına alınmıştır (Resim: 2). Karşılaşılan kalıntılar arasında antik değirmen taşları da bulunmaktadır. Bununla birlikte köy camiiinin inşasında antik döneme ait mimari blokların devşirme malzeme olarak yoğun bir şekilde kullanılmış olması dikkat çekmektedir.

Karaman Merkeze bağlı Madenşehir köyü içerisinde devşirme malzeme olarak kullanılmış çok sayıda mimari bloklarla karşılaşmıştır. Ayrıca köy içerisinde bazılarının üzerinde kabartma bulunan lahit tekneleri, sütun başlığı, değirmen taşı, ağırlık taşı gibi kalıntılar tespit edilmiştir. Köyün yakın civarındaki kayalık alanlarda ise anakaya üzerine oyulmuş çok sayıda üzüm presine rastlanmıştır (Resim: 3). Söz konusu presler bölgede tahılın yanı sıra üzüm yetiştiriciliğinin de kanıtı durumundadır.

Üçkuyu (Değle) köyünde sürdürülen çalışmalar sonucunda köy içerisindeki bazı kalıntılar incelenmiş üzüm presi, ağırlık taşı gibi tarımsal üretime işaret eden kalıntılar kayıt altına alınmıştır (Resim: 4).

Karaman İli Taşkale Köyü Zanzana mevkiinde yürütülen incelemelerde tahrip durumda basamaklı bir anıt mezar (Resim: 5), taş plakalarla oluşturulmuş basit mezarlar ile yakın civardaki bir kaya mezarı incelenmiştir (Resim: 6). Söz konusu anıt mezar nitelikli mimarisiyle yerleşim alanında ön plana çıkmaktadır. Basit mezarlara ait bir kapak üzerinde mezarın bir rahibe ait olduğunu gösteren kısa bir Yunanca yazıt yer almaktadır. Ayrıca bu alanda konut tipi yapılara ait çeşitli mimari parçaların varlığı gözlemlenmiştir.

Ayrancı İlçesi Çalışmaları

Karaman ili Ayrancı ilçesi çalışmaları kapsamında Sidemaria antik kenti (Ambar Köyü) ziyaret edilmiş ve buradaki khamasorion tipi mezarlar fotoğflanarak kayıt altına alınmıştır³ (Resim:7). Khamasorionların bir kısmının yarım bırakılmış olduğu gözlenmektedir.

Ayrıca Ayrancı ilçesine bağlı Kavuklar köyü sınırları içerisinde yer alan Gövezli Tepesi Höyük'te incelemelerde bulunulmuş, höyük üzerinde çeşitli formlarda seramik parçaları ve iki adet sütun parçası tespit edilmiştir.

² M. Kurt, *Antik Çağda Karaman (Laranda) ve Yakın Çevresi, Tarihi Coğrafya-Yerleşimler-Kalıntılar-Buluntular*, Konya 2011, 119-121.

³ M. Kurt, *Antik Çağda Karaman (Laranda) ve Yakın Çevresi, Tarihi Coğrafya-Yerleşimler-Kalıntılar-Buluntular*, Konya 2011, 116-118.

Ermenek İlçesi Çalışmaları

Ermenek ilçe merkezinde çalışmalarda bulunulmuş olup bir üzüm presiyle (Resim: 8) bazı kaya mezarları fotoğraflanarak kayıt altına alınmıştır. Üzüm presinin iki adet toplama fıçısına sahip olduğu gözlenmiştir. Ayrıca yöre halkı tarafından gösterilen yazıtlı bir blok incelenmiş ve Karaman Müzesi Müdürlüğü tarafından aynı gün teslim alınmıştır.

Ermenek ilçesi Güneyyurt kasabası sınırları içerisinde yer alan Sbide antik kentinde çalışmalar ile tahribata uğramış durumdaki çeşitli yapılara ait kalıntılar incelenmiştir⁴ (Resim: 9). Doğudan antik kente bağlanan iyi korunmuş durumdaki taş döşeli yol kayıt altına alınmıştır. Ayrıca yerleşim alanı içerisinde anakaya üzerine açılmış üzüm presleriyle karşılaşmıştır. Yerleşimin alt kesimindeki yamaçlarda, tarım alanları içerisinde de üzüm preslerinin varlığı söz konusudur.

*MERSİN İLİ ÇALIŞMALARI**Mersin İli Mut İlçesi Sınırları İçerisindeki Çalışmalar*

Mersin ili Mut İlçesi sınırları içerisindeki Sinobiç Örenyeri'nde incelemelerde bulunulmuş, antik yerleşim içerisindeki zeytinyağı atölyelerine ait çok sayıda üretim donanımı fotoğraflanmak ve ölçüleri alınmak suretiyle kayıt altına alınmıştır (Resim: 10-11). Söz konusu donanımların sayısının oldukça fazla olması bölgede antik dönemde önemli miktarda zeytin üretiminin gerçekleştirildiğine işaret etmektedir. Üretilen zeytinlerin yerleşim içerisinde yer alan atölyelerde işlendiği anlaşılmaktadır. Anlaşıldığı üzere dağlık iç kesimlerin zeytin yağı ihtiyacının karşılanmasında Mut Havzası önemli bir pay sahibiydi.

Ayrıca nekropolis içerisindeki mezarlar incelenmiş, yerleşimin kurulu bulunduğu tepelik alanın kayalık kuzeydoğu kesimlerindeki kaya mezarları belgelenmiştir. Kentin doğusunda, savunma duvarlarının hemen dışında çok sayıda lahitle karşılaşmaktadır (Resim: 12-13). Kuzey kesimdeki kayalık yamaçlarda ise yoğun bir şekilde kaya mezarları yer almaktadır (Resim: 14).

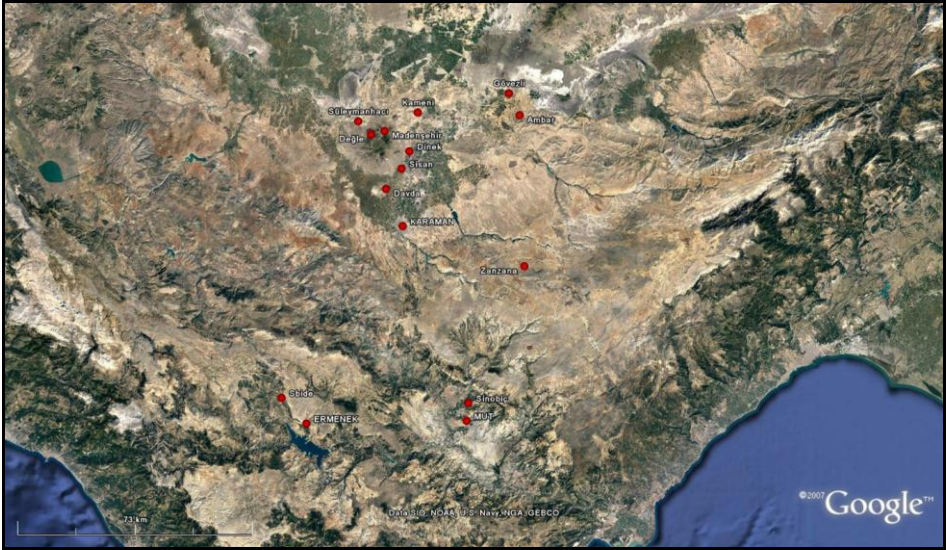
Sonuç olarak çalışma alanının Karaman ilinin güney yarısını kapsayan kesiminin coğrafi açıdan dağlık yapı sergilediği görülmektedir. Hareketli bir yapıya sahip bu kesimin benzer topoğrafik şartlarının, karakter yönünden paralellik gösteren yerleşimlerin ortaya çıkmasına zemin hazırladığına işaret etmektedir. Yerleşimlerde mimari olarak kısmen anakayanın işlenmesiyle oluşturulmuş

⁴ O. Doğanay, *Ermenek ve Yakın Çevresindeki Antik Yerleşim Birimleri*, Konya 2005, 154-158.

yapıların varlığı da ortak bir özellik olarak kendisini göstermektedir. Yerleşim düzenlemesinin önemli bir parçası olması açısından önümüzdeki sezonlarda çalışma alanındaki nekropolis'ler üzerine de yoğunlaşmaya devam edilecektir.

Ovalık kuzey kesimlerdeki yerleşimlerin ise bir kısmının yine çevresindeki geniş tarım alanlarına hakim tepeler üzerine kuruldukları, bir bölümünün ise höyük yerleşimler olduğu görülmektedir.

Yüzey araştırması çalışmaları neticesinde ovalık kesimde tespit edilen üzüm presleri, ağırlık taşları ve değirmen taşları yoğun tarımsal faaliyetlere işaret etmektedir. Bu bağlamda tespit edilen kalıntıların ovalık bölgede yerleşimlerle bağlantılı tarımsal organizasyonun anlaşılmasında önemli bilgiler sunacağı değerlendirilmektedir. İleriki sezonlarda gerçekleştirilecek yüzey araştırmalarında antik yerleşimler bu açıdan da ayrıntılı olarak ele alınmaya devam edilecektir. Böylece çalışma alanında antik dönemde gerçekleştirilen tarımsal faaliyetlerin niteliği ve boyutlarıyla ilgili önemli sonuçlara ulaşılabilecektir.

Harita 1: 2016 sezonunda çalışma yürütülen yerler

Resim 1: Davda Höyük

Resim 2: Süleymanhacı, kabartmalı blok

Resim 3: Madenşehir, üzüm presi

Resim 4: Değle, ağırlık taşı

Resim 5: Zanzana, anıt mezar kalıntısı

Resim 6: Zanzana, kaya mezarı

Resim 7: Ambar Höyük, khamosorion mezarlar

Resim 8: Ermenek, üzüm presi

Resim 9: Sbide, antik yol

Resim 10: Sinobiç, pres yatağı

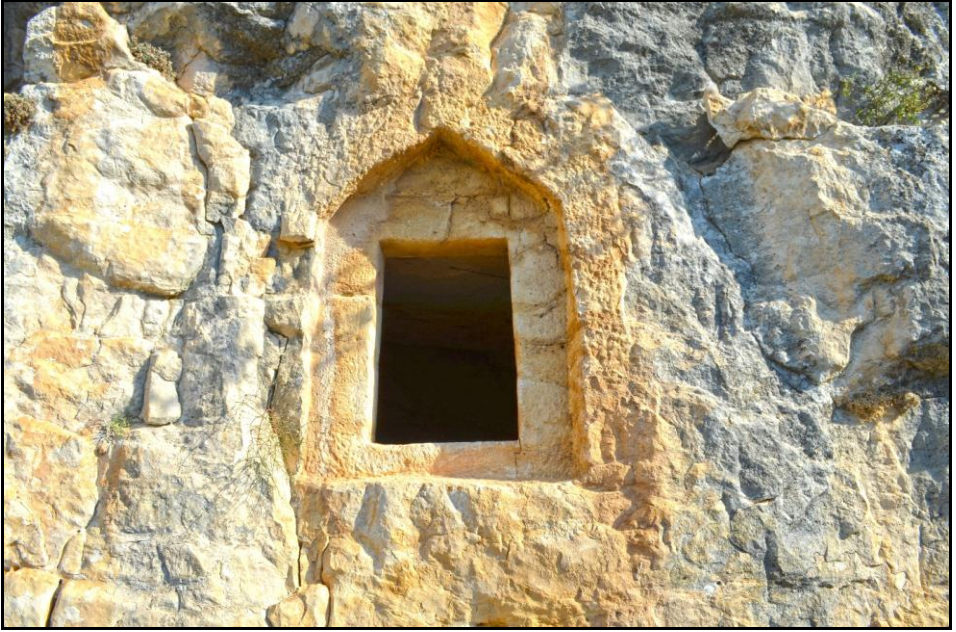
Resim 11: Sinobiç, ağırlık taşı

Resim 12: Sinobiç, lahit

Resim 13: Sinobiç, lahit

Resim 14: Sinobiç, kaya mezarı

KEKOVA ADASI ARKEOLOJİK YÜZEY/SUALTI ARAŞTIRMASI 2016

Erdoğan ASLAN*

Yusuf KILIÇ

Yasin GÖÇER

Hanife BORAN

Uğurcan ORHAN

1. GİRİŞ

Kekova Adası, günümüz Antalya ili Demre ilçesi Üçağız mevkiinde, Simena antik kentinin 1 km. güneyinde, Andriake Limanının ise 4 km. batısında yer almaktadır. Ada, yaklaşık 7.5 km. uzunluğunda ve en geniş yeri 1.8 km. ölçülerindedir. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan ada, çoğunlukla dik yamaçlı ve en yüksek yeri yaklaşık 180 m. olan dağlık bir yapıdadır. Adanın dağlık yapısı tarıma uygun olmamakla birlikte kentsel yerleşimi de oldukça kısıtlamaktadır. Bu nedenle adanın sadece üç bölümde yerleşim bulunmaktadır. Bunlardan ilki adanın batı ucunda nispeten yerleşime daha uygun bir alanda bulunan, günümüzde Tersane Koyu olarak adlandırılan doğal koy ve bu koyun gerisindeki bölgedir. Diğer yerleşim alanı adanın kuzey yamacında bulunan ve Kuzey Yerleşim olarak anılan yaklaşık 1 km. uzunluğundaki kıyı alanıdır. Son yerleşim alanı ise adanın doğu ucunda günümüz modern fenerinin bulunduğu alandadır (Çizim: 1).

* Doç. Dr. Erdoğan ASLAN, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Konya/TÜRKİYE, erdoganaslan@gmail.com
Yusuf KILIÇ, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü Ankara/TÜRKİYE, yusuffkilicc@gmail.com
Yasin GÖÇER, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Konya/TÜRKİYE, yasingocer1@hotmail.com
Hanife BORAN, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Konya/TÜRKİYE, hanifeboran144@gmail.com
Uğurcan ORHAN, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Konya/TÜRKİYE, orhanugurcan@gmail.com

2016 yılı çalışmaları¹, bir önceki yıl haritalama ve detaylı belgeleme çalışmalarına başlanılan Kekova Adası'nın kuzey yamacında bulunan ve kıyıya paralel olarak uzanan karasal kent yerleşiminin bulunduğu alanda sürdürülmüştür². Bu alana ek olarak adanın doğu ucunda, diğer yerleşim alanlarından daha küçük olarak niteleyebileceğimiz Fener Yerleşimi'nde yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir. 2016 yılı kapsamında çalışmalar yoğunlukla ada üzerinde sürdürülmüş, bu yüzden kıyı alanlarında yapılacak tarama ve tespit çalışmaları için yeterli süre ve lojistik destek sağlanamamıştır. Bu araştırmalar sonucunda ada üzerindeki yerleşim alanlarının tamamı yerleşim planına eklenmiş, yapıların detaylı tanımları tamamlanmıştır.

2. KUZEY YERLEŞİM ALANI ARAŞTIRMASI

Bu yerleşim alanı, günümüzde bölge halkı tarafından "Batık Kent" olarak anılan ve Tersane Koyu'nun³ yaklaşık 1 km. doğusunda yer alan dik yamaçlı kıyı şeridinde bulunmaktadır⁴. Yaklaşık 1.3 km. uzunluğunda ve 110.000 metrekarelik alanı kaplayan yapılar, -2 m. ile +50 m. yükseklikleri arasında oluşturulan dokuz terasa yerleştirilmiştir. 2016 yılı çalışmaları kapsamında araştırılan alanda 42 adet yapı ve 15 adet sarnıç tespit edilmiş, planı çıkartılan bu yapıların detaylı tanımı ve belgelenmesi yapılmıştır. Ek olarak bir önceki yıl tam olarak araştırılamamış olan⁵ 35 yapının detaylı belgelemesi yapılmış, bu sayede kuzey yerleşim alanında yer alan tüm yapıların belgeleme işlemi tamamlanmıştır. Kuzey Yerleşim alanında sürdürülen 2015-2016 yılı yüzey araştırmaları kapsamında toplam 314 odadan oluşan 224 yapı tespit edilmiş ve kent planına işlenen yapıların tamamının detaylı belgelemesi yapılmıştır. Araştırmalarda kuzey yerleşim alanında yer alan konut yapılarına ek olarak; bir liman alanı, iki rıhtım alanı, üç kilise, iki şapel, bir hamam, iki kule/fener, dört üretim atölyesi tespit edilmiştir (Çizim: 1).

¹ 2016 yılı Çalışmalarında Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi olarak Ankara Medeniyetler Müze Müdürlüğü uzmanlarından Gültekin YANBEYİ görev yapmıştır, sayın Yanbeyi'ne buradan bir kez daha teşekkür ederiz. Çalışmalarımızı destekleyen Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne ve Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğüne (16401066 nolu araştırma projesi) teşekkür ederiz. Ayrıca 2016 yılı çalışmalarına katılan Selçuk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Yüksek Lisans öğrencilerinden Yasin Göçer'e, Lisans öğrencilerden Ayberk BATGI'ya, İstanbul Bilgi Üniversitesi Mimarlık fakültesi öğrencisi Birtan YILMAZ'a katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

² Aslan 2015d, 337; 2016a, 175.

³ Beaufort 2002, 21; Aslan 2015d, 335-354.

⁴ Aslan 2015c, 119-147.

⁵ Aslan 2016a, 182.

2.1. Konut yapıları

Kuzey Yerleşim alanında yer alan yapılara bakıldığında; dini, askeri ve ticari yapılar kendine has özellikler gösterirken, konut yapılarının tek odadan beş oda sayısına ulaştığı görülmektedir. Yapıların tamamı teraslanmış alana yerleştirildiğinden, genelinde; kuzey, doğu ve batıda temel seviyesinden çatı seviyesine kadar korunan duvar sıraları takip edilebilmekte, güney duvarlarının ise tıraşlanan ana kayadan oluştuğu görülmektedir (Resim: 1). Bu yüzden yapıların hiç biri tam dörtgen plan sergilememektedir. Bazı yapıların kesme taş blok ve moloz taşlarla oluşturulmuş cepheleri halen ayaktadır. Cepheleri ayakta olan az sayıdaki bu yapıların pencere ve kapıları in-situ olarak görülebilmektedir⁶. Kıyı hattı boyunca düzensiz olarak yerleştirilen yapıların, yerleşim alanının ortalarında ve kilise yapılarının çevresinde yoğunluk kazanırken, özellikle batı sınırı oluşturan liman alanına doğru seyrekleştiği görülmektedir. Üst teraslara ulaşım için arazi ve yapıların durumu göz önüne alınmış böylelikle düzensiz sokaklar oluşturulmuştur. Duvarları korunan yapıların neredeyse tamamında görülen hatıl delikleri ve ikinci kata ait pencere açıklıkları konutların en az iki katlı olduklarını göstermektedir. Yamaca yerleştirilmiş olan yapıların üst katlarına eğimden faydalanılarak bir üst kottan girilebilmektedir.

2.2. Dini Yapılar

Kuzey Yerleşim Alanı'nda iki Şapel ve üç Kilise tespit edilmiştir. Şapel ve Kiliselerden birer tanesi bir önceki yıl çalışılmış, ancak 2015 yılı çalışmaları kapsamında araştırılması mümkün olmayan ada üzerindeki en büyük boyutlu Kilise bu yıl araştırılmış ve detaylı belgelemesi yapılmıştır.

2.2.1. Büyük Kilise

Yerleşim alanının doğu sınırına yaklaşık 85 m., kıyı çizgisine ise doğu uçta 30 m., batı uçta 20 m. uzaklıkta olan kilise, arazi yapısı izin verdiği ölçüde doğu-batı doğrultusunda inşa edilmeye çalışılmıştır. Buna rağmen güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda uzanan yapının genel ölçüleri 18.30x54.75 metredir (Resim: 2). Duvar kalınlığı 0.70 m. genişliğinde olan yapı ikinci terasta yer almaktadır. Güneydoğu duvarı tıraşlanan ana kayadan oluşan yapının kuzeydoğuda apsisi oluşturan duvarı dışında diğerleri temel seviyesinde takip edilebilmektedir. Yapıya girişin sağlandığı güneybatı kısmında, 1.95x0.35x0.20 m. ölçülerinde toplam 24 basamaktan oluşan uzun bir merdiven yapısı yer almaktadır. Kilise yapısının kuzey sınırını oluşturan prothesis bölümünün kuzeydoğu

⁶ Aslan 2016a, 180-182.

duvarında apsidal düzenleme görülmektedir. Kuzeydoğuya bakan apsis duvarının tam ortasında 0.35 m. genişliğinde bir pencere açıklığı yer almaktadır. Apsis içerisinde yer alan synthrononun yaklaşık 0.25 m. yüksekliğindeki üç basamağı ve bemaı sınırlayan templona ait olduğu anlaşılan stylobat blokları görülebilmektedir. Kilisenin genel planı net olarak anlaşılırken, yapı içerisinde ve çevresinde bulunan mimari bloklar ile yapının iç mimarisi hakkında fikir sahibi olunmaktadır. Duvar sıraları üzerinde görülen parapet kanalları, bu kanallara oturacak boyutlarda bezemeli parapet parçaları, sütun kaidesi ve başlığı bu buluntulardan bazılarıdır (Resim: 3). Nartheksi, naosu, beması, nefleri ve apsis içerisindeki synthrononu ile net bir plan yansıtan kilise yapısı anakarada yer alan büyük boyutlu kiliseler ile karşılaştırılacak büyüklüktedir⁷. Likya'daki erken dönem bazilikal planlı kiliselerde apsisin her iki tarafta yarım daire plan sergilediği ve tamamının 5.-6. yüzyıllar içerisinde değerlendirildiği bilinmektedir⁸.

2.3. Liman Alanı

Kuzey yerleşim alanı, batıda sualtında bir mendirek yapısı ve mendireğin gerisinde yer alan liman alanına ilişkin yapılar ile sınırlanmaktadır. Yerleşim alanı kıyı yapıları incelendiğinde sağlam olarak günümüze ulaşabilen tek mendirek yapısının liman alanında bulunduğu görülmektedir (Resim:4). Yapı günümüz kıyı hattının 13 m. kuzeyinde ve yaklaşık 2 m. sualtındadır. Yapının sualtında kalan tüm blokları eksiksiz ve in-situ olarak günümüze ulaşmıştır. 2 m. duvar kalınlığı olan yapı doğu-batı doğrultusunda uzanmakta ve batı ucu 107 derecelik bir açı ile güneye dönerek toplamda 69 m. uzunluğa ulaşmaktadır. Bölgede hakim rüzgar yönü dikkate alınarak liman alanının batı yönü daha korunaklı hale getirilmiş ve mendireğin batı kanadı ile kıyı arasında 7 m. genişliğinde bir giriş açıklığı bırakılmıştır⁹. Mendireğin deprem sonucu oluşan tektonik hareket sonucu sualtında kalmış olduğu ve işlevini yitirdiği anlaşılmaktadır¹⁰. Ancak işlevini yitirmeden önce deniz seviyesinden yaklaşık 1-1.5 m. yükseklikte olduğu düşünülen mendirek¹¹ batı bölümünde yaklaşık 220 metrekare,

⁷ Anadolu'daki orta büyüklükteki kiliselerin uzunlukları 20 m. ile 30 m. arasında değişmektedir. Bkz. Tekinalp 2000, 290.

⁸ İşler 2009, 237-240.

⁹ Bu planlamanın Antik Çağ'dan modern çağlara kadar kullanıldığı bilinmektedir. Bkz. Kılıç – Göçer 2016, 301-305.

¹⁰ İ.S. 2 ve İ.S. 4-6. yüzyıllar arasında yaşanan depremlerin bu denli büyük ölçüde olduğu bilinmektedir. Bkz. Kelletat-Kayan 1983, 87; Bekaroğlu 2008, 6, Şek. 2.

¹¹ Blackman 1973b, 115 vd.; Aslan 2015c, 126-133, Fig. 72-75; Aslan 2016b, 88.

doğu bölümünde ise 120 metrekare ölçüsünde bir liman ve demirleme alanı oluşturduğu hesaplanmaktadır.

2.4. Ticari Yapıları

Kuzey Yerleşim alanında bir liman, iki rıhtım alanı ve üç üretim atölyesinden oluşan küçük bir kısmının ticari amaçlı kullanıldığı anlaşılmaktadır. 2016 yılı araştırmaları kapsamında üç adet balık sosu yapımında kullanıldığı anlaşılan ışlık detaylı olarak belgelenmiştir.

2.4.1. Balık sosu ışıkları

Antikçağda fermente gıda ürünleri arasında yer alan balık soslari ile tuzlanmış balık ürünleri antikçağda uluslararası ticarete konu olmuştur. Kısaca balık ve balık yan ürünlerinin tuzlu su ile karıştırılarak bir fermente sürecinden geçirilmesi ile elde edilen besin, gıda maddesi olarak kullanımının dışında İ.Ö. IV. yüzyıldan itibaren tıp alanında da kendine yer bulmuştur¹². Kuzey Yerleşim alanında tespit ettiğimiz üç adet balık sosu işliğı ile bugüne kadar Kekova Bölgesi'nde tespit edilen balık sosu üretim işliğı sayısı 10 a çıkmıştır¹³. Araştırma kapsamında KY-123, KY-146, KY-147 olarak adlandırılan ışıkların mimarisi, kapasitesi ve konumu belgelenmiştir (Res. 5). Bu ışık yapıları sırasıyla, doğu, kuzeybatı ve batıya bakmakta ve altı, on bir, yedi bölümden oluşmaktadır. Konut yapılarında kullanılan malzeme ve tekniğın ışık yapılarında duvarlarında kullanımına devam ettiğı, moloz taşların harç ve dolgu malzemeleri kullanılarak örüldüğü görülmektedir. Yapı içerisindeki bölümler ortalama 1 m. yükseklikte örülen duvarlarla birbirinden ayrılmaktadır. Girişlerin yapıldığı alan yapının içerisindeki bölümlerden ayrılmış, olasılıkla balık sosu yapmak için kullanılmayan tek alandır. KY-123 olarak adlandırılan ışık beşinci terasa yerleştirilmişken, diğer iki ışık karşılıklı olarak vadinin iki yamacında en üst teraslara yerleştirilmiştir. Vadinin ortasından ana kayaya oyularak, deniz seviyesinden en üst terasa kadar takip edilebilen merdiven basamakları ile bu iki balık sosu işliğıne de ulaşım sağlanmaktadır. Tersane Koyu'nda yer alan işliğın¹⁴ aksine üç işliğinde üst yapısı günümüze ulaşmamış olup yıkılan duvarları ve üst yapıyı oluşturan molozlar yapı içerisinde dağılmış halde bulunmaktadır. İşlikler arasında günümüze en sağlam olarak ulaşan KY-146 işliğinde girişin tam karşısına

¹² Ponsich-Tarradell 1965, 5 vd.; Curtis 1984, 430 vd.; Wilkins 2005, 22; Aslan 2015a, 142.

¹³ Bugüne kadar yapılan çalışmalarda Kekova Bölgesi'nde altı, Kekova Adası üzerinde yer alan Tersane Koyu Yerleşiminde ise bir adet olmak üzere toplam yedi adet Antik Çağ balık sosu üretim işliğı bulunduğu bilinmekteydi. Bkz. Aslan 2015a, 146.

¹⁴ Aslan 2015a, 151-153; Aslan 2015c, 106-115.

denk gelecek şekilde yerleştirilen pencere açıklığı ve uzun duvarlarında bölme-leri oluşturan duvarlardan yaklaşık 0.30 m. yukarıda ortalama 0.15x0.25 m. ölçülerinde hatıl delikleri bulunduğu görülmektedir (Res. 6).

2.5. Hamam

Kuzey Yerleşim alanında tespit edilebilen tek hamam yapısı kuzey yerleşim alanı batı sınırını oluşturan liman alanından yaklaşık 400 m. uzaklıkta, kıyı çizgisi üzerinde ve bir kısmı sualtında yer almaktadır. Yapının sualtında kalan kuzey bölümü kuzeydoğu duvarı üzerinde 2.90 m. çapında temel seviyesinde takip edilebilen bir apsis bulunmaktadır. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan yapının duvarları kısmen düzgün olan blok taşlarla harç kullanılarak örülmüş ve dolgu malzemesi olarak küçük moloz taşlar kullanılmıştır. 15x20 m. ölçülerindeki yapı birbirleriyle bağlantılı 6 farklı bölümden oluşmaktadır. Haç planında tasarlanmış olan yapının duvarlarında mermer plakalarla kaplı olduğunu gösteren dübel delikleri ve kaplama mermer parçaları yapının oldukça özenli dekorlandığını göstermektedir (Res. 7). 0.65 m. genişliğinde duvarlara sahip olan yapının günümüze sağlam olarak ulaşan en yüksek duvarı 2.10 m. yükseklikte haç plan gösteren bölümün güney duvarıdır. Hamamın doğusunda yer alan 3.80x2.00 m. ölçülerindeki bölüm tonozlu bir üst örtüye sahiptir ve bu kısım yapının günümüze ulaşan en sağlam kısmıdır ve kapı açıklığının doğusunda 0.25x0.25x0.30 m. ölçülerinde bir niş yer almaktadır.

2.6. Sarnıç yapıları

Kuzey Yerleşim alanında yer alan sarnıçların özellikle üst teraslara ulaşımın sağlandığı merdivenlere yakın olması, topografyanın ne kadar elverişsiz olduğunun diğer bir göstergesidir. Bu sarnıçların yağmur suları ile beslenmesini ve dolduktan sonra fazla suyun denize ya da bir alt seviyedeki sarnıca aktarılmasını sağlayan ana kayaya oyulmuş kanallar ve yine ana kayaya oyulmuş daha geniş ve daha derin olan muhtemelen kanalizasyon olarak kullanılmış kanallar da günümüze ulaşmayı başarmıştır. Kuzey Yerleşim alanında tespit edilen toplam 45 sarnıcın -derinliği ölçülebilen birkaç örnekten- 2 ile 100 ton aralığında değişen kapasiteye sahip oldukları anlaşılrsa da, büyük çoğunluğu su ve depozit malzeme ile dolu olduğundan yerleşim alanının toplam su kapasitesi hesaplanamamaktadır. Kimi sarnıçlar konutların içinde, kimi sarnıçlar konutların yanında, kimileri ise bağımsız durumdadır. Tersane koyunda karşımıza çıkan tonoz çatılı sarnıçlar burada görülmemektedir¹⁵. Alt form olarak tanımlanan

¹⁵ Aslan 2016a, 179.

sarnıçların tamamı ana kayaya oyularak inşa edilmiş torba formlu olanlar ve bir bölümü ana kayaya oyulmuş bir bölümü ise moloz taş ve harç kullanılarak inşa edilmiş oval gövdeli olanlardır¹⁶. Net olarak sadece üç sarnıç yapısı dörtgen form gösterirken, geri kalan 42 sarnıç torba ve oval form göstermektedir. Bu alanda tamamı moloz taşlarla harç kullanılarak örülen dörtgen formlu sarnıç tipine rastlanılmamıştır. Ada üzerindeki yerleşim alanlarında yer alan sarnıçların en belirgin ortak noktası içlerinin kırmızı renkli ve mikalı sızdırmaz bir harç ile sıvanmış olmalarıdır¹⁷.

3. FENER YERLEŞİMİ

Adanın doğu ucunda yer alan ve 2015 yılında tespit edilen yaklaşık 105x60 metrelik alan burada bulunan modern fener yapısından dolayı Fener Yerleşim Alanı olarak adlandırılmıştır. 2015 yılında tespit edilen ancak belgelemesi yapılamamış olan yerleşimin detaylı belgelenmesi 2016 yılı çalışmaları kapsamında tamamlanmıştır. Bu alanda 15 yapı, 4 sarnıç, 1 askeri kule yapısına ek olarak iki adet parapet parçası ve yoğun tessera parçaları tespit edilerek belgeleme çalışmaları tamamlanmıştır (Res. 8).

3.1 Askeri Kule

Yapının inşasında düzgün kesilmiş, büyük boyutlu dörtgen blokların harç kullanılmadan üst üste oturtulmasıyla oluşturulan Helenistik Dönem duvar örgüsünün uygulandığı görülmektedir. 15.35x25.80 m. ölçülerindeki yapının kuzey duvarı üzerinde batı duvarından 14.40 m. uzaklıkta ve 1 m. genişlikte bir açıklık bulunmaktadır. Bu açıklıktan yapıya girişin sağlandığı düşünülmekte, aynı zamanda bu açıklığın 1.10 m. doğusunda ağız kısmı 0.62 m. çapında olan bir sarnıç bulunmaktadır. Yapının doğu duvarı üzerinden içeriye uzanarak ve sonrasında içeride 90 derecelik dönüş ile kapalı bir alan oluşturacak şekilde devam eden 2.46 m. ve 4.55 m. uzunluğunda iki duvar görülmektedir. Bu duvarlar ile yapı içerisinde küçük odaların oluşturulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Bu bölümün kuzeyinde 0.75 m. genişliğindeki açıklığın, yapıya giriş için kullanılan bir diğer kapı açıklığı olduğu düşünülmektedir. Yapının konumu, ölçüleri ve inşa tekniği fener yerleşiminde bulunan diğer yapılardan daha erken olduğunu göstermektedir. Yapının en iyi korunan duvarı doğuda iki sıra dörtgen bloktan oluşmakta ve yaklaşık 1.50 m. yüksekliktedir. Tek sıra olarak günümüze ulaşabilen güney duvarda ise büyük ölçekli dörtgen blokların üzerine moloz

¹⁶ Beaufort 2002, 21.

¹⁷ Aslan 2016a, 180.

taşlarla harç kullanılmadan örülen duvarın günümüze çok az bir kısmı, özellikle güneybatı ucu sağlam olarak gelebilmiştir. Burada görülen küçük boyutlu moloz taşlarla duvarın sonradan tekrar yükseltildiği anlaşılmaktadır. Kekova Adasının kuzeydoğu ucunda yer alan yapının, hem dış denize hâkim olması, hem de iç kısımdaki kıyı kentlerinin görüş alanı içerisinde bulunması yapının bir kule olduğunu düşündürmektedir. Ada üzerindeki diğer yerleşimlerde de benzer örnekleri görülmektedir. Önceki yıllarda yapılan çalışmalarla ada üzerindeki diğer yerleşim alanlarında yer alan kuleler anakaradakilerle görüş açısı ve mesafe bakımından hesaplanmış ve adanın bu kuleler sayesinde bir ön savunma merkezi olarak da kullanıldığı fikri öne sürülmüştür¹⁸. Fener yerleşim alanında bulunan ve Tersane Koyu'nda yer alan Helenistik kuleden yaklaşık 2 kat daha büyük olan bu kule ile adanın bir ön savunma merkezi olduğu fikri desteklemektedir (Res. 9).

3.2. Şapel (?)

Askeri kule yapısının yaklaşık 8.60 m. kuzeydoğusunda yer alan yapı çalışma kapsamında FNY-4 olarak adlandırılmıştır. 2.85x2.70 m. ölçülerindeki yapının duvarları 0.60 m. genişliktedir ve doğu duvarında oluşturulan 0.74 m. çapındaki apsis dışında diğer üç duvarının düz olarak uzandığı görülmektedir. Doğuya bakan apsisli duvar içeride kalacak şekilde dışarıdan büyük boyutlu bloklarla bir sıra duvar ile çevrildiği görülmektedir. Yapının en iyi korunan yaklaşık 1 m. yükseklikteki kuzey duvarında yer alan bir blok üzerinde 0.25 m. genişliğinde bir silme ve ölçüleri 0.18x0.14 m. ve 0.10x0.09 m. olan iki adet zıvana oyugu yer almaktadır. Bunlar olasılıkla pencerenin yerleştirilmesi için hazırlanan yuvalar olmalıdır. Büyük oranda tahrip olmuş yapının tam olarak işlevi anlaşılmasa da doğuda yer alan apsisten dolayı dinsel amaçla inşa edilen bir yapı olduğu düşünülmektedir (Res. 10).

4. DEĞERLENDİRME

Kuzey Yerleşim Alanı'nda yapılan çalışmalar sonucunda kent planına işlenen toplam 224 yapının belgelenmiştir. Bu alanda yer alan konut yapılarına ek olarak; bir liman alanı, iki rıhtım alanı, üç kilise, iki şapel, bir hamam, iki kule/fener, dört üretim atölyesi tespit edilmiştir. Yapı belgeleme çalışmalarının tamamlanması, asıl sorunun daha geniş kapsamda ele alınmasını mümkün kılmıştır. Burada karadan bağımsız bir yaşamdan söz etmek olanaksızdır, çünkü adanın tarıma elverişsiz dağlık ve kayalık yapısı yerleşim üzerinde yaşayan

¹⁸ Aslan 2015d, 338.

insanların kendi temel gereksinimlerini karşılamasına izin vermemektedir. Fakat ada üzerindeki yerleşimin net olarak anlaşılabilmesi için hala araştırılmayı bekleyen çok geniş bir kıyı hattı bulunmaktadır.

Eldeki veriler ışığında adanın bölgedeki işlevi değerlendirilecek olursa; bir yandan adanın 4 km. doğusunda yer alan Andriake Limanı'nın uluslararası deniz ticaretindeki önemi, diğer yandan Myra'da bulunan ve denizcilerin koruyucusu da olan St. Nicholas ve Kilisesi'nin bulunması bölgenin önemini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Kekova Adası'nın bölgede hem ticari, hem de dini işlevi olduğu düşünülmektedir. Ticari anlamda özellikle Kuzey Yerleşim batı sınırında yer alan liman alanı, bu kısma büyük boyutlu gemilerin yaklaşması için organize edildiği düşünülmekte, aksi halde karadan gelen küçük tekneler için bu boyuttaki bir liman alanının geçersiz olacağı düşünülmektedir. Nitekim kıyı hattı boyunca uzanan ve bir çoğu depremler ile sualtında kalmış olan kıyı yapılarının, önünde yada çevresinde teknelerin yanaşması için düzenlenmiş alanlar ada halkı ve küçük boyuttaki tekneler için yeterli olmaktadır. Olasılıkla buraya yaklaşacak olan gemilerin büyük boyutlu oluşu karaya yaklaşımlarını zorlaştırmakta ya da Andriake Limanı'ndaki yoğunluğun buradaki liman alanı kullanılarak hafifletilmeye çalışıldığı düşünülebilir. Her iki olasılıkta da adanın bu kısmının bölgedeki uluslararası ticaret içerisinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Gemilere yüklenecek olan malzemenin karadan buraya taşındığı, sonrasında gelen gemilere buradan yükleme yapılarak gönderildiği, bu sayede kıyıya hiç yaklaşımdan zamandan tasarruf edildiği düşünülmektedir. Karaya uğramadan sürdürülecek ticari ilişkiler için ada üzerinde, gelenlerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik yapı ve alanların zorunluluğu bulunmaktadır. Değerlendirmeler kapsamında henüz tüm ihtiyaçlara yönelik yapı türleri tespit edilmemesine karşın, ada üzerinde dini yapıların yoğunluğu dikkat çekmektedir. Bizans Dönemi'nde bölgenin ticari öneminin yanında dini bir öneme de sahip olması, aynı zamanda dini amaçla gelenler içinde bir uğrak noktası olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda ada üzerinde, karada yer alan büyük boyutlu kutsal yapılar ile karşılaştırılabilir boyuttaki manastır ve kiliselerin varlığı bölgede dini bir işlevinin olduğunu da düşündürmektedir.

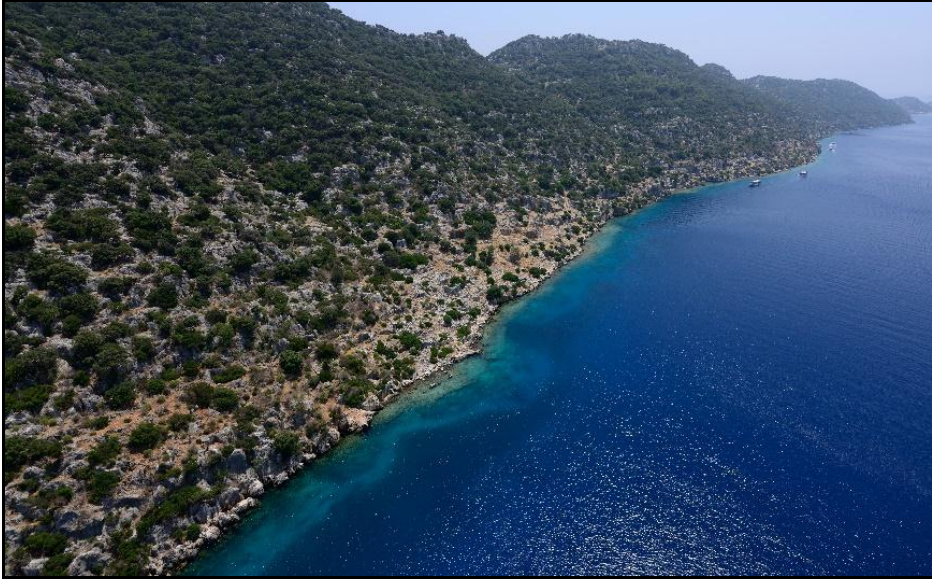
Değerlendirilen veriler ışığında bu alanın işlevi hakkındaki sorunlar çözülmeye çalışılmış, fakat yapılan araştırmaların tamamlanamamış olmasından dolayı net bir şey söylenememektedir. Gelecek yıl çalışmanın eksik kalan kısımları tamamlanmasıyla, yerleşimin işlevi hakkında daha net veriler ortaya konabilecektir.

KAYNAKÇA

- Aslan 2015a, E. Aslan, “Kekova Bölgesi’nde Bulunan Balık Sosu İşlikleri”, *Cedrus* III (2015) 141-161.
- Aslan 2015b, E. Aslan, “Kekova Adası 2012-2013 Yılı Sualtı Araştırmalarında Bulunan Amphoraların tipolojik Değerlendirmesi”, *OLBA* XXIII (2015) 321-370.
- Aslan 2015c, E. Aslan, *Kekova Island*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Handbook Series 22, 2015. ISBN No: 978-975-17-3470-0
- Aslan 2015d, E. Aslan, “Kekova Adası Arkeolojik Yüzey/Sualtı Araştırması (2012-2013)”, *AST* 32-1 (2015) 335-354.
- Aslan 2016a, E. Aslan, “Kekova Adası Arkeolojik Yüzey/Sualtı Araştırmaları 2015”, *ANMED* (2016) 175-182.
- Aslan 2016b, E. Aslan, *Kekova Bölgesi Limanları* (Doktora Tezi), Konya 2016.
- Beaufort 2002, F. Beaufort, *Karamanya*, Çev.: A. Neyzi - D. Türker Antalya 2002.
- Bekaroğlu 2008, E. Bekaroğlu, “Hatay’da Yükselmiş Holosen Kıyı Çizgileri, Paleokolojik ve; Tektonik Değerlendirmeler”, *Coğrafi Bilimler Dergisi* 6.1 (2008) 1-21.
- Blackman 1973b, D. J. Blackman , “Evidence of Sea Level Change in Ancient Harbours and Coastal Installations.” Ed.: D. J. Blackman, Marine Archaeology. Bristol: Colston Papers 23, 1973, 115- 139.
- Curtis 1984, R. I. Curtis, "Salted Fish Products in Ancient Medicine". *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences* 39/4 (1984) 430-445.
- İşler 2009, B. İşler, *Likya Bölgesi’nde Karabel Asarcık’taki Erken Bizans Dönemi Yerleşimi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) 2009.
- Kelletat-Kayan 1983, D. Kelletat - İ. Kayan, “Alanya batısındaki kıyılarda ilk C” tarihlendirmelerinin ışığında Geç Holosen tektonik hareketleri” *Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni*, C. 26 (1983) 83 – 87.
- Kılıç-Göçer 2016, Y. Kılıç - Y. Göçer, “Tavuk Adası Antik Rıhtım Alanı”, *Phaselis* II (2016) 297-310. DOI: 10.18367/Pha.16021
- Ponsich-Tarradell 1965, M. Ponsich – M. Tarradell, *Garum Et Industries Antiques De Salaison Dans La Mediterranee Occidentale*. Paris 1965.
- Tekinalp 2000, V. M. Tekinalp, *Geç Antik Dönem Sonrasında ve Ortaçağ’da (M.S. 4.-14. yy).Andriake Kenti*, İstanbul 2000.
- Wilkins 2005, J. Wilkins, “Fish as a Source of Food in Antiquity. Ancient Fishing and Fish Processing in the Black Sea Region”. *BSS* 2 (2005) 21-30.

Çizim 1: Kuzey Yerleşim Alanı

Resim 1: Kuzey Yerleşim Alanı

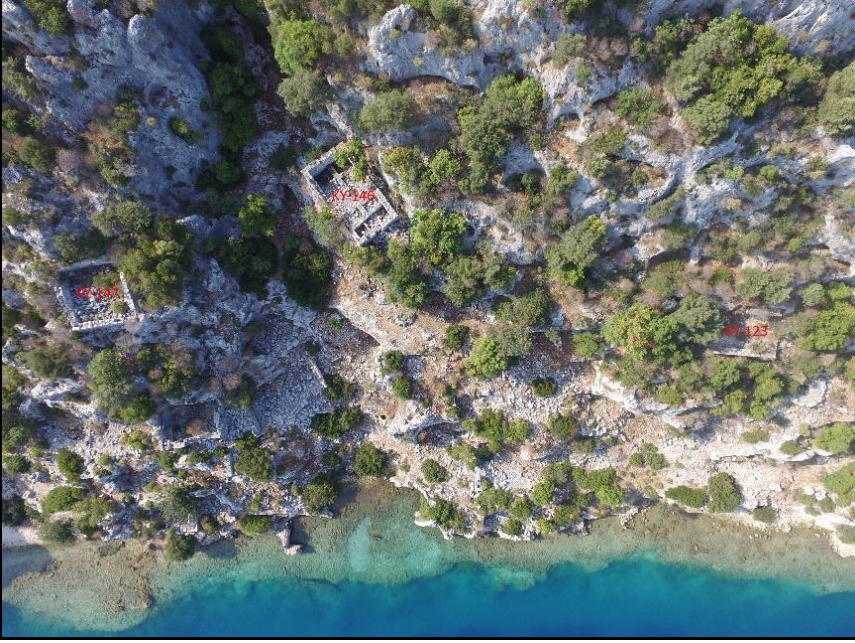
Resim 2: Büyük Kilise

Resim 3: Büyük Kilise buluntuları

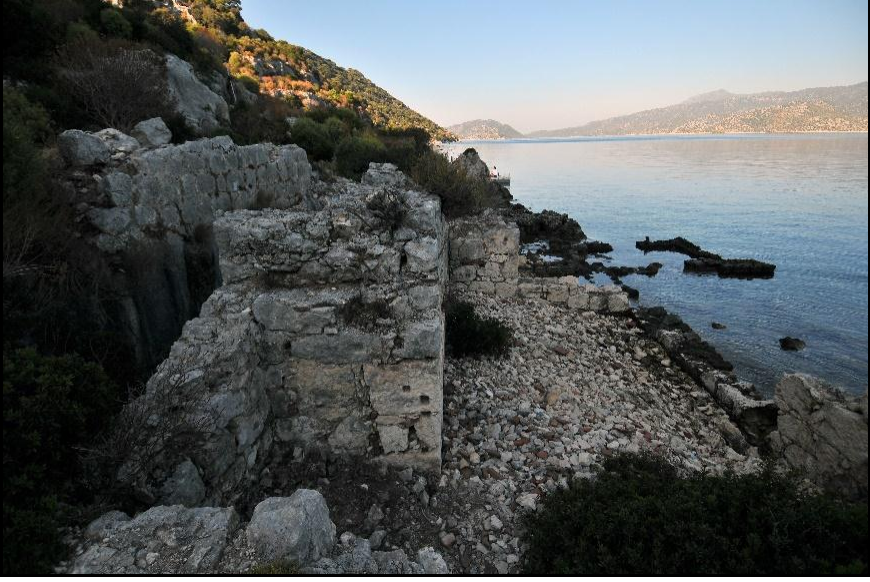
Resim 4: Kuzey Yerleşim Liman Alanı

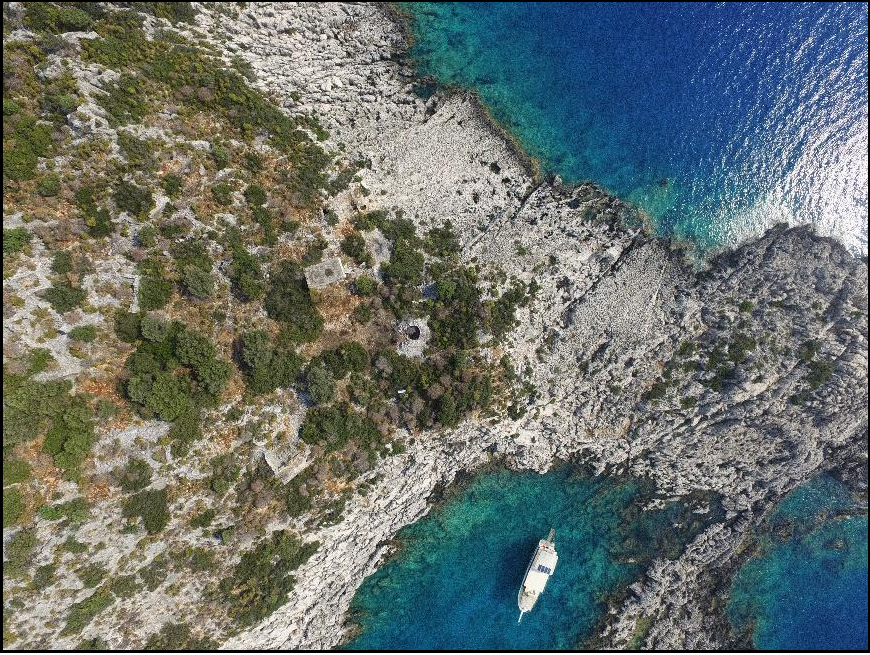
Resim 5: Balık Sosu İşlikleri

Resim 6: KY-146 numaralı Balık Sosu İşliği

Resim 7: Hamam Yapısı

Resim 8: Fener Yerleşim Alanı

Resim 9: Askeri Kule Yapısı

Resim 10: şapel Yapısı

2016 YILI UYLUPINAR (ERKEN KIBYRA) YERLEŞİMİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

F. Eray DÖKÜ*
İsmail BAYTAK

2016 yılı çalışmalarında Uylupınar yerleşiminin Kibyra Antik Kenti ve Acıpayam sınırları ile olan ilişkisini değerlendirmek ve ortaya çıkarmak amacıyla sistematik çalışmalar yürütülmüştür. 2016 yılı çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 94949537-161.01-136213 sayı ve 27 Temmuz 2016 tarihli izniyle, 15.08.2016-05.09.2016 tarihleri arasında, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü ve Kibyra Kazı Başkanlığı destekleriyle Yrd. Doç. Dr. F. Eray Dökü başkanlığında ve Yrd. Doç. Dr. İsmail Baytak'ın yardımcılığında yürütülmüştür. 2016 yılı çalışmaları yine projenin merkez üssü olan Uylupınar Şehertası mevkiinde yapılan inceleme ile başlamıştır. Gölhisar İlçesi merkez ve köylerinde detaylı çalışmalar yürütülmüştür. Gölhisar İlçesi içerisinde dağınık halde bulunan Kibyra Antik Kenti ile ilişkili taş eserlerin tespiti ve belgelenmesine başlanmıştır. Bu çalışmalar sırasında ekibimizde yer alan epigraflar tarafından yazıtlı mimari blokların belgeleme işlemleri tamamlanmıştır. Çalışmalarda envanter ve katalog önceliği korunarak yayla ve çiftlik yerleşimlerinin tespitleri yapılmıştır.

İlçe merkezinde 5 ayrı mahallede genel tarama ve envanter işlemleri gerçekleştirilmiştir. Konak mahallesinde yapılan çalışmalarda Hacı Hasan Camii, Söğütdibi Camii ve çevresinde inceleme yapılmıştır. Genel olarak 17 tane mimari blok tespit edilip belgelenmiştir. Bunun yanında 3 adet postament, 2 adet yivli sütun, yazıtlı ve yazıtsız altınlar ve sütun altlığı, 3 adet lahit teknesi ve 2 adet lahit kapağı belgelenmiştir. Horzum mahallesinde yürütülen çalışmalarda Kibyra Antik Kentine ait mimari blokların bulunduğu alanlar incelenmiştir. Gölhisar Anaokulu, Atatürk Ortaokulu, Kültür Evi, Belen Parkı ve çevresinde

* Yrd. Doç. Dr. F. Eray DÖKÜ, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, İstiklal Yerleşkesi, 15030-Burdur/TÜRKİYE.

Yrd. Doç. Dr. İsmail BAYTAK, Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Kampüs, 21280-Diyarbakır/TÜRKİYE.

tespit çalışmaları yürütülmüştür. Genel olarak; 2 adet yivli sütun tamburu, 1 adet gladyatör kabartmalı stel, 1 adet kırıklı aslanlı lahit kapağı, 1 adet mezar kapısı, 2 adet yazıtlı atlar, 2 adet sütun ve 1 adet altar bulunan 23 adet mimari blok ile profilli mimari parçalar belgelenmiştir. Armutlu mahallesinde yürütülen çalışmalarda; Armutlu Havuzlu Park, Çarşı Camii, Dört Yol Camii, Çürüksulu Camii ve Kavakdibi Camii incelenmiştir. Çoğunluğu sunaklardan oluşan 16 mimari blok belgelenmiştir. Çeşme mahallesinde yürütülen çalışmalarda; Çeşme Parkı, Şehitler Parkı, Çukur Camii, Hacı Musa Camii, Hacı Selman Camii (Resim: 1), Hacı Osman Sokak, Hürriyet Caddesi, Kumluk Caddesi, Gölhisar Kaymakamlığı ve Kaymakamlık Konağı bahçeleri incelenmiştir (Resim 2). Belirtilen alanlarda içinde çok sayıda sunak, ostotheke, lahit parçaları ve yapılara ait bloklardan oluşan 82 adet mimari parça belgelenmiştir. Ulucamii mahallesinde yapılan çalışmalarda, Himmet Dede Camii ve çevresindeki evlerde incelemelerde ve tespitlerde bulunulmuştur. İçlerinde yazıtlı sunakların da bulunduğu toplam 15 adet mimari parça belgelenmiştir.

Kocayayla Araştırmaları:

Gölhisar merkezden yaklaşık 5 km. kadar batıda Kocayayla olarak bilinen alanda yerleşim izleri mevcut olan zirve ve eteklerinde, göl çanaklarında yapılan incelemeler sonucunda çok önemli veriler tespit edilmiştir.

Kocayayla Doğu Kale Yerleşimi (Kocayaran):

Kocayayla olarak bilinen alanda yerleşim izleri mevcut olan zirve ve eteklerinde yapılan incelemeler sonucunda kuzey-güney (370 m.) uzantılı ve doğu-batı (260 m.) yamaçlarında sur izleri mevcut bir kale yerleşimi tespit edilmiştir. Alanda yapılan incelemelerde STÇ+DÇ+Hell+Roma+GAÇ seramikleri görülmüştür. Kalenin üst kısmında 9.50x8.90 m. ölçülerinde doğu-batı uzantılı 2 dikdörtgen yapının birleşiminden oluşan ve doğu uçlarının apsis şeklinde olduğu bir mekan yapısı görülmüştür. 1.50 m. dış duvar kalınlığı olan yapının iç kısmı da 5.65 m.lik bir uzunluğa sahiptir. Yapı 1.20 m. iç duvar ile ikiye ayrılmış 2 m. ve 2.5 m. büyüklüğünde iki dikdörtgen oda halini almıştır. 2m. yarıçaplı iki apsisle iki oda doğu yönde gösterilmiştir. Yapı içerisinde 20 cm.yüksekliğinde ve her iki yanında aslanların olduğu 1 adet kadın figürlü kabartma stel bulunmuştur. Yine aynı zirvede bu mekanın yaklaşık 6 m. güneyinde 5.20 m. ölçülerinde çevre örgüsü ve iç kısımda kaçak kazı çukuru (2.10 m.) belirgin taş yığma tümülüs görülmüştür.

Kocayayla Batı Kale Yerleşimi (Yalnızca):

Kocayayla Doğu Yerleşimi'nin karşısına batı yönüne doğru 2.4 km. mesafede Çameli Yayla yolu üzerinde oldukça yüksek ve hakim bir tepede 600x950 m. ölçülerinde kuzey-güney doğrultuda uzanan 2023 m. yüksekliğinde kale özelliği gösteren bir dağ yükseltisidir. Bu yükseltinin doğu ve batı eteklerinde sur yıkıntı izleri belirgindir. Alanda zirve ve doğu eteklerinde DÇ+Roma+GAÇ malzemeleri ele geçmiş zirvede 7 noktada kaçak kazı izlerine rastlanılmıştır. Yine aynı alanda zirvenin güney kısmında 6.10x14.20 ölçülerinde dikdörtgen planlı bir mekan yapısı görülmüştür. Batı Kanatta zirveden aşağıya doğru 110 m. kadar dik inen 1.60 m. kalınlığında 1988m kodlarında duvar izleri görünmektedir (Resim 3).

Kocayayla Göl Mezarlığı Tümülüsleri:

Kocayayla Kale Yerleşimi'nin hemen alt kodlarında Armutlu yayla yolu üzerinde ovaya ve Uylupınar Göl Adası mevkiine bakar vaziyette konuşlandırılmış taş yığma çağıl tümülüs ile alt kısımda 3 adet kaçak kazı izleri mevcut aynı tipte tümülüs tespit edilmiştir.

Böğrüdelik Yayla Araştırmaları:

Kibyra Antik Kenti'nin kuzeybatısında yer alan yaylada yapılan araştırmalarda 4 adet taş yığma tümülüs tespit edilip belgelenmiştir. Yine yayla kesimi ile Kibyra Kenti arasında yer alan su kaynağı ve alt kodlarında yapılan incelemeler sırasında taş ocağı alanları ile yapı kalıntıları ve kaynaktan kentin üst kısımlarına kadar yer yer izlenebilen künk hatları izleri belgelenmiştir. Yine aynı alanda kaynak yakınında lahit kapakları belgelenmiştir (Resim: 4).

Kozpınar Yayla Araştırmaları:

Göhlisar Merkez'den kuşuçu 5-6 km. mesafede yer alan Kozpınar Yaylası ve çevresinde yapılan incelemelerde yerleşim izleri ve nekropol alanlarına rastlanılmıştır. Kozpınar Yaylası'nın güneyinde oldukça geniş çaplı ve Uylupınar Gölü adası yerleşimini görür vaziyette konuşlandırılmış kuzey-güney 20 m. doğu-batı 24 m. çapında kaçak kazı çukuru belirgin bir taş yığma tümülüse rastlanmıştır. 1573 m. yükseltide yer alan bu tümülüs içerisinde az miktarda çatı kiremiti görülmüştür. Tümülüs 1'in yaklaşık 200 m. kuzeyinde çapı 10.50 m olan ve 1696 m yükseltisi mevcut ikinci bir Tümülüs belirlenmiştir. Yine aynı alanda Armutlu Yaylası'nın mescid yakınlarında 3 figürlü ve mızraklı yere ters şekilde yerleştirilmiş 1 adet 55 cm çapında stel yer almaktadır (Resim: 5).

Çameli Yolu ve Armutlu Yayla Araştırmaları:

Göhlhisar Çameli yol güzergahı ve çevresi ile Armutlu Yayla yolu üzerinde yapılan çalışmalarda Kibyra Kent teritorumu içerisinde değerlendirebileceğimiz kırsal alan ve yol güzergahı üzerindeki merkezler köyler olduğu kalıntıları ile belgelenen yerleşim izleri ve nekropol alanları tespit edilmiştir.

Erikli Mevkii:

Göhlhisar İlçesinin 3.8 km güneybatısında Çameli Yolu'nun sol kanadında orman arazi içerisinde yer almaktadır. *Erikli Mevkii* ve *Dömek Alanı Üstü* olarak bilinen alanda ve alanın hemen üstünde orman arazisi içerisinde temel izleri mevcut olan mekanlar işlik yapı elemanları, ezgi taşları, çanak çömlek yoğunluğu olan teras ve tarlaları kapsayan oldukça geniş bir yerleşim alanı gözlenmiştir. Alanda mekan yapısının girişinde dik olarak yerleştirilmiş muhtemelen farklı bir amaç için düzenlenmiş şekilde akar işlevli mimari bloklar durmaktadır.

Söğütlü Dere:

Çameli Yolu üzerinde sol kanatta yer alan Mescid'in yol üstü bölümünde su kaynağı yakınında 1247 m. kodlarında, yaklaşık 30 m derinliğe sahip bir kaçak kazı çukuru belgelenmiştir. Kaçak kazı çukurunun hemen yanında 160x180 ölçülerinde, 1m. yüksekliğinde ve ortasında kare şeklinde bir stel çukuru mevcut olan monoblok bir kaya tespit edilmiştir. Yapılan incelemeler ve araştırmalar sırasında bu alanda yapılan kaçak kazılar sonrası Burdur Müzesi ekiplerince değerlendirmeler/belgeleme çalışmaları ve gerekli önlemler alınmıştır (Resim: 6).

Armutlu Yaylası'nın güney ucunda yer alan Ağlan ve Aşılık Mevkiilerinde yoğun kiremit ve seramik parçaları bulunmuştur. Duvar izleri, sunak parçaları, kapı söve-lento parçaları tespit edilip belgeleme işlemleri tamamlanmıştır. Deliyaraz, Kısık ve İğdelice mevkiilerinde de arkeolojik incelemelerde bulunulmuştur. Alanda zirvenin İmamlar Köyü'ne bakan yamacında 1617 m. kodlarında ağız açıklığı görülebilen ancak eski kaçak kazı faaliyetleri sebebiyle yoğun tahribat izleri mevcut bir mağara tespit edilmiştir.

Kireçlik Mevkii:

Göhlhisar İlçesinin 2.3 km güneybatısında Çameli Yolu'nun sağ kanadında yaklaşık 1 km. kuzeyinde yer alan oldukça geniş teraslar şeklinde düz alanları mevcut tarım ve yerleşim alanlarından oluşan nekropol izleri de mevcut olan

çiftlik terasları şeklinde Kibyra güneyi köy yerleşimi olarak adlandırabileceğimiz bir alandır.

Alt Kireçlik olarak adlandırılan kuzey kesimde ağaçlık bir alanın üst kesiminde 80 cm.lik duvar temel izi olan 3x4 m. ölçülerinde mekan yapısı, 1.20 m. kalınlığında ve içerisinde 7 adet mimari kesme blok taşından oluşan 30 m.lik sur duvarı tespit edilmiştir. Yine bu mevkide 48x52 cm. ölçülerinde 32 cm. yüksekliğinde 1 adet postament yer almaktadır. Aynı mevkide 5 m.lik bir yükseltisi olan bir tepelik üzerinde etrafı çitlerle çevrelenmiş alanda taş yığmalar ile çevrelenmiş 7 m.lik çapı mevcut olan bir Tümülüs yer almaktadır. Kireçlik Mevkii'nin orta kısımlarını içeren tarım arazileri mevcut Körpınar Mevkii'nin üst kısımlarında kuzey tarla sınırlarında çalılık alanın içlerinde tahribata uğramış halde 74 cm.lik derinliğe sahip kırıklı lahit teknesi (2.50x1.18 m. ölçülerinde) ve lahit kapağı (1/3 ü sağlam şekilde görünen üçgen alınlıklı kısa kenarı 80 cm. olan mevcut uzun kenarı da 90 cm.) yer almaktadır (Resim 7) Kireçlik Mevkii'nin üst kotlarında 1463 m. kodlarında yapılan incelemelerde Kireçlik Üstü olarak adlandırılan alanda yoğun taş kesim izleri mevcut olan ve çevresinde mimari bloklar ile seramik parçalarının izlenebildiği bir alan tespit edilmiştir (Resim 8).

Çamtepe Araştırmaları:

Kibyra Antik Kenti sit sınırları içerisinde değerlendirilmeyen bu alan kentin 800 m. kadar güneybatısına düşmektedir. Kent ile bu alan arasında Kanlıdere veya Kavaklıdere geçmektedir. Bu mevkii Kibyra tarafına değil güney tarafa bakmakta olup kentin dış mahalle yapılarından oldukça geniş bir yayılım alanı olan bir yerleşim olarak değerlendirilmelidir. Bu alan Gölhisar İlçe Merkezi'nin 2.5 km. batısında Orman Fidanlığının ise 600 m. kadar güneyinde yer almaktadır. Doğu –batı doğrultuda uzanan bu yükseltinin üst kısımlarında kaçak kazı alanları, orta kısımlarında yerleşim izleri, alt kısımda da nekropol izleri (anıt mezarlar, oygu mezarlar, podyumlu mezarlar, yazıtlı sunaklar ve lahitlerin görüldüğü) görülmektedir (Resim 9).

Çamtepe zirvesinden başlayarak alt kısımlara doğru devam eden ve arada belirgin kırıkları mevcut künk hattı tespit edilmiş günümüz modern su sisteminin de geçirildiği bu alanda muhtemelen Kibyra Kentinin güney Mahallesine ait su hattı bu güzergahtan geçirilmiştir. Çam Tepe Mevkii'nin orta bölümünde 1247 m. rakımlarında güney yamaçta bir mahalle büyüklüğünde yayılım alanı mevcut oldukça yoğun ve kaliteli seramiklerin (sigilata vb.) yer aldığı ve yapı tuğlalarının da görüldüğü duvar izlerinin takip edilebildiği bir yerleşim alanı

mevcuttur. moloz duvar izleri, çevresinde yoğun şekilde ince işçilikli seramik ve çatı kiremidi akıntısı gözlemlenmiştir. Bu alanda çatı kiremitleri ve seramiklerin yanında, mekan yapıları, sütun ve blokları mevcut sütunlu tapınak yapısı ile oldukça fazla miktarda mimari blok tespit edilmiştir. Hem nekropol hem de yerleşim izleri mevcut olan bu mevkiinin 1154 m. kodlarında doğu ucunda ve güney yamaçlarında yoğun şekilde ince işçilikli, kaliteli seramik parçaları ve bir yerleşime ait moloz duvar kalıntıları görülen mekan izleri tespit edilmiştir. Dörtgen bir planlı olan mekanın duvar izleri oldukça belirgin olup belgeleme işlemleri yapılmıştır. Yapılan incelemelerde önceden Kibyra Güney Nekropolü olarak adlandırdığımız bu alanın yalnızca nekropol olarak değil yerleşim yeri olarak da bir dönem kullanıldığı yoğun seramik izleri, mekan yapıları ve künk sistemleri ile belgelenmiştir. Çam Tepe doğu kısmından kente doğru devam edildiğinde yer yer ana kayada taş kesim izleriyle karşılaşmıştır. Bu alanda muhtemelen kentin kamu binalarında zemin olarak kullanılmak üzere ana kaya blokları kullanılmıştır.

Tonozlu Anıt Mezar:

Çamtepe Güney kısımda eski yolun altında 20 m. kadar mesafede alınlığı, kemer blokları, podyum blokları, aslan ayaklı podyum blokları, 2 adet lahit kapağı ve 1 adet lahit teknesi görülen, oldukça geniş bir yayılım alanı görünen dağıtılmış ve kaçak kazı tahribatları izlenen bir alandır. Alanın genişliği 8x7 m. kadardır. Kaçak kazının 2.60 m. derinliği mevcuttur. 230 cm. uzunluğunda bir kapı sövesi görünmektedir. Kemer bloğu: üst 59 alt 43 cm. kalınlığında ve 170 cm. uzunluğunda olup silmesi 10 cm.dir. Bu alanın hemen kuzeyinde yeni stabilize yol açma işlemleri sırasında daha önceden envantere kaydedilen 1 adet sunak ve 1 adet kırıklı lahit kapağı mevcuttur.

Podyumlu Lahit ve Podyumlu Anıt Mezar:

Çamtepe güney kısımda eski yol güzergahında dağıtılmış ve eski kaçak kazıların olduğu bir alanda 3 adet lahit kapağı ve teknelerin kırıklı halde olduğu podyum kısmının dağıtıldığı bir mekandır. Kuzeye doğru yapılan incelemelerde 6 adet lahit kapağı ve lahit teknesi ile anıtsal bir mezara ait üst yapı elemanlarının görüldüğü oldukça geniş bir alan tespit edilmiştir. Aynı alanda kuzeye doğru devam edildiğinde 2 adet eski kaçak kazı çukuru ile karşılaşmıştır.

Podyumlu/Torzolu Anıt Mezar ve Lobut:

Bu alanda 1 adet lahit kapağı, 3 adet sunak ve podyum bloklarının görüldüğü, podyumlu bir mezar alanı tespit edilmiştir. Daha önceden alanda yapılan

araştırmalarda tespiti yapılan sunaklar KBR94,95,96 numaraları ile belgelenmiştir. Çamtepe podyumlu alanın 400 m. alt kısımlarında eski yol güzergahının hemen üstünde 2 adet kırıklı vaziyette ele geçmiştir. Torzo ölçüleri 70x72 ölçülerinde 47 cm. kalınlığında kare bir blok üzerinde 65x35 ölçülerinde bir kabartma yer almaktadır. (Resim 10). Çamtepe’de torzoların hemen alt kodunda yolun altında çok az kırığı olan 83 cm. uzunluğunda 28x40 cm. çapında 17 cm.lik akıtma kısmı olan 5 cm. çapında ve 4 cm. derinliği olan dübel yuvası mevcuttur (Resim: 11).

Yusufça Araştırmaları:

Göhlhisar İlçesi sınırlarında yer alan Yusufça Mahallesi merkez olmak üzere, yayla kesimi, Frenk alanı, ve ova kesimini de içine alan oldukça geniş bir yüzey taraması yapılmıştır. Yusufça Sazak mevkii, Ova ve Yayla kesimi, Nasuhpınarı mevkii, Yusufça Höyük, Gençali mezarlığı, Yolcupınarları ve Mercimekli mevkilerde yapılan incelemeler ile bölgenin kültür envanterine katkı sağlayacak donelşer elde edilmiştir.

Yusufça Kilisesi/Frenk Alanı:

Yusufça Beldesi sınırları içerisinde batı kesimde yaklaşık 3 km mesafede Frenk Alanı olarak adlandırılan bölgedeki 1000 m. kodlarında yer alan Yusufça Kilisesi ve çevresinde araştırma ve inceleme çalışmaları yürütülmüştür. Tescilli ve Burdur Müzesince kurtarma kazıları yapılmış olan alan ve çevresinde tarama çalışmaları sonucunda nekropol ve yerleşim alanının genişliği ve yayılım alanı belgelenmiştir. Alanda seramik parçaları gözlemlenmiştir. Ayrıca kilisenin üst kotlarında batı bölümünde bulunan alanda yapılan incelemelerde eski kaçak kazı çukurları tespit edilmiştir.

Örenlik Mevkii:

Yusufça modern yerleşim alanının hemen bitiminde Örenlik olarak bilinen mevkiide yapılan incelemelerde yoğun çatı kiremidi, Roma Dönemine ait seramikler mimari bloklar gözlemlenmiştir. Tespiti yapılan mimari parçaların içerisinde iyi işçilikli 3 adet ezgi taşı, podyum blokları ve 1 adet yazıtlı blok bulunmuştur (Resim: 12).

Dokuzkavaklar Kilise Yeri:

Dokuzkavaklar Mevkii Antik yapısı olarak 2009 yılında 1.derece sit alanı olarak kabul edilmiştir. Kibyra Antik Kenti kuzeyinde Göhlhisar ilçesinin kuşuçu 6 km. kadar kuzeyinde yer alır. Yusufça beldesinin 5 km. kadar güneybatısında yer alan Dokuz Kavaklar çanağı içerisinde doğu kesimde hafif bir

yamaca yaslanmış şekilde 1455 m. kodlarında yoğun kaçak kazı tahribatları görülebilen apsisi ve duvar izleri belirgin olan bir kilise yeridir (Resim: 13). Yapılan incelemeler ve çalışmalar sonucunda kaçak kazılar sonucu burada Burdur Müzesince kurtarma kazısı yapıldığı bilgisi alınmıştır. Bu kazılar esnasında yapı zemininde yer döşemesi, merdiven korkuluğu, kilise içerisi ve çevresinde yoğun kiremit ve Erken Bizans seramik parçaları, pişmiş toprak mezar kapakları çıkarılmış ve belgelenmiştir. Yüzey taraması sırasında önceki verileri destekleyen buluntulara rastlanılmıştır. Ayrıca Kilise içerisinde yapıda kullanılan mimari bloklar (küfeki) belgelenmiştir. Alanda su kaynağı ve çevresinde cüruf parçalarına rastlanmış olup seramik fırınına ait olduğunu düşündüğümüz seramik amorf parçalar ele geçirilmiştir.

İshak Köy Araştırmaları:

Yusufova kesimi sonrası Gölhisar İlçesi sınırlarında yaklaşık 5 km. kadar doğuda yer alan İshak Köyü (Sak Köy) içerisinde yapılan incelemelerde 1 adet camii önü, 2 adet muhtarlık bahçesi ve 1 adet köy okulu bahçesi olmak üzere toplamda dört adet Roma Dönemine ait sunak belgelenmiştir.

Çamköy Araştırmaları:

Gölhisar İlçesi sınırlarında yer alan Çamköy içerisinde kahve önü 2 adet sunak belgelenmiş olup bu sunakların eski mezarlık alanından getirildiği bilgisi alınmıştır. Köy çevresinde yapılan araştırmalar sırasında Çamköy'ün batısında Çayıçi Mevkii'nde yerleşim izleri tespit edilmiştir. Aksu Deresi'nin geçtiği alanlarda yapılan incelemeler sırasında Eski Köyüeri olarak adlandırılan alanda incelemelerde bulunulmuştur. Yoğun arazi taraması sonucunda bu alanda nekropol ve yerleşim izlerine rastlanılmıştır. Roma seramiklerinin yoğun olduğu alanda, 2 adet lahit kapağı ve mimari blok görülmüştür. Yine aynı alanda 200 m.lik bir mesafede Yukarı Kızılağaç Mevkii olarak adlandırılan alanda 1 adet lahit kapağı ve yoğun halde oldukça geniş bir alanı olan seramik kırıkları ile karşılaşmıştır (Resim: 14). Çayıçi mevkii'nde yakın dönemlere kadar kullanıldığı belirtilen seramik fırını yer almaktadır.

Küçükalan Araştırmaları:

Çavdır İlçesi sınırlarında yer alan K.Alan Köyü arazisinde 2014 yılında tespit ettiğimiz Aksu Deresi Mevkii'nde bu yılki çalışmalar sırasında önceden belglediğimiz lahit kapağı'na ait olan lahit teknesi tespit edilmiştir. Kırıklı halde ele geçen lahit teknesinin uzun kenarında 2 adet taşıyıcı girland ve onlardan sarkan uçlarında üzüm salkımları mevcuttur. Yine aynı alanda 3 satırı görülebilen yazıtlı blok tespit edilmiştir (Resim: 15).

Resim 1: Gölhisar Çeşme Mah. Hacı Selman Camii.

Resim 2: Gölhisar Kaymakamlık Konağı Gladıyatör frizi.

Resim 3: Kocayayla Batı Kale Yerleşimi-Yalnızca Tepesi.

Resim 4: Böğrödelik Yayla Lahit kapağı.

Resim 5: Kozpınar Yayla Kabartmalı stel.

Resim 6: Söğütlüdere Kutsal Alan kaide yeri.

Resim 7: Körpınar Lahit teknesi.

Resim 8: Kireçlik Taş kesim alanı.

Resim 9: Çamtepe Nekropol Alanı, Sütunlu mekan.

Resim 10: Çamtepe Nekropol Alanı, Torzo/trapion.

Resim 11: Çamtepe Nekropol Alanı, Lobut.

Resim 12: Yusufça, Örenlik Ezgi taşları.

Resim 13: Yusufça, Dokuzkavaklar Kilise yeri.

Resim 14: amky Kızılağaç Mevkii.

Resim 15: Aksu Deresi Lahit teknesi ve kapak.

KUZEY PISIDIA YÜZEY ARAŞTIRMASI 2016

Fikret ÖZCAN*

Eser YAYAN

Nihal ÇEVİK

2016 Kuzey Pisidia YüzeY Araştırması, 22.06.2016-01.08.2016 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir¹. Bu yılki çalışmalar özellikle Kapıkaya üzerinde yoğunlaşmış, ancak Timbriada ve Mallos'ta da araştırmalara devam edilmiştir.

Kapıkaya:

Isparta İli, Güneyce Köyü'nün kuzeybatısında yer alan ve antik dönemdeki adı henüz bilinmeyen Kapıkaya'da gerçekleştirilen çalışmalar; kent haritasının çıkartılması, kentin asıl yerleşim yeri ve bunun dışında kalan kent dışı yerleşmesindeki yapıların; tanımlama, ölçüm ve mimari kaydı, yüzeyde bulunan seramiğin incelenmesi şeklinde olmuştur. Oldukça zor bir coğrafi yapıya sahip olan kentte Pax Romana ile birlikte kent dışı yakın çevrede ve kentin sahip olduğu territoriumda yeni küçük yerleşmeler oluştuğu ve bunların MS 8. yy.'a kadar istikrarlı bir şekilde varlığını sürdürdüğü tespit edilmiştir. Pax Romana ve Geç Antik Dönem'e ait kentin güneyindeki teraslar ile güneybatıda vadi içindeki kente bağlı sur dışı yerleşmesi ayrıntılı olarak incelenerek belgelenmiştir.

Bilindiği gibi Kapıkaya, Hellenistik-Roma İmparatorluk Dönemi'nde günümüzdeki Antalya-Isparta yolu yakınlarındaki vadiden geçişin kuzeydoğu kısmının kontrol ve güvenliğini sağlamaktaydı. Kapıkaya'nın yaklaşık 9,5 km

* Doç. Dr. Fikret ÖZCAN, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 32500 Çünür-Isparta/TÜRKİYE.

Eser YAYAN, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 32500 Çünür-Isparta/TÜRKİYE.

Nihal ÇEVİK, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 32500 Çünür-Isparta/TÜRKİYE.

¹ Çalışmalarımıza katılan T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan temsilcilerimiz Sivas Müzesi'nden Mahmut AYGAT ve Niğde Müzesi'nden Mustafa ERYAMAN'a, özveriyle çalışan araştırma ekibine, bizleri destekleyen Süleyman Demirel Üniversitesi Rektörlüğü'ne, AK-MED'e, Eğirdir, Sanıdris ve Aksu belediye başkanlarına teşekkürü borç bilirim. Olağandışı şartlar nedeniyle Prostanna'da bu yıl ancak bir günlük bir çalışma gerçekleştirilmiştir.

kuzeybatısında bulunan ve bu vadinin kuzeybatı yamacına kurulmuş olan diğer bir askeri yerleşme olan Sandalion ise bu vadinin kuzeybatıdan denetimini sağlamaktaydı. Bu nedenle vadi güvenliğinin ancak her iki yerleşmenin iş birliği ile sağlanması mümkündür. Bu varsayımdan hareketle Kapıkaya ile Sandalion arasında bağlantı yollarının ne şekilde olduğu ve ne türden bir iş birliği sağlandığını belirlemeye yönelik araştırmalar bağlamında öncelikle iki yerleşme arasındaki haberleşme ağının ve bağlantı yollarının tespitine çalışılmıştır. Bu yollardan biri belli bir yere kadar izlenebilmiştir.

Kentin su ihtiyacını karşılayan bir suyunun bulunmaması ve zor coğrafyası nedeniyle kentin su ihtiyacını nasıl karşıladığı halen aydınlığa kavuşmamış bir konudur. Agoranın güneybatı köşesindeki bir kayanın uzantısı üzerine açılan ve yaklaşık 40 litre su alabilen bir oyuk ile su ihtiyacının karşılanması için her imkândan yararlanıldığını göstermektedir (Resim: 1) . Büyük ve üstte hafif eğimli yüzeyi olan bazı kayalar da kaya yüzeylerine küçük kanallar oyularak su sağlamaya yönelik önlemlerin alınması, bu kentte su ihtiyacının doğrudan bir aquedukt vasıtasıyla sağlanmadığına işaret etmektedir. Kent içinde ve çevresinde şimdiye dek yapılan araştırmalarda da bir su künkü parçasına rastlanmamıştır. Kentin kuzeydoğusunda ve yerleşim sahası dışındaki bir modern çeşme, bölgenin karstik özellik gösteren jeolojik yapısı nedeniyle her mevsim çevreye su sağlamaktadır. Yaklaşık 1520 m rakımlı bu çeşme gibi kentin kuzeybatısında yaklaşık 1500 m rakımlı başka bir modern çeşmenin kaynağının hiç kurumadığı gözlenmiştir. Bu ikinci çeşmenin kaynağının yerleşim sahasına yakın olması, ancak bulunduğu yerin yüksekliğinin agora seviyesinden daha aşağıda olması nedeniyle kentin sadece batı kısmındaki daha alt kesimlerde yaşayanların bir bölümünün su ihtiyacını sağladığı varsayılabilir. Kentin güneybatısında, vadi tabanı içindeki başka bir çeşmenin Antik Dönem’deki kaynağı da bu yıl tespit edilmiştir (Resim: 2). Kentin batısında kuzey güney doğrultusunda yerleşmeye paralel uzanan vadi halen mümbit topraklara sahiptir ve bu vadide günümüzde kullanılan çeşme ve kaynakların aynı yerlerde veya bunların yakın çevrelerinde kullanılmış olması gerekir.

Kapıkaya’nın hemen batısında, yerleşmenin sona erdiği vadi içinde, vadinin kuzeybatısındaki yamaç ve boğazlarda yoğun teraslamaların olduğu gözlenmiştir. Günümüzde bu alan ormanlık saha içinde kalmış olup tarım amaçlı kullanılmamaktadır. Taraçalandırma yöntemiyle tarımsal amaçlı kullanım için yaratılan bu alanda düzenli küçük yollar da mevcuttur. Bu sistemin modern onarımlarla halen devam ettirildiği gözlenmektedir. Antik Dönem terasları yarı işlenmiş büyük taşlarla yapılmışken günümüz teraslarının yapımında küçük

taşlar kullanılmıştır. Söz konusu alanda Roma İmparatorluk Dönemi seramiği-ne rastlanmıştır. Timbriada'nın aksine Kapıkaya'nın engebeli coğrafyası nedeniyle tarım yapılabilecek alanlarının azlığı kentin batısındaki bu alanların kent için ne derecede yaşamsal öneme sahip olduğuna işaret eder (Resim: 3).

Kapıkaya'da agoranın batısındaki yamaçlara kurulmuş yapılardan başlayarak büyük kaya kütlelerinin aşağılara düştüğü ve bazı yapıları tahrip ettiği gözlenmiştir. Büyük yapılarda da depremin izleri gözlenmektedir (Resim: 4). Kapıkaya ve Sagalassos'un birbirine yakın ve aynı fay hattı üzerinde olması nedeniyle Geç Antik Dönem 'de kentte yaşanan deprem kentin bazı alanlarını iskân açısından kullanılamaz hale getirmiş olmalıdır. Bu depremin ne zaman olduğu ve Sagalassos'taki depremle ilişkisi gelecek yıl SDÜ Deprem Araştırma Merkezi işbirliğiyle araştırılacaktır.

Kapıkaya Kenti yerleşim sahası izlenebildiği kadarıyla kesintisiz olarak küçük bir alanda yoğunlaşmıştır. Kentin doğu yamaçlarına yapılmış yapı ve evlerin duvar işçiliği oldukça özenli olması yönüyle kentin 300 m güneybatısında başlayan aşağı yerleşmedeki yapılardan ayrılır (Çizim: 1). Kentin güneybatısındaki bazı yapılarda harç kullanıldığı, buradaki yerleşmenin Erken İmparatorluk Dönemi'nde başlayıp Geç Antik Dönem'e dek kullanıldığı gözlenmiştir. Buradaki evler genelde iki veya daha fazla bölümlerden oluşmaktadır. Bazı evlerin girişlerinin önünde küçük bir açık alan, avlu olarak kullanılmıştır. Kentin güneybatısında tespit edilen tüm yapıların ölçümü yapılmıştır.

Kapıkaya'da yerleşim sahası içinde ve yerleşim sahası kenarlarında kaya yüzeyine yapılmış ve en yakın benzerlerini Sagalassos'ta bulabileceğimiz bazı arkosol mezarlar bulunmaktadır. Kentin kuzeybatısındaki yamaçlar nekropol olarak kullanılmış olup burada farklı tipten mezarlara rastlanır. Bu alan kent surları içinde olup nekropol sahası içinde işlevini tam olarak bilmediğimiz büyük bir yapı dikkat çeker. Yapının girişi doğudan olup buraya güneyden gelen yoldan başlayıp girişe kadar izlenebilen bir yol bulunur (Resim: 5).

Kentin kuzeybatısındaki gözetleme kulesinin kuzeyinde yerli kayanın biçimlendirilmesi ve teraslar oluşturmak suretiyle kademeli olarak yükseltilmiş bir alanda lahitler ve podyumlu mezar yapıları bulunmaktaydı. Günümüzde tamamıyla yıkılmış olmaları nedeniyle sadece duvar kalıntılarını ve kayaya işlenmiş bazı blok yataklarını tespit edebildiğimiz bu alandaki mezar yapıları antik dönemde kentin kuzey girişinden ve agoradan rahatça görülebilmekteydi. Bulundukları yerden daha aşağılara düşmüş bazı lahit parçaları ve heykeller

yerel taştan yapılmış olup yarı işlenmiş halleriyle bunların Kapıkaya'da üretilmiş olduklarına işaret eder (Resim: 6).

Kapıkaya'nın kuzeybatısındaki dağ yamacında 27 m genişlikte ve 85 m derinlikteki Karadelikli Mağarası'nda ve çevresinde yapılan araştırmalar, mağaranın Bronz Çağı'ndan Geç Antik Dönem'e dek kullanıldığını göstermektedir (Resim: 7, Çizim: 2). Mağara hem bir kült yeri hem de sığınma yeri olarak kullanılmış olmalıdır. Mağaraya Keçiayağı Tepesi eteğinden giden ana kayaya oyulmuş basamaklar vasıtasıyla ulaşılmaktadır ve bu yol ise Hellenistik Dönem'de yapılmış olmalıdır.

Kapıkaya Antik Kenti'nin güneybatısındaki tarım teraslarının bulunduğu alanda 36 S 0302698 UTM 4169105 koordinatında kopmuş bir kaya kütlesi üzerine oyulmuş bir şarap presi ile karşılaşılmıştır. Pres iki kademeli olup ilk kademesini pres-ezme teknesi, ikinci kademesini ise biriktirme havuzu oluşturmaktadır. Pres-ezme teknesi ve biriktirme havuzu dikdörtgen formdadır. Pres-ezme teknesinin olduğu kademede yer alan 0,40x0,50 m ölçüsünde ilk kademesi 0,10 m ikinci kademesi 0,14 m derinliğinde baskı kolu yuvası yer almaktadır. Pres etrafında baskı kolu ağırlığına dair bir ize rastlanılmamasına rağmen pres üzerinde yer alan bu yuvadan dolayı pres mekanizmasının 'baskı kollu pres' tekniğinde olduğu anlaşılmaktadır. Pres-ezme teknesinin ölçüleri 1,40x1,30 m derinliği ise 1,00 m dir. Pres-ezme teknesinin önü açık bırakılmıştır, ancak havuzun bitiminde yer alan sağ ve sol kenarlarda dik biçimde 0,56 m uzunluğunda 0,06 m genişliğinde yuvalar bulunmaktadır. Şarap yapımı sırasında sıra çıkartma işlemi bilindiği üzere iki aşamada gerçekleşmektedir. İlk aşamada ezme teknesi içerisinde üzüm ayakla çiğnenerek kaliteli şarap yapımında kullanılan birinci kalite sıra elde edilmekte ikinci aşamada ise geriye kalan posa çuvallar içerisine alınarak preslenmekte ve ikinci kalite sıra elde edilmektedir. Kapıkaya'daki presin pres-ezme teknesi ayakla çiğneme işlemi için oldukça sığdır. Muhtemelen pres köşelerinde yer alan yuvalara çiğneme işlemleri sırasında ahşap hatıllar yerleştirilerek bir set oluşturmakta, ikinci aşama olan presleme sırasında ise bu hatıllar baskı konunun rahat hareket etmesi için sökülmetedir. Presin biriktirme havuzunun bir duvarı tahrip edilmiş olup kayadan kopan parçalar biriktirme havuzu içerisine doldurulmuştur. Bu nedenle biriktirme havuzunun derinliği ve havuz içerisindeki tortu çökertme bölümü hakkında ayrıntılı bilgi elde edilememiştir. Pres üzerinde biriktirme havuzunun solunda pres-ezme teknesine çıkmayı sağlayan iki adet basamak ve pres-ezme teknesindeki şırayı biriktirme teknesine akıtmayı sağlayan 0,11 m boyunda bir kanal yer almaktadır. Şarap presi bulunduğu alan itibarıyla da oldukça ilginçtir. Kapıka-

ya Antik Kenti'nin güneyinde kalan vadi etekleri yoğun olarak tarım teraslarının ve Geç Antik Dönem yerleşimlerinin bulunduğu alandır. Pres ise bu kumda açık bir alanda bulunmakta ve muhtemel kişiler tarafından ortak olarak kullanılmaktadır. Üzeri ve etrafı açık bir alanda herhangi bir yapının içerisinde veya korunaklı bir alanda olmamasının nedeni ise şarap yapımında üzümlerin ayakla ezme işlemleri gerçekleştirildiği andan itibaren fermentasyon işlemi başlamakta ve bunun için de güneş ışığına gerek duyulmaktadır. Bu bağlamda şarap ışıkları veya presleri zeytin ışıklarının haricinde genellikle açık alanlara ve üzüm bağlarının yakınlarına yapılmaktadır. Kapıkaya'da önceki yıllarda biri kent agorasının hemen bitişiğinde bulunan büyük bir yapı içerisinde, diğeri ise kentin güneybatısındaki bir alanda olmak üzere iki adet zeytin ışığı tespit edilmiştir. Şarap presi ile kentte şimdiye kadar tespit edilen tarıma yönelik ışık sayısı üç olmuştur. (Resim 8).

Timbriada:

Isparta İli, Aksu İlçesi yakınlarındaki Timbriada Asartepe'nin eteklerinden batıya doğru teraslanmış arazide takriben 600 m uzanır. Kentin Asartepe eteklerini izleyerek güney-kuzey doğrultusundaki yayılımı ise 3 km'den fazladır. Pisidia kentleri içinde özel bir yeri olan Timbriada bu bölgeye has özelliklerini MS 3 yy.'a kadar korumuştur². Şimdiye dek bu kent ve çevresinde yapılan araştırmalar genel olarak epigrafik ağırlıklı olup kente ait kutsal alan olan Zindan Mağarası³ dışında yerleşim sahası ve kentteki yapılar ayrıntılı olarak ele alınmamıştır⁴. Kent akropolisinin Hellenistik Dönem'den başlayarak Geç Antik Dönem'e dek kullanıldığına işaret eden çeşitli tahkimatlar ve sura ait bölümler tespit edilmiştir. Akropolis'te Hellenistik Döneme tarihlenen akropolisin güney yamacındaki savunma duvarı yaklaşık 130 m izlenebilmiştir. Kentin kuzey ve kuzeybatısında ise şehir suru belli aralıklarla izlenebilmektedir. Kent içinde ve çevresinde stratejik yerlere konuşlandırılmış dört gözetleme kulesi, kent suyu-

² Pisidce ve Timbriada üzerine son olarak Bkz. Claude Brixhe, *Stèles et langues de Pisidie, Études anciennes* 61, Editions de Boccard, Paris 2016.

³ Durmuş Kaya, Stephen Mitchell, "The Sanctuary of the God Eurymedon at Timbriada in Pisidia" *Anatolian Studies*, Volume 35, 1985, 39-55; Jale Dedeoğlu, "The Sanctuary at Zindan Mağarası in the Light of the New Archaeological Evidence", *Gephyra* 2, 2005, 73-94; Burak Takmer, Nuray Gökalp, "Inscriptions from the Sanctuary of Μῆτηρ Θεῶν Ουεγεινός at Zindan Mağarası I", *Gephyra* 2, 2005, 95-113.

⁴ Kent tarihi üzerine özet olarak bkz. Klaus Belke, Norbert Mersich, *Tabula Imperii Byzantini* 7, Phrygien und Pisidien, Verlag der Akademie der Wissenschaften, Wien, 1990, 405-406; Hartwin Brandt, "Timbriada" *Der Neue Pauly (DNP)*. Band 12/1, Metzler, Stuttgart 2002, 582.

nun sağlandığı güzergâh, kentin kuzeybatısında mezar stellerine ait yuvalar, Akropolisin doğusundaki yerleşim sahasında kaçak kazılarla gün yüzüne çıkmış büyük bir kiliseye ait kalıntıların belgelendirilmesine başlanmıştır. Kentin güneyinden Mallos'a giden bir yolun varlığı tespit edilmiş, kuzey kapıdan başlayarak Sofular yönüne giden antik yol takriben 2 km kadar izlenebilmiştir.

Timbriada'nın güneybatısında ve Zindan Mağarası'nın kuzeydoğusundaki Deliklitaş adlı mağara çevresinde araştırmalar yapılmış, mağaranın güneybatısındaki yamaçlarda bir kırsal yerleşme tespit edilmiştir. Mağaranın takriben 400 m kuzeybatısındaki yamaçta ise kente ait kırsal yerleşmeye ait diğer yapı kalıntılarına rastlanmıştır. Her iki yönden devasa girişi olması nedeniyle Deliklitaş Mağarası olarak isimlendirilen mağara Aksu'dan başlayıp Bağcık Köyü'ne giden ve oradan Sarıdris'e (Mallos) yönelen bir kısmı antik dönem güzergâhını izleyen bir modern yolun yakınında olup Aksu'ya uzaklığı yaklaşık 8 km'dir. Modern yol yakınında, mağaraya takriben 1 km uzaklıkta bir gözetleme kulesi de vardır. Deliklitaş yakınlarında, modern stabilize yoldan sadece 3 m uzaklıkta, kuzey-güney yönünde uzanan bir antik yolun varlığı tespit edilmiştir. Tespit edilen yolun yapıların bulunmadığı düzlük bir alandan geçtikten sonra mağaranın üzerinde bulunan yüksek ana kayanın kesilerek alan açıldığı ve yerli kaya yüzeyine yapılmış basamaklar vasıtasıyla mağaranın üst tarafından geçerek güneye devam ettiği ardından güneybatıya yöneldiği ve buradaki alt teraslara gittiği saptanmıştır (Resim: 9). Mağaranın batı yönündeki çıkışında, mağara içinden geçen suyun bir kısmının mağaranın kuzeyine yönlendirildiği ve suyun yumuşak bir eğimle akması için masif kaya bedeni boyunca altan duvar örülmesi vasıtasıyla bir su yolu yapılmıştır. Mağaradan yönlendirilen suyun aktığı kanalın içi belli yerlerde harçla sıvanmıştır. Buradan akan su bir dereyi geçtikten sonra batıya yönelmektedir. Kanaldan gelen su güneybatıdaki yerleşmenin karşısında bulunan yamaçtaki münferit yapı ve tarım alanlarının su ihtiyacını karşılamış olmalıdır. Su kanalında yapılan bazı modern müdahalelere karşın, bu tesisatın Antik Dönem'de yapıldığına, su kanalı altındaki destek duvarları işaret etmektedir. Mağara içinde ise insan müdahalesini gösteren başka bir emare tespit edilememiştir. Büyüklüğü ve etkileyici görünümü dikkate alındığında Deliklitaş Mağarası Zindan Mağarası gibi bir kutsal alan olabilir.

2016 yılı çalışmalarında Zindan Mağarası'nın çevresinde yapılan incelemelerde ise mağaranın 200 m doğusunda Aksu Çayı'nın hemen kenarında ana kaya üzerine oyulmuş 0,52 m genişliğinde, 0,84 m yüksekliğinde bir stel yatağı ile karşılaşmıştır. Stel yatağı muhtemelen mermer bir adak kabartması için açılmış olup etrafında dağınık halde sütun kaidesi ve mimari parçalar yer al-

maktadır. Mağara yakınında karşılaşılan bu stel yatağı bu alandaki kült yerinin sadece mağara önü ile sınırlı kalmayıp geniş bir alana yayıldığına da bir göstergesidir (Resim: 10).

Mallos:

Yetersiz güvenlik önlemleri nedeniyle açıkça yağmaya maruz kalmış bu kentte kaçak kazı çukurlarında yapılan gözlemlerde kentin yerleşim sahası olan akropolisin doğusundaki alanda yapıların Geç Hellenistik Dönem'den Geç Antik Dönem'e dek belli bir seviyeye dek ayakta kaldığı, erken dönem yapılarından bazılarının kent terkedilinceye dek kullanıldığı tespit edilmiştir. Kentin kuzeybatısındaki tepe yamaçlarında 2,50 m'den daha yüksek istinat duvarlarıyla sağlamlaştırılmış, geniş bir yürüme zemini olan antik yolda ölçüm çalışmaları yapılmıştır (Resim: 11). Bu yolun 310 m'lik kısmı oldukça iyi korunmuş olup, bu yol en kestirme biçimde kentin Eğirdir Gölü ile bağlantısını sağlamaktaydı. Yolun kuzeydoğu yönündeki seyri Apollonia yönünde olmalıdır. Antik yolun yakınlarda Eleksi Tepesi yamacında bulunan küçük tapınağa ait bazı mimari parçalara rastlanmıştır. Mallos ile Timbriada arasında bağlantıyı sağlayan yolun ve kente güneybatıdan ulaşımı sağlayan nekropol yolunun kesin güzergâhını belirlemeye yönelik çalışmalar ise henüz sonuçlanmamıştır. Mallos'un 3 km doğusunda ise 36 S 327848 UTM 4202287 koordinatında ana kaya üzerine oyulmuş künk yatakları yer almaktadır. Yataklar alanda yer alan tepenin eteklerini izlemekte, derinlikleri ve genişlikleri işlendikleri kayaya göre değişmekte olup bazı alanlarda yan yana üç farklı yatağın açıldığı görülmektedir. Bu yataklar muhtemelen antik kente kapalı sistem ile su ulaşımını sağlayan ana sistemin bir parçasıdır. Su kaynağının yeri ve suyunun güzergâhı henüz tespit edilememiştir. Ancak su yolu muhtemelen kanalların tespit edildiği bu alanın kuzeyinde yer alan ve doğrudan kent agorasına açılan vadi içerisinde olmalıdır (Resim: 12).

Resim 1: Kapıkaya Ağora Meydanında Yer Alan Su Toplama Çukuru.

Resim 2: Kapıkaya'nın Güneybatısında Yer Alan Su Kaynağı.

Resim 3: Kapıkaya'nın Güneybatısında Yer Alan Tarım Terasları.

Resim 4: Kapıkaya'da Deprem Sonucu Devrilmiş Kaya Kütlesi.

Resim 5: Kapıkaya Nekropol Alanında Bulunan Yapı.

Resim 6: Kapıkaya Nekropolü'nden Lahit Kapağı Örneği.

Resim 7: Karadelikli Mağarası Genel Görünüm.

Resim 8: Kapıkaya'nın Güneybatısında Yer Alan Şarap Presi.

Resim 9: Deliklitaş Mağarası'nın Üzerinde Yer Alan Basamaklı Yol.

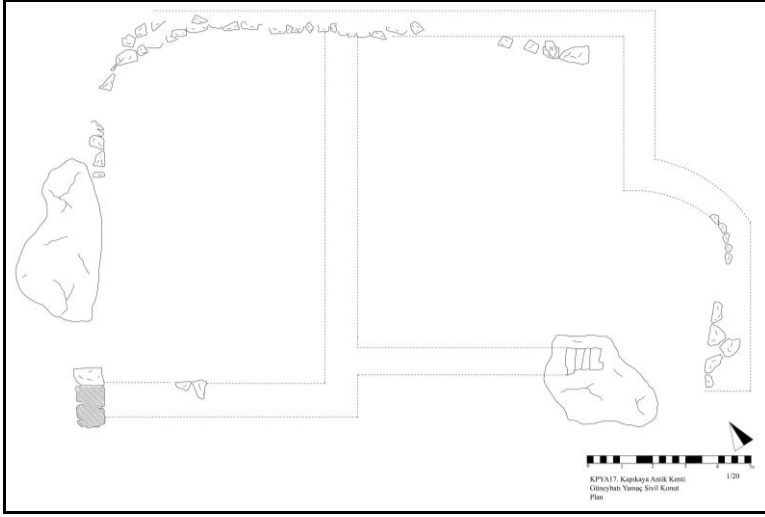
Resim 10: Zindan Mağarası'nın Doğusunda Bulunan Stel Yatağı.

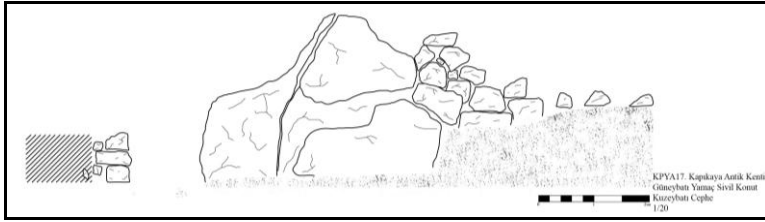
Resim 11: Mallos'un Kuzeybatı Yamacında Yer Alan
Yolun Üst Döşemi.

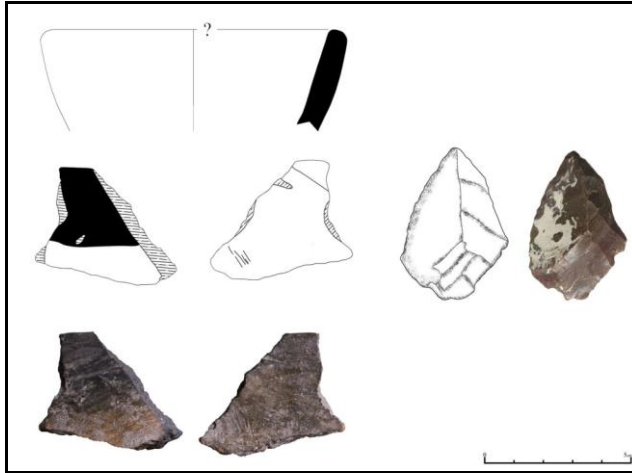
Resim 12: Mallos Su Kanalları.

Çizim 1a: Kapıkaya 'nın Güneybatısında Yer Alan Sivil Konutun Planı.

Çizim 1b: Kapıkaya'nın Güneybatısında Yer Alan Sivil Konutun Cephesi.

Çizim 2: Karadelikli Mağarası İçerisinde Bulunan Seramik Kap Parçası ve Mağara Önünde Bulunan Çakmak Taşı Obe.

BOĞSAK ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI (BOGA) 2016 SEZONU

Günder VARİNLİOĞLU*

(2016'da aramızdan ayrılan Prof.Dr. Arzu Öztürk'ün anısına)

2010 yılından beri Mersin İli, Silifke İlçesi sınırlarında yürütülen Boğsak Arkeolojik Yüzey Araştırması'nın (BOGA) 2016 sezonu, Taşucu Körfezi'nin en büyük iki adasına odaklanmıştır: Boğsak (Antik Asteria) ve Dana (Antik Pitusu, Pityoussa, ortaçağda Provensale). Bu iki yerleşimde yoğun ve yaygın yüzey taraması, yapı envanteri ve arkeometri, mimari tespit ve belgeleme, hava fotogrametrisi ve lazer tarama çalışmaları yapılmıştır. Taşucu Körfezi kıyılarında ve hinterlandında ise mimari tespit ve belgeleme, yaygın yüzey araştırması, seramik taraması, arkeometrik ve jeolojik araştırmalar yürütülmüştür¹.

BOĞSAK VE ÇEVRESİ

Boğsak Adası'nda Yüzey Taraması ve Yerleşimin Kronolojisi

Boğsak Adası'nda, önceki yıllardaki araştırmalarımız, bu yerleşimin İ.S. 4. yüzyılın sonunda ortaya çıkarak, en az 7. yüzyılın sonuna, hatta 8. yüzyıla dek devam ettiğini göstermişti. Son iki sezonda, adanın daha önce ulaşılmamış bölgelerinde gerçekleştirilen seramik taramasında, dikkate değer miktarlarda bulduğumuz Günsenin 1 ve Yassıada 2 amfora parçaları, adanın 9. ve belki 10. yüzyılda, geç antikçağdaki nüfus ve yoğunlukta olmasa bile, kullanıldığını, hatta oturulduğunu düşündürmektedir. Eğer yüzey taramasında tespit ettiğimiz 9.-10. yüzyıl seramikleri adada kesintisiz bir yerleşime işaret ediyorsa, yapı-

* Yrd.Doç.Dr. Günder VARİNLİOĞLU, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Cumhuriyet Mah. Silahşör Cad. 89, Bomonti Şişli, İstanbul/TÜRKİYE. E-posta: gvarinlioglu@gmail.com

¹ BOGA 2016 saha çalışmasına katkıları ve destekleri için Bakanlık temsilcisi Muhterem Vuran'a, Silifke Müzesi müdürü İlham Öztürk'e, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü çalışanlarına, BOGA heyeti adına teşekkür ederim. Mersin Büyükşehir Belediyesi METAB, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi (BAP), Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Purdue University, Indiana University ve British Academy, projeye mali destek sağlamıştır.

ların bir bölümü, değişikliklerle kullanılmaya devam etmiş olabilir. Öte yandan, bu dönemde, ahşap ve kerpiç gibi, yerüstünde nadiren arkeolojik kalıntı bırakan yapı malzemesi kullanılmış olabilir.

2016 sezonunda, Dr. Nicholas Rauh (Purdue Üniversitesi, ABD) başkanlığındaki ekip, Boğsak Adası'nın kuzeybatı, kuzeydoğu, güneybatı ve zirvesindeki beş bölgede seramik taraması çalışması gerçekleştirmiştir. Bu çalışmanın amacı, seramiklerin kronolojisi hakkında kısa sürede mümkün olduğu kadar çok veri toplamaktır. Bundan önceki sezonlarda, adanın birçok bölümü yarı sistematik yöntemlerle taranmıştır. Bunun bir nedeni, arazi yapısının ve yoğun bitki örtüsünün önceden belirlenen hatlarda yürümeye izin vermemesidir. 2016 sezonunda, taranmamış alanlarda, ulaşılabilen ve yüzeyin kısmen de olsa görünebildiği 5 bölge (*transect*) belirlenmiştir. Her bölgede, görünürlüğü yüksek olan, yaklaşık 5 m yarıçapındaki mahallerde (*locus*), yalnızca diyagnostik seramikler toplanmış ve yerinde kayıt altına alınmıştır. Bu yöntemle yapılan çalışma sonucunda, 28 mahalde, toplam 366 adet diyagnostik seramik parçası yerinde analiz edilerek kataloglanmıştır.

Yalnızca diyagnostik seramiklerin toplandığı *grab sampling* yönteminin sapmasını (*bias*) vurgulamak gerekir. Bu yöntem, esas olarak seramiklerin kronolojik dağılımı hakkında veri sağlamaktadır. Seramikleri diyagnostik ayrımı yapmaksızın toplamadığımız, saymadığımız ve tartmadığımız sürece, istatistiksel analiz yapmak, dolayısıyla niceliksel sorulara yanıt vermek mümkün değildir. Ayrıca, her mahalde rastgele seçilen diyagnostik parçalar, kaba mallar ve pişirme kapları hakkında bize ancak kısmî veri sağlayabilir.

2015-2016 yıllarında çalışılan 1130 seramik parçasının değerlendirmesi sonucunda, yüzey seramiklerinin %78'i geç antikçağa tarihlenmiştir. Erken Roma seramikleri %10, Bizans-ortaçağ %7, Helenistik %2 oranındadır. Ancak, bu oranlar, yüzey seramiklerinin tümü toplanarak incelenemediği için gerçek değerleri yansıtmamaktadır. Örneğin, eğer seramik taraması yalnızca temsili örneklerle indirgenmemiş olsa, Yassıada Geç Roma 1 amforaların yüzdesi (%70) tahminen çok daha yüksek olurdu. Geç Roma amfora tiplerinden 4 ve 6, çok daha az miktarlarda (%3-4) bulunmuştur. Benzer biçimde, ince mallarda da en büyük yüzde Geç Roma formlarına (ince malların %71'i), özellikle de Kıbrıs Kırmızı Astarlı (ince malların %50'si) seramiklere aittir. Kıbrıs seramiklerinin çeşitli formları (1, 2, 3, 7, 8, 9, 10, 11, 13) adaya ulaşmıştır; bunu Foça Kırmızı Astarlı (ince malların %14'ü) seramiklerin 3 ve 10 numaralı formları izlemektedir.

Geç Roma-geç Antik formlar olan Foça ve Kıbrıs kırmızı astarlı malların kronolojileri tartışmalıdır; bu formların artık İ.S. 7. yüzyılda sona ermediği bilinmektedir. Bizans-ortaçağ amforaları, özellikle Günsenin 1 ve Yassıada 2 amforaları, örnekler arazide incelendiği, dolayısıyla tekrar değerlendirilemediği için, yeterince anlaşılamamıştır. Bu nedenle yüzdelerdeki temsilleri (%7) eksiktir. Araştırmamızın bu aşamasında, Boğsak Adası'nın Roma öncesi ve Erken Roma dönemlerinde kısıtlı da olsa bir biçimde kullanıldığını; mimari kalıntıların da gösterdiği gibi, esas yerleşiminin 4. yüzyılda başlayarak, en az 9. yüzyıla, hatta 10. yüzyıla kadar devam ettiğini düşünüyoruz. Bir başka deyişle, Boğsak Adası'nın ortaçağ evresinin, seramik taraması sonuçlarının yansıttığından çok daha önemli olduğunu düşünüyoruz. Önümüzdeki sezonlarda mimari ve seramik çalışmalarının odağında bu sorunsal yer alacaktır.

Boğsak Adası'nda Yapı Envanteri ve Arkeometri

2014'den beri Dr. Mine Esmer (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi) yürütücülüğünde gerçekleştirilen yapı envanteri çalışmasında, Boğsak Adası'nın kuzeybatısı ve güneydoğusunda, farklı büyüklüklerde on yapıda (ST010, ST029-037) çalışılmıştır (Harita 1). Rölöve amaçlı ölçümlerde *Geomax Zenith 25* GNSS/CORS ve *Leica Flexline TS06* Total Station aletleri kullanılarak, plan, kesit ve cephe çizimleri için gerekli ölçüler alınmıştır; yapısal öğeler (ör. pencere, kapı, niş), duvar örgü teknikleri (ör. duvar kalınlığı, taş boyutları) ve yapı malzemeleri (ör. taş, tuğla, harç ve sıva) hakkında bilgiler yapı envanteri formlarına kaydedilmiştir.

2016 sezonunda çalışılan yapılar içinde en iyi korunmuş örnek olan ST029'da edinilen bilgi şu şekilde özetlenebilir. Bu yapı, adanın güney ucuna yakın konumda, Kilise III'ün güneybatısında, Kilise IV'ün kuzeydoğusunda, deniz seviyesinden 28 m yükseklikteki dik bir kayalık üzerine oturmaktadır. Konumundan dolayı kiliselerle bağlantılı bir konut olabileceğini düşündüğümüz bu yapının kimi bölümleri uçurumun kıyısında olduğu için, ancak üç birimi ayrıntılı olarak incelenebilmiştir. Yapı, kuzeydoğu-güneybatı yönünde en fazla 12 m, güneydoğu-kuzeybatı yönünde ise en fazla 4 m'lik bir alan kaplıyor olmalıdır (Çizim 1). Günümüze ulaşmış üç birim, yapının bodrum katına aittir; her birimin zemin seviyesinde tahliye kanalları açılmıştır. Bu birimlerin üstünde yükselen, yer yer korunmuş taş konsolların taşıdığı zemin katından geriye tek bir kapı eşiği (D₁, genişlik 115 cm) ve eşiğin iki yanındaki sövelerin alt bölümleri kalmıştır. Farklı büyüklüklerdeki bu birimler (U₁: 4.5 m², U₂: 13.8 m², U₃: 8 m²) birbirlerine ara duvarlardaki kapılarla bağlanmaktadır (Resim: 1). Bu

birimlerden iki tanesinin denize bakan cephesinde pencere bulunmaktadır: U2 biriminde 58x65 cm² boyutlarında küçük bir dikdörtgen pencere, U1 biriminde ise daha küçük bir mazgal pencere (genişlik: içte 38 cm, dışta 18 cm) vardır. Yapıda kullanılan duvar örgüsü, adanın diğer yapılarında görülen örgüyle benzerlik göstermektedir. Kabaca dikdörtgen formlu, kaba yonu, küçük boy taşlar kireç harcı ile bağlanmıştır. Kalınlıkları 56-64 cm arasında değişen, bu çift cidarlı duvarların ortasında, içinde çok küçük parçalı taşlardan oluşan ince bir moloz tabakası bulunur. Yalnız, bu yapının iç duvarlarının yüzeyleri oldukça iyi korunmuştur. U2'nin iç duvarlarında sıva izleri, birçok yüzeyde de kabartılı teknikte yapılmış derzler (2,5-3 cm) görülmektedir.

Yapı Envanteri ile koordinasyon halinde gerçekleştirilen arkeometri çalışması, hem Boğsak Adası'nda hem de yapı malzemesinin kaynaklarının araştırılmasına yönelik olarak, araştırma bölgesinde, geniş bir alanda yürütülmüştür. Murat Eroğlu², Boğsak Adası'nda Kilise III, IV ve VI'dan harç ve sıva örnekleri, Doğu Mahallesi sarnıçlarından sıva ve moloz dolgu harcı örnekleri toplamıştır. Ayrıca, Yapı Envanteri'nde ele alınan her yapıdan, malzeme özelliklerini incelemek ve diğer yapılarla karşılaştırmak amacıyla, taş, seramik/kiremit, metal, harç ve sıva örnekleri alınmıştır. 2013 yılından beri toplanan örneklerde, temel fiziksel testler (birim hacim ağırlığı, su emme kapasitesi, gözeneklilik, vb.), agrega ve bağlayıcı analizi, agregalarda granülometrik analiz, petrografik ince kesit optik mikroskop analizi ve X-Işınlı Floresans Analizi (PED-XRF) analizleri yapılmaktadır (Eroğlu, Akyol ve Varinlioğlu 2017). Yapı malzemesinin fiziksel ve kimyasal özelliklerinin ve kaynaklarının araştırılması dışında, bu malzemenin adadaki dağılımı, yapıların evreleri ve bölümleriyle olan ilişkisi de incelenmektedir.

Boğsak Adası'nda 2014 yılından beri sürdürülen Yapı Envanteri ve 2013'ten bu yana yapılan arkeometri çalışmaları sonucunda, adadaki yapı teknikleri, mekân kullanımı, mimari öğeler ve yapı malzemesi hakkında bir veri dağarcığı oluşturulmuştur. Bu araştırmanın bir sonraki aşamasında, ilk değerlendirmelerin ardından belirlenen eksikler tamamlanacak ve ortaya çıkan yeni soruların yanıtlanmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.³ Bu süreçte, Yapı Envanteri ve

² Murat Eroğlu'nun Gazi Üniversitesi Kültür Varlıklarını Koruma Anabilim Dalındaki doktorasının başlığı şudur: "Boğsak Adası (Silifke, Mersin) Geç Antik Dönem Yerleşimi Yapı Malzemelerinin Korunmasına Yönelik Arkeometrik Çalışmalar"

³ Yapı Envanteri projesinin ilk sonuçları için bkz. Varinlioğlu ve Esmer 2017 (baskıda).

arkeometrinin görsel ve sayısal verileri Coğrafi Bilgi Sistemleri ve veritabanına aktararak, mekânsal ve istatistiksel analizler yapılması öngörülmektedir.

Boğsak Adası'nda Lazer Tarama

Adanın zirvesinde yer alan büyük yapı kompleksi (bkz. Harita: 1), bitki temizliğinin ardından, Faro Focus X330 lazer tarama aleti kullanılarak belgelenmiştir.⁴ Bu kompleksi oluşturan yapılar şunlardır (Resim: 2): Kilise I ve V; merdivenle çıkılan büyük yerüstü sarnıcı; sarnıcın önündeki podyumun altındaki tonozlu mezar odaları ve sarnıcı; kıvrımlı 'çevre duvarı'. Bu alandaki yapılar, ada yerleşiminin birden çok evresinden kalıntılar bulundurmaktadır. Örneğin, adadaki diğer yapılardan duvar örgüsüyle ve formuyla farklılaşan kavisli 'çevre duvarı', yüzey taramasında bulunan 9.-10. yüzyıla ait seramik buluntuları da göz önünde tutulduğunda, adanın geç antikçağın sonu-ortaçağdaki kullanımına ışık tutma potansiyeline sahiptir. Öte yandan, ortaya çıkan yapısal ve mekânsal öğeler, BOGA'nın Kilise V olarak adlandırdığı yapının, Dr. Ayşe Aydın'ın (2004) önerdiği gibi, bir martyrium olduğu tezini güçlendirmektedir. Bu, Varinlioğlu (2017)'nin adanın zirvesindeki kilise kompleksinin, geç antikçağda Boğsak Adası'nın da parçası olduğu hac hareketinin önemli noktalarından biri olduğu varsayımını da desteklemektedir. Lazer tarama yöntemiyle beş günde gerçekleştirilen rölöve çalışması, bu yapı kompleksinin araştırılmasındaki ilk adımdır. 2017 sezonunda kalıntılar yakından yerinde incelenecek, fotoğraflanacak, yapı envanteriyle bağlantılı veriler toplanacak, kalıntıların birbirleriyle bağlantıları, evreleri ve işlevleri hakkındaki araştırma sorularına yanıtlar aranacaktır. Bundan yola çıkarak, 2017 sezonunda, bu yapı kompleksi bağlamında üzerinde duracağımız ana sorular, Boğsak Adası'nın geç antikçağın sonunda geçirdiği dönüşümler ile ada yerleşimi terkedildikten sonraki kullanımı üzerinedir.

Temirini

Boğsak Koyu'na yaklaşık 800 m uzaklıkta, denizden yaklaşık 200 m yükseklikte, Temirini (Timurini) olarak bilinen mahalde, koya hakim bir konumda küçük bir geç antikçağ-ortaçağ yapı kompleksi bulunmaktadır. Yapı, sarp kayalığa bitişik ve doğal bir mağarayı içine alacak biçimde inşa edilmiştir. Mağaranın ağzına yakın bölümünde, tek nefli, apsisinin dış cephesi üç kenarlı poligon formunda, küçük bir şapel bulunmaktadır. Şapelin apsis bölümünün iç yüzeylerinde, kırmızı ve mavi/yeşil renkleri belli belirsiz seçilebilen fresko izleri var-

⁴ Lazer tarama ekibi: Alex Turner, Yasemin Aydoğdu, Cem Ardıl, Hilal Küntüz, Fatih Tımrılı.

dır. Kayalığın alt bölümüne inşa edilmiş teras, bugün neredeyse tamamen yıkılmış olan yapı gruplarını taşımaktadır. Bu kompleksin kuzeydoğu köşesine, ikinci katı kısmen korunmuş olan, mazgal pencereleri bulunan, korunaklı bir yapı ("kule"), ikinci bir evrede eklenmiştir (Resim 3). Konumu dolayısıyla, Boğsak kıyısındaki ve Karabucak'taki yerleşimlerle bağlantılı olması beklenen bu yapı kompleksinin işlevini bilmiyoruz. Burası, az sayıda keşişin yaşadığı küçük bir manastır olabileceği gibi, çevredeki tarım ve hayvancılık faaliyetiyle bağlantılı küçük bir çiftlik olarak da işlevlenmiş olabilir.

DANA ADASI (PĪTUSU, PĪTYOUSSA, PROVENSALE)

Kıydan 2.5 km açıktaki, 3x1.2 km² büyüklükteki, zirvesi deniz seviyesinden 250 m yükseklikte olan Dana Adası, Taşucu Körfezi'nin en büyük adasıdır. BOGA, 2011 ve 2015 sezonlarında gerçekleştirdiği ön çalışmaların ardından (Varinlioğlu 2012, 2013, 2016), 2016 sezonunda, Dana Adası'nın kuzeybatı kıyısında, kıyının arka bölgesinde ve adanın güney tepesinde, farklı çalışma yöntemleri içeren sistemli ve kapsamlı bir yüzey araştırması yürütmüştür (Harita: 2). Adanın kuzeybatısındaki yoğun ve yaygın yüzey taraması ile, Dana Adası'ndaki yerleşimin sınırları ve kronolojisinin ana hatları ortaya çıkarılmıştır. Rölöve, haritalama, belgeleme ve hava fotogrametrisi yöntemleri kullanılarak, adanın kuzeybatısında, kıyı boyunca uzanan kalıntılar belgelenmiş ve işlevleri hakkında ilk sonuçlara varılmıştır.⁵

Araştırma, Dana Adası'nda, birbiriyle bağlantılı olduğunu düşündüğümüz, ana evreleri geç antikçağa tarihlenen iki yerleşim bulunduğunu göstermiştir: Kuzeybatı kıyısındaki aşağı yerleşim, yaklaşık 1500x150 m²'lik bir alanı kaplamaktadır. Güney tepesindeki yukarı yerleşim ise, çok evreli bir kalenin içinde ve etrafında yer almaktadır. Dana Adası, hem işlevleri hem kronolojisi açısından Boğsak Adası ile birçok açıdan kesişmektedir. Yüzey taramasında incelenen örneklerin istatistiksel olarak anlamlı bölümü, erken Roma imparatorluk çağından ortaçağa uzanan döneme aittir. Bunlar içinde en büyük yüzde (%67), Boğsak Adası'nda olduğu gibi, geç antikçağa aittir. Aşağı yerleşimdeki Hristiyan ögeler, 4 bazilikal planlı kilise dışında, adanın çeşitli yerlerinde görülen haç simgelerinde de gözlemlenmektedir. Yukarı yerleşimdeki, çok daha erken tarihli ve çok evreli olmakla birlikte, özellikle geç antikçağ-ortaçağ evreleri dikkat

⁵ Dana Adası'ndaki yüzey araştırmasının ilk sonuçlarını daha ayrıntılı olarak tanıtan makale, İngilizce ve Türkçe yayınlanmıştır; bkz. Varinlioğlu, Kaye, Jones vd. 2017a, 2017b. Burada, bu makalenin bir özeti yer almaktadır.

çeken kale ve bazilikal planlı kilise, Dana Adası'ndaki bu iki yerleşimin ana evrelerinin eş zamanlı ve/veya ardışık olduğunu düşündürmektedir. Ortaçağa ait seramiklerin, adada yerleşimin devamlılığını gösterip göstermediği sorusunu henüz yanıtlayamıyoruz. Öte yandan, dikkate değmeyecek kadar az sayıda ki Helenistik ve Erken Modern çağ seramiklerini, yerleşimden çok, adanın deniz yolları üzerinde uğrak ve sığınma noktası olması ile açıklamak daha doğru olur.

Aşağı Yerleşim

Dana Adası'nın kuzeybatı kıyısında, yaklaşık 1.5 km boyunca uzanan, yan yana dizilmiş birçok yapı temeli, dörtgen girinti, kanal ve sarnıç bulunmaktadır (Resim: 4). Kıyı çizgisinin arkasında dağın eteklerine dek uzanan, bugün büyük bölümü bitki örtüsü altında kalan kalıntılar, yerleşimin yapılarına, çoğunlukla da konutlara aittir. Dana Adası'nın arkeolojik peyzajı, özellikle kiliseler, 4-5 m yüksekliğe dek korunmuş yapılar (bugün durum böyle değildir), hamam kompleksi, çok sayıdaki sarnıç ve güney tepesindeki kale, 19. yüzyılın sonunda bölgeyi ziyaret eden araştırmacılar ve gezginler tarafından yüzeysel de olsa kaydedilmiştir (Beaufort 1818; Heberdey ve Wilhelm 1896).

BOGA'nın 2016 yılındaki yüzey taraması ve mimari araştırması, aşağı yerleşimin 150 m içeriye uzandığını, dağın eteklerine doğru seyrekleşerek, yaklaşık 35-50 m yükseklikte, taş ocakları ve geniş nekropol alanları ile sonlandığını göstermiştir. Dr. Noah Kaye ve Dr. Nicholas Rauh başkanlığındaki yüzey taramasında, alan yaklaşık 50x100 m²'lik 38 bölgeye (transekt) ayrılmış; hem kesin-tisiz hatlar hem de ızgara biçimli birimlerden oluşan transektlerde yürünmüştür (bkz. Harita: 2). Diyagnostik ince mallar ve amforalara öncelik verilmiş olsa da, pişirme kapları, kaba mallar ve günlük kullanım kapları da taramaya dahil edilmiştir. Seramik taraması, aşağı yerleşimin erken Roma İmparatorluk devrinde daha küçük bir alanda ortaya çıktığını, geç antikçağda ise en yüksek noktasına ulaştığını kesin olarak göstermektedir (Grafik: 1). Foça Kırmızı Astarlı ve Kıbrıs Kırmızı Astarlı ince malların yoğunluğu dikkat çekmektedir. Bunlarla yaklaşık eş zamanlı Geç Roma 1, 4 ve 6 amforaları da adada en çok temsil edilen tiplerdir.

Yerleşimin yapıları, Boğsak Adası'ndakilere göre daha çok yıkılmış ve yağmalanmıştır. Yerleşimin güneyinde, kıyıdan yaklaşık 170 m içeride yer alan bir yapı grubu, yerleşimin en iyi korunmuş mimari kalıntılarını barındırmaktadır. Konut olduğunu düşündüğümüz bu yapıların zemin katları büyük ölçüde anakayaya oyulmuştur; duvarlar ise büyük kesmetaş bloklardan harçsız olarak

örülmiştir (Resim 5). Yapıların zemin kat duvarları, kapıları ve pencerleri epeyce ayakta, ikinci katı taşıyan hatıl delikleri ve kemerler ise kısmen korunmuştur. Belki bunlar, Heberdey ve Wilhelm 1891-1892’de adayı ziyaretinde kaydettiği, duvarları 4-5 m yükseklikteki yapılardır. Bölgede, Geç Antik sivil yapılarda, özellikle de konutlarda, neredeyse hiç görülmeyen bu duvar örgüsü, bu kalıntıların, yerleşimin Erken Roma evresine ait olup olamayacağı sorusunu beraberinde getirmektedir. Bu yapı grubunda henüz ayrıntılı çalışılmadığı için, bu soruyu henüz yanıtlayamıyoruz.

Dana Adası’ndaki 5 bazilikal planlı kilisenin 4’ü, aşağı yerleşimin kuzey kesimlerine yakın, bugünkü kıyı çizgisinin ya tam üzerinde ya da hemen arkasında, birbirine yakın konumda yer almaktadır (bkz. Harita 2). Her ne kadar kiliselerdeki ayrıntılı belgeleme çalışması tamamlanmamışsa da bu kiliseler İsauria/Kilikya’dan iyi bildiğimiz, üç nefli, narteksli ve galerili bazilikalar olmalıdır. Kiliselerde (ör. Kilise II, V) doğu duvarı ve apsisin arasındaki ambülaturun kalıntıları kısmen korunmuştur (Resim 6). İsauria ve Kilikya’daki öbür örneklerle karşılaştırılarak, bu yapıların 5. yüzyılın 2. yarısı- 6. yüzyıl arasına tarihlenebileceği söylenebilir. Kiliselerde birçok yapım tekniği görülmektedir. Duvarlar sıklıkla kayaya oyularak şekillendirilmiş, duvar örgüsünde önceki dönem yapılarından devşirilmiş taşlar kullanıldığı gibi, kaba yonu, dörtgen küçük taşlardan oluşan harçlı duvar örgüsü de görülmektedir. Örneğin Kilise IV, daha önceki bir yapının kalıntılarının dönüştürülmesiyle inşa edilmiştir (Resim 7). Nefleri birbirinden ayıran, yerel kireçtaşından yapılmış sütunlar ve kaideleri nadiren *in situ*’dur; çoğunlukla da yıkıntılar arasına dağılmıştır. Sütun başlıklarının neredeyse tümü adadan götürülmüştür. Geriye kalan tek tük kireçtaşı örnek dışında, aşağı yerleşimdeki her kilisede, Prokonnesos mermeri olduğunu düşündüğümüz, az sayıda levha, kaplama, sütun başlığı ve sütun parçası bulunmuştur. Kilise II ve IV’te renkli taş tessera’lardan oluşan taban mozaiklerinin kalıntıları görülmüştür. Bunlar, Aphrodisias’taki bazilikada olduğu gibi, ithal taş kullanımını göstermekle birlikte, bunun ne kadar yaygın olduğunu söylemek mümkün değildir.

Dana Adası’nın kuzeybatı kıyısı boyunca uzanan dörtgen girintiler, kanallar ve yapılar, adanın yorumlanması en zor unsurlarıdır. Çünkü, kıyıdaki kalıntılar, depremler, dalga etkisi ve insan müdahalesi nedeniyle çökmüş, bozulmuş ve yağmalanmıştır; bunun sonucunda, kalıntıların işlevlerinin belirlenmesi için gereken arkeolojik veriler son derece kısıtlıdır. Bu kalıntıları, denizcilik arkeo-

logları Dr. Michael Jones ve Dr. Rebecca Ingram başkanlığındaki bir ekip incelemektedir.⁶ Ekip, yüzey araştırmasında, 60'dan fazla kıyı oluşumu tespit etmiştir. Bunlar üç gruba ayrılabilir: 1) yapı temelleri; 2) taş ocakları; 3) işlevi kesin olmayan eğimli yüzeyler.

Kıyı çizgisinin kuzeyindeki kalıntıların büyük bölümü, yerleşimin üst kotlarındakilere benzer yapılardır. Ancak, yapı malzemesi yağmalandığı ve kıyı hattı erozyona uğradığı için, temelleri oldukça sığdır; üstelik duvarlar günümüze ulaşmamıştır, yani geriye yalnızca bu yapıların oldukça bozulmuş ve yapı malzemesi için yağmalanmış temelleri kalmıştır (Resim 8). Kıyı çizgisindeki sarnıçlar da bu yapılarla bağlantılı olmalıdır.

Kıyının güneybatı ucundaki dörtgen oluşumlar ise taş ocakçılığı faaliyetine işaret ediyor olmalıdır. Örneğin, kıyı çizgisinde, içeriye doğru uzanan kanallar (Resim 9), büyük olasılıkla, taş çıkarmada kullanılan oyuklardır. Öte yandan, bunların bir bölümünü, Boğsak Adası'ndaki benzer örnekleri göz önünde tutarak, tahliye kanalları olarak da yorumlamak mümkündür.

Kıyı hattında kısmen korunmuş 10 veya daha fazla eğimli yüzeyin kullanım amaçları tartışma konusudur. 2011 yılında BOGA'nın adadaki ilk çalışmasında, bu kayaya oygu oluşumlar tespit edilmiş, olası işlevler olarak çekek yeri, taş ocağı, tuzla veya garum üretimi alanları önerilmekle birlikte, kapsamlı bir inceleme yapılmadan bir sonuca varmanın doğru olmayacağı vurgulanmıştır (Varinlioğlu 2012 ve 2013). Bu 10 oluşumun yalnızca 4 tanesinde, çekek yerlerine ait olabilecek veriler korunmuştur (Resim 10). Bunların eğimi (4,7-6,5 derece), Klâsik ve Helenistik dönem trirem ya da daha ufak savaş gemilerinin kullandığı çekeklerin değerleriyle uyumludur (Blackman ve Rankov 2013: 120-21). Ancak eğim, kendi başına, bu yüzeylerin çekek yeri olduğu sonucuna varmak için yeterli değildir. Bir kere, bu oluşumların original uzunlukları ve derinlikleri ile ilgili veriler, kıyıdaki yıkım ve erozyon nedeniyle yok olmuştur. Üstelik, Antik gemi ambarlarında bulunan ana öğeler, örneğin üst strüktür taşıyıcılarıyla ilgili kalıntılar veya tekneleri karaya çekmek için gerekli iskele babaları bulunmamaktadır. Bu, Boğsak Koyu'ndaki, arka duvarlarındaki iskele babaları korunmuş beş çekek yerinin bulgularıyla örtüşmemektedir (Harpster ve Varinlioğlu 2015: 23-35). Ayrıca, antik savaş gemilerinin omurgasının oturduğu felenk ve yalpalıkların yerleştirileceği oyuklar da burada yoktur (Blackman ve Rankov

⁶ Belgelemede Total Station, GNSS/CORS aletleri kullanılmıştır. Kıyı hattının 3B modeli ve ortofotosu, Tuğrul Oktas tarafından, Phantom 3 İnsansız Hava Aracı (İHA) kullanılarak, hava fotogrametrisi yöntemiyle oluşturulmuştur.

2013: 107-15). Yani, kıyı çizgisindeki bu 10 oluşumun çekek yeri olduğunu kesin olarak söylememizi sağlayacak yeterli arkeolojik veri bulunmamaktadır.

Özetle, Dana Adası'nın kuzeybatı kıyısındaki kayaya oygu oluşumlar tekil bir kullanıma değil, tam tersine farklı birçok işleve işaret etmektedir. Aşağı yerleşimin ortaya çıktığı erken Roma İmparatorluk çağından günümüze dek, kullanım amaçlarının değişime uğramış olabileceği veya bu oluşumların aynı anda çok amaçlı kullanılmış olabileceği göz önünde tutulmalıdır. Kıyı çizgisinde yapı temelleri ve taş ocağı faaliyetinin izleri açıkça görülebilirken, çekek yerleri için aynı şey söylenemez. Dana Adası'nda, bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar çekek yeri dışında, endüstriyel boyutta gemi üretimi olduğunu gösteren arkeolojik veri yoktur. Ayrıca ada, ne konumu ne lojistik açıdan böyle bir işleve uygun değildir. Buradaki yerleşimin geç antikçağda gelişmesi, Taşucu Körfezi'ndeki diğer adalarda ve yerleşimlerde olduğu gibi, makro ölçekte Konstantinopolis'in başkent olması, bölgesel ölçekte ise Hagia Thekla'ya yönelen hac hareketi ile yakından bağlantılıdır. Arkeolojik veriler bu varsayımı desteklemektedir. Ada yerleşiminin ne zaman terkedildiği bilinmemektedir. Ancak, deniz yolları üzerindeki konumu nedeniyle, ada, liman, sığınak, müstahkem mevki olarak kullanılmaya devam etmiş olmalıdır. Kuzeybatı kıyısı boyunca uzanan, ulaşılması kolay kalıntılar ve kireçtaşı anakaya, 19. yüzyılda Heberdey ve Wilhelm'in de anlattığı gibi, yapı malzemesi kaynağı olarak kullanılmıştır.

Yukarı Yerleşim

Adanın güneybatı tepesindeki kalede ve çevresinde gelişen yukarı yerleşime ulaşmak çok zordur; bu nedenle, burada kapsamlı bir çalışma yapmak mümkün olmamıştır. Hava fotoğraflarında ve uydu görüntülerinde gözüken, Francis Beaufort'un da sözünü ettiği bu kale, 200x300 m² büyüklükte, çok evreli bir yapıdır (Resim 11). Kalenin beden duvarlarında ve içindeki yapılarda gözlenen pseudo-izodomik, harçlı, kaba yonu taş örgü ve düzensiz harçlı moloz, kalenin üç veya daha fazla yapım evresi olduğunu göstermektedir. İlk evresi kesin olarak belirlenemeyen bu yapı, geç antikçağda kısmen yükseltilerek güçlendirilmiş, kalenin içine büyük bir tonozlu sarnıç ve bazilikal planlı bir kilise inşa edilmiştir. Yukarı yerleşimden aşağı yerleşime doğru, 256 metrelik bölümü korunmuş taş döşeli, bir kenarında drenaj kanalı bulunan, anıtsal bir merdiven uzanmaktadır; ancak, bu merdivenin iki yerleşimi birbirine bağlayıp bağlamadığı belli değildir. Merdivenin korunan en alt bölümünde bir bekçi evi ya da giriş kapısı olarak yorumlanabilecek bir yapının kalıntıları bulunmaktadır.

TAŞUCU KÖRFEZİ'NİN HİTERLANDI

BOGA'nın Taşucu Körfezi adalarını, kıyılarını ve hinterlandını içine alan araştırma bölgesinde Tarihi Peyzaj Karakterizasyonuna yönelik yaygın yüzey araştırması ve jeolojik örnekleme, mimari tespit ve belgeleme (Temirini, Karabucak, Aphrodisias), seramik taraması (Eğribük/Tahtalimanı), ve arkeometrik örnekleme (Eğribük/Tahtalimanı, Temirini) çalışmaları yürütülmüştür.

Silifke ilçesi sınırlarında yer alan beş alanda Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (Historic Landscape Characterisation-HLC) çalışmasından yola çıkarak, tespit ve incelemeler yapılmıştır. Buna koşut olarak yürütülen jeolojik araştırmada, *Optically Stimulated Luminescence* (Optik Uyarmalı Lüminesans) yöntemiyle yapılacak analizler ve tarihleme için (Kinnaired, Bolos, Turner ve Turner 2017), arkeolojik alanların dışında kalan mahallerden toprak örnekleri alınmıştır.⁷ Taşucu Körfezi'nde adalar ve kıyıya yakın alanların aksine, bugüne değin arkeolojik çalışma yapılmamış bu bölgede, az sayıda mimari kalıntı ve yerleşimin varlığı bilinmektedir. Oysa, 20. yüzyıl hava fotoğrafları ve uydu görüntülerini kullanarak, Coğrafi Bilgi Sistemleri ortamında yürüttüğümüz Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu projesinin ilk sonuçlarıyla, sahadaki tespit çalışmaları bir arada değerlendirildiğinde, bu arazinin tarih boyunca tarım ve hayvancılık amaçlı, yoğun biçimde kullanıldığı görülmektedir. Bu süreçte, peyzajdaki dönüşümlerin, özellikle de tarlalar ve teraslardaki değişimlerin niteliğini ve kronolojisini ana hatlarıyla da olsa çizebilmek için, arkeolojik, jeolojik ve arkeometrik yöntemlerin bir arada kullanılması gerekmektedir. Kültürel peyzajın unsurlarının kronolojisini daha iyi anlayabilmek için, farklı tarım terası ve tarla tiplerinin bulunduğu beş alan seçilerek, arkeolojik ve jeolojik inceleme yapılmıştır. Gölcük, Akdere, Senir, Kuzkuyusu ve Uşakpınarı'nda, teraslar ve tarlaların çevresinde, bunlarla bağlantılı olduğunu düşündüğümüz yerleşimler ve/veya arkeolojik kalıntılar görülmüştür. Bunlar içinde, iki örneği vurgulamak gerekir. Kuzkuyusu ile Geçirim arasındaki bir tepede, sur duvarıyla çevrili bir alanda, tarihini kesin olarak bilmediğimiz bir yerleşim; civarında ise yakın döneme dek, belki konar-göçerlerce kullanılmış olabilecek yapı kalıntıları bulunmaktadır. Yüzeyde görülen az sayıda kaba seramik geç antikçağ ve ortaçağa aittir; fakat bu kadar az örnekten bir sonuca varmak doğru olmaz. Dikkatimizi çeken ikinci bir alan, Uşakpınarı yakınındaki, kayalık alandaki tarlalarla ilişkili, kısmen kayaya oygu, oldukça bozulmuş durumdaki yerleşim kalıntılarıdır. Bu çevrede

⁷ Bu çalışma, Dr. Sam Turner ve Dr. Timothy Kinnaired yürütücülüğünde gerçekleştirilmiştir.

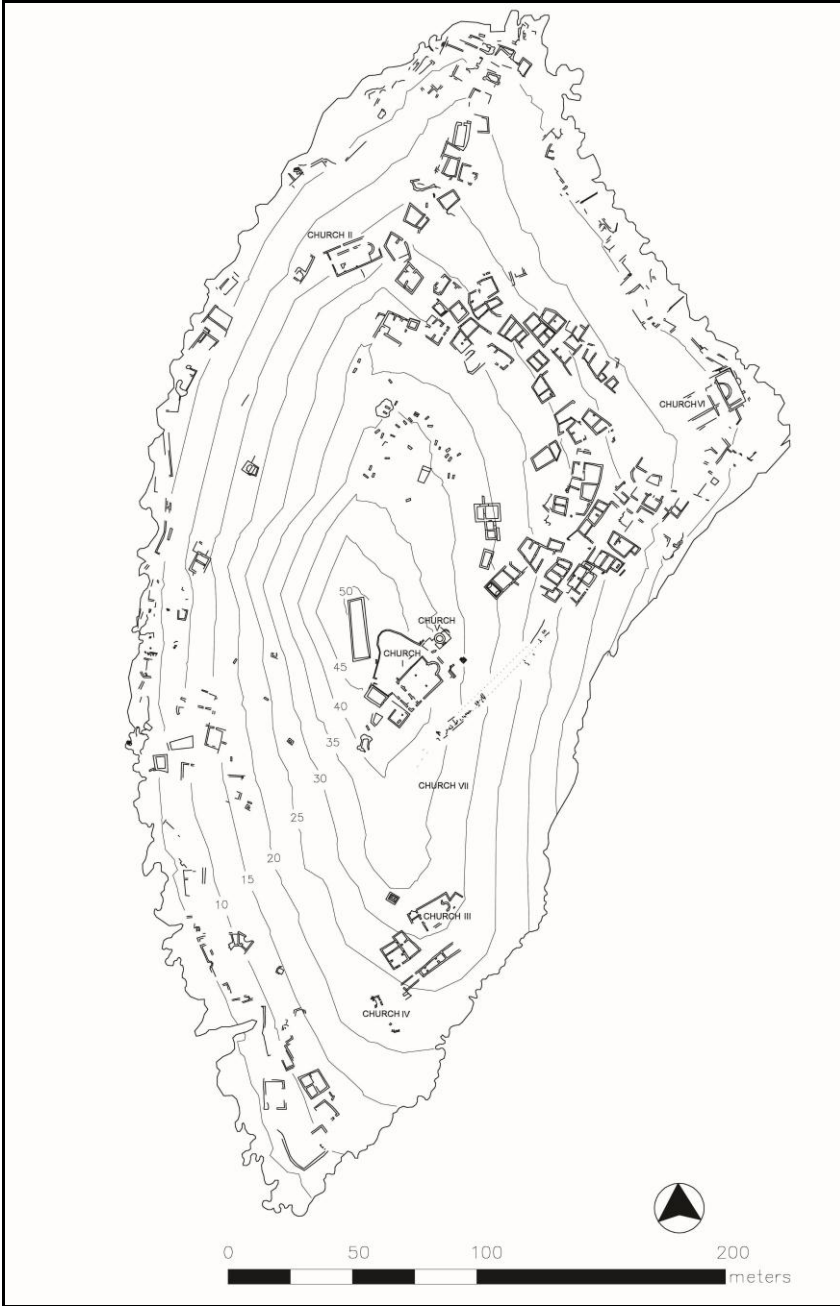
rastlanan tek bir sarnıç, belki yine Roma-geç antikçağa tarihlenebilir. Bu araştırma, tekil yerleşimlerin, parçası oldukları çevre ile ilişkilerini, araştırma bölgesinde toprak kullanımını, tarım ve hayvancılık gibi ekonomik stratejilerin peyzajda bıraktığı izleri, bunların niteliğini ve kronolojisini çözümlememizi sağlamaktadır.

BOGA 2017 sezonunda, yukarıda özetlenen araştırmalarına devam edecektir. Peyzaj ölçeğindeki araştırmalar Taşucu Körfezi'nin hinterlandında, yoğun yüzey taraması Eğribük-Akdere ovasında, yerleşme bazlı çalışmalar ise Boğsak Adası ve Dana Adası'nda gerçekleştirilecektir.

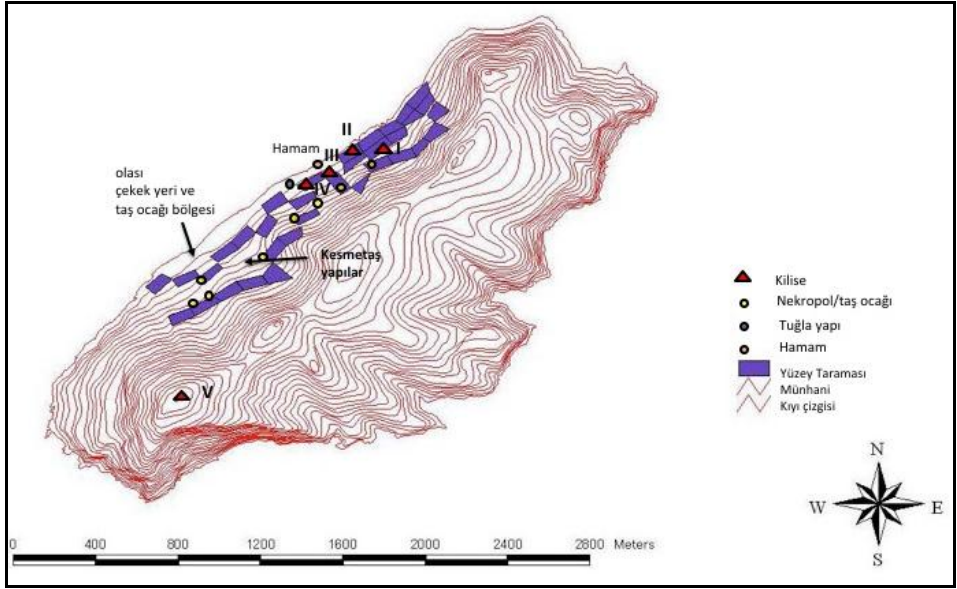
KAYNAKÇA

- Aydın, Ayşe. 2004. "Boğsak Adası'ndaki Merkezi Planlı Yapı", *Adalya* 7: 263-78.
- Beaufort, Francis. 1818. *Karamania, or a Brief Description of the South Coast of Asia-Minor and the Remains of Antiquity*. London.
- Eroğlu, Murat, Ali Akın Akyol ve Günder Varinlioğlu. 2017 (baskıda). "Boğsak Adası yerleşimi yapılarında arkeometrik çalışmalar," *Arkeometri Sonuçları Toplantısı* 32: 205-18.
- Harpster, Matthew ve Günder Varinlioğlu. 2015. "Stemware & Slipways." *Institute of Nautical Archaeology Quarterly* 42.1: 18-25.
- Heberdey, Rudolf ve Adolf Wilhelm. 1896. *Reisen in Kilikien*. Wien.
- Kinnaird, Tim, Jordi Bolòs, Alex Turner ve Sam Turner. 2017. "Optically-stimulated Luminescence Profiling and Dating of Historic Agricultural Terraces in Catalonia (Spain)," *Journal of Archaeological Science* 78: 66-77.
- Varinlioğlu, Günder. 2012. "Boğsak Adası yüzey araştırması 2011 / Survey on Boğsak Island 2011." *ANMED Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri* 10: 137-141.
- Varinlioğlu, Günder. 2013. "Boğsak Adası ve Güney Isauria kıyıları yüzey araştırması 2011," *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 30, cilt 1: 371-9.
- Varinlioğlu, Günder. 2016. "Boğsak Arkeolojik yüzey araştırması (BOGA) 2015 / Boğsak Archaeological Survey (BOGA) 2015." *ANMED Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri* 14: 162-68.
- Varinlioğlu, Günder. 2017. 'Built Like a City': Boğsak Island (Isauria) in Late Antiquity. *New Cities in Late Antiquity: Documents and Archaeology* (Bibliothèque de l'Antiquité Tardive, 35) içinde, 247-66, Efthymios Rizos, der. Turnhout.
- Varinlioğlu, Günder, Noah Kaye, Michael Jones, Rebecca Ingram, and Nicholas K. Rauh. 2017a. "The 2016 Dana Island Survey: Investigation of an Island Harbor in Ancient Rough Cilicia by the Boğsak Archaeological Survey (BOGA)," *Near Eastern Archaeology* 80/1: 50-59.

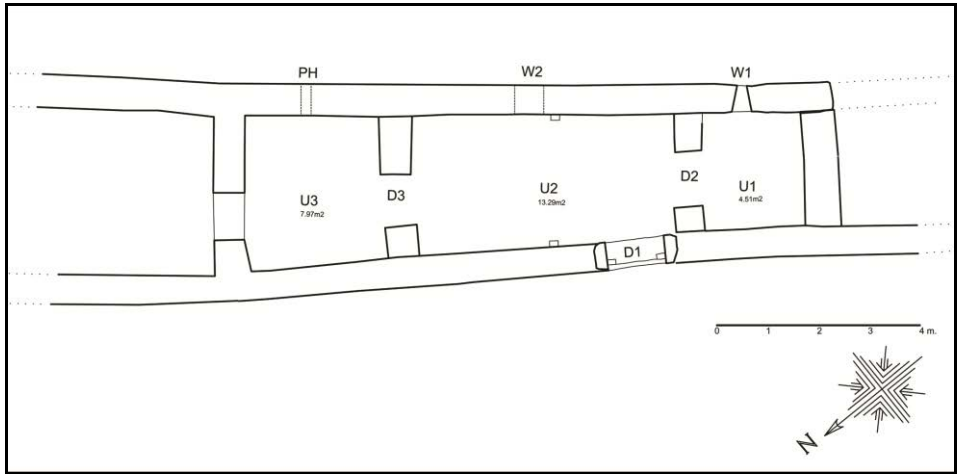
- Varinlioğlu, Günder, Noah Kaye, Michael Jones, Rebecca Ingram ve Nicholas K. Rauh. 2017b. "2016 yılı Dana Adası yüzey araştırması: Boğsak Arkeolojik Yüzey Araştırması (BOGA)'nın Antik Dağlık Kilikya'da bir ada limanındaki incelemeleri," *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 155: 149-60.
- Varinlioğlu, Günder ve Mine Esmer. 2017 (baskıda). "Houses on an Island: Boğsak (Asteria) in Isauria in Late Antiquity," *Archaeology of Anatolia* 2: 254-73.

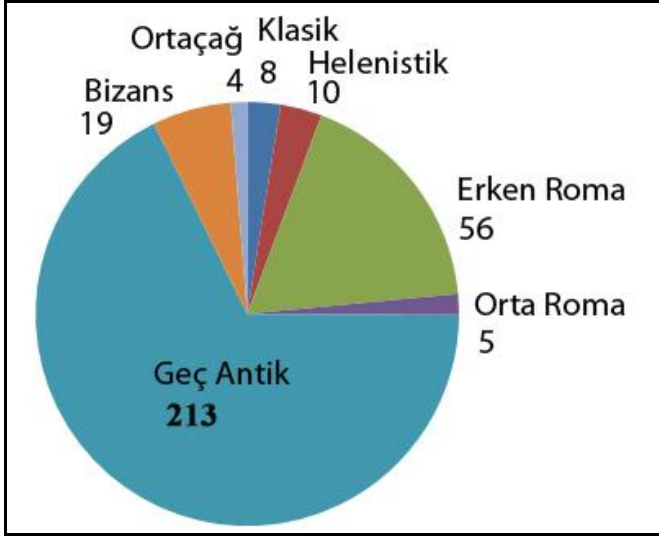
Harita 1: Boğsak Adası yerleşim planı. 2016 yılında çalışılan alanlar işaretlenmiştir
(Hazırlayan: Mine Esmer)

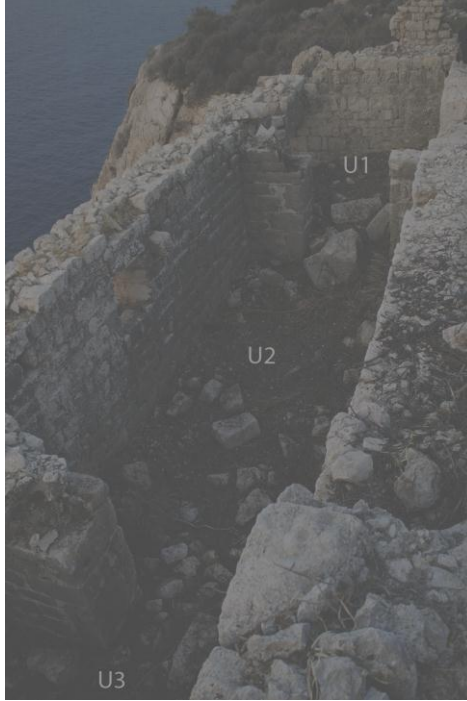
Harita 2: Dana Adası'nda yüzey taraması yapılan ızgara sistemini ve adanın belli başlı kalıntılarını gösteren topoğrafik harita (Hazırlayan: Noah Kaye ve Gündür Varinlioğlu)

Çizim 1: Boğsak Adası'nda ST0029 yapısının planı (Hazırlayan: Mine Esmer)

Grafik 1: Dana Adası'ndaki yüzey taraması sonucunda incelenen seramiklerin kronolojik dağılımı (Hazırlayan: Nicholas Rauh)

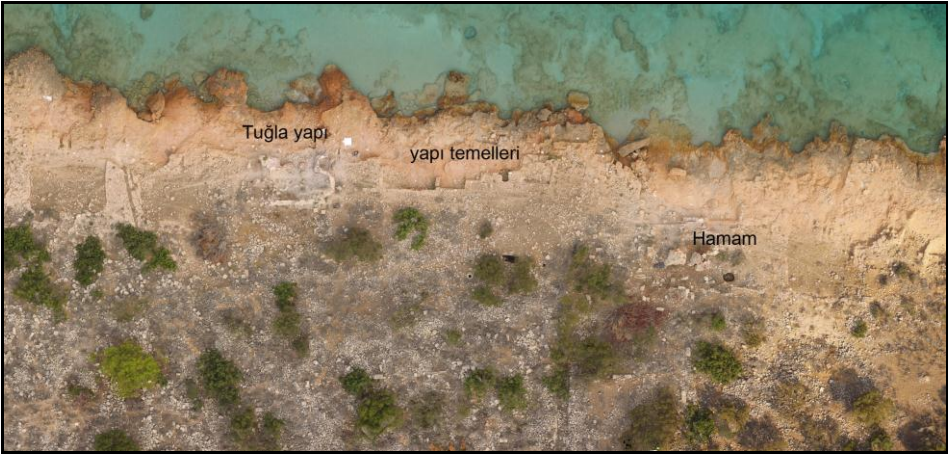
Resim 1: Boğsak Adası'nda ST0029 yapısının bodrum katındaki birimler

Resim 2: Boğsak Adası'nın zirvesindeki kilise kompleksi ve çevresinin lazer tarama sonucu oluşturulan nokta bulutunun ilk versiyonu (Hazırlayan: Alex Turner)

Resim 3: Temirini'ndeki yapı kompleksine sonradan eklenen iki veya daha çok katlı yapı/kule

Resim 4: Dana Adası'nda, hamam, tuğla yapı ve çevresindeki yapı temellerini gösteren ortofoto
(Hazırlayan: Tuğrul Oktaş)

Resim 5: Dana Adası'nda, yerleşimin Erken Roma evresine ait olabilecek, kesmetaş duvar örgüsünün görüldüğü bir konutun (?) ana kapısı

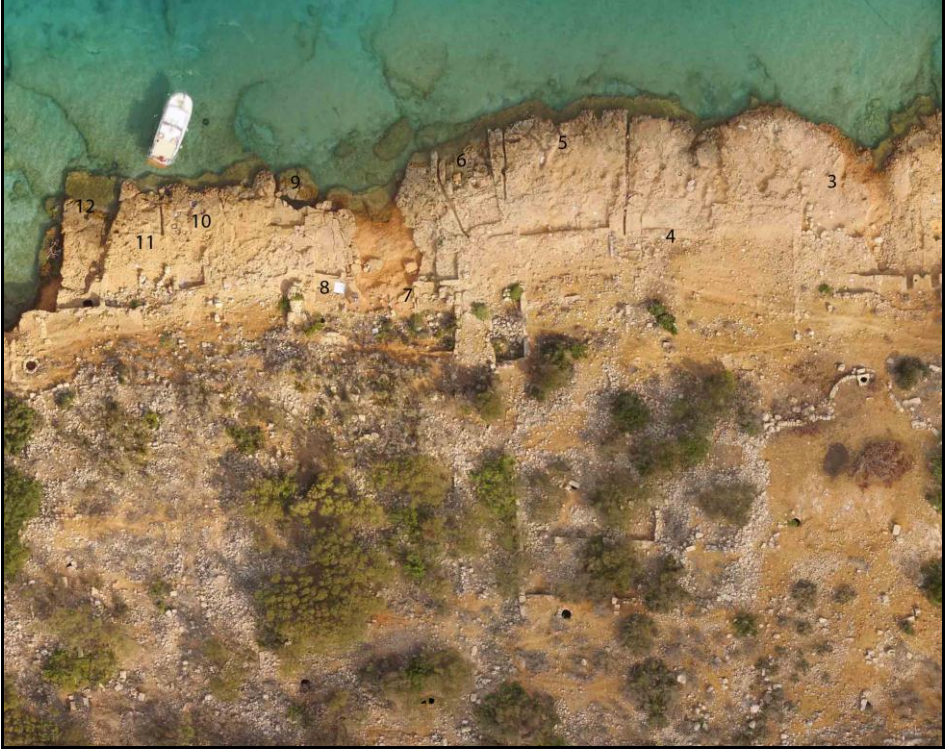
Resim 6: Dana Adası'nda Kilise II'nin hava fotoğraflarından oluşturulan 3B görüntüsü (Hazırlayan: Tuğrul Oktaş)

Resim 7: Dana Adası'nda Kilise IV'ün, erken dönem yapısının dönüştürölmesiyle oluşturulmuş, güney beden duvarı

Resim 8: Dana Adası'nın kuzeybatı kıyısındaki yapı temellerinden bir örnek

Resim 9: Dana Adası'nda Kilise II'nin kuzeyindeki taş ocağı veya tahliye amaçlı kanallar

Resim 10: Dana Adası'nın kuzeybatı kıyısının güney bölümünde, çekek yeri ile bağlantılı az sayıda verinin görüldüğü 50 numaralı kayaya oygu unsur

Resim 11: Dana Adası'nın güney zirvesindeki kalenin hava fotoğrafı

DAĞLIK KİLİKİA YERLEŞİM TARİHİ VE EPIGRAFYA ARAŞTIRMALARI (2016)

Hamdi ŞAHİN*
Aşkın ÖZDİZBAY

Mersin İli, Erdemli, Silifke, Mut, Gulnar, Aydıncık, Bozyazı, Anamur Çamlıyayla ve Tarsus ilçelerinde Yerleşim Tarihi ve Epigrafiya Araştırmalarına başkanlığım altında, Yrd. Doç. Dr. Aşkın Özdzibay ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'nı temsilen ise Antakya Muzesi uzmanlarından Arkeolog Ali Subhi katılmışlardır¹.

2016 yılı çalışmalarımız kapsamında, Seleukeia ad Calycadnum (Silifke), Korykos (Kızkalesi), Olba (Uğurlan), Diokaisareia (Uzuncaburç), Klaudiopolis (Mut), Anemourion (Anamur), Titiopolis (Ovabaşı, Kalınören), Otanada (Hotamış) antik kentleri ve egemenlik alanlarında yerleşim tarihi ve epigrafik araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Yukarıda anılan yerleşmelerde öncelikli olarak bir yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. Yerleşmelerin yayılım alanları ve sınırları belirlenmiştir. Ardından yerleşmelerde bulunan mezar (daha çok lahit tipinde), ışık, sarnıç, çiftlik evi, konut, kilise, tapınak gibi yapılar ile yazıtlar tespit edilerek, GPS ile koordinatları alınmış ve harita üzerine yerleştirilmiştir. Ardından ayrıntılı tanımları yapıp, fotoğrafları alınmıştır. Bu kapsamda çalışmalarımızı iki ana bölüme ayırmak mümkündür:

1- Yerleşmeler ve Yazıtların Belgelenmesi:

Titiopolis Antik Kenti: Anamur'un yaklaşık 4 km. kuzeybatısında, Kalınören mevkiinde yer alan Titiopolis antik kentinde bu sene, 2017 yılı programımız için epigrafik-arkeolojik ön araştırma yapılmıştır. Roma Dönemi'nde kurulduğu

* Prof. Dr. Hamdi ŞAHİN, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı 34459 Vezneciler, İstanbul/TÜRKİYE.

Yrd. Doç. Dr. Aşkın ÖZDİZBAY, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı 33459 Vezneciler, İstanbul/TÜRKİYE.

¹ 2016 yılı çalışmalarımıza izin veren T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na teşekkürü bir borç biliriz. 2016 yılı çalışmalarımız AKMED tarafından desteklenmiştir. Her iki kuruma da destekleri nedeniyle teşekkür ederiz.

bilinen bu antik kent, ulaşılması zor ve korunaklı bir tepe üzerinde kurulması sebebiyle varlığını uzun süre korumuş, Bizans Dönemi'nde de yoğun yerleşime sahne olmuştur.

Bu sene gerçekleştirilen ön araştırmada kent girişindeki küçük vadide apsisleriyle nispeten iyi korunmuş üç mekanlı bir hamam yapısı (Resim: 1), kentin akropolisine çıkan yol üzerinde mimari parçaları etrafa dağılmış ve 2015'te burada çıkmış bir yangından tahrip olmuş bir anıt mezar (heroon) ile kentin en yüksek yeri olan akropolisinde doğu duvarı iyi korunmuş, üç nefli bir kilise ve mimari parçaları tespit edilmiştir. Ayrıca, bu kilise yakınlarında yerel kayadan işlenmiş, yüzeyi rozetler, bukranionlar ve çelenklerle süslü bir lahit mezar da tespit edilmiştir (Resim: 2). Kilisenin hemen önünde yerel taştan bir mimari parça üzerinde 3 satır halinde bir yazıt tespit edilmiştir. Soldan kırık olan parçanın mevcut harf kalıntılarından, ilk satırda yazıtın bir meclis kararını içeren bir yazıt olduğu anlaşılmaktadır. Yazıtın geri kalan kısımlarının kırık ve eksik olması nedeniyle anlam bütünlüğü oluşturulamamaktadır. Ancak 2. satırda ter alan TI harfleri, kentin adı olan Titiopolis'e ait olma ihtimali yüksektir.

h.: yak. 40 cm

gen.: 45 cm

h.u. : 3-5 cm

HBOYAH

TI . –

CAI

Bu kentte ayrıntılı çalışmalar 2017 sezonu için planlanmaktadır.

Meydan Kalesi Yerleşmesi:

Silifke İlçesi, Meydan Kalesi mevkiinde bulunan bir tepe üstü yerleşmesidir. Yerleşme kayalık bir tepenin üstünde ve yamaçlarında gelişmiştir. Kuzey ve kuzeybatısı Karyağdı Vadisi tarafından sınırlandırılmaktadır ve bu kısımlar çok dik yamaçlarla çevrelenmektedir. Tepenin en kuzeyinde tarihlenebilecek bir kule bulunmaktadır (Resim: 3). Bu kule güneye doğru devam eden kuleli bir sur sistemiyle bağlantılıdır. Yerel kireçtaşı dikdörtgen ve polygonal bloklardan harçsız inşa edilmiş kule ve sur sistemi yerleşimin Helenistik Dönem'de sahip olduğu korunaklı kale karakterine uymaktadır. Yerleşmenin en tepesinde kayaya oyulmuş, armut tipli sarnıçlar ve khamasorion mezarlar da bulunmaktadır. Güney yamaçlarda harman yerleri ve konut olması muhtemel yapı kalıntı-

ları tespit edilmiştir. Güneydoğu ve güneybatı teraslarda ise tarım için teraslar oluşturulmuştur. Ayrıca güneydoğu teraslarda kireçtaşından podyumlar üzerine yerleştirilmiş, tam plastik akroterli kapaklara sahip lahitler toplu şekilde bulunmaktadır. Bununla birlikte yuvarlak mezar sunakları da tespit edilmiştir.

Bu yerleşimin Helenistik Dönem’de oldukça stratejik bir mevkide etrafı gözetleme ve savunma amaçlı kurulmuş olduğu, Roma ve Geç Roma dönemlerinde tarım ekonomisine sahip kırsal bir yerleşme olarak varlığını devam ettirdiği söylenebilir. Yerleşmede bulunan, iyi işçilikli tam plastik lahitlerin varlığı da, Meydan Kalesi yerleşmesinin nispeten zengin bir kırsal yerleşme olduğunu söylemeye izin vermektedir.

Fatmakuyusu Yerleşmesi:

Silifke İlçesi, İmamlı Mahallesi’nin 10 km. güneybatısında, Karaböcülü’nün 2 km. güneydoğusunda yer almaktadır. Silifke’den İkiztepe’ye doğru uzanan antik yolun kenarında bulunan küçük bir kırsal yerleşmedir. Yerleşmede en dikkat çeken yapı, 11,10x16,30 m. ölçülerinde, yerel kireçtaşından rektogonal taşlarla harçsız olarak örülmüş, dikdörtgen planlı bir ışık yapısıdır (Resim: 4). Yapının batı köşesinde ezme işlemi için kullanılan hatılın yerleştirildiği delik vardır. Söz konusu büyük ışığın kuzeyinde yine dikdörtgen taşlardan inşa edilmiş, üzerinde kuyu bileziğinin yer aldığı bir sarnıç bulunmaktadır. Bu sarnıç ışikteki üretim faaliyetleriyle bağlantılı olarak buraya inşa edilmiştir. Işığın doğusunda ise birinin lentosunda haç bulunan, ortak duvarlı, yerel kireçtaşından dikdörtgen taşlarla inşa edilmiş konutlar bulunmaktadır. Söz konusu konutların planlarını belirleyebilmek, fazlasıyla tahrip olduklarından, mümkün olamamıştır. Ancak yapılan gözlemler ile alanda 3 ya da 4 konut bulunduğu söylenebilir. Yerleşmenin güneyinde ise etrafı büyük taşlarla çevrilmiş, daire planlı bir harman yeri bulunmaktadır. Fatmakuyu yerleşmesi, yüzeydeki kalıntılardan anlaşıldığı kadarıyla, daha çok zeytinyağı ve şarap üretimine yoğunlaşmış, küçük bir kırsal yerleşmedir. Bu yerleşme bölgede özellikle MS. 4. yy.’dan itibaren çoğalmaya başlayan tarımsal nitelikli kırsal yerleşmelerin karakteriyle uyushmaktadır.

Akkey 1 Yerleşmesi:

Silifke İlçesi, İmamlı Mahallesi, Karaböcülü Mevkii’nin 5 km. doğusunda yer almaktadır. Oldukça küçük bir kırsal yerleşme olan Akkey 1’de polygonal duvarlı konutlar yerleşmenin ortasında kümelenmiştir (Resim: 5). Genelde 7x7 m. boyutlarındadırlar. Yerleşmede tespit edilmiş bir tane anakayaya oyulmuş ışık de tespit edilmiştir. Sarnıçlar ise muhtemelen yapı yıkıntılarının arasında kal-

mıştır. Yerleşmede ayrıca bir adet de khamasorion mezar bulunmaktadır. Akkey 1 yerleşmesi muhtemelen Helenistik Dönem'den itibaren Roma Dönemi içlerine kadar varlığını sürdürmüş bir kırsal yerleşmedir.

Akkey 2 Yerleşmesi:

Akkey 1 yerleşmesinin yaklaşık 100 m. kadar güneyinde yer almaktadır. Bu yerleşmede büyük dikdörtgen taşlardan inşa edilmiş 10,60x5,20 m. boyutlarında bir ışık yapısı tespit edilmiştir. Yapının kuzey duvarında ezme işlemi için kullanılan hatıl deliği bulunmaktadır (Resim: 6). Yerleşmenin doğusunda ise konutlar kümelenmiştir. Ancak oldukça tahrip olmuşlardır ve planlarını belirlemek neredeyse imkansızdır. Konutlar kireçtaşından moloz taş duvarlarla inşa edilmiş olup, bazılarında ikinci kata işaret eden kemer taşı kalıntılarına rastlanmıştır. Yerleşmenin yaklaşık 30 m. güneybatısında ise 10 m. çapında bir harman yeri bulunmaktadır. Akkey 2 yerleşmesinde akroter kapaklı bir khamasorion mezar ile yine khamasorion bir bebek mezarı tespit edilmiştir. Bu yerleşme Geç Roma Dönemi'nde bölgede görülen küçük kırsal yerleşmelerin karakteristik bir örneğini oluşturmaktadır.

Hatbeleni Yerleşmesi:

Silifke İlçesi, İmamlı Mahalle'si, Kirobası yolunun Çamlıkahve istikâmetinde 1 km. batısında yer alan Hatbeleni Mevkii'ndedir. Küçük bir kırsal yerleşmedir. Doğu-batı yönünde yayılmıştır. Konutlar batıda yer almaktadır ve en az 5 adet konut olduğu tespit edilmiştir. Konutlar içerisinde moloztaş duvarlı örneklerin yanı sıra polygonal duvarlı örnekler de mevcuttur. Yer yer ana kaya da kullanılmıştır. Yerleşmede anakayaya işlenmiş bir adet, üç adet toplama havuzuna sahip bir ışık belgelenmiştir (Resim: 7). Ayrıca, oldukça tahrip olmuş

bir başka yapı da, içinde ezme taşı bulunduğu ışık olarak tanımlanabilmiştir. Yerleşmedeki sarnıçlar kayaya oyulmuş, armut biçimli örneklerden oluşmaktadır. Yerleşmenin hemen doğusunda ise çapı yaklaşık 20 m. olan bir harman yeri tespit edilmiştir. Hatbeleni yerleşmesi, yapı kalıntılarından anlaşıldığı kadarıyla Geç Roma Dönemi'nde yerleşime sahne olmuş, küçük bir kırsal yerleşmedir.

Aşağıkıraca Yerleşmesi:

Silifke İlçesi, İmamlı Mahallesi'nin Yaklaşık 7 km. güneybatısında yer alan Aşağıkıraca mevkiinde bulunan bir tepe üstü yerleşmedir. Bu yerleşme diğerlerine oranla daha büyük bir alana yayılmıştır. Konutlar yıkıntı halinde olmakla birlikte, lentolarında labut, phallos, üzüm salkımı ve çelenk gibi, yöreye özgü

kabartmalar bulunmaktadır. Duvarlar ise düzensiz bir polygonal örgü göstermektedir. Evler içinde sütunlar da bulunmaktadır. Konutlardaki bu özellikler, yerleşmenin Helenistik Dönem'den itibaren var olduğunu düşündürmektedir. Yerleşmede kayaya oyma ışıklar de tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, yerleşmenin doğusunda oldukça özenli bir işçilik gösteren polygonal duvarlı bir ışık vardır. Yapı 9,00x5,10 m. boyutlarındadır (Resim: 8). Bu ışığın kuzey bitişiğinde de dikdörtgen taşlardan örülmüş duvarlara sahip, 11,00x5,60 m. boyutlarında bir başka ışık bulunmaktadır. Ayrıca 2,80x6,20 m. ölçülerinde kemerli bir sarnıç da belgelenmiştir. Ayrıca iki adet, etrafı taşlarla çevrelenmiş harman yeri bulunmaktadır. Aşağıkiaraca Yerleşmesi ekonomisi zeytinyağı ve şarap üretimine dayanan, bu yöredeki büyük kırsal yerleşmelerden biri olmalıdır. Yapı özelliklerine bakıldığında Helenistik Dönem'den Roma Dönemi içlerine kadar varlığını sürdürmüş bir yerleşme olarak öne çıkmaktadır.

Akkeçili Yerleşmesi:

Silifke İlçesi, İmamlı Mahallesi'nin yak. 3 km. batısında yer alan Akkeçili Yerleşmesi, oldukça büyük bir çiftlik evi kompleksinin yer aldığı, küçük bir kırsal yerleşimdir. Yukarıda sayılan yerleşimler gibi konutların da bulunduğu bir köy karakterine sahip değildir. Bunun yerine tekil bir çiftlik evi etrafında gelişmiş bir tarımsal üretim yerleşmesi olmalıdır. Yerleşmenin özünü oluşturan büyük çiftlik kompleksi doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır (Res. 9). En iyi korunmuş kısmı, 40 m. uzunluğunda, 2,50 m. yüksekliğinde korunmuş olan güney duvarıdır. Duvar büyük anathyrosisli dikdörtgen taşlardan harçsız olarak örülmüştür. Yapının batı duvarı da nispeten iyi korunmuş olup, aynı işçiliği göstermektedir. Bu büyük çiftlik evi kompleksi, korunmuş kısımlarından alınan ölçülere göre 30x20 m. boyutlarında, dikdörtgen bir plana sahip olmalıdır. Yapının içi odalara bölünmüştür, ancak yıkıntılar altında kaldığından kaç oda olduğunu belirlemek mümkün olamamıştır. İçeride kemer taşı kalıntıları da mevcuttur. Bu ikinci bir kata işaret eder. Yapının doğusunda söve ve lentoları korunmuş kapısı vardır. Çiftlik evinin hemen güneyinde ana kayaya oyulmuş bir ışık bulunmakta, güneydoğusunda ise inşa edilmiş büyük bir sarnıç yer almaktadır. Akkeçili Yerleşmesi, bir çiftlik evi etrafında, tarımsal bir ekonominin yaşandığı bir yerleşmedir. Yapının özelliklerinden Roma Dönemi'nde yoğunlukla kullanıldığı söylenebilir.

Karyağdı vadisinde nehir yatağında bir anakayanın altında bir mezar sunağı tespit edilmiştir. Sunağın önemli bir kısmı kayaların altında kaldığından uzunluğu alınamamış ve yazıt kısmen okunabilmiştir. Çap. 60 cm. harf yüksekliği 4-

5 cm.'dir. Mevcut (açılabilen) kısımda 7 satır Eski Yunanca yazıt vardır. Mevcut okunabilen satırlardan, sunağın bir mezar sunağı olduğu ve Olba-Diokaisareia bölgesinde MS. 1 yüzyılda da devamlılığı görülen Teukros sülalesine mensup bir kişiye ait olduğu anlaşılmaktadır.

Ovacık Tekkadın Mevkii'nde bir sütun üzerinde yer alan mezar yazıtı kopyalanmış ve belgelenmiştir. Paslı ören yerinde ise Khamasorion tipi bir mezar kapağı üzerinde bir mezar yazıtı tespit edilmiş, kopyalanmış ve belgelenmiştir

2- Antik Yollar ve Mil Taşlarının Belgelenmesi:

A- Korykos-Laranda Güzergâhı:

- 1) Olba Antik kentinin (Uğuralanı) çıkışının yaklaşık 2 km batısında bir mil taşı parçası (MT 1) belgelendi. Yazıtın önemli bir kısmı toprak altında kaldığı için okunamamıştır.
- 2) Hemen yolun karşısında, ilk parçanın (MT 1) yaklaşık 30 m güneyinde, mil taşının devamı olabilecek bir parça daha tespit edildi (MT 2). Parça üzerinde herhangi bir yazıt izine rastlanmamıştır.
- 3) MT 3, MT 2'nin yaklaşık 20 m doğusunda, bir bahçe içinde yer alıyor. Yazıt belgelendi ve estampajı alındı.
- 4) MT 4, MT 3'ün yak 10 m doğusunda bir evin kuzey duvarının içerisinde bulunmaktadır. Üstten ve alttan kırık olan mil taşı üzerindeki yazıt doğanın ve zamanın tahribatına uğraması nedeniyle okunamamaktadır.
- 5) MT 5, MT 4'ün yaklaşık 30 m güneyinde, tarla içerisindeki bir ağcın tespit edilmiştir. Yazıt tahribat nedeniyle oldukça kısıtlı bir biçimde okunabilmektedir. İlk satırda Eski Yunanca ON harfleri dışında, devam eden satırlarda herhangi bir anlam bütünlüğü verebilecek harfler tahribat nedeniyle okunamamaktadır.
- 6) Keşlitürkmenli Mahallesi Döşeme Mevkiinde yaklaşık 4 m genişliğinde bir antik yol tespit edildi (Resim: 1). Antik yol döşemesi yer yer ortalama genişlikleri 30 cm'yi bulan yerel kaya parçalarıyla döşenmiştir. Döşeme Mevkiinden 40 m kuzeye doğru takip edilebilen antik yol, buradan sonra Keşlitürkmenli- Bozkaya asfaltının altında kalmaktadır. Asfaltın 20 m kuzeyinde antik yol döşemesine yeniden rastlandı, ancak 6 m kadar takip edildi. Antik yolun devamlılığı bundan sonraki bölümün modern tarımın ve asfalt çalışmalarının neden olduğu tahribatlar nedeniyle takip edilememektedir.
- 7) Keşlitürkmenli'nin yaklaşık 1 km kuzeyinde üç parçaya bölünmüş yeni bir mil taşı daha tespit edildi. Mil taşının alt kısmı dikdörtgen kaidelidir.

Mil taşının yazıtlı kısmı toprak altında kaldığı için okunamamıştır (Resim: 2).

- 8) Korykos'tan (Kızkalesi) kuzeye doğru ilerleyen antik yol güzergahı üzerinde ise aşağıdaki mil taşları ve antik yollara ait bölümler tespit edildi:

8.1) Kızkalesi- Hüseyinler yolunun 2.45. km'sinde, modern asfaltın altında 2 adet mil taşı tespit edildi. (Korykos MT 1- MT 2).

8.2) Korykos-Hüseyinler modern asfaltının kenarında antik bir yola ait bir bölüm tespit edildi. 4 m genişliğindeki antik yol yaklaşık 200 m takip edilebildi. Antik yol üzerinde iki adet mil taşı saptandı. Mil taşlarının yazıtlı kısımları toprak altında kaldığından okunamadı.

8.3) Korykos, Hüseyinler Aşağı Mahalle'nin yaklaşık 1 km güneyinde, yolun solunda 3 adet mil taşı tespit edildi. Mil taşlarının yazıtlı kısımları doğal tahribat nedeniyle okunamamaktadır.

8.4) Hüseyinler Aşağı Mahallesi girişinde, yolun hemen sağında 4 tane, yolun solunda ise 3 tane mil taşı tespit edildi. Bunlardan biri üzerinde harflere ait izler görülmekle birlikte, yazıtlı kısmın çok fazla aşınmış olması nedeniyle yazıttan anlam bütünlüğü çıkarılabilecek bir bilgi edilemedi.

8.5) Hüseyinler Yukarı Mahallesi sınırları içerisinde, yaklaşık 1000 m takip edilebilen antik yola ait çıkışına kadar kuzey-güney doğrultulu olarak ilerlemektedir. Yolun ortalama genişliği 4,5-5,5 m'ye ulaşmaktadır. Döşemeler de kullanılan kaplama taşlar ortalama 50-80 cm genişliğindedir.

8.6) Hüseyinler Yukarı Mahalle çıkışından itibaren kuzey/kuzeybatıya doğru ilerleyen antik yol üzerinde, Aşağı Tol Mevkii'nde 4 tane mil taşı parçası tespit edildi. Bu parçalar üzerinde yazıt kalıntısına rastlanmadı.

- 9) 2016 yılı çalışmalarının ikinci bölümünde Karyağdı- Olba antik yol güzergahı GPS ile belgelendi. Karyağdı girişindeki mil taşları fotoğraflandı. Yak. 1500 m sonra Kurşunkalesi Mevkii civarında 4 adet mil taşı belgelendi.

9. 1) Karyağdı Vadisi, 3. km'de iki mil taşı.

1. mil taşı h. 260 çap. 60

2. mil taşı h. 270 çap 60 (kaideli) (Resim: 4)

Her iki mil taşı üzerindeki yazıt aşınma nedeniyle okunamıyor.

- 9.2) Karyağdı- Olba güzergahında Damlacık Mevkii'nde tespit edilen mil taşı, kalker taşından ve yazıtsızdır.
h. mevcut 150 cm çap. 70 cm.
- 9.3) Karyağdı- Olba güzergahı üzerinde, Olba girişinde yeni bir mil taşı tespit edildi. Üstten ve alttan kırık olan kalkerden mil taşı yazıtsızdır. Mevcut h. 90 cm çap. 58 cm.
- 10) Olba- Diokaisareia antik yolu GPS ile belgelendi ve fotoğraflandı. Antik yol döşemesi Olba'dan başlıyor ve batıya doğru Diokaisareia istikâminde yaklaşık 1100 m ilerliyor. Antik yol üzerindeki kaplamalar yer yer bozuk ve düzensizdir. Kaplamalar yolun başlangıcında düzgün başlıyor ve yaklaşık 500 m sonra küçük ve özensiz taşlarla devam ediyor. Bu bozuk kaplama muhtemelen daha sonraki bir dönemdeki tadilatı işaret ediyor olmalıdır. Güzergâh üzerinde 3 mil taşı belgelendi.
- 11) 2015 yılında tespit ettiğimiz Dikenlialan-Bozağaç- Söğüt vadisi güzergâhında yeni mil taşlarının tespitine yönelik çalışmalar yapılmış ancak herhangi yeni bir mil taşı buluntusuna rastlanmamıştır. Olba'dan kuzeye doğru devam edildi ve Dikenlialan'da üç parça halinde mil taşı bulundu.

B- Anemurium-Germanikopolis Güzergâhı:

Anemurium (Anamur) antik kentinin yaklaşık 4 km doğusundan, kuzeye yönelerek Çarıklar Yaylası ve Eirenupolis üzerinden Germanikopolis'e ulaşan antik yol üzerinde, kalker taşından yuvarlak bir mil taşı görülmüştür. Mil taşı üzerinde yer alan yazıt oldukça tahrip olmuş olmakla birlikte, mil taşının İmparator Marcus Aurelius Antoninus döneminde, muhtemelen de MS 168-169 yılları arasında dikilmiş olduğu anlaşılmıştır.

Resim 1: Titiopolis, Hamam Yapısı.

Resim 2: Titiopolis, Lahit Mezar.

Resim 3: Meydan Kalesi Yerleşimi, Kulelerle birlikte Genel Görünüm.

Resim 4: Fatmakuyusu Yerleşmesi, İşlik Yapısı.

Resim 5: Akkey 1 Yerleşmesi, Konutlar.

Resim 6: Akkey 2 Yerleşmesi, İşlik Yapısı.

Resim 7: Hatbeleni Yerleşmesi, Kayaya Oyma İşlik.

Resim 8: Aşağıkıraca Yerleşimi, Polygonal Duvarlı İşlik.

Resim 9: Akkeçili Yerleşmesi, Çiftlik Evi Kompleksi.

Resim 10: Keşlitürkmenli Antik Yol Kalıntısı

Resim 11: Keşlitürkmenli Mil Taşı Parçaları

Resim 12: Karyağdı Vadisi Girişi

Resim 13: Karyağdı Vadisi Mil Taşı

ANTAKYA, ALTINÖZÜ, YAYLADAĞI KUSEYR YAYLASI YÜZEY ARAŞTIRMASI (2016)

Hatice PAMİR*
Ayşe HENRY

Hatay İli Antakya, Altınözü ve Yayladağı ilçelerinde yürütülen 2016 yılı yüzey araştırmamız T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 8 Haziran 2016 tarihli ve 108963 sayılı yazıları ile verilen izin kapsamında, Prof. Dr. Hatice Pamir başkanlığı altında ve Bakanlık Temsilcisi Hatay Müzesi'nden Hasan Sedef'in katılımıyla, 21.06.2016 - 01.07.2016 tarihleri arasında gerçekleşti¹. Ekibimizde Dr. Ayşe Henry, MKÜ Arkeoloji Bölümü Araştırma Görevlisi Serdar Bağlıbel, MKÜ Sanat ve Tasarım MYO Öğr. Gör. Arkeolog Büşra Kocaman Sakin ve MKÜ Arkeoloji Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi Bahar Sağdıç yer aldı.

Hatay İli Doğu Akdeniz'in güney köşesinde, Türkiye'nin güney kıyılarının doğu ucunda yer almaktadır. Bölgenin morfolojik yapısını belirleyen Amanoslar ve Ansariye dağ sıraları, Asi Nehri, Afrin ve Karasu Çayı vadileri ve Asi Deltası ile Amik ve Erzin / İssos çökelti ovaları bu bölgeyi uzun tarihsel süreç boyunca önemli kılmıştır. Antakya'nın kuzeyinde Amik Ovası yer alırken, güneyde Ansariye Dağları'nın Amik ovasına doğru eğimli olarak inen tepelik alanları hakimdir. Amik Ovası'nın güney kesiminde kalan ve Ansariye Dağları'nın kuzey ucunu oluşturan dağlık alan Kuseyr Yaylası olarak tanımlanır.

* Prof. Dr. Hatice PAMİR, Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı 31040 Antakya, Hatay/TÜRKİYE, hpamir@mku.edu.tr.

Dr. Ayşe Henry, *Institut Français d'Etudes Anatoliennes*, İstanbul, ayseblgn@gmail.com.

¹ Bu çalışmanın gerçekleştirilmesine katkı sağlayan Bakanlık temsilcisi Hasan SEDEF ve Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün değerli çalışanlarına, ekip üyelerine, araştırmada seramik malzemenin, özellikle de Tunç Çağı malzemesinin değerlendirilmesinde katkıda bulunan Koç Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Doktora öğrencisi Müge Bulu AKAR ve MKÜ Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Murat AKAR'a teşekkürlerimizi sunarız. Araştırmamız Mustafa Kemal Üniversitesi'nin desteğiyle devam etmiştir. Bölgeyi iyi tanıyan, Hanyolu Köyü'nden Sayın Beşir DAĞ'a da verdiği bilgiler için teşekkür ederiz.

Kuseyr Yaylası'nın güneye doğru devamı olan ve Kalker Masif olarak isimlendirilen bölgede 20. yüzyılın ilk yarısında yürütülen çok sayıda araştırma sonrasında özellikle önemli Geç Antik dönem yerleşimleriyle tanınan yerleşim dokusu belirlenmiştir². Yaylanın kuzeyinde kalan Amik Ovası ise ilk kez Braidwood tarafından 1930'lu yıllarda çalışılmıştır ve araştırmalar 1995 yılından bu yana, Prof. Dr. Aslıhan Yener başkanlığında ve Amik Ovası Yüzey Araştırmaları kapsamında devam etmektedir³. Kuseyr Yaylası'nda 2007 yılında başlatılan yüzey araştırması bu iki önemli bölge - Kalker Masif ve Amik Ovası arasında uzanır⁴.

Yüzey araştırması kapsamında Asi Deltası ve Asi Vadisi'nde (Samandağ) araştırmalar 2002-2007 yılları arasında yürütülmüş, buradaki yerleşim dokusu ve yerleşim dağılımı belirlenmiş, Amik Ovası'nı denize bağlayan Asi Deltası ile Ova arasındaki tarihi ve kültürel bağlamda ilişkiler tanımlanmıştır⁵. Dağlık alan olan Kuseyr Yaylası'nda, a) yerleşimlerin tespiti ve tanımı, b) yerleşimlerin biçimi ve bölgedeki dağılımı, c) Neolitik dönemden itibaren yoğun yerleşime uğramış olan Amik Ovası'ndaki yerleşimler ile dağlık alandaki yerleşimler arasındaki ilişkinin tanımlanması, d) bugüne değin bilinen ve Amik Ovası'nı güneye bağlayan Asi Nehri Vadisi dışında olası kara yollarının varlığını araştırmak amacıyla araştırma yürütülmektedir.

2016 yılı yüzey araştırmaları arkeolojik doku barındıran toplam 29 konumda, 11 kırsal yerleşim, 2 çiftlik evi yerleşimi, 2 höyük, 9 işlik, 15 su yapısı ve köprü, 5 kutsal alan ve yapısı, 12 mezar yapısı olmak üzere toplam 56 arkeolojik yerleşim ve/veya yerleşim ile ilgili mekanlar ve yapılar tespit edildi. Hatay'ın Altınözü ve Yayladağ ilçelerinde, açık alan yüzey araştırması ile arkeolojik değere sahip yerleşim yerlerinin ve kalıntıların tespit, belgeleme ve değerlendirilmesini amaçlayan çalışmamız kapsamında ilk kez tespit edilen farklı yerleşim, yapı ve buluntulara ilişkin değerlendirmelerin yanı sıra, daha önceki yıllarda belgelenen bazı alanlarda da daha detaylı ek çalışmalar gerçekleştirildi.

² Butler, H. C., Littmann, E. and Prentice W. K. (1907-1949) *Ancient Architecture in Syria: Princeton University Archaeological Expeditions to Syria in 1904-5 and 1909*. Leiden: Brill; Tchalenko, G. (1953-1958) *Villages antiques de la Syrie du Nord, Vols. I-III*. Paris: Paul Geuthner; Tate, G. (1992) *Les campagnes de la Syrie du Nord du IIe au VIIe siècle*. Paris: Paul Geuthner.

³ Braidwood, R. J. (1937) *Mounds in the plain of Antioch: an archeological survey*. Chicago: University of Chicago Press.

⁴ Yener, K. A. (2005) *The Amuq Valley regional projects*. Chicago: Oriental Institute Publications.

⁵ Pamir, H. (2014a), "Asi Deltası ve Asi Vadisi Yüzey Araştırmaları." *Hatay Arkeolojik Kazı ve Araştırmaları*. Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları, 187-218.

2016 yılında önceki yıllarda belgelenmiş YD1, ALT4, YD 28, YD 30/31 envanter numaralı kaya anıtı ve yerleşimler yeniden ziyaret edilerek, bu alanlarda fotoğraflama ve çizim çalışmaları gerçekleştirildi.

1. YERLEŞİMLER

a) Höyük Yerleşimleri

Belgelediğimiz yerleşimlerden iki höyük yerleşimi (Altıntepe ve Körkün Höyük), önceki yıllarda tespit ettiğimiz bir diğer höyük yerleşimi olan Kamber Höyük ile birlikte bölgenin erken dönem tarihi ile ilgili önemli veriler sunmuştur. Bu höyüklerden Körkün Höyük daha önceki çalışmalarda ve tescil kayıtlarında yer almazken 2016 çalışmamızla birlikte akademik literatüre kazandırılmıştır.

Maltepe/Altıntepe Höyüğü (ALT 27), Altınözü İlçesi, Çetenli Köyü'nün yaklaşık 1,2 km kuzeybatısında, Pazarlı Deresi ile çevrelenmiş doğal bir tepenin üzerinde yer alır. Höyüğün üzerinden geçen yol Çetenli Köyü'ne bağlanmaktadır. Altıntepe adıyla anılan burnun en yüksek noktasında, deniz seviyesinden 200 metre yüksekliktedir. Oldukça geniş bir alana yayılan höyük doğu-batı yönünde 580 metre ve kuzey-güney yönünde 490 metrelik ölçülere sahiptir. Höyüğün üzerinde yerleşim bulunmamakla birlikte höyük yoğun tarımsal faaliyete maruz kalmıştır; üzerinde buğday ve sebze tarlaları, yamaçlarda ise zeytinlikler mevcuttur. Höyüğün güneybatı ucu zarar görmüştür. Höyüğün 'Maltepe' adı altında Hatay Müzesi'nce daha önce tescillendiği tarafımıza bildirilmiştir.

Yerleşim, dere yatağı ile sınırlanmış doğal tepenin tepe kısmından yamaçlarına doğru yayılım gösterir. Yaklaşık 20 metre yüksekliğinde olan ve 30 hektarlık bir alana yayılan höyüğün yamaç ve alt etek kısımlarında Helenistik, Roma ve Geç Antik Çağ buluntuları, tepe kısmı ve tepe yamaçlarında ise Demir Çağ ve Tunç Çağı buluntuları yoğunlaşır. Buluntular üzerinde Müge Bulu Akar (M.A.) ve Yrd. Doç. Dr. Murat Akar tarafından yapılan ilk değerlendirme sonuçlarına göre höyükte İlk Tunç Çağı'ndan başlayan ve Erken Tunç, Orta Tunç ile Demir çağlarında süren yerleşim, Hellenistik ve Roma dönemlerinde yeniden canlanır.

Höyüğün üç kenarı derin vadisi ile höyüğe korunaklı bir konum sağlayan Pazar Deresi ile çevrelenmiştir. Höyük sadece güney tarafta açık olup, Altınözü'den Çetenli'ye ulaşan yola bağlanır ve aynı yolun doğuya devamında Toprakhisar Höyüğü yer alır. Amik Ovası ve Beyaz Çay vadisi ile dağlık alana bağ-

lanan yol üzerinde yer alan Altıntepe Höyüğü boyutları itibariyle bölgenin bilinen en büyük höyüğüdür.

Körkün Höyük (ALT 37) Altınözü İlçesi, Seferli Köyü'nün yaklaşık 2 km güneybatısında, denizden 705 m yüksekte yer alır (Resim: 1). Yüksekliği ana yoldan itibaren 30 metre civarındadır. Höyük doğal bir tepe üzerinde şekillenmiş ve anayol höyüğün güney eteği üzerinden geçirilmiştir. Dağlık bir alanda yer alan höyüğün kuzey kısmı derin dere vadisi ile sınırlanır. Yayladağı üzerinden gelen ve doğuya doğru uzanan eski köy yolu üzerinde yer alan Körkün Höyük'ün doğu tarafına devam eden yol Çetenli üzerinden Beyaz Çay Vadisi'ne bağlanır. Özellikle kuzey ve kuzeydoğusundaki vadilere hakim konumuyla korunaklı bir pozisyona sahip olan alana ulaşım güneyinden geçen yoldan sağlanır. Doğusundaki vadide, höyüğe yaklaşık 70-100 m mesafede Körkün Pınarı olmak üzere üç ayrı pınar yer alır.

Höyük üzerinde devam eden yoğun tarımsal faaliyetler höyükte tahribat yaratmıştır. Höyüğün orijinal uzunluğu doğu-batı doğrultusunda yaklaşık 160 metreyken özellikle batı tarafı zarar görmüştür; hem höyüğün yükseltisi tesviye için düşürülmüş, hem de batı ucundan doğuya doğru yaklaşık 60 metrelik kısmı neredeyse tamamen yok edilmiştir. Höyük üzerinde buğday ekilidir ve zarar görmüş batı ucunda zeytin bahçeleri oluşturulmuştur. Günümüzde höyüğün kuzey-güney doğrultusundaki uzunluğundan geriye kalan kısım yaklaşık 120 metredir.

Höyüğün kuzey tarafında derin vadiye doğru höyükten akan seramik buluntular mevcut olmakla birlikte, kuzey sınırlarını kesin bir biçimde belirlemek mümkün olmamıştır. Diğer yandan dere yatağının doğal sınır oluşturması nedeniyle en azından höyüğün yayılımının dere yatağına kadar uzandığını söylemek mümkündür. Bu veriler dikkate alındığında höyüğün yayılım alanı kabaca 337 metreye 290 metre olarak hesaplanabilir. Körkün Höyük üzerinden toplanan buluntular höyüğün tepe kısmında ve tepe alt yamacında yoğunluk gösterir. Alanda topladığımız seramik malzeme Erken Tunç Çağı'ndan başlar. Orta Tunç ve Geç Tunç çağlarına ait az sayıda parça mevcutken, Demir Çağı I, II ve III'e ait örnekler ve Hellenistik ve Roma dönemlerine ait malzeme daha yoğundur⁶.

Kuseyr Yaylası'nda tespit edilen ve Erken Tunç Çağı'ndan itibaren yerleşilen Kamber Höyük, Altıntepe ve Körkün Höyük yerleşimleri iki bakımdan önemli

⁶ Tarihlemeler Bulu Akar ve Akar'ın ilk değerlendirme sonuçlarına göre verilmiştir.

sonuçlar doğurmuştur. İlk Kuseyr Yaylası'nın Hellenistik ve Roma dönemleri öncesinde de yerleşilmiş olduğuna dair ipuçları sağlaması, diğeri ise Orta ve Geç Tunç çağlarından itibaren şekillenen ve yayınlarda vurgulanan ana yol ağı olan Amik Ovası'nı güneye bağlayan Asi Nehri vadisinin dışında dağ yollarının da varlığını göstermesidir. Kamber Höyük, Altıntepe ve Körkün Höyük'ü Amik Ovası'na bağlarken dere vadilerini ve doğal olanakları kullanan bu yollar halen alternatif köy yolları olarak kullanılmaya devam etmektedir.

b) Küçük Kırsal Yerleşimler

2016 yılı çalışmaları kapsamında belgelenen diğer yerleşimlerin üç tanesi (ALT 4, YD 218 ve YD 1) küçük ölçekli kırsal yerleşimlerdir ve mimari kalıntılardan ve seramik buluntulardan yola çıkarak yerleşim dağılım ve niteliğini yorumlamak mümkündür. Bu üç alanın yanı sıra çiftlik evi yerleşimi olarak tanımlanabilecek tek haneli iki adet yerleşim daha tespit edilmiştir (ALT 36 ve ALT 219A). ALT 26 ve ALT 20 seramik yoğunluğu göz önüne alındığında yerleşim olarak değerlendirilebilirse de özellikle mimari kalıntıların yokluğu nedeniyle yerleşimin nitelik ve dağılımına dair detaylı yorum yapmak mümkün olmamıştır.

Yayladağ ilçesi Akıybe çiftliği yakınlarında yer alan nişli yapı 2015 çalışma döneminde ALT 4 olarak belgelenmiş ve yöre halkının verdiği bilgiler çerçevesinde kilise olarak tanımlanmıştı. 2016 çalışma döneminde yapıyı yeniden değerlendirmek ve çevresindeki yerleşimi belgelemek üzere alana geri döndük. Modern bir çiftlik evininin doğusunda yer alan terasa yayılan nişli yapı kompleksi alandaki en iyi korunagelmış mimari kalıntıdır. Nişli yapının doğu duvarı tamamen ve kuzey duvarı kısmen yok olduğundan mekanın plan özellikleri belli olmasa da kareye yakın bir planı olduğu ve güneyde yer alan bir koridorla başka küçük bir mekana bağlandığı düşünülebilir. Batı duvarının hemen önünde iki veya üç küçük basamakla inilen küçük havuzun kırık beyaz renkli ve orta boy taş *tessearae* kullanılarak örülmüş mozaik tabanından günümüze ancak küçük bir kısım ulaşmıştır. Yöre halkı tarafından kilise olarak adlandırılmasına rağmen yapının kendisi ve çevresindeki grup daha çok birbiriyle ilişkili mekanların oluşturduğu bir işlik alanı izlenimi verir. Alandaki yerleşim, nişli yapı kompleksinin yer aldığı terastan doğuya doğru teraslar halinde ve kuzeye doğru daha hafif bir eğimle yayılır. Yerleşimin doğu ve batı yamaçlarının karşısındaki tepelerde yer alan yaygın antik teraslar yerleşim etrafında tarım faaliyetlerinin yoğun olduğunu gösterir. Ele geçen seramik buluntuların ayrıntılı çalışması henüz yapılmamışsa da buluntulara dayanarak alanın yaklaşık olarak

M.Ö. 1. yüzyıldan M.S. 10. yüzyıla dek uzanan dönemde aktif olduğunu söylemek mümkündür.

Yayladağı ilçesi, Hisarcık Köyü yakınlarında yer alan alanda küçük bir kırsal yerleşim (YD 218) tespit edilmiş ve yerleşimin sınırları içerisinde mimari buluntular, ışık parçaları ve mezar yapıları belgelenmiştir. Yerleşimin batıda yükselen küçük tepeden doğuya ve kuzeye doğru yayıldığı gözlemlenir. Tepenin eteklerinden doğuya doğru uzanan alan düzlüktür. Tepenin kuzeyinde yer alan iki teras yerleşime uygundur, daha aşağıda vadiye doğru eğim artar. Yerleşimin vadiye bakan yamacının hem üst kotunda hem de ortalarına doğru küçük taşlarla düzensiz örülmüş iki yuvarlak silo belgelenmiştir. Yerleşimde belgelenen dört adet ışık parçasının hepsi yamacın üstünde yer alan siloya çok yakın bir alanda iki tarlayı birbirinden ayıran taş yığıntısında bulunmuştur ve bu iki grup birbiriyle ilişkili olarak bu alanda tarımsal üretime işaret eder.

Seramik yoğunluğu yerleşimin güneydoğusuna doğru azalarak sonlanır. Seramik buluntuların hemen hepsini günlük kullanım, pişirme ve depolama kaplarına ait parçalar oluşturur. Buluntular arasında Geç Antik döneme tarihlendirilebilecek parçalar çoğunluktadır ancak daha geç dönemlere işaret eden örnekler de mevcuttur. Yerleşimin ana su kaynağı, bugün de bölgedeki tek su kaynağı olan ve etrafında halen antik terasların gözlemlenebildiği Koyucak Çeşme olmalıdır. Vadinin yerleşime bakan kuzey yamaçlarında yerleşimle ilişkili üç adet mezar odası yer alır (YD 218 Ha/b ve YD 218 Ia). Mezar odalarının hepsinde üç adet *arcosolium*lu mezar yatağı mevcuttur.

Yayladağı ilçesi, Kızılöl yatağının doğusunda yer alan şapel, 2006 yılında YD 1 envanter numarası verilerek belgelenmişti (Resim: 2). 2016 yılı çalışma döneminde şapelin çizim ve fotoğraflarını tamamlamak ve şapeli çevreleyen küçük kırsal yerleşimi değerlendirmek üzere alana geri döndük. Batıdan doğuya doğru teraslar halinde yükselen yerleşim alanı kuzey-güney doğrultusunda yaklaşık elli metrelik bir alana yayılır. Yerleşime ait mekan izlerinin en belirginleri, tepenin göle doğru inen batı yamacında, kayalık yamacın düzleştirilmesiyle oluşturulmuş olan ve şapel yapısını kuzey ve doğudan çevreleyen iki küçük terasın üzerinde yer alır. Mekanları ayıran duvarlar belirgin olmasa da, kuzeydoğuda yer alan grubun üç mekandan oluştuğu söylenebilir. Güney ve doğu duvarları ana kayadan oyulmuş mekanlar, batıdan doğuya doğru ve hafifçe yükselen bir eğimi izleyerek yerleşir. Grubun kuzey ve batısında üç adet armut biçimli sarnıç (ALT 4B, 4C, 4D) yer alır.

Alandaki en belirgin yapı, yaklaşık 3m x 5m boyutlarında tek nefli küçük şapeldir. Şapelin duvarlarının büyük bölümü kayadan oyularak oluşturulmuş, diğer bölümler harçla tutturulan küçük kesme taşlarla örülmüştür. Şapele bitişik olarak kuzeybatısında yer alan ve kayadan oyma kısımları korunabilmiş mekanlar, niteliği, işlevi ve planı belli olmasa da şapelin daha kapsamlı bir düzenlemenin parçası olduğuna işaret eder. Alanda seramik buluntuların yok denilecek derecede az oluşu nedeniyle seramik buluntulara dayalı bir tarihleme yapmak mümkün olmamıştır.

c. Çiftlik Evi ve Benzeri Yerleşimler

2016 yılında belgelediğimiz tek hanelik örneklerin ilki Altınözü ilçesi, Yarıkpınar Köyü yakınlarında konumlanmış dört mekanlık küçük bir çiftlik evidir (ALT 36). Mekanlardan ilk üç tanesi küçük bir kaya çıkıntısının kuzey, kuzeybatı ve güneyine farklı kotlarda oyulmuştur. Mekanlarının yer aldığı kaya çıkıntısının güneybatısında başka bir kayaya oyulmuş büyük bir dikdörtgen biçimli sarnıç yer alır. Alandan toplanan seramik buluntunun hemen hepsi pişirme ve depolama kaplarına aittir ve seramik buluntuların yanı sıra az sayıda küçük kiremit parçası belgelenmiştir. Buluntular Geç Antik dönemi işaret eder.

Bir diğer çiftlik evi ve işlik kompleksi (YD 219 A ve B) ise Yayladağ ilçesi, Akgedik yakınlarında yer alır. İki evrelili olduğunu düşündüğümüz kalıntıların tümü güneydoğu-kuzeybatı yönünde yaklaşık 200 m, güneybatı-kuzeydoğu yönünde ise yaklaşık 100 m'lik bir alanda dört veya beş teraslı alana yayılır. Geç dönem yerleşim erken yerleşime ait olması gereken kesme blokların yeniden kullanılmasıyla inşa edilen bir çiftlik evi ve işlikten oluşur (Resim: 3). İşlik ve ev, Nakışlı Deresi'nden güneybatıya doğru yükselen yamaçta üç teras halinde konumlanmıştır. Bu alanın batısında başka bir mekan kalıntısına ait duvar parçası daha belgeledik. Oldukça belirgin olan plan, 2011 yılında belgelediğimiz YD 53 envanter numaralı Geç Antik dönem çiftlik evinin planının hemen aynısıdır⁷.

Çiftlik evine ait kalıntıların yanı sıra, bu alanın yaklaşık 16 metre güneydoğusunda yer alan üçüncü terasta bir dikdörtgen yapıya ait kalıntılar ve bir pres yatağının alan, çiftlik yapısı ile ilişkili bir işlik olmalıdır. Yerleşimde işliğin içe-

⁷ YD 53 ve tarihlendirme için bkz; Pamir, H. (2014b), "Hatay İli Antakya, Altınözü, Yayladağ Yüzey Araştırmaları", Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Kazı ve Araştırmaları, 150.

risinde çok büyük ve kırık beyaz renkte *tesserae* kullanılmış mozaik parçalarına, çiftlik evinin yakınlarında ise yine kırık beyaz ancak daha küçük *tesserae* parçalarına rastladık. Alanda çoğu Geç Antik döneme, bazıları ise daha erken dönemlere tarihlenen iki ayrı forma sahip kiremit parçaları ve çok sayıda günlük kap parçasının yanı sıra bir adet Geç Hellenistik seramik parçası tespit ettik. Bu veriler göz önüne alındığında alanda biri Hellenistik, diğeri ise Geç Antik olmak üzere en az iki ayrı yerleşim evresinden bahsetmek mümkündür.

d. Diğer Yerleşimler

Altınözü, Tokaçlı Köyü, Vadi Reyhan mevkiinde, Reyhan Deresi'ne bitişik konumdaki zeytinlik alanda gözlemlenen seramik yoğunluğu bu alanda (ALT 26) bir yerleşim olduğuna işaret etmektedir. Alandaki seramiklerin genel karakteristiği Geç Antik dönemdir, ancak daha geç buluntular da göze çarpar. Yerleşim, yaklaşık 100-150 metre batısında yer alan Geç Antik tarihli iki adet mezar odası ve yaklaşık 100 metre kuzeyinde yer alan dört adet *khamosorion* mezarla ilişkili olabilir. Arazide tuğla ve kiremit parçaları haricinde mimari bulguya rastlanmamıştır.

Yerleşim niteliği belirlenemeyen ikinci alan ise Tokaçlı Köyü'nün kuzeybatısında yer alan ve yöre halkı tarafından günümüzde halen kullanılan Aziz Han- na ziyaretidir (ALT 20). Bugünkü betonarme yapısı yöre halkından edindiğimiz bilgiler doğrultusunda ziyaretin 1970lerde inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan ziyaret alanının etrafındaki zeytinlik alanlarda orta yoğunlukta seramik buluntular mevcuttur. Seramik buluntuların bir kısmı Geç Antik döneme ve Ortaçağa tarihlendirilebilir. Yerleşimin niteliği belli olmasa da Tokaçlı Köyü'nün içerisinde yer alan kalıntılarla ilişkili olduğunu düşünmek mümkündür.

2. SU YAPILARI VE KÖPRÜ

Bu seneki çalışmalarımızda su kaynaklarının kullanımı ve suyun depolanması ile ilişkili örnekler yoğunlukları ve çeşitlilikleri ile öne çıktı. Biri hariç armut biçimli kesite sahip toplam altı adet sarnıçtan sarnıçları çevreleyen yerleşimlerin bağlamında bahsettik. Yerleşim bağlamı dışında belgelenmiş bir diğer sarnıç (ALT 33) Pazar Deresi'nin kuzey yakasındaki kayalık alanda yer alan dere kenarı düzenlemesiyle ilişkili, kayadan oyulmuş, dikdörtgen planlı ve üstü açık bir örnektir. Dereye paralel olarak batıya doğru ilerleyen ve kuzeye doğru üç bölümlü basamak ve kanallar halinde yükselen sistem (ALT 31), bir yandan derenin kontrolsüzce taşmasını engellerken, diğer yandan taşan suları sarnıca yönlendirerek fazla suyun kurak aylarda kullanılmasını sağlamaktadır (Resim:

4). Bu düzenlemenin hemen doğusunda dereyi kuzey-güney doğrultusunda sivri tek bir kemer ile geçen bir köprü belgelenmiştir (ALT 30). Rustik köşe bloklarla örülmüş iki paralel kemer tarafından taşınan köprünün eni yaklaşık 440cm'dir.

Su yapıları kapsamında her ikisi de Pazar Deresi üzerinde yer alan, iki farklı konumda değirmen ve bent sistemi kalıntıları tarafımızdan belgelenmiştir. Bugün Zikir olarak bilinen ve yörede sevilen bir mesire yeri olan alanda (ALT 29) çimento harçla tamir edilmiş ve kısmen yeniden yapılmış su bendi önce batıdan doğuya daha sonra ise kuzeyden güneye doğru uzanır (Resim 5). Pazar Deresi kuzeyden gelerek güneydeki gölete dökülürken, gölet sadece dereden değil, aynı zamanda yakınındaki su kaynağından da beslenmektedir. Eski değirmene ait kalıntılardan sadece bendin batısında, bentten gölete doğru uzanan küçük ve düzensiz taşlarla inşa edilmiş platform günümüze ulaşmıştır. Diğer örneğe ait su bendi sistemi (ALT33) doğudan batıya uzanır ve güneyde tutulan dere suyunu kuzeydeki gölette yer alması gereken değirmene doğru yönlendirir. Değirmen, bendin üzerindeki çimento harçlı tamir ve düzenleme izlerinden de anlaşılabilir. Üzere yakın dönemlerde kullanılmış olsa da bugün terk edilmiş durumdadır. Bu su bendinden başlayan bir kanal kuzeybatı yönüne doğru yaklaşık 300 metre daha uzanarak iki ev ve bir değirmen kalıntısından oluşan bir çiftlik yerleşiminde sonlanır (ALT 34). Tarihi ve yerel özellikler gösteren bu yerleşim de yakın bir tarihte terk edilmiştir.

3. DİNİ ALAN VE YAPILAR

Bu yıl belgelediğimiz üç dini yapı örneği arasında yer alan şapel yapısından (YD 1) kırsal yerleşimlerden bahsettiğimiz bölümde yerleşimle ilişkili olarak kısaca bahsetmiştik. Altınözü İlçesi Tokaçlı Köyü'nde bir başka kiliseye ait olması gereken kalıntılar tespit edilmiştir ve kilise büyük olasılıkla köyün içerisinde yakın bir konumda müze olarak restore edilen zeytinyağı işliğiyle (ALT 16) ilişkilidir.

Müze olarak restore edilen zeytinyağı işliğinin (ALT 16) açık alanına güneyden ahşap avlu kapısından girilir. İşlik kalıntılarının bir bölümü avlunun kuzeyindeki açık alanda, kalanlarsa kuzeydoğudaki kapalı alanda yer alır (Resim: 6). Zeytinyağı Müzesi'nin doğusundaki küçük arsada kireç taşından en az iki tarafında kazıma haç bezemesi olan bir sütun başlığının (ALT 21) yanı sıra, basit profilli ve üzerinde monolitik sütun gövdesinin bir bölümü de korunagelmış bir sütun kaidesi de (ALT 22) belgelenmiştir. Bu iki mimari parçanın eski bir kiliseyle ilişkili olduğu açıktır. Müzenin hemen batısında yer alan evin bahçe-

sinde bugün İlyas Peygamber Ziyareti olarak kullanılan küçük duvar parçası (ALT 17) büyük ve düzenli kesme bloklarla örülmüştür ve duvarın batı yüzünde haç kabartmasının yanı sıra bir de niş mevcuttur. Bu duvar parçasının eski kilise yapısına ait olması büyük bir ihtimaldir ve bahçenin kuzeyinde yığılı yapı taşları ve özellikle de kireç taşı korniş blokları bu öneriyi destekler. Zeytinyağı ışığının yöre halkı tarafından 'eski kilise' olarak anılması da Geç Antik dönemden itibaren ışığın kiliseye ait ve kilise toprağında yer alıyor oluşuyla kolaylıkla açıklanabilir bir durumdur.

4. MEZAR YAPILARI

Yukarıda yerleşimler bağlamında bahsettiğimiz toplam dokuz örneğin dördü *khamosorion* tipi mezar yapısıdır, beş tanesi ise *arcosolium*lu mezar yataklarına sahiptir. Üç *arcosolium*lu mezar yataklarına sahip mezar odaları karşımıza çıkan standart örneklerdir. Bu bağlamda tümünü Altınöz, Vadi Reyhan mevkiinde belgelediğimiz ve ALT 26 yerleşimiyle ilişkili olması gereken örnekler farklılıklarıyla öne çıkar. 2016 yılında tespit ettiğimiz *khamosorion* tipi mezar yapılarının tümü bu bölgede birbirleriyle ilişkili olarak yer alır. Grubun yakınlarında tespit ettiğimiz bitişik nizamlı iki mezar odasından biri yukarıdan girilen, karşılıklı çift *arcosolium*lu iki mezar yatağına sahip olan ve bölgede seyrek rastlanan mezar tipine bir başka örnektir (ALT 23B)⁸. Diğer üç yataklı mezar odasının (ALT 23A) girişinin üzerine, madalyon içerisinde işlenmiş iki yanında alpha ve omega harfleri yer alan haç betimlemesi bu mezarın büyük ihtimalle Geç Antik döneme tarihlendirilebilecek bir Hristiyan mezarı olduğunu gösterir (Resim: 7).

Bu mezar yapılarının haricinde yerleşim bağlamında değerlendiremediğimiz üç mezar odası daha belgeledik. Bu mezar yapılarının iki tanesi (YD 216 ve YD 217) Yayladağ İlçesinde, Kızılgülün güneybatısındaki yamaçta yer alır. Her iki örnek de *arcosolium*lu üç mezar yatağına sahipken YD 216 güneydeki girişinin üzerinde yer alan yazıt, girişin önündeki izlerden okunabilen düzenleme ve kaliteli işçiliği ile öne çıkar (Resim: 8). Eski Yunanca yazıt 36 cm x 90 cm boyutlarında *tabula ansata* içerisinde dört satır halinde işlenmiştir⁹. Yayladağ İlçesi/Akıybe Mevkiinde belgelediğimiz ve yöre halkı tarafından Mecnun Mağara olarak bilinen kaba yontulmuş mezar odası standart örneklerle benzer ancak

⁸ Bu mezar tipi için bakınız Pamir, H. (2014b), "Hatay İli Antakya, Altınöz, Yayladağ Yüzey Araştırmaları", Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Kazı ve Araştırmaları, 169.

⁹ Yazıtla ilgili çalışmalarımız sürmektedir.

sadece girişin her iki yanında yer alan iki adet *arcosolium*lu mezar yatağına sahiptir.

2016 yılındaki çalışmalarımızın sonucunda bu bölgede ilk defa yüzey araştırmamızla birlikte belgelenmekte olan arkeolojik dokuya yeni ve farklı örneklerin eklenmesi mümkün olmuştur. Belgelediğimiz yapı ve buluntular arasında Geç Antik döneme tarihlenilebileceğimiz örnekler yoğunlukla karşımıza çıksa da, daha erken ve geç buluntular da bu bölgede uzun bir dönem boyunca yerleşildiğini bir kez daha hatırlatmıştır. 2016 yılında çalışma alanımızın kuzeyinde ve kuzeydoğu ucunda yer alan bölgelerin tümünde oldukça zengin ve iyi korunagelmış bulgulara ulaştık. Bu bölgelerden Pazar Deresi'nin Maltepe Höyük'ün kuzeyini saran kısmı su yapıları bakımından az rastlanır bir zenginliğe sahiptir. Yüzey araştırması kapsamında henüz dolaşmadığımız alanların sayısı her çalışma döneminde biraz daha azalmakta ve arkeolojik bakımdan zengin Kuseyr Yaylası'nın anlamlı bir biçimde değerlendirilmesine bir adım daha yaklaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Braidwood, R. J. (1937) *Mounds in the Plain of Antioch: An Archeological Survey*. Chicago: University of Chicago Press.
- Butler, H. C., Littmann, E. and Prentice W. K.(1907-1949) *Ancient Architecture in Syria:Princeton University Archaeological Expeditions to Syria 1904-5 and 1909*.
- Pamir, H. (2014a) "Asi Deltası ve Asi Vadisi Yüzey Araştırmaları". *Hatay Arkeolojik Kazı ve Araştırmaları*. Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları.
- Pamir, H. (2014b) "Hatay İli Antakya, Altınözü, Yayladağ Yüzey Araştırmaları." *Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Kazı ve Araştırmaları*. Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları.
- Tate, G. (1992) *Les campagnes de la Syrie du Nord du Ile au VIIe siècle*. Paris: Paul Geuthner, 1992.
- Tchalenko, G. (1953-1958) *Villages antiques de la Syrie du Nord, Vols. I-III*. Paris: Paul Geuthner.
- Yener, K. A. (2005) *The Amuq Valley regional projects*. Chicago: Oriental Institute Publications.

Resim 1: Körkün Höyük (ALT 37)

Resim 2: YD 1 şapel kuzey duvarı.

Resim 3: YD 219 A. Alt teras. Ana giriş kapısı. Güneyden bakış.

Resim 4: ALT 31 Dere kenarı düzenlemesi. Doğudan bakış.

Resim 5: ALT 29 (Zikir). Su bendi.

Resim 6: ALT 16. Tokaçlı Köyü. Zeytinyağı işliğı.

Resim 7: ALT 23A Mezar odası.

Resim 8: YD 216 Yazıtlı mezar odası.

KREMNA ve ÇEVRESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2016

Hüseyin METİN*
Salih SOSLU

“Kremna ve Çevresi Yüzey Araştırması” dördüncü sezon çalışmaları Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi adına, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın sağladığı resmi izinle, Bakanlık temsilcisi Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi uzmanlarından Yasemen ÖZDEMİR’in katılımıyla 15 Ağustos – 10 Eylül 2016 (27 gün) tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Kremna Antik Kenti’nin kuzey, doğu ve güney yönündeki Kırsal Yerleşimleri, Savunma Sistemleri ve Kutsal Alan niteliği taşıyan noktalar incelenmiştir (Resim: 1). Araştırmalarımızı yakından takip eden ve maddi destekleyen sağlayan Akdeniz Medeniyetlerini Araştırma Enstitüsü’ne (AKMED) ve Türk Tarih Kurumu’na çok teşekkür ederiz. Ayrıca Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi’ne, Burdur Müze Müdürlüğü’ne, Bucak Kaymakamlığı’na, Bucak Belediyesi’ne ve Bucak Jandarma Komutanlığı’na teşekkür ederiz.

Kremna Hakimiyet Alanı: Kuzey, Doğu ve Güney Yönündeki Araştırmalar
Hisarköy/Asartepe

Bucak-Ağlasun yolu üzerinde, Mamak-Çanaklı Ovası’nın doğu ucundadır. Yöre halkı tarafından Asartepe olarak adlandırılan yerleşime, Hisarköy’ün kuzeydoğusundaki patika bir yol ile ulaşılmaktadır. Köye bakan yönü sarp kayalık, diğer kısımlar ise yaklaşık 1,5 m. kalınlığında sur duvarı ile çevrilmiştir. Sur içerisindeki yapı kalıntılarının kuzeydoğusunda, kuzey-güney uzantılı ana kaya üzerinde adak nişleri ve ana kayanın güneyine bitişik halde yapılmış ve üzerinde zıvana oyuğu bulunan basamaklı bir heykel kaidesi tespit edilmiştir.

* Yrd. Doç. Dr. Hüseyin METİN, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, İstiklal Yerleşkesi, Burdur/TÜRKİYE. hmetin@mehmetakif.edu.tr.
Öğr. Gör. Salih SOSLU, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Turizm Rehberliği Bölümü, İstiklal Yerleşkesi, Burdur/TÜRKİYE. ssoslu@mehmetakif.edu.tr.

Burasının Kybele'nin ritüel özelliklerini gösteren Ana Tanrıça Kutsal Alanı olduğu düşünülmektedir (Resim: 2). Basamaklı kaidenin güneybatısında kireçtaşından yapılmış ve üzeri giyimli bir heykele ait olduğu düşünülen elbise ve sol kola ait iki parça ele geçirilmiştir ve her ikisi de kırık durumdadır. Kuzey yönlü surların dışındaki yamaçlarda ise kaçak kazı çukurları ve bir sarnıç bulunmuştur.

İnarası, Ateş Sunağı?

Bucak İlçesi'ne bağlı Taşyayla-Çamlık yolu üzerinde Ormancılar Çeşmesi olarak adlandırılan mevkiinin hemen arkasında başlayan patika yol ile İnarası'na ulaşılmaktadır. Ateş sunağı (?), İnarası'ndaki Kaya Üstü Tapınak ve seki biçimli Ana Tanrıça Kutsal Alanı'na çıkan kaya basamaklarının başlangıç noktasında yer almaktadır (Resim: 3). Başlangıçta konumu ve işlevi bakımından iki önemli belirsizlik söz konusuydu. Ancak ekip üyelerinin özverili çabası sonucu etrafındaki çalılar temizlenmiş, böylece çevresine göre hakim bir noktada olduğu saptanarak belirsizliklerden ilki giderilmiştir. İşlevi hakkında ise Pers inancına ait bir ateş sunağı ya da basit bir sunu çanağı olabileceği düşüncesi hakimdir. Söz konusu belirsizliğin, önümüzdeki dönemlerde yapılacak çalışmalarda elde edilecek somut veriler doğrultusunda giderileceği kanaatindeyiz.

Evciyeri

Kremna'nın kuzeydoğusundaki Çamlık Köyü Muhtarı Mustafa KORKMAZ'a ait tarla yerleşkesinin bulunduğu mevkiidir. Orman yolu kenarındaki tarla humuslu bir toprak yapısına sahip olup, üzerinde zeytin ağaçları yetiştirilmektedir. Korkmaz'ın verdiği bilgiye göre, 2016 Mayıs ayında tarlanın sürümü yapıldığı sırada bir pithos bulunmuştur (Resim: 4). Yapılan incelemelerde pithosun sağlam bir halde olduğu anlaşılmıştır. Yüzeyde çok sayıda Roma Dönemi'ne ait kaba seramik parçaları ve çatı kiremitleri tespit edilmiştir.

Kumaryaylası (Hyia?)

Günümüzdeki Susuz Köyü'nün yaklaşık 3,5-4 km. kuzeydoğusunda yer almaktadır. Kentin 1040-50 m. yükseklikte sur duvarlarının başladığı tespit edilmiştir. Doğudaki surların hemen yakınlarında, yani sur duvarlarının içerisindeki kent merkezinde yer alan doğal kayalıklarda basamaklı altar tespit edilmiştir. Bir kayanın bombeli işlenmesiyle oluşan altarn büyük bir bölümü tahrip durumdadır. Doğusunda, yaklaşık 10 m. mesafede kristal formlu prizmalardan oluşmuş aragonit taş türüne rastlanmıştır. Radyoaktif değildir, kalsitin çoklu bir formudur ve çoğunlukla meditasyon amaçlı kullanılmaktadır. Kumaryayla-

sı/Hyia surlarında oldukça ilginç detaylar göze çarpmıştır. Surlar içerisine su tahliyesi için açılmış kanal bunlardan birisidir (Resim: 5).

Keraitai, Ana Tanrıça Kutsal Alanı

Keraitai, günümüzdeki Belören Köyü'nün 2 km. kadar güney batısında ve halk tarafından Çeri Asarı ya da Sivri Tepe olarak adlandırılan yerde, çevresine göre hakim bir konumda bulunan önemli bir kenttir. Kentin batı, kuzey ve doğu noktaları tamamen sur duvarlarıyla çevrilirken, güneyde yer yer sur duvarı kullanımına ihtiyaç duyulmuştur. Doğudaki surların hemen batısında kamusal yapılar bulunmaktadır. Bu yapıların doğusunda surlara yakın bir konumda, büyük bir kaya parçasında seki, sunu çanağı ve tahttan oluşan bir kutsal alan tespit edilmiştir. Aynı zamanda tahtın arka kısmına da bir seki yapılmıştır. Keraitai Ana Tanrıça kutsal alanı gerek sekinin biçimiyle ve gerekse ve sunu çanağının işleviyle, İnarsa ile oldukça benzer özelliklere sahiptir. Özetle her iki Ana Tanrıça kutsal alanı özde birbiriyle aynı, ancak detayda birtakım farklılıklar yansıtmaktadır (Resim: 6).

Çayırılık Ketiri, Çakıl Tümülüsü

Keraitai'nin 2 km. kuzeydoğusundaki Eğribel Mevkii'nin kuzeyinde yer almaktadır. Çayırılık Ketiri mevkiinin ilk bakışta bir tarlanın sınırında taş temizliği sonucu biriktirilmesiyle oluşmuş tepe izlenimi gibi görülse de burası çakıl tümülüstür. Çayırılık Ketiri Tümülüsü, Milyas Bölgesi'nde oldukça yaygın bir ölü gömme geleneğinin, Pisidia'da devam ettirilmiş olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Ancak Milyas bölgesindekilere nazaran oldukça büyük boyutludur (Resim: 7).

Bağtepe-Sıvancık Yerleşimi

Kremna'nın 8 km. güneydoğusundaki Sahil Mahallesi, Yemişli Sokak da konumlanmaktadır. Bir tepe üzerinde iki farklı yerde bulgular tespit edilmiştir. İlki daha çok çiftlik yerleşimi şeklindedir. Doğusundaki bir diğer tepe yamaçta ise mezarların olduğu tespit edilmiştir. Hatta kaçak kazılarla mezarlardan biri tahrip edilmiş, mezar sahibine ait olduğu düşünülen bir kafatası, çene ve diğer uzuv kemikleri bulunmuştur. Mezarların yönlerinden İslami Döneme ait olduğu anlaşılmıştır.

Potalin Mağarası

Bucak İlçesi, Çobanpınarı Köyü, Çatalcam Gediği'nin batısında oldukça yüksek bir tepenin kuzeyindeki yamaçta yer almaktadır. Orman içerisindeki yol üzerinde faaliyet gösteren kum ocağına yaklaşık 3 km. uzaklıkta, yolun sol tara-

fındaki yoğun ağaç ve taş parçalarının bulunduğu sarp bir patika yol ile mağara ulaşmaktadır. Mağaranın girişi doğu yönündedir. Ana mekan, 50x6 m. ölçülerinde, uzun ve geniş bir alana sahiptir. Mekanın ortasında, sağ ve sol duvar kanadından farklı noktalara geçişi sağlamak üzere açılmış iki giriş bulunmaktadır. Giriş bölümlerinin ardında 1, 2 ve 3 Nolu olarak kodlanmış, farklı boyutlara ve özelliklere sahip üç galeri yapısı yer almaktadır. Ayrıca muhtelif yerlerde çok sayıda adak nişleri ve yazıtlar görülmektedir (Resim: 8). Gelecekte araştırma sezonunda Potalin Mağarası ile ilgili çalışmaların devam ettirilmesi planlanmıştır.

Kepez Mevkii

Kremna'nın doğusunda çevresine göre yüksek ve korunaklı bir tepe üzerinde konumlanmaktadır. Yerleşim tepenin batı ve güney eteklerinde yoğunluk kazanmaktadır. Yerleşime ait yapı kalıntıları oldukça tahrip haldedir ve çok sayıda kaçak kazı çukuru tespit edilmiştir. Doğusunda tarımsal faaliyetler için uygun geniş düzlük alanlar bulunmaktadır. Bu sebeple burasının çiftlik yerleşimi olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Hatta günümüzde de köylüler tarafından tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. Yüzeyde Roma Dönemi'ne ait kaba seramiklere rastlanmıştır.

Beşkonak ve Kocaaliler Yolu Sarnıç

Osmanlı Dönemi'ne ait beş adet beşik tonozlu, düz damlı ve kubbeli sarnıçlar yer almaktadır (Resim: 9). Sarnıçlar kare veya dikdörtgen planlı, duvarları sıvalı, kemerli ve kitabeleri vardır.

Karapınar Şarap İşliği

Bucak İlçesi'ne bağlı Karapınar Köyü'nün hemen kuzeyindeki alçak tepelikte yer alan şarap işliği 2015 yılında tespit edilmiştir (Resim: 10). 2016 yılı araştırma sezonunda işliğin etrafı temizlenerek fotoğraflandırılmış ve çizimi tamamlanarak yayına hazır hale getirilmiştir.

Karapınar Nekropolis

Karapınar Köyü'nün günümüz mezarlığının güneybatısındaki tepenin eteklerinin Geç Antik Çağ'da nekropolis olarak kullanıldığı ortaya çıkarılmıştır. Nekropolis başlangıcında khamasorion bir mezar tespit edilmiştir (Resim: 11). Ekibimizce yürütülen arazi incelemeleri sonucunda oldukça geniş bir alanı kapsayan nekropolisin, orman yolu yapımı esnasında tahribata uğradığı görülmüştür. Yüzeyde Roma ve Geç Antik seramikleri ele geçmiştir.

Gündoğdu Sarnıç ve Ev Mekanı

Sarnıç, mülk sahibi İbrahim KURNAZ'ın evinin bahçesinde altmış yıl önce ev yapımı sırasında ortaya çıkarılmıştır ve bazı bölümleri sıvanıp, onarılarak tekrar kullanılmıştır. Osmanlı Dönemi ya da biraz öncesine ait olmalıdır. Köylüler, köyde kiremit tuğlalarla örülü birçok evin olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca sarnıcın hemen yanındaki ev yaklaşık olarak yüz yıllıktır.

Hasin Ovası

Yerel halk buraya Hes Ovası demektedir. Gündoğdu Köyü'nün kuzeyinde ana kayanın bitişiğindeki tepenin güneydoğusunda yerleşimlere ait yapı kalıntıları ve az miktarda seramik parçaları bulunmaktadır. Alan yoğun olarak çalı ile kaplı olduğu için kalıntıları yüzeyden görmek mümkün olmamıştır. Osmanlı Dönemi yerleşimine sahne olduğu düşünülmektedir.

Çayköy Mevkii

Avdancık Köyü'nden Sivisler Köyü'ne giden yolun solundaki Gölcük Sulama Barajı'nın batısındaki kayalık tepenin güneydoğu yamaçlarında yapı kalıntısına rastlanmıştır. 6x15 m. ölçülerindedir ve harçsız bir şekilde örülmüş duvar örgüsüne sahiptir. Duvar kalınlığı 1-1.20 m. aralığında değişmektedir. Burasının hayvan ağılı olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Yüzeyden ele geçen seramikler tarihleme aşamasında yetersizdir. Konumu itibarıyla yayla kültürüne oldukça uygundur.

Pamukluk Mevkii

Avdancık Köyü'nün güneyinde bulunmaktadır. Roma Dönemi seramikleri ve yapı kalıntılarına rastlanmıştır. Çok sayıda kaçak kazı tespit edilmiştir. Önümüzdeki yıl daha ayrıntılı bir şekilde araştırılmasına karar verilmiştir.

Alan Mezarlığı I-II

Gündoğdu-Uğurlu Köyü arasında yer almaktadır. Ana yolun her iki tarafında Türkmenlere mezarlığı tespit edilmiştir. Menhir şeklindeki dikme taşların üzerinde herhangi bir yazı ya da sembol görülememiştir. Yüzden fazla mezar sayılabilmektedir (Resim: 12).

Alanköy Yerleşimi

Alan Mezarlığı'ndan yaklaşık 3 km. güneyde yer alan tepe üzerinde yoğun bir yerleşim olduğu görülmüştür. Ancak yapı kalıntıları bu yoğunluğa rağmen oldukça azdır. Köylüler, buradaki yapı kalıntılarının pek çoğunu yaklaşık olarak 50-100 yıl önce Gündoğdu Köyü'ne götürülerek ev yapımında kullanıldığını

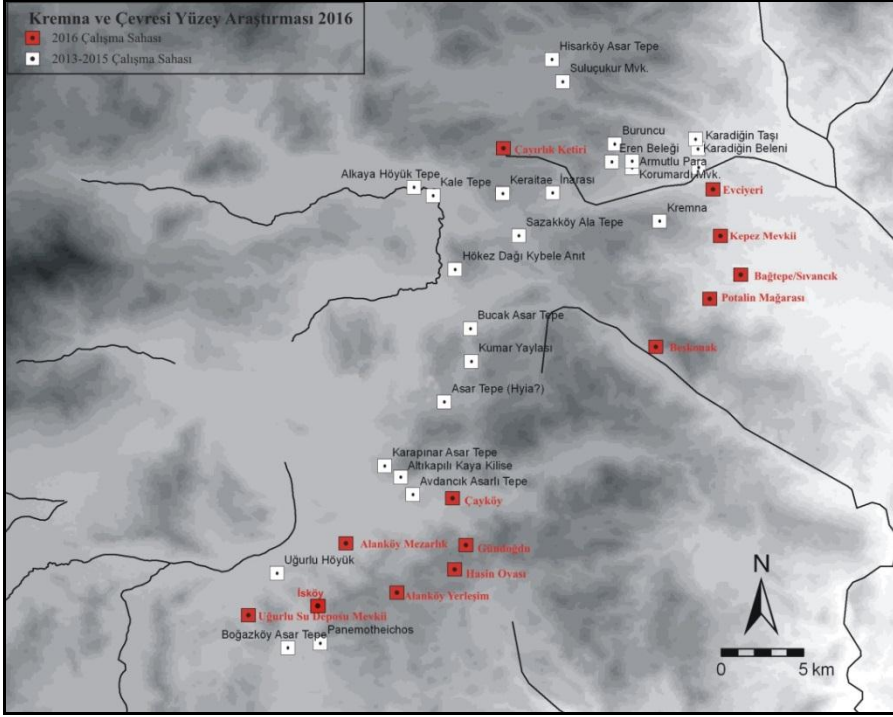
ğından bahsetmiştir. Yüzeyde çok sayıda pistos parçası, günlük kullanım kapları ve sırlı seramik parçaları tespit edilmiştir. Söz konusu seramikler Antik Dönem sonrasını işaret etmektedir. Alan Mezarlığı I-II'nin de bu yerleşimde yaşayan insanlara ait mezarlıklar olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Avdancık, Karapınar, Sivisler, Gündoğdu-Alan, İsköy yerleşimindeki veriler, söz konusu alanda yoğun bir Türkmen yerleşiminin olduğunu kanıtlamaktadır.

İsköy-Eskiköy

Alanköy yerleşiminin yaklaşık 3 km. güneybatısında yer almaktadır. Kuzeyinde herhangi bir kalıntı yoktur. Yoğun olarak Geç Osmanlı Dönemi'ne ait seramik parçalarına rastlanmıştır.

Uğurlu Su Deposu Mevkii

İsköy-Eskiköy yerleşiminin kuzeydoğusundaki bir yamaca konumlanmaktadır. Alanda Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet'e ait seramiklere rastlanmıştır.

Resim 1: 2016 Kremna Araştırma Sahası

Resim 2: Hisarköy/Asartepe, Ana Tanrıça Kutsal Alanı

Resim 3: İnarası, Ateş Sunağı?

Resim 4: Evciyeri, Pithos

Resim 5: Kumaryaylası (Hyia?), Sur Duvarına Açılmış Kanal

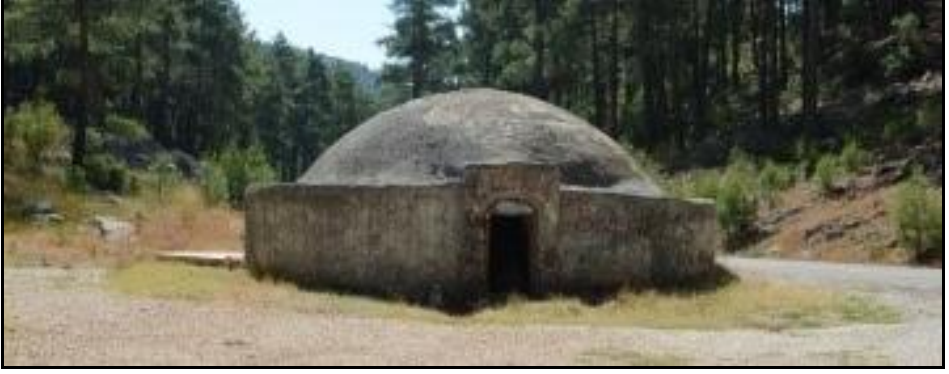
Resim 6: Keraitai, Ana Tanrıça Kutsal Alanı

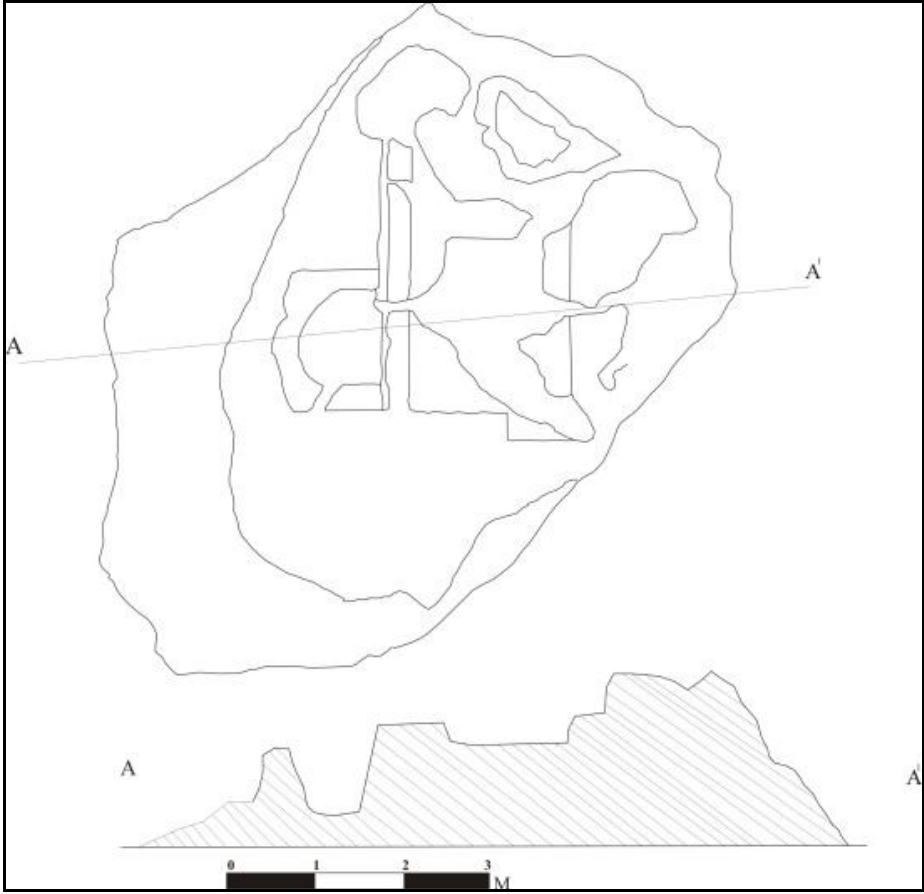
Resim 7: ayırılık Ketiri akıl Tümülüsü

Resim 8: Potalin Mağarası

Resim 9: Beşkonak/Kocaaliler Yolu, Kubbeli Sarnıç

Resim 10: Karapınar, Şarap İşliği

Resim 11: Karapınar, Khamasorion Mezar Örneği

Resim 12: Alan I-II, Mezarlık